เล่ม ๒

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

(หลวงปู่ใหญ่ จันทร์ สิริจนฺโท)

วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

โครงการหนังสือบูรพาจารย์ เล่ม ๑๖

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
(หลวงปู่ใหญ่ จันทร์ สิริจนฺโท)
เล่ม ๒

วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

โครงการหนังสือบูรพาจารย์ เล่ม ๑๖

(พิมพ์ครั้งที่ ๑)

จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ

สำหรับผู้ร่วมบริจาค

กองทุนพระมหาธาตุมณฑปอนุสรณ์บูรพาจารย์

และ

โครงการหนังสือบูรพาจารย์

วัดป่าอาจารย์มั่น (ภูริทตฺโต)

บ้านแม่กอย ต.เวียง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
(หลวงปู่ใหญ่ จันทร์ สิริจนฺโท) เล่ม ๒
วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร
โครงการหนังสือบูรพาจารย์ เล่ม ๑๖

จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ

สำหรับผู้ร่วมบริจาค
กองทุนพระมหาธาตุมณฑปอนุสรณ์บูรพาจารย์
และโครงการหนังสือบูรพาจารย์
วัดป่าอาจารย์มั่น (ภูริทตฺโต)
บ้านแม่กอย ต.เวียง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่
พระอาจารย์ วิชิต โสภโณ (ครูบาหมู) เจ้าอาวาส

เลขมาตรฐานสากลหนังสือ : ISBN : 978-616-406-909-1
พิมพ์ครั้งที่ ๑ : เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

ผู้เรียบเรียงและจัดพิมพ์

รศ.ดร.ปฐม-รศ.ภัทรา นิคมานนท์
๔/๔๔๙ ซอย ๑๙ หมู่บ้านสหกรณ์
ถนนเสรีไทย ๕๗ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐
โทร./โทรสาร ๐๒ ๓๗๙ ๗๑๓๙, ๐๘๑ ๕๕๗ ๖๕๒๓

พิมพ์ที่ บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด
๔ ถนนสิรินธร ซอย ๗ แขวงบางบำหรุ
เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐ โทร.๐๒ ๘๘๑ ๙๘๙๐

เนื้อหาในเล่ม ๑

ภาค ๑ : ธรรมประวัติ

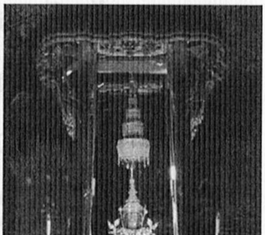
ตอนที่ ๑ : กรอบประวัติศาสตร์

ตอนที่ ๒ : ชีวิตวัยต้น

ตอนที่ ๓ : อุปสมบทและเข้ากรุงครั้งแรก

ตอนที่ ๔ : เจ้าคณะใหญ่นครจำปาศักดิ์

ตอนที่ ๕ : ถึงทางสองแพร่ง

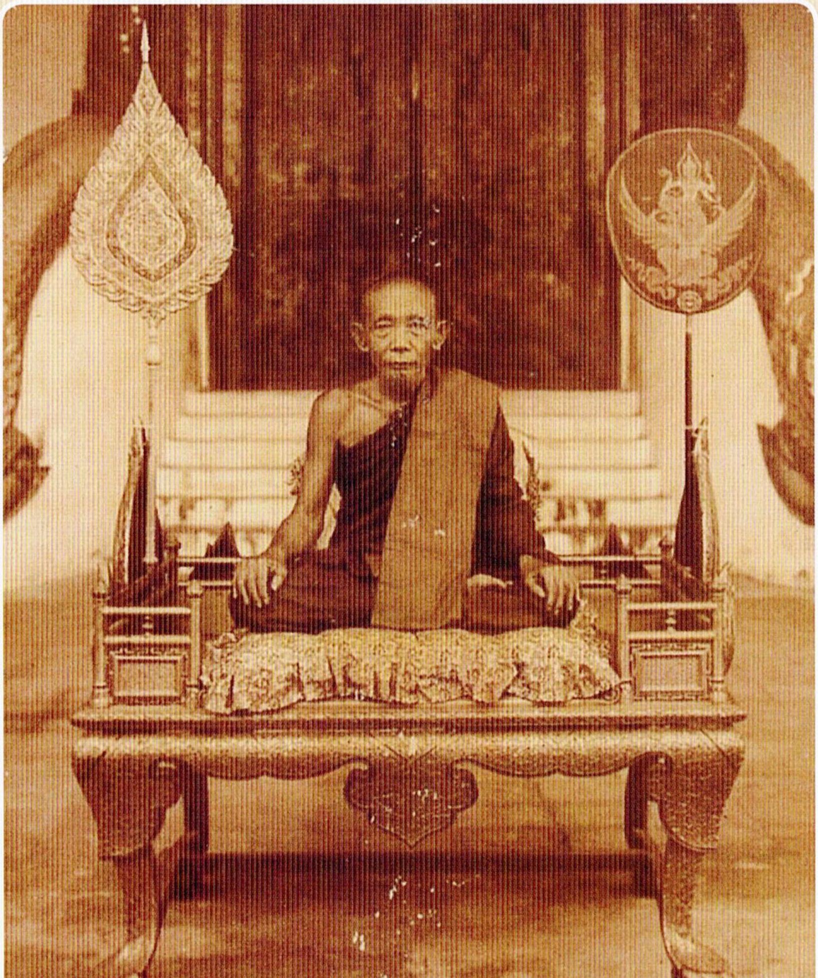

สารบัญ

ภาค ๑ : ธรรมประวัติ

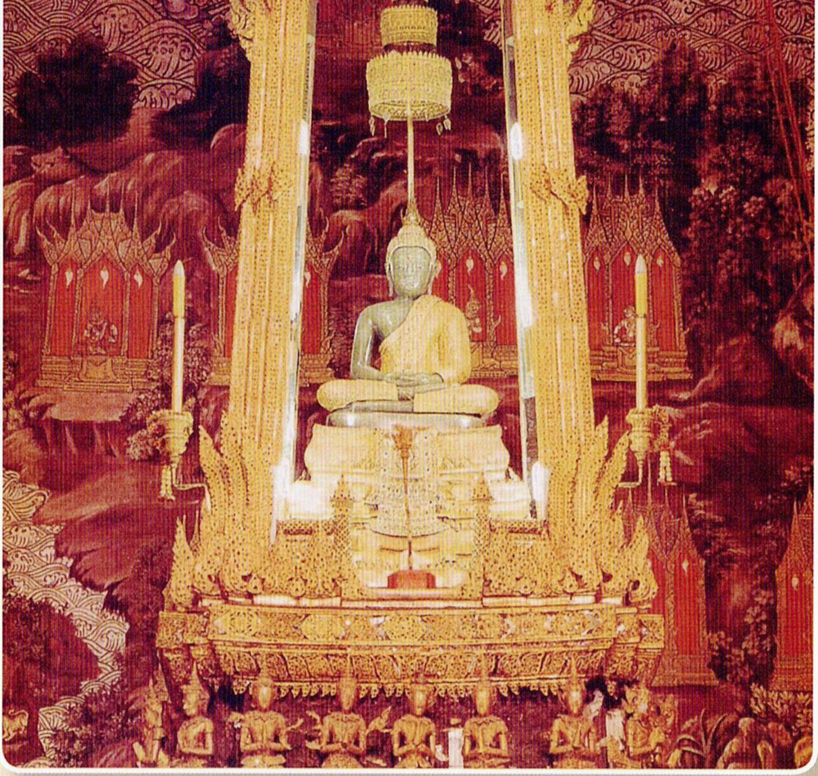

ภายในพระอุโบสถวัดบรมนิวาส

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)

(พ.ศ. ๒๓๙๙-๒๔๗๕)

พระแก้วมรกต ในชุดเครื่องทรงฤดูฝน

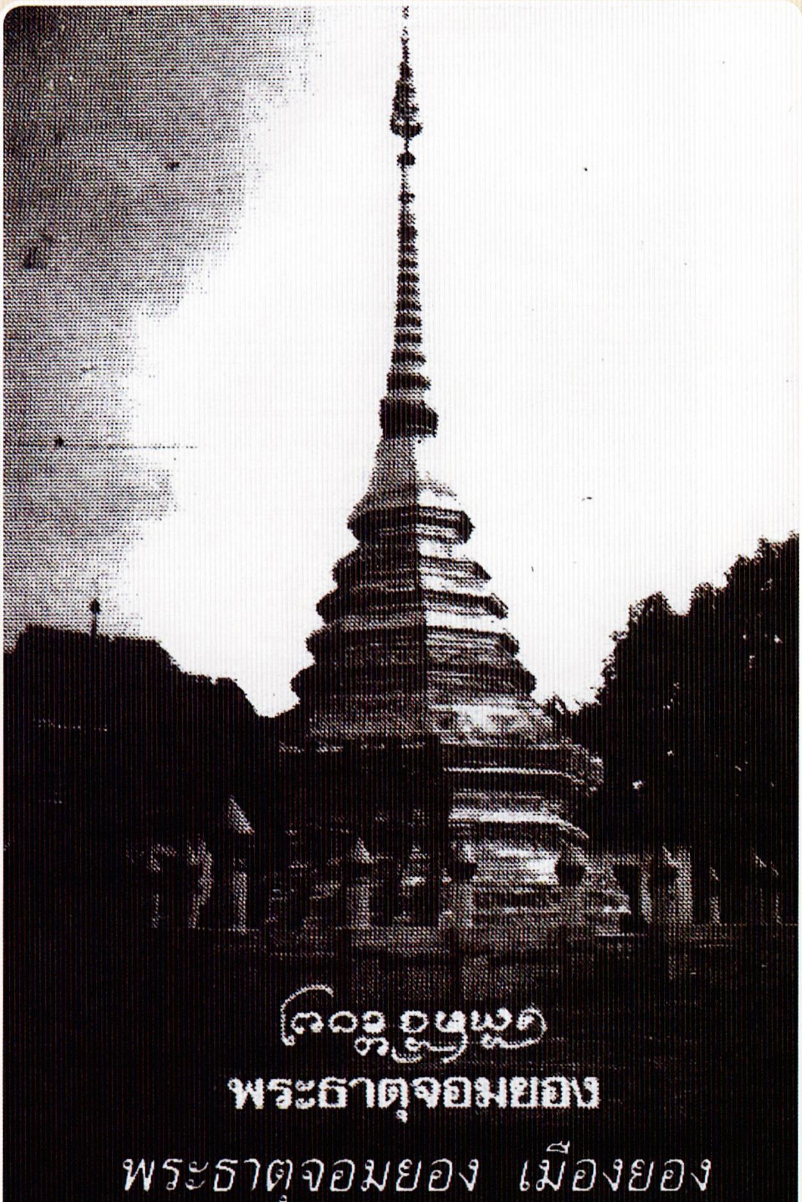
พระทศพลญาณ
พระประธานในพระอุโบสถวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

พระพิชิตมารมัชฌิมพุทธกาล ประดิษฐานภายในศาลาอุรุพงศ์
ศาลาการเปรียญวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล วัดสิริจันทรนิมิต
เขาพระงาม จังหวัดลพบุรี

สถานที่หลวงปู่ใหญ่พักจำพรรษา และบรรลุธรรม
ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ อายุ ๖๖ ปี พรรษา ๔๖

พระอัฏฐารส พระประธานในพระอุโบสถและวิหารหลวง
วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

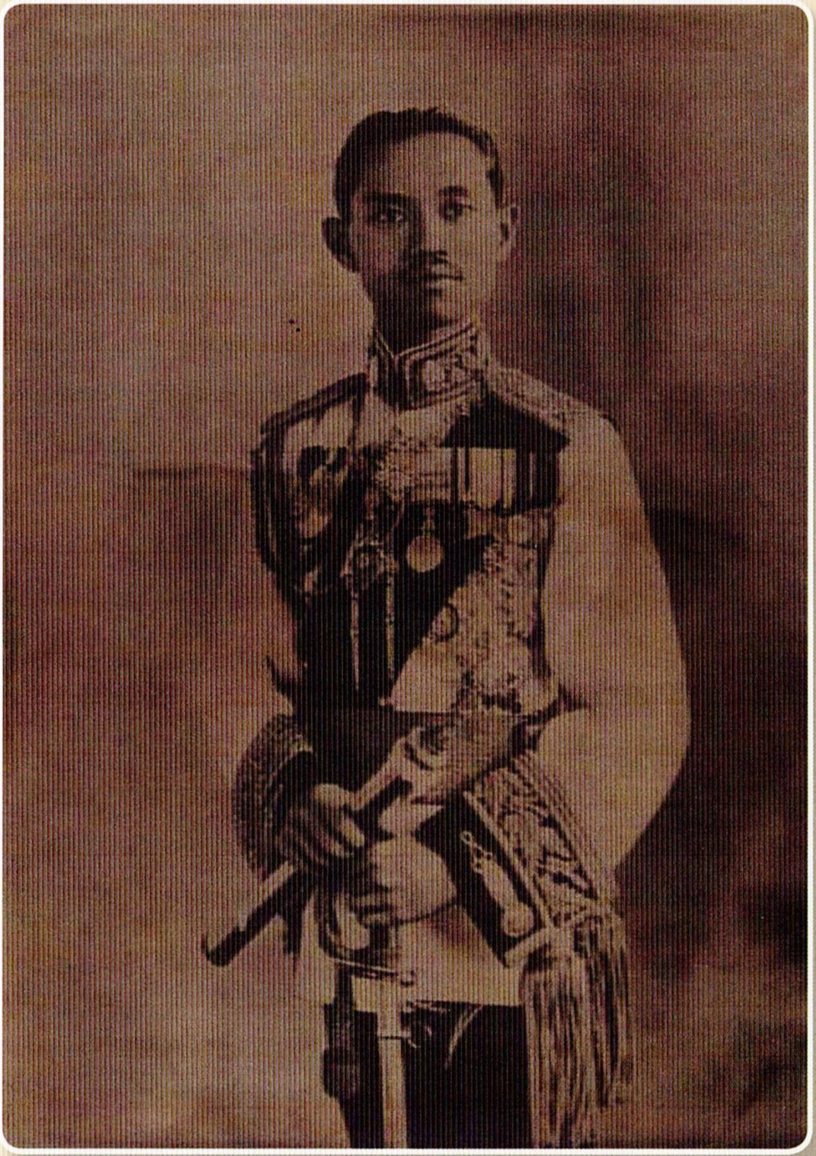
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
ผู้ทรงสถาปนาวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

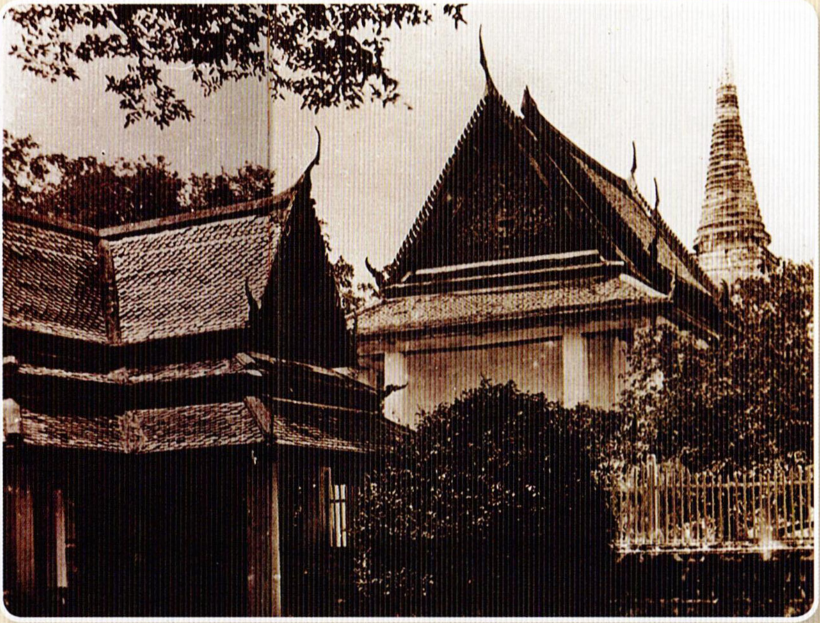
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราช รัชกาลที่ ๕
โปรดฯ ให้นิมนต์หลวงปู่ใหญ่ครองวัดบรมนิวาส

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖
โปรดฯ อุปถัมภ์ และพระราชทานนาม
วัดสิริจันทรนิมิต เขาพระงาม ลพบุรี

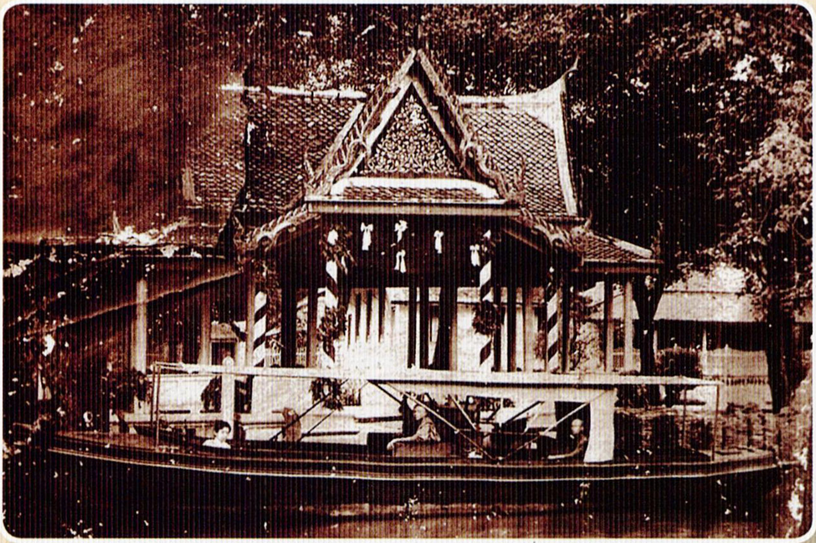

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗
โปรดฯ ให้หลวงปู่ใหญ่ครองวัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร แขวงรองเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร
(บน) ภาพถ่ายเก่า (ล่าง) ในปัจจุบัน

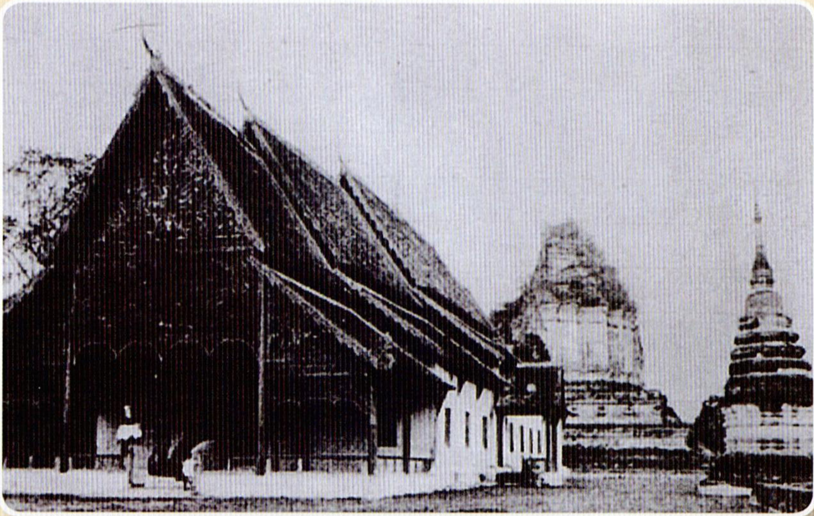
(ภาพบน) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) นั่งอยู่ในเรือ
หน้าศาลาท่าน้ำวัดบรมนิวาส

(ภาพล่าง) ศาลาท่าน้ำวัดบรมนิวาส ที่สร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗

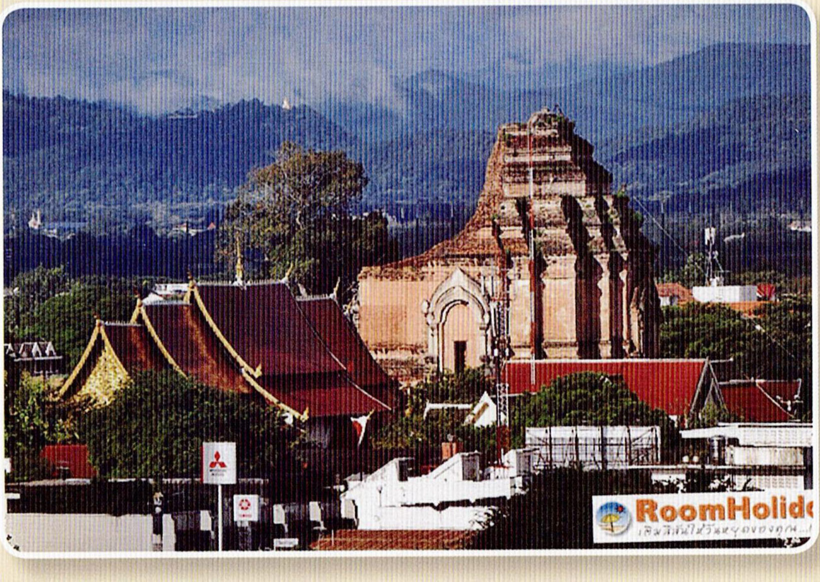
วัดสิริจันทรนิมิต เขาพระงาม จังหวัดลพบุรี

พระวิหารและพระธาตุเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เชียงใหม่
(บน) เป็นภาพเก่าในอดีต (ล่าง) ภาพปัจจุบัน

วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เชียงใหม่

พระธาตุเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เชียงใหม่

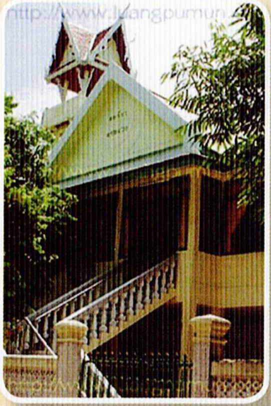

พระอุโบสถหลังเก่าเลิกใช้งานตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ เพราะคับแคบเกินไป

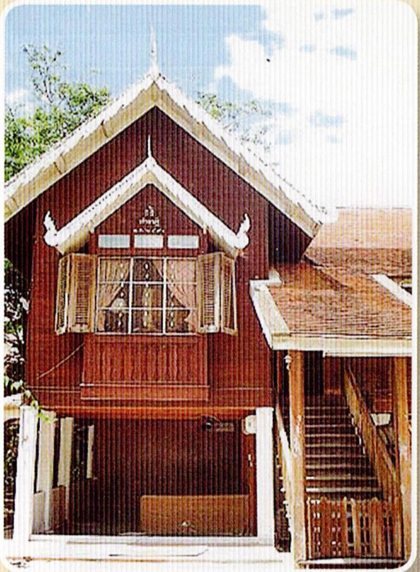
วิหารบูรพาจารย์ (มณฑปหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต) ที่วัดเจดีย์หลวง

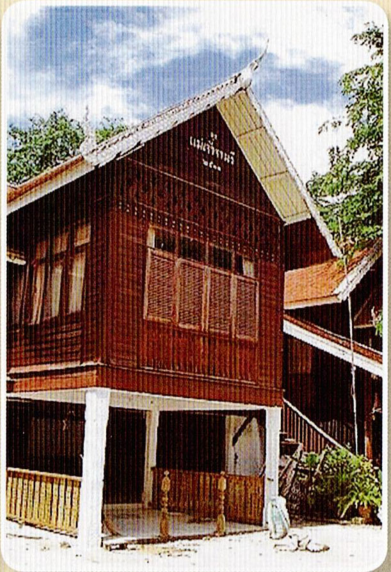
กุฏิที่พำนักของหลวงปู่ใหญ่

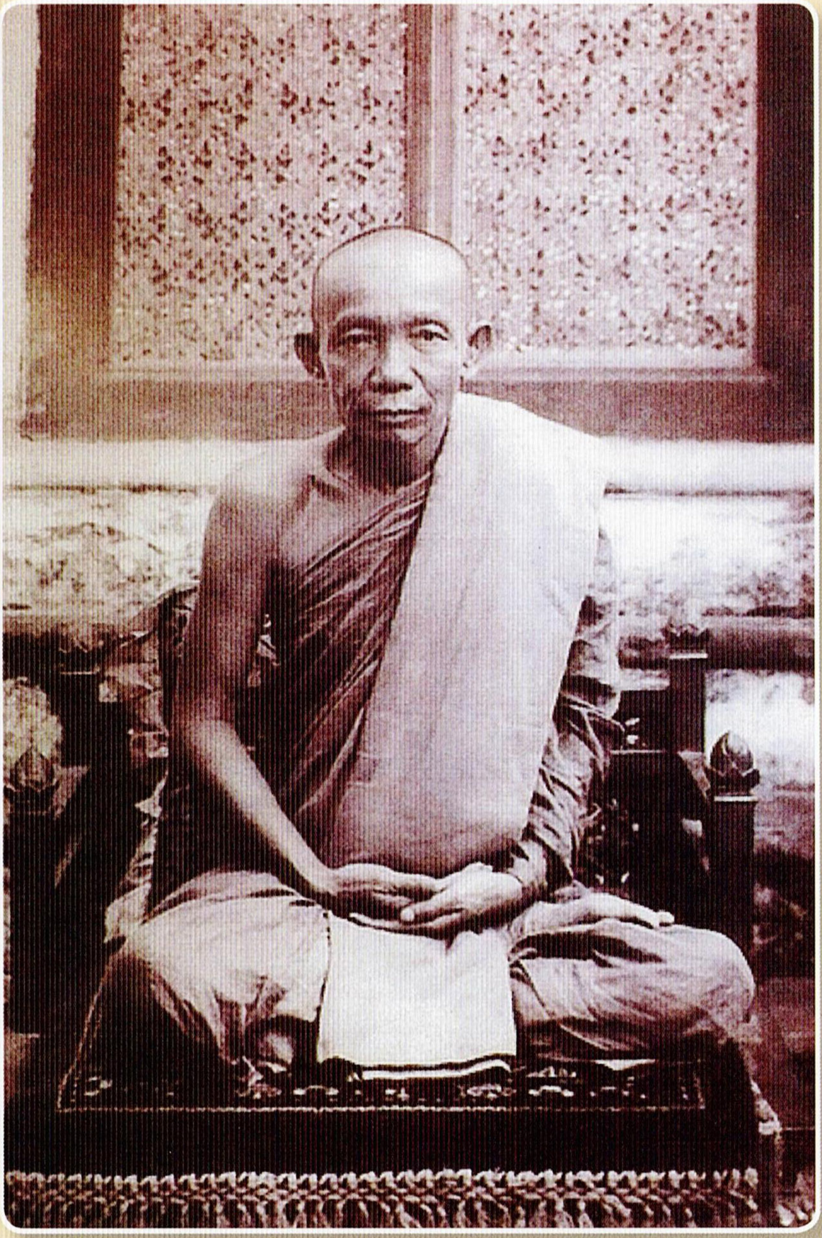
กุฏิหอเขียว วัดบรมนิวาส

กุฏิแก้วนวรัตน์ วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

พระธรรมธีรราชมหามุนี
แจกรูปนี้ไว้เป็นที่ระลึก
ในงานทำบุญประจำปี ที่วัดบรมนิวาส
วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔

รูปเหมือนหลวงปู่ใหญ่ ในพระวิหาร วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

รูปเหมือนหลวงปู่ใหญ่ ประดิษฐานในศาลาอุรุพงศ์ วัดบรมนิวาส

อนุสรณ์พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)
ที่ทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

เหรียญสิริจนฺโท วัดสิริจันทรนิมิต เขาพระงาม ลพบุรี

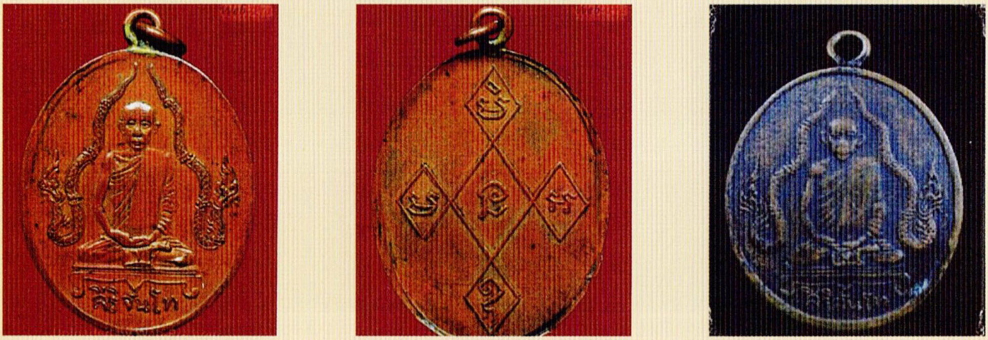
ปี ๒๔๖๖ รุ่นแรก หัวพญานาคอยู่บน

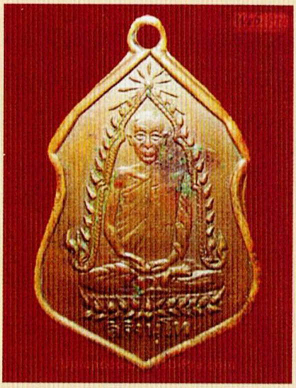
ปี ๒๔๖๖ รุ่นสอง หัวพญานาคอยู่ล่าง

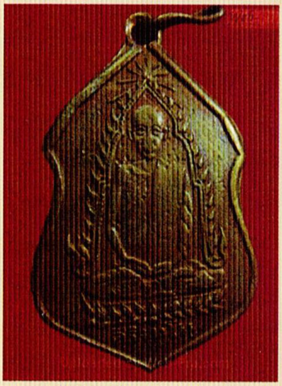
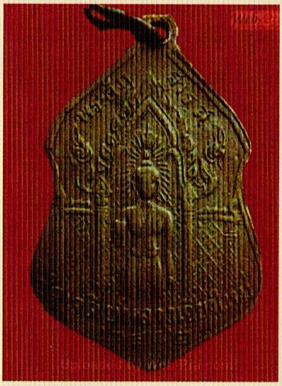
ปี ๒๔๖๗

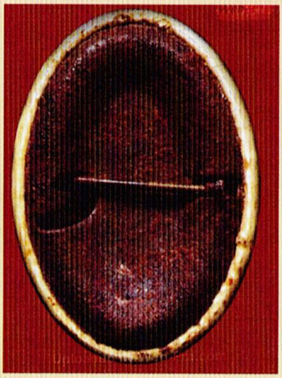

สร้างหลังมรณภาพแล้ว

2482 เหรียญวัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

2492 ล็อคเก็ตรูปเหมือน

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)

ชาตะ - วันศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๙๙

มรณภาพ - วันอังคารที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลา ๑๑.๔๐ น.

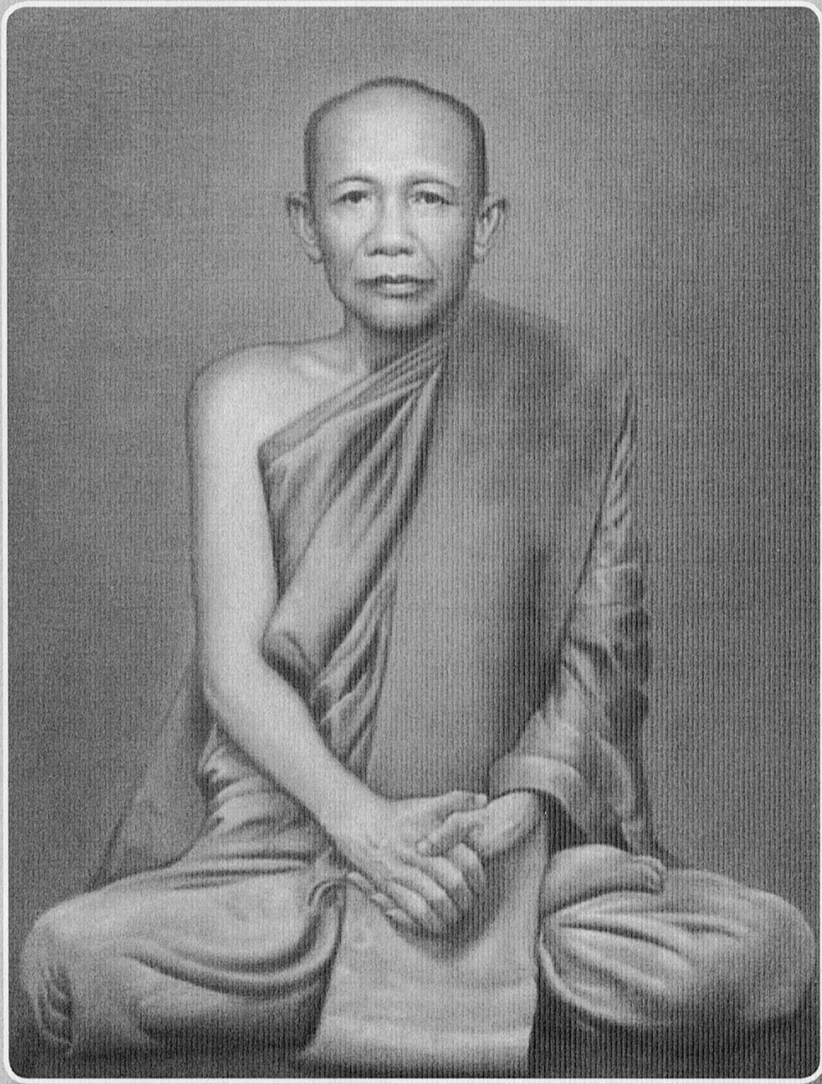
สิริอายุ ๗๗ ปี พรรษา ๕๕

ภาค ๑ :
ธรรมประวัติ

วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

ตอนที่ ๗ : ครองวัดบรมนิวาส

๖๑. ร่วมงานพระเมรุท้องสนามหลวง

หลังจากปฏิบัติภารกิจของ**เจ้าคณะมณฑลอิสาน**อย่างหนักเป็นเวลา ๓ ปี ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) ก็เดินทางเข้ากรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง เป็นการเดินทางครั้งที่ ๔ เพื่อร่วมงาน**พระเมรุพระศพพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์** สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๘ และงานพระเมรุพระศพเจ้านายพระองค์อื่น ที่บริเวณท้องสนามหลวง ใน**อตฺตปวตฺติ** บันทึกไว้ดังนี้

"ย่างเข้า พ.ศ. ๒๔๔๕ อัตตโนต้องกลับเข้ามากรุงเทพฯ พักจำพรรษาที่วัดเทพศิรินทราวาส เป็นปีพรรษาที่ ๒๖ ด้วยในแล้งนี้มีงานพระเมรุท้องสนามหลวง ตั้งที่โบสถ์พระแก้ววังหน้า พระศพกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นต้น หลายพระศพด้วยกัน เสร็จราชการแล้วย่างเข้าปี พ.ศ. ๒๔๔๖ เดือน ๖ กลับออกไปจัดการและจำพรรษาที่วัดสุปัฏน์ เมืองอุบล เป็นปีพรรษาที่ ๒๗"

ในหน้าแล้งปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต**ต้องเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เป็นครั้งที่ ๔ แม้การเดินทางครั้งนี้ต้องเดินเท้าแค่ครึ่งทาง จากอุบลราชธานี ถึงนครราชสีมา แล้วขึ้นรถไฟจาก

นครราชสีมาเข้ากรุงเทพฯ เพราะมีรถไฟแล้วก็ตาม ท่านบอกว่าก็ยังรู้สึกเหน็ดเหนื่อยต่อการเดินทางมาก

ช่วงหน้าแล้งนี้ ได้มีงานพระเมรุ พระศพ**สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์** และพระศพเจ้านายพระองค์อื่น ที่บริเวณท้องสนามหลวง เป็นความประสงค์ของท่านที่จะมาร่วมงานดังกล่าวสำหรับการเดินทางมากรุงเทพฯ ครั้งนี้

เมื่อเอ่ยถึง **สนามหลวง** หรือ**ท้องสนามหลวง** ท่านผู้อ่านทุกท่านต้องรู้จักดี อย่างไรก็ตาม ผมขอนำประวัติย่อ ๆ ของ**ท้องสนามหลวง** มาเสนอ เป็นการเตือนความทรงจำของท่านผู้อ่านสักนิดนะครับ

ท้องสนามหลวง หรือ **สนามหลวง** เป็นสนามขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ด้านหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ระหว่างพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังบวรสถานมงคล เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เดิมเรียกว่า **ทุ่งพระเมรุ** เนื่องจากใช้เป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศานุวงศ์ ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ รัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อเรียกจาก **ทุ่งพระเมรุ** เป็น **ท้องสนามหลวง** ดังปรากฏในประกาศว่า *"ที่ท้องนาหน้าวัดมหาธาตุนั้น คนอ้างการซึ่งนาน ๆ มีครั้งหนึ่งแลเป็นการอวมงคล มาเรียกเป็นชื่อตำบลว่า 'ทุ่งพระเมรุ' นั้นหาชอบไม่ ตั้งแต่นี้สืบไปที่ท้องนาหน้าวัดมหาธาตุนั้น ให้เรียกว่า **ท้องสนามหลวง**"*

ตั้งแต่รัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** เป็นต้นมา ได้ใช้สนามหลวงเป็นที่ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น เป็นที่ตั้งพระเมรุมาศของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ และเป็นที่ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ในรัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓** โปรด ให้**ทำนาที่สนามหลวง** เพื่อแสดงให้ปรากฏแก่นานาประเทศว่า เมืองไทยบริบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร มีไร่นาไปจนใกล้ ๆ พระบรมมหาราชวัง และไทยเอาใจใส่ในการสะสมเสบียงอาหารไว้เป็นกำลังของบ้านเมืองด้วย

ในรัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔** โปรดให้ประกอบพระราชพิธีพืชมงคล พิธีพิรุณศาสตร์ มีกำแพงแก้วล้อมรอบบริเวณ ข้างในสร้างหอพระพุทธรูปสำคัญเป็นที่ประดิษฐานพระสำหรับการพิธี มีพลับพลาที่ทำการพระราชพิธี มีหอดักลมลงที่พลับพลาสำหรับทอดพระเนตรการทำนา ข้างพลับพลามีโรงละครสำหรับเล่นบวงสรวง ด้านเหนือมีพลับพลาน้อยสร้างบนกำแพงแก้วสำหรับประทับทอดพระเนตรการทำนาในท้องทุ่ง นอกกำแพงแก้วยังมีฉางสำหรับใส่ข้าวที่ได้จากการปลูกข้าว

ในรัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕** โปรดให้ขยายสนามหลวงจากเดิม และรื้อพลับพลาต่าง ๆ ที่สร้างในรัชกาลก่อน ๆ เพราะหมดความจำเป็นที่จะต้องทำนา และได้ใช้สนามหลวงเป็นที่ประกอบพิธีต่าง ๆ เช่น การฉลองพระนครครบ ๑๐๐ ปี งานฉลองเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจากยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๔๐

ในรัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** ทรงใช้ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ใช้เป็นสนามแข่งม้า สนามกอล์ฟ

ใน**รัชกาลปัจจุบัน** (ร.๙) มีการใช้สนามหลวงเป็นที่ประกอบพระราชพิธีสำคัญ ๆ เช่น พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี กาญจนาภิเษก รวมทั้งงานพระเมรุมาศเจ้านายระดับสูง เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล, สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า, สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗, สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และล่าสุดเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕ สนามหลวงใช้เป็นสถานที่จัดสร้างพระเมรุใช้ในการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

รวมถึงเป็นที่ใช้จัดกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การปราศรัยใหญ่ในการหาเสียงเลือกตั้งในแต่ละครั้ง หรือการชุมนุมทางการเมืองต่าง ๆ รวมถึงใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางกีฬาการละเล่นต่าง ๆ เช่น ฟุตบอล หรือ ว่าว และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไป

สนามหลวงเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๔ ตอนที่ ๑๒๖ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ มีเนื้อที่ ๗๔ ไร่ ๖๓ ตารางวา

ประวัติและข้อมูลเกี่ยวกับ**ท้องสนามหลวง** ตามที่เสนอมา ท่านผู้อ่านเคยทราบมาก่อนแล้วหรือยัง ครับ?

อีกเรื่องหนึ่งที่อยากนำเสนอท่านผู้อ่าน คือ **พระประวัติย่อของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์** ดังต่อไปนี้ครับ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประทับอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับมหาสมณุตมาภิเษก เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๓๔ เมื่อพระชนมายุได้ ๘๒ พรรษา เป็นพระมหาสมณเจ้า ฯ ได้ ๑๐ เดือน ก็สิ้นพระชนม์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๕ พระชนม์มายุได้ ๘๓ พรรษา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นพระโอรสพระองค์ที่ ๑๘ ใน**สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์** ประสูติแต่**เจ้าจอมมารดาน้อยเล็ก** เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ เมื่อพระชนมายุได้ ๑๓ พรรษา ได้ผนวชเป็นสามเณร ณ **วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร** โดยมี**สมเด็จพระสังฆราช** (มี) เป็นพระอุปัชฌาย์ และผนวชเป็นพระภิกษุเมื่อมีพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา พระองค์ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ สำนักวัดมหาธาตุ ทรงแตกฉานในภาษาบาลี พระนิพนธ์ที่แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในภาษาบาลี คือ พระนิพนธ์เรื่อง **สุคตวิทัตถิวิธาน** ซึ่งทรงนิพนธ์

เป็นภาษาบาลี นอกจากนี้ ยังได้ทรงนิพนธ์เรื่องเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เป็นภาษาบาลีอีกหลายเรื่อง นับว่าพระองค์ทรงเป็น**ปราชญ์ทางภาษาบาลี**ที่สำคัญพระองค์หนึ่ง

ในรัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงสมณศักดิ์ที่พระราชาคณะ โดยมีสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะสามัญ ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามว่า **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฤกษ์ กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์** เสด็จสถิต ณ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร เป็น**เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย** นับว่าทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตพระองค์แรก เมื่อ**สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส** สิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ทรงสถาปนาพระเถระรูปใดขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชอีกตลอดรัชกาล รวมเป็นระยะเวลา ๑๕ ปี ในระหว่างนั้น พระองค์ทรงดำรงสมณฐานันดรที่สอง รองจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระมหาสังฆปริณายก คือ สมเด็จพระสังฆราช

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๖ พระองค์เป็นพระราชอุปัธยาจารย์ของ**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕** ซึ่งในปีเดียวกันนี้ ทรงได้รับการโปรดเกล้า ฯ เลื่อนพระอิสริยยศขึ้นเป็น**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์** การที่เลื่อนพระ

อิศริยยศครั้งนี้ แม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงรับถวายมหาสมณุตมาภิเษกในที่สมเด็จพระสังฆราช แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ถวายพระเกียรติยศในทางสมณศักดิ์สูงสุด เท่ากับทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ ก็ยังมิได้ทรงสถาปนาพระเถระรูปใดเป็นสมเด็จพระสังฆราชเป็นระยะเวลาถึง ๒๓ ปี จึงได้ทรงสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**มีพระราชดำริว่า **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์**ทรงเจริญพระชนมายุ ไม่มีพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดในพระบรมราชตระกูลอันนี้ ที่ล่วงลับไปแล้วก็ดี ยังดำรงอยู่ก็ดี ที่จะมีพระชนมายุเทียมถึง รวมทั้งยังเป็นที่นับถือของคนทั่วไปทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และฝ่ายบรรพชิต พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกเลื่อนพระอิสริยยศขึ้นเป็น **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์**

ภายหลัง **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** มีพระราชดำริว่า การเรียกพระนามพระบรมราชวงศ์ซึ่งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระประมุขแห่งสังฆมณฑลแต่เดิมนั้น เรียกตามพระอิสริยยศแห่งพระบรมราชวงศ์ ไม่ได้เรียกตามสมณศักดิ์ของพระประมุขแห่งสังฆมณฑล คือ “สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ” หรือที่เรียกอย่างย่อว่า “สมเด็จพระสังฆราช” พระองค์จึงเปลี่ยนคำนำพระนามของพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระประมุข

แห่งสังฆมณฑลว่า **"สมเด็จพระมหาสมณเจ้า"** เพื่อให้ปรากฏพระนามในส่วนสมณศักดิ์ด้วย ดังนั้น จึงเปลี่ยนคำนำพระนามเป็น **"สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์"**

พระองค์ทรงพระประชวรด้วยพระโรคชรา และสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕ พระชนมายุได้ ๘๓ พรรษา ๑๓ วัน ผนวชเป็นพระภิกษุได้ ๖๔ พรรษา

พระปรีชาสามารถ : สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ นอกจากจะเป็นปราชญ์ทางภาษาบาลีแล้ว ยังมีพระปรีชาสามารถ ในด้านต่าง ๆ พอประมวลได้ดังนี้ คือ

ด้านสถาปัตยกรรม ทรงออกแบบพระปฐมเจดีย์ องค์ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๖

ด้านโบราณคดี ทรงเป็นนักอ่านศิลาจารึกรุ่นแรกของไทย ได้ศึกษาและรวบรวมจารึกต่าง ๆ ในประเทศไทยไว้มาก และได้ทรงอ่านจารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ ที่เป็นอักษรขอม เป็นพระองค์แรก

ด้านประวัติศาสตร์ ทรงนิพนธ์ลิลิตพงศาวดารเหนือ เรื่องพระปฐมเจดีย์ และพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ เป็นต้น

ด้านดาราศาสตร์ ทรงพระนิพนธ์ ตำราปักขคณนา (คำนวณปฏิทินทางจันทรคติ) ไว้อย่างพิสดาร

ด้านวิทยาศาสตร์ ทรงบันทึกจำนวนฝนตกเป็นรายวัน ติดต่อกันเป็นเวลาถึง ๔๕ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๘๙ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๓ เพื่อ

เป็นการเก็บสถิติน้ำฝนในประเทศไทย เรียกบันทึกนี้ว่า จดหมายเหตุบัญชีน้ำฝน

ด้านกวี ทรงพระนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาบาลี ไว้เป็นจำนวนมาก ที่เป็นภาษาไทย ทรงนิพนธ์ไว้จำนวนมาก เช่น ได้ลงพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ กาพย์เสด็จนครศรีธรรมราช ลิลิตพงศาวดารเหนือ เป็นต้น

ด้านพระศาสนา ทรงเป็นองค์ประธานชำระและแปลพระไตรปิฎก พิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ทรงกำหนดพระราชบัญญัติ และประกาศคณะสงฆ์ต่าง ๆ ทรงให้กำเนิดพระกริ่งในประเทศไทย ทรงสร้างพระกริ่งที่เรียกกันว่า **พระกริ่งปวเรศ** ซึ่งเป็นต้นแบบของพระกริ่งในยุคต่อมาของไทย.

เมื่อได้ทราบพระประวัติของ**สมเด็จพระสังฆราชเจ้า**พระองค์นี้แล้ว รู้สึกชื่นใจไหมครับ?

ข้อมูลทั้งหมดนี้ ผมคัดลอกมาจาก**วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี** ครับผม.

พระเมรุกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์

๖๒. ดำริลาพักราชการมณฑล

คุณลักษณะเด่นชัดประการหนึ่งของ**หลวงปู่ใหญ่จันทร์** คือ **"ไม่ยึดติดกับตำแหน่ง"** เมื่อท่านได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่อะไรแล้ว ท่านจะทุ่มเทจนกระทั่งงานนั้นสำเร็จ และเมื่องานนั้นเป็นระบบและอยู่ตัวดีแล้ว ท่านก็จะสนับสนุนให้ลูกศิษย์ขึ้นมาแทนท่านต่อไป

งานในตำแหน่ง **เจ้าคณะมณฑลอิสาน** ก็เช่นกัน ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) ปฏิบัติภารกิจในตำแหน่งนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๔๖ ได้วางงานทั้งด้านพระศาสนา และการจัดการศึกษา เป็นระบบดีพอที่ลูกศิษย์จะสานต่อได้แล้ว ท่านจึงมีดำริที่จะลาออกจากตำแหน่ง เพื่อเปิดทางให้**สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** สมัยยังเป็น**พระมหาอ้วน ติสฺโส** ศิษย์คู่บารมีของท่าน ได้ขึ้นมาบริหารงานแทนต่อไป

ใน **อตฺตปวตฺติ** ของท่าน ได้บันทึกไว้ดังนี้ :-

"นับแต่ได้ ๔ พรรษามาถึง ๒๗ พรรษานี้ การขึ้นล่องกรุงเทพฯ กับอุบล เวลาขึ้นนับเป็น ๑ ล่องนับเป็น ๒ ลำดับไปได้ ๑๐ เที่ยว และกำหนดในใจไว้ว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ นี้ ออกพรรษาแล้วจะกลับเข้ามากรุงเทพฯ ทูลลาพักราชการมณฑล เพราะเหน็ดเหนื่อยมาก

ส่วนการงานก็ตั้งฐานได้แล้ว และเห็นว่าลูกศิษย์ผู้จะรับมรดก ก็คงจะบำรุงการให้เป็นไปได้”

ในบันทึกของ **สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** (ติสฺโส อ้วน) ครั้งยังเป็น**พระพรหมมุนี** เขียนไว้ดังนี้

*“ครั้นต่อมา ลุ พ.ศ. ๒๔๔๖ ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** แต่ยังเป็น**พระญาณรักขิต เจ้าคณะมณฑลอิสาน** เมื่อได้จัดการให้เป็นระเบียบพอสมควรแล้ว ท่านได้เรียก**พระพรหมมุนี** (ติสฺโส อ้วน) แต่ยังเป็นเปรียญ ซึ่งเป็นศิษย์ที่ท่านไว้วางใจ มาปรึกษาว่า*

‘ถ้าฉันกับเธอประกอบกิจร่วมกันอยู่ในมณฑลนี้ ความเจริญก็จะเป็นไปเท่าส่วนของมณฑลเท่านั้น ถ้าฉันได้มีโอกาสเข้าไปอยู่ในพระนครกรุงเทพฯ ก็จะยังกิจให้กว้างขวางออกไปกว่าที่ร่วมกัน ณ ที่นี้ ดังนั้น ขอให้เธอตั้งใจเอาชีวิตเป็นแดนทำกิจพระศาสนาแทน’

ดังนี้ เมื่อตกลงกันแล้ว ท่านก็ได้เข้ามาในพระนครกรุงเทพฯ ทูลลาพักการคณะมณฑลชั่วคราว เพื่อประกอบธุดงควัตรเที่ยวไปประเทศพม่าและอินเดีย...”

สำหรับองค์**สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** ครั้งยังเป็น**พระมหาอ้วน** นั้น ท่านก็อยู่ที่อุบลฯ ปฏิบัติงานแทน**เจ้าคณะมณฑลอิสาน** อยู่ ๑ ปี ก็ได้เลื่อนสมณศักดิ์ และได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็น**เจ้าคณะมณฑลอิสาน** องค์ต่อไป ดังบันทึกในประวัติของท่าน ดังนี้ :-

"ครั้นเจ้าคณะมณฑลทูลลาแล้ว ก็ได้รับตำแหน่งเป็นผู้แทนเจ้าคณะมณฑลอยู่ ๑ ปี แล้วก็ได้เข้ามารับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ ***พระศาสนดิลก*** *และตำแหน่ง**เจ้าคณะมณฑลอิสาน*** *ในวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ ณ พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตร เนื่องในงานฤดูหนาวของวัด ที่เป็นเช่นนี้เพราะเข้ามาไม่ทันพระราชพิธีฉัตรมงคล เมื่อเสร็จการแล้วก็ได้กลับออกไปจัดกิจพระศาสนาของพระเดชพระคุณอยู่ ณ* ***วัดสุปัฏน์ เมืองอุบลฯ*** *ตามเดิม"*

หลังจากออกพรรษาปี พ.ศ. ๒๔๔๗ แล้ว ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) ก็เดินทางเข้ากรุงเทพฯ อีกครั้ง เป็นการเดินทางขึ้นล่องระหว่างอุบลฯ-กรุงเทพฯ เป็นเที่ยวที่ ๑๑ ของท่านในช่วงเวลาแค่ ๔ ปี ท่านบอกว่ารู้สึกเหน็ดเหนื่อยและเบื่อหน่ายต่อการเดินทาง เป็นสาเหตุหนึ่งที่จะขอลาพักจากการบริหารงานในตำแหน่ง**เจ้าคณะมณฑลอิสาน** แล้วขอพระบรมราชานุญาตเที่ยวจาริกธุดงค์ไปในเขตประเทศพม่า เพื่อปฏิบัติวิปัสสนา และเป็นการพักผ่อนร่างกาย สักระยะหนึ่ง

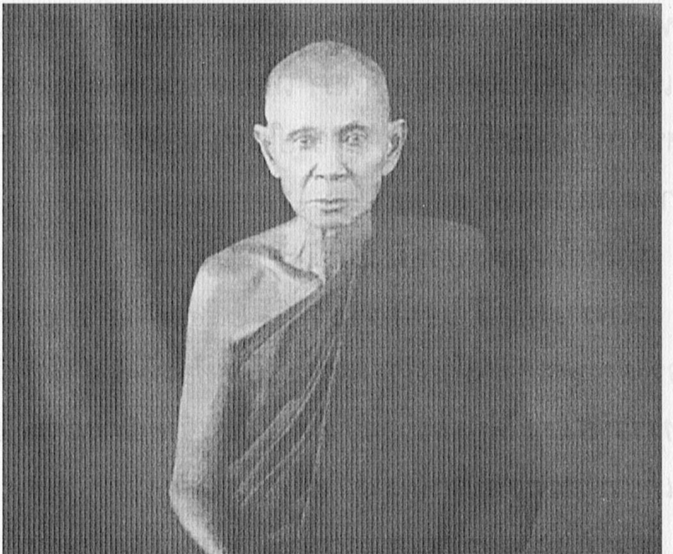
หลวงปู่ใหญ่จันทร์ ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ลาพัก และเดินทางเข้าประเทศพม่าดังประสงค์

แต่...

ในบันทึกของ**สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** (อ้วน ติสฺโส) ได้กล่าวถึงประวัติของ**พระญาณรักขิต** ในช่วงนั้น ว่า :-

*"... ดังนี้ เมื่อตกลงกันแล้วท่านก็ได้เข้ามาพระนครกรุงเทพฯ ทูลลาพักการคณะมณฑลชั่วคราว เพื่อประกอบธุดงควัตรเที่ยวไป ประเทศพม่าและอินเดีย **แต่ก็ไม่สำเร็จตามความมุ่งหมาย...**"*

เป็นอันว่า หลวงปู่ใหญ่จันทร์ ไม่ได้ไปธุดงค์ในพม่าตามที่ตั้งใจและเตรียมการ... เพราะอะไร?

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส)

๖๓. ทูลลาออกจากตำแหน่ง

ปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) เดินทางเข้ากรุงเทพฯ พักที่**วัดเทพศิรินทราวาส** วัดเดิมที่เคยอยู่ ท่านได้ทูลลาออกจากตำแหน่ง**เจ้าคณะมณฑลอิสาน** และทูลลาไปเที่ยวธุดงค์ในเขตประเทศพม่า เพื่อแสวงวิเวก เจริญสมถะและวิปัสสนา พร้อมกับพักผ่อนร่างกายไปในตัว และได้รับพระราชทานอนุญาตตามประสงค์

บันทึกใน **อตฺตปวตฺติ** มีดังนี้

*"เพราะเหตุนี้ ออกพรรษา (ปี ๒๔๔๗) แล้ว ทูลลาเสด็จข้าหลวงต่างพระองค์เข้ามากรุงเทพฯ เป็นเที่ยวที่ ๑๑ พักที่**วัดเทพศิรินทราวาส** และได้ทูลลาออกจากตำแหน่งเจ้าคณะมณฑล และทูลลาไปเที่ยวประเทศพม่า พักร่างกายให้สบายสักคราว*

ก็ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามประสงค์ ได้ตราเดินทางถึงกงสุลประเทศพม่า ตรากรมท่า ตรามหาดไทย ตราธรรมการ เป็น ๓ ฉบับ เตรียมการจะไปประเทศพม่า

*แต่ยังเป็นห่วง**พระมหาอ้วน**ที่รั้งคอยอยู่ทางอุบล จึงได้จัดหาหนังสือแบบเล่าเรียนสิ่งไรยังบกพร่องได้แล้ว บรรทุกรถไฟออกไปโคราช จัดจ้างเกวียนส่งสิ่งของออกไปให้มหาอ้วนเสร็จแล้ว เบาใจสิ้นห่วง"*

ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** ได้รับพระบรมราชานุญาตจาก **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๕** ทั้ง ๒ ประการ คือ ๑. ลาออกจากเจ้าคณะมณฑลอิสาน และ ๒. อนุญาตให้ออกธุดงค์ไปทางประเทศพม่าได้

ในระหว่างเตรียมการเดินทางไปประเทศพม่าในช่วงฤดูแล้งปีนั้น ท่านยังเป็นห่วงลูกศิษย์ที่อยู่ทางอุบลฯ คือ **พระมหาอ้วน ติสฺโส** ที่อยู่ปฏิบัติภาระในหน้าที่เจ้าคณะมณฑลอิสานแทนท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาให้แก่พระเณร และประชาชน ทั้งในอุบลฯ และในจังหวัดต่างๆ ตลอดมณฑล ซึ่งยังขาดแคลนหนังสือเรียน และวัสดุอุปกรณ์การสอนอยู่หลายอย่าง

เพื่อให้เกิดความสบายใจหายห่วง ท่านจึงได้จัดหา รวบรวมตำรับตำรา และอุปกรณ์ที่ยังขาดแคลน แล้วจัดส่งไปให้ โดยจัดส่งไปทางรถไฟถึงจังหวัดนครราชสีมา เพราะสมัยนั้นรถไฟมีถึงสถานีนครราชสีมาแล้ว ต่อจากนั้นก็จ้างเกวียนให้ขนไปส่งถึงอุบลฯ

เป็นอันว่า ท่านพร้อมที่จะธุดงค์เข้าพม่าตามความปรารถนา แต่...สังขารร่างกายไม่อำนวย **การไปพม่าจึงต้องเลื่อนออกไปก่อน.**

๖๔. ไปจำพรรษาบนเขาใหญ่

ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) ต้องเลื่อนกำหนดการเดินทางไปพม่า เพราะมีปัญหาด้านสุขภาพ จึงเปลี่ยนแผนออกวิเวกในเขตจังหวัดนครราชสีมา ตั้งใจจะไปพักจำพรรษาที่ ๒๘ ของท่าน บน**เขาใหญ่**

"นับแต่อัตตโนออกไปจัดการศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่เมืองอุบล แต่ พ.ศ. ๒๔๔๐ มาถึง พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็น ๖ ปี อายุอัตตโนได้ ๔๘ ปี พรรษาได้ ๒๗ พรรษา อัตตโนได้ทูลลาพักราชการคิดจะไปเที่ยวตากอากาศ และหาวิเวกเจริญสมถะวิปัสสนา มุ่งกิจส่วนตนเป็นใหญ่ แต่ก็หาสำเร็จตามประสงค์ไม่ จะไปเที่ยวประเทศพม่าในแล้งนี้ เกิดขัดข้อง เผอิญป่วย เท้าเดินไกลไม่ได้ อย่างพยายามทนลำบาก วันหนึ่งก็เดินได้เพียง ๕๐ เส้น (๒ กิโลเมตร)

*จึงปรึกษากับ**พระครูอุดมธีรคุณ** (เงิน) ซึ่งยังเป็นพระอันดับเป็นปัจฉาสมณะ (พระติดตาม) ในพรรษานี้ควรจะเข้าไปพักจำพรรษาที่**เขาใหญ่**เสียก่อน เมื่อเท้าหาย ออกพรรษาแล้วจึงไปพม่า ก็เป็นอันตกลงกัน พยายามเดินแต่นครราชสีมาไปเขาใหญ่ เกือบเดือนจึงถึงบนเขาใหญ่ ไปพักอยู่**บ้านสองพี่น้อง** แต่เดือน ๔ ถึงเดือน ๖ อากาศไม่สบาย ลาพวกบ้านเขา เลื่อนลงมาอยู่**บ้านท่าช้าง**"*

แผนที่จะเที่ยวธุดงค์ในเขตพม่าของ**หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** จำเป็นต้องเลื่อนออกไป เพราะท่านเกิดเจ็บปวดที่ขา ไม่สามารถเดินทางไกล ๆ ได้ จึงต้องเปลี่ยนแผนไปธุดงค์ในเขตจังหวัดนครราชสีมา เมื่อรักษาอาการเจ็บปวดที่เท้าจนหายดีแล้ว จึงค่อยเดินทางไปพม่า และอาจเลยไปถึงอินเดียด้วยก็ได้

หลวงปู่ใหญ่ของเรา ท่านมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องกระดูก ซึ่งครูบาอาจารย์เล่าว่า ท่านเป็น**วรรณโรคกระดูก** อาการเริ่มมาแสดงออกในช่วงนี้เอง คือปี พ.ศ. ๒๔๔๗ เมื่อท่านอายุได้ ๔๙ ปี พรรษา ๒๘

หลวงปู่ใหญ่เขียนเล่าว่า ท่านพยายามอดทนต่ออาการเจ็บปวดที่เท้า วันหนึ่งเดินเท้าอย่างเต็มที่ไปได้เพียง ๕๐ เส้น หรือ ๒ กิโลเมตรเท่านั้น ท่านต้องอดทนต่อทุกขเวทนาครั้งนั้นเป็นอย่างมาก

จากกรุงเทพฯ **หลวงปู่ใหญ่**เดินทางโดยรถไฟ ไปลงที่สถานีนครราชสีมา ต่อจากนั้นก็ใช้วิธีเดินเท้าตามแบบของพระธุดงค์ ย้อนกลับมาทาง**ดงพญาไฟ** (ดงพญาเย็น ในปัจจุบัน) แวะพักปักกลดและบำเพ็ญเพียรตามป่าตามเขาไปเรื่อย ๆ ใช้เวลาร่วม ๑ เดือนจึงถึงบนเขาใหญ่ สถานที่ที่ตั้งใจจะพักจำพรรษาในปีนั้น

ครั้งแรกไปพักบนเขาที่ **บ้านสองพี่น้อง** อยู่ได้ประมาณ ๒ เดือน ระหว่างเดือนเมษายน-พฤษภาคม ก็พบว่าอากาศแถวนั้นไม่เหมาะกับสุขภาพร่างกายของท่าน จึงได้ลาชาวบ้านแล้วลงเขาไปพักที่**บ้านท่าช้าง** ชาวบ้านมีศรัทธาได้ช่วยกันสร้างกุฏิกระต๊อบถวาย ตั้งใจจะพักจำพรรษาที่นั่น

ในเดือนมิถุนายน **หลวงปู่ใหญ่**ได้มาพักที่**บ้านท่าช้าง** ก็รู้สึกสบายขึ้น ตั้งใจจะอธิษฐานพรรษาที่ ๒๘ ของท่าน ณ สถานที่นั้น แต่... มีเหตุต้องย้ายที่อีกแล้ว

กล่าวคือ ท่านพักที่**บ้านท่าช้าง**ได้แค่ ๑๐ วัน ก็เจ็บป่วยเป็นไข้ป่าอย่างแรง อาการน่าวิตก!

๖๕. เป็นไข้ป่ารุนแรง

"ในต้นเดือน ๗ ให้ชาวบ้านเขาปลูกกุฏิให้บนเขาน้อยใกล้บ้านท่าช้าง คิดว่าจะเป็นที่สบาย ปลูกกุฏิแล้วได้อยู่ประมาณสัก ๑๐ วัน อัตตโนเป็นไข้ป่าจับอย่างสำคัญได้ ๓ วันพูดเพ้อ คิดจะพูดอย่างหนึ่งกลายเป็นพูดอย่างอื่นไป

*ยาควินนินก็หมด ไม่มียาพอแก้ไข้ จึงใช้ให้**พระครูอุดมฯ** รีบขึ้นรถไฟไปนครราชสีมาซื้อยาควินนิน เธอก็รีบไป ๒ คืนจึงกลับมาถึง*

***หลวงประสิทธิ์** บ้านอยู่ใกล้วัดเลียบ คลองปลู เป็นคนชอบกัน ทราบว่าอัตตโนอาพาธ ก็รีบจ้างคน ๔ คนมาพร้อมด้วยพระครูอุดมฯ ให้มาหามเอาอัตตโนออกไปรักษาที่บ้าน ครั้นได้ยาควินนินมาแล้วก็ฉัน หายจับในวันนั้น*

*รุ่งขึ้นเป็นเดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ ชาวบ้านท่าช้างนั้นเองช่วยกันทำแคร่ป่า หามออกมาส่งรถไฟ**สถานีปากช่อง** วันยังค่ำจึงถึง*

*รุ่งขึ้นแรม ๖ ค่ำ ขึ้นรถไฟไปลง**ภูเขาลาด** ไปพักบ้านหลวงประสิทธิ์ แกยกเรือนให้หลังหนึ่ง รักษาตัวอยู่ที่นั้นพอสบาย หายโรค"*

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๘ **หลวงปู่ใหญ่** พักอยู่บนเขาน้อยใกล้**บ้านท่าช้าง** ได้แค่ ๑๐ วัน ก็เกิดล้มป่วยลงด้วยไข้ป่าอย่างรุนแรง ท่านพยายามใช้สมาธิข่มเวทนา ใช้ธรรมโอสถรักษาอาการไข้ตามวิธี

การที่ทราบมา แต่ก็เอาไม่อยู่ ไข้จับเพียง ๓ วันก็ถึงกับพูดเพ้อ คือตั้งใจพูดอย่างหนึ่ง แต่ไถลไปพูดอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น

ในสภาพป่าดงพงไพรเช่นนั้น จะหาหมอหายาเพื่อบำบัดอาการไข้ก็ไม่มี หนำซ้ำ **ยาควินิน**ซึ่งเป็นยารักษาไข้ขนานเดียวที่พอช่วยได้ก็หมดเสียอีก **ท่านพระครูอุดมธีรคุณ** พระอุปัฏฐากของท่านจึงต้องเดินทางเข้าไปซื้อยาที่ตัวเมืองนครราชสีมา ปล่อยให้หลวงปู่ใหญ่พักอยู่ในกุฏิบนเขาน้อยเพียงลำพัง อาศัยชาวบ้านคอยช่วยดูแล

ท่านพระครูอุดมฯ ไป ๒ วันก็ได้ยากลับมา ในขากลับได้ลงรถไฟที่**สถานีผาลาด** ได้พบกับศิษย์ของหลวงปู่ใหญ่ท่านหนึ่ง ชื่อหลวงประสิทธิ์ ซึ่งมีบ้านช่องอยู่ใกล้กับสถานีผาลาด นั้น

หลวงประสิทธิ์ ท่านเป็นหมอยามีความชำนาญในการรักษาไข้ เมื่อทราบข่าวอาการป่วยของ**หลวงปู่ใหญ่** ท่านจึงจ้างให้ชาวบ้าน ๔ คน เดินทางไปพร้อมกับ**ท่านพระครูอุดมฯ** ให้ไปช่วยกันหามหลวงปู่ใหญ่ออกมาจากป่า เพื่อมาทำการรักษาโดยรีบด่วน

เมื่อไปถึง ชาวบ้านได้ช่วยกันทำแคร่ป่า แล้วชายทั้ง ๔ คนก็ช่วยกันหามหลวงปู่ใหญ่ออกมาอย่างเร่งรีบ เดินทางโดยไม่หยุดทั้งกลางวันกลางคืนก็มาถึง**สถานีปากช่อง** ได้ขึ้นรถไฟไปลงที่**สถานีเขาลาด** ไปพักรักษาตัวที่บ้านของ**คุณหลวงประสิทธิ์** ตามคำปวารณา

คุณหลวงประสิทธิ์ ได้ถวายบ้านหลวงปู่ใหญ่หลังหนึ่ง เพื่อให้ท่านพักรักษาตัว ท่านจึงอธิษฐานจำพรรษาที่ ๒๘ ของท่านที่บ้านของหลวงประสิทธิ์นั้นเอง

ตลอดช่วงเข้าพรรษาในปีนั้น **คุณหลวงประสิทธิ์** ได้ใช้ความรู้ของท่านช่วยรักษาอาการไข้ของหลวงปู่ใหญ่อย่างเต็มที่ ประกอบกับหลวงปู่ใหญ่มีเวลาพักผ่อนจากการกรำงานหนัก ได้มีเวลาปฏิบัติสมาธิภาวนาเต็มที่ อาการไข้ของท่านจึงได้ทุเลาลง และหายขาดในพรรษานั้น

ท่านพระครูอุดมฯ ก็มีอาการไข้มาเลเรีย และได้ใช้โอกาสนั้นรักษาจนหายสนิทเช่นกัน

ก่อนออกพรรษา มีข่าวสำคัญเกี่ยวกับหลวงปู่ใหญ่ ดังบันทึกของ **สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** (ติสฺโส อ้วน) คือ :-

*"พอลุ พ.ศ. ๒๔๔๗ ก็ทรงพระกรุณาโปรดให้ครองวัดบรมนิวาส ส่วนการคณะมณฑลนั้น ก็ทรงพระกรุณาโปรดให้**พระพรหมมุนี** (ติสฺโส อ้วน) แต่ยังเป็นเปรียญทำหน้าที่แทน"*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดฯ ให้นิมนต์หลวงปู่ใหญ่ไปเป็นเจ้าอาวาส **วัดบรมนิวาส** และมีรับสั่งให้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยด่วน!

๖๖. โปรดฯ ให้ครองวัดบรมนิวาส

*"เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ ได้รับท้องตราเสมาธรรมจักร ดำเนินกระแสพระบรมราชโองการ ให้นิมนต์อัตตโนเข้าไปเป็นเจ้าอาวาส **วัดบรมนิวาส** กรุงเทพฯ โดยเร็ว ให้ทันพระราชประสงค์ อัตตโนก็ไม่มีปัญหา"*

วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ตั้งอยู่เลขที่ ๒ ถนนพระราม ๑ ใกล้สี่แยกคลองมหานาค ใกล้ตลาดโบ๊เบ๊ แขวงรองเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ ๑๗ ไร่ ๑ งาน ๖๑ ตารางวา

ตามประวัติ **วัดบรมนิวาส** ตั้งขึ้นก่อน**วัดปทุมวนาราม** สองวัดนี้ตั้งอยู่บนถนนพระราม ๑ **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔** ประทานให้ ๒ วัดนี้เป็นที่พำนักของพระสงฆ์จากทางภาคอิสานได้มาพำนักเพื่อศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรม สองวัดนี้จึงมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด

เมื่อวันที่ ๑๘-๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๗ **วัดบรมนิวาส**ได้จัดมีพิธีเฉลิมฉลองการสถาปนาก่อตั้งวัดมาครบ ๑๘๐ ปี โดยถือตามหลักฐานที่ปรากฏในแผ่นทองแดงจารึก**ดวงชะตาฤกษ์สร้างวัดบรม**

นิวาสราชวรวิหาร ที่ฐานพระประธานในพระอุโบสถ ที่ระบุว่า **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๗ ขณะดำรงสมณเพศเป็น**พระวชิรญาณเถระ** ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓

สำหรับประวัติการก่อตั้งเมื่อเริ่มแรกยังไม่ชัดเจนนัก ทราบเพียงว่า แต่เดิมเป็นวัดราษฎร์ ชื่อว่า **วัดบรมสุข** ท่านผู้สร้างได้เสียชีวิตในสงครามเขมร การก่อสร้างจึงยังค้างอยู่ ถึงปี พ.ศ. ๒๓๗๗ ทายาทได้น้อมเกล้าฯ ถวายวัดนี้แด่**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ครั้งยังทรงผนวชเอยู่ เพื่อให้เป็นวัดข้าหลวงเดิม (เป็นข้ารับใช้ใกล้ชิดมาก่อน)

ใน**พระราชพงศาวดารของพระยาทิพากรวงศ์**ระบุว่า "*...วัดพระราชรินทรอาศน์สร้างไว้ค้างอยู่ ถวายเป็นวัดข้าหลวงเดิม โปรดให้เพิ่มเติมขึ้นอีกหลายสิ่ง และก่อพระเจดีย์องค์ใหญ่ไว้หลังพระอุโบสถ พระราชทานชื่อว่า* ***วัดบรมนิวาส...***"

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขณะที่ยังผนวชอยู่) ทรงรับไว้ในพระอุปถัมภ์ แล้วได้ถวายแด่**พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓** อีกต่อหนึ่ง **รัชกาลที่ ๓** ทรงรับไว้เป็น**พระอารามหลวง** แล้วมีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่เพื่อให้สมกับเป็นพระอารามหลวง โดยบูรณะให้ออกมาคล้ายกับงานสถาปัตยกรรมแบบอยุธยา และบูรณะต่อเนื่องเรื่อยมา จนถึง พ.ศ. ๒๓๙๔ เมื่อ**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔** เสด็จขึ้นครองราชย์ ก็ทรงบูรณะต่อจนเสร็จสมบูรณ์ แล้ว

พระราชทานนามใหม่ว่า วัดบรมนิวาส มีพระประสงค์จะให้วัดนี้เป็น **วัดอรัญวาสี** (ฝ่ายวิปัสสนา) เพื่อให้คู่กับ**วัดบวรนิเวศ** ที่เป็นวัดคามวาสี (ฝ่ายปริยัติธรรม)

เนื่องจาก**วัดบรมนิวาส** ตั้งอยู่นอกกำแพงพระนคร ชาวบ้านทั่วไปจึงเรียกว่า **วัดนอก** สภาพพื้นที่รอบ ๆ วัดยังเป็นทุ่งนาและเป็นที่รกร้าง ยังไม่มีบ้านเมืองแออัดเช่นปัจจุบัน

ส่วน**วัดบวรนิเวศ** ตั้งอยู่ในเขตกำแพงพระนคร จึงเรียกกันว่า **วัดใน** แต่ในบรรดาหมู่เจ้านายจะเรียกว่า **วัดบน** ทั้งนี้ เพราะเป็นที่ทราบกันว่า**พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓** ทรงเทียบ**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**ไว้ในฐานะ**กรมพระราชวังบวรสถานมงคล** จึงเทียบ**วัดบวรนิเวศ**เสมือน**บวรสถาน** หรือเรียกกันทั่วไปว่า **วังบน** จึงเรียก**วัดบวรนิเวศ**ว่า **วัดบน** ด้วย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับ**วัดบวรนิเวศ**ไว้ว่า

*"วัดนี้ชื่อว่า**วัดบวรนิเวศ** เทียบได้กับ**บวรสถาน** น่าจะได้พระราชทานในครั้งนี้เมื่อปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๙๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔) ในหมายรับสั่งยังเรียกว่า **วัดใหม่** ครั้นปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๐๖ (พ.ศ. ๒๓๘๗) เรียก **วัดบวรนิเวศ** แล้วอีกอย่างหนึ่งโวหารสั้นเรียกว่า **วัดบน** เทียบกันได้กับ **วังบน** (ซึ่งก็คือบวรสถาน)..."*

มีเรื่องเล่าอีกกระแสหนึ่งว่า ช่วงที่**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ยังทรงผนวชเป็น**พระวชิรญาณเถระ**อยู่นั้น

พระองค์ทรงปรึกษากับ**สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส** เจ้าสำนัก**วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม** เกี่ยวกับสถานะของทั้งสองพระองค์ด้วยทรงกังวลว่า *"เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว หากราชสมบัติและแผ่นดินต้องตกอยู่กับเจ้านายบางพระองค์ สถานภาพของทั้งสองพระองค์อาจจะตกอยู่ในภาวะเดือดร้อนก็เป็นได้..."*

ทั้งสองพระองค์มีดำริร่วมกันในการจัดสร้างวัดเล็ก ๆ อยู่ในที่เงียบ ๆ ห่างไกลเมือง เพื่อว่าจะได้ใช้เป็นที่หลบราชภัยอยู่อย่างสงบในคราวจำเป็นได้

ด้วยดำริดังกล่าว **กรมพระปรมานุชิตชิโนรส** จึงได้สร้าง**วัดชิโนรสาราม** หรือ**วัดชิโนรส** อยู่ริมคลองมอญ ติดกับถนนอิสรภาพ ตรงข้ามกับกรมอู่ทหารเรือ แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน

และ **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ก็ทรงสร้าง**วัดบรมนิวาส** ซึ่งอยู่นอกกำแพงพระนคร ไว้พำนักเพื่อหลบราชภัยอันอาจมีขึ้น เช่นเดียวกัน

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นแต่เพียงคำบอกเล่าสืบต่อกันมา ที่ไม่อาจหาหลักฐานที่แน่นอนได้

ทีนี้มาว่าถึงหลักฐานเอกสารที่เป็นทางการ ซึ่งปรากฏในหนังสือ "งานสมโภช ๑๘๐ ปี วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร พุทธศักราช ๒๓๗๗-๒๕๕๗" ได้เขียนถึงประวัติการก่อตั้งวัดบรมนิวาส ว่า

*"**วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ตั้งอยู่ริมคลองมหานาค แขวงรองเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร*

***พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๗ ขณะทรงดำรงสมณเพศเป็น**พระวชิรญาณเถระ** ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ดังปรากฏในแผ่นทองแดงจารึก**ดวงชะตาฤกษ์สร้างวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร** ที่ฐาน**พระทศพลญาณ** พระประธานในพระอุโบสถวัดบรมนิวาส*

*เมื่อแรกสร้างมีนามว่า **'วัดนอก'** เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณนอกกำแพงพระนคร ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างแน่ชัด ทราบเพียงว่าขุนนางสร้างค้างไว้ยังไม่แล้วเสร็จ **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งพระอาราม เมื่อบูรณปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จได้พระราชทานนามใหม่ว่า **'วัดบรมนิวาส'** ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารของ**เจ้าพระยาทิพากรวงศ์** (ขำ บุนนาค) ว่า **'วัดพระราชรินทรอาศน์สร้างไว้ค้างอยู่ ถวายเป็นวัดข้าหลวงเดิม โปรดให้ทำการเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายสิ่ง และก่อพระเจดีย์องค์ใหญ่ไว้หลังพระอุโบสถองค์ ๑ พระราชทานชื่อว่า วัดบรมนิวาส'***

กล่าวได้ว่า วัดบรมนิวาส เป็นพระอารามแห่งแรกที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเพื่อให้เป็นวัดของคณะสงฆ์ธรรมยุตฝ่ายอรัญวาสี ซึ่งมีวัตรปฏิบัติ

เคร่งครัด และมุ่งเน้นในด้านวิปัสสนาธุระเป็นสำคัญ”

ข้อมูลเกี่ยวกับวัดบรมนิวาส มีต่อไปว่า... การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งแรก ในสมัย**รัชกาลที่ ๓** ต่อเนื่องมาถึงสมัย**รัชกาลที่ ๔** มีปูชนียวัตถุที่สำคัญภายในวัดประกอบด้วยพระอุโบสถ พระเจดีย์ และกุฏิ ๑๔ หลัง มาถึงสมัย**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕** ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) สมัยยังเป็นพระราชาคณะที่**พระญาณรักขิต** เป็นเจ้าอาวาส ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ตลอดทั้งพระอาราม โดยได้รับการสนับสนุนด้านทุนทรัพย์จาก**เจ้าจอมมารดาทับทิม ในรัชกาลที่ ๕ พร้อมทั้งพระประยูรญาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรมพระยาดำรงราชานุภาพ กระทั่งวัดเจริญรุ่งเรืองสืบมาจนปัจจุบัน**

<u>**เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส**</u> (จากเอกสาร“งานสมโภช ๑๘๐ ปี วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร)

๑. พระญาณรักขิต (สุข พรหฺมสโร) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสรูปแรก ไม่ปรากฏภูมิหลังแน่ชัด ทราบแต่เพียงว่า เป็นพระภิกษุที่ร่วมประพฤติสมณปฏิบัติอย่างธรรมยุตเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช ประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

๒. พระอมราภิรักขิต (เกิด อมโร) เป็นพระศิษย์หลวงเดิมในสำนักของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงผนวช

และประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ภายหลังได้เป็นพระปลัดของพระญาณรักขิต (สุข พรหฺมสโร) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสรูปแรก

๓. **พระพรหมมุนี** (เหมือน สุมิตฺโต) เป็นศิษย์**สมเด็จพระวันรัต** (ทับ) มาตั้งแต่ยังเยาว์ ต่อมาได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ **วัดราชาธิวาส** ครั้นเมื่อสมเด็จพระวันรัต (ทับ) มาครอง**วัดโสมนัสวิหาร** ท่านได้เป็นฐานานุกรมที่**พระปลัด** จึงย้ายมาอยู่วัดโสมนัสวิหารด้วย ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้อาราธนามาครองวัดบรมนิวาส

๔. **พระวินัยรักขิต** (จันทร์) เดิมเป็นพระครูปลัดของพระพรหมมุนี (เหมือน สุมิตฺโต) แล้วเลื่อนขึ้นเป็น**พระวินัยรักขิต** และดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเป็นเวลาประมาณ ๒ ปี

๕. **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) เป็นผู้เผยแผ่ธรรมยุติกนิกายให้มั่นคงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ แล้วย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร** จังหวัดเชียงใหม่ ใน พ.ศ. ๒๔๗๑

๖. **สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** (อ้วน ติสฺโส) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่**พระพรหมมุนี** และ**สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** ก่อนที่จะย้ายไปเป็นเจ้าอาวาส**วัดพระศรีมหาธาตุ** บางเขน กรุงเทพมหานคร

๗. **พระธรรมดิลก** (ทองดำ จนฺทูปโม) บรรพชาและอุปสมบท ณ วัดบรมนิวาส โดยมีพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)

เป็นพระอุปัชฌาย์ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๐๐ จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส หลังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่**พระธรรมดิลก**

๘. **พระเทพวรคุณ** (สิงห์ ชาคโร) อุปสมบท ณ วัดบรมนิวาส โดยมีพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสใน พ.ศ. ๒๕๑๖

๙. **พระพรหมมุนี** (บู่ สุจิณฺโณ) อุปสมบท ณ วัดบรมนิวาส โดยมีพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เป็นพระอุปัชฌาย์ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระราชสุเมธี** และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ที่**พระพรหมมุนี** ใน พ.ศ. ๒๕๔๔

๑๐. **พระเทพสุเมธี** (สนอง เขมี) ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสใน พ.ศ. ๒๕๔๔

๑๑. **พระเทพวรคุณ** (ประศาสน์ ปญฺญาธโร) บรรพชาและอุปสมบท ณ วัดบุญญานุสรณ์ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี โดยมีพระพิศาลคณานุกิจ วัดพิศาลอรัญญาวาส เป็นพระอุปัชฌาย์ ศึกษาพระธรรมวินัยจนได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค, ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, M.A เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๗ จนถึงปัจจุบัน

<u>ปูชนียวัตถุที่สำคัญในวัด</u>

๑. **พระอุโบสถ** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนยกฐานสูง แนวเสาอยู่ด้านนอก หลังคาลด ๒ ชั้น มุงกระเบื้อง มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันมีลายปูนปั้นรูป**มหามงกุฎ** ซึ่งเป็นตราประจำพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้อมด้วยลายดอกไม้ ภายในพระอุโบสถ เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงาม ฝีมือของ**ท่านขรัวอินโข่ง** จิตรกรเอกสมัยรัชกาลที่ ๔ เขียน**เป็นภาพแบบตะวันตก คล้ายกับที่วัดบวรนิเวศวิหาร ให้บรรยากาศสวยงามแปลกตา**

๒. **สมเด็จพระทศพลญาณ** พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หล่อสมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งได้อัญเชิญมาจากเมืองพิษณุโลก

๓. **พระเจดีย์** สร้างสมัยรัชกาลที่ ๔ อยู่หลังพระอุโบสถ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบสมัยอยุธยา มีประตูเข้าออกตรงกับพระอุโบสถ บานประตูด้านนอกลงรักประดับมุก เป็นรูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์ มีฉัตรเก้าชั้นและห้าชั้น พระมหาพิชัยมงกุฎ อุณหิส วาลวิชนี ฉลองพระบาท

๔. **ศาลาการเปรียญ** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ลักษณะทรงไทย ยกพื้นสูง หน้ามุขมีช่อฟ้า ใบระกา และลงรักปิดทอง ประดับกระจก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง พระนามว่า **พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล**

๕. **พระนิรันตราย** เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสำริดกะไหล่ทอง ปางสมาธิเพชร เบื้องหลังมีซุ้มเรือนแก้ว พุ่มมหาโพธิ์

มีอักษรจารึกไว้ในวงกลีบบัว ยอดเรือนแก้วมีรูปมหามงกุฎ ที่ฐานพระมีที่สำหรับรองน้ำสรง

นอกจากนี้ กุฏิสงฆ์ และซุ้มประตูวัดบรมนิวาสยังเป็นแบบฝรั่ง ฝีมือช่างสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีความงดงามแปลกตา

<u>**ปูชนียวัตถุ และปูชนียสถานสำคัญภายในพระอาราม**</u>

พระอุโบสถ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด ๕ ห้อง ในรูปแบบศิลปกรรมไทยประเพณี มีการประดับช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ส่วนลวดลายที่หน้าบันเป็นปูนปั้นปิดทอง ประดับกระจกลายดอกและใบอย่างเทศ ตรงกลางทำเป็นรูปมาลัยล้อม**ตราพระมหาพิชัยมงกุฎ** พระบรมราชสัญลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงสถาปนาพระอาราม และพระรัศมีอันเป็นตราประจำวัดบรมนิวาส

พระทศพลญาณ พระประธานภายในพระอุโบสถมีนามว่า **พระทศพลญาณ** เป็นพระพุทธรูปลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๓ ศอก สูง ๑ วา ๕ นิ้ว ประทับขัดสมาธิราบบนฐานบัวคว่ำบัวหงายเหนือฐานสิงห์ อัญเชิญมาจากเมืองพิษณุโลก ด้านข้างพระทศพลญาณ มีรูปเทวดาเชิญฉัตรประกอบสองข้าง ด้านหน้ามีพระพุทธสาวกสององค์ยืนประนมกร เหนือพระทศพลญาณเป็นเศวตฉัตร ๗ ชั้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ทรงให้เปลี่ยน

ใหม่เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

จากเอกสาร **"งานสมโภช ๑๘๐ ปี วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร พุทธศักราช ๒๓๗๗-๒๕๕๗"** ในคำนำ มีดังนี้

*"**วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร** เป็นพระอารามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ ขณะยังทรงพระผนวชเป็นสมณะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เพื่อให้เป็นวัดของคณะสงฆ์ธรรมยุต**ฝ่ายอรัญวาสี** คู่กับวัดบวรนิเวศวิหารซึ่งเป็นวัดของคณะสงฆ์ธรรมยุต**ฝ่ายคามวาสี***

*นับตั้งแต่สถาปนาพระอาราม เป็นเวลาเกือบสองศตวรรษ **วัดบรมนิวาส**ได้รับการปฏิสังขรณ์เรื่อยมา จนในปัจจุบันได้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามครั้งใหญ่ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณการบูรณะจากหลายหน่วยงาน ประกอบด้วย วัดบรมนิวาส กรมศิลปากร และสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ รวมถึงการบริจาคทุนทรัพย์ร่วมสมทบทุนจากพุทธศาสนิกชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงสถาปนาวัดบรมนิวาส และเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ โดยได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นต้นมา*

การดังกล่าวได้ดำเนินการสำเร็จบริบูรณ์แล้ว คณะกรรมการวัดบรมนิวาส และคณะกรรมการโครงการบูรณปฏิสังขรณ์วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร จึงพร้อมใจกันจัดงานสมโภชวัดบรมนิวาสในโอกาสสถาปนาครบ ๑๘๐ ปี ขึ้นระหว่างวันที่ ๑๘-๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ในการนี้ได้รับพระกรุณาธิคุณจาก**สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี** เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานในพิธีสมโภชวัดบรมนิวาส ในวันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา

วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร น้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ผู้ทรงสถาปนาและทรงทำนุบำรุงพระอารามแห่งนี้ให้เจริญรุ่งเรืองสืบมา และขออนุโมทนาบุญราศีแก่ คณะกรรมการ กรมศิลปากร สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งปวง ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยอำนวยพรให้ทุกท่านเจริญด้วยจตุรพิธพรชัยทุกประการ

วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๗”

๖๗. เข้ารับตำแหน่งเจ้าอาวาส

"เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ อัตตโนเข้ามากรุงเทพฯ พักวัดเทพศิรินทราวาส

*เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ ยกมาอยู่วัดบรมนิวาส มีขบวนรถหลวง ๒ คัน เทียมด้วยม้าเทศเป็นเกียรติยศ ขึ้นแต่หน้าวัดเทพศิรินทราวาสมาถึงทางรถไฟข้างสะพานยศเส หมดทางกันเพียงนั้น พระเถระที่มาส่งมีแต่**สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** พระองค์เดียว*

*เวลาบ่าย ๓ โมงมาถึงวัด ทรงสั่งเสียเสร็จแล้วก็เสด็จกลับ พระสงฆ์ในวัดบรมนิวาสเวลานั้นมีอยู่ ๑๓ รูป **วินัยธร ชื่อเพ็ชร์** เป็นผู้รั้ง*

*ท่านทั้งหลายก็พากันแสดงความยินดี พวกทายกทายิกาก็พากันมาถวายดอกไม้ธูปเทียน แต่มีน้อยไม่ถึง ๑๐ คน ได้**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัตนวิศิษฏ์** เป็นผู้ทรงรับรองเกื้อหนุน ทรงปวารณาด้วยปัจจัย ๔ และทรงรับสั่งให้**นายเวรเผือก** ข้าหลวงเก่าในพระองค์ เป็นผู้ทำสำรับเช้าเพลถวาย กว่าจะมีกำลังขึ้นได้ เป็นพระเดชพระคุณอย่างลึกซึ้ง ไม่มีความร้อนใจเลย*

ครั้นใน พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นปีพรรษา ๒๗ ได้ทูลลาออกจากตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลอิสาณ

ถึง พ.ศ. ๒๔๔๗ ปีมะโรง อายุ ๔๙ พรรษาที่ ๒๘ ได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสนี้ นับแต่นั้นมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ นี้ ได้ ๒๓ ปี อายุของอัตตโนย่างเข้า ๗๑ ปี แต่พรรษาคงได้ ๕๐ ถ้วน จะว่าอายุได้ ๗๐ ถ้วนก็ได้ฯ"

ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ (เดือนกรกฎาคม) พ.ศ. ๒๔๔๗ ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ไปพักที่**วัดเทพศิรินทร์** อยู่แค่ ๓ วัน พอวันขึ้น ๘ ค่ำ ก็เดินทางไปรับตำแหน่ง**เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส** ในขบวนเกียรติยศ มีรถหลวง ๒ คันเทียมด้วยม้าเทศ เริ่มต้นจากหน้าวัดเทพศิรินทร์ เดินทางไม่ถึง ๑ กิโลเมตร ก็ถึงทางรถไฟข้างสะพานยศเส ทางก็หมดแค่นั้น ต่อจากนั้นก็ต้องเดินเท้าไปตามทางรถไฟไปเข้าด้านหลังของวัด

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๐) เป็นพระเถระเพียงพระองค์เดียวที่เมตตามาส่งจนถึงวัดบรมนิวาสในเวลาบ่าย ๓ โมง พระองค์ท่านได้เมตตาให้คำแนะนำในการครองวัด อำนวยพรชัยตามสมควร แล้วพระองค์ท่านก็เสด็จกลับ

วัดบรมนิวาส เป็นวัดเก่าแก่ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อครั้งพระองค์ท่านยังทรงผนวชอยู่ มีพระประสงค์ให้เป็น วัดฝ่ายอรัญญิก หรือวัดป่า โดยให้คู่กับ**วัดบวรนิเวศวิหาร** อันเป็นวัดฝ่ายคามวาสี หรือวัดในเมือง ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านโดยทั่วไปจึงเรียก**วัดบรมนิวาส** ว่า

“วัดนอก” เพราะอยู่นอกกำแพงเมือง และเรียก**วัดบวรนิเวศ** ว่า **“วัดใน”** คืออยู่ในกำแพงเมือง

วัดบรมนิวาสในขณะนั้น มีพระสงฆ์อยู่ ๑๓ รูป มี**พระวินัยธร** (เพชร) รักษาการเจ้าอาวาสอยู่ มีทายกทายิกาศรัทธาของวัดมาต้อนรับด้วยการถวายดอกไม้ธูปเทียนไม่ถึง ๑๐ คน สภาพของวัดอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมอย่างมาก

โยมอุปัฏฐากที่เป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่เป็นเจ้าภาพหลักในขณะนั้นก็คือ **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัตนวิศิษฏ์** (ต้นสกุล **สวัสดิวัต**) พระองค์ทรงมอบหมายให้**นายเวรเผือก** ข้าหลวงเก่าของพระองค์เป็นผู้ทำสำรับเช้า-เพล มาถวายในช่วงแรก จนกว่าทางวัดจะมีกำลังพึ่งตนเองได้

หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท มาเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ลำดับที่ ๕ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นต้นมา เมื่อนับถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ ปีที่ท่านเขียน **“อตฺตปวตฺติ”** แจกในงานบำเพ็ญกุศลอายุครบ ๗๐ ปีของท่าน ก็เท่ากับท่านเป็นเจ้าอาวาสครองวัดนี้มาได้ ๒๓ ปีพอดี

ตอนนี้เรามารู้จักพระประวัติย่อของ **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัตนวิศิษฏ์** องค์อุปถัมภ์**วัดบรมนิวาส** ซึ่งวังของท่านอยู่คนละฟากถนนพระรามที่ ๑ กับ**กรมพลศึกษา** หรือ**สนามกีฬาแห่งชาติ** ในปัจจุบัน ที่ของท่านอยู่ริมคลองแสนแสบ ในเขตปทุมวัน ใกล้ ๆ วัดบรมนิวาสนั้นเอง

พระประวัติย่อของพระองค์ มีดังนี้ (คัดลอกจาก วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฎ์ เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๖๐ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ที่ประสูติแต่**เจ้าจอมมารดาเปี่ยม** เป็นพระอนุชาในพระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์, พระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์, พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา และพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี พระองค์ทรงดำรงตำแหน่ง**เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม**เป็นพระองค์แรก และทรงเคยดำรงตำแหน่ง**อธิบดีศาลฎีกา** ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๕-๒๔๖๑ ทรงเป็นต้นราชสกุล **'สวัสดิวัต'**

<u>พระประวัติย่อ :</u>

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฎ์ เป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ ๖๐ ใน**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔** ที่ประสูติแต่**สมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา (เจ้าจอมมารดาเปี่ยม)** ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีฉลูสัปตศก จ.ศ. ๑๒๒๗ (๒๒ ธันวาคม ๒๔๐๘) เมื่อแรกประสูติพระองค์มีพระอิสริยยศที่ **พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ** โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานคาถาพระราชทานพระนามเป็นภาษามคธ ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทร์ได้แปลไว้ว่า

*"กุมารน้อยของเรานี้ จงมีชื่อว่า **สวัสดิโสภณ** ขอบุตรของเราผู้เกิดแต่**เปี่ยม**ผู้มารดา จงบรรลุความเจริญฯ ขอบุตรนี้จงมีอายุ*

ยืน ไม่มีอุปัทวทุกข มั่งคั่ง มีโภคสมบัติ มีทรัพย์มาก มีความสุข เป็นเสรีภาพ มีอำนาจโดยลำพังตัว ขอพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์นี้ และเทพเจ้าเป็นต้นผู้รักษารัฐมณฑล จงอภิบาลกุมารน้อยของเรานั้น ในกาลทุกเมื่อ ขอบุตรของเรานั้น พึงเป็นผู้มีเดช มีกำลังมาก มีฤทธานุภาพใหญ่ มีปัญญา และปรีชาในประโยชน์อย่างใด พึงรักษาตระกูลให้สำเร็จประโยชน์อย่างนั้นเทอญ"

พระองค์เป็นพระราชโอรสพระองค์สุดท้ายที่ประสูติแต่สมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา โดยมีพระเชษฐาและพระเชษฐภคินีร่วมพระมารดา ได้แก่ **พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันตนรไชย, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี, สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า, และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี**

พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณทรงเป็นเจ้านายไทยพระองค์แรก ๆ ที่ได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ ทรงศึกษากฎหมายจากเบลเลียลคอลเลจ ในมหาวิทยาลัยอ๊อกซฟอร์ด แล้วเสด็จกลับมาดำรงตำแหน่ง**เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม**พระองค์แรก ทรงปรับปรุงกิจการศาลแบบเก่า และทรงเคยรับตำแหน่ง**อธิบดีศาลฎีกา** ท่านที่ ๓ ระหว่างวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๔๕๕ - ๓๑ สิงหาคม ๒๔๖๑ ต่อมาได้ถวายบังคมลาออกเพื่อไปราชการในยุโรป เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า **พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสวัสดิวัตนวิศิษฎ์** ต่อมา **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนกรมขึ้นเป็น **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสวัสดิวัตนวิศิษฎ์** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ และทรงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนกรมอีกครั้งที่ **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฎ์**

ต่อมา **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระเกียรติยศขึ้นเป็น **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฎ์** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

วังที่ประทับของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฎ์ ตั้งอยู่ริมคลองบางกะปิ (คลองแสนแสบ) เขตปทุมวัน ใกล้กับวังสระปทุม และวังวินด์เซอร์ ปัจจุบันวังนี้เป็นที่ตั้งของ **สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน** (โรงเรียนช่างกลปทุมวัน เดิม)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฎ์ สิ้นพระชนม์ในสมัยรัชกาลที่ ๘ ณ เกาะปีนัง เมื่อวันอังคาร เดือนอ้าย ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุนสัปตศก จ.ศ. ๑๒๙๗ (๑๐ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘) พระชันษา ๗๐ ปี

๖๘. ความตั้งใจ

พระญาณรักขิต (จันทร์ สิริจนฺโท) เข้ารับตำแหน่ง**เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส** ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ เมื่อท่านอายุ ๔๙ พรรษาที่ ๒๘

ในการเริ่มต้น **พระญาณรักขิต**ได้กำหนดกรอบภาระงานของเจ้าอาวาส โดยถือตามหลัก **พุทธจริยา ๓ ประการ** คือ **อัตตัตถจริยา** ประโยชน์แก่ตนเอง **ญาตัตถจริยา** ประโยชน์ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และ**โลกัตถจริยา** ประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

ในบันทึก **อตฺตปวตฺติ** เขียนไว้ดังนี้

"บัดนี้ จะเล่ากิจการงานและสุขทุกข์ในเวลาที่ได้มาอยู่ เป็นเจ้าอาวาสในวัดนี้แล้วให้ฟังต่อไป

*เมื่อได้**เป็นสมภารโดยจำใจจำเป็น**แล้ว อัตตโนตั้งเจตนาใหม่คิดจะดำเนินตามหลัก**พุทธจริยา ๓ ประการ** คือ **อัตตัตถจริยา ญาตัตถจริยา โลกัตถจริยา**ฯ*

*ส่วน **อัตตัตถจริยา** นั้น ตั้งใจจะบำเพ็ญไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ให้เต็มรอบ ให้สมบูรณ์ด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุขฯ*

***ญาตัตถจริยา** นั้น คิดตั้งใจจะบำรุงพระสงฆ์สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และผู้ที่รู้กันเห็นกัน อัตตโนถือว่าเป็นญาติ จะให้ได้รับความ*

รู้ความฉลาดด้วยธรรมิกอุบาย พอเป็นที่อุ่นใจแก่ตนได้ทั่วไปฯ

***โลกัตถจริยา** นั้น คิดตั้งใจจะบำรุงก่อสร้างถาวรวัตถุทั้งภายนอกและภายในให้โลกได้รับความสุขต่อไปฯ"*

หากเราได้ศึกษาประวัติของ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิจนฺโท) มาตั้งแต่ต้น จนตลอดอายุขัยของท่าน จะเห็นได้ว่าท่านเป็นพระผู้ใหญ่ที่ไม่เคยวิ่งเต้นไขว่คว้าหาตำแหน่งใด ๆ แต่เมื่อได้รับแต่งตั้งหรือรับมอบหมายจากผู้ใหญ่ หรือพระมหากษัตริย์ แล้ว ท่านก็ไม่เคยปฏิเสธ ท่านเต็มใจรับ และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่ ที่สำคัญอีกอย่างก็คือ ท่านไม่เคยติดยึดในตำแหน่ง เมื่องานเดินไปได้เรียบร้อยด้วยดี มีลูกศิษย์ลูกหามารับช่วงงานต่อได้แล้ว ท่านก็ยินดีหลีกทางให้ เพื่อลูกศิษย์จะได้เจริญก้าวหน้าต่อไป ดังนี้เป็นต้น

พูดถึงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส นี้ ก็เช่นกัน ท่านได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยไม่เคยนึกคิดมาก่อน แต่เมื่อเข้ารับตำแหน่งแล้วท่านก็ตั้งใจปฏิบัติภาระอย่างเต็มที่ ไม่เคยรู้สึกท้อแท้หรือผิดหวังแต่อย่างใด

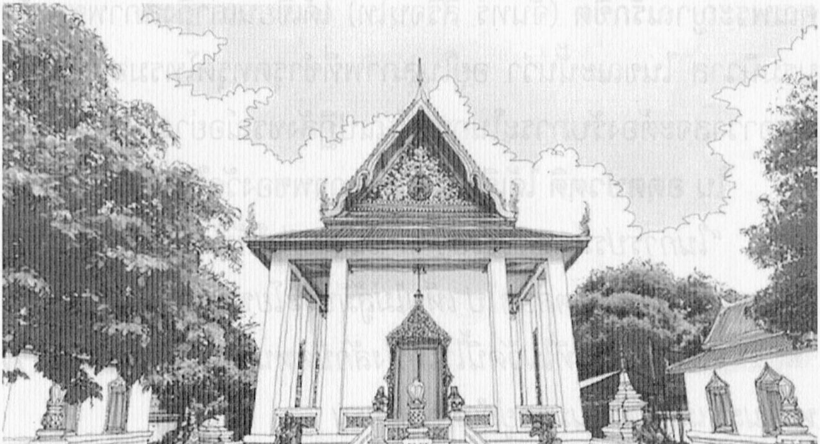
ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** เริ่มต้นโดยการกำหนด **'กรอบของงาน'** ในฐานะเจ้าอาวาสวัดสำคัญนี้ ออกเป็น ๓ เรื่องใหญ่ๆ ตามแนวทางของ**พุทธจริยา** คือ พระจริยา หรือการทรงบำเพ็ญประโยชน์ ของพระพุทธเจ้า มี ๓ ประการ คือ

๑. **ประโยชน์ตน** ในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ ท่านก็มุ่งที่จะเจริญก้าวหน้าในทางธรรม จึงตั้งใจปฏิบัติ**ไตรสิกขา** คือ **ศีล สมาธิ** และ **ปัญญา** ให้เต็มที่ ดังเราจะเห็นว่า **หลวงปู่ใหญ่**ท่านถือเคร่งและละเอียดในพระธรรมวินัยมาก ตั้งใจรักษาศีลของพระให้บริสุทธิ์ ไม่ให้มัวหมอง เรื่องการปฏิบัติสมาธิ ท่านก็ทำเป็นประจำ เรื่องวิปัสสนากรรมฐาน ก็เป็นความชอบส่วนตัวของท่านมาตั้งแต่ต้นแล้ว แม้เป็นพระผู้ใหญ่ต้องรับภาระการบริหารมาก ท่านก็ยังปลีกตัวออกธุดงค์ระยะสั้น ๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะช่วงออกพรรษา ท่านมักถือโอกาสออกธุดงค์ช่วง ๑-๓ เดือนทุกปี ดังเราจะเห็นได้ในประวัติช่วงต่อไป

๒. **ประโยชน์แก่บุคคลอื่น** ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ที่อยู่ในปกครองของท่าน ตลอดจนศรัทธาญาติโยม **หลวงปู่ใหญ่**ท่านตั้งใจให้การอบรมสั่งสอน จัดให้ได้เล่าเรียนทั้งด้านปริยัติธรรม และวิชาการทางโลกที่เหมาะสมกับภิกษุภาวะของบรรดาลูกศิษย์ ที่สำคัญยิ่งคือ **หลวงปู่ใหญ่**ท่านได้ชื่อว่าเป็นนักปราชญ์ และธรรมกถึกเอก ท่านมีความสามารถในการแสดงธรรมได้อย่างรอบรู้ พิศดาร แม้ในสมัยนั้นยังไม่มีระบบการบันทึกเสียงที่สะดวกสบายเหมือนปัจจุบัน แต่ลูกศิษย์ลูกหาก็พยายามจดจำแล้วนำมาบันทึกเขียนไว้เป็นตำหรับตำรามากมาย เป็นต้น

๓. **ประโยชน์ต่อโลกต่อสังคมโดยรวม** ข้อนี้ท่านหมายถึงการบูรณะ ก่อสร้าง และทะนุบำรุงถาวรวัตถุต่าง ๆ ทางศาสนา จะเห็นในหัวข้อต่อไปว่าท่านได้ตั้งใจบูรณปฏิสังขรณ์วัดบรมนิวาสที่อยู่

ในสภาพทรุดโทรม ให้เจริญรุ่งเรืองเต็มที่สืบมาจนถึงปัจจุบัน แม้แต่วัดวาอารามอื่น ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ท่านก็ได้ทำการก่อสร้าง และส่งเสริมทำนุบำรุงไว้หลายแห่ง ดังนี้เป็นต้น

พระอุโบสถวัดบรมนิวาส

๖๙. สภาพวัดกำลังทรุดโทรม

ในการปฏิบัติภารกิจอย่างที่ ๓ คือ **โลกัตถจริยา** ได้แก่การทะนุบำรุงวัดวาอาราม ซึ่งเป็นมรดกในพระพุทธศาสนานั้น ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) ได้เขียนเล่าถึงสภาพของวัดบรมนิวาส ในขณะนั้นว่า อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมอย่างหนัก เจ้าอาวาสจะต้องรับภาระในการบูรณปฏิสังขรณ์อย่างเต็มที่

ใน **อตฺตปวตฺติ** ได้เขียนเล่าถึงสภาพของวัดในขณะนั้น ดังนี้

"ในการประพฤติจรรยา ๓ นั้นจะเล่าให้ฟังแต่อย่างที่สำคัญ ถ้าจะเล่าให้ละเอียดตลอดไป เห็นไม่สู้มีประโยชน์นัก

จะเล่าสถานที่ในวัดนี้ไว้ให้ฟังสักนิดหน่อย น่าสลดใจ คราวหายนะ เมื่ออัตตโนมาอยู่กำลังวัดโทรม

***คณะหอเขียว** มีกุฎิ ๕ หลัง พออาศัยอยู่ได้ แต่ชำรุดทุกหลัง กุฎิใหญ่พื้นชั้นล่างทรุด กระดานโก่งอาศัยไม่ได้ พื้นชั้นบนดี แต่อับหน้าต่างเล็กซุมซู่ พระเณรอยู่ไม่ได้เป็นไข้ อัตตโนก็ออกอยู่ที่ระเบียงพอตลอดพรรษา ออกพรรษาอัตตโนไปปลูกกุฎิเล็กอยู่ต่างหาก*

***คณะกลาง** ที่รื้อสร้างโรงธรรมสวนะทุกวันนี้ มีกุฎิอยู่ ๖ หลัง พอพระเณรอาศัยอยู่ได้ หลังเดียว*

*ยังพออาศัยได้มากแต่**คณะกุฎิ** แต่ก็ชำรุดหลายหลัง*

หน้าวัดมีศาลาระเบียงรอบ ๓ หลัง ชำรุดทุกหลังใช้การไม่ได้ ***คณะสวน*** *มีศาลา ๒ หลัง แต่ชำรุดอาศัยไม่ได้เหมือนกัน...”*

พิจารณาตามบันทึกที่**หลวงปู่ใหญ่** เล่าถึงสภาพของกุฎิ วิหาร และสิ่งก่อสร้างในวัดแล้ว นับเป็นภาระงานที่หนักมาก เพราะอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมแทบทุกส่วน ภาระงานเหล่านี้ล้วนแต่ท้าทายความสามารถของเจ้าอาวาสอย่างมาก แต่ **หลวงปู่ใหญ่**ของเราก็อดทนจัดทำจนเสร็จเรียบร้อยในช่วง ๒-๓ ปีแรกเท่านั้น ดังจะเห็นในตอนต่อไป

ภาพถ่ายจากมุมสูง วัดบรมนิวาส ในอดีต

๗๐. บูรณะพระอุโบสถ

หันไปดูสภาพของ**พระอุโบสถ** บ้าง ในอ**ตฺตปวตฺติ** เขียนไว้ดังนี้

*"**พระอุโบสถ** เชิงกลอนและช่อฟ้าตกลงมาหลายอัน ในพื้นพระอุโบสถทรุดเป็นแอ่งสองสามแห่ง ชุกชีพระประธานก็ทรุดเป็นแอ่ง ๆ เหมือนกัน ต้องปรับใหม่ทั้งนั้น ที่ปูหินหยาบโดยรอบในกำแพง หญ้าแห้วหมูขึ้นรอบแผ่นหินยาวกว่าฝ่ามือ ต้องรื้อปรับใหม่ยาปูนซิเมนต์*

*โดยรอบที่วัดด้านตะวันออก และด้านใต้ ด้านตะวันตก รกเป็นดง ไม่มีทางเดินไปมาหากันได้ ดูเป็นที่รำคาญใจเสียนี่กระไรแต่**อัตตโนสบายไม่รำคาญ เห็นว่าเป็นคราวของธรรมดา**"*

ในเอกสารงานสมโภช ๑๘๐ ปี วัดบรมนิวาส โดยเขียนถึงพระอุโบสถในปัจจุบันว่า

"**พระอุโบสถ** เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด ๕ ห้อง ในรูปศิลปกรรมไทยประเพณี มีการประดับช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ส่วนลวดลายที่หน้าบันเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกลายดอกและใบอย่างเทศ ตรงกลางทำเป็นรูปมาลัยล้อมตราพระมหา

พิชัยมงกุฎ พระบรมราชสัญลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงสถาปนาพระอาราม และพระรัศมีอันเป็นตราประจำวัดบรมนิวาส”

พระอุโบสถของวัดบรมนิวาส เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนยกฐานสูง แนวเสาอยู่ด้านนอก หลังคาลด ๒ ชั้น มุงกระเบื้อง รับช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ หน้าบันมีลายปูนปั้นรูป**มหามงกุฎ** ซึ่งเป็นตราประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้อมด้วยลายดอกไม้

พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปหล่อ ปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย ได้อัญเชิญมาจากเมืองพิษณุโลก พระนามว่า **พระทศพลญาน**

ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นผลงานสำคัญของ**ท่านขรัวอินโข่ง** จิตรกรเอกสมัยรัชกาลที่ ๔ เขียนเป็นทิวทัศน์และผู้คนอย่างตะวันตก คล้ายกับที่วัดบวรนิเวศวิหาร ให้บรรยากาศสวยงามแปลกตา ภาพวาดระหว่างช่องหน้าต่างแสดงศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน และข้อประพฤติปฏิบัติของภิกษุสงฆ์ เช่น การบวช การถวายผ้าจำนำพรรษา การรักษาศีลในเทศกาลเข้าพรรษา การลอยกระทง การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การทำบุญเนื่องในวันมาฆบูชาและวิสาขบูชา เป็นต้น ส่วนเหนือช่องหน้าต่างเป็นภาพปริศนาธรรมที่ใช้ตัวละครเป็นฝรั่งทั้งหมด ฉากที่น่าสนใจได้แก่ฉากสถานีรถไฟ และการส่องกล้องดูดาว เป็นต้น

ในเอกสารงานสมโภช ๑๘๐ ปี ยังได้เขียนถึงภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ซึ่งเป็นฝีมือของท่านขรัวอินโข่ง ดังนี้

"เรื่อง **จิตรกรรมล้ำค่า ดาราศาสตร์**

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถและพระวิหารมักเขียนภาพแบบจิตรกรรมประเพณี กล่าวคือ ด้านหลังพระประธานจะเขียนภาพเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาลตามคติไตรภูมิ ทว่าจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดบรมนิวาสนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้**ขรัวอินโข่ง** จิตรกรเอกในรัชสมัยเขียนภาพดวงอาทิตย์ฉายรัศมีเป็นศูนย์กลางของระบบจักรวาล ส่วนผนังด้านอื่น ๆ เป็นภาพดวงจันทร์ ดาวอังคาร ดาวพุธ ดาวพฤหัสบดี ดาวศุกร์ ดาวเสาร์ และดาวยูเรนัส ตามแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ของตะวันตก นับเป็นประจักษ์พยานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพในด้านดาราศาสตร์ของพระองค์"

"จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้**ขรัวอินโข่ง** เป็นผู้เขียนภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถแห่งนี้เกือบทั้งหมด โดยเขียนเป็นภาพจิตรกรรมตามแบบอย่างศิลปะตะวันตก ใช้หลักทัศนียวิทยา ให้เห็นระยะใกล้ไกลแบบสามมิติ มีการให้แสงเงาและความลึก ทำให้การมองภาพมีลักษณะเหมือนจริงมากขึ้น

ภาพจิตรกรรมฝาผนังฝีมือขรัวอินโข่งภายในพระอุโบสถวัดบรมนิวาส แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๑. ภาพจิตรกรรมระหว่างบานประตูและหน้าต่าง เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีการทำบุญในพระพุทธศาสนาตามเทศกาลต่าง ๆ

๒. ภาพจิตรกรรมเหนือบานประตูหน้าต่าง เขียนเป็นภาพปริศนาธรรม โดยมีคำอธิบายตามความจารึกใต้ภาพเหนือบานประตู ๒ แผ่น และเหนือบานหน้าต่าง ๑๐ แผ่น เรื่องราวของภาพเขียนแบบต่อเนื่องกันไป

ภาพปริศนาธรรมภายในพระอุโบสถนี้ อาจได้รับแรงบันดาลใจจากพระคัมภีร์**ปรมัตถโชติกาอรรถกถา** อธิบายความใน**พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย** กล่าวถึงการอุปมาคุณของพระรัตนตรัยเป็นสิ่งต่าง ๆ เพื่อขจัดกิเลสและความเศร้าหมองในจิตใจ ภาพปริศนาธรรมจึงเป็นกุศโลบายในการอธิบายธรรมแก่พุทธศาสนิกชนประการหนึ่ง เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระรัตนตรัยและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนัง

นอกจากนี้ ตอนบนสุดของภาพจิตรกรรมฝาผนังยังเขียนเป็นภาพจักรวาลวิทยา มีดวงดาว ๘ ดวง ครบตามดาราศาสตร์ตะวันตกในสมัยนั้น ได้แก่ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวอังคาร ดาวพุธ ดาวพฤหัสบดี ดาวศุกร์ ดาวเสาร์ และดาวยูเรนัส”

ในตอนนี้ ผมขอนำประวัติย่อของ **ท่านขรัวอินโข่ง** มากล่าวถึงสักเล็กน้อย... ท่านขรัวอินโข่ง มีชีวิตอยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๓-๔ เป็น

ศิลปินที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นจิตรกรเอกประจำรัชกาลที่ ๔ ท่านเป็นพระสงฆ์ เป็นศิลปินไทยคนแรกที่ใช้เทคนิคการเขียนภาพฝาผนังแบบตะวันตกที่แสดงถึงแสงเงาและระยะใกล้ไกลของภาพตามความเป็นจริง นับเป็นศิลปินก้าวหน้าแห่งยุคที่เขียนภาพผสมผสานแนวดำเนินชีวิตแบบไทยกับตะวันตกเข้าด้วยกัน ซึ่ง**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ**ทรงยกย่องว่า **ขรัวอินโข่งเป็นช่างเขียนไม่มีตัวสู้ในสมัยนั้น**

ในระยะแรก **ขรัวอินโข่ง**ยังยึดแนวความคิดแบบเดิม คือวาดภาพเกี่ยวกับพุทธศาสนาตามคตินิยม ภายหลังจึงเปลี่ยนเป็นเขียนภาพเรื่องราวเกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนามาเป็นงานในรูปแบบปริศนาธรรม ผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้ท่านอย่างมาก ได้แก่ **ภาพปริศนาธรรมที่ฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศ และวัดบรมนิวาส**

ชีวิตในวัยเด็กของ**ขรัวอินโข่ง**ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด ทราบเพียงว่าท่านเป็นชาวเพชรบุรี เกิดที่ตำบลบางจาน อำเภอเมือง ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีชื่อเดิมว่า **“อิน”** เดินทางเข้ามาบวชเป็นสามเณรที่กรุงเทพฯ แม้อายุเกินบวชมากแล้วท่านก็ยังไม่ยอมบวชพระ จึงถูกล้อว่าเป็น**เณรโค่ง** หรือ**เณรโข่ง** รู้จักกันดีว่า **‘เณรอินโค่ง’**

ต่อมา **สามเณรอินโข่ง** ได้บวชเป็นพระที่**วัดราชบูรณะ** (วัดเลียบ) เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า อยู่ใกล้ ๆ **โรงเรียนสวนกุหลาบ**นั่นแหละครับ

เมื่อท่านเป็นพระผู้ใหญ่ คนทั่วไปก็เรียกท่านว่า **‘ขรัวอินโข่ง’** ซึ่ง**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์** ทรงอธิบายว่า **‘ขรัว’** ได้มาหลังจาก**พระอินโข่ง**มีพรรษาและทรงความรู้มากขึ้น จึงได้รับการเคารพนับถือเป็นพระอาจารย์ ซึ่งเจ้านายสมัยนั้นนิยมเรียกว่า **‘ขรัว’** ดังนั้น คนทั่วไปจึงเรียก**พระภิกษุอิน**ว่า **‘ขรัวอินโข่ง’** ต่อกันมาถึงปัจจุบัน

เรื่องการศึกษาด้านจิตรกรรม ไม่ปรากฏแน่ชัดว่า**ท่านขรัวอินโข่ง**เรียนการเขียนภาพอย่างเป็นงานเป็นการจากที่ใดและเมื่อใด โดยเฉพาะในวัยเด็กและวัยหนุ่ม เข้าใจกันว่าอาศัยการมีพรสวรรค์และอาจได้หัดเขียนภาพแบบไทยกับช่างเขียนบางคนในสมัยนั้นจนเกิดความชำนาญขึ้น

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเล่าว่า **ขรัวอินโข่ง**เป็นพระที่ชอบเก็บตัวไม่ค่อยยอมรับแขก มักชอบปิดกุฏิใส่กุญแจให้คนเห็นว่าไม่อยู่ เพื่อใช้เวลาที่สงบทำสมาธิวางแนวเรื่องเพื่อใช้สำหรับเขียนภาพฝาผนังโบสถ์วิหาร ซึ่งในสมัยแรก ๆ ยังคงเป็นภาพปริศนาธรรมแบบไทย

มีข้อสันนิษฐานต่อไปว่า เนื่องด้วยอิทธิพลของตะวันตกที่เริ่มหลั่งไหลเข้ามามากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ จึงมีการเร่งรัดพัฒนาประเทศเป็นแบบตะวันตกมากขึ้น ทั้งด้านวัฒนธรรมและวิทยาการ ซึ่งรวมถึงรูปแบบศิลปะแบบตะวันตกจากทั้งยุโรปและอเมริกา ด้วยเหตุที่**ขรัวอินโข่ง**ท่านเป็นศิลปินที่มีความคิดสร้างสรรค์ที่แหวกแนว

จากรูปแบบประเพณีเดิมอยู่แล้ว จึงกล้ารับเทคนิคแบบตะวันตกมาประยุกต์ด้วยตัวท่านเองก็ได้

ในระยะแรก **ขรัวอินโข่ง**ยังคงเขียนภาพจิตรกรรมไทยเป็นแบบดั้งเดิม โดยเขียนภาพเกี่ยวกับชาดกและพระพุทธศาสนาเป็นภาพแบบ ๒ มิติ เช่น ภาพยักษ์ หน้าลิง เป็นต้น ได้แก่ภาพวาดที่**วัดมหาสมณาราม** และใน**หอราชกรมานุสร**

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตรัสเล่าถึงการเขียนภาพของ**ท่านขรัวอินโข่ง** ว่า

"...เป็นช่างเขียนไทยคนแรกที่มีความรู้ไม่แต่เขียนได้ตามแบบโบราณเท่านั้น ยังเขียนได้ตามแบบฝรั่งสมัยใหม่ด้วย เป็นการแสดงความก้าวหน้าในทางเขียนรูปของไทย รูปภาพต่าง ๆ ที่ขรัวอินโข่งเขียนนั้นมีเงา เป็นการเขียนที่มีชีวิตจิตใจ ผิดกับนักเขียนไทยคนอื่น ๆ เคยโปรดฯ ให้เขียนรูปต่าง ๆ เป็นฝรั่ง ๆ ไว้ที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร รูปพวกนี้เป็นภาพแรก ๆ ของขรัวอินโข่ง ต่อมาเขียนรูปพระนเรศวรชนช้างไว้ในหอราชกรมานุสรหลังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ฝีมือดีนัก ในพระอุโบสถเขียนไว้ที่ห้องพระยาช้างเผือก กับเขียนรูปภาพประกอบโคลงสุภาษิตต่าง ๆ ภาพเหล่านี้เขียนเมื่อตอนแก่ ได้เคยพบเห็นด้วยตนเอง ผมแกขาวเป็นดอกเลา ภาพเหล่านี้อยู่ตามหน้าต่างและประตูในพระอุโบถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ฝีมือพระอาจารย์อินโข่งในพิพิธภัณฑสถานยังมีอีกหลายรูป มีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เขียนจากพระองค์เอง เป็นต้น"

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพยังได้กล่าวถึงเทคนิคการเขียนภาพของขรัวอินโข่งว่า

"...ท่านเป็นช่างเขียนไทยที่คิดค้นหาวิธีเขียนภาพให้มีชีวิตจิตใจ เขียนได้เหมือนของจริงและนิยมใช้สีหม่น ๆ เช่น สีน้ำเงินปนเขียวเขียน ซึ่งถ้ามิได้เป็นช่างฝีมือดีจริงแล้วก็หาอาจทำให้ภาพงดงามได้ด้วยสี ๒ สีนี้ไม่ และเป็นคนแรกที่ได้เริ่มนำคตินิยมอันนี้มาเป็นศิลปะของไทย..."

มีผู้ให้ความเห็นว่า การเขียนภาพปริศนาธรรมของ**ท่านขรัวอินโข่ง**นั้น อิทธิพลสำคัญอาจเกิดจากความคุ้นเคยของท่านที่มีอยู่กับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังทรงผนวชและพำนักอยู่ที่**วัดราชาธิวาสวรวิหาร** จากการที่พระองค์ทรงศึกษาพระพุทธศาสนาจนเข้าพระทัยอย่างถ่องแท้ ได้ทรงคิดแนวเรื่องปริศนาธรรมขึ้น แล้วโปรดฯ ให้**ท่านขรัวอินโข่ง**เป็นผู้เขียนภาพประกอบ

สำหรับการเขียนภาพตามแนวตะวันตก เชื่อกันว่าท่านได้แนวทางมาจากภาพพิมพ์ที่หมอสอนศาสนา หรือมิชชันนารี นำมาจากต่างประเทศ รวมทั้งภาพของยุโรปที่ส่งมาจำหน่ายแพร่หลายในเมืองไทยในสมัยนั้น แล้ว**ท่านขรัวอินโข่ง**ได้นำมาพัฒนาและประยุกต์ในงานจิตรกรรมไทย เป็นภาพทิวทัศน์แบบตะวันตก โดยใช้ตัวละครและสถานที่แบบตะวันตก เช่น ภาพปริศนาธรรมที่**วัดบวรนิเวศวิหาร** และที่**วัดบรมนิวาส** เป็นต้น

งานจิตรกรรมไทยของ**ท่านขรัวอินโข่ง** ในช่วงแรกยังคงเป็นแบบไทยดั้งเดิมอยู่ ในระยะหลัง แม้จะได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมและศิลปะตะวันตก ซึ่งใช้วิธีการเขียนภาพแบบที่ใช้แสงและเงาสร้างเป็นภาพ ๓ มิติ ทำให้เห็นภาพมีความลึกได้รับแสงไม่เท่ากันตามจริง แต่ภาพไทยที่เขียนแบบตะวันตกของท่านก็ยังคงลักษณะไทยไว้โดยยังคงแสดงลักษณะท่าทางและความอ่อนช้อยแบบไทย นอกจากนี้ท่านยังแสดงความอัจฉริยะในการสะท้อนความคิดและความเชื่อในสังคมไทยสมัยนั้นได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ **ท่านขรัวอินโข่ง**ยังเป็นจิตรกรไทยคนแรกที่เขียนภาพคนเหมือนแบบตะวันตก (Portrait) โดยเขียนภาพพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในวงการจิตรกรรมของไทยถือกันว่างานชิ้นนี้เป็น**งานภาพคนเหมือน**ที่มีชื่อเสียงชิ้นแรกของประเทศไทย ปัจจุบันภาพพระบรมสาทิสลักษณ์ฯ ดังกล่าวประดิษฐานอยู่ใน**พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ**

พูดถึงศิษย์ของท่าน โดยปกติแล้วจิตรกรคนสำคัญแห่งยุคอย่าง**ท่านขรัวอินโข่ง** ย่อมต้องมีลูกศิษย์ที่เป็นลูกมือช่วยวาดภาพเป็นจำนวนไม่น้อย จึงสันนิษฐานว่าท่านน่าจะมีศิษย์จำนวนมาก แต่ที่ได้เป็นจิตรกรมีชื่อเสียงเด่นได้รับการบันทึกไว้มีคนเดียว คือ **พระครูกสิณสังวร วัดทองนพคุณ**

ชีวิตบั้นปลายและมรณกรรมของท่านก็ไม่มีหลักฐานบันทึกไว้ แต่เชื่อกันว่าท่านครองสมณเพศตลอดชีวิต และน่าจะมรณภาพใน

สมัยรัชกาลที่ ๔ ทั้งนี้เพราะไม่ปรากฏหลักฐานใด ๆ เกี่ยวกับชีวิตและงานของท่านขรัวอินโข่งเลยในสมัยรัชกาลที่ ๕

ผลงานของ**ท่านขรัวอินโข่ง** จัดว่าเป็นมรดกทางศิลปกรรมชั้นเยี่ยมที่ทรงคุณค่าที่สุดในบรรดาจิตรกรสมัยรัตนโกสินทร์ ท่านเป็นเอกอัจฉริยะจิตรกรต้นแบบที่มีพรสวรรค์ในด้านการใช้สี การวางภาพและริเริ่มการเขียนภาพที่มีมิติ จนกล่าวได้ว่า **"ขรัวอินโข่ง"** เป็นศิลปินช่างเขียนชั้นบรมครูที่ฝากผลงานด้านจิตรกรรมไว้มากมายจนได้รับการยกย่องอย่างสูงมาจนถึงปัจจุบัน.

<u>**พระเจดีย์**</u>

ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ทรงระฆังฐานสี่เหลี่ยม มีบันไดด้านข้างขึ้นสู่ลานรอบพระเจดีย์ ภายในพระเจดีย์ประดิษฐาน**พระเจดีย์จำลองหล่อโลหะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ** มีประตูทางเข้าตรงข้ามกับประตูหลังพระอุโบสถ บานประตูด้านนอกลงรักประดับมุก บานหนึ่งเป็นรูป**นพปฎลมหาเศวตฉัตร** (ฉัตร ๙ ชั้น) กางกั้นเหนือ**พระมหาพิชัยมงกุฎ** ซึ่งประดิษฐานเหนือแป้นรับ มีรูป**เครื่องราชกกุฏภัณฑ์** ประกอบด้วย **อุณหิส พระแสงขรรค์ชัยศรี วาลวิชนี พระแส้จามรี ธารพระกร** และ**ฉลองพระบาทเชิงงอน** ประกอบกับลายเครือเถา ประตูอีกบานสันนิษฐานว่าเป็นรูป**ดวงพระหฤทัย**และ**เปลวรัศมี** ประดิษฐานภายใต้**เบญจปฎลเศวตฉัตร** (ฉัตร ๕ ชั้น) และมีรูป**หีบพระศรี** (หีบหมาก) **เครื่องยศ** อยู่เบื้องล่าง

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าบานประตูประดับมุกบานนี้ แสดงสัญลักษณ์สื่อถึง**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** และ**สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี**

สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี เป็นพระธิดาใน**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ** กับ**หม่อมงิ้ว** และเป็นพระราชนัดดาเพียงพระองค์เดียวในรัชกาลที่ ๓ ที่ดำรงพระอิสริยยศเป็น**พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้า**

พระองค์ได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศขึ้นเป็นพระอัครมเหสี เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๓๙๔ และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๙๕ หลังการสวรรคตของพระองค์ **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**จึงโปรดเกล้าฯ สร้าง**วัดโสมนัสราชวรวิหาร** เพื่อพระราชทานอุทิศให้แก่พระองค์

สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๗ เป็นพระธิดาใน**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ** กับ**หม่อมงิ้ว** (สกุลเดิม **สุวรรณทัต**) พระบิดาของพระองค์เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ กับเจ้าจอมมารดาบาง ส่วนพระมารดาเป็นบุตรของนายทองสุข และนางทองจันทร์ สุวรรณทัต ต่อมาหม่อมงิ้วผู้เป็นมารดาได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าจอมมารดางิ้ว

สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี เป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบกับการสิ้นพระชนม์

ของพระบิดา พระองค์จึงได้รับสถาปนาเป็น **พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี** นับเป็นพระราชนัดดาเพียงพระองค์เดียวในรัชกาลที่ ๓ ที่ดำรงพระอิสริยยศเป็น **พระเจ้าหลานเธอ** และได้รับการอุปการะจากพระอัยกาให้มาเลี้ยงในวังด้วยทรงสนิทเสน่หาในพระเจ้าหลานเธอผู้กำพร้าบิดาแต่ยังเยาว์ พระองค์ได้เข้าพิธีโสกันต์เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๙ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแห่และการละเล่นต่าง ๆ เหมือนอย่างงานโสกันต์สมเด็จเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี เพียงแต่ไม่มีเขาไกรลาส และมยุรฉัตร

เมื่อ**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**ได้ขึ้นเสวยสิริราชสมบัติ พระองค์ทรงสถาปนาพระนางขึ้นเป็น **สมเด็จพระนางเธอโสมนัสวัฒนาวดี พระนางนาฎบรมอัครราชเทวี** เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๓๙๕ ขณะมีพระชนมายุราว ๑๗-๑๘ พรรษา นับเป็น**สมเด็จพระอัครมเหสีพระองค์แรก** แต่ก็ได้ทรงดำรงพระอิสริยยศอยู่เพียง ๙ เดือนเท่านั้นก็เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๙๕ พระองค์มีพระราชโอรส ๑ พระองค์ เรียกกันโดยทั่วไปว่า **สมเด็จเจ้าฟ้าโสมนัส** ตามพระนามของพระมารดาคือ**โสมนัสวัฒนาวดี** ซึ่งสิ้นพระชนม์ในวันประสูติ เมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๙๕ หลังจากการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ **เจ้าจอมมารดางิ้ว** ผู้เป็นมารดา ได้ลาออกจากพระบรมมหาราชวังไปพำนักอยู่กับพระยาราชภักดีศรีรัตนสมบัติบวรพิริยพาหะ (ทองคำ สุวรรณทัต)

ผู้เป็นพี่ชาย อนึ่ง**สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี** ทรงมีศักดิ์เป็นญาติกับเจ้าจอมมารดาเขียน ศิริวรรณ พระมารดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวรรณากร กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ มีพระบรมราชโองการให้ออกพระปรมาภิไธยของพระองค์ว่า **"สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี"** ตามที่ทรงเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีในรัชกาลที่ ๔ หากแต่มิได้เป็นพระราชชนนีในพระมหากษัตริย์รัชกาลต่อๆ มา

<u>ระเบียงคด</u>

ด้านข้างและด้านหลังของพระเจดีย์ล้อมรอบด้วยระเบียงคด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกำแพงเขตพุทธาวาส และเชื่อมต่อกับกำแพงแก้วของพระอุโบสถ ตอนกึ่งกลางของระเบียงคดด้านหลังมีประตูสำหรับเข้าออก ส่วนผนังภายในเป็นงานปูนปั้นรูป**พระอสีติมหาสาวก** จำนวน ๘๐ องค์ ยืนพนมมือเรียงแถวประทักษิณภายใต้ฉัตร ๓ ชั้น

<u>เสมา</u>

ตั้งอยู่บนกำแพงแก้วล้อมพระอุโบสถเพียงสามด้าน คือ ด้านหน้าและด้านข้าง ส่วนด้านหลังชักแนวกำแพงออกไปชนกับระเบียงคด เสมานี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แกะสลักจากหินอ่อนนำเข้าจากประเทศจีน เมื่อ พ.ศ.

๒๓๙๐ ปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล)

พระนิรันตราย

เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์กะไหล่ทอง ปางสมาธิ หน้าตักประมาณ ๕ นิ้ว มีลักษณะเด่นที่การแสดงจีวรเป็นธรรมชาติ พระอุณาโลมอยู่ระหว่างพระขนง เหนือพระเศียรเป็นพระรัศมีไม่มีพระเกตุมาลา ประทับนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวคว่ำบัวหงายและฐานสิงห์ภายในซุ้มเรือนแก้วลายพันธุ์พฤกษาและตราพระมหาพิชัยมงกุฎ ปรากฏคาถาสรรเสริญพระพุทธคุณด้วยอักษรขอมโดยรอบ ด้านหน้าของฐานรองพระนิรันตรายแสดงรูปศีรษะโค หมายถึงโคตรวงศ์ของสมเด็จพระสมณโคดม

ศาลาท่าน้ำและต้นโพธิ์

ศาลาท่าน้ำและต้นโพธิ์ เป็นองค์ประกอบส่วนสำคัญของผังวัดบรมนิวาส องค์ประกอบทั้ง ๒ ส่วนนี้ เหลือปรากฏอยู่เพียงต้นโพธิ์ สำหรับศาลาท่าน้ำนั้นไม่เหลือปรากฏอยู่

ในระหว่างดำเนินการบูรณะพื้นที่เขตพุทธาวาสช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีการศึกษาแผนที่เก่าของกรุงเทพฯ ฉบับปี ๒๔๖๕-๒๔๗๕ เพื่อหาหลักฐานเพิ่มเติมของพื้นที่เกี่ยวเนื่องนอกเขตพุทธาวาส พบว่า บริเวณต้นโพธิ์ ปรากฏสิ่งปลูกสร้างแบบอาคารตรีมุขตั้งอยู่ด้านหน้า ๑ หลัง พร้อมศาลาท่าน้ำ ๓ หลัง และทางเดินเชื่อมต่อกับพื้นที่

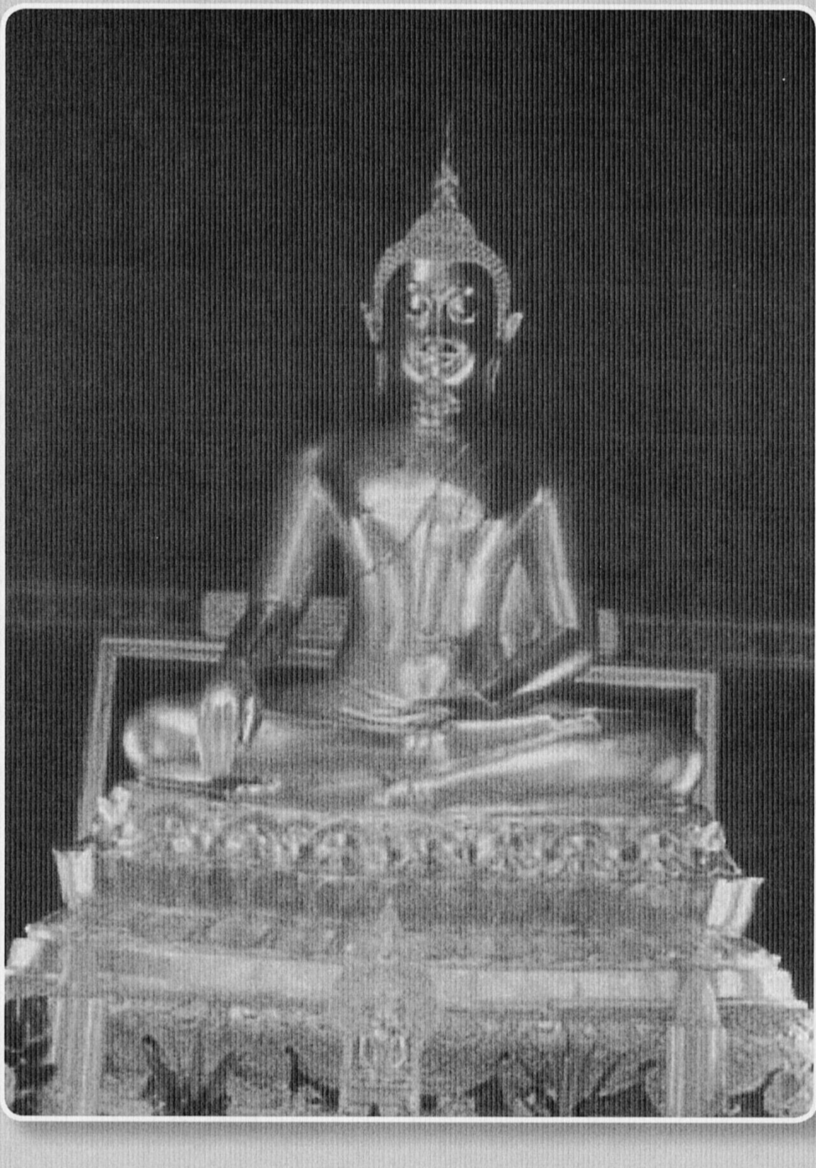
เขตพุทธาวาสจากริมคลองมหานาค ซึ่งเป็นทางสัญจรหลักในสมัยโบราณ จากการพบหลักฐานดังกล่าว ได้นำไปสู่การหารือร่วมกับทางวัดและสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เพื่อจัดทำโครงการบูรณะพื้นที่ส่วนเกี่ยวเนื่องกับเขตพุทธาวาส โดยมีเป้าหมายที่จะรื้อฟื้นองค์ประกอบสำคัญที่ต่อเนื่องกับเขตพุทธาวาสที่สูญหายไปนี้ให้กลับขึ้นมาใหม่เพื่อสามารถสื่อความหมายดั้งเดิมของวัดเมื่อแรกสร้างได้อย่างสมบูรณ์

ศาลาท่าน้ำ ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่บนฐานของศาลาหลังเดิมที่ขุดพบ หลักฐานภาพถ่ายโบราณ และการอ้างอิงรูปแบบโครงสร้างจากสถาปัตยกรรมภายในวัดโสมนัสวิหาร เป็นศาลาโถงตรีมุขแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี โครงสร้างไม้ตะเคียนทองทั้งหลังทำสีย้อมไม้ ฝ้าเพดานและเครื่องหลังคาทาสีน้ำอะครีลิกชนิดทาไม้ โดยสีที่ทาอ้างอิงจากโครงสีหลักแบบโบราณสถานในเขตพุทธาวาส ประกอบช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ด้วยไม้ประดับกระจก หน้าบันลงรักปิดทองฉลุลายคัดดอกจากภาพถ่ายโบราณ

<u>หอระฆัง</u>

พ.ศ. ๒๔๖๖ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ (ต้นราชสกุล วัฒนวงศ์) พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาบัว ทรงสร้างระฆังพร้อมหอระฆัง เพื่ออุทิศเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามจารึกที่ปรากฏบนระฆัง

ตอนที่ ๘ : เจ้าคุณชั้นราช-เจ้าคณะ ๓ มณฑล

พระทศพลญาณ
พระประธานในพระอุโบสถวัดบรมนิวาส

๗๑. พระทศพลญาณ

ในหัวข้อนี้ ผมขอเขียนถึง **พระทศพลญาณ** พระประธานในพระอุโบสถ**วัดบรมนิวาส** สักเล็กน้อย นะครับ

พระทศพลญาณ มีประวัติทราบเพียงว่าอัญเชิญมาจากวัดเก่าในเมืองพิษณุโลก สันนิษฐานว่าอัญเชิญมาเมื่อครั้งที่**พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปที่ชำรุดจากเมืองสุโขทัย พิษณุโลก สวรรคโลก และลพบุรี จำนวน ๑,๒๔๘ องค์ มาบูรณปฏิสังขรณ์ให้งดงามบริบูรณ์ แล้วพระราชทานไปประดิษฐานยังพระอารามต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ

พระทศพลญาณ พระประธานในพระอุโบสถวัดบรมนิวาส นับเป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่มีพุทธลักษณะงามอีกองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปลงรักปิดทองปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๓ ศอก สูง ๑ วา ๕ นิ้ว ประทับขัดสมาธิราบบนฐานบัวคว่ำบัวหงาย เหนือฐานสิงห์ อัญเชิญมาจากเมืองพิษณุโลก ด้านข้างพระทศพลญาณ มีรูปเทวดาเชิญฉัตรประกอบสองข้าง ด้านหน้ามีพระพุทธสาวกสององค์ยืนประนมกร เหนือพระทศพลญาณเป็นเศวตรฉัตร ๗ ชั้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามพระดำริของ**สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม**

พระยาวชิรญาณวโรรส ที่ทรงให้เปลี่ยนใหม่เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

ในนิพนธ์ตำนานพระพุทธรูป **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** ทรงสันนิษฐานไว้พอเป็นแนวทางว่า *"...พระพุทธรูปที่เชิญมาจากเมืองเหนือในชั้นหลัง มีพระพุทธรูปสำคัญ ๒ องค์ คือ**พระทศพลญาณ**เป็นประธานวัดบรมนิวาสองค์หนึ่ง และ **พระสิทธารถ**เป็นพระประธานวัดพิชยญาติองค์หนึ่ง ปรากฏเรื่องในตำนานว่าอัญเชิญมาจากเมืองพิษณุโลก แต่จะมาจากวัดไหนสืบไม่ได้ความ พระพุทธรูปสององค์นี้พิเคราะห์ดูลักษณะเป็นฝีมือช่างสุโขทัย..."*

ข้อมูลเกี่ยวกับ**พระทศพลญาณ** ผมหาได้เพียงเท่านี้ครับ

ท่านผู้อ่านมักจะสอบถามไปที่ผมบ่อย ๆ เกี่ยวกับคำศัพท์ ที่อ่านพบในหนังสือของผม และแน่นอน จะต้องมีบางท่านสอบถามว่า คำว่า '**ทศพลญาณ**' พระนามของพระประธาน แปลว่าอะไร และ **ทศพลญาณ** มีญาณอะไรบ้าง?

อย่ากระนั้นเลย ผมรีบค้นคว้า แล้วก็ 'คัดลอก' มาตอบ เพื่อเอาใจท่านผู้อ่านตามระเบียบ ดังนี้ครับ

'**ทศพลญาณ**' บาลีเรียก '**ตถาคตพลญาณ ๑๐**' คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ ที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพระศาสนาได้มั่นคง

๑. ฐานาฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือ รู้กฎธรรมชาติเกี่ยวกับขอบเขตและขีดขั้นของสิ่งทั้งหลายว่า อะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ และแค่ไหน เพียงไร โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม เกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคล ซึ่งจะได้รับผลกรรมที่ดีและชั่วต่าง ๆ กัน

๒. กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อน ระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่วที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน

๓. สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง คือ สุคติ ทุคติ หรือพ้นจากคติ หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่อรรถประโยชน์ทั้งปวง กล่าวคือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ หรือ ปรมัตถะ คือรู้ว่าเมื่อปรารถนาจะเข้าถึงคติหรือประโยชน์ใด จะต้องทำอะไรบ้าง มีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร

๔. นานาธาตุญาณ ปรีชาญาณหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ เป็นเอนก คือ รู้สภาวะของธรรมชาติ ทั้งฝ่ายอุปาทินนกสังขาร (สังขารที่กรรมยึดครอง) และฝ่ายอนุปาทินนกสังขาร (สังขารที่กรรมไม่ยึดครอง คือ นิพพาน) เช่น รู้จักส่วนประกอบต่าง ๆ ของชีวิต สภาวะของส่วนประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งลักษณะและหน้าที่ของมันแต่ละอย่าง อาทิการปฏิบัติหน้าที่ของขันธ์ อายตนะ และธาตุต่าง ๆ ในกระบวนการรับรู้ เป็นต้น และรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น

๕. นานาธิมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้อธิมุติ คือ รู้อัธยาศรัย ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ แนวความสนใจ เป็นต้น ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่าง ๆ กัน

๖. อินทรียปโรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้ว่าสัตว์นั้น ๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แค่ไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีอินทรีย์อ่อน หรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่

๗. ฌานาทิสังกิเลสาธิญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว การออกแห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิและสมาบัติทั้งหลาย

๘. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปรีชาหยั่งรู้อันทำให้ระลึกภพที่เคยอยู่ในหนหลังได้

๙. จุตูปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม

๑๐. อาสวักขยญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

คำอธิบายข้างต้นทั้งหมดเกี่ยวกับ **ทศพลญาณ** ผมคัดลอกมาจาก **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** ของ**ท่านเจ้าคุณ ประยุทธ์ ปยุตฺโต** ครับ เนื้อหาและคำศัพท์ค่อนข้างยากหน่อย ค่อย ๆ อ่าน ค่อย ๆ พิจารณาก็คงจะเข้าใจ หรือท่านจะอ่านเพียงผ่าน ๆ ก็ย่อมไม่ผิดไม่บาปอะไร นะครับ.

๗๒. ตัดทางออกถนนใหญ่

เมื่อท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสนั้น ปรากฏว่าวัดไม่มีทางออกไปทางถนนพระรามที่ ๑ พระเณรต้องอาศัยเดินตามทางรถไฟทำให้ลำบากและอันตราย ท่านได้พยายามพูดขอทางออกหลังวัดกับเจ้าของที่ดินบริเวณนั้น คือ ที่ของ**หลวงยศเสเสาวราช** (สิน) จากถนนใหญ่เข้าไปราว ๒ เส้น (๕๐ เมตร) ต่อจากนั้นจนถึงวัดเป็นที่หลายเจ้าของ บางเจ้าก็หวงที่ดินมากไม่ยอมให้ตัดทางผ่าน ต้องใช้เวลาเจรจาอยู่ถึง ๓ ปีจึงตกลงกันได้

ใน **อตฺตปวตฺติ** บันทึกเรื่องนี้ไว้ว่า :-

"ยังมีข้อรำคาญอยู่อย่างหนึ่ง ที่วัดไม่มีทางออก ต้องอาศัยเดินทางรถไฟลำบากมาก แต่อัตตโนพยายามพูดขอทางออกหลังวัดที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ ๓ ปีจึงสำเร็จ เสียเงินมาก

ที่ของหลวงยศเส ๒ เส้นเศษ ทางตั้งแต่ถนนหลวงเข้าไป เขาเรียกเอาราคาวาละ ๒๐ บาท ในนั้นเข้าไปถึงวัดวาละ ๖ บาท แต่อย่างนั้นเขาก็ไม่ยอมให้ตัดตรง ๆ คดไปคดมา เพราะเจ้าของเขาหวงที่ คิดเสมอว่าพอเดินสะดวกได้เป็นแล้วกัน

สัตบุรุษช่วยกันบริจาคทรัพย์ทั้งค่าซื้อที่และค่าก่อสร้างเสร็จเป็นถนนรถเดินได้ สิ้นเงิน ๑๐,๕๐๐ บาท ได้ถวายพระราชกุศล ***พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*** *ได้พระราชทานนามให้เรียกว่า* ***ถนนวัดนอก***

เขียนป้ายติดไว้ที่ปากตรอก มีพระราชประสงค์จะให้รักษาชื่อเดิมไว้ ด้วยวัดนี้เรียกว่า ***'วัดนอก'*** *วัดบวรนิเวศเรียกว่า* ***'วัดใน'*** *เป็นคู่กันแต่เดิม แต่ไม่สำเร็จไม่มีใครเขายอมเรียก เขาเรียกแต่* ***'ถนนวัดบรมนิวาส'***

อัตตโนมาอยู่วัดนี้ได้ ๓ ปีแล้ว จึงได้มีถนนหลังวัดเข้าออกได้ถนนสายนี้เป็นเหตุให้ความเจริญแก่วัดขึ้นโดยลำดับฯ"

สำหรับทางเข้าวัดบรมนิวาสทางด้านถนนพระรามที่ ๑ นั้นอยู่ตรงเชิงสะพานยศเสฝั่งตะวันออก สะพานนี้อยู่ปลายถนนบำรุงเมือง สร้างข้ามรางรถไฟเพื่อเชื่อมไปยังถนนพระรามที่ ๑ ในสมัยที่กรุงเทพฯยังมีรถราง คนที่ต้องการข้ามไปที่ถนนพระรามที่ ๑ ต้องไปต่อรถรางโดยเดินข้ามบนสะพานนี้ แต่เดิมเป็นสะพานไม้ ตั้งชื่อ**สะพานยศเส** ตามชื่อเจ้าของที่ดิน คือ **หลวงยศเสเสาวราช** (สิน)

ในสมัย**พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว** ได้มีการรื้อสะพานแห่งนี้ออก แล้วสร้างสะพานขึ้นใหม่ *"ภายหลังการรื้อสะพานไม้ชื่อ 'สะพานยศเส' ทิ้ง แล้วสร้างสะพานขึ้นใหม่คือ* ***'สะพานกษัตริย์ศึก'*** *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดสะพานกษัตริย์ศึก เมื่อวันที่ ๖ เมษายน*

พ.ศ. ๒๔๗๒ พร้อมเสด็จประทับรถพระที่นั่งผ่านสะพานเป็นพระฤกษ์กลับสู่พระบรมมหาราชวัง"

ผมขอเล่าเกร็ดประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชื่อ**ถนนพระรามที่ ๑** กับชื่อ**สะพานกษัตริย์ศึก** เพื่อระลึกความจำสักเล็กน้อย ดังนี้

ขอเริ่มที่**ถนนพระรามที่ ๑** ก่อน เดิมชื่อ **'ถนนปทุมวัน'** สร้างในสมัย**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕** ต่อมาในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๒ รัชสมัย**พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อ**ถนนปทุมวัน** ตั้งแต่**สะพานยศเส** (สะพานกษัตริย์ศึก) ถึง**ถนนราชดำริ** เป็น **'ถนนพระรามที่ ๑'** เพราะถนนสายนี้เกี่ยวข้องกับ**พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑** ขณะมีบรรดาศักดิ์เป็น**สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก** ในสมัยกรุงธนบุรี ใช้เป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินกลับจากราชการที่เขมร เพื่อเข้ามาปราบจลาจลในกรุงธนบุรี ปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เดินทัพจากเขมรเข้ามาทางจังหวัดปราจีนบุรี ผ่านฉะเชิงเทรา ผ่านมาทางทุ่งแสนแสบเข้ากรุงเทพฯ โดยใช้เส้นทางที่เป็น**ถนนพระรามที่ ๑** ในปัจจุบัน แล้วผ่านจุดที่เป็น**สะพานยศเส** ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น**สะพานกษัตริย์ศึก** และได้ทรงพักทำพิธีสระสนานที่**วัดสะแก** ต่อมา โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามเป็น**วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร** สืบมาจนปัจจุบัน

ทีนี้มาว่าด้วยเรื่อง**สะพานยศเส** ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ สมัย**สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗** โปรดเกล้าฯ ให้รื้อ**สะพานยศเส**ซึ่งสร้างด้วยไม้ออก เพราะชำรุด แล้วสร้างใหม่เป็นสะพานคอนกรีตที่รถยนต์ข้ามได้แห่งแรก และเป็นสะพานข้ามทางรถไฟแห่งแรกของประเทศไทย สร้างโดย**กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน**

สะพานที่สร้างใหม่นี้ได้รับพระราชทานนามว่า **'สะพานกษัตริย์ศึก'** ซึ่งมาจากราชทินนามในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้งที่ทรงมีบรรดาศักดิ์เป็น **เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก** และชื่อสะพานนี้ก็รับกับชื่อของ**ถนนพระรามที่ ๑** ด้วยดังที่กล่าวมาแล้ว

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

๗๓. ผ้าป่าเจ้าจอมมารดาทับทิม

หลังจากมีถนนเข้าสู่วัดเรียบร้อยแล้ว ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) ก็มีดำริจะบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่ชำรุดทรุดโทรมมาก โดยเริ่มจากปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ แล้วขยายไปยังส่วนอื่น ๆ อีกต่อไป และการหาทุนทรัพย์เพื่อการปฏิสังขรณ์ใหญ่นี้เริ่มต้นด้วยการทอดผ้าป่าของ**เจ้าจอมมารดาทับทิม ในรัชกาลที่ ๕** ดังบันทึกใน **อตฺตปวตฺติ** ดังนี้ :-

"ในปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้สร้างถนนหลังวัดเสร็จ แล้วปรารภจะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและวิหาร ซุ้มประตู ศาลาน้ำ ซึ่งเป็นของสำคัญก่อน

*พอประจวบกับสมัยที่**เจ้าจอมมารดาทับทิม** มีประสงค์จะบำเพ็ญกุศลในคราวอายุครบ ๕๐ ปีบริบูรณ์ อาศัยเหตุนี้ท่านจึงได้ชักชวนบรรดาประยูรญาติช่วยจัดเป็นผ้าป่า รับกันคนละองค์ ต้องการเงินมาก ส่วนข้าวของถวายพระที่ถูกฉลาก ส่วนเงินรวมไว้ช่วยในการปฏิสังขรณ์โบสถ์*

*ส่วน**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** ทรงช่วยไม้ขอนสัก ๘ ต้น ยาวขนาด ๔ วา ส่วนโตแต่ ๙ กำขึ้นไปถึง ๑๒ กำ มาในกระบวนผ้าป่าด้วย*

ช่างครึกครื้นเสียนี่กระไร ในคลองหน้าวัดยัดเยียดหาทางเรือไปมาไม่ได้ เต็มไปด้วยเรือผ้าป่า เวลาขนขึ้นหน้าวัดก็เต็มหน้าวัดไปหมด ทั้งการละเล่นเต้นรำก็ดูน่าสนุกอยู่

ในงานผ้าป่าคราวนี้ได้ค่าปฏิสังขรณ์ ๕,๐๐๐ บาทเศษ ได้ขอนสัก ๘ ต้น นับว่ามีกำลังพอจะลงมือปฏิสังขรณ์โบสถ์ได้แล้ว

อัตตโนได้เข้าไปทูลเรี่ยไรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระยุพราช ได้ทรงพระราชทานเงิน ๕,๐๐๐ บาท

อัตตโนนับว่าเป็นผู้มั่งมี คือมีเงินตั้ง ๑๐,๐๐๐ บาท

ได้ลงมือปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ และปรับพื้นทั้งภายในทั้งภายนอกและซุ้มประตู ศาลาน้ำ ส่วนระเบียงได้แก้ไขแต่เพียงไม่ให้รั่ว และซ่อมพระพุทธรูปที่ชำรุดบ้าง สิ้นเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท ส่วนโบสถ์วิหารเป็นที่สำราญตาขึ้นแล้ว

มาอยู่ได้ ๔ ปี ได้ของสำคัญคือถนนกับโบสถ์ฯ”

ในการทอดผ้าป่าของ**เจ้าจอมมารดาทับทิม**ครั้งนี้ ได้รับเงินถวายเป็นประเดิม ๕,๐๐๐ บาทเศษ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** พระราชทานสมทบอีก ๕,๐๐๐ บาท รวมเป็นทุนทรัพย์ริเริ่ม ๑๐,๐๐๐ บาทเศษ จึงได้ลงมือปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ซุ้มประตูวัด ศาลาริมน้ำ และส่วนอื่น ๆ อีก สิ้นค่าใช้จ่ายทั้งหมด ๑๕,๐๐๐ บาท

หลวงปู่ใหญ่สรุปการปฏิสังขรณ์วัดในช่วงนั้นว่า ***"มาอยู่ได้ ๔ ปี ได้ของสำคัญคือถนนกับโบสถ์"***

อนุโมทนา สาธุ ครับ.

ท่านผู้อ่านครับ ถ้าไม่กล่าวถึงเรื่องราวของ**เจ้าจอมมารดาทับทิม** มหาอุบาสิกา ผู้ให้ความอุปถัมภ์วัดบรมนิวาส มาอย่างต่อเนื่อง เรื่องก็จะไม่สมบูรณ์ ผมจึงขอนำประวัติย่อของท่านมาให้พวกเรารับทราบ และร่วมอนุโมทนากับการบุญการกุศลของท่าน ดังต่อไปนี้ครับ

เจ้าจอมมารดาทับทิม โรจนดิศ เป็นหนึ่งในเจ้าจอมมารดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดเมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ เป็นธิดา **พระยาอัพภันตริกามาตย์** (ดิศ โรจนดิศ) ซึ่งเป็นตาของ**สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** กับ**ขรัวยายอิ่ม** ซึ่งเป็นข้าหลวงทั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตำแหน่งหลวงวัง และเป็นต้นตระกูล **'บุญเรือง'**

เจ้าจอมมารดาทับทิม เริ่มต้นชีวิตภายในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่อายุได้เพียง ๖ ขวบ โดย**เจ้าจอมมารดาเที่ยง** (สนมเอกของรัชกาลที่ ๔) ผู้เป็นพี่ใหญ่ได้พาไปฝากให้**คุณท้าววรคณานันท์** (หุ่น) เป็นครูผู้ฝึกสอนการละคร และฟ้อนรำ

ในสมัยนั้น ถือกันว่า**คุณท้าววรคณานันท์** (หุ่น) เป็นเจ้าสำนักที่ฝึกหัดเด็กดีที่สุด เพราะเป็นเจ้าจอมละครมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ และได้เป็นผู้ใหญ่อยู่ในพระราชวังในรัชกาลหลัง ๆ ต่อมา จึงทำให้รู้

ขนบธรรมเนียมภายในพระบรมมหาราชวังเป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้**เจ้าจอมมารดาทับทิม**จึงได้ครูดี ได้โรงเรียนดี และได้สิ่งแวดล้อมทั้งมวลดีด้วย

ภายหลัง **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** มีพระราชประสงค์ให้หัดละครในรุ่นเล็กขึ้นใหม่ เพื่อเอาไว้ให้หนุนแทนละครชั้นใหญ่ซึ่งลดน้อยไป เพราะเหตุไปเป็นเจ้าจอมมารดาบ้าง หรือล้มตายบ้าง ท่านผู้ใหญ่ในพระราชวังเห็นว่า**เจ้าจอมมารดาทับทิม**มีแววฉลาด และมีพรสวรรค์ในความเป็นศิลปิน จึงแนะนำให้รับราชการเป็นละครหลวง ซึ่ง**เจ้าจอมมารดาเที่ยง** พี่สาวคนโต ก็เห็นดีด้วย ด้วยใจรักเป็นทุน **เจ้าจอมมารดาทับทิม**จึงตั้งใจฝึกหัดฟ้อนรำ พร้อม ๆ กับศึกษาวิชาอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย เมื่อละครหลวงชั้นเล็กออกโรงตอนปลายสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ได้รับคำชมว่า **"เจ้าจอมมารดาทับทิม**รำได้งดงามกว่าคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นละครชั้นเดียวกัน"

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๑ **เจ้าจอมมารดาทับทิม**อายุได้ ๑๑ ปี **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ** เสด็จสวรรคต และเมื่อ**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ** เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว **เจ้าจอมมารดาทับทิม**ก็ยังเป็นละครหลวงอยู่ และมีลีลาการฟ้อนรำเป็นที่เลื่องลือกันทั่วไป จนได้ชื่อว่า **'เป็นนางเอกละครหลวงที่ดีที่สุดคนหนึ่ง'** ต่อมา **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ** ก็ทรงพระกรุณาฯ ชุบเลี้ยง**เจ้าจอมมารดาทับทิม**เป็นเจ้าจอม

ต่อมา เมื่อ**เจ้าจอมมารดาทับทิม**ทรงครรภ์ จึงได้หยุดการแสดงละคร และได้รับพระราชทานตำหนักให้อยู่เป็นอิสระอย่างเจ้าจอมมารดาท่านอื่น ๆ

เจ้าจอมมารดาทับทิม มีพระราชโอรสและธิดา ๓ พระองค์ คือ **๑. พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช** (กรมหลวงนครชัยศรีสุรเดช) **๒. พระองค์เจ้าหญิงประเวศวรสมัย** และ **๓. พระองค์เจ้าวุฒิชัยเฉลิมลาภ** (กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร)

เจ้าจอมมารดาทับทิมเป็นผู้มีอัธยาศัยดี เป็นที่ชื่นชอบแก่บุคคลโดยทั่วไป โดยเฉพาะด้านกิริยามารยาทถือกันว่า **'เป็นแบบฉบับแห่งหญิงชาววังที่ดี'** ในที่สุดทรงพระกรุณาโปรดฯ พระราชทานเครื่องยศ ยกย่องขึ้นเป็นพระสนมเอก นับว่าพระราชทานเกียรติยศอย่างสูง

เจ้าจอมมารดาทับทิมพำนักอยู่ในพระบรมมหาราชวังเรื่อยมา จนกระทั่ง**กรมหลวงนครชัยศรีสุรเดช** พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ กับ**กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร** พระราชโอรสพระองค์เล็กสำเร็จการศึกษาจากยุโรปกลับมาเมืองไทยพร้อมกัน **เจ้าจอมมารดาทับทิม**จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตออกไปพำนักอยู่ที่วังของพระราชโอรสทั้ง ๒ โดยเฉลี่ยเวลาให้เท่า ๆ กัน และบางครั้งก็ไปพำนักกับพระราชธิดาพระองค์เดียว ณ ตำหนักในสวนสุนันทา

เมื่อ**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**เสด็จสวรรคต **เจ้าจอมมารดาทับทิม**มีอายุได้ ๕๓ ปี จึงได้ออกจาก

พระบรมมหาราชวังไปอาศัยอยู่กับพระราชโอรส-ธิดาเป็นการถาวร และใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำบุญและปฏิบัติธรรมตลอดมา

เจ้าจอมมารดาทับทิมมีสิ่งที่แปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือ ชอบไปเที่ยวตามหัวเมือง ถ้าอยู่กับบ้านกับวังนาน ๆ ก็จะรู้สึกเจ็บป่วย ไม่ค่อยสบาย ต่อเมื่อได้แปรสถานไปที่อื่นก็กลับฟื้นมีความสบาย ด้วยเหตุนี้ เมื่อใดที่พระโอรส-ธิดาสังเกตเห็นว่าท่านไม่ค่อยสบาย ก็มักชวนแปรสถานไปที่อื่นอย่างน้อยปีละหน

ทางฝ่ายทะเล**เจ้าจอมมารดาทับทิม**ชอบไปที่**สมุทรปราการ** และที่**หนองแกใต้ หัวหิน** ซึ่ง**เสด็จในกรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร** พระราชโอรสพระองค์เล็ก มีสวนและทรงสร้างตำหนักที่พักไว้ที่นั่นโดยเฉพาะในฤดูร้อน เจ้าจอมมารดามักแปรสถานไปอยู่ที่นั่นเป็นเวลานาน ๆ แทบทุกปี สำหรับการไปต่างประเทศ เจ้าจอมมารดาเคยไปเยี่ยมพระโอรสและธิดาถึงปีนังทั้ง ๆ ที่อายุใกล้ ๘๐ ปีแล้ว ท่านเห็นว่าปีนังอากาศดีจึงพักอยู่ที่นั่นถึง ๑๓ เดือน

ในการฉลองอายุครบรอบ ๘๐ ปี **เจ้าจอมมารดาทับทิม** รู้สึกไม่ใคร่พอใจที่ลูกหลานจัดงานให้ในกรุงเทพฯ ทั้งนี้เพราะท่านเคยตั้งใจและปวารณาไว้กับ**พระพรหมมุนี** (อ้วน ติสฺโส) ขณะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลอิสาน ว่าจะไปสร้างสำนักวิปัสสนาที่**วัดสุปัฏน์** อุบลฯ ถวาย เป็นการทำบุญอายุครบรอบ ๘๐ ปี แต่ท่านเกิดเจ็บป่วยเสียก่อนจึงไม่สามารถเดินทางไปได้ ต้องเปลี่ยนเป็นบริจาคทรัพย์เพื่อการก่อสร้างแทน

ในวาระสุดท้าย **เจ้าจอมมารดาทับทิม**ลงเรือไปพักผ่อนอิริยาบถที่**บางปะอิน** จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พำนักอยู่ที่นั่นได้ ๖๙ วัน ก็ถึงแก่อสัญกรรมที่นั่น เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ รวมสิริอายุได้ ๘๐ ปี

เจ้าจอมมารดาทับทิม ในรัชกาลที่ ๕

๗๔. จัดการศึกษาในวัด

"การที่ได้มาอยู่เป็นเจ้าอาวาส ได้อยู่สบายเพียง ๓ ปี ออกพรรษาแล้วก็ออกรุกขมูลเสมอๆ

*ส่วนการในวัดก็จัดให้มี**โรงเรียนหนังสือไทย** ให้พระในวัดสอนที่**หอเขียว** ในระหว่าง ๓ ปี มีนักเรียนขึ้นประมาณ ๔๐ คนเศษ ภายหลังขอครูจากกระทรวงธรรมการมาสอน หมดธุระไป มีแต่**โรงเรียนทางมคธ**อย่างเดียว*

*การก่อสร้างก็มีขึ้นบ้างในปีที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๕๐ **เจ้าจอมมารดาทับทิม**ท่านเห็นอัตตโนไม่มีที่อยู่ ท่านร่ำคาญ มีศรัทธาขอสร้างกุฎิสมภารให้ คือสร้าง **กุฏิปัทมราช** นี้ให้สิ้น เงิน ๙,๐๐๐ บาท"*

ถึงแม้ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** (จันทร์ สิริจนฺโท) มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส มีที่พำนักประจำอยู่แล้วก็ตาม ท่านก็ไม่ทิ้งการออกธุดงค์ปฏิบัติธรรม กล่าวคือ หลังฤดูกาลออกพรรษาเข้าหน้าแล้ง ท่านจะออกท่องธุดงค์เป็นประจำมิได้ขาด

ภาระงานอีกประการหนึ่งที่ท่านปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ **การจัดการศึกษา** เมื่อมาครองวัดบรมนิวาส เมื่อลงมือบูรณปฏิสังขรณ์ได้พอสมควรแล้ว ท่านก็จัดให้มีโรงเรียนสอนพระเณรขึ้น

เริ่มแรกจัดให้มีการเรียนการสอนขึ้นที่**หอเขียว** คือ**กุฏิผ่องดำรง** เป็นกุฏิไม้สองชั้น ทาสีเขียว เป็นกุฏิที่พำนักของเจ้าอาวาสนั่นเอง

ใน ๓ ปีแรก ได้จัดให้พระในวัดที่มีความรู้เป็นครูสอน มีพระเณรมาเรียนประมาณ ๔๐ รูป ต่อมา**กระทรวงธรรมการ**ได้จัดหาครูมาทำการสอนให้ ทางวัดจึงมอบภาระนี้ให้แก่กระทรวงไป ทางวัดยังคงสอนแต่หลักสูตรภาษาบาลีต่อไป

ด้วยเหตุนี้ ในวัดบรมนิวาสจึงได้มีโรงเรียนเกิดขึ้น ซึ่งก็คือ**โรงเรียนวัดบรมนิวาส** สังกัดกรุงเทพมหานคร ในปัจจุบัน

ทางด้านโรงเรียนภาษาบาลีสำหรับพระเณร ก็พัฒนามาเป็น**สำนักเรียนด้านปริยัติธรรมวัดบรมนิวาส** ในปัจจุบัน

ในปีที่ ๔ ที่**พระญาณรักขิต**มาเป็นเจ้าอาวาส ก็ยังมีการก่อสร้างถาวรวัตถุอย่างต่อเนื่อง แต่ที่สำคัญคือ **เจ้าจอมมารดาทับทิม** ได้มีศรัทธาสร้างกุฏิเจ้าอาวาสหลังใหม่ ใกล้ ๆ กับ**หอเขียว**ที่เป็นสถานที่เรียนหนังสือนั้น แล้วตั้งชื่อกุฏิที่สร้างถวายเจ้าอาวาสว่า **‘กุฏิปัทมราช’**

ถ้าจะถามว่า ทำไมจึงตั้งชื่อกุฏิว่า **‘ปัทมราช’** ก็ต้องถอดรหัสกันหน่อยละครับ กล่าวคือ คำว่า **‘ปัทมราช’** แปลว่า **‘พลอยสีแดง’** และเมื่อถอดรหัสต่อไป พลอยสีแดงก็คือ **‘ทับทิม’** นั่นเอง

ดังนั้น ชื่อ **กุฏิปัทมราช** จึงเป็นนามของ**เจ้าจอมมารดาทับทิม** ท่านเจ้าภาพผู้มีศรัทธาสร้างกุฏิถวายนั่นเอง.

ในเอกสาร “งานสมโภช ๑๘๐ ปี วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร ปี พ.ศ. ๒๕๕๘” ได้กล่าวถึงกิจกรรม ๒ อย่างของวัดบรมนิวาส คือ

"อรัญวาสีรัตนโกสินทร์" กับ **"ปริยัติธรรมแผ่ไพศาล"** และมีคำอธิบาย ดังนี้

อรัญวาสีรัตนโกสนทร์ การสถาปนาวัดบรมนิวาสให้เป็นพุทธศาสนสถานฝ่ายอรัญวาสี ที่มุ่งเน้นในด้านวิปัสสนาธุระเป็นสำคัญ จวบจนปัจจุบันทางวัดได้มีการจัดตั้ง**ศูนย์อบรมภาวนาสิริจันโท** ซึ่งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานครแห่งที่ ๒ เพื่ออบรมสมาธิภาวนาให้พระนวกะและประชาชนทั่วไป

ปริยัติธรรมแผ่ไพศาล วัดบรมนิวาสได้มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนับตั้งแต่เมื่อเริ่มสร้างวัดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทางวัดได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดบรมนิวาส เปิดสอนทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี

ผมได้รับข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับ **การสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบรมนิวาส** อีกว่า :-

*"**สุ่น ทังสุภูติ** อุบาสิกาเป็นผู้มีศรัทธากล้าแข็งบริจาคทรัพย์รวม ๓๕,๐๐๐ บาท สร้าง**โรงเรียนสุ่นวิทยานุกูล** ขึ้นแล้วเสร็จสมบูรณ์เต็มที่ สำหรับให้พระสงฆ์สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม และเมื่อสร้างโรงเรียนนี้ขึ้นได้แล้ว นำความสะดวกให้แก่พระสงฆ์สามเณรได้รับความผาสุกในการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมเป็นอันมาก นับว่าเป็นสิ่งสำคัญของวัดอย่างหนึ่ง*

*และทั้ง**สุ่น ทังสุภูติ** อุบาสิกา ยังได้ช่วยเหลือในการปฏิสังขรณ์ต่างๆ และอุดหนุนจุนเจือพระสงฆ์สามเณรในวัดนี้ที่ขาดแคลนให้ได้*

รับปัจจัยทั้ง ๔ ตามสมควรอยู่เสมอมิได้ขาด นับว่าเป็นทายิกาที่มีอุปการคุณแก่พระสงฆ์และสามเณรในวัดนี้ผู้หนึ่ง"

ในการทำบุญฉลองโรงเรียนนี้ **หลวงปู่ใหญ่**ได้เขียนหนังสือชื่อ **วิปัสสนาภูมิ ๖ ภาค** และจัดพิมพ์แจกให้ผู้มาร่วมบำเพ็ญบุญซึ่งท่านได้เขียนคำนำของหนังสือ ดังนี้ :-

*"การที่จักได้แต่งหนังสือฉบับนี้ เนื่องด้วย**การฉลองโรงเรียนสุ่นวิทยานุกูล** ด้วย **คุณนายสุ่น ทังสุภูติ อุบาสิกาบ้านตำบลคลองบางหลวง โรงสีไฟไทเฮงเสง** เป็นผู้มีศรัทธาสร้างโรงเรียนนักธรรมขึ้นที่วัดบรมนิวาสนี้ เทด้วยเฟโลคอนกรีตตลอดขึ้นไปถึงขื่อและเพดาน เป็นโรงเรียน ๓ ชั้น โดยยาว ๑๒ วา โดยกว้าง ๖ วา ต่อมุขอีก ๒ วา ตรงมุขกว้าง ๘ วา สำเร็จบริบูรณ์ด้วยทุนทรัพย์รายเดียวสิ้นทรัพย์ ๓๕,๐๐๐ บาทเศษ ขนานนาม โรงเรียน **สุ่นวิทยานุกูล** สำเร็จแต่ปลายศก ๒๔๖๗ ได้เปิดเล่าเรียนกันมาตามลำดับ และได้สร้างโต๊ะเก้าอี้สำหรับโรงเรียน ๑๐๐ สำรับ สำรับละ ๑๒ บาท ส่วนนี้เป็นการบอกบุญเพื่อผู้มีศรัทธาจะได้ช่วยกัน เป็นการบำรุงสามัคคีร่วมการกุศลด้วยกัน ก็มีผู้รับมากบ้างน้อยบ้างตามกำลังทรัพย์กำลังศรัทธาของตน มีนามจารึกไว้กับโต๊ะเก้าอี้เป็นสำคัญก็สำเร็จตามความประสงค์*

ครั้นมาถึงศก ๒๔๖๘ ได้เริ่มการฉลองสวดมนต์วันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ วันที่ ๒๒ ฉันเช้ามีเทศน์ปุจฉาวิสัชนา เวลาบ่ายเสร็จงาน

ทั้งมีฉลองกุฏิที่ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่กับศาลา ๒ หลังในคราวเดียวกันนี้ด้วย การปฏิสังขรณ์กุฏิ คณะกุฏิ ***คุณพะยอม บุนนาค*** *อุบาสิกา เป็นหัวหน้า บริจาคทุนทรัพย์ ๑๓,๐๐๐ บาทเศษ คุณแม่แข อุบาสิกา ๑,๔๐๐ บาท* ***คุณแม่ลม้าย กนิษฐานนท์*** *อุบาสิกา ๑,๖๐๐ บาท* ***คุณนายลี้*** *อุบาสิกา ๗๐๐ บาท* ***คุณเจิม*** *อุบาสิกา ๗๐๐ บาท รวมเป็นเงิน ๑๗,๔๐๐ บาท*

ศาลาโรงธรรมสวนะ คุณหญิงบรรหารภัตรกร *(โนรี) บริจาคทรัพย์ ๑,๐๐๐ บาท* ***สร้างศาลาริมสระ คุณอิ่ม*** *อุบาสิกา บริจาคทรัพย์ ๕๐๐ บาทสร้าง รวม ๒ ราย เป็นเงิน ๑,๕๐๐ บาท สำเร็จบริบูรณ์*

*เมื่อเริ่มการที่จักฉลองนี้ได้ดำริว่า การที่ได้****โรงเรียน****และ****กุฏิศาลา****ขึ้นนี้ เป็นที่อิ่มใจมาก จะพิมพ์หนังสืออะไรดีให้เป็นที่พอใจของตน ให้****คุณนายสุ่น*** *อุบาสิกา พิมพ์แจกในงานฉลองและเป็นส่วนธรรมทานอีกแผนกหนึ่ง จึงตกลงในใจว่า ตัวของเราที่ได้รับความสำราญบานใจอยู่ทุกวันนี้เพราะ****วิปัสสนากัมมัฏฐาน*** *แต่ง****วิปัสสนาภูมิ****นี้แหละให้* ***คุณนายสุ่น*** *อุบาสิกา พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน เพื่อผู้อื่นได้ฟังเข้าใจแล้ว จะได้รับความสำราญบานใจบ้าง คิดอย่างนี้จึงได้แต่งขึ้น*

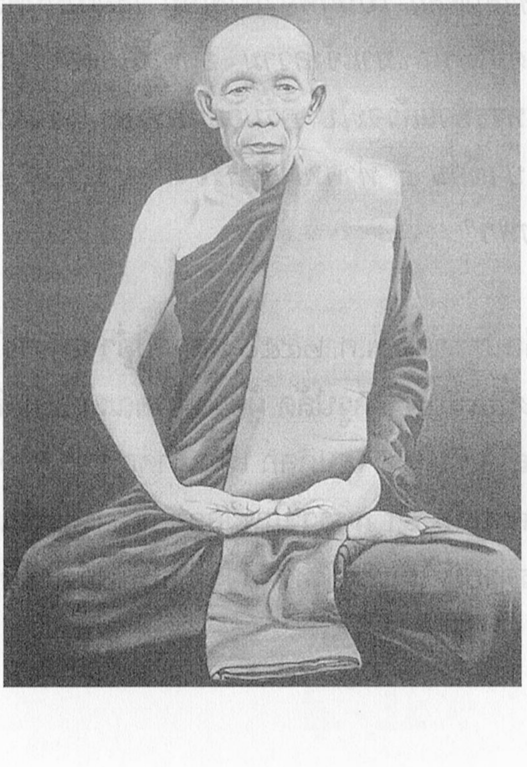
ขอท่านทั้งหลายผู้หวังต่อสัจธรรม จงตรวจในเวลาที่ว่างจากธุระ ค่อยตรึกค่อยตรองตามเพ่งชักเข้าสู่ตัว อย่าเพ่งไปภายนอก ไม่ช้าก็จักรู้จักเห็นตัวสัจธรรม ตามความเป็นจริงอย่างไรเป็นตัวอานิสงส์

เพราะมรรคผลนิพพานเป็นตัววิชชา ไม่ใช่อวิชชา

ต่อนี้ขออัญเชิญคุณพระรัตนตรัยจงอุปถัมภาภิบาลให้ท่านผู้เป็นทานาธิบดี และพุทธบริษัทผู้ได้อ่านได้ฟัง ไพบูลย์ไปด้วยสุภวิบุลยผลตามที่ตนต้องประสงค์ จงทุกประการเทอญ"

หนังสือ วิปัสสนาภูมิ ๖ ภาค นี้ ประกอบด้วย ภาค ๑ **ขันธ์ ๕,** ภาค ๒ **อายตนะ ๑๒,** ภาค ๓ **ธาตุ ๑๘,** ภาค ๔ **อินทรีย์ ๒๒,** ภาค ๕ **อริยสัจ ๔** และ ภาค ๖ **อวิชชา**

ท่านหลวงปู่ใหญ่ ได้สรุปในตอนท้ายหนังสือว่า ***"ถ้าศึกษาเข้าใจดีทั้ง ๖ ภาคนี้เห็นว่าพอเป็นที่พึ่งได้"***

๗๕. จัดงานศพโยมบิดามารดา

"ในพรรษานี้ เดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำ โยมผู้หญิงถึงแก่กรรม เดือน ๑๑ ขึ้น ๙ ค่ำ โยมผู้ชายถึงแก่กรรม โยมผู้หญิงอายุได้ ๗๓ โยมผู้ชายอายุได้ ๗๗ นับว่าถึงแก่กรรมพร้อมกันก็ว่าได้

***พระครูศีลวรคุณ** สมภารวัดสิริจันทรนิมิตร เขาพระงาม ลพบุรี เมื่อยังเป็นปลัดอยู่ช่วยการมณฑล พระโพธิวงศาจารย์ เมื่อยังเป็นพระศาสนดิลก เป็นผู้พยาบาลโยม เธอเป็นบุตรสุดท้อง*

เธอได้มีโทรเลขมาแจ้งความ อัตตโนได้ตอบไปว่าให้เก็บศพไว้คอย ออกพรรษาแล้วจะไป ครั้นออกพรรษา เสร็จการฉัตรมงคลแล้ว ก็ออกไป เดือน ๔ ทำศพโยมเสร็จ เดือน ๖ พ.ศ. ๒๔๕๑ กลับเข้ามากรุงเทพฯ"

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ **หลวงปู่อ่ำ ภทฺราวุโธ** พระน้องชาย ซึ่งขณะนั้นเป็น**พระครูปลัด** ผู้ช่วยเจ้าคณะมณฑลอิสาน (**พระมหาอ้วน ติสฺโส ที่พระศาสนดิลก** เป็นเจ้าคณะมณฑล)

พระครูปลัด อ่ำ ภทฺราวุโธ ผู้คอยอุปการะและเฝ้าพยาบาลโยมบิดามารดาอยู่ ได้แจ้งให้ทราบว่าท่านทั้งสองไดถึงแก่กรรมใน

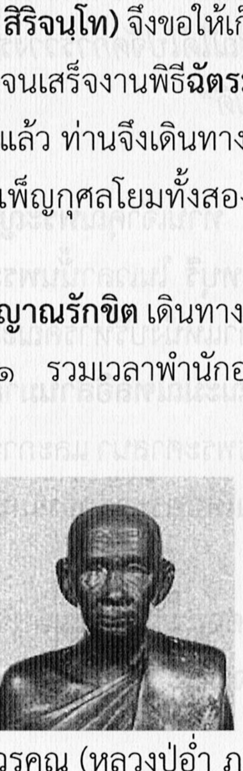
เดือนเดียวกัน แต่โยมมารดาถึงแก่กรรมก่อนโยมบิดาเพียง ๔ วัน จึงถือว่าโยมทั้งสองท่านถึงแก่กรรมพร้อมกัน

กล่าวคือ **นางสุโภรปการ (แก้ว)** อายุ ๗๓ ปี โยมมารดาถึงแก่กรรมในวันศุกร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ต่อมาอีก ๔ วัน คือ วันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ ตรงกับวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ โยมบิดา คือ **หลวงสุโภรปการ (สอน)** อายุ ๗๗ ปี ก็ถึงแก่กรรมตามมา จึงถือว่าท่านทั้งสองถึงแก่กรรมพร้อมๆ กัน การฌาปนกิจก็กระทำพร้อมกัน

เนื่องจากเป็นช่วงที่อยู่ระหว่างพรรษา ท่านเจ้าคุณ **พระญาณรักขิต (จันทร์ สิริจนฺโท)** จึงขอให้เก็บศพโยมทั้งสองไว้ก่อนหลังจากออกพรรษา รอจนเสร็จงานพิธี**ฉัตรมงคลรัชกาลที่ ๕** วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ แล้ว ท่านจึงเดินทางไปจังหวัดอุบลราชธานี

พิธีฌาปนกิจบำเพ็ญกุศลโยมทั้งสองคน ได้จัดขึ้นในเดือนเมษายน ๒๔๕๑

ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** เดินทางกลับกรุงเทพฯ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ รวมเวลาพำนักอยู่ในจังหวัดอุบลฯ ราว ๗ เดือน.

พระเทพวรคุณ (หลวงปู่อ่ำ ภทฺราวุโธ)

๗๖. เป็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรี

*"ในพรรษานี้ **พระญาณวราภรณ์ เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี** ลาออก รับสั่งให้อัตตโนเป็น**เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี**แทน*

*วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ รับสัญญาบัตร ตำแหน่งเป็น**เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี***

ตกแล้งได้ออกไปตรวจตลอดมณฑล แต่ไม่มีการลำบากอะไร เพราะพระญาณวราภรณ์ได้ไปจัดการวางระเบียบไว้เรียบร้อยแล้ว คดีอะไรก็ไม่มี เรียบร้อยดี"

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๑ ท่านเจ้าคุณ**พระญาณวราภรณ์** ได้ลาออกจาก**เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี** ในเวลานั้น**พระญาณรักขิต** เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ว่างจากตำแหน่งบริหารคณะสงฆ์ ประกอบกับท่านเคยดำรงตำแหน่ง**เจ้าคณะมณฑลอิสาน**มาก่อน มีผลงานประจักษ์ชัดทั้งงานบริหารกิจการพระศาสนา และการจัดการศึกษา เป็นที่พอพระทัยของ**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕** เป็นอย่างยิ่ง

เมื่อตำแหน่ง**เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี**ว่างลง ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต (จันทร์ สิริจนฺโท)** จึงได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่ง

เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ปีนั้นท่านมีอายุ ๕๓ ปี พรรษาที่๓๒

มณฑลจันทบุรี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ เป็นมณฑลที่เพิ่งตั้งใหม่ได้แค่ ๒ ปี คือตั้งขึ้นหลังจากที่ประเทศไทยได้สูญเสีย**มณฑลบูรพา** ซึ่งได้แก่ประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน ให้แก่ฝรั่งเศส เพื่อแลกกับ**จังหวัดตราด กับเกาะต่างๆ ในบริเวณนั้น** ให้กลับคืนมาเป็นของไทย หลังจากที่ฝรั่งเศสยึดครองเป็นเวลาหลายปี

มณฑลจันทบุรีในสมัยนั้น มีขอบเขตครอบคลุมเมืองต่างๆ ในภาคตะวันออก ๓ เมือง คือ เมืองจันทบุรี เมืองระยอง และเมืองตราด ที่ทำการมณฑลตั้งอยู่ในเมืองจันทบุรี

เมื่อ**พระญาณรักขิต** ได้รับแต่งตั้งเป็น**เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี**แล้ว ในช่วงหน้าแล้งปีนั้น ท่านก็เดินทางไปตรวจการพระศาสนา และการจัดการศึกษาตลอดทั่วทั้งมณฑล พบว่ากิจการทุกอย่างดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีอะไรน่าหนักใจ... *"...ตกแล้งได้ออกไปตรวจตลอดมณฑล แต่ไม่มีการลำบากอะไร เพราะพระญาณวราภรณ์ได้ไปจัดการวางระเบียบไว้เรียบร้อยแล้ว คดีอะไรก็ไม่มี เรียบร้อยดี"*

๗๗. เลื่อนเป็นพระราชกวี และ เจ้าคณะมณฑลราชบุรี

"เดือน ๗ กลับเข้ามากรุงเทพฯ เป็นปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เผอิญ ***พระราชมุนี (ชม) เจ้าคณะมณฑลราชบุรี****ถึงมรณภาพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งว่า มณฑลราชบุรีเป็นมณฑลสำคัญ เห็นสมควรแต่****พระญาณรักขิต****เท่านั้น*

ในปีนี้วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนตำแหน่งเป็น ***พระราชกวี***

*ถึงวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรตำแหน่ง****เจ้าคณะมณฑลราชบุรี***

ออกพรรษาฉัตรมงคลแล้ว ออกไปตรวจมณฑลราชบุรีตลอดมณฑล ในมณฑลนี้เจ้าคณะมณฑลเก่าจัดการไว้ยังไม่สู้เรียบร้อย ออกจะมีขลุกขลักหลายเรื่อง อธิกรณ์ก็มีหลายคดี พระตามบึงบางยังมีอาการกระด้างกระเดื่อง ไม่เรียบร้อยเหมือนจันทบุรี"

ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต (จันทร์ สิริจนฺโท)** กลับจากการตรวจมณฑลจันทบุรี ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นช่วงที่ **พระราชมุนี (ชม) เจ้าคณะมณฑลราชบุรี** ถึงแก่มรณภาพ ทำให้

ตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลราชบุรีว่างลง

ด้วยมณฑลราชบุรียังมีปัญหาไม่เรียบร้อยหลายประการ จำเป็นต้องใช้ผู้บริหารที่มีความสามารถเข้าไปแก้ปัญหา **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงรับสั่งว่า *"...มณฑลราชบุรีเป็นมณฑลสำคัญ เห็นสมควรแต่***พระญาณรักขิต***เท่านั้น"*

ท่านเจ้าคุณ**พระญาณรักขิต** ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็น**เจ้าคุณชั้นราช** ที่ **พระราชกวี** เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ เมื่อท่านอายุ ๕๔ ปี พรรษา ๓๓

หลังจากได้รับแต่งตั้งเป็น**พระราชกวี** ได้เพียง ๒ เดือน ก็ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่ง**เจ้าคณะมณฑลราชบุรี** เพิ่มอีกหนึ่งตำแหน่ง

ท่านจึงต้องรับหน้าที่เป็น**เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส** กับ**เจ้าคณะมณฑล**อีก ๒ มณฑล คือ **เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี** และ**เจ้าคณะมณฑลราชบุรี**

สำหรับ**มณฑลราชบุรี**นั้น ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๘ นับเป็นมณฑลเก่าแก่มณฑลหนึ่ง ประกอบด้วย ๕ เมือง คือ เมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองเพชรบุรี และเมืองประจวบคีรีขันธ์

หลังจากได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งแล้วประมาณ ๓ เดือน หลังออกพรรษา และงานฉัตรมงคล ต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ ท่านเจ้าคุณ**พระราชกวี (จันทร์ สิริจนฺโท)** ก็ออกไปตรวจการเมืองต่างๆ

ทั้ง ๕ เมืองในมณฑลราชบุรี ท่านบันทึกเหตุการณ์ว่า *"...ในมณฑลนี้ เจ้าคณะมณฑลเก่าจัดการไว้ยังไม่สู้เรียบร้อย ออกจะมีขลุกขลักหลายเรื่อง อธิกรณ์ก็มีหลายคดี พระตามบึงบางยังมีอาการกระด้างกระเดื่อง ไม่เรียบร้อยเหมือนจันทบุรี"*

ในมณฑลราชบุรียังมีปัญหาที่จะต้องสะสางหลายประการ และมีอธิกรณ์ที่ท่านจะต้องพิจารณาตัดสินหลายคดี และแก้ปัญหาพระสงฆ์ที่ยังไม่เรียบร้อยหลายประการ.

๗๘. เป็นเจ้าคณะ ๓ มณฑล ใน ๓ ปี

หลังจากการตรวจราชการมณฑลราชบุรี และกลับถึงกรุงเทพฯ ยังไม่หายเหนื่อย ท่านเจ้าคุณ**พระราชกวี (จันทร์ สิริจนฺโท)** ก็ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็น**เจ้าคณะมณฑลหัวเมืองกรุงเทพฯ** เพิ่มขึ้นอีก รวมเวลา ๓ ปี ท่านได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าคณะมณฑลถึง ๓ มณฑล

บันทึกใน **อตฺตปวตฺติ** ของท่าน มีดังนี้ :-

*"ครั้นกลับเข้ามาในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ เผอิญ**พระสาสนโสภณ (อ่อน) เจ้าคณะมณฑลหัวเมืองกรุงเทพฯ** ถึงมรณภาพลงอีก คราวนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นอีกว่า **พระราชกวี**พอจะรับจัดการกับพระรามัญนิกายให้เรียบร้อยได้*

*ณ วันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น**เจ้าคณะมณฑลหัวเมืองกรุงเทพฯ***

ตกแล้ง ฉัตรมงคลแล้ว ออกตรวจตามหัวเมืองมณฑลกรุงเทพฯ ยิ่งยุ่งหนักกว่ามณฑลราชบุรี ออกไปตรวจคราวนี้มีอธิกรณ์มากกว่า ๕ เรื่อง ออกจะเป็นพวกพระรามัญโดยมาก ได้ชำระเสร็จไปทุกเรื่อง

ได้ออกไปตรวจใน ๓ มณฑลนี้ มณฑลละคราวเท่านั้น ทั้ง ๓ มณฑล”

ย้อนประวัติศาสตร์ไปดู **มณฑลกรุงเทพ** หรือ**มณฑลหัวเมืองกรุงเทพ** ตามบันทึกข้างต้น เป็นมณฑลที่ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ตอนแรกสังกัดอยู่ใน**กระทรวงนครบาล** ประกอบด้วยเมืองต่างๆ ในเขตปริมณฑลของเมืองหลวง ได้แก่ เมืองพระนคร เมืองธนบุรี เมืองมีนบุรี เมืองนนทบุรี เมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) และเมืองสมุทรปราการ มาถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๘ มณฑลนี้เปลี่ยนชื่อเป็น **กรุงเทพพระมหานคร** และเมื่อมีการรวม**กระทรวงนครบาล**เข้ากับ**กระทรวงมหาดไทย**ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ กรุงเทพมหานครจึงมาอยู่ในความดูแลของกระทรวงมหาดไทยเหมือนกับมณฑลอื่นๆ

คราวนี้ก็เช่นเดียวกัน เมื่อท่านเจ้าคุณ**พระราชกวี (จันทร์ สิริจนฺโท)** ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเจ้าคณะมณฑลแล้ว ท่านก็ออกตรวจการไปทั่วมณฑล บันทึกการตรวจงานของท่านมีว่า *“...ออกตรวจตามหัวเมืองมณฑลกรุงเทพฯ ยิ่งยุ่งหนักกว่ามณฑลราชบุรี ออกไปตรวจคราวนี้มีอธิกรณ์มากกว่า ๕ เรื่อง ออกจะเป็นพวกพระรามัญโดยมาก ได้ชำระเสร็จไปทุกเรื่อง”*

สรุป ภายในเวลา ๓ ปี **ท่านหลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะมณฑล รวม ๓ มณฑล ท่านได้ออกตรวจตราจนทั่วทั้ง ๓ มณฑล การคมนาคมในสมัยนั้นไม่มีถนน

หนทาง และยวดยานพาหนะที่สะดวกสบายเหมือนสมัยนี้ กว่าท่านจะเดินทางไปครบทุกเมืองทั้ง ๓ มณฑล จะสาหัสสากรรจ์เพียงใด ลองคิดดูครับ.

ภาพมุมสูงบริเวณวัดบรมนิวาสในอดีต

๗๙. เปลี่ยนรัชกาล จาก ร.๕ เป็น ร.๖

*"ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ออกพรรษาแล้ว วันที่ ๒๓ ตุลาคม **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าสยาม ปิยมหาราช เสด็จสวรรคต** ชาวพสกนิกรระงมไปด้วยความโศกเศร้าทั่วพระราชอาณาจักร ไม่ได้พูดถึงการงานในหน้าที่ของตน เว้นแต่การจำเป็น*

*ครั้น ณ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ นั่นเอง **พระมงกุฎเกล้าเจ้าสยาม**เถลิงถวัลยราชสมบัติสืบรัชทายาทต่อมา การก็แปรไปตามสมัย*

*ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีสมเด็จพระสังฆราชต่อกัน ๒ พระองค์ คือ **สมเด็จกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์** เป็นพระสังฆราชมาก่อน ครั้นสิ้นพระชนม์แล้ว ทรงตั้ง**สมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราชประดิษฐ์** ครั้นสมเด็จพระสังฆราช (สา) สิ้นพระชนม์แล้ว ก็ไม่ทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราช แต่มอบหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช แก่ **พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสฯ***

ในรัชกาลโน้นถึงมีสมเด็จพระสังฆราชแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่วางอำนาจเด็ดขาดแก่พระสังฆราช เป็นแต่ให้สมเด็จพระสังฆราชอนุวัตรตาม การคณะ การศาสนา การศึกษาเล่าเรียน ทรงเป็นพระราชธุระด้วยพระองค์ทั้งสิ้น สมเด็จพระสังฆราช

เป็นแต่อนุวัตรตามพระราชประสงค์เท่านั้นฯ

*ครั้นมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนา***พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จพระสังฆราช** *แล้วทรงมอบพระราชธุระฝ่ายพุทธจักรถวาย ให้ทรงชี้การเด็ดขาดทีเดียว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแต่ทรงอนุวัตรตามสมเด็จพระสังฆราชเท่านั้น ใน ๒ รัชกาลดำเนินการผิดกันอย่างนี้ฯ"*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราช รัชกาลที่ ๕ เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ แล้ว**พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** ก็เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลต่อมา

ในบันทึกของ **พระราชกวี (จันทร์ สิริจนฺโท)** ได้ชี้ให้เห็นนโยบายในการบริหารกิจการพระศาสนาของพระเจ้าอยู่หัว ๒ พระองค์ แตกต่างกัน คือ **สมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ** *"...ถึงมีสมเด็จพระสังฆราชแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่วางอำนาจเด็ดขาดแก่พระสังฆราช เป็นแต่ให้สมเด็จพระสังฆราชอนุวัตรตามการคณะ การศาสนา การศึกษาเล่าเรียน ทรงเป็นพระราชธุระด้วยพระองค์ทั้งสิ้น สมเด็จพระสังฆราชเป็นแต่อนุวัตรตามพระราชประสงค์เท่านั้นฯ"*

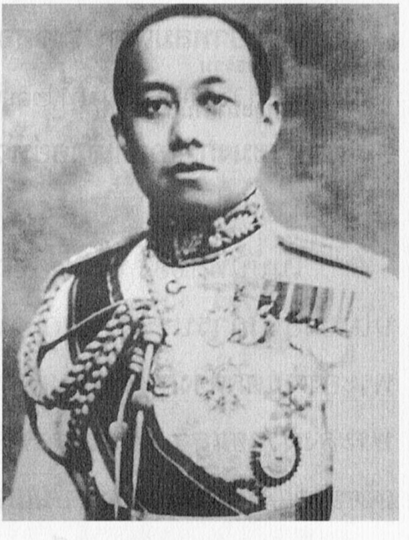
ส่วน **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ** นั้น *"...ทรงมอบพระราชธุระฝ่ายพุทธจักรถวาย ให้ (สมเด็จพระสังฆราช) ทรงชี้การ*

เด็ดขาดทีเดียว"

หมายถึงว่า **รัชกาลที่ ๕** ทรงรับภาระด้านศาสนา และด้านการศึกษา ด้วยพระองค์เอง สมเด็จพระสังฆราช เป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบายที่พระเจ้าอยู่หัวทรงวางไว้ แต่ **รัชกาลที่ ๖** ทรงมอบอำนาจเด็ดขาดให้แก่สมเด็จพระสังฆราช ทรงจัดการในด้านการพระศาสนาและด้านการศึกษา พระองค์เป็นผู้ทรงสนับสนุนเท่านั้น.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

๘๐. สร้างศาลาอุรุพงศ์ และพระประธาน

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ มีการสร้างศาลาการเปรียญ ชื่อ **ศาลาอุรุพงศ์** และบูรณปฏิสังขรณ์**พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล** พระพุทธรูปองค์ประธานในศาลาหลังนี้

ใน **อตฺตปวตฺติ** ได้บันทึกไว้ว่า :-

*"ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ นั่นเอง **เจ้าจอมมารดาเลื่อน**มีศรัทธาสร้างศาลาธรรมสวนะขึ้นที่คณะกลาง ชื่อ**ศาลาอุรุพงศ์** ซึ่งอาศัยใช้อยู่ทุกวันนี้*

ส่วนพระประธานในศาลานั้น เป็นพระศิลาแลงชะลอมาจากวัดหลุมดินเก่าเมืองราชบุรี เป็น พระประธานในโบสถ์ แต่โบสถ์เก่าชำรุดหมดแล้ว ส่วนพระก็ตกลงมาอยู่ข้างล่างชำรุดทั้งองค์ คงได้ดีแต่พระเศียรเท่านั้น จ้างเจ๊กล่องถ่านบรรทุกเข้ามาให้

*ปีชวด วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้ยกพระขึ้นแท่นในศาลา ลำดับให้เป็นองค์ ใช้ปูนซิเมนต์ประสาน เร่งรีบจะให้เสร็จทันสมโภชฉลองในวันวิสาขบูชา เผอิญวันวิสาขะตกเดือน ๗ สำเร็จทันตามประสงค์ ได้ถวายพระนามว่า **พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล***

*การสมโภชพระประธานองค์นี้**มีปาฏิหาริย์ปรากฏ**แก่ประชุมชนเป็นอันมาก ในเวลาปัจจุสมัยพระยืนรอบสวดปฏิจจสมุปบาท เวลาสรงน้ำอบน้ำหอม **มีแสงพระรัศมีช่วงโชติขึ้นในศาลา เป็นสายคล้ายกับสายฟ้าแลบ** ทำให้เกิดปีติแก่ประชุมชนน่าอัศจรรย์ฯ*

ความเป็นจริง แต่ได้พระประธานองค์นี้มา การในวัดก็เจริญขึ้นทุกหน้าที่

*การที่สร้างพระประธานนี้ได้คิดมา ๕ ปีแล้ว แต่แรกได้สร้าง**วัดเสน่หานุกูล** ที่ใกล้พระปฐมเจดีย์ คิดว่าจะสร้างโบสถ์หล่อพระประธานขึ้นที่นั่น ให้ทันได้ฉลองในปีชวดนี้เหมือนกัน ตั้งใจว่าจักไปช่วยบำรุงพระปฐมเจดีย์ด้วย แต่ไม่สะดวก เกิดขัดๆ ข้อง ๆ จึงได้หลีกไปเสียทางอื่น*

ครั้นถึงปีชวด ได้สร้างพระประธานองค์ที่ศาลาธรรมสวนะนี้ขึ้น ก็คิดว่าสมประสงค์ แต่ยังรู้สึกในใจว่าน้อยนัก ไม่พอแก่ที่ได้คิดไว้ในเบื้องต้น

ด้วยเหตุอะไรจึงได้คิดจะก่อสร้างที่ระลึกไว้ให้สำเร็จในปีชวดนี้

ด้วยในปีชวด พ.ศ.๒๔๕๕ นี้ เป็นปีกึ่ง ๕๐๐๐ แห่งพุทธกาล นับแต่วันตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทโธมา ควรเราผู้เป็นปัจฉิมสาวกจะสร้างเจติยสถานจารึกไว้เป็นที่ระลึกอย่างสำคัญสักชิ้นหนึ่ง อันนี้เป็นความคิดเดิมคิดมาได้ ๕ ปี”

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ หลังจากครองวัดบรมนิวาสได้ ๘ ปี **เจ้าจอมมารดาเลื่อน ในรัชกาลที่ ๕** ได้มีศรัทธาสร้างศาลาการเปรียญถวาย แล้วให้ชื่อว่า **ศาลาอุรุพงศ์** เพื่ออุทิศกุศลแด่พระโอรส คือ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุรุพงศ์รัชสมโภช ที่สิ้นพระชนม์ด้วยวัยเพียง ๑๗ พระชันษา

ในเอกสาร **"งานสมโภช ๑๘๐ ปี วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร"** ได้เขียนถึง **ศาลาอุรุพงศ์** ว่า *"**ศาลาอุรุพงศ์** หรือ **ศาลาการเปรียญ** เป็นศาลาทรงไทยยกพื้นสูง ชั้นล่างเทคอนกรีต พื้นชั้นบนปูด้วยไม้เนื้อแข็ง มีหน้ามุข ๒ มุข แต่งด้วยไม้จำหลัก มีช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์ **เจ้าจอมมารดาเลื่อน** ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เพื่ออุทิศกุศลถวาย**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุรุพงศ์รัชสมโภช** ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาแลงลงรักปิดทอง เดิมเป็นพระประธานที่ชำรุดในโบสถ์เก่า**วัดอรัญญิก** จังหวัดราชบุรี **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) เมื่อครั้งเป็นพระญาณรักขิต ได้อัญเชิญมาบูรณะลงรักปิดทองจนงดงาม และถวายนามว่า **พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล** นอกจากนี้ ยังมีรูปหล่อขนาดเท่าองค์จริงของอดีตเจ้าอาวาส ๒ รูป คือ **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) และ**สมเด็จพระมหาวีรวงศ์** (อ้วน ติสฺโส) ไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้สักการะด้วย"*

เรื่องของพระประธาน คือ **พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล** ผมขอยกไปกล่าวในหัวเรื่องถัดไป และ ในหน้าต่อไปจะขอนำประวัติของ**เจ้าจอมมารดาเลื่อน** ผู้มารดา กับ**พระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุรุพงศ์รัชสมโภช** มาเสนออย่างย่อที่สุดครับ

เจ้าจอมมารดาเลื่อน ในรัชกาลที่ ๕ สกุลเดิม **นิยะวานนท์** เกิดเมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๑๘ ที่บ้านบางขุนพรหม ในพระนคร เป็นบุตรีของ**พระนรินทราภรณ์ (ลอย นิยะวานนท์)** กับ **คุณแม่ปริกปริก** ปู่ของเจ้าจอมมารดาเลื่อนเป็นน้องชายของเจ้าจอมมารดาอำพา ในรัชกาลที่ ๒ (พระมารดาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ ต้นราชสกุล **กปิตถา** และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ต้นราชสกุล **ปราโมช**)

เมื่อ**เจ้าจอมมารดาทับทิม**อายุ ๙ ขวบ ได้เข้าไปอยู่ในพระบรมมหาราชวัง กับ **เจ้าจอมมิ ในรัชกาลที่ ๕** ซึ่งเป็นลูกสาวของป้า ได้เข้าถวายตัวกับ**สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ** แล้วได้เป็นละครหลวง ต่อมาได้รับพระกรุณาให้เป็น**เจ้าจอม** ประสูติพระโอรส ๒ พระองค์ คือ **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลวาดวรองค์** กับ**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุรุพงศ์รัชสมโภช**

ในส่วนของ**เจ้าจอมมารดาเลื่อน**นั้น ท่านจะมีหน้าที่ประจำ คือ การอ่านหนังสือถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเวลาเข้าที่บรรทมเป็นนิจ เพราะพระองค์ทรงพระบรรทมยาก ท่านเจ้าจอมมารดาท่านมีเสียงที่ไพเราะ อ่านได้นานๆ ไม่แหบแห้ง ทั้งเป็นผู้ถูกพระอัธยาศัยและ ทรงพระกรุณามาก ต่อมา เมื่อพระราชโอรสทรงได้รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระบาท ท่านก็ได้รับพระเมตตายกย่องให้เลื่อนชั้นยิ่งขึ้น ถึงขั้นได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ และเหรียญรัตนาภรณ์ ในรัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๒ เมื่อ**พระองค์เจ้าอุรุพงศ์ฯ** สิ้นพระชนม์

ในปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ **เจ้าจอมมารดาเลื่อนจึงถวายคืนพระมรดกของพระองค์เจ้าอุรุพงศ์ฯ ทั้งหมด**

ถึงสมัย**รัชกาลที่ ๖** ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินปีเลี้ยงชีพเป็นพิเศษอีกปีละ ๓๐,๐๐๐ บาท นอกเหนือไปจากอัตราปกติของเจ้าจอมมารดาและพระสนมเอก และได้รับพระราชทาน**เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๖ ชั้นที่ ๒** อีกด้วย

ชีวิตในบั้นปลาย **เจ้าจอมมารดาเลื่อน**ได้กราบถวายบังคมทูลลาออกไปอยู่นอกวัง ที่บ้านถนนพระราม ๕ (โรงเรียนนันทนศึกษา ในปัจจุบัน) และดำรงชีพอยู่โดยสัมมาปฏิบัติ ต่อมาท่านได้ย้ายไปสร้างบ้านใหม่ที่ถนนเพชรบุรี ใกล้ประตูน้ำปทุมวัน แต่มีโรคเบียดเบียนในวัยชราอยู่หลายปี จนในที่สุดก็ถึงแก่อสัญกรรมลงที่บ้านถนนเพชรบุรีนี้ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐

เจ้าจอมมารดาเลื่อน เป็นผู้มีใจเป็นบุญ ทำการบริจาคทานอยู่เสมอๆ สำหรับที่**วัดบรมนิวาส** ได้มีศรัทธาสร้าง**ศาลาอุรุพงศ์**และปฏิสังขรณ์ พระประธาน คือ **พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล** รวมทั้งบริจาคทรัพย์ทะนุบำรุงพระอารามอื่นๆ อีกหลายแห่ง

สำหรับประวัติของ**พระองค์เจ้าอุรุพงศ์รัชสมโภช** ผู้บุตรนั้นท่านเป็นพระราชโอรสรุ่นเล็ก คือองค์ที่ ๙๕ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นพระราชโอรสองค์โปรดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตามเสด็จรับใช้ใกล้ชิดมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เช่น เมื่อคราวเสด็จประพาสต้นครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๔๙

และเสด็จยุโรปครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๕๐ ก็ได้ตามเสด็จด้วย ครั้นเมื่อเจริญถึงวัยที่จะเสด็จไปศึกษาต่อต่างประเทศ เช่นเดียวกับพระราชโอรสพระองค์อื่น ก็ทรงให้เว้นเสีย โปรดฯ ให้สร้างพระตำหนักพระราชทานให้ประทับอยู่ใกล้ๆ และให้จ้างครูชาวต่างชาติเข้ามาสอนถึงในพระตำหนัก

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุรุพงศ์รัชสมโภช ประชวรด้วยโรคไส้ตัน สิ้นพระชนม์ด้วยวัยเพียง ๑๗ พรรษา เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๒ ตรงกับวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ท่านจึงทรงโทมนัสมากเพื่อเป็นอนุสรณ์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานข้ามคลองเพื่อเป็นสาธารณกุศล ที่เชิงสะพานทั้งสองฝั่งมีพระรูปปั้นหินอ่อนของพระองค์เจ้าอุรุพงศ์รัชสมโภช พระราชทานชื่อสะพานว่า **สะพานอุรุพงศ์** ถึงปัจจุบันไม่มีสะพานแห่งนี้อยู่แล้ว คงเหลือแต่ชื่อ **ถนนอุรุพงศ์** และ**สี่แยกอุรุพงศ์** ไว้เป็นอนุสรณ์เท่านั้น

ในการสร้างศาลาอุรุพงศ์ และพระประธานคือ พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล นี้ได้มีความต่อเนื่องไปสู่การสร้างพระงาม และวัดสิริจันทรนิมิต ที่จังหวัดลพบุรีด้วย ซึ่งผมขอคัดลอกข้อเขียนของ เอนก นาวิกมูล มาเสนอดังต่อไปนี้

เล่าถึงตอนนี้พระอุบาลีคั่นกลางด้วยเรื่องที่มาของความคิดในการสร้างพระประธาน แล้วต่อเนื่องไปยังเรื่องการสร้างวัดสิริจันทรนิมิต ที่อำเภอเมืองลพบุรีด้วย ...

คือท่านว่าอันการคิดสร้างพระประธานในศาลา ท่านคิดมาก่อนตั้ง ๕ ปีที่แล้ว ตั้งแต่แรกมีการสร้างวัดเสน่หานุกูล ใกล้พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม ครั้งนั้นท่านคิดจะไปช่วยสร้างโบสถ์ หล่อพระประธานขึ้นให้ทันฉลองในปีชวดเหมือนกัน กับตั้งใจว่าจะไปช่วยบำรุงพระปฐมเจดีย์ แต่ไม่สะดวก เกิดขัดๆ ข้องๆ จึงได้หลีกไปเสียทางอื่น

ทำไมจึงต้องสร้างอะไรๆ ให้เสร็จในปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๕ ก็เพราะปีนั้นเป็นปีแห่งกึ่งพุทธกาล นับแต่วันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทโธ ในฐานะที่ตัวท่านเป็นปัจฉิมสาวก ควรจะสร้างเจติยสถานจารึกไว้เป็นที่สำคัญสักชิ้นหนึ่ง อันการสร้างพระประธานบนศาลาอุรุพงศ์นั้นยังถือว่าน้อยอยู่ ท่านอยากจะสร้างอะไรให้มากกว่านี้อีก ได้คิดๆ เรื่อยมาตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๔๕๐

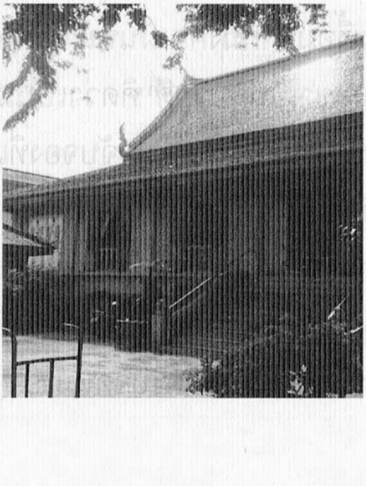
ครั้นฉลองพระประธานกลางเดือน ๗ เสร็จ พระอุบาลีพาพระปลัดอ่ำ ออกไปเที่ยวแขวงเมืองลพบุรีซึ่งมีถ้ำมีเขาค่อนข้างมาก พอไปถึงถ้ำเขาบ่องาม เห็นว่าเงียบสงัดดี ถ้ำอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๕๐ เส้น (๒ กิโลเมตร) ยังว่างอยู่ ไม่มีพระสงฆ์ใดไปอาศัย ตัวปากถ้ำรูปร่างเป็นเงื้อมปากมังกร ผันหน้าสู่ทิศตะวันออก เวลาบ่ายจะได้รับเงาจากภูเขาเย็นสบายดี คิดว่าเป็นมงคลสถาน คงมีความเจริญสืบไปในเบื้องหน้า จึงตกลงใจจับจองที่เป็นเจ้าของ

แม้พระครูปลัดอ่ำที่ไปด้วยก็ชอบใจ ถึงขนาดขอลาออกจากตำแหน่งพระครูปลัดมาจำพรรษาที่ถ้ำนี้เลย พระอุบาลีดีใจคิดว่าออกพรรษาจะมาอยู่ด้วยกัน ถึงฤดูเข้าพรรษา เข้าไปจำพรรษาที่กรุงเทพฯ จนออกพรรษาเดือน ๑๑ ได้รับจดหมายจากพระครูปลัดอ่ำ

หารือมาว่าพระพุทธรูปเก่าพบปรักหักพังเกลื่อนกลาดอยู่เป็นที่รำคาญใจ อยากจะเก็บรวบรวมแล้วก่อเป็นพระกัจจายน์องค์เขื่องๆ ให้เป็นที่บรรจุพระที่ชำรุด จะเห็นเป็นอย่างไร

พระอุบาลีคิดว่าพระกัจจายน์เป็นเพียงพระสาวก ส่วนพระพุทธรูปนั้นเป็นพระพุทธเจ้า ถ้าทำอย่างนั้นจะไม่เหมาะ พอเสร็จพระกฐินแล้ว ถึงเดือน ๑๒ ท่านจึงรีบออกไปถ้ำบ่องาม ปรึกษากันจนเกิดโครงการสร้างพระใหญ่ขึ้น ส่วนรูปพระกัจจายน์เอาไว้ว่ากันทีหลัง

ตกลงกันแล้ว ก็ไปเลือกหาที่เห็นว่า**เขาบ่องาม** มีรูปเป็นหัวมังกร และหางมังกร ควรจะสร้างพระใหญ่ตรงเหนือคอมังกร จะได้มีเดชานุภาพมาก อีกประการหนึ่งบริเวณนั้นมีหินก้อนใหญ่รับพระชานุ (เข่า) อยู่สองก้อน ทิศใต้ก้อนใหญ่ ทิศเหนือก้อนย่อม พอจะกันไม่ให้พระทรุดลงไปได้ วัดดูก็พอจะทำได้ ๑๐ วาเท่านั้น แต่ตอนลงมือทำกลายเป็น ๑๑ วา

ศาลาอุรุพงศ์

ตอนที่ ๙ : สร้างพระใหญ่เขาพระงาม

๘๑. ว่างจากภาระก็ออกท่องธุดงค์

๘๒. ธุดงค์ทางจังหวัดลพบุรี

๘๓. วางแผนสร้างพระใหญ่

๘๔. ตั้งสัตยาธิษฐาน

๘๕. พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล

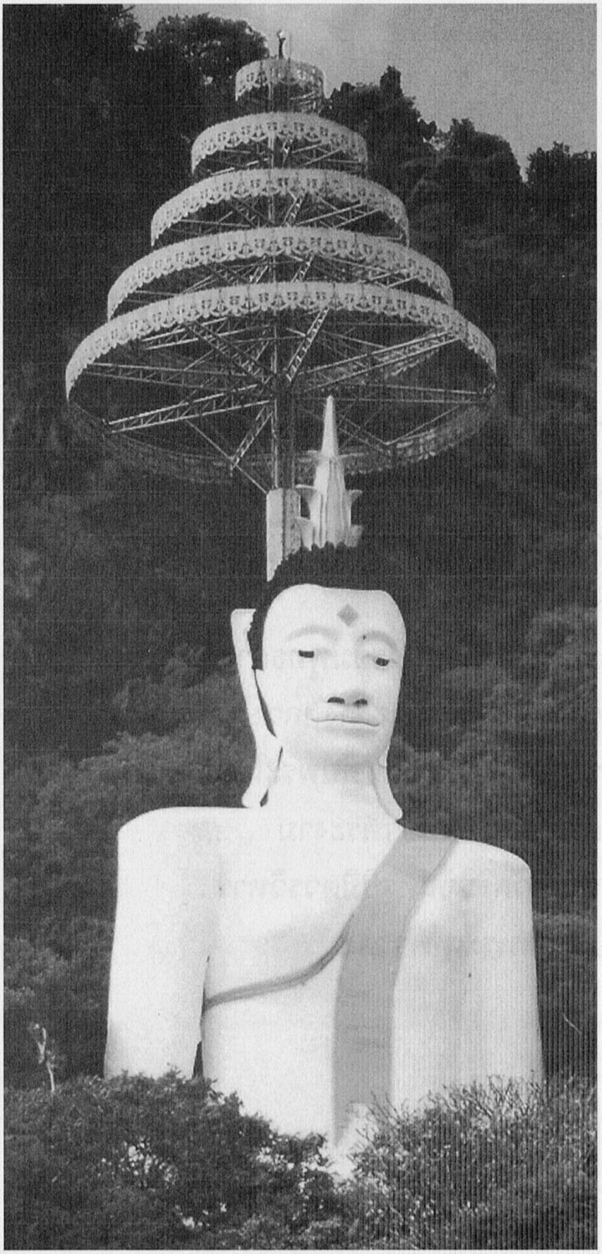
๘๖. เหตุการณ์ระหว่างสร้างหลวงพ่อพระงาม

๘๗. คำจารึกแผ่นศิลาที่แท่นพระใหญ่

๘๘. ผูกพัทธสีมาวัดเขาพระงาม

๘๙. ประวัติวัดสิริจันทรนิมิตวรวิหาร

๙๐. ประวัติพระเทพวรคุณ

๘๑. ว่างจากภาระก็ออกธุดงค์

“ครั้นถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าสยามแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเริ่มจัดการพระศาสนาทั้งการคณะและการศึกษาใหม่ ส่วนมณฑลหัวเมืองกรุงเทพฯ ทรงจัดให้รวมขึ้นอยู่ในคณะหนกลางกรุงเทพฯ อัตตโนก็ไม่ต้องว่าการคณะต่อไป

ตอนนี้อัตตโนมีกำไรในทางสมถะวิปัสสนามาก พอตกแล้งแล้วออกเที่ยวเสมอ”

แม้**หลวงปู่ใหญ่** ท่านเป็นพระผู้ใหญ่ มีภารกิจในงานบริหารพระศาสนามากเพียงไรก็ตาม แต่การปฏิบัติด้านวิปัสสนากรรมฐานของท่านก็ไม่เคยว่างเว้น ท่านปฏิบัติสมาธิภาวนาทุกวัน โดยเฉพาะเวลากลางคืนทุกคืน แนวทางที่ท่านปฏิบัติคือ **‘สติปัฏฐาน’** ซึ่งท่านได้รับการอบรมสั่งสอนมาจาก**ท่านเทวธมฺมี** (ม้าว) แห่ง**วัดศรีทอง** เมืองอุบลฯ พระอุปัชฌาย์ของท่าน

ในช่วงออกพรรษา ท่านมักจะปลีกตัวออกเที่ยวธุดงค์ระยะสั้น ๆ แสวงวิเวกไปตามป่าเขาลำเนาไพรเท่าที่เวลาจะอำนวย การปฏิบัติวิปัสสนาเป็นความปรารถนาเดิมของท่านโดยไม่เปลี่ยนแปลง

หากแต่ภาระงานที่ท่านรับผิดชอบมีมากมาย จึงยังไม่สามารถทุ่มเทเพื่อการปฏิบัติภาวนาให้เต็มที่ แต่ท่านก็เฝ้าเพียรหาเวลาที่จะปฏิบัติให้ถึงที่สุด พ้นการเวียนว่ายต่ายเกิดในชาติปัจจุบันให้จงได้

จากตอนที่ผ่านมา จะเห็นว่าท่านต้องรับภาระงานเป็น **เจ้าคณะมณฑล** ถึง ๓ มณฑล ในเวลาเดียวกัน จนกระทั่งเสร็จพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์ก็ทรงสถาปนา**สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** เป็น **สมเด็จพระสังฆราช** แล้วทรงมอบพระราชธุระฝ่ายพุทธจักรถวายให้สมเด็จพระสังฆราชทรงชี้การเด็ดขาด พระเจ้าอยู่หัวมีบทบาทเป็นองค์อุปถัมภ์ คอยให้ความช่วยเหลือเท่านั้น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเริ่มจัดระบบบริหารกิจการพระศาสนา และระบบการศึกษาขึ้นใหม่ **พระราชกวี** (จันทร์ สิริจนฺโท) จึงไม่ต้องว่าการมณฑลอีกต่อไป ทำให้ท่านว่างจากภารกิจการบริหารมณฑล มีเวลาว่างพอที่จะปฏิบัติด้านสมถวิปัสสนาตามความประสงค์เดิมของท่าน

หลังออกพรรษาแล้ว **ท่านพระราชกวี** (จันทร์ สิริจนฺโท) จึงถือโอกาสออกธุดงค์เพื่อแสวงวิเวกไปยังที่ต่าง ๆ ตามแต่เวลาจะอำนวย สำหรับสถานที่ที่ท่านโปรดเป็นพิเศษคือป่าเขาในเขตจังหวัดลพบุรี เพราะไม่ห่างจากเมืองหลวงมากนัก ไปมาก็สะดวก

ผมขออนุญาตต่อท้ายด้วยเหตุการณ์การสวรรคตของ **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** สักเล็กน้อยนะครับ เพราะดูจะมีความสับสนเรื่องการนับเวลาสำหรับคนสมัยปัจจุบันอยู่ไม่น้อย ที่อ่านพบว่า**พระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ ๕ เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ และมีพิธีถวายพระเพลิงพระศพในวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๓**

ขอให้ท่านลองอ่านซ้ำ เชื่อว่าจะต้องงงกันแน่ แม้แต่ผู้ที่นำเสนอเรื่องราวในอินเตอร์เน็ต ก็ไม่แน่ใจ และพาลหาว่าเขียนผิดเสียอีก?

ความจริง วันที่ เดือน และ พ.ศ. นั้นถูกแล้วครับ... คือ ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ประเทศไทยเราถือเอาเดือนเมษายน เป็นเดือนแรกของปี และเดือนมีนาคม เป็นเดือนสุดท้ายของปี เพิ่งมาเปลี่ยนใช้เดือนมกราคม เป็นเดือนเริ่มต้นปีตามสากลในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ นี้เอง คงจะเข้าใจนะครับ

ดังนั้น **พระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ ๕** เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ และต่อมาอีกประมาณ ๕ เดือน ถึงวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงมีพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

ถ้าท่านผู้ใดยังรู้สึกงง ลองอ่านทวนดูอีกครั้งเถอะครับ

ผมขอคัดลอกบันทึกเหตุการณ์การเสด็จสวรรคตของเสด็จพ่อ ร.๕ มาเสนอ เป็นการแถมท้ายในหัวข้อนี้ ดังนี้ ครับ

"วันอาทิตย์ที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ นับเป็นวันแรกที่พระเจ้าอยู่หัวมีพระอาการประชวร ภายหลังจากที่ทรงขับรถไฟฟ้า

ออกไปประพาสฟาร์มเลี้ยงไก่ทุ่งพญาไท แต่มิได้เสด็จลงจากรถพระที่นั่ง รับสั่งว่า **ท้องไม่ค่อยสบายจะรีบกลับ**

วันที่ ๑๗-๑๙ ตุลาคม มีงานบำเพ็ญพระราชกุศลประจำปีถวายรัชกาลที่ ๔ ในพระบรมมหาราชวัง แต่เนื่องจากพระนาภี (ท้อง) ยังไม่ปกติ จึงโปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระบรมฯ (ร.๖) เสด็จแทน

ในวันที่ ๑๙ ตุลาคม ประทับพักฟื้นบนพระแท่นบรรทม แต่โปรดให้เจ้านายฝ่ายนอกเข้าเฝ้า เช่น กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ และกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ฯลฯ เข้าเฝ้าบนพระที่นั่งอัมพรสถาน ชั้น ๓ ในห้องพระบรรทม ยังสามารถตรัสข้อราชการและตรัสเล่น กับผู้ที่ไปเฝ้าเหมือนมีพระอาการปกติ วันนี้ตรัสสั่งให้พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรีพระราชเทวี ตั้งสำรับขนมจีนน้ำยาเป็นเครื่องตอนกลางวัน ส่วนตอนมื้อเย็นนั้นให้ทรงจัดเป็นกระทงสังฆทาน ประกอบด้วยเครื่องคาว ๗ อย่าง มีฉู่ฉี่ปลาสลิดสด แกงเผ็ด หมูหวาน ผัด น้ำพริกผัก และปลาดุกย่าง งดเครื่องหวาน เสวยพระกระยาหารได้ แต่เริ่มพระนาภีไม่สู้ดีจึงเสวยพระโอสถปัด (ยาถ่าย) วันนี้นับเป็นการเสวยแบบปกติครั้งสุดท้าย

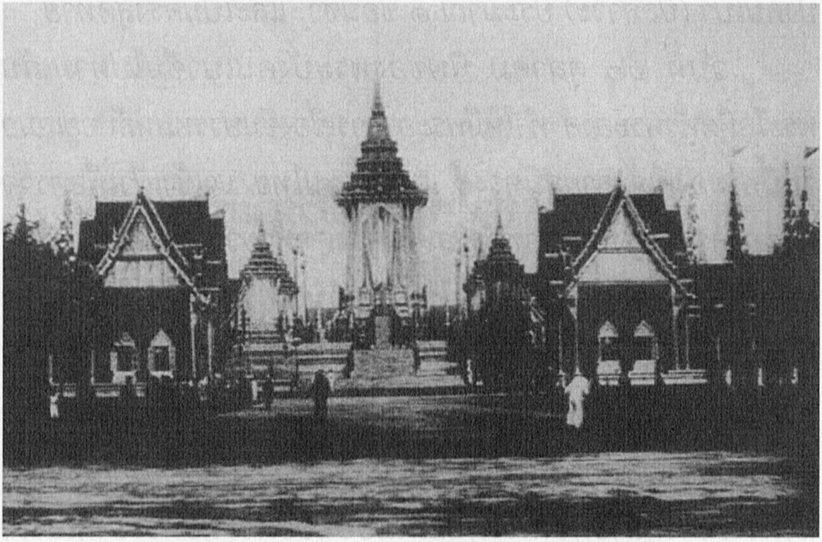
วันที่ ๒๐ ตุลาคม พระอาการกำเริบมากขึ้น สมเด็จพระบรมราชินีนาถมีรับสั่งให้ตามหมอฝรั่ง มีนายแพทย์เบอร์เมอร์ นายแพทย์ไรเตอร์ และนายแพทย์ปัวซ์ เข้ามารักษา นับแต่วันนี้ให้หมอฝรั่งดูอาการอยู่ประจำ

วันที่ ๒๑ ตุลาคม เวลาย่ำรุ่งบรรทมตื่น ตรัสว่าพระศอแห้ง แล้วเสวยพระสุธารสเย็น รับสั่งว่าอยากจะเสวยอะไรให้ชุ่มพระศอ สมเด็จพระบรมราชินีนาถถวายน้ำเงาะคั้น ๑ ลูก พอเสวยได้ครู่เดียวก็ทรงพระอาเจียนออกมาหมด ในวันนี้ทรงพระราชดำรัสเพียง ๒ ประโยคว่า ***"การเจ็บครั้งนี้จะรักษากันอย่างไรก็ให้รักษาเถิด"*** และ ***"การรักษาเดี๋ยวนี้เป็นอย่างใหม่เสียแล้ว"*** *ตอนค่ำวันนี้มีพระบังคนเบา (ปัสสาวะ) ประมาณ ๑ ช้อนชา และเป็นครั้งสุดท้าย*

วันที่ ๒๒ ตุลาคม พิษของพระบังคนเบาซึมไปตามเส้นพระโลหิตทั่วพระองค์ ทำให้มีพระอาการเซื่องซึมบรรทมหลับอยู่เสมอ วันนี้พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ แพทย์แผนไทย มาเข้าเฝ้าเพื่อตรวจพระอาการ ทรงพระราชดำรัสเป็นครั้งสุดท้ายว่า ***"หมอมาหรือ"*** *แล้วก็มิได้รับสั่งอะไรอีกต่อไป เย็นวันนี้พระหทัยเต้นอ่อนลง ลืมพระเนตรได้ แต่หายพระทัยทางพระโอษฐ์ พ่นแรง ๆ จนเห็นพระมัสสุไหวได้แต่ไกล สมเด็จพระบรมราชินีนาถกราบทูลว่าเสวยน้ำยังทรงพยักพระพักตร์ได้ แล้วยกพระหัตถ์ขวา และซ้ายที่สั่นขึ้นเช็ดน้ำพระเนตรคล้ายทรงพระกันแสงแบบน้อยพระทัยพระองค์เองว่าทำไมหมดเรี่ยวแรง* ***หลัง ๒ ยามเพียง ๔๕ นาที ก็เสด็จสวรรคตในลักษณะที่ยังบรรทมหลับอยู่"***

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวรมาตั้งแต่วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ต่อมาจึงสิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคพระวักกะพิการ (ไตวาย) เสด็จสู่สวรรคาลัยบน

ชั้นที่ ๓ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ เวลา ๒๔.๔๕ น. สิริรวมพระชนมพรรษา ๕๗ พรรษา กับอีก ๓๓ วัน เสด็จดำรงสิริราชสมบัติรวม ๔๒ ปี กับอีก ๒๒ วัน.

พระเมรุมาศ พระราชพิธีเพลิงพระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราช

๘๒. ธุดงค์ทางจังหวัดลพบุรี

กลางเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้จัดงานบุญฉลอง**ศาลาอุรุพงศ์** และสมโภชพระประธาน คือ **พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล** ตามที่กล่าวมาแล้ว หลังออกพรรษาปีนั้น เป็นเวลาที่ว่างจากภารกิจพอควร **ท่านหลวงปู่ใหญ่ ก็พาหลวงปู่อ่ำ ภทฺราวุโธ** พระน้องชายของท่าน ออกท่องธุดงค์ไปทางจังหวัดลพบุรี :-

*"ครั้นฉลองสมโภชพระประธานในเดือน ๗ กลางเดือนเสร็จแล้ว ได้พา**พระครูปลัดอ่ำ**ออกไปเที่ยวแขวงเมืองลพบุรี เพราะเป็นตำบลมีถ้ำมีเขามาก จึงไปได้**ถ้ำเขาบ่องาม** ที่สร้าง**วัดสิริจันทรนิมิต**อยู่บัดนี้ ว่างไม่มีพระสงฆ์ไปอาศัย และเป็นสถานที่ชอบใจเห็นเป็นมงคลสถาน ปากถ้ำนั้นเป็นเงื่อมเป็นปากมังกร ผินหน้าสู่ทิศตะวันออก เวลาบ่ายได้รับเงาภูเขาเย็นสบายดี*

เชื่อว่าในบริเวณตรงหน้ามังกรนี้คงจะมีความเจริญสืบไปในเบื้องหน้า เวลานี้ก็เงียบสงัดดี ห่างหมู่บ้านประมาณ ๕๐ เส้น พอไปบิณฑบาตมาฉันได้

*ก็ตกลงจับที่เป็นเจ้าของถ้ำทีเดียว **พระครูปลัด**เธอก็ชอบใจขอลาออกจากตำแหน่งพระครูปลัด ขอจำพรรษาอยู่ที่ถ้ำนี้ อัตตโนก็ดีใจ คิดว่าออกพรรษาแล้วจะได้มาอยู่ด้วยกัน*

ส่วนอัตตโนกลับเข้ามาจำพรรษากรุงเทพฯ”

หลวงปู่ใหญ่ พร้อมทั้งพระน้องชาย คือ **หลวงปู่อ่ำ ภทฺราวุโธ** ได้ธุดงค์ไปถึงบริเวณที่เรียกว่า **เขาบ่องาม** หรือ**เขาวังงาม** ได้พบถ้ำที่มีลักษณะเป็นมงคล ปฏิบัติสมาธิภาวนาดีมาก สถานที่ก็ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก อาศัย เป็นที่โคจรบิณฑบาตประจำวันได้

หลวงปู่ใหญ่ ท่านเร่งปฏิบัติสมาธิภาวนา และเดินจงกรมทั้งกลางวันกลางคืน ท่านพิจารณาเห็นว่าสถานที่นี่เคยเป็นวัดที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อนในอดีต แสดงว่าเคยเป็นสถานที่สำคัญมาก่อนแต่ถูกทิ้งร้างมานาน ถ้าได้รื้อฟื้นปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ก็จะมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นแน่แท้

หลวงปู่อ่ำ พระน้องชาย ท่านก็ชอบสถานที่แห่งนี้ ได้ขอลาออกจากตำแหน่ง**พระครูปลัด** แล้วอยู่บำเพ็ญภาวนาที่ถ้ำแห่งนี้ และหาทางสร้างวัดต่อไป

พอถึงฤดูกาลเข้าพรรษา **หลวงปู่ใหญ่**ก็เดินทางกลับเข้ากรุงเทพฯ ไปจำพรรษาที่ ๓๖ ของท่านที่**วัดบรมนิวาส** ดังเดิม โดยตั้งใจว่าเมื่อออกพรรษา ว่างจากภารกิจ ก็จะมาปฏิบัติภาวนาด้วย

สำหรับถ้ำที่**หลวงปู่อ่ำ**ท่านพักบำเพ็ญเพียรนี้ ภายหลังลูกศิษย์ได้ตั้งชื่อว่า**ถ้ำภัทราวุโธ** ตามสมณฉายาของท่าน และวัดที่สร้างขึ้น ณ สถานที่นี้ก็คือ**วัดสิริจันทรนิมิต** ในปัจจุบัน

ท่านผู้อ่านครับ ผมมีเรื่องเกี่ยวกับ**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** มาแทรกตรงนี้สักเล็กน้อย กล่าวคือ **หลวงปู่มั่น**ท่านเคารพศรัทธา **หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** มาก ในฐานะครูบาอาจารย์ให้ความรู้ด้านปริยัติธรรมแก่ท่าน คราใดที่**หลวงปู่มั่น**เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ท่านจะไปกราบฟังธรรมจาก**หลวงปู่ใหญ่**ที่ วัดบรมนิวาส ทุกวัน ได้ความรู้ในพระธรรมวินัย เป็นบาทฐานสำคัญในการปฏิบัติด้านกรรมฐานของท่านให้เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔-๒๔๕๕ **หลวงปู่มั่น**ท่านพักบำเพ็ญเพียรที่**ถ้ำไผ่ขวาง น้ำตกสาริกา** (ปัจจุบันคือ **วัดถ้ำสาริกา**) จังหวัดนครนายก และท่านได้คุณธรรมขั้น ๓ คือบรรลุ**อนาคามี**ที่ถ้ำแห่งนี้

เมื่อออกจาก**ถ้ำไผ่ขวาง น้ำตกสาริกา** แล้ว **หลวงปู่มั่น**ได้ธุดงค์มาทางจังหวัดลพบุรี ได้พักภาวนาอยู่ที่**ถ้ำสิงห์โต** อยู่ในบริเวณ**ถ้ำเขาบ่องาม** อยู่ระยะเวลาหนึ่ง แล้วมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ**หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** ตามบันทึกของ**หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร** (ศิษย์สำคัญของหลวงปู่มั่น) ดังนี้ :-

*"**ที่ถ้ำสิงห์โต** ขณะที่**หลวงปู่** (หลวงปู่มั่น) ทำสมาธิ ท่านรำลึกถึงท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท จันทร์) ซึ่งอยู่**วัดบรมนิวาส** กรุงเทพฯ วันนั้นเป็นวันขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ เวลาประมาณ ๒๓.๐๐ น. ได้เห็นท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ กำลังนั่งสมาธิพิจารณา**ปฏิจจสมุปปบาท** พิจารณากลับไปกลับมา และทราบว่าการพิจารณาของท่านเจ้าคุณฯ ยังมีส่วนติดขัดอยู่บางประการ **หลวงปู่มั่น**ได้เข้าใจเหตุการณ์ทุกอย่างชัดเจน*

วันต่อมา **ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ได้มาที่**เขาพระงาม** เป็นสถานที่ที่ท่านโปรดและมาประจำอยู่แล้ว หลังจากสนทนาปราศัยพอสมควร **หลวงปู่มั่น**ได้เรียนถามเรื่องที่**ท่านเจ้าคุณฯ** กำลังพิจารณาในสมาธิในคืนนั้น **ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ยอมรับว่าเป็นจริงทุกประการ และขอให้**หลวงปู่มั่น**ช่วยชี้แจงในสิ่งที่ยังติดขัดอยู่ **หลวงปู่มั่น**ได้ถวายคำอธิบายจนเข้าใจชัดเจน

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ถึงกับอุทานว่า "อ้อ! เราเข้าใจแล้ว ท่านอาจารย์รู้ใจผมดีมาก ผมพยายามพิจารณาเรื่องนี้มานาน แต่ยังไม่แจ่มแจ้ง พึ่งจะแจ่มแจ้งในเวลานี้เอง"

หลังจากที่**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** กลับถึงกรุงเทพฯ ท่านได้ประกาศความดีของ**หลวงปู่มั่น**ให้แก่ภิกษุสามเณรทั้งหมดฟังว่า

"**ท่านอาจารย์มั่นเป็นอาจารย์กรรมฐานที่มีความสามารถที่สุดในยุคนี้** ถ้าใครต้องการจะศึกษาธรรมปฏิบัติแล้วจงไปศึกษากับพระอาจารย์มั่นเถิด เธอทั้งหลายจะได้ธรรมปฏิบัติอันลึกซึ้งจากพระอาจารย์มั่น"

จากนั้น บรรดาภิกษุสามเณรที่ใครในการปฏิบัติ จึงได้หาโอกาสไปศึกษากับ**หลวงปู่มั่น**เป็นจำนวนมาก

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ **หลวงปู่มั่น**ได้รับการขอร้องจาก**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ให้ลงมาจำพรรษาที่กรุงเทพฯ **หลวงปู่มั่น**ได้เลือกพำนักที่**วัดปทุมวนาราม** (วัดสระปทุม) เพราะมีความสงบสงัดเหมาะแก่การสอนและบำเพ็ญสมณธรรม พอถึงวันพระ **หลวงปู่มั่น**

*มักถือโอกาสไปฟังเทศน์จาก**ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ ที่วัดบรมนิวาส** เป็นประจำ...”*

ทั้งหมดนี้คัดลอกจากบันทึกของ**หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร วัดธรรมมงคล** สุขุมวิท ซอย ๑๐๑/๑ พระโขนง กรุงเทพฯ ครับผม

อยากขอเรียนแถมท้ายว่า ๑. **หลวงปู่ใหญ่จันทร์** สำเร็จพระโสดาบันก่อนหลวงปู่มั่น ๒. หลวงปู่มั่นสำเร็จพระโสดาบันจากการฟังธรรมของ**หลวงปู่ใหญ่** ๓. หลวงปู่มั่นบรรลุพระอนาคามีก่อน และมาช่วยแก้ไขจิตที่ยังติดข้องให้**หลวงปู่ใหญ่** ให้บรรลุพระอนาคามี และ ๔.ขั้นสุดท้าย **หลวงปู่ใหญ่**ท่านบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ บรรลุ**พระอรหันต์** ก่อนหลวงปู่มั่นเป็นเวลาหลายปี

เรื่องราวการบรรลุธรรมขั้นต่าง ๆ ของหลวงปู่ทั้งสององค์นี้ คงจะนำไปพูดคุยในโอกาสหน้า นะครับ

ส่วนลำดับการบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ บรรลุ**พระอรหันต์** นั้น **หลวงปู่ใหญ่เสาร์ กนฺตสีโล** บรรลุเป็นอันดับที่หนึ่ง **หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** เป็นอันดับสอง และ**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** บรรลุเป็นอันดับสาม และคงได้คุยกันในเรื่องนี้ข้างหน้า ในโอกาสที่เหมาะสมต่อไป ครับ.

ท่านหลวงปู่จาม มหาปุญฺโญ เคยเล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง**หลวงปู่ใหญ่จันทร์** กับ**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** อยู่ตอนหนึ่งดังนี้ :-

*“**ท่านเจ้าคุณฯ** กับ**เพิ่นครูอาจารย์มั่น** ชอบพอถูกอัธยาศัยถูกธรรมกันดีมาก เคารพกันมาก อาจจะเป็นเพราะว่าเป็นธรรมถึงธรรมะอย่างเดียวกัน จะอยู่ห่างไกลกันแต่ธรรมะถึงกัน เรา ๆ ขี้หมูขี้ไก่ไม่รู้คุณธรรมของท่านหรอก...*

***เพิ่นครูอาจารย์มั่น**ได้ธรรมชั้นสามแล้วก็พิจารณาว่า กิจธุระของเพิ่นยังมีอยู่กับหมู่คณะลูกศิษย์ลูกหาพระเณร และการวางแบบนิสสัยอุปนิสัยของคณะธรรมยุต ทั้งพระเณรและคฤหัสถ์ชาวบ้านที่มีนิสสัยปัจจัยอยู่ โดยเฉพาะฝ่ายปฏิบัติ*

*ออกจาก**ถ้ำเมืองลพบุรี**ก็ช่วยแก้ปลดเปลื้องแก่**เจ้าคุณอุบาลีฯ เจ้าคุณอ่ำ** (ภทฺราวุโธ) เจ้าคุณอุบาลีฯ ขอนิมนต์ให้เข้ากรุงเทพฯ เอาไปอยู่วัดสระปทุมไปช่วยแก้จิตภาวนาให้เจ้าคุณฯ วัดสระปทุม **เจ้าคุณหนู** (พระปัญญาพิศาลเถร)...*

***เพิ่นครูอาจารย์มั่น**ได้แก้ไข**ปฏิจจสมุปบาทปัจจยาการ**ให้กับ**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** อยู่**เขาพระงาม** เมืองลพบุรี จนท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ท่านเจ้าคุณวัดมณีชลขันธ์-เจ้าคุณอ่ำ ได้รู้จักตรงที่ติด **เพิ่นครูอาจารย์มั่นตอนนั้นได้อนาคามี ส่วนท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ได้พระโสดาบันแต่อายุพรรษาที่ ๑๘** เจ้าคุณผู้เป็นน้องชายยังเป็นปุถุชนอยู่ พอมาได้ฟังเพิ่นครูอาจารย์มั่นแก้ไขให้จึงได้พระโสดาบัน เพราะเพิ่นครูอาจารย์มั่นนั้นได้อนาคามีในปีนั้นจึงแนะให้แก้อุปาทานในอนัตตาธรรมได้เป็นชั้นเป็นภูมิ*

ครูบาอาจารย์ขนาดเพิ่นพากันได้อริยชนขั้นต้นแล้ว ก็แสนยากแสนลำบากในการแก้ไขตนเอง ศีลบริบูรณ์ สมาธิรักษาจิต ปัญญาแก้ไขอุปาทาน แก้ไขไม่ให้ติดตัวตน อนิจจังแก้ไข ทุกขังแก้ไข อนัตตาของโลกก็แก้ไข แก้โลกได้แล้วมาติดอยู่กับสังขารธรรม อย่างท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ติดอนัตตาอยู่สิบกว่าปี เพิ่นครูอาจารย์มั่นติดอยู่ ๑๗ ปี ที่ติดก็เพราะองค์ญาณอ่อนแอกำลังไม่พอ เหมือนกับแสงเทียนเล่มเดียวความสว่างภายในไม่พอ ต้องทุกข์ยากทบไปทวนมา เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้วก็ได้กายวิเวก เป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลสตัวหยาบ เจริญสมาธิจิตตั้งได้แล้วก็กันนิวรณ์ทั้งหลายได้ เป็นสมาธิตั้งมั่น ได้จิตตวิเวก กิเลสก็สิ้นไปแต่อย่างกลาง เหลือกิเลสอย่างละเอียดเรียกว่าอุปกิเลส อนุสัยกิเลส ต้องใช้ปัญญา ใช้องค์ญาณ มาพิจารณาภายนอกภายในจนเกิดความรู้ความเห็นในความเป็นจริงในประการทั้งปวงได้...”

หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต

๘๓. วางแผนสร้างพระใหญ่

“เดือน ๑๑ ปวารณาแล้ว ได้รับจดหมายพระครูปลัดหารือมาว่า พระพุทธรูปเก่าซึ่งปรักหักพังเกลื่อนกลาด เป็นที่รำคาญมาก อยากจะเก็บรวมแล้วก่อเป็นพระกัจจายน์องค์เขื่อง ๆ ให้เป็นที่บรรจุพระที่ชำรุด จะเห็นอย่างไร?

อัตตโนคิดเห็นว่า พระกัจจายน์เป็นสาวก พระพุทธรูปเป็นพระพุทธเจ้า เห็นไม่เหมาะ

พอเสร็จพระกฐินแล้ว เดือน ๑๒ ข้างขึ้น ก็รีบออกไปปรึกษากันควรจะสร้างพระใหญ่ ส่วนพระกัจจายน์เอาไว้ที่หลัง ก็ตกลงกัน

จึงพากันเลือกหาที่ เห็นว่าที่ถ้ำนี้เป็นศีรษะมังกร ภูเขานี้เป็นหางมังกร ควรจะสร้างเหนือคอมังกรนี้แหละ จะได้มีเดชานุภาพมาก

มีหินก้อนใหญ่รับพระชานุ (เข่า) อยู่สองก้อน ทิศใต้ก้อนใหญ่ทิศเหนือก้อนย่อมหน่อย แต่ก็พอกันไม่ให้ทรุดลงไปได้ วัดดูที่ก็พอจะได้ ๑๐ วา คิดว่าจะทำเพียงหน้าตัก ๑๐ วาเท่านั้น ครั้นลงมือทำกลายเป็น ๑๑ วา เพราะขยายออกตามก้อนหิน”

หลังวันปวารณาออกพรรษาปี พ.ศ. ๒๔๕๖ **หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** ได้รับจดหมายจาก**หลวงปู่อ่ำ ภทฺราวุโธ** ปรึกษา

เรื่องการสร้าง**พระกัจจายน์**องค์ขนาดเขื่อง ที่**ถ้ำเขาบ่องาม** เพราะได้พบซากพระพุทธรูปแตกหักกระจัดกระจายในบริเวณถ้ำ รู้สึกสลดสังเวช รำคาญใจ และไม่สะดวกใจที่ต้องเดินย่ำผ่านไปมา ท่านจึงได้รวบรวมเศษซากพระไว้ได้จำนวนหนึ่ง แล้วจะบรรจุไว้ภายในองค์พระสังกัจจายน์ เพื่อให้ประชาชนได้สักการะบูชา

หลวงปู่ใหญ่ตอบกลับไปว่าท่านยังไม่ค่อยเห็นด้วย ทั้งนี้เพราะ**พระกัจจายน์**เป็นพระอรหันตสาวก ควรจะสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ก่อน การสร้างพระกัจจายน์น่าจะสร้างภายหลัง ขอให้รั้งรอไว้ก่อน รอให้ว่างจากภาระสักหน่อย แล้ว**หลวงปู่ใหญ่**จะเดินทางมา**เขาบ่องาม** เพื่อปรึกษาเรื่องการสร้าง**พระใหญ่**กัน

หลังจากออกพรรษาและรับพระกฐินแล้ว **หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** ก็เดินทางมายัง**เขาบ่องาม** ได้พากันเดินสำรวจเลือกสถานที่ที่จะสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ตามบันทึกใน**อตฺตปวตฺติ**ข้างต้น

ในตอนนี้ผมมีสำเนาจดหมายขอลาออกจากตำแหน่ง**พระครูปลัด** ของ**หลวงปู่อ่ำ ภทฺราวุโธ** และจดหมายตอบของ**หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** ถือว่าเป็นเอกสารสำคัญในประวัติพระเถระ จึงขอคัดลอกมาเสนอไว้ ณ ที่นี้ ดังต่อไปนี้ :-

จดหมายลาออกจากตำแหน่งฐานานุกรม ที่พระครูปลัด

ที่พักถ้ำเขาบ่องาม ลพบุรี

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๑

นมัสการมายังเจ้าคุณราชกวี

ด้วยพวกเกล้ากระผมได้ลงไปรุกขมูลเพื่อแสวงหาวิเวก บัดนี้ได้พากันไปพักอยู่ถ้ำเขาบ่องาม แขวงลพบุรี ก็มีความสบายด้วยกันทุกรูป แต่พรรษานี้ พวกเกล้ากระผมตั้งใจจะพากันอยู่ตามถ้ำเพื่อความสำราญในจิตสักคราวหนึ่ง ตามสติกำลังความสามารถ

อนึ่ง ส่วนตัวเกล้ากระผม นับแต่เบื้องต้นมา คือเมื่อ ศก ๑๑๒ ได้ลาโยมทั้งสองมาเล่าเรียนยังกรุงเทพฯ เมื่อ ศก ๑๑๔ บรรพชาเป็นสามเณร ศก ๑๑๕ อุปสมบท ศก ๑๑๘ ได้กลับขึ้นไปเมืองอุบลฯ ตามที่ได้สัญญาไว้กับโยม ศก ๑๑๙ ได้เป็นครูที่ ๒ ศก ๑๒๐ เป็นครูที่ ๑ โรงเรียนอุบลวิทยาคม ชั้นภาษาไทย ศก ๑๒๑ ได้เป็นครูใหญ่และผู้จัดการโรงเรียนพันธุสโมสร ได้รับความบำรุงโดยลำดับมา ครั้น ศก ๑๒๒ ได้รับที่พระครูปลัดฐานาของเจ้าคณะมณฑล และเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะมณฑลประจำบริเวณร้อยเอ็ด มีส่วนพระราชทรัพย์บำรุงปีละ ๕๐๐ บาทตลอดมา ถึง ศก ๑๒๕ เป็นเวลาที่โยมทั้งสองล่วงลับไป เมื่อเสร็จฌาปนกิจแล้วได้ลาออกจากตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าคณะมณฑล และลาออกจากที่พระครูปลัดด้วย ศก ๑๒๖ ลงมาอยู่กรุงเทพฯ กลับได้รับที่ปลัด ส่วนเจ้าคุณก็บังเอิญได้รับพระราชทานตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลราชบุรี จันทบุรี กรุงเทพฯ ตลอดมา ถึง

ศก ๑๓๐ เกล้ากระผมก็ได้สนองพระเดชพระคุณตามลำดับมา ก็แลเห็นว่าพอสมควรแก่ความสามารถของตนแล้วในการบำรุงวัด และสงเคราะห์ภิกษุสามเณร ทายกทายิกา เกี่ยวเกาะอยู่ในหมู่คณะมาได้ ๑๗ พรรษาแล้ว เมื่อ ศก ๑๓๑ นี้ เป็นโอกาสว่าง เกล้านบนมัสการลาจากหมู่คณะ เพื่อแสวงหาวิเวกตามสติกำลังสืบไป

เพราะเหตุนั้น เกล้ากระผมขอบารมีเป็นที่พึ่ง **ขอลาออกจากที่พระครูปลัด** เพื่อให้พ้นจากการเกี่ยวเกาะ เพื่อแสวงหาวิเวก สนองพระเดชพระคุณบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์จารย์ พระราชามหาอำมาตย์ ผู้เป็นศาสนูปถัมภก.

ควรมิควรขอบารมีเป็นที่พึ่ง

พระครูปลัดอ่ำ

จดหมายลาพระผู้ร่วมงาน

ที่พักถ้ำเขาบ่องาม ลพบุรี

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๑

คำนับมายังท่านทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆสมาคมสำหรับวัดบรมนิวาส ซึ่งเป็นผู้เคยได้ร่วมการงานในวัดด้วยกันมาหลายปีแล้ว ทราบ

ด้วยสมัยนี้ ข้าพเจ้าได้ลาเจ้าคุณออกไปเที่ยวแสวงหาวิเวกตามสมณวัตร์ ก็มีความสุขสบายดี ตามประสาป่า ๆ ดอน ๆ นั้นเอง

อนึ่ง ข้าพเจ้ามาดำริห์ถึงตนว่าชาตินี้มีชีวิตเป็นมาแล้ว ในเบื้องต้นก็ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามกำลัง แลได้ช่วยครูอุปัชฌาย์อาจารย์ บิดา มารดา ภิกษุ สามเณร ทายกอุบาสกอุบาสิกา ตามความสามารถของตน ก็เข้าใจว่าพอสมควรอยู่แล้ว เพราะเหตุนั้นในศกนี้เปนต้นไป ข้าพเจ้าขออนุญาตแด่ท่านทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่เคยได้ร่วมการงานด้วยกันมา ขอลาจากที่ประชุมไปแสวงหาวิเวก ตามสติกำลังความสามารถของตนชั่วคราว ขอให้ท่านทั้งหลายเมตตาถึงข้าพเจ้าด้วย อนึ่ง ด้วยอำนาจพระพุทธ์ พระธัมม์ พระสงฆ์ ๓ รัตนนี้ อันบริสุทธิ์ศักดิ์สิทธิ์ จงอภิบาลบำรุงท่านทั้งหลายทุกองค์ ๆ ให้มีความสำราญกายวจีจิตต์ ในทางพุทธศาสนาตลอดทางทุกกาลทุกเมื่อ เทอญ.

โดยความเคารพคิดถึงอย่างสูง

พระครูปลัดอ่ำ

จดหมายตอบ จากวัดบรมนิวาส

ที่วัดบรมนิวาส

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๑

ถึงพระปลัดอ่ำ

ด้วยจดหมายของเธอซึ่งลาจำพรรษาที่ถ้ำ และลาออกจากตำแหน่งพระครูปลัด นั้น ได้ทราบความตลอดแล้ว ฉันได้ระลึกการ

หนหลัง แต่เบื้องต้นมาถึงบัดนี้ ซึ่งเธอจะได้ทำสิ่งซึ่งไม่เป็นที่พอใจของฉัน ๆ ยังระลึกไม่ได้เลย ฉันมีความรักว่าน้องเป็นเพื่อนชีวิตคนหนึ่ง ซึ่งเธอลาออกจากตำแหน่งเสียนั้น ก็เท่ากับมีผู้ควักเอาดวงหทัยหรือลูกตา หรือตัดเอาแขนซ้ายแขนขวาของฉันไป ความจริงใจการวิเวกย่อมเป็นที่พอใจของฉันอย่างที่สุด ลาเพื่อวิเวกก็ย่อมเป็นที่ยินดีของฉันไม่มีส่วนเปรียบ แต่ความอาลัยในเธอ ไม่อยากให้ออกไปก็ไม่มีส่วนเปรียบเหมือนกัน แต่มาคิดถึงความดีที่เธอได้ทำไว้แก่ฉัน คือช่วยอุปการะแก่บิดามารดา แลช่วยการวัดวาอารามเต็มกำลัง เธอคงคิดว่าเมื่อเวลาฉันมีการหนักก็ได้ช่วยเต็มกำลังแล้ว ถึงไม่อยู่ช่วยก็คงไม่เป็นอะไร ความเห็นนั้นก็ถูกต้องจริงอย่างนั้น ความคิดนั้นฉันก็เห็นชอบด้วยทุกประการ แต่ความอาลัยไม่อยากให้ลาไม่อยากให้ไปอยู่ห่างไกลนั้นก็ยังมีอยู่นั่นเอง แต่ถึงอย่างไรฉันก็ไม่ให้ขัดใจ ฉันต้องจำใจอนุญาตให้เธอออกจากตำแหน่งพระครูปลัดตามความประสงค์ เพื่อตัดปลิโพธกังวล เครื่องเกี่ยวเกาะให้สิ้น จงอุตส่าห์ตั้งหน้าบำเพ็ญสมณธรรมให้เต็มศรัทธาความสามารถเถิด แต่อย่างไรก็ดี ต้องเข้าใจว่าฉันขาดเครื่องมืออันสำคัญ ถ้าหากว่ากรรมเวรมันบันดาลให้หลีกเลี่ยงจากหน้าที่การงานอันสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งดูไม่เห็นในเบื้องหน้าจะเกิดมีขึ้น ซึ่งเธอจะเห็นไปว่าช่างท่านเถิด อย่างนี้ดูก็ไม่สมควร.

พระราชกวี

หมายเหตุ :

สำเนาจดหมายทั้ง ๒ ฉบับข้างต้น และจดหมายฉบับนี้ พระศีลวรคุณ (สังกิจโจ) เก็บรักษาไว้ เห็นว่าเป็นสำคัญและมีสารัตถะเนื่องด้วยชีวประวัติของพระมหาเถระ และพระเถระที่กล่าวถึงนั้น จึงนำมาพิมพ์รวมไว้ในเล่มนี้ เพื่อเป็นการรักษาไว้ มิให้ขาดสูญ และคาดว่าอาจจะเป็นทิฏฐานุคติ ของผู้สนใจในธัมมานุธัมมปฏิบัติได้ด้วย.

ธ.ด.

(ธ.ด. คือ พระธรรมดิลก เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ในขณะนั้น – ปฐม)

ภาพมุมสูง วัดสิริจันทรนิมิต เขาพระงาม จังหวัดลพบุรี

๘๔. ตั้งสัตยาธิษฐาน

เมื่อ**พระราชกวี** (จันทร์ สิริจนฺโท) และคณะ ได้สถานที่เหมาะสมที่จะสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่**เขาบ่องาม** เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ได้ตั้งเครื่องสักการะ พร้อมทั้งตั้งสัตยาธิษฐาน ดังบันทึกใน **อตฺตปวตฺติ** ดังนี้ :-

"ครั้นตกลงกันแล้ว อัตตโนก็ตั้งเครื่องสักการะ ตั้งสัตยาธิษฐานว่า คิดจะทำการอย่างนี้จะสะดวกหรือไม่ จะสำเร็จหรือไม่ ขอนิมิตต่อเทวนิกาย

ในคืนวันนั้น จวนสว่าง นิมิตไปว่า ได้ว่ายน้ำไปตามกระแสแม่น้ำตำบลหนึ่ง น้ำเชี่ยวเต็มที่ แต่มีเสาสำหรับเกาะพักแรงไปเป็นระยะ ๆ ในที่สุดไปเจอะโรงทหารอยู่ริมน้ำ ว่ายแวะเข้าไปขออาศัยขึ้น ทหารก็ดีใจให้อนุญาต จึงขึ้นไปในสนามทหาร เห็นเป็นถนนใหญ่เลยเดินเลยไป เป็นบ้านเป็นเมืองใหญ่โตในที่นั้น ก็พอตื่นพอดี

รำพึงถึงนิมิตจะอธิบายว่ากระไร? ทำไมจึงมาเกี่ยวด้วยกองทหาร แปลไม่ออก

*รู้แต่ว่า**การคงสำเร็จตามประสงค์** เพราะไม่มีเหตุขัดข้อง ก็ดีใจ*

ครั้นเดือน ๑๒ ขึ้น ๕ ค่ำ จะกลับเข้ามากรุงเทพฯ ได้ตั้งสัตยาธิษฐานอีก คราวนี้ขอเทวนิกายจงบันดาลให้เห็นการที่จักสร้างพระใหญ่ตามนิมิตนั้น ถ้าจะสำเร็จ

ข้าพเจ้าเข้าไปกรุงเทพฯ คราวนี้**จะไปบอกบุญพวกสัตบุรุษให้ได้เงินอย่างน้อย ๕,๐๐๐ บาท ในภายใน ๕ วัน ๗ วัน จะเชื่อได้ว่าการจะสำเร็จเป็นแน่** จะได้เรียกลูกจ้างออกมาทำในเดือนนี้ให้สำเร็จ เป็นพระกึ่งยุค เป็นเกียรติยศแก่พระพุทธศาสนา **ถ้าจะไม่สำเร็จ ในภายใน ๕ วัน ๗ วันนี้ อย่าให้ได้เงินเลยฯ**

แล้วกลับเข้ามากรุงเทพฯ มาเล่าความประสงค์ให้สัตบุรุษฟัง

เจ้าจอมมารดาเลื่อนมีศรัทธาช่วย ๒,๐๐๐ บาท **แม่ชีอุบาสิกาเชื่อง อุบาสิกาชง** ให้คนละ ๑,๐๐๐ บาท เวลานั้นส่วนอัตตโนเองไวยาวัจกรเก็บไว้มีอยู่บ้าง ผู้อื่นช่วยอีกบ้าง รวมเป็น ๑,๐๐๐ บาทเศษ **ยังไม่ถึง ๕ วัน มีเงินถึง ๕,๐๐๐ บาท สมกับสัตยาธิษฐาน** แล้วสิ้นความสงสัย

จึงเรียกเจ๊กกวางตุ้งช่างไม้ ให้ไปผูกโครง เจ๊กแต้จิ๋วเป็นช่างก่อออกไปพร้อมกัน

เดือน ๑๒ แรมค่ำ ๑ พาเจ๊กออกไป แต่โครงเหมาเจ๊กกวางตุ้ง ๔,๐๐๐ บาท ให้แล้วในกึ่งเดือน

เดือนอ้ายขึ้น ๔ ค่ำ เวลาโมงเช้าก่อฤกษ์ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์กำหนดร้อยหนึ่งขึ้นไป ชาวบ้านมาช่วยเลี้ยงพระมากกว่า ๕๐๐

การก่อเหมาเจ๊กแต้จิ๋ว ๖,๐๐๐ บาท ว่าให้ทันได้สมโภชเดือน ๔ เพ็ญ แต่ก็ไม่สำเร็จ ทำงาน ๓ เดือนไม่มีหยุดเลย ได้เหนือบั้นเอวขึ้นไปนิดหน่อย เงินค่าเหมา ๑,๐๐๐ บาทก็หมด ต้องเหมาให้ทำต่อขึ้นไปอีก ๕,๐๐๐ บาท ยังต้องเติมอีก ๓,๐๐๐ บาท สามปีจึงสำเร็จสมบูรณ์

แต่การฉลองสมโภชต้องทำแต่ปีต้นตลอดมาทั้ง ๓ ปี ให้มีบ้องไฟใหญ่มาจุดบูชาสมโภชทุกบ้าน บ้านใดสามารถจะทำได้ ในงานคราวหนึ่งก็ไม่ต่ำกว่า ๔๐ กระบอก ทั้ง ๓ ปี ต่อนั้นมาให้เว้นบ้องไฟ ๒ ปี ปีที่ ๓ จึงให้มีบ้องไฟ เพราะเป็นการยาก หามมาก็ลำบากบ้านอยู่ไกล จึงได้เป็นธรรมเนียมมาจนถึงทุกวันนี้

การสมโภชคราวหนึ่งได้มีมหาชนผู้มีศรัทธาบริจาคทรัพย์ไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท การจึงสำเร็จ

ถ้าจะว่าไปโดยความจริง การสร้างพระใหญ่นี้ เกี่ยวด้วยความเป็นเองโดยมากจึงสำเร็จได้ สิ้นเงิน ๖๐,๐๐๐ บาทเศษ นับแต่แรกสร้างปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๕ มาถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ ปีขาลนี้ได้ ๑๕ ปี

ในปีขาลนี้ได้ลงมือปฏิสังขรณ์ใหม่ ผูกลวดเหล็ก เทคอนกรีตขึ้นไปแต่พื้นดินตลอดถึงพระเศียร สิ้นปูนซีเมนต์ ๔๐๐ ถัง คราวนี้ได้ทำให้แข็งแรงและเรียบร้อยดีขึ้นกว่าเก่า ทำอยู่ ๗ เดือนจึงสำเร็จสิ้นเงิน ๑๖,๐๐๐ บาท

และ ได้สร้าง**พระกัจจายน์**ด้วย สร้าง**วิหารพระกัจจายน์**ด้วย พระกัจจายน์หน้าตัก ๑๑ ศอก สูง ๓ วา อยู่ข้างล่างเคียงพระอุโบสถ ทั้งพระกัจจายน์และวิหารสิ้นเงิน ๕,๐๐๐ บาท

ในปีเดียวกัน ในเดือน ๔ ปีนี้ ทำการฉลองสมโภชเป็นการใหญ่ฯ"

การสร้างพระใหญ่ ตลอดจนการบูรณะปฏิสังขรณ์ และการทำบุญสมโภช ก็มีรายละเอียดชัดเจนแล้ว ในการจัดงานสมโภชพระใหญ่ หลังการปฏิสังขรณ์ครั้งที่สอง เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ **หลวงปู่ใหญ**ได้แต่งหนังสือชื่อ **'กาพย์พระใหญ่ เขาพระงาม'** เพื่อแจกเป็นที่ระลึกให้แก่ผู้ไปร่วมงานในครั้งนั้นด้วย

'กาพย์พระใหญ่' ได้บรรยายถึงประวัติการสร้างพระมาแต่เริ่มต้น เรื่อยมาจนถึงการบูรณะและสมโภช เป็นคำประพันธ์ กลอนอิสาน ความยาวประมาณ ๒๐ หน้า พิมพ์จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม ผมขอคัดตอนเริ่มต้น และตอนท้ายสุด มาเสนอพอให้เห็นเป็นตัวอย่าง ณ ที่นี้ ดังนี้ :-

"โอมลือชามหาลือชา ขอวันทายอกรก้มขาบ ไหว้พระเจ้าตนเลิศนาโถ ไหว้ธัมโมสังโฆดวงแก้ว ข้าไหว้แล้วขอแต่งคำกลอน ขอวิงวอนบุญคุณพ่อแม่ โผดข้าแด่ครูบาอาจารย์ ขอสมภารเทวาทุกเทศ ผู้วิเศษมาค้ำมาชู มาเปนครูปัญญาส่อยข้า ตนปู่ข้าชื่อ "อุบาลีฯ ความคึดมีปัญญาบ่กว้าง เชิญทักท้วงจูงข้าใส่ทาง ให้ข้าวางบทกลอนฟังหม่วน คึดด่วน ๆ ฮีบได้ไว ๆ ให้สมใจทันมือทันปาก อย่าให้ยากให้ยุ่งให้เหยิง อย่าให้เหลิงเสียกลอนเสียกาพย์ ให้สุภาพฟังแล้วซื่นใจ แม้นผู้ใดได้ฟังได้อ่าน อย่าให้คร้านหมั่นอ่านหมั่นฟัง

คนภายหลังไผเห็นไผพ่อ อย่าย่อท้อชมชื่นยินดี ตาฑิตย์มีแต่งกลอนคราวก่อน ความยังหย่อนยังขาดยังบก เฮาวิตกอยากเติมอยากติ่มให้ดูดดื่มใจลูกใจหลาน ให้วิถารจื่อจำเมื่อน่า เหล่าไว้ถ้าให้ลูกหลานฟัง เกิดภายหลังจักมีความเว่า เรื่องพระเจ้าองค์ใหญ่องค์งาม ข้างสนามเขายิงปืนใหญ่ อยู่เทิงไหล่ระหว่างกลางเขา ขัดสะเพาใหญ่สูงสะอาด สูงขนาดได้สิบเจ็ดวา วัดหว่างขาหัวเข่าพุ่นพี่ วัดบ่อนนี้ได้สิบเอ็ดวา วัดพระศอลวงสูงหกศอก บอกให้ฮู่พระโอษฐ์ดูขัน เปนสำคัญกว้างยาวห้าศอก เฮาบอกไว้ลวงใหญ่ลวงยาว แต่พระกัณณ์คือหูสองก้าม แต่แลก้ามวัดส่วนมาดู ค่ำพอดีสามวาสองศอก บอกลวงสูงลวงโตลวงใหญ่ แต่หัวไหล่ข้างละ ๓ วา พระเกษายังเกินห้าฮ้อย บ่อใช่น้อยสูงศอกทุกอัน บอกสำคัญแต่การก่อสร้าง แต่เฮาจ้างพวกเจ๊กพวกจีน มาขุดดินตั้งโครงแล้วก่อ ให้ติดต่อปีชวดสืบมาสังขยาพุทธศักราช สองพันอาจสี่ฮ่อยเปนปลาย เศษบ่อหลายเติมห้าสิบห้า นับอย่างนี้นับแต่นิพพาน นับแต่กาลได้เปนพระเจ้า มาติ่มเข้าจึงมากจึงหลาย มีปริยายออกไปบ่อน้อย สองพันห้าฮ้อยพอถ้วนพอดี สามัคคีเฮาสองพี่น้อง ผู้เป็นน้องได้เป็น**พระครู สีลวรคุณ**เปนนามชื่อตั้ง มาอยู่ฮั้งเป็นเจ้าอาฮาม ในสนามวัดพระเจ้าใหญ่ เฮามักใคร่สร้างใหญ่สร้างสูง ให้ชักจูงหัวใจชาวบ้าน บ่อให้คร้านเข้าวัดฟังธรรม ให้จำนำพากันมาไหว้ ตกที่ฮ่ายจักเกิดเปนดีจักฮ่างมีลูกหลานภายน่า สร้างไว้ถ้าคอยพระเมตไตรย์ ยังอยู่ไกลจักมาภายน่า ไผอย่าช้าหมั่นไปหมั่นมา หมั่นวันทาไหว้วอนอย่า

ขาด อย่าประมาทบุญค่ำบุญชู บุญจักชูขึ้นเมือเมืองฟ้า เกิดภาย น่าพบพระเมตไตรย์ เหตุตั้งใจไหว้พระเกิ่งยุค พระเกิ่งยุคเกิ่งกลาง ห้าพัน เขตร์ห้าพันกำหนดพระสาสน์ เฮาฉลาดสร้างไว้ท่ามกลาง บอกเป็นทางสองพันห้าฮ่อย เศษห้าฮ้อยพอดิบพอดี ตั้งแม่นปีเฮา สร้างพระใหญ่ เฮามักใคร่สร้างกลางห้าพัน ข้อสำคัญเฮาทำเฮาแล้ว ด้วยคุณแก้วคุณสาสนา คุณเทวาอินพรหมณ์มาส่อย บ่อได้ปล่อย ให้ขาดการงาน พวกสมภารพระเถรจัวน้อย นับด้วยฮ่อยด้วยหมื่น ด้วยพัน มาส่อยกันญาติโยมเหนือใต้ เงินบ่อไฮ้ไหลหลั่งเทมา บ่อ ค้างคาสามปีจึงแล้ว ยังบ่อแล้วในหว่างสามปี เฮาให้มีบั้งไฟบ่อขาด เขตร์พระบาทเดือนสี่วันเพ็ง เสียงเอ็ง ๆ แผ่นดินสท้าน ทั้งชาวบ้าน ชาววัดล้นหลาม หามบั้งไฟเข้ามาลีล่าย .....ฯลฯ.......

.... คนนับฮ่อยนับหมื่นนับพัน มาพร้อมกันทำบุญส่งให้ เหตุเพิ่นได้โอวาทสั่งสอน เผิ่นบ่อนอนคลองตายเสียเปล่า เผิ่นหมั่น เหล่าหมั่นสั่งหมั่นสอน ให้พระเณรหลวงชีชาวบ้าน บ่อให้คร้าน การสูตร์การเฮียน ให้พากเพียรศีลทานบ่อขาด ให้ฉลาดทางมรรค ทางผล บ่อให้จนภายในภายนอก เฮาบอกไว้ทางแม่นมันสุข มัน สนุกสบายจนเฒ่า จึงถึกเค้าทางเข้านิพพาน พวกเข้าฌานพาเหียร ภายนอก ตัวผีหลอกหลอกตัวเขาเอง บ่อให้เกรงพวกชีพวกพระ เอาชนะว่าแต่ตัวดี ทางฤๅษีเข้านิพพานบ่อได้ ทางทุกข์ไฮ่บ่อกว้าง บ่อขวาง บ่อแม่นทางนิพพานพระเจ้า เฮาช่างเว่าอย่าว่าเฮาติ เฮาดำริห์เห็นแล้วจึงจา เฮาภาวนาเห็นแล้วจึงเว่า บ่อใช่เว่าความฮู่

บ่อมี เฮาฮู่ดีทางธรรมพระเจ้า บอกสูเจ้าฟังแล้วฮ่ำคนิง ครั้นเห็นจริงตามข้อคำกลอนเฮากล่าว อย่าได้เบือนบิดกล่าวหาฮ่อมทางผิด ให้ฮีบเดิรทางตรงอย่าให้เซซวนล้ม ครั้นเห็นสมตามข้อไขคดีบนบอก ขอส่วนบุญพี่น้องมาค้ำผู้แต่งกลอนแดเนอ ฯา.”

วัดสิริจันทรนิมิต เขาพระงาม จังหวัดลพบุรี

๘๕. พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล (หลวงพ่อพระงาม)

พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล หรือที่ประชาชนนิยมเรียกว่า **"หลวงพ่อพระใหญ่" "หลวงพ่อพระงาม"** ประดิษฐานอยู่บนไหล่เขาพระงาม เริ่มสร้างเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๕ นับว่าเป็นพระพุทธรูปนั่งที่ใหญ่ที่สุดในโลกในสมัยนั้น หน้าตักกว้าง ๑๑ วา ๑ ศอก ส่วนสูง จากหน้าตักถึงพระเกศ ๑๘ วา สิ้นเงินค่าก่อสร้าง ๖๐,๐๐๐ บาท

คำปรารภในการสร้างพระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล

ในการสร้าง**พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล** ของ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท จันทร์) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส เจ้าคณะรองฝ่ายอรัญญวาสี เมื่อยังดำรงสมณศักดิ์เป็น**พระราชกวี** พ.ศ. ๒๔๕๕ ดังต่อไปนี้

ข้าพเจ้าได้ดำริมาถึง ๕ ปีแล้วว่า ในปีชวดจัตวาศก พระพุทธศักราช ๒๔๕๕ เป็นปีครบ ๒,๕๐๐ แห่งพุทธกาล คือนับแต่ปีตรัสรู้เป็นพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ แห่งองค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมา นับว่าเป็นปีกึ่ง ๕,๐๐๐ แห่งพุทธกาล ชีวิต

ของเราได้มาประสบมหาสมัยสำคัญเช่นนี้ ควรจะแสดงกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธศาสนาไว้เป็นที่ระลึกสักสิ่งหนึ่ง แต่จะทำอะไรดีให้พอสมควรแก่กำลังความสามารถแห่งตน เห็นแต่สร้างพระพุทธปฏิมากรให้เหมาะแก่สมัยไว้สักองค์หนึ่ง เดิมคิดจะหล่อด้วยทองเหลือง ให้แล้วเสร็จทันได้สมโภชในวันวิสาขปุณณมีในปีชวดนี้ การดำรินั้นก็ขัด ๆ ข้อง ๆ เพราะต้องการองค์ใหญ่หาที่ประดิษฐานไม่เหมาะ การที่คิดนั้นก็ล้มละลายไป

ครั้นมาถึงต้นเดือน ๕ พระพุทธศักราช ๒๔๕๕ ในต้นปีชวดนี้เอง ได้ชะลอพระพุทธรูปศิลาแดงซึ่งชำรุดมาจากวัดหลุมดินเก่าเมืองราชบุรี มาปฏิสังขรณ์ขึ้นที่ศาลาการเปรียญใหญ่วัดบรมนิวาสซึ่งสร้างขึ้นใหม่ หน้าตักกว้าง ๔ ศอกคืบ โดยสูง ๖ ศอก ทำการอยู่ ๒ เดือนจึงสำเร็จ ทันได้สมโภชวันวิสาขปุณณมี ถวายพระนามว่า **“พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล”** อาศัยท่านผู้มีศรัทธาบริจาคทรัพย์สิ้นเงิน ๑,๕๐๐ บาทเศษ ทำการนั้นเสร็จแล้ว แต่ก็ยังไม่อิ่มแก่ใจด้วยพระพุทธรูปขนาดนี้มีถมไปในประเทศสยาม ครั้นจะสร้างให้โตก็ติดขัดด้วยสถานที่ อีกประการหนึ่ง ดำริไว้ว่าจะพิมพ์หนังสือ **ปฏิจจสมุปบาท** แจกในงานสมโภชพระพุทธรูปนั้น แต่ไม่มีเวลาพอที่จะแต่งหนังสือให้เสร็จได้ เพราะเหตุนั้นจึงได้ดำริการนั้นต่อไปอีก

ครั้นอยู่มาถึงเดือน ๑๒ ข้างขึ้น มีเวลาว่าง ได้ออกไปเที่ยว ณ **เขาบ่องาม** ตำบลธรณี อำเภอสระโบสถ์ แขวงเมืองลพบุรี เพราะได้ทำการปฏิสังขรณ์ถ้ำเรียบร้อยอยู่แล้ว สถานที่นั้นก็เป็นที่ชอบกลดี คือ ที่ถ้ำนั้นเป็นเจดียสถานที่ขึ้นนมัสการของมหาชนบริเวณเหล่านั้น

อยู่แต่เดิมด้วย ส่วนหน้าถ้ำก็ผินสู่ทิศตะวันออก ถึงเวลาบ่ายดวงอาทิตย์ลับภูเขาเย็นสำราญดีด้วย ถ้าสร้างพระพุทธรูปลงในที่นี้ ผินพระปฤษฎางค์เข้าหายอดเขา ดูไกล ๆ คล้ายกับพระนาคปรกผินพระพักตร์สู่ทิศบูรพาเป็นสง่าดี จึงได้ปรึกษากับ**พระครูปลัด** (ภทฺราวุโธ อ่ำ) ผู้เป็นน้องชาย ซึ่งลาออกมาจำพรรษาอยู่ในที่ถ้ำนั้นเธอก็เห็นชอบด้วย

เมื่อปรึกษากันตกลงแล้ว ก็เกิดปีติโสมนัสเป็นอันมาก จึงได้ตั้งสัตยาธิษฐานเสี่ยงทายหลายประการ ได้นิมิตดี ไม่มีการขัดข้อง เดือน ๑๒ ขึ้น ๗ ค่ำ กลับเข้ามากรุงเทพฯ เล่าความดำรินั้นให้สัปปุรุษฟัง ต่างท่านก็เกิดศรัทธาบริจาคทรัพย์ ในระหว่าง ๓ วัน ได้ต้นทุนถึง ๕,๐๐๐ บาท เห็นการสะดวกจึงเรียกจีนเถ้าแก่ช่างไม้ที่จะผูกโครง และจีนเถ้าแก่ช่างปูนมาปรึกษาตกลงกันแล้ว

ครั้น ณ วันเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ได้นำเถ้าแก่และลูกจ้างออกไปทำงาน เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ก็ได้ลงมือตัดไม้ผูกโครง พวกช่างปูนก็รวมศิลาสำหรับก่อ ครั้นถึง ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๔ ค่ำ เงาโมงเช้าได้ศุภฤกษ์ พระสงฆ์ ๔๐ รูป ซึ่งเจริญพุทธมนต์วานนี้ยืนรอบสถานที่ที่จะก่อพระพุทธรูปนั้น สวดชยันโต พระเถระผู้ใหญ่มีข้าพเจ้า (พระราชกวี) และพระครูเจ้าคณะเมืองลพบุรี เป็นประธานเป็นผู้วางก้อนศิลาฤกษ์ เสร็จการก่อฤกษ์แล้วทายกทายิกาได้อังคาสพระสงฆ์ด้วยอาหารบิณฑบาต เป็นเสร็จการ

ต่อนั้นมา พวกจีนก็ลงมือก่อเทคอนกรีต นอกจากตรุษจีนแล้วก็ไม่มีวันเว้น นับเวลาได้ ๓ เดือนกึ่ง การเทคอนกรีตนับว่าเป็นการ

สำเร็จ แต่ส่วนการตกแต่งพระพุทธรูปนั้นยังไม่แล้วโดยเรียบร้อยดี เพราะได้ตั้งเจตนาไว้ว่า จะสมโภชให้ทันในปีชวด ซึ่งนับว่าเป็นปีกึ่ง ๕,๐๐๐ ของพุทธกาล

ครั้นถึงเดือน ๕ เพ็ญ จึงได้ตั้งการสมโภชสมกับเจตนาเดิม พระพุทธรูปนั้นพร้อมด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ ใหญ่สูง ประการหนึ่ง ทำโดยมั่นคงแน่นหนาดี ประการหนึ่ง มีสง่างามได้พระพุทธลักษณะ ประการหนึ่ง ทำสำเร็จเร็วที่สุด ประการหนึ่ง จึงถวายพระนามว่า **"พระพุทธนฤมิตมัธยมพุทธกาล"** มีกำหนดโดยกว้างหน้าตัก ๑๑ วา โดยสูงวัดแต่หน้าตักขึ้นถึงที่สุดยอดรัศมี ๑๗ วา ๒ ศอก การสร้างพระพุทธรูปใหญ่ถึงเพียงนี้ ทั้งตั้งอยู่บนไหล่เขาที่สูงด้วย สำเร็จภายใน ๔ เดือน สิ้นเงินกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท เงินสร้างนี้จะได้ออกฎีกาเที่ยวเรี่ยไรแห่งหนึ่งแห่งใดก็ไม่มี มีแต่เป็นการพูดด้วยปาก ท่านผู้มีศรัทธาหากเต็มใจช่วยให้การนั้นสำเร็จโดยไม่ขัดข้อง เป็นน่าอัศจรรย์เหลือเกิน ด้วยอำนาจพระพุทธศาสนาหากแสดงพระปาฏิหาริย์ให้เห็นอัศจรรย์ และได้แต่งหนังสือ **ธรรมรัตนกถา** แสดง**ปฏิจจสมุปบาท**โดยย่อ แจกแก่พุทธบริษัทในงานสมโภชนี้ไว้เป็นที่ระลึกตลอดกาลนาน.

๘๖. เหตุการณ์ระหว่างสร้างหลวงพ่อพระงาม

ในการสร้าง**พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล**นี้ ท่านเจ้าคุณ**พระศีลวรคุณ** (สงกิจฺโจ ลำเจียก) เจ้าอาวาสวัดสิริจันทรนิมิต รูปที่ ๒ ซึ่งได้ติดตามท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท จันทร์) ผู้เป็นพระอุปัชฌายะ และมาอยู่จำพรรษากับท่านเจ้าคุณ**พระเทพวรคุณ** (ภทฺราวุโธ อ่ำ) ผู้เป็นพระอาจารย์ที่วัดนี้ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ เล่าไว้ว่า เมื่อจะทำนั่งร้านก่อองค์หลวงพ่อใหญ่นั้น ปรากฏว่าจีนที่เป็นช่างรับเหมาหาไม้ไผ่ที่จะทำนั่งร้านไม่ได้ ขนาดที่ต้องการนั้นมีอยู่แห่งเดียวที่**บ้านห้วยอีเห็น** ซึ่งอยู่ห่างจาก**เขาพระงาม**ไปประมาณ ๒ กิโลเมตร แต่ที่ป่าไผ่แห่งนั้นศักดิ์สิทธิ์มาก ถ้าใครไปตัดไม้มาก็มีอันตรายต่าง ๆ ก็ไม่มีใครยอมไปตัดให้ แม้ผู้รับเหมาจะขอร้องอย่างไร เพราะกลัวภัยอันตรายที่เคยประสบกันมาแล้ว

ความทราบถึงท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีฯ** ท่านจึงแนะนำกับบรรดาผู้ที่จะไปตัดไม้ว่า *"ให้ไปบอกกับเทพยดาทั้งหลายผู้รักษาป่าไผ่นั้นว่า ฉันให้มาขอไม้ไผ่เพื่อจะเอาไปทำนั่งร้านสร้างพระใหญ่ แล้วให้เทพยดาไปช่วยฉันสร้างพระใหญ่ด้วย"*

พวกชาวบ้านก็พากันทำตามบัญชาของท่าน แล้วก็ตัดไม้ได้โดยไม่มีอันตรายใด ๆ เลย ปรากฏว่า คืนวันนั้น ในบรรดาผู้ที่ไปตัดไม้เหล่านั้น คนหนึ่งฝันไปว่าได้พบกับเทพยดาผู้รักษาป่า และได้สั่งเขาว่าให้เรียนท่านเจ้าคุณราชกวี (ขณะนั้นท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชกวี) ด้วยว่า หากไม้ไผ่ไม่พอ และท่านเจ้าคุณต้องการอีก ก็ให้คนไปเอาได้ อนุญาตให้แล้ว ดังนี้

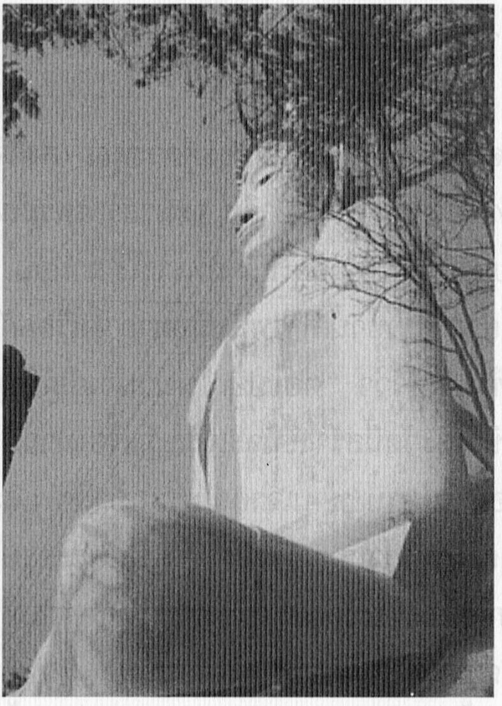
อีกเรื่องหนึ่ง ท่านเจ้าคุณพระศีลวรคุณ (สงฺกิจฺโจ ลำเจียก) เล่าว่า ก่อนท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ จะมาสร้างพระใหญ่นั้น มีจีนคนหนึ่งอาศัยทำกัมมัฏฐานอยู่ในถ้ำภัทราวุโธ มาก่อน จีนคนนี้มีคุณวิเศษหลายอย่าง ชาวบ้านเคารพนับถือมาก จึงเรียกกันว่า “เซียน” เซียนผู้นี้ได้ทำนายไว้ว่า “ต่อไปอีกไม่นานจะมีผู้มีบุญสองพี่น้องมาสร้างวัดที่นี่ และวัดนี้สร้างขึ้นจะเจริญรุ่งเรืองมาก”

อยู่ต่อมาไม่นาน ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ และท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ (ภทฺราวุโธ อ่ำ) แต่ครั้งยังเป็นพระครูปลัด ก็ได้จาริกมาพักและตกลงใจสร้างวัดและสร้างพระใหญ่ ตามที่ปรากฏอยู่ในบัดนี้ สมจริงตามที่เซียนได้ทำนายไว้ก่อนนั้น

เซียนผู้นี้มีคุณวิเศษถึงกับห้ามฝนไม่ตกก็ได้ ครั้งหนึ่ง ถึงคราวมีงานมหกรรมสมโภชหลวงพ่อใหญ่ พอเริ่มงานฝนก็เริ่มตั้งเค้ามืดครึ้มมาทุกทิศทาง ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ จึงให้เซียนไปทำพิธีห้ามฝนอยู่บนภูเขา ปรากฏเป็นที่อัศจรรย์ว่า**ฝนไม่ตกในบริเวณวัด**

ซึ่งกำลังมีงานอยู่นั้นเลย แต่ได้ตกอย่างหนักโดยรอบ ๆ วัดและรอบภูเขานั้น และตกอยู่เป็นเวลานาน

เป็นเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล

๔๗. คำจารึกแผ่นศิลาที่แท่นพระใหญ่

คำจารึกที่แท่นพระใหญ่เป็นการบอกเรื่องราวความเป็นมาของการสร้างองค์พระ ซึ่งมีการบันทึกเป็น ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อการสร้างพระเสร็จ และทำการสมโภช ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ในสมัย **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** หลังจากนั้นอีก ๑๕ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ในสมัยสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้มีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ จึงได้เปลี่ยนคำจารึกเป็นครั้งที่สอง คำจารึกทั้งสองครั้ง มีดังนี้ :-

<u>**คำจารึกแผ่นศิลาที่แท่นพระใหญ่ ครั้งที่ ๑**</u>

อยํ มหาพุทฺธรูโป พุทฺธปฏิภาโค นาม

มหาเตโช มหานุภาโว มหิทฺธิโก ติฏฺฐตุ ยาว สาสนา

สุมังคลสวัสดิ์มีพระนามบอกไว้ว่า พระพุทธรูปใหญ่มหึมาพระองค์นี้ วัดแต่หน้าตักเหนือพระแท่นขึ้นไปถึงที่สุดยอดพระเกศ ๑๘ วา วัดโดยขวางหน้าตักกว้าง ๑๑ วาขนาด ทรงพระนามว่า **“พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล”** เป็นพระเฉลิมยุคแห่งพระพุทธศาสนา คือ สร้างเมื่อปีชวด จัตวาศก นับแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณมาเป็นปีที่ครบ ๒,๕๐๐

เป็นปีกึ่ง ๕,๐๐๐ แห่งพุทธกาล **เป็นปีที่ ๓ ในรัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุธยาบรมราชธานี** ได้ลงมือก่อฤกษ์ ณ วัน ๔ ค่ำ เดือนอ้าย ปีชวด จัตวาศก เวลา ๑ โมง ในเดือน ๔ เพ็ญ ปีนั้น ได้ทำการสมโภช ๓ วัน ๓ คืน รวมการก่อสร้าง ๑๐ เดือนจึงสำเร็จ ถึงเดือน ๔ เพ็ญปีหลังได้ทำการมีงานใหญ่สมโภชอีก แต่ทรวดทรงเป็นการสังเกตยากที่สุด เพราะที่สูงในการก่อสร้าง อาศัยสมัยอันธรรมดาหากจะให้เป็นไป มีผู้บริจาคทรัพย์ช่วยเป็นอันมาก แต่ค่าจ้างสิ้นเงิน ๑๓,๐๐๐ บาท ค่าปูนซิเมนต์และสิ่งของต่างๆ สิ้นเงิน ๓๔,๐๐๐ บาทเศษ ได้โดยชอบธรรม พระราชกวี (สิริจนฺโท จันทร์) พระครูปลัด (ภทฺราวุโธ อ่ำ) สองพี่น้องเป็นหัวหน้า ผู้ชักชวนบรรดาผู้ซึ่งมีศรัทธาสถาปนาพระพุทธรูปองค์นี้สำเร็จบริบูรณ์ ขออำนาจพระรัตนตยานุภาพ และมเหศักขเทวราชซึ่งศักดิ์สิทธิ์ จงดลบันดาลให้พระพุทธปฏิภาคเจ้าพระองค์นี้ ทรงมหิทธิฤทธิเดชานุภาพ เป็นสรณะแก่สัตวโลกสิ้นกัลปาวสานต์ ขอความสุขสำราญซึ่งผู้หวังได้ขอแล้ว พึงเป็นผลสำเร็จทุกประการ

คำจารึกแผ่นศิลาที่แท่นพระใหญ่ ครั้งที่ ๒

อยํ มหาพุทฺธรูโป มหาเตโช มหานุภาโว

พุทฺโธ วิย สพฺพสตฺตานํ อตฺถาย หิตาย สุขาย ยาว สาสนา ติฏฺฐตุ

พระพุทธรูปใหญ่องค์นี้ทรงพระนามว่า **"พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล"** สร้างเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๕ นับแต่ต้นพุทธกาล

เป็นปี ๒,๕๐๐ เป็นปีกึ่ง ๕,๐๐๐ ของพุทธศาสนา **เป็นปีที่ ๒ แห่งฉฎฐมหาราชาสยามินทรพระมงกุฎเจ้าสยาม** สามปีจึงสำเร็จ สิ้นเงิน ๔๗,๐๐๐ บาทเศษ, ครั้นอยู่มาได้ ๑๕ ปี, ปีขาล พ.ศ. ๒๔๖๙ นับแต่ต้นพุทธกาลเป็นปี ๒๕๑๕ เป็นปีที่ ๒ แห่ง**สตฺตมมหาราชาพระปกเกล้าเจ้าสยาม** ส่วนอายุของอตฺตโน ผู้พาสร้าง ย่างเข้า ๗๑ ปี ได้พร้อมด้วยสานุศิษย์และทายกทายิกา ช่วยกันออกแรงและปัจจัย ทำการปฏิสังขรณ์เสริมให้อ้วนให้แน่นหนา ให้สวยงามดียิ่งขึ้นกว่าเก่า เทคอนกรีตโอบขึ้นไปใหม่ สิ้นปูนซิเมนต์ ๔๐๐ ถัง สิ้นเหล็ก ๒๕๐ หาบ ทำอยู่ ๗ เดือน จึงสำเร็จ คราวนี้รวมทั้งค่าจ้างและค่าสิ่งของ สิ้นเงิน ๑๖,๐๐๐ บาทเศษ แล้วทันได้สมโภชในเดือน ๔ ส่วนพระสังกัจจายน์ สร้างเมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘ สิ้นเงิน ๑,๕๐๐ บาทเศษ ส่วนวิหาร**พระสังกัจจายน์** สร้างปีขาล พ.ศ. ๒๔๖๙ ปีเดียวกันกับการปฏิสังขรณ์พระใหญ่ สิ้นเงิน ๓,๕๐๐ บาท

ส่วนพระใหญ่เพิ่มส่วนสูงใหญ่ขึ้นอีก หน้าตักกว้าง ๑๑ วา ๑ ศอก ส่วนสูงวัดแต่หน้าตักขึ้นไปถึงยอดพระเกศได้ ๑๘ วา พระโอษฐ์กว้าง ๕ ศอกคืบ พระนาสิกยาว ๑ วา พระเนตรข้างละ ๑ วา พระกัณห์ยาว ๓ วา ๒ ศอก พระอังสาข้างละ ๓ วา **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท จันทร์) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส เป็นประมุข **พระครูศีลวรคุณ** (ภทฺราวุโธ อ่ำ) **พระอมราภิรักขิต** (ชิตมาโร ชัย) เป็นผู้ช่วย **พระวินัยธรปลื้ม พระปลัดดี** เป็นนายช่าง ได้ตั้งใจทำมุ่งจะให้สวยงาม จนถึงเชิญเทวนิกายผู้มีอิทธิฤทธิมาช่วย ได้เห็น

นิมิตตามปรารถนา ขอให้มีเดชานุภาพอันไพศาล ผู้ปรารถนาโดยชอบธรรมมาวิงวอน ขอจงให้สำเร็จตามประสงค์ทุกประการเทอญ

หอกลองและโปงใหญ่ วัดสิริจันทรนิมิต
เขาพระงาม จังหวัดลพบุรี

๘๘. ผูกพัทธสีมาวัดเขาพระงาม

"ครั้นในปลาย พ.ศ.นั้น (พ.ศ. ๒๔๖๖) อัตตโนกำหนดการจะผูกพัทธสีมาที่วัดเขาพระงาม จังหวัดลพบุรี ในเดือน ๔ เพ็ญ เวลานั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ ณ พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ทรงกำหนดเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสวนสนามปืนใหญ่ ที่กรมสนามปืนใหญ่ จังหวัดลพบุรี กำหนดเสด็จฯ ข้างแรม เดือน ๓

ครั้นได้ทรงทราบจากเจ้าพระยายมราชว่า อัตตโนจะมีการผูกพัทธสีมา ที่วัดเขาพระงามในเดือน ๔ เพ็ญเป็นการใหญ่ จึงทรงรับสั่งกับเจ้าพระยายมราชว่า จะเสด็จไปทรงช่วยอัตตโน แล้วให้งดการกำหนดเดิมเสีย ทรงกำหนดเสด็จสนามปืนใหญ่ต่อ ณ วันเดือน ๔ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ให้เหมาะกับงานของอัตตโน

ทรงประทับแรม ณ สนามปืนใหญ่ รุ่งขึ้นวันกลางเดือน เวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จพระราชดำเนินไปที่วัดโดยกระบวนรถยนต์พระที่นั่ง พร้อมด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ และเสวกามาตย์ มีสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข และสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต และเจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ในกระบวนผู้ตามเสด็จมากพระองค์ มากท่าน ด้วยกัน ส่วน

ราษฎรหญิงชายซึ่งมาในงานนั้น ก็มากล้นหลาม เต็มไปในบริเวณวัด และถนนหนทาง ตำรวจภูธรได้ต้อนออก พอเป็นช่องรถพระที่นั่งเดินได้เท่านั้น

ครั้นรถพระที่นั่งถึงแล้ว ก็เสด็จเข้าไปประทับในพระอุโบสถ ทอดพระเนตรวิธีผูกพัทธสีมา แล้วทรงรับสั่งถึงการวัดและวิธีผูกพัทธสีมา ทรงสำราญพระราชหฤทัย แล้วทรงพระราชทานเงินช่วยในงานนั้น ๒๐๐ บาท ทรงประทับอยู่พอสมควรแล้วเสด็จออกไปประทับ ณ ปะรำ ทรงจุดฝักแคทอดพระเนตรบ้องไฟใหญ่ ซึ่งเอาขึ้นร้านไว้ถวายให้ทอดพระเนตร ๔ กระบอก บ้องไฟขึ้นสูงพอได้ทอดพระเนตรแค่ ๒ กระบอก อีกกระบอก ๑ แตก อีกกระบอก ๑ ชนวนตายด้าน พอได้เวลารถไฟจะออก ก็รีบเสด็จกลับฯ

การที่เสด็จพระราชดำเนินไปในงานคราวนี้ อัตตโนถือว่าเป็นการพระราชทานเกียรติยศแก่อัตตโน เป็นมหามงคลอันสูงสุดสำหรับตัวของอัตตโน แม้ได้รับพระราชทานตำแหน่งยศก็มีความยินดีล้นเหลือ แต่ว่าความปลื้มหรือความเอิบอิ่มในใจ ก็ยังไม่เท่าได้รับเสด็จในงานสำคัญคราวนี้ เพราะเห็นว่าตำแหน่งยศจะทรงพระราชทานแก่ผู้ใดก็ได้ ส่วนจะเสด็จในงานของเอกชนเช่นคราวนี้เชื่อว่าแต่เสด็จครองราชย์อยู่ ๑๕ ปี คงจะมีแต่คราวเดียวเท่านี้ ข้อนี้เตือนให้อัตตโนระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น”

พิธีผูกพัทธสีมาพระอุโบสถวันสิริจันทรนิมิต จัดขึ้นเมื่อวันพุธที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ภายหลังจากที่**หลวงปู่ใหญ่** กลับจาก

ธุดงค์ที่**นครเชียงตุง** ในเขตประเทศพม่า (เสนอในตอนต่อไป)

ขอเรียนให้ท่านผู้อ่านทราบในตอนนี้ว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ **หลวงปู่ใหญ่**ได้แต่งหนังสือชื่อ **ธรรมวิจยานุศาสตร์** *“แต่หนังสือนั้นขัดข้องต่อรัฐประสาสโนบายของประเทศ เป็นเหตุไม่ต้องด้วยพระราชนิยม”* **ล้นเกล้าฯ ร.๖** จึงให้ถอดสมณศักดิ์หลวงปู่ใหญ่ และกักตัวไว้ที่วัดบวรนิเวศ อยู่ ๑ ปี แล้วจึงคืนสมณศักดิ์ให้ ตำแหน่งบริหารอื่น ๆ ของท่านไม่มี มีเพียงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสเท่านั้น ในช่วงนี้หลวงปู่ใหญ่จึงว่างจากภาระงาน ท่านจึงขออนุญาตไปธุดงค์ในเขตเมืองเชียงตุง ในประเทศพม่า ท่านมีเวลาปฏิบัติภาวนาได้เต็มที่จนได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดที่นั่น

ภายหลังกลับจากเชียงตุง ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ พอดีกับสร้างพระอุโบสถวัดสิริจันทรนิมิต เสร็จเรียบร้อย จึงได้กำหนดงานผูกพัทธสีมาขึ้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงทราบกำหนดการทำพิธีผูกพัทธสีมานี้ พระองค์จึงเลื่อนพระราชภารกิจอื่น ๆ ออกไป แล้ว**เสด็จมางานผูกพัทธสีมาพระอุโบสถวัดสิริจันทรนิมิต โดยไม่ได้มีการกราบทูลเชิญแต่อย่างใด**

เป็นที่กล่าวกันว่า **ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖** ทรง “สำนึกผิด” ที่สั่งลงโทษพระผู้ใหญ่ผู้บริสุทธิ์ ในการเสด็จครั้งนี้จึงเป็นการ “ไถ่บาป” ที่ติดข้องอยู่ในพระทัยของพระองค์ แต่การเสด็จครั้งนี้ก็นำความปลาบปลื้มใจแก่**หลวงปู่ใหญ่** พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเหล่าพสกนิการชาวเมืองลพบุรี เป็นล้นพ้น

หลวงปู่จาม มหาปุญฺโญ เคยเล่าถึงเรื่องการเสด็จของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ในครั้งนั้น ว่า :-

"ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ เทศน์เก่ง จำบาทพระคาถาได้แม่น เทศน์ม่วนเทศน์งัน เทศน์ไพเราะแจ้งชัดทั้งต้น กลาง ปลาย คนฟังอยากนำไปปฏิบัติ ผู้ฟังได้รับผลอาจหาญร่าเริง

เป็นพระสงฆ์คู่พระทัยของรัชกาลที่ ๕ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ ถูกถอดยศของพระเพราะเพิ่นไปเทศน์ติเรื่องการจะเข้าร่วมสงครามโลก

หลวงพ่อโตวัดระฆัง (สมเด็จโต) เป็นพระสงฆ์คู่พระทัยของรัชกาลที่ ๔

ทีนี้อยู่มารัชกาลที่ ๖ กลับเดือดร้อนขึ้นภายในเอง จึงขอขมาคารวะอดแก่โทษท่านเจ้าคุณฯ เพิ่นก็อโหสิกรรมให้ จึงได้ตั้งใจบำรุงดูแลตอบแทนไถ่โทษจึงพอได้ แต่เป็นมหาราชของเทวดาชั้นล่างในเวลาหลังจากสวรรคตไปแล้ว"

ก็ขอให้ท่านผู้อ่านโปรดพิจารณาเอาเองเถิดครับ.

พระอุโบสถ วัดสิริจันทรนิมิต

๘๙. ประวัติวัดสิริจันทรนิมิตวรวิหาร

วัดสิริจันทรนิมิตวรวิหาร (เขาพระงาม) เป็นอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่ ณ เชิงเขาพระงาม ตำบลเขาพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี มีเนื้อที่ ๙๙ ไร่

ภูเขาอันเป็นที่ตั้งวัดนี้ เดิมเรียกว่า **เขาบ่องาม** หรือ **เขาวัวงาม** ต่อเมื่อสร้างพระใหญ่แล้วจึงเรียกว่า **เขาพระงาม** แต่นั้นมา

ที่เรียก**เขาบ่องาม**แต่เดิมนั้น ณ ปัจจุบันนี้ ยังมีหลักฐานปรากฏอยู่เป็นบ่อน้ำเรียงรายตั้งแต่สามแยกเขาพระงามไปสุดที่บ่อใน คส.๒ รวม ๖ บ่อ สร้างด้วยเงินบ่อละ ๔๐๐ บาท รวม ๒,๔๐๐ บาท ซึ่งแต่ละบ่อมีชื่อมงคลนาม ดังนี้

๑. **บ่องามนามเดิม** อยู่หมู่ที่ ๑ ใกล้สระน้ำเฉลิมพระเกียรติ

๒. **บ่อเจริญเกษมสุข** อยู่หมู่ที่ ๑ ริมถนนหน้าวัดตรงกับต้นนิโครธ (ต้นไทร)

๓. **บ่อสนุกหายโรค** อยู่บริเวณใต้ต้นพิกุลหน้าพระอุโบสถ

๔. **บ่อบริโภคหายภัย** อยู่บริเวณแผนกที่ ๒ กองคลังแสง (หมู่ที่ ๑)

๕. **บ่อน้ำใสสำราญราษฎร์** อยู่หมู่ที่ ๒ ริมถนนหน้าวัดตรงกับประตูวัดซุ้มที่ ๒

๖. บ่อสะอาดวิมลศิลป์ อยู่หมู่ที่ ๙ ริมถนนพหลโยธิน ใกล้สามแยกเขาพระงาม

และยังมีหลักฐานการขุดสระน้ำยาว ๒๐ วา ลึก ๔ ศอก สิ้นเงิน ๓ พันบาทเศษ ไว้เก็บน้ำให้ชาวบ้านได้ใช้กันตลอดทั้งปี ซึ่งอยู่ด้านตะวันออกของวัด (ป่าช้าเก่า) ทั้งบ่อน้ำและสระน้ำเป็นเสมือนเขตแดนของวัดมาแต่เดิมด้วย

ส่วนชื่อ **เขาวัวงาม** แต่เดิมนั้น ชาวบ้านเรียกกันตามอาชีพที่ถิ่นนี้เลี้ยงวัวไว้ใช้งานและซื้อขาย เป็นพันธุ์วัวที่มีลักษณะสวยงามกว่าที่อื่น ๆ ทั้งเป็นถิ่นศูนย์รวมแห่งการซื้อขายอีกด้วย

อันบริเวณที่ตั้งวัดอยู่ในบัดนี้ อาศัยโบราณวัตถุต่าง ๆ เท่าที่มีอยู่ในวัดแต่เดิมมา เช่น พระพุทธรูปที่ทำด้วยศิลาทรายแดงปางไสยาสน์ ภายใน**ถ้ำภัทราวุโธ** ซากพระอุโบสถหลังเดิม ซึ่งอยู่ตรงวิหารพระกัจจายนในบัดนี้ ใบเสมาเก่าที่ทำด้วยศิลา ซากสถูปใหญ่บนยอดเขา เหล่านี้เป็นต้น จึงทำให้มีผู้รู้บางท่านสันนิษฐานว่า วัดนี้คงเป็นวัดสำคัญและเคยรุ่งเรืองมาแต่โบราณวัดหนึ่งในจังหวัดลพบุรี แต่เพราะเหตุการณ์บ้านเมืองได้ผันแปรไปตามกาลสมัย จึงทำให้กลายเป็นวัดร้างในกาลต่อมา

จนเมื่อในรัชสมัย **พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท จันทร์) อดีตเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส จังหวัดพระนคร แต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็น**พระราชกวี** ได้สถาปนาใหม่ ณ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงกลับเป็น

วัดที่มีพระสงฆ์อยู่แต่นั้นมา

วัดสิริจันทรนิมิต ก่อนแต่ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท จันทร์) จะสถาปนาใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้นไม่มีทางจะสืบได้ว่า ใครเป็นผู้สร้างและสร้างแต่เมื่อใด แต่ **นายประยูร อุลุชาฎระ** อดีตข้าราชการกรมศิลปากร ได้สันนิษฐานจากศิลปวัตถุที่พบในวัดนั้นว่า คงเป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๑๐๐ โดยที่วัดนี้เป็นวัดโบราณดังกล่าวแล แต่เดิมจะมีชื่อเรียกอย่างไรหามีทางสืบทราบได้ไม่ ต่อเมื่อท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท จันทร์) ได้สถาปนาใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงเรียกกันว่า **"วัดเขาพระงาม"** และเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินในงานผูกพัทธสีมาของวัดนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ แล้ว จึงได้พระราชทานนามใหม่ว่า **"วัดสิริจันทรนิมิต"** แต่นั้นมา

เหตุที่ได้รับพระราชทานนามเช่นนี้ก็คงจะอาศัยเนมิตกนามจากฉายาของ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ว่า **สิริจันโท** นั้น อย่างหนึ่งกับจากข้อที่**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ได้นิมิตจากเทวนิกายในคราวที่ตกลงใจสร้าง**พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล** (หลวงพ่อใหญ่) นั้นอีกอย่างหนึ่ง

ภายหลังเมื่อได้สถาปนา**วัดสิริจันทรนิมิต**ขึ้นใหม่แล้ว วัดนี้ก็ถึงซึ่งความเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ เป็นวัดธรรมยุติกนิกายสำคัญวัดหนึ่งในจังหวัดลพบุรี ทางราชการได้เล็งเห็นความสำคัญของวัดสิริจันทรนิมิตนี้ จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานยกขึ้นเป็น

พระอารามหลวง **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน** ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกวัดสิริจันทรนิมิตขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร เมื่อวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นต้นมา ตามประกาศแจ้งความกระทรวงวัฒนธรรม ดังนี้

ประกาศแจ้งความกระทรวงวัฒนธรรม
เรื่อง ยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกวัดสิริจันทรนิมิต ตำบลเขาพระงาม อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร และให้มีนามว่า วัดสิริจันทรนิมิตวรวิหาร ตั้งแต่วันที่ ๙ มกราคม ๒๔๙๙ เป็นต้นไป

แจ้งความ ณ วันที่ ๒๕ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๙๙

พลเรือเอก ป. ยุทธศาสตร์โกศล (หลวงยุทธศาสตร์โกศล)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ประกาศกรมธรรมการ

เรื่อง พระราชทานเงินช่วยในการปฏิสังขรณ์
และพระราชทานนามวัด

ด้วยเมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ขณะเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับจากโรงเรียนทหารปืนใหญ่ ที่ตำบลโคกกระเทียม จังหวัดลพบุรี ได้เลยเสด็จทอดพระเนตรวัดเขาพระงาม ที่พระโพธิวงศาจารย์กำลังมีงานผูกพัทธสีมาอยู่ ได้ทรงพระราชศรัทธาบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ช่วยในการปฏิสังขรณ์ ๒๐๐ บาท พระโพธิวงศาจารย์ถวายพระพรว่า วัดนี้ได้จัดการก่อสร้างเป็นเวลานานปีมาแล้ว แต่เพื่อเป็นเหตุที่จะให้ระลึกได้ว่าได้สำเร็จลงในรัชกาลปัจจุบัน พระโพธิวงศาจารย์ และทายกทายิกา จึงพร้อมกันขอพระราชทานถวายวัดเขาพระงามไว้เป็นพระอารามหลวง ได้มีพระราชดำรัสว่าการบูรณะวัดนั้นยังไม่แล้วบริบูรณ์ โปรดให้รอไว้ก่อน แต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานนามใหม่ว่า "วัดสิริจันทรนิมิต"

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๕ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๖

พระยาเมธาธิบดี มหาเสวกตรี
อธิบดีกรมธรรมการ

สถานที่สำคัญภายในวัด

๑. <u>ถ้ำภัทราวุโธ</u> อยู่ที่ไหล่เขาพระงาม ถัดจากองค์พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาลลงมา เดิมเรียกกันว่า **"ถ้ำพญามังกร"** ต่อเมื่อ**พระยาสมบัตยาภิบาล** (ทรัพย์) ได้บริจาคเงิน ๑,๓๐๐ บาท ปฏิสังขรณ์ถ้ำและพระพุทธไสยาสน์ในถ้ำนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้นแล้ว จึงตั้งชื่อตามนามฉายาของท่านเจ้าคุณ**พระเทพวรคุณ** ว่า **"ถ้ำภัทราวุโธ"** แต่นั้นมา ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ได้กล่าวถึงถ้ำนี้ไว้ว่า "...เป็นสถานที่ชอบใจเห็นเป็นมงคลสถาน ปากถ้ำนั้นเป็นเงื้อมเป็นปากมังกร ผินหน้าสู่ทิศตะวันออก เวลาบ่ายได้รับเงาภูเขาเย็นสบายดี เชื่อว่าในบริเวณตรงหน้ามังกรนี้ คงจะมีความเจริญสืบไปในเบื้องหน้า..."

ภายในถ้ำนี้ เป็นที่รวบรวมพระพุทธรูปปางต่าง ๆ หลายยุคหลายสมัย และรวบรวมไว้ซึ่งศิลปวัตถุอีกหลายอย่าง ทั้งที่พบในบริเวณเขาพระงามและบริเวณใกล้เคียง ตลอดถึงที่มีผู้บริจาคให้เท่ากับเป็นพิพิธภัณฑ์ของวัด ซึ่งมีผู้เข้าชมอยู่เสมอ

ที่ถ้ำนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของวัด เมื่อแรกเริ่มสร้างวัดนี้ ปรากฏว่าภายในถ้ำนี้มีสัตว์ร้ายชุกชุมมาก แต่สัตว์ร้ายเหล่านี้จะประทุษร้ายก็เฉพาะผู้ทุศีลเท่านั้น เคยมีพระภิกษุไปขออาศัยบำเพ็ญสมณธรรม ในภิกษุเหล่านั้น พวกทุศีลจึงถูกสัตว์ร้ายประทุษร้ายรบกวนและให้มีอันเป็นต่าง ๆ เช่น ละเมอเพ้อฝันเห็นแต่ภูตผีปีศาจ

มาเบียดเบียนหลอกหลอน จนไม่สามารถที่จะอยู่บำเพ็ญสมณธรรมในถ้ำนั้นต่อไปได้ ส่วนภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์สำรวมดีแล้วจักอยู่บำเพ็ญสมณธรรมในถ้ำนั้นด้วยความผาสุก สัตว์ร้ายต่าง ๆ ก็ไม่ประทุษร้าย ภูตผีปีศาจก็ไม่รบกวนหลอกหลอน เหตุการณ์เช่นนี้ใช่จะเกิดเฉพาะแก่ภิกษุเท่านั้นก็หาไม่ แม้อุบาสกหรือศิษย์วัดที่ไปพักอาศัยเพียงคืนสองคืนก็เป็นเช่นเดียวกัน ผู้ทุศีลก็ทนอยู่ไม่ได้ ส่วนผู้ตั้งอยู่ในศีลก็อยู่ได้อย่างผาสุก

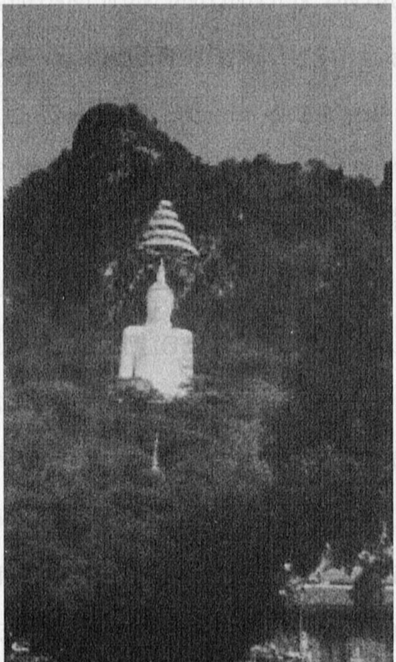
๒. **ถ้ำราชกวี** อยู่ถัดจาก**ถ้ำภัทราวุโธ**ขึ้นไป เถ้าแก่เอ้งและเถ้าแก่เฮง มีศรัทธาได้ปฏิสังขรณ์ถ้ำ มีประตู หน้าต่าง ลาดพื้นด้วยซีเมนต์ และมีถังน้ำซีเมนต์ด้วย สิ้นเงินในการก่อสร้าง ๕๐๐ บาทเศษ และได้จารึกนามไว้ตรงประตูขึ้นไปว่า **"ถ้ำราชกวี ร.ศ. ๑๓๑"** (ตั้งชื่อถ้ำตามสมณศักดิ์ของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ เมื่อครั้งไปสร้างวัด)

ส่วนภายในถ้ำ เป็นรูปปั้นพระพุทธเจ้าปางนั่งสมาธิ บำเพ็ญทุกกรกิริยา (ทรมานตน) มีร่างกายซูบผอม มีคติให้ผู้กราบไหว้ได้ระลึกว่า การทำการใด ๆ ถ้าตึงนัก ทรมานนัก ย่อมไม่ประสบความสำเร็จดังพิณสามสาย ถ้าตึงนักสายพิณก็จะขาด หย่อนนักดังไม่ไพเราะ ต้องพอดี ๆ ซึ่งเรียกว่า ทางสายกลาง จึงจะประสบความสำเร็จ

๓. **<u>พระสังกัจจายนะ</u>** นี้ ประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารข้างพระอุโบสถ หน้าตักกว้าง ๑๑ ศอก สูง ๓ วา สร้างเมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘ สิ้นเงิน ๑,๕๐๐ บาทเศษ ส่วนพระวิหารที่ประดิษฐานอยู่นั้น สร้างเมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๔๖๙ ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับการปฏิสังขรณ์พระใหญ่ ท่านเจ้าคุณ**พระเทพวรคุณ** (ภทฺราวุโธ อ่ำ) เคยเล่าว่า การสร้างพระสังกัจจายนะนี้ ไม่ได้จ้างช่าง พระภิกษุสามเณรช่วยกันทำ และทำตามความพอใจ สุดแต่ผู้ใดจะเห็นสวยงามอย่างไรก็ทำกันอย่างนั้น นอกจากพระพุทธรูปสำคัญๆ และพระสังกัจจายนะ ตามที่กล่าวถึงนี้แล้ว ยังมีพระพุทธรูปอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถบ้าง มีพระพุทธรูปที่ทำด้วยศิลาและทองสำริดอีกหลายปางและหลายชนิด ส่วนมากเป็นฝีมือช่างสมัยลพบุรีเกือบทั้งสิ้น

๔. **<u>พระอุโบสถ</u>** เสาเทคอนกรีต ฝาผนังก่อด้วยหินก้อนใหญ่ ๆ พระอุโบสถนี้กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๒๔ เมตร ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อ ณ วันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔) ตรงกับวันที่ ๑๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนิน

๕. <u>วิหารสิริจันโท</u> สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ท่านเจ้าคุณ **พระศีลวรคุณ** (สงฺกิจฺโจ ลำเจียก) ชักชวนพุทธบริษัทร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อประดิษฐานรูปปั้นของท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท จันทร์) ผู้สถาปนาวัดนี้ กับรูปปั้นของท่านเจ้าคุณ **พระเทพวรคุณ** (ภทฺราวุโธ อ่ำ) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑ และเมื่อผู้นำการก่อสร้าง คือ **ท่านเจ้าคุณศีลวรคุณ** (สงฺกิจฺโจ ลำเจียก) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสรูปที่ ๒ ได้มรณภาพลง บรรดาศิษย์ได้ร่วมกันสร้างรูปปั้นแล้วนำมาประดิษฐานรวมกันเป็น ๓ องค์

๙๐. ประวัติพระเทพวรคุณ

(จาก หนังสืออนุสรณ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวรคุณ ณ วัดมณีชลขันธ์ ๙ มีนาคม ๒๕๑๒)

ท่านเจ้าคุณ**พระเทพวรคุณ** (ภทฺราวุโธ อ่ำ สุภสร) **หลวงสุโภระประการ** (สอน สุภสร) เป็นบิดา **แก้ว สุภสร** เป็นมารดา เป็นชาวบ้านหนองไหล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๙ ตรงกับแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๗ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๘๓ ร.ศ. ๙๕ เป็นน้องร่วมมารดาบิดาเดียวกันกับท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท)

เมื่ออายุได้ ๑๐ ปี พ.ศ. ๒๔๒๙ บวชเป็นสามเณรที่**วัดศรีทอง** จังหวัดอุบลราชธานี ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท) แต่ครั้งยังเป็นเปรียญ เป็นพระอุปัชฌายะ เมื่อบรรพชาแล้วได้ศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ที่จังหวัดอุบลฯ ตามควรแก่ภาวะ

อุปสมบท ณ วันอาทิตย์ ที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ ตรงกับแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก จุลศักราช ๑๒๕๘ เวลา ๑๓.๐๙ น. ณ วัดเทพศิรินทราวาส จังหวัดพระนคร **สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ทรงเป็นพระอุปัชฌายะ **หม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตร** วัดเทพศิรินทราวาส ทรงเป็นพระ

กรรมวาจาจารย์ ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจนฺโท) แต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็น**พระครูวิจิตรธรรมภาณี** เป็นพระอนุสาวนาจารย์ พระอุปัชฌายะทรงประทานนามฉายาว่า **"ภทฺราวุโธ"** เมื่ออุปสมบทแล้ว ไดศึกษาพระธรรมวินัยต่อมา เข้าสอบนักเรียนตรีแห่งมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ และสอบนักเรียนตรีพิเศษ ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ณ มหามกุฏราชวิทยาลัย แห่งเดียวกัน

เมื่อจำพรรษาอยู่ที่**วัดสุปัฏนาราม** จังหวัดอุบลฯ ได้เป็นผู้ช่วยครูใหญ่สอนหนังสือไทยอยู่ ณ **โรงเรียนอุบลวิทยาคม** แล้วได้เลื่อนเป็นครูใหญ่โรงเรียนนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นผู้จัดการและครูใหญ่**โรงเรียนพันธุสโมสร วัดทุ่งศรีเมือง** จังหวัดอุบลฯ พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็น**ผู้ช่วยเจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี กำกับการจังหวัดร้อยเอ็ด** ได้รับพระราชทานค่าพาหนะปีละ ๕๐๐ บาท เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะมณฑลอยู่ ๔ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้ลาออกจากหน้าที่การงานทั้งปวง แล้วมาจำพรรษาอยู่ที่**วัดบรมนิวาส** จังหวัดพระนคร

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๕ ลาออกจากตำแหน่ง**พระครูปลัด**และไปจำพรรษาอยู่ที่**ถ้ำเขาบ่องาม** จังหวัดลพบุรี อันเป็นสถานที่ตั้ง**เขาพระงาม**อยู่บัดนี้ ในปีแรกแห่งการจำพรรษาที่**ถ้ำเขาบ่องาม**นี้ มีพระมาจำพรรษาอยู่ด้วย ๒ รูป คือ **ท่าน สงฺกิจฺโจ** (ลำเจียก) ซึ่งภายหลังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ **พระศีลวรคุณ** อดีตเจ้าอาวาสวัดสิริจันทรนิมิตนี้ และ**ท่านฐิตวีโร** (ทา)

ท่านเจ้าคุณ**พระเทพวรคุณ** (ภทฺราวุโธ) ปรากฏเกียรติคุณว่าเป็นผู้มีปฏิปทาและอัธยาศัยน้อมไปในการบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ กล่าวกันว่าท่านได้ติดตามท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ออกรุกขมูลประพฤติธุดงควัตร บำเพ็ญวิปัสสนาธุระตั้งแต่ยังบวชเป็นสามเณร และได้ปฏิบัติต่อมาในเมื่อมีโอกาส โดยมิได้ขาด แม้เมื่อมาอยู่วัดสิริจันทรนิมิตร ตลอดกระทั่งเมื่อย้ายไปเป็นเจ้าอาวาส**วัดมณีชลขัณฑ์** ในจังหวัดลพบุรี ซึ่งมีภาระทางคันถธุระ ทั้งในด้านการก่อสร้างซ่อมแซมเสนาสนะ และในด้านการบริหารหมู่คณะอยู่อย่างเต็มมือแล้วก็ตาม ถึงดังนั้นท่านก็ยังหาโอกาสอันควรอยู่เสมอ

ถึงแม้ท่านจะเป็นผู้มีอัธยาศัยดังกล่าวนั้นก็ตาม แต่การปฏิบัติกิจพระศาสนาในทางคันถธุระท่านก็ไม่ทอดทิ้ง ได้รับภาระของคณะทำกิจพระศาสนาในด้านนี้ด้วยความเอาใจใส่ และเป็นผลดีตลอดมา ท่านจึงได้รับมอบหมายจากทางราชการให้ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ หลายตำแหน่ง และมีความเจริญในสมณศักดิ์โดยลำดับ คือ

พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นเจ้าอาวาสวัดสิริจันทรนิมิต เขาพระงาม

พ.ศ. ๒๔๖๗ เป็นพระอุปัชฌายะ

พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นเจ้าอาวาสวัดมณีชลขัณฑ์

พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกา จังหวัดลพบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นเจ้าคณะธรรมยุตจังหวัดลพบุรี-อ่างทอง

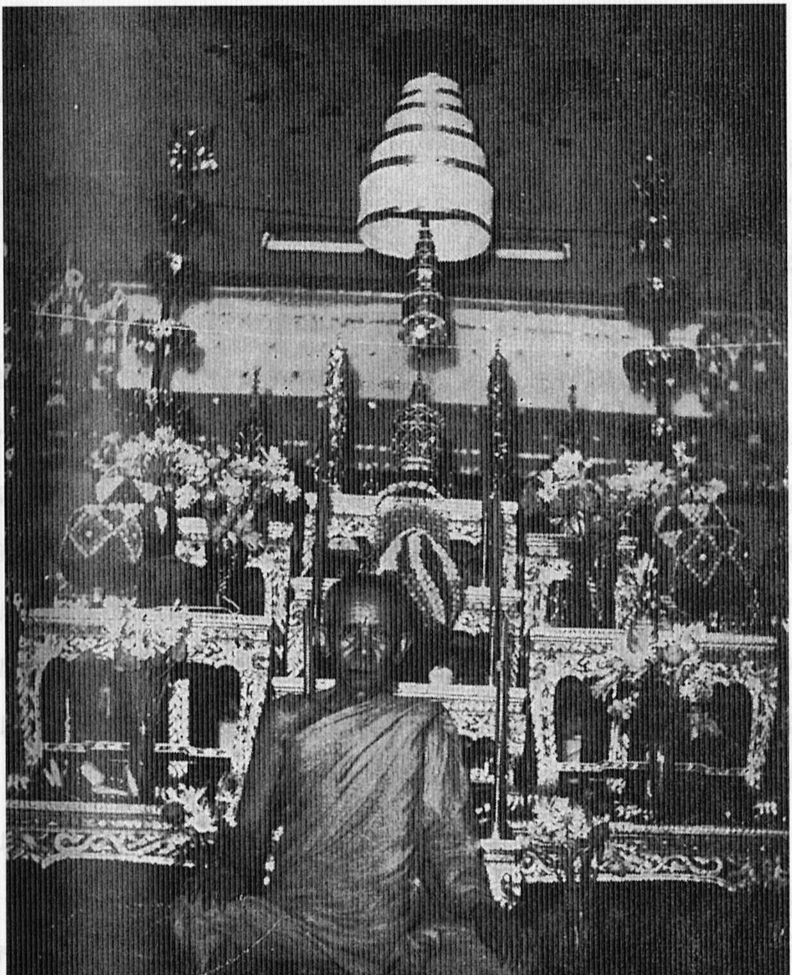
พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นเจ้าคณะธรรมยุตจังหวัดลพบุรี-สระบุรี-อ่างทอง

สมณศักดิ์

เมื่ออยู่วัดสุปัฏนาราม จังหวัดอุบลราชธานี ได้เป็น**พระปลัด** ฐานานุกรมของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท) แต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระญาณรักขิต เจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี เมื่อท่านอยู่วัดบรมนิวาส ได้เลื่อนเป็น**พระครูปลัด** ฐานานุกรมของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ แต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระราชกวี

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๗ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น **พระครูสีลวรคุณ** เมื่อย้ายจากวัดสิริจันทรนิมิต ไปเป็นเจ้าอาวาส**วัดมณีชลขัณฑ์** จังหวัดลพบุรี ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะในนามเดิม เมื่อในรัชกาลที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๘๑ ในรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๙) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในนามเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ แล้วเลื่อนเป็น**พระเทพวรคุณ** พระราชาคณะชั้นเทพ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

เกียรติคุณของท่านอย่างหนึ่งที่ควรกล่าวถึงก็คือ ท่านเป็นผู้ฉลาดในเทศนาโวหาร สามารถแสดงธรรมให้ผู้ฟังอาจหาญร่าเริงเกิดปีติปราโมทย์ได้เป็นอย่างดี และท่านมีอัธยาศัยยินดีในสัลเลขปฏิบัติ มักน้อยสันโดษ มีพรหมวิหารธรรมแผ่ไปในบรรดาศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์โดยทั่วไป เป็นผู้ที่บรรดาศิษยานุศิษย์เคารพสักการะ และกราบไหว้ด้วยความสนิทใจ นับว่าท่านเป็นพระเถระที่เป็นมิ่งขวัญของวัด เป็นกำลังของคณะ เป็นศรีของพระศาสนา และโดยเฉพาะ เป็นศรีของจังหวัดลพบุรี อยู่รูปหนึ่งในบัดนี้.

พระเทพวรคุณ (หลวงปู่อ่ำ ภทฺราวุโธ)
ชาตะ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๑๙
มรณะ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๑๑

ตอนที่ ๑๐ : ปฏิบัติถึง 'สุคโต'

พระธรรมธีรราชมหามุนี

๙๑. เจริญยิ่งด้วยลาภแลยศ

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ **หลวงปู่ใหญ่** ก็เป็นที่โปรดปราน และเลื่อมใสศรัทธาในฐานะเป็นพระเถระผู้ใหญ่องค์หนึ่ง ทรงทำนุบำรุงกิจการพระศาสนาเป็นอย่างดี งานบูรณะปฏิสังขรณ์วัดบรมนิวาสก็ดำเนินไปด้วยดี เรียกว่ามีความสมบูรณ์ทั้งโบสถ์ พระเจดีย์ ศาลาการเปรียญ และกุฏิที่พักสงฆ์ ก็มีความสมบูรณ์บริบูรณ์ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ใน**อตฺตปวตฺติ** ท่านบันทึกไว้ดังนี้

*"ในรัชกาลที่ ๖ อัตตโนมีความเจริญยิ่งด้วยลาภและยศทั้งการก่อสร้างในวัดบรมนิวาสและที่อื่น ๆ คือ **วัดสิริจันทรนิมิต** เขาพระงาม และปฏิสังขรณ์โบสถ์และวิหารคด**วัดบวรมงคลฯ** นี้สิ้นเงิน ๔๐,๐๐๐ บาทเศษ และไปช่วยเขาสร้างมณฑปพระบาท**ที่วัดกลางบ้านแป้ง** อำเภอพรหม แขวงเมืองสิงห์ด้วย ส่วนในวัดบรมนิวาสจะบอกไว้แต่ของสำคัญ*

***พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงษ์สิริพัฒน์** มีพระประสงค์อยากสร้างถาวรวัตถุไว้ในวัดนี้สัก สิ่งหนึ่ง เพื่ออุทิศพระราชกุศลถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อัตตโน ได้ถวายพระพรขอให้ทรงสร้าง**หอระฆัง**และ**ตัวระฆัง** หอให้สูงไม่ต่ำกว่า ๑๐ วา ระฆังไม่ให้ต่ำกว่า ๙ กำ ทรงเห็นชอบด้วย ทรงสร้างสำเร็จบริบูรณ์ทั้งหอและตัวระฆัง สิ้นเงิน ๕,๘๐๐ บาท"*

นอกจากงานก่อสร้างภายใน**วัดบรมนิวาส** จะสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์แล้ว **หลวงปู่ใหญ่**ยังได้ไปช่วยงานก่อสร้างถาวรวัตถุให้กับวัดอื่น ๆ อีกด้วย นอกจากการสร้างพระใหญ่ และ**วัดสิริจันทรนิมิต** ที่**เขาพระงาม** จังหวัดลพบุรี แล้ว ท่านยังได้ช่วยสนับสนุนวัดอื่น ๆ อีก คือ ๑. ปฏิสังขรณ์โบสถ์และวิหารคด**วัดบวรมงคล** (วัดลิงขบ) ซึ่งอยู่เชิงสะพานกรุงธนบุรี (สะพานซังฮี้) ทางฝั่งธนบุรี ๒. สนับสนุนการก่อสร้างพระมณฑปพระพุทธบาท ที่**วัดกลางบ้านแป้ง** อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ที่**วัดบรมนิวาส** ก็มีการก่อสร้าง**หอระฆัง** และ**ตัวระฆัง** โดย**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์สิริพัฒน์** ทรงเป็นเจ้าภาพทำการก่อสร้าง เพื่อถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ สำหรับพระประวัติโดยย่อของท่านเจ้าภาพผู้ก่อสร้าง มีดังนี้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์สิริพัฒน์ พระยศและพระนามเต็มคือ **พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ กรมขุนมรุพงศ์สิริพัฒน์** พระนามเดิม**พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์** พระราชโอรสพระองค์ที่ ๖๓ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ประสูติแต่**เจ้าจอมมารดาบัว** ประสูติเมื่อวันพุธที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๖ มีพระเชษฐา พระเชษฐภคินีและพระอนุชาร่วมเจ้าจอมมารดา ๕ พระองค์

พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ ทรงรับราชการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ทรงพระกรุณาโปรด

เกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นเป็น **กรมหมื่นมรุพงศ์สิริพัฒน์** รับราชการในกรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภ ราชองครักษ์ ต่อมาทรงรับตำแหน่ง**อัครราชทูตประจำกรุงปารีส**

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดระเบียบการปกครองแบบเทศาภิบาล ภายใต้ดูแลของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้รวมเอา ๘ หัวเมือง คือ กรุงเก่า อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี อินทบุรี พรหมบุรี พระพุทธบาท และสิงห์บุรี เข้าเป็น**มณฑลกรุงเก่า** เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๓๘ (ร.ศ. ๑๑๔) **พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงศ์สิริพัฒน์ ทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลของมณฑลกรุงเก่าพระองค์แรก**

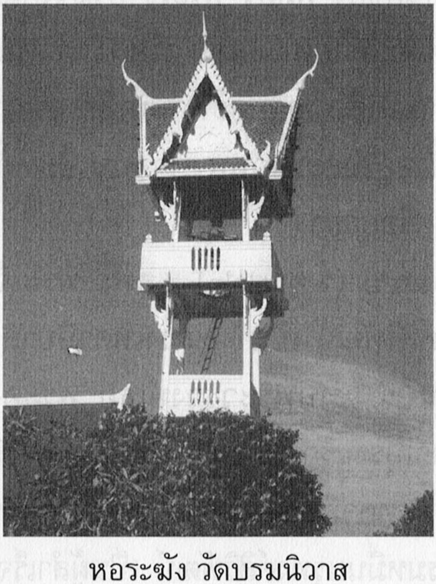
พระตำหนักของ พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงศ์สิริพัฒน์ ตั้งอยู่ท้ายเกาะลอย เรียกว่าตำหนักตะพานเกลือ เนื่องมีวัดตะพานเกลือ หรือสะพานเกลือ เป็นวัดโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ในละแวกนั้น ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของ**วิทยาลัยต่อเรือพระนครศรีอยุธยา**

พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ.๑๒๒) พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงศ์สิริพัฒน์ เป็นข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการ**มณฑลปราจีณบุรี** แทนพระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าอลังการ โดยพระยาโบราณบุรานุรักษ์ (พระยาโบราณราชธานินทร์) เป็นผู้รั้งตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่าแทน พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงศ์สิริพัฒน์ เป็นผู้สำเร็จราชการมณฑล

กรุงเก่า และมณฑลปราจีณบุรีในคราวเดียวกัน จนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ (ร.ศ.๑๒๕) พระองค์ได้ทรงขอพระราชทานพ้นจากตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า เพื่อปกครองมณฑลปราจีณบุรีแต่เพียงมณฑลเดียว

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนขึ้นเป็น **กรมขุนมรุพงศ์สิริพัฒน์** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ กรมขุนมรุพงศ์สิริพัฒน์ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ ปีกุนเบญจศก จ.ศ. ๑๒๘๕ (๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖) พระชันษา ๖๑ ปี ทรงเป็นต้นราชสกุล **วัฒนวงศ์**

หอระฆัง วัดบรมนิวาส

๙๒. เอตทัคคะในทางสัญญาบัตร

*"ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ยังทรงกรุณาตั้ง**พระครูปลัด** (อ่ำ) เจ้าอาวาสนั้นให้เป็น**พระครูศีลวรคุณ** ตำแหน่งเจ้าอาวาส และทรงพระราชทานนามวัดเขาพระงามให้เรียกว่า **"วัดสิริจันทรนิมิต"** ต่อไปก็ยิ่งเพิ่มความยินดีของอัตตโนให้มากขึ้นอีกหลายเท่า*

*ครั้นถึงวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนตำแหน่งเป็น **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ที่เจ้าคณะ**รองอรัญญวาสี** สิ้นรัชกาลที่ ๖ ในศกนี้*

*ในรัชกาลที่ ๕ อัตตโนได้รับพระราชทานสัญญาบัตรสมณศักดิ์ ๓ ตำแหน่ง สัญญาบัตรตำแหน่งเจ้าคณะมณฑล ๔ มณฑล ในรัชกาลที่ ๖ ในระหว่าง ๑๕ ปี ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรสมณศักดิ์ ๔ ตำแหน่ง รวม ๒ รัชกาล เป็น ๑๑ ตำแหน่ง เห็นจะเป็น**เอตทัคคะในทางสัญญาบัตร**ได้คนหนึ่งกระมัง?*

นับแต่ได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ๒๓ พรรษา ในศกที่ทำบุญอายุครบ ๗๐ ปีนี้ คงเป็นอันจำพรรษาในวัดบรมนิวาสแต่ ๒๑ พรรษา ไปจำพรรษาวัดบวรนิเวศวิหาร ๑ พรรษา และที่แขวงเมืองเชียงตุง ๑ พรรษา

การที่เล่ามาให้ฟังตลอดเรื่อง ได้เล่าทางลาภและยศและกิจจานุกิจ ให้เห็นว่าอัตตโนมีความสุขสบาย เจริญด้วยลาภและยศโดยลำดับ แต่อุปสมบทมาตลอดอายุได้ ๗๐ ปีบริบูรณ์"

หลวงปู่ใหญ่ เล่าถึงการได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง และเลื่อนสมณศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่๖ รวมทั้งสิ้น ๑๑ ตำแหน่ง ซึ่งท่านกล่าวในเชิงขัน ๆ ว่าท่านเป็น **"เอตทัคคะในทางสัญญาบัตร"** คือยอดเยี่ยมในทางได้ยศได้ตำแหน่ง ซึ่งมีดังนี้

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง ดังนี้

๑. ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น**เจ้าคณะใหญ่นครจำปาศักดิ์**

๒. ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรตำแหน่ง**เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี**

๓. ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรตำแหน่ง**เจ้าคณะมณฑลราชบุรี**

๔. ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร**เจ้าคณะมณฑลหัวเมืองกรุงเทพฯ**

ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนสมณศักดิ์ ดังนี้

๕. ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ **พระครูวิจิตรธรรมภาณี**

๖. ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระญาณรักขิต**

๗. ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชกวี**

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนสมณศักดิ์ ดังนี้

๘. ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพโมลี** (ปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ถูกถอดสมณศักดิ์)

๙. ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้รับคืนสมณศักดิ์ที่ **พระธรรมมหาธีรราชมุนี**

๑๐. ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระโพธิวงศาจารย์**

๑๑. ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์พระราชาคณะชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะ ที่ **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** เจ้าคณะรองฝ่ายอรัญวาสี

๙๓. ได้เลื่อนยศ และถูกถอดยศ

“ส่วนบรรดาศักดิ์ ถึงปีขาล วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนตำแหน่งเป็น **พระเทพโมลี**

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๘ พรรษาที่ ๓๙ ปลายปี **ถูกถอดลดยศออกจากตำแหน่งพระเทพโมลี**

จะเล่าเรื่องการถูกถอดไว้ให้ลูกศิษย์ฟังนิดหน่อยพอกันสงสัย คือในสมัยนั้นพึ่งเกิดมหาสงครามในประเทศยุโรปใหม่ ๆ อัตตโนได้คิดแต่งหนังสือแทนจดหมายเหตุ **ชี้โทษแห่งทุวิชา**ขึ้นเรื่องหนึ่ง ให้ชื่อว่า **“ธรรมวิจยานุศาสน์”** แจกในงานศพ **ม.ร.ว. หญิง ดวงใจ ปราโมช ณ อยุธยา** ใน**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ**

แต่หนังสือนั้นขัดข้องต่อรัฐประสาสโนบายของประเทศ เป็นเหตุไม่ต้องด้วยพระราชนิยม เมื่อทรงทราบจึงมีพระบรมราชโองการรับสั่ง**ให้ถอดจากสมณศักดิ์ ให้นำตัวไปกักไว้ที่วัดบวรนิเวศวิหาร**

ครั้นเมื่อพรรษาที่ ๔๐ ตรงกับวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ทรงพระราชทานอภัยให้อัตตโนพ้นจากโทษ แล้วทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานตำแหน่งสมณศักดิ์ ให้เป็น **พระธรรมธีรราชมหามุนี** มีตำแหน่งเสมอกับพระราชาคณะชั้นเทพ”

ในหัวข้อนี้แสดงให้เห็นธรรมะข้อ **'โลกธรรม ๘'** อย่างชัดเจน คือ มีลาภ-เสื่อมลาภ มียศ-เสื่อมยศ สรรเสริญ-นินทา สุข-ทุกข์ ที่หมุนเวียนไปตามคติธรรมดาของโลก

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ พรรษาที่ ๓๘ **หลวงปู่ใหญ่** ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่**พระเทพโมลี** เป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนาสาธุเป็นอย่างยิ่ง

ถัดมาอีกปี คือปี พ.ศ. ๒๔๕๘ พรรษาที่ ๓๙ **หลวงปู่ใหญ่** ได้รับโทษ ถูกถอดสมณศักดิ์จาก**พระเทพโมลี** เป็น**หลวงตาจันทร์ สิริจนฺโท** พระภิกษุสามัญธรรมดา แถมถูกให้นำตัวไปกักไว้ที่**วัดบวรนิเวศวิหาร** ถ้าเทียบกับคนธรรมดาก็โทษจำคุกทีเดียว

ครูบาอาจารย์เล่าว่า **หลวงปู่ใหญ่**ท่านไม่แสดงอาการเดือดร้อนแต่อย่างใด ท่านบอกว่า *"รู้สึกเบาเนื้อเบาตัวที่ได้กลับมาเป็นหลวงตาจันทร์เหมือนเดิม"* แล้วท่านก็ใช้โอกาสนี้ปฏิบัติสมาธิภาวนาได้เต็มที่ ไม่ต้องห่วงกังวลกับภาระการงานเหมือนกับช่วงที่แล้ว ๆ มา

สาเหตุที่**หลวงปู่ใหญ่**ได้รับโทษในครั้งนี้ เนื่องจากหนังสือเรื่อง **'ธรรมวิจยานุศาสน์'** พระธรรมเทศนาของท่าน ที่เจ้าภาพนำไปพิมพ์แจกในงานฌาปนกิจของ **ม.ร.ว. หญิง ดวงใจ ปราโมช ณ อยุธยา** พระชายาของ**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปราโมช กรมขุนวรจักรธรานุภาพ** ต้นราชสกุล **ปราโมช**

หนังสือดังกล่าว มีเนื้อหาบางส่วนขัดแย้งกับนโยบายของประเทศในขณะนั้น กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เกิดสงครามโลก

ครั้งที่ ๑ ขึ้นในทวีปยุโรป ระหว่างฝ่ายเยอรมัน กับฝ่ายฝรั่งเศส สงครามยืดเยื้อเป็นเวลา ๔ ปี และลุกลามบานปลายจนเป็นสงครามโลก (จะกล่าวถึงรายละเอียดภายหลัง)

เมื่อสงครามเกิดขึ้นใหม่ ๆ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** ทรงประกาศความเป็นกลางไม่เข้ากับฝ่ายใดทั้ง ๆ ที่ทรงตระหนักดีว่าไทยเราเป็นประเทศเล็ก ไม่อาจจะวางตัวเป็นกลางได้ตลอดไป เพียงแต่สามารถยืดเวลาออกไปได้บ้างเท่านั้น

ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็โปรดฯ ให้มีการเตรียมกองทัพ เตรียมอาวุธยุทโธปกรณ์ให้พร้อม ปลุกใจให้ประชาชนเตรียมพร้อมเพื่อรับสถานการณ์ มีพระราชนิพนธ์ปลุกใจว่า **"แม้หวังตั้งสงบ จงเตรียมรบให้พร้อมสรรพ์ ศัตรูกล้ามาประจัญ จะอาจสู้ริปูสลาย"** (อยู่ในพระราชนิพนธ์ **เทศนาเสือป่า**)

ในระหว่างนั้นมีการรณรงค์ให้ประชาชนบริจาคเพื่อซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ และจัดหาเรือรบไว้ป้องกันประเทศ เป็นการเตรียมการไว้ให้พร้อมหากต้องเข้าร่วมสงครามจริง ๆ

บังเอิญ... หนังสือ **'ธรรมวิจยานุศาสน์'** ของ**หลวงปู่ใหญ่** คือท่านเจ้าคุณ**พระเทพโมลี** ไปขัดแย้งกับนโยบายของประเทศในขณะนั้นจริง ๆ จะเป็นการจงใจ หรือความบังเอิญ ก็ไม่อาจทราบได้ ?

(เนื้อหาของ **'ธรรมวิจยานุศาสน์'** จะนำเสนอให้ท่านผู้อ่านได้พิจารณาในหัวข้อต่อไปครับ)

ข้อมูลจากคำบอกกล่าวต่อ ๆ กันมา ก็คือ **"รัชกาลที่ ๖ ทรงกริ้ว และให้ถอดยศหลวงปู่"**

ถ้าเราได้ศึกษาเรื่องราวให้ถ่องแท้ จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงเคารพหลวงปู่ใหญ่อย่างยิ่ง แต่ในกรณีเช่นนี้พระองค์ต้องฝืนพระทัยสั่งลงอาญาหลวงปู่ใหญ่อย่างเลี่ยงไม่ได้จริง ๆ

หลังจากกักตัวหลวงปู่ใหญ่ที่วัดบวรนิเวศอยู่ ๑ ปี แล้ว ในปีต่อมา คือ พ.ศ. ๒๔๕๙ **หลวงปู่ใหญ่**ก็ได้รับพระราชทานอภัยโทษ ให้คืนสมณศักดิ์ โดยเลื่อนให้สูงขึ้น ๑ ชั้น เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมธีรราชมหามุนี** แต่มีตำแหน่งเทียบเท่าพระราชาคณะ**ชั้นเทพ**

ยิ่งกว่านั้น เมื่อคราวที่**หลวงปู่ใหญ่** ท่านจัดให้มีพิธีฝังลูกนิมิตพระอุโบสถ **วัดเขาพระงาม** ที่จังหวัดลพบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๙ คืออีก ๑๐ ปีต่อมา เมื่อ**พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** ทรงทราบเรื่องพระองค์โปรดฯ ให้เลื่อนกำหนดการอื่น ๆ หมด แล้วเสด็จไปในงานฝังลูกนิมิต โดยที่ไม่ต้องทูลเชิญ แล้วยังโปรดฯ พระราชทานชื่อวัดเป็น **วัดสิริจันทรนิมิต** ด้วย ยังความปลาบปลื้มแก่**หลวงปู่ใหญ่** และพสกนิกรเป็นอย่างยิ่ง

ที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า การที่ทรงลงอาญา**หลวงปู่ใหญ่**ในครั้งนั้น **ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖** ทรงทำด้วยความจำเป็น และเป็นการฝืนพระทัยอย่างยิ่ง เมื่อมีโอกาสในภายหลัง พระองค์ท่านก็โปรดฯ ให้การอุปถัมภ์บำรุงแก่หลวงปู่ใหญ่เป็นอย่างดี

ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง **หลวงปู่ใหญ่**ไม่แสดงความขัดเคืองใจแต่ประการใด ท่านกลับถือเป็นโอกาสดีที่จะได้ปฏิบัติสมาธิภาวนา

ได้เต็มที่ สมความประสงค์ของท่านอย่างแท้จริง และท่านก็ปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมีโอกาสออกธุดงค์ไปเชียงตุง และ **บรรลุธรรม** เป็น **'สุคโต'** ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ดังจะกล่าวต่อไป

ในอีก ๒ หัวข้อต่อไป ผมจะเสนอเนื้อหาในหนังสือ **'ธรรมวิจยานุศาสน์'** และ **เหตุการณ์ที่ไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑** ให้ท่านผู้อ่านได้พิจารณา

ในตอนนี้ ผมขอนำพระประวัติย่อของ**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปราโมช กรมขุนวรจักรธรานุภาพ** เจ้าภาพผู้จัดพิมพ์พระธรรมเทศนาของหลวงปู่ใหญ่ เพื่อแจกในงานพระศพ **ม.ร.ว. หญิง ดวงใจ ปราโมช ณ อยุธยา** พระชายาของท่าน :-

"**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปราโมช กรมขุนวรจักรธรานุภาพ** พระนามเดิม **พระองค์เจ้าปราโมช** พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และ**เจ้าจอมมารดาอัมพา** ประสูติเมื่อวันอังคาร แรม ๙ ค่ำ เดือน ๔ ปีชวด ตรงกับวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๕๙ ทรงเป็นต้นราชสกุล**ปราโมช**

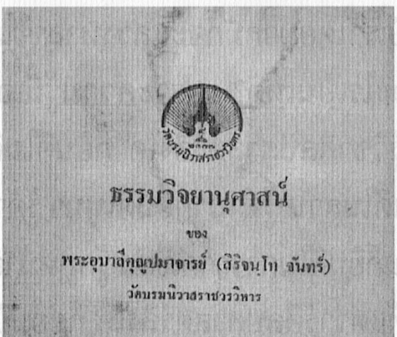
พระองค์เจ้าปราโมช ทรงกำกับราชการกรมพระนครบาล กรมหมอ กรมช่างเคลือบช่างหุงกระจก กรมญวนหก และกรมท่า **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงกรมเป็น **กรมขุนวรจักรธรานุภาพ** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐

ในช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในการสถาปนากรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า)

ที่ประชุม อันมี**สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์** (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เป็นประธาน ตกลงที่จะแต่งตั้ง**กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ** พระโอรสองค์ใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตามคำเสนอของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ แต่เรื่องนี้ไม่เป็นมติเอกฉันท์ของที่ประชุม เพราะ**พระองค์เจ้าปราโมช กรมขุนวรจักรธรานุภาพ** ทรงคัดค้านว่า การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลนั้น ตามโบราณราชประเพณีเป็นพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของที่ประชุม ซึ่งทำความไม่พอใจให้แก่สมเด็จเจ้าพระยาฯ ท่านจึงได้ย้อนถามว่า “ที่ไม่ยอมนั้นอยากจะเป็นเองหรือ”

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปราโมช กรมขุนวรจักรธรานุภาพ สิ้นพระชนม์เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ พระชนมายุได้ ๕๗ พรรษา”

(ข้อมูลจาก สารานุกรมเสรี วิกิพีเดีย)

๙๔. ธรรมวิจยานุศาสน์

เนื้อหาในหนังสือ **'ธรรมวิจยานุศาสน์'** มีความยาว ๓๖ หน้า ผมจึงขอตัดตอนคัดลอกมาเสนอเฉพาะเนื้อหาที่เป็นปัญหา คือ **ข้อที่ ๒ ทุวิชาโน ปราภโว** ที่นำไปสู่การถอดสมณศักดิ์ของหลวงปู่ใหญ่ ดังนี้

"สุวิชาโน ภวํ โหติ ทุวิชาโน ปราภโว ธมฺมกาโม ภวํ โหติ ธมฺมเทสฺสี ปราภโว ฯ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาในพุทธภาษิตคาถาซึ่งมีมาใน ปราภวสูตร เพื่อให้สำเร็จประโยชน์การฟังธรรม แด่พุทธบริษัทพอสมควรแก่กาลเวลา"

..... ฯลฯ .....

"...มนุษย์เราโดยมากมักจะแสวงหาสุขในทางแห่งทุกข์เสียเป็นพื้น เพราะอะไรเป็นเหตุ? เพราะ<u>**ความรู้**</u>นี้เองเป็นเหตุ รู้สิ่งใดก็ยินดีในสิ่งนั้น รู้วิชาศิลปศาสตร์สิ่งใด ก็ยินดีในศิลปศาสตร์สิ่งนั้น คือ รู้ทำสวนก็ยินดีในสวน รู้ทำนาก็ยินดีในนา รู้ค้าขายก็ยินดีในการค้าขาย รู้วาดเขียนก็ยินดีในการวาดเขียน รู้กฎหมายก็ยินดีในการเป็นหมอความ สุดแท้แต่ว่ารู้ศิลปศาสตร์สิ่งใด ก็ย่อมยินดีไปตามความรู้

ของตัว โดยที่สุดแต่ผู้รู้ปั้นอิฐหรือปั้นหม้อขาย ก็ยินดีในการปั้นอิฐแลปั้นหม้อ ซึ่งเป็นความรู้ของตนนั่นเอง

ในความประพฤติส่วนตัวก็เช่นเดียวกัน เมื่อรู้เพลงฆ่าสัตว์ก็ยินดีในการฆ่าสัตว์ รู้เพลงลักขโมยของเขาก็ยินดีในการลักขโมย รู้เพลงมิจฉาจารก็ยินดีในการทำมิจฉาจาร รู้เพลงมุสาวาทก็ยินดีในการกล่าวมุสาวาท รู้เพลงสุราก็ยินดีในการเสพสุรา รู้เพลงการพนันต่าง ๆ ก็ยินดีในการพนันตามความรู้ของตน โดยที่สุดแต่รู้เล่นหมากรุกหมากแยก ก็ต้องชอบการเล่นหมากรุกหมากแยกตามภูมิความรู้ของตน

ทางสุจริตก็มีอาการเช่นเดียวกัน เมื่อรู้คุณของทานก็ชอบให้ทาน รู้คุณของศีลก็ชอบรักษาศีล รู้คุณของภาวนาก็ชอบภาวนา รู้คุณของมรรคผลนิพพาน ก็ชอบมรรคผลนิพพาน รู้จักคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ชอบเคารพนบนอบพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สุดแท้แต่ความรู้ซึ่งชำนิชำนาญในวิชาศิลปศาสตร์ประเภทใด ก็ย่อมยินดีพอใจในสิ่งนั้น”

..... ฯลฯ .....

“อาศัยเหตุดังที่บรรยายมาทั้งปวงนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคบรมศาสดาผู้พิเศษในพิธีเทศนา จึงได้แสดงเป็นพุทธนิพนธคาถาใน **ปราภวสูตร** ในคาถาที่แรกดังได้ยกอุเทศขึ้นในเบื้องต้นว่า

สุวิชาโน ภวํ โหติ <u>ความรู้ดี</u> ย่อมเป็นเข็มทิศชี้ทางให้เกิดความเจริญ

ทุวิชาโน ปราภโว ความรู้ชั่ว ย่อมเป็นเข็มทิศชี้ทางให้เกิดความเสื่อมทราม

ธมฺมกาโม ภวํ โหติ ความรักใคร่ชอบใจในธรรม ย่อมเป็นเข็มทิศชี้ทางให้เกิดความเจริญ

ธมฺมเทสฺสี ปราภโว ความเกลียดชังธรรมย่อมเป็นเข็มทิศชี้ทางให้เกิดความเสื่อมทราม

เนื้อความโดยย่อในพระคาถานี้มีแต่ **ความรู้ดีเป็นสะพานแห่งความเจริญ ความรู้ชั่วเป็นสะพานแห่งความเสื่อมทราม ความรักใคร่ชอบใจในธรรมเป็นสะพานแห่งความเจริญ ความเกลียดชังธรรมเป็นสะพานแห่งความเสื่อมทราม** เท่านั้น มิได้แสดงอาการแห่งรู้ดีรู้ชั่วรักใคร่เกลียดชังธรรมว่ามีลักษณะอย่างไร

ถ้าเราจะลงความเป็นกลางแล้ว ความรู้ดีรู้ชั่วเป็นตัว**สัจจญาณ** ควรจะรู้ให้รอบทั้ง ๒ อย่าง ถึงพระบรมศาสดาเองพระองค์ก็ทรงรู้ดีจึงแสดงความดีแก่สาวกได้ ส่วนความชั่วพระองค์ก็ทรงรู้จึงแสดงความชั่วให้สาวกฟังได้

ข้อสำคัญอยู่ที่**กิจจญาณ** คือ ความประพฤติ ความทำ ถ้าประพฤติผิดทางแห่งสุจริตแล้วเป็นอันไม่ได้รับความสุขเป็นแน่นอน การที่จะประพฤติสุจริตได้ ก็เพราะรู้เหตุรู้ผลแห่งสุจริตว่ามีอำนาจประโยชน์อย่างไร ก็คงหนีคำที่ว่า**รู้ดีรู้ชั่ว**ไม่ได้

การรู้ดีรู้ชั่วเป็นหัวข้อสำคัญ สมควรที่จะกล่าวว่าเป็นมุขเป็นประธาน เป็นสะพานแห่งความเจริญและความเสื่อมโดยแท้ฯ

ต่อนี้จักขยายข้อที่ว่า**รู้ดี รู้ชั่ว**นั้น โดยมติของตนเพื่อเป็นทางดำริตริตรองของผู้อ่าน ผู้ฟัง

ข้อที่ ๑ ว่า **สุวิชา** วิชาดี คือรู้ดี รู้อย่างไรจึงจะควรนับว่ารู้ดี ถ้าจะว่าโดยทางโลก วิชาศิลปศาสตร์อันใดที่หาโทษมิได้ คือวิชาศิลปศาสตร์สัมปยุตด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา นั้นแหละชื่อว่า **สุวิชา** วิชาดี จะยกตัวอย่างวิชาหนังสือ คือ มีความเห็นว่าการรู้หนังสือเป็นทางแห่งความสุข อยากได้ความสุขจึงต้องเรียนหนังสือ ...”

..... ฯลฯ .....

“**ในข้อที่ ๒** ซึ่งว่า **ทุวิชาโน ปราภโว** วิชาชั่วเป็นสะพานแห่งความเสื่อมทราม ดังนี้นั้น

อธิบายว่า วิชาใดที่สัมปยุตด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นมูล คือเมื่อเล่าเรียนศึกษาก็เพ่งแต่จะให้ร้ายแก่ผู้อื่น เอาเปรียบเอาดีแต่ส่วนตัว ดังวิชา ฉ้อโกง ฉก ลัก ปล้นสดมภ์เขา คือ เพ่งความเสียหายให้แก่เขา เอาความได้ความดีไว้ส่วนตัว

วิชาชั่วเหล่านั้น บางสิ่งก็เป็นของจำเป็นจะต้องเล่าเรียน บางสิ่งก็ไม่จำเป็นจะต้องเล่าเรียน ดังวิชาทหาร วิชาฝึกหัดยิงปืนให้แม่นยำ เป็นต้น ก็ชื่อว่า **ทุวิชา** เป็นวิชาชั่วโดยแท้ เพราะขาดเมตตา กรุณา แก่ฝ่ายหนึ่ง

วิชาทำปืน ทำดาบ สรรพอาวุธยุทธภัณฑ์ทั้งปวง ดังเรือรบต่าง ๆ มีเรือเหาะ เรือใต้น้ำ ลูกแตกลูกตอปิโด เป็นต้น ต้องนับว่าเป็น**วิชาชั่ว** เป็นสะพานแห่งความเสื่อมทราม ความฉิบหายโดยแท้

แต่ว่าวิชาเหล่านี้ ถึงรู้ว่าเป็นวิชาชั่ว ก็จำเป็นจะต้องเรียนให้รู้ให้ฉลาด แต่พึงเข้าใจว่าเป็นวิชาชั่ว เป็นสะพานแห่งความเสื่อมทราม

มีตัวอย่างดังจะชี้ให้เห็น ที่เกิดมหาสงครามขึ้นในประเทศยุโรปในพุทธศก ๒๔๕๗ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม มาปรากฏในสมัยนี้ พากันได้รับความพินาศฉิบหายใหญ่ คือ มนุษย์ด้วยกันควรรักกัน ควรป้องกันรักษาซึ่งกันและกัน จึงจะชอบ จึงจะนับว่าเป็นชาติศิวิไลฯ

ความจริงเหตุที่จะบังเกิดขึ้น ตามข่าวก็ไม่ใหญ่โตสักปานใด ได้ความว่าคนชาติเซอร์เบีย ได้ปลงพระชนมชีพรัชทายาททั้งพระชายาของประเทศออสเตรีย ในเวลาเมื่อเสด็จประพาสประเทศเซอร์เบีย โดยวิสัยของพวกอันธพาลเป็นเหตุ สองประเทศจึงได้เป็นปากเป็นเสียงกันขึ้น แลหารือไปยังมหาประเทศให้ช่วยระงับเหตุ

ข้างฝ่ายรัสเซียก็เข้ากับเซอร์เบีย ข้างฝ่ายเยอรมันก็เข้ากับออสเตรีย ข้างฝ่ายอังกฤษ ฝรั่งเศส เข้าฝ่ายรัสเซีย

เมื่อถืออำนาจเข้าหากันทั้ง ๒ ฝ่ายเช่นนั้น ต่างฝ่ายก็มิได้ตั้งใจจะระงับเหตุ มุ่งแต่จะวางอำนาจจนถึงพร้อมกันประกาศสงครามเข้าสัมประหารชิงชัยซึ่งกันและกัน ลุกลามไปทั่วทั้งโลก ล้มตายกันด้วยอาวุธศาสตราก็นับไม่ถ้วน ล้มตายเสียด้วยอดอาหารหรือเกิดโรคต่าง ๆ เพราะกลิ่นไอโสโครกก็นับไม่ถ้วน

มิใช่จะตายแต่พลรบอย่างเดียว คนแก่และผู้หญิงและเด็กที่อพยพยกครอบครัวหนีข้าศึกไปไม่มีอาหารจะเลี้ยงกัน ตายเสียก็มากนับไม่ถ้วน คนตายในระหว่างมหาสงครามคราวนี้ไม่ต้องนับด้วยล้าน เห็นจะต้องนับด้วยโกฏิ น่าสลดสังเวช จะต้องพลัดพราก

จากกันในระหว่างสามีภรรยา บุตรนัดดา จะต้องเป็นหม้ายเป็นกำพร้า ไม่มีผู้พาทำมาหากิน จะต้องยากจนต่อไปอีก จะพรรณนาไม่มีที่สิ้นสุด

ชักมาชี้แจงเพียงเล็กน้อย เพื่อจะให้เห็นอำนาจของ**วิชาชั่ว** ย่อมให้โทษร้ายแรงถึงอย่างนี้ คือ ต่างฝ่ายต่างก็ถือว่าตนเป็นเจ้าของวิชา เรือเหาะข้าก็ทำได้ เรือดำน้ำข้าก็ทำได้ เรือรบข้าก็มาก ลูกแตก ลูกระเบิดข้าก็ทำได้

ค่าที่ต่างฝ่ายต่างอวดวิชาของตน จึงมีความกล้าหาญเข้าสู้รบชิงชัยกันแลกัน ปราศจากเมตตาปรานี แลเห็นกันเป็นเนื้อเป็นปลาไปหมดทีเดียว

คือ **วิชาชั่วเป็นเหตุแห่งความฉิบหาย** จะมากหรือน้อยให้ดูกำหนดตามกำลังของวิชา ดังวิชาทำหอกทำดาบแหลนหลาวเป็นต้น ประโยคที่ทำก็ไม่ใหญ่โตนัก ผลแห่งความฉิบหายที่ได้จากอาวุธศาสตราเหล่านั้นก็ไม่มากสักปานใด ถ้าวิชามีประโยคใหญ่ ดังวิชาทำปืนทำลูกแตก ลูกระเบิด เป็นต้น ผลแห่งความฉิบหายที่จะได้ก็เป็นของใหญ่ ดังปรากฏอยู่ในสมัยทุกวันนี้

พึงเข้าใจว่า วิชาที่สัมปยุตด้วย โลภะ โทสะ โมหะ อิจฉา พยาบาท ชื่อว่า **"ทุวิชา"** สมด้วยพุทธภาษิตว่า **"ทุวิชาโน ปราภโว"** **วิชาชั่วเป็นสะพานแห่งความเสื่อมความฉิบหาย**ดังนี้ฯ

ส่วนที่แสดงมานี้ เป็น**ทุวิชาของภายนอกตน** ยัง**ทุวิชาภายในตน**อีกประเภทหนึ่ง

การที่เห็นตัวชั่วก็มีอาการหลายอย่าง ดังเห็นว่าตัวของเรายังสัมปยุตอยู่ด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ยังประพฤติทุจริต มีฆ่าสัตว์ ฉ้อโกงเขา เป็นต้น อย่างนี้ก็ชื่อว่ารู้ตัวชั่ว ถ้ารู้ว่าตัวชั่วเช่นนั้นก็รีบแก้ไขไม่ให้ความชั่วเหล่านั้นมีในตน ก็กลับจะเป็นทางแห่งความเจริญเสียอีก ถ้ารู้ว่าตัวชั่วแล้วยังขืนทำร่ำไป ก็เป็นทางแห่งความเสื่อมทรามโดยแท้ฯ ...”

..... ฯลฯ .....

“**<u>ข้อที่ ๓</u>** ว่า **“ธมฺมกาโม ภวํ โหติ”** ความรักใคร่ชอบใจในธรรมเป็นเหตุแห่งความเจริญ นั้น พึงศึกษาให้เข้าใจในธรรมให้ได้ความชัดเจนเสียก่อนว่าอะไรชื่อว่าธรรม

คือ พระธรรมนั้น ถ้าจะแสดงตามลักษณะอาการแล้วไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่ท่านจำแนกไว้ว่า **ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม ปฏิเวธสัทธรรม** หรือ **กุศลกรรม อกุศลกรรม อัพยากตธรรม** เป็นตัวอย่าง คงถือเอาเนื้อความโดยชัดเจนไม่ได้ ...”

..... ฯลฯ .....

“**<u>ข้อที่ ๔</u>** ว่า **“ธมฺมเทสฺสี ปราภโว”** ความเกลียดชังธรรมเป็นสะพานแห่งความเสื่อมเสีย นั้น ก็พึงเข้าใจดุจเดียวกัน คือเมื่อรู้ว่าตนเป็นธรรม ๆ เป็นตนเช่นนั้น และยังขืนทำตนให้เป็นอกุศลธรรมอยู่เสมอ คือปล่อยตนให้ลุอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ ประพฤติทุจริตบาปอกุศล ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยน้ำใจอยู่ร่ำไป อย่างนี้ชื่อว่าชังธรรม คือหมายความว่า ผู้ใดยังทำตนให้เป็นข้าศึกแก่ตนอยู่ ผู้นั้นแหละชื่อว่าชังธรรมฯ”

..... ฯลฯ .....

"สรุปความในพุทธภาษิตทั้ง ๔ นี้คือ **วิชาดี วิชาชั่ว รักธรรม ชังธรรม** เป็น ๔ โดยอาการ ถ้าย่นลงคงเป็นหนึ่งเท่านั้น คือ**วิชาดีก็คือรู้ตัวดี วิชาชั่วก็รู้ตัวชั่ว รักธรรมก็คือรักตัว ชังธรรมก็คือชังตัว**

ตกลงก็เป็นหนึ่ง อยู่ที่ตัวนี้เองฯ เพราะเหตุนั้น **ผู้รู้ตัวเห็นตัว** ท่านจึงยกว่าเป็นยอดแห่งวิชา ดังพรรณนามาฉะนี้

ท่านผู้อ่านผู้ฟัง อาศัยมนสิการโดยแยบคายคงจะไม่เปล่าจากประโยชน์โดยแท้ฯ"
(จบพระธรรมเทศนา)

เนื้อหาในหนังสือ **"ธรรมวิจยานุศาสน์"** ที่เป็นปัญหานำไปสู่การถอดสมณศักดิ์ของหลวงปู่ใหญ่ ได้แก่เนื้อหาใน **ข้อที่ ๒** คือ **"ทุวิชาโน ปราภโว** วิชาชั่วเป็นสะพานแห่งความเสื่อมทราม"

ท่านผู้อ่าน ได้อ่านแล้วมีความคิดเห็นอย่างไรครับ? ลองอ่านเรื่อง**สงครามโลกครั้งที่ ๑** ในหัวข้อถัดไป ก็จะวินิจฉัยได้ดีขึ้น.

๙๕. ไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑

เรื่องนี้เกี่ยวเนื่องจากการที่**พระเทพกวี** (จันทร์ สิริจนฺโท) ถูกถอดสมณศักดิ์ และถูกกักตัวไว้ที่วัดบวรนิเวศ เป็นเวลา ๑ ปี เพราะไปวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงต่อต้านการนำประเทศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ตามที่เสนอมาในหัวข้อที่แล้ว เชิญอ่านและพิจารณาครับ.

สงครามโลกครั้งที่ ๑

สงครามโลกครั้งที่ ๑ เกิดขึ้นในทวีปยุโรป เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๔ (พ.ศ. ๒๔๕๗) และยุติเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๑๘ (พ.ศ. ๒๔๖๑) รวมเวลา ๔ ปี ทุกประเทศมหาอำนาจของโลกเกี่ยวพันกับสงครามจนกลายเป็นสงครามโลก

สาเหตุของสงครามสืบเนื่องมาจากข้อพิพาทเรื่องอิทธิพลกับผลประโยชน์มายาวนาน ระหว่าง**ฝรั่งเศส**กับ**เยอรมัน** จนเกิดเป็น**สงครามฟรังโก-ปรัสเซีย** ในปี ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๘๗๑ (พ.ศ. ๒๔๑๓-๒๔๑๔) **ฝรั่งเศส**เป็นฝ่ายแพ้ เป็นเหตุให้มีการล้มเลิกระบอบกษัตริย์ เปลี่ยนประเทศเป็น**สาธารณรัฐฝรั่งเศส** มีการเลือกตั้งประธานาธิบดี

ขึ้นบริหารประเทศ (**จักพรรดินโปเลียนที่ ๓** หรือ ชาร์ลส์ หลุยส์-นโปเลียน โบนาปาร์ต แห่ง**ราชวงศ์โบนาปาร์ต** เป็นกษัตริย์องค์สุดท้าย และประเทศฝรั่งเศสสมัยนั้นเป็น สาธารณรัฐที่ ๓ มีการเปลี่ยนแปลง-ปฏิวัติต่อมาอีก ๓ ครั้ง ปัจจุบันเป็น สาธารณรัฐฝรั่งเศสที่ ๕)

ฝ่าย**ปรัสเซีย** ซึ่งเป็นรัฐทางเหนือของเยอรมัน ก็ได้รวมตัวกับรัฐเยอรมันอื่น ๆ เป็น **จักรวรรดิเยอรมัน** (German Empire) นับเป็นประเทศที่มีความแข็งแกร่งที่สุดในยุโรปสมัยนั้น

ฝรั่งเศส กับ**เยอรมัน** ต่างประกาศเป็นศัตรูกัน แล้วทั้งสองประเทศก็แสวงหาพันธมิตรเพื่อสร้างอิทธิพลและเพื่อป้องกันตนเอง ดังนั้น ประเทศในยุโรปจึงแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ทั้งสองกลุ่มพยายามแสวงหาอาณานิคมเพื่อเสริมกำลังของตน ก่อให้เกิดขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ และเกิดข้อพิพาทระหว่างกันอยู่ตลอดเวลา

ถึงปี ค.ศ. ๑๙๑๔ (พ.ศ. ๒๔๕๗ - สมัยรัชกาลที่ ๖ ของไทย) สงครามเริ่มระเบิดขึ้น มีชนวนมาจาก**ฟรานซิส เฟอร์ดินาน มกุฎราชกุมารแห่งออสเตรีย และพระชายา** ถูกลอบปลงพระชนม์ขณะเสด็จเมือง**ซาราเจโว** ในแคว้น**บอสเนีย** ทางการจับคนร้ายได้ ชื่อ **กาวริลโล ปรินซิบ** อายุ ๒๔ ปี นักศึกษาชาวสลาฟ สัญชาติเซอร์เบีย

ทาง**ออสเตรีย**เรียกร้องให้**เซอร์เบีย**ส่งคนร้ายให้ แต่เซอร์เบียไม่ยอม **ออสเตรีย**ซึ่งบาดหมางกับเซอร์เบียอยู่ก่อนจึงประกาศสงครามกับเซอร์เบียทันที เมื่อ**วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๔** (พ.ศ. ๒๔๕๗) ถือเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามโลก

รัสเซียในฐานะผู้พิทักษ์ชาวสลาฟ ได้ยื่นมือเข้าช่วยเซอร์เบีย ทำให้เยอรมันซึ่งเป็นพันธมิตรกับออสเตรีย ต้องประกาศสงครามกับรัสเซีย แล้วสงครามก็ลุกลามบานปลาย

ฝรั่งเศส อังกฤษ อิตาลี เบลเยี่ยม โรมาเนีย กรีซ และประเทศอื่น ๆ ในยุโรป ก็เข้าช่วยรัสเซีย กลุ่มนี้เรียกว่า **ฝ่ายสัมพันธมิตร** ประกาศสงครามกับเยอรมัน ออสเตรีย-ฮังการี และตุรกี ซึ่งเรียกว่า **ฝ่ายมหาอำนาจกลาง**

ในช่วง ๓ ปีแรก ทางฝ่ายเยอรมันได้เปรียบและคาดว่าจะได้ชัยชนะแน่นอน แต่สถานการณ์กลับพลิกผันเมื่อเรือพลเรือนของสหรัฐอเมริกาถูกจมโดย (สงสัยว่า?) เรือดำน้ำเยอรมัน ทำให้ชาวอเมริกันเสียชีวิต ๑๑๒ คน เป็นเหตุให้สหรัฐอเมริกาเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร ประกาศสงครามกับเยอรมนี เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ค.ศ. ๑๙๑๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐) ต่อมาก็มีญี่ปุ่น **สยาม** และอีกหลายประเทศเข้าร่วมด้วย

สยามประเทศของเรา ได้ตัดสินใจเข้ากับ**ฝ่ายสัมพันธมิตร** ประกาศสงครามกับ**เยอรมนี** และ**ออสเตรีย-ฮังการี** เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐) หลังสงครามเกิดขึ้นแล้ว ๓ ปี

สงครามยืดเยื้อเป็นเวลา ๔ ปี **ฝ่ายสัมพันธมิตร**ได้ชัยชนะเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และทำสัญญาสงบศึกเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๑๘ (พ.ศ. ๒๔๖๑) สงครามโลกครั้งนี้มีทหารทั้งสองฝ่ายเสียชีวิตมากกว่า ๙ ล้านคน มีผู้เสียชีวิต บาดเจ็บ และสูญหาย

ไม่ต่ำกว่า ๔๐ ล้านคน นับเป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงครั้งหนึ่งของโลก

ไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑

สงครามโลกครั้งที่ ๑ แม้จะเกิดขึ้นในทวีปยุโรป ห่างจากประเทศไทย แต่ก็สร้างความลำบากใจให้กับองค์พระประมุขของประเทศไม่น้อย พระองค์ท่านจะต้องดำเนินวิเทโศบายและตัดสินพระทัยอย่างรอบคอบ

หลังสงครามเกิดขึ้นประมาณ ๑ สัปดาห์ **ไทย**ได้ดำเนินนโยบาย**ประกาศความเป็นกลาง**เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๕๗ โดยความเป็นจริง**พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** ทรงตระหนักดีว่าไทยไม่สามารถรักษาความเป็นกลางได้ตลอดไป การประกาศในครั้งนี้เป็นเพียงยืดระยะเวลาออกไปเท่านั้น เพราะไทยเป็นประเทศเล็ก อังกฤษและฝรั่งเศสจะยึดประเทศของเราเมื่อไรก็ได้

พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงติดตามความเคลื่อนไหวอย่างใกล้ชิด เมื่อสงครามเพิ่มความรุนแรงและขยายวงกว้างขึ้น จึงตัดสินพระทัยส่งกองทัพไทยเข้าไปร่วมรบในทวีปยุโรป เป็นการทำสงครามไกลบ้าน ดีกว่าจะรอให้สงครามมาประชิดบ้าน

ประเทศไทยตัดสินใจเข้ากับ**ฝ่ายสัมพันธมิตร** ประกาศสงครามกับ**เยอรมนี** และ**ออสเตรีย-ฮังการี** เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม

พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ส่งกองทหารอาสา ๒ หน่วยจากกองทัพภาคที่ ๓ คือ กองบินทหารบก มีกำลังพลประมาณ ๕๐๐ คน อยู่ในบังคับบัญชาของ **พ.ต. หลวงทยานพิฆาต** (ทิพย์ เกตุทัต) และ**กองยานยนต์ทหารบก** มีกำลังพลประมาณ ๘๕๐ คน อยู่ในบังคับบัญชาของ **ร.อ. หลวงรามฤทธิรงค์** (ต๋อย หัสดิเสวี)

ทหารไทยออกเดินทางจากกรุงเทพฯ โดย**เรือเอ็มไพร์** เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ถึงเมืองมาร์แซร์ ประเทศฝรั่งเศส วันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

กองยานยนต์ทหารบก ได้รับมอบภารกิจในการลำเลียงกำลังทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ ให้แก่กองทัพฝ่ายพันธมิตร ปฏิบัติการอย่างได้ผล จนสามารถยึดดินแดนของเยอรมันทางฝั่งซ้ายแม่น้ำไรน์ได้สำเร็จ รัฐบาลฝรั่งเศสได้มอบเหรียญกล้าหาญ**ครัวซ์เดอแกร์** (Croix de guerre) ประดับธงชัยเฉลิมพลหน่วย

สำหรับ**กองบินทหารบก** ต้องไปเรียนรู้วิธีการรบสมัยใหม่ ได้แก่ การใช้อาวุธ การยิง การทิ้งระเบิด การสื่อสาร การใช้วิทยุโทรเลข ตั้งแต่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ถึง ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ จึงสำเร็จการศึกษา แต่ไม่ทันร่วมรบ สงครามโลกได้ยุติลงเสียก่อนเมื่อ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ (ภายหลัง กองบินทหารบก ได้ยกฐานะเป็น กรมอากาศยานทหารบก และมาเป็น กองทัพอากาศ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐)

กองทหารอาสาสมัครสยามเดินทางกลับถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒ มีทหารอาสาเสียชีวิตเพียง ๑๙ นาย ได้นำอัฐิกลับประเทศไทยเพื่อมาตั้งบำเพ็ญกุศล ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** โปรดฯ ให้**สร้างอนุสาวรีย์ทหารอาสา** ที่มุมด้านตะวันตกเฉียงเหนือของท้องสนามหลวง เพื่อบรรจุอัฐิทหารอาสาผู้เสียชีวิตทั้ง ๑๙ ท่าน และโปรดฯ ให้สร้าง**วงเวียน ๒๒ กรกฎา** เป็นที่ระลึกในการประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร

การเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ นี้ เป็นผลดีแก่ประเทศไทยหลายประการ ได้แก่ :-

๑. เป็นประโยชน์แก่ทหารไทย เพราะได้ไปเรียนวิชาการทางเทคนิคการรบและการช่างในสมรภูมิจริง ๆ

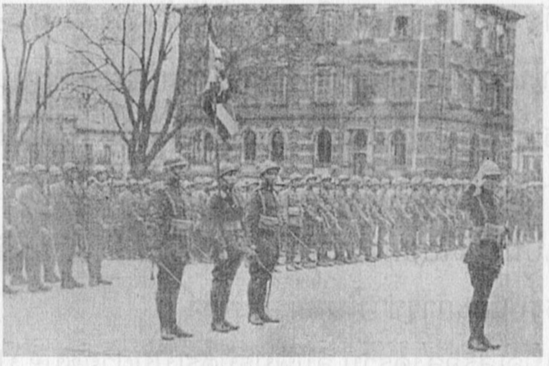
๒. เมื่อเสร็จสงคราม สัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะ ประเทศไทยได้รับการยอมรับนับถือ และได้รับเชิญให้ส่งผู้แทนเข้าประชุม ณ พระราชวังแวร์ซาย ด้วย

๓. ผลสืบเนื่องจากการเข้าร่วมสงคราม คือ สัญญาต่าง ๆ ที่ไทยทำกับเยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบก็เป็นอันสิ้นสุดลง

๔. ไทยได้พยายามแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส และชาติอื่น ๆ ที่ไทยเสียเปรียบมานานได้สำเร็จ ด้วยความช่วยเหลือของ **ดร. ฟรานซิส บี แซร์** (Dr. Francis B.

Sayre – พระยากัลยาณไมตรี) ชาวอเมริกัน ทำให้ไทยได้อิสรภาพทางอำนาจศาล และภาษีอากร คืนมาโดยสมบูรณ์

สรุปแล้ว การเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ ประเทศไทยสูญเสียน้อยมาก และได้รับผลดีหลายประการ ทั้งนี้เป็นเพราะพระอัจฉริยภาพและสายพระเนตรอันยาวไกลของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖.

ไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑

เดินทางถึงเมืองมาเซย์ (Marseille) ฝรั่งเศส เดือนสิงหาคม ๒๔๖๑

๙๖. ไปธุดงค์เมืองเชียงตุง

กลับมาเรื่อง **หลวงปู่ใหญ่** กันต่อนะครับ

*"ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๕ อัตตโนลาไปเที่ยวหาที่วิเวก เลยไปนมัสการ**พระธาตุจอมยอง** ในอาณาเขต**เมืองเชียงตุง** ในเขตแดนอังกฤษ เผอิญติดฝนชุก จะกลับมาจำพรรษากรุงเทพฯ ไม่ทัน ต้องจำพรรษาอยู่บนเขา**พระธาตุจอมยอง**ตลอดไตรมาส เป็นปีพรรษาที่ ๔๖*

*ออกพรรษาแล้ว **เจ้าฟ้าหลวงเมืองเชียงตุง**จัดให้ข้าราชการมาอาราธนารับเข้าไปเมืองเชียงตุง*

*การไปเมืองเชียงตุงจะเล่าให้ลูกศิษย์ฟังพอได้ใจความสักหน่อย การไปคราวนี้ได้ทูลลาแต่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าว่าจะไปเที่ยวทางเหนือ มิได้ลาทางราชการ ที่ไปนมัสการ**พระธาตุจอมยอง**เป็นความคิดใหม่ เพราะอยู่นอกพระราชอาณาเขต*

แต่อัตตโนระวังรักษาธุดงควัตรอย่างเต็มที่ ไม่ให้ใครรู้ว่าเป็นพระมีฐานันดรศักดิ์ เพื่อจะรักษาพระราชเกียรติยศ แต่อย่างนั้นเจ้าฟ้าหลวงเมืองเชียงตุงยังทรงทราบ

อัตตโนไปถึงเดือน ๗ พอเดือน ๘ ได้รับจดหมายของเจ้าฟ้าเชียงตุง ซึ่งให้ข้าราชการนำมา ในจดหมายนั้นมีใจความว่า ทรงยินดีที่ได้ทราบว่าอัตตโนเข้ามาในอาณาเขต บัดนี้ พระองค์ท่านกับ

ทั้งพระราชมารดาขออาราธนาเข้าไปจำพรรษาที่เมืองเชียงตุง เพื่อจะได้รับโอวาท ดังนี้

อัตตโนได้ตอบไปว่าจวนเข้าพรรษาแล้ว ฝนชุกไปไม่ได้ ระยะทางก็ไกลถึง ๘ คืน จึงต้องจำพรรษาอยู่ที่นั่น

ในพรรษานี้ได้เจริญสมถะวิปัสสนาอย่างพอใจ เป็นที่วิเวกสำราญจริง”

หลวงปู่ใหญ่ถูกถอดสมณศักดิ์ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ และถูกกักตัวที่วัดบวรนิเวศวิหาร ๑ ปี ในปีต่อมา คือ พ.ศ. ๒๔๕๙ ท่านก็ได้รับพระราชทานอภัยโทษ แถมยังได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์จากพระราชาคณะชั้นเทพ...**พระเทพโมลี** ขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมธีรราชมหามุนี** แต่ยังมีตำแหน่งเสมอกับพระราชาคณะชั้นเทพ

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๑) **หลวงปู่ใหญ่**ว่างจากภารกิจในตำแหน่งบริหาร ยังมีเฉพาะตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส แต่งานก็เบาลงเนื่องจากการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ มีความสมบูรณ์แล้ว งานบริหารวัดก็ได้จัดทำเป็นระบบ มีลูกศิษย์ทำหน้าที่แทนได้ ท่านจึงมีเวลาพอที่จะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้เต็มที่

ช่วงนี้หลวงปู่ใหญ่ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการปฏิบัติวิปัสสนาอยู่ที่**วัดสิริจันทรนิมิต** เขาพระงาม จังหวัดลพบุรี มอบภาระเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสให้ลูกศิษย์ทำแทน

ถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๕ **พระธรรมธีรราชมหามุนี** (จันทร์ สิริจนฺโท) ได้ลาไปแสวงวิเวกทางภาคเหนือ แล้วเลยเข้าไปในเขต **เมืองเชียงตุง** ประเทศพม่า เพื่อไปนมัสการ**พระธาตุจอมยอง** เผอิญติดช่วงฝนตกหนัก ไม่สามารถเดินทางกลับมาจำพรรษาที่กรุงเทพฯ ได้ทัน ท่านจึงตัดสินใจพักจำพรรษาบนเขา**วัดพระธาตุจอมยอง** ได้ปฏิบัติวิปัสสนาเต็มที่จนบรรลุธรรม เป็น **'สุคโต'** ณ สถานที่นั้น เป็นพรรษาที่ ๔๖ และท่านมีอายุ ๖๗ ปี

เมืองยองและชาวไทลื้อ

เมืองยอง ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับ**แขวงเมืองพะยาค** อยู่ใน**รัฐฉาน** ประเทศพม่า เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีความเกี่ยวข้องกับพม่า ล้านนา สยาม ลาว และเขตสิบสองปันนาของจีน คนเมืองยองสืบเชื้อสายมาจากผู้คนที่อพยพมาจาก**เมืองเชียงรุ้ง** และเมืองอื่น ๆ ใน**สิบสองปันนา** ซึ่งเป็น**คนลื้อ** หรือ**ไทลื้อ** เป็นส่วนใหญ่

ตัว**เมืองยอง**ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของ**เชียงตุง** ห่างกันประมาณ ๘๐ กิโลเมตร และห่างจากชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ประมาณ ๑๕๐ กิโลเมตร

สภาพของตัวเมืองยองเป็นแอ่งที่ราบกลางหุบเขา มีภูเขาล้อมรอบ มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะมีแหล่งน้ำที่ดี เป็นเขตเกษตรกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่ง ตั้งแต่อดีตจึงมีผู้คนอพยพจากที่ต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานตลอดเวลา ภูมิประเทศด้านตะวันตกสูงกว่าด้านตะวันออก

แม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำลาบ แม่น้ำวัง และแม่น้ำยอง จึงไหลไปทางทิศตะวันออก ไปลงสู่แม่น้ำโขง

เมืองยองตั้งอยู่บนเนินสูง มีคูน้ำคันดิน มีกำแพงเมืองล้อมรอบ มีประตูเมืองทั้ง ๔ ด้าน บริเวณใจกลางเมืองมี**ต้นสรี**มีไม้ค้ำโดยรอบ แสดงถึงความเชื่อเรื่อง**ไม้ค้ำสรี** เช่นเดียวกับคนเมืองในล้านนา (ทางล้านนาเรียกต้นโพธิ์ ว่า **ต้นสรี** ออกเสียงเป็น **สะหลี**)

ตามตำนานเมืองยองอธิบายว่า คำว่า **ยอง** หรือ **ญอง** อันเป็นชื่อเมืองนั้น เป็นชื่อต้นหญ้าชนิดหนึ่ง ครั้งหนึ่งมีนายพรานมาจาก**อาฬวีนคร** ได้จุดไฟเผาป่าทำให้หญ้ายองปลิวไปทั่ว เมืองยองโบราณมีชื่อเป็นภาษาบาลีว่า **มหิยังคนคร**

การก่อตั้งเมืองยองเริ่มขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เริ่มจากการตั้งถิ่นฐานของพวก**ลัวะ** เป็นกลุ่มคนพื้นเมือง มาในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก็มีกลุ่ม**คนไทลื้อ**จาก**เมืองเชียงรุ้ง** ในดินแดนสิบสองปันนานำโดย**เจ้าสุนันทะ** โอรสของเจ้าเมืองเชียงรุ้ง ได้พาบริวารอพยพเข้ามา และมีอำนาจปกครองเมืองยองเหนือคนพื้นเมือง เมืองยองในยุคต้นจึงมีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมกับเมืองเชียงรุ้งอย่างใกล้ชิด

เมืองยองตั้งอยู่ระหว่างตะเข็บรอยต่อ ๓ อาณาจักรใหญ่ คือ พม่า ล้านนา และสิบสองปันนาของจีน จึงถูกเรียกว่า **เมืองสามฝ่ายฟ้า** คือเป็นเมืองกันชนของอาณาจักรใหญ่ทั้งสาม เวลามีศึกสงคราม เมืองยองจึงถูกดึงให้เข้าร่วม ด้วยการถูกเกณฑ์ทั้งคนและเสบียงจากอาณาจักรใหญ่ทั้งสามอยู่เสมอ

ในสมัยที่**ล้านนา**มีอำนาจสูงสุด **พระเจ้าติโลกราช** (พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐) กษัตริย์**ราชวงศ์มังราย**ลำดับที่ ๑๑ ได้ขยายอำนาจของล้านนาไปครอบครองเมืองยอง จนถึงดินแดนสิบสองปันนา ในตำนานล้านนาระบุว่า**พระเจ้าอโศก**ได้บูรณะ**พระธาตุจอมยอง** และทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในเมืองยองให้เจริญมั่นคง แสดงว่าพุทธศาสนาแบบลังกาได้ขึ้นไปเผยแผ่ถึงเมืองยองและหัวเมืองต่าง ๆ ในดินแดนแถบนี้แล้ว

ช่วง พ.ศ. ๒๑๒๑-๒๓๑๗ **ล้านนา**ตกอยู่ในครอบครองของพม่า ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองยองกับล้านนาจึงขาดช่วงไป

เมื่อ**เชียงใหม่**ได้เอกราชคืนจากพม่า ด้วยความช่วยเหลือของทัพ**พระเจ้าตากสินมหาราช** ในปี พ.ศ. ๒๓๑๗ **ล้านนา**ก็เป็นของไทยตั้งแต่นั้นมา ถึงสมัย**พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑** ได้สนับสนุน**พระยากาวิละ** (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๖) เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้ขยายอำนาจขึ้นมาทางดินแดนตอนเหนือ มาถึงเมืองยองและเมืองใกล้เคียง เพื่อฟื้นฟูเชียงใหม่ให้เป็นปึกแผ่น จึงได้อพยพผู้คนใน**เมืองยอง**และเมืองใกล้เคียงลงมาด้วย เป็นการอพยพครั้งใหญ่ที่เรียกว่า 'เทครัว' คือ อพยพมาทั้งระบบของเมือง นับตั้งแต่เจ้าเมืองยอง บุตร ภรรยา ญาติพี่น้อง ขุนนาง พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่นระดับต่าง ๆ ตลอดจนไพร่พลจำนวนมาก ให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานใน**เมืองลำพูน** และเมืองใกล้เคียง

การตั้งถิ่นฐานของชาวยองในเมืองลำพูน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๒๗ นั้น **พระเจ้ากาวิละ**ยังไม่ได้แต่งตั้งให้ผู้ใดเป็นเจ้าเมืองลำพูน เพราะลำพูนยังเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๔๘ พระองค์เห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งและฟื้นฟูเมืองลำพูนขึ้นใหม่ เป็นการเตรียมกำลังคนเพื่อสนับสนุนเชียงใหม่เมื่อมีศึกสงคราม ทั้งนี้เพราะกำลังคนในเมืองลำพูนลดลงไปในครั้งที่พระเจ้ากาวิละพาไปตั้งที่เมืองเชียงใหมในปี พ.ศ. ๒๓๓๙ และยังสูญเสียผู้คนไปกับศึกสงครามหลายครั้งอีกด้วย คนเมืองลำพูนจึงมีน้อยสามารถรองรับผู้คนที่มาจากเมืองยองและเมืองต่าง ๆ ได้อีกมาก

*“เมื่อเดือน ๗ (ราวเดือนเมษายน) ขึ้น ๕ ค่ำ ตรงกับวันจันทร์ พ.ศ. ๒๓๔๘ พระเจ้ากาวิละได้มอบหมายให้**เจ้าคำฝั้น**และบริวารจากเมืองเชียงใหม่ และ**เจ้าบุญมา** น้องคนสุดท้อง และบริวารจากเมืองลำปาง **เจ้าเมืองยอง**พร้อมด้วยบุตรภรรยา น้องทั้งสี่ ญาติพี่น้องขุนนาง พระสงฆ์และไพร่พลจากเมืองยองนับ ๑๙,๙๙๙ คน เข้ามาแผ้วถางเมืองลำพูนที่ร้างอยู่ จนถึงวันพุธขึ้น ๘ ค่ำ จึงเข้ามาตั้งเมืองลำพูนได้ พระสงฆ์จำนวน ๑๙๘ รูป สวดมงคลพระปริตในที่ไชยยะมงคล ๙ แห่งในเมืองลำพูน เจ้าเมืองยอง บุตร ภรรยา ญาติพี่น้องขุนนาง และพระสงฆ์ระดับสูง ได้ตั้งเข้าอยู่บริเวณ**เวียงยอง** ทางฝั่งตะวันออกของ**แม่น้ำกวง** ส่วนไพร่พลอื่น ๆ ได้แยกย้ายกันออกไปตั้งในพื้นที่ต่าง ๆ ของลำพูน*

การที่ชาวยองเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นจำนวนมากนี้เอง คนยองในเมืองลำพูนจึงยังคงรักษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น ภาษา ไว้ได้ค่อนข้างยาวนานจนถึงปัจจุบัน"

พระธาตุจอมยอง

เรื่องของ**พระธาตุจอมยอง** สถานที่ที่**หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** ไปพักจำพรรษาในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้ปฏิบัติบำเพ็ญเพียรตลอดพรรษา จนได้บรรลุธรรมถึง **'สุคโต'** ณ สถานที่แห่งนี้

เรื่องความเป็นมาของ**พระธาตุจอมยอง** มีปรากฏใน **พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก** เป็นตำนานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของล้านนา ที่น่าสนใจเล่มหนึ่ง

พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก กล่าวถึง *"พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับรอยพระบาทและประทานพระเกศาธาตุ ๑๐๑ เมือง ในชมภูทวีป โดยเฉพาะในล้านนาไทย จีน พม่า ลาว รวบรวมรอยพระพุทธบาทได้ ๗๕ แห่ง พระเจดีย์บรรจุพระเกศาธาตุ ๘๔ แห่ง พระองค์เสด็จมาฐาปนาไว้จริงมากกว่า ๑๕๙ แห่ง"*

ในตำนาน เริ่มด้วยพุทธรำพึง... *"แท้จริงเป็นพุทธรำพึงว่า พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ทรงปลดเปลื้องสัตว์โลกให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์ นับจำนวน ๒๔ อสงไขย... ส่วนเราตถาคตนั้น ตั้งแต่ตรัสรู้จนกระทั่งนิพพาน ได้โปรดสัตว์โลกยังไม่เต็มที่ ได้เพียง ๒๐ อสงไขย... ยังขาดอีกประมาณ ๔ อสงไขยจึงจะครบ ด้วยสัตว์โลกที่*

มีสมภารอ่อนก็ยังมีอีกมาก ***สมควรเราจะตั้งจิตอธิษฐานฐาปนายังพระบาท และพระธาตุ ไว้ในที่อันควร*** *เพื่อเป็นที่สักการบูชาของคนและเทวดาทั้งหลาย ให้เป็นเสมือนดังตัวเรายังทรมานดำรงชีวิตอยู่ ตราบเท่า ๕๐๐๐ พระวสา จึงปรินิพพาน ฯลฯ”*

สำหรับความเป็นมาของตำนาน กล่าวว่า พระอินทร์ได้ให้**เปจจสีลาเทพบุตร** แกะสลักจารึกเรื่องรอยพระพุทธบาทและพระธาตุ ลงบนแผ่นศิลา มีความยาว ๗ วา หนา (กว้าง) ๓ วา เพื่อให้ปรากฏแก่คนและเทพยดา พระมหากษัตริย์ ในรุ่นหลัง แผ่นศิลานั้นอยู่ที่ **วัดเสลาราม** ในลังกาประเทศ

มีพระเถระชาวมอญอยู่หงสาวดี ๒ รูป ได้คัดลอกจารึกนี้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๕๐ แล้วท่านทั้งสองก็จาริกเดินทางไปนมัสการพระพุทธบาทและพระธาตุเจดีย์แทบทุกแห่ง จนกระทั่งถึง**ดอยเกิ้ง** อ.ดอยเต่า จ.เชียงใหม่ **ท่านพระมหาโพธิสมภาร** เจ้าอาวาสวัดใกล้เชิงเขาดอยเกิ้ง ได้คัดลอกตำนานนี้ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๖ ต่อจากนั้นก็ได้คัดลอกกันต่อ ๆ มา ลงใบลานเป็นภาษาล้านนา มี ๑๒ กัณฑ์ เป็นตำนานที่ประเสริฐหายากยิ่ง เป็นตำนานเกี่ยวกับการบำรุงยกย่องพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง และยังประโยชน์ทางปัญญาแก่มหาชน...

เรื่องของ**พระธาตุจอมยอง** มีปรากฏอยู่ในกัณฑ์ที่ ๓ (จากทั้งหมด ๑๒ กัณฑ์) ความย่อของกัณฑ์ที่ ๓ เริ่มด้วย *“พระพุทธองค์และพระอรหันต์ เสด็จเข้าสู่****เขตสุวรรณภูมิ สมัยอาณาจักรทวาราวดี*** *เสด็จถึง****เมืองเชียงของ*** *(จังหวัดเชียงราย) ประทานพระเกศาธาตุ*

*และประทับรอยพระบาทที่**เมืองคาง** (ปัจจุบันเรียกว่า บ้านกลาง) จากนั้นเสด็จ**เมืองเชียงตุง** (เขตพม่า) ประทานพระเกศาธาตุและประทับรอยพระบาทที่**ท่าผาคม**และ**ดอยช่อง** ที่ **หมู่บ้านจ่องบ่อง** (บ้านที่มีลักษณะเป็นช่องเป็นรู) จากนั้นเสด็จปราบยักขเสนาที่**ดอยรูปช้างหมอบ** ริมฝั่ง**แม่น้ำมุคคนที** ณ ที่นี้พระองค์ประทับรอยพระหัตถบาทซ้อนรอยพระหัตถบาทพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ ต่อไปเรียกว่า**พระบาทท่าวังงาม** (เขตนาคุลละ ประเทศพม่า) ดอยนั้นได้ชื่อว่า**เวสาลบรรพต** หรือ**ดอยพุปูสร้าง เมืองสูง** ลำดับนั้นเสด็จประทับรอยพระบาท**ดอยผาช่อ ดอยพูคำ** (ปูคำ)*

*เสด็จต่อไป**ดอยมหิยงค์** (เมืองยอง เขตสิบสองปันนา) ทำนายว่าต่อไปจะเป็นที่ประดิษฐาน **พระเกศาธาตุ ๔ องค์** เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้วจะเป็นที่ประดิษฐาน**พระนลาฏธาตุ** ครั้นพระองค์ปรินิพพานได้ ๗๗ ปี **พระยาสุรงควัตติ**ได้สร้างเจดีย์ธาตุ และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๒๐๒๐ ปี บ้านเมืองเกิดยุคเข็ญ พระบรมธาตุจึงแสดงปาฏิหาริย์และบังเกิดนักปราชญ์ท่านหนึ่งเป็นที่นับถือกราบไหว้ เมื่อนั้นบ้านเมืองจึงจะสงบสุขและรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง”*

ในส่วนของ **พระธาตุจอมยอง** ที่ประดิษฐานบน**ดอยจอมยอง** หรือ **ดอยมหิยังคะ** ในสมัยพุทธกาล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ :-

“... ตรัสพยากรณ์เช่นนี้แล้วเสด็จไปสู่**ดอยมหิยังคะ** อันมีในเมือง**มหิยังคะประเทศ** (เมืองยอง) อันเป็นเขตเมือง**วิเทหะ** (เมืองฮ่อ) **ดอยมหิยังคะ**นั้นเป็นสถานที่วิเศษยิ่งนัก มีแม่น้ำสายหนึ่งไหลผ่านท่ามกลางเมือง แล้วพุ่งตรงสู่เขามหิยังคะ ๕ แห่ง แล้วจึงไหลเลยไป **ดอยมหิยังคะ**นั้นตั้งขวางแม่น้ำไว้เหมือนเรือขวางแม่น้ำฉันนั้น ด้านท้ายภูเขาหันไปทางทิศตะวันตก หัวแห่งภูเขาหันไปทางทิศตะวันออก แม่น้ำมหิยังคะไหลผ่านท่ามกลางดอย มีที่คดโค้ง ๕ แห่ง ตรงกลางดอยนั้นเป็นห้วงน้ำกว้างใหญ่ เป็นที่อยู่แห่งพญานาค

*“ท่ามกลางดอยฝ่ายแม่น้ำมหิยังคะ มีอุทกกุปะคือบ่อน้ำบ่อหนึ่ง มีปริมณฑลกลมมนเป็นประดุจดั่งวงแห่งกงจักร มี**ไม้ไล่**กอหนึ่ง (ไม้ไล่ คือไม้ประเภทไม้ไผ่) อันประเสริฐยิ่งนัก ดูราอานนท์* ***หลังจากตถาคตปรินิพพานไปแล้ว จงเอาธาตุเชิงเกศาหน้าผากของตถาคตมาบรรจุไว้ในที่นี้เถิด****”*

พระมหาอานนท์ได้สดับพระธรรมเทศนาเช่นนั้น ก็ทูลขอ**พระเกศาธาตุ**จากพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงลูบพระเศียร **ได้พระเกศาธาตุ ๔ องค์** ทรงมอบให้แก่พระอานนท์และพระอินทร์ เพื่อให้ประดิษฐานไว้ที่**ดอยมหิยังคะ**ที่นั้น

แล้วพระองค์ก็ทรงนำหมู่พระขีณาสพอรหันต์เจ้า เสด็จกลับสู่เมืองราชคฤห์ ตั้งแต่นั้นไปพระองค์สั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลายจนตราบพระชนมายุได้ ๘๐ พระพรรษา ก็เสด็จดับขันธปรินิพพานไป พระองค์ทรงอธิษฐานประดิษฐานพระชินธาตุ พระธรรมคำสอน

และอริยสงฆ์ไว้ เพื่ออยู่เฝ้าโปรดเมตตาสั่งสอนคนทั้งหลาย ตราบสิ้น ๕๐๐๐ พรรษา ก็มีแล

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วได้ ๕๐ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ถึงวันเดือนอ้ายเพ็ญ (ภาษาบาลีว่า สตฺตาหสตฺตมาสปญฺญาสวสฺสา จเยน ปรินิพฺพิเต ภควาติ) มีพระอรหันต์ ๔ องค์ องค์เป็นประธานชื่อ**อานันทญาณเถร** องค์หนึ่งชื่อ**อุปนันทเถร** องค์หนึ่งชื่อ**โสภิตเถร** องค์หนึ่งชื่อ**สุภัณณเถร** ทั้ง ๔ องค์นี้ได้ฟังพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าว่า **ให้นำเอาพระธาตุกระดูกเชิงพระเกศาหน้าผากองค์พระพุทธเจ้า กับทั้งพระเกศา ๔ องค์** ก็พากันนำมาถึง**ยอดเขามหิยังคบรรพต**

ส่วน**พระคิริมานันทเถร** ที่เคยอยู่บนภูเขานี้แต่ก่อน ท่านได้จากที่นั้นไป แล้วไปนิพพานที่อื่น ทิ้งเสนาสนะที่เคยอยู่นั้นเสีย พระมหาเถรทั้ง ๔ องค์จึงไม่พบท่าน ได้พบแต่ที่เคยอยู่อันสงัด เพราะว่าที่ท่านเคยอยู่นั้นท่านปลูกไม้ไล่กอหนึ่งที่ข้างบ่อน้ำทิศตะวันตก พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ องค์อาศัย**กอไม้ไล่**นั้น จึงรู้ว่าเป็น**ที่อยู่พระคิริมานันทเถรเจ้า**

ส่วน**พญามหานราสุมหาราช** ที่ทรงบริจาคองคทานอันประเสริฐบูชาพระพุทธเจ้า ก็ถึงกาลชราภาพ จึงสวรรคตไปอุบัติในเทวโลก

ในสมัยเมื่อพระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ องค์ นำเอาพระธาตุมาถึง **ดอยมหิยังคะ**นั้น เป็นสมัยองค์**พระเจ้าสุรังควัตติราช** เป็นเชื้อสายของ**พระเจ้านราสุมหาราช** เสวยราชสมบัติอยู่ **พระเจ้าสุรังควัตติราช** ทรงประกอบด้วยบุญสมภารเป็นอันมาก มีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย

พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ องค์ อัญเชิญ**พระธาตุกระดูกหน้าผากและพระเกศาธาตุ** มาถึงพระราชสำนักของพระเจ้าสุรังควัตติราช เพื่อให้พระองค์ได้ทอดพระเนตรและทรงสักการ เมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรธาตุพระนลาฏและพระเกศาทั้ง ๔ องค์ ก็ทรงบังเกิดปีติโสมนัสมาก ทรงอภิวาทสักการบูชาด้วยปรมามิสบูชาทั้งมวลเสวยพระทัยอันคารวะยิ่ง

รับสั่งให้ประกาศแก่เสนาอำมาตย์ ตลอดถึงประชาราษฎร์ทั้งมวลทั้งหญิงและชายหนุ่มแก่ เมื่อได้ทราบว่า พระอรหันต์เจ้านำพระธาตุพระพุทธเจ้าเข้ามาเพื่อประดิษฐานก่อเป็นพระเจดีย์ไว้บน **ดอยมหิยังคบรรพต** เป็นปูชนียสถานที่กราบไหว้บูชาของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย เขาก็บังเกิดปีติโสมนัสมาก พากันขวนขวายหาวัตถุต่าง ๆ เป็นต้นว่า วัตถาภรณ์ ดอกไม้ของหอม มาบูชา เข้ามากันแต่ทิศานุทิศ ต่างก็อภิวาทกราบไหว้**พระนลาฏธาตุและพระเกศาธาตุทั้ง ๔ องค์** นี้

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงประกอบด้วยพระมหากรุณาธิคุณยิ่ง เมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ได้เสด็จมาโปรด

เวไนยสัตว์ ประทับสำราญบน**ดอยมหิยังคบรรพต**ที่นี้ เวลานั้น **พระเจ้านราสุมหาราชา**องค์เป็นมหาปิตุราชของพระองค์ ทรงบังเกิดพระราชหฤทัยเลื่อมใส ได้ทรงสละองค์ทานอันประเสริฐ คือทรงสละราชสมบัติบูชาอนันตาธิคุณแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยิ่งกว่านั้น หมู่เทวดา นาค ยักษ์ อารักษ์ทั้งหลาย ตลอดถึงมวลมนุษย์ ต่างก็มีปสาทศรัทธาพร้อมกับพระเจ้านราสุมหาราช ต่างก็สักการบูชาอุปัฏฐากสมเด็จพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพยิ่ง

พระพุทธองค์ทรงประกอบด้วยพระมหากรุณาทอดพระเนตรดอยมหิยังคสถานที่นี้ ทรงเห็นว่าเป็นสถานที่วิเศษยิ่งนัก สมควรจะประดิษฐานพระศาสนาต่อไปภายหน้า จึงตรัสแก่พระอานนท์องค์เป็นธรรมภัณฑาคาริกว่า *"ดูราอานนท์ สถานที่ดอยมหิยังคบรรพตนี้เป็นที่อันวิเศษยิ่ง จะเป็นเหตุให้ศาสนาธาตุเจริญรุ่งเรืองต่อไปภายหน้าหลังจากตถาคตปรินิพพานไปแล้ว ท่านทั้งหลายจงนำเอาพระธาตุ**กระดูกหน้าผากแห่งตถาคต** มาประดิษฐานก่อเป็นเจดีย์ไว้เพื่อเป็นที่สักการบูชาของคนและเทวดาทั้งหลาย"*

พระมหาอานันทเถรได้รับฟังด้วยความปีติอันดียิ่ง กับทูลขอพระเกศาธาตุจากพระองค์ เพื่อนำมาประดิษฐานไว้รวมกับพระนลาฏธาตุ พระพุทธองค์ก็ทรงกรุณาทรงยกพระหัตถ์ลูบพระอุตมังคศีรษะได้พระเกศาธาตุ ๔ องค์ ทรงมอบให้แก่พระมหาอานันทเก็บรักษาไว้

บัดนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เราทั้งหลายได้ฟังคำสั่งของพระพุทธเจ้าทุกประการ

จึงได้อัญเชิญพระนลาฏธาตุและพระเกศาธาตุทั้ง ๔ องค์ มาเมตตามหาบพิตร เพื่อได้ทอดพระเนตรและถวายสักการบูชาตามพระราชศรัทธา และเพื่อมหาบพิตร รวมทั้งเสนาอำมาตย์รัฐประชาทั้งหลายจะได้พร้อมกันก่อพระเจดีย์เป็นที่บรรจุพระธาตุไว้ เป็นที่สักการบูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลายทั้งสิ้น ๕๐๐๐ พรรษา แล”

พระเจ้าสุรังควัตติราชทรงสดับถ้อยคำที่พระมหาเถรเจ้ากล่าวเช่นนั้น ก็ทรงปีติโสมนัสบังเกิดพระราชศรัทธา ถวายอภิวาทพระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ องค์ แล้วตรัสว่า “ข้าแต่พระมหาเถรเจ้า สาธุเป็นการดียิ่ง ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามโอวาทคำสอน จักได้บำเพ็ญกุศลบุญอันยิ่ง แต่ว่าจะให้ข้าพเจ้ากระทำสักการบูชาด้วยวัตถุบูชาชนิดใด จึงจะเหมาะสมแก่พระเจดีย์ธาตุนั้นหนอ”

พระมหาเถรเจ้า ๔ องค์ เมื่อจะพรรณนาแสดงพระคุณของพระพุทธเจ้าโดยสังเขปกล่าวว่า **“วีสติอสงฺเขย ยานิ นวกปฺป สตฺสหสฺสาธิกานิ ปารมิโย ปูเรตวา สมฺมาสมฺโพธิ ปตฺวามน ตวิตการคุณนาม สมฺมาสมฺพุทฺโธ อรหนฺตํ คุณวํ”** ดังนี้

ดูรามหาบพิตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแห่งเราพระองค์ตรัสรู้**ไญยธรรม ๕ ประการ** คือ **สังขารไญยธรรม ๑ วิกาลไญยธรรม ๑ ลักขณไญยธรรม ๑ นิพพานไญยธรรม ๑** และ**ปัญญัติไญยธรรม** เป็นคำรบที่ ๕ ด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงบำเพ็ญสะสม**บารมี ๓๐ ทัศ** ทรงบำเพ็ญ**มหาบริจาค ๕** ประการ **จริย ๓ ประการ** กับทั้ง**สุจริต ๓ ประการ** แล้วทรงตั้งปณิธานปรารถนาด้วยพระทัยนับเป็นเวลานาน ๗ อสงไขยมหากัปป์ ต่อมาทรงตั้งปณิธานปรารถนา

พระโอษฐ์นับเป็นเวลาได้นาน ๘ อสงไขยมหากัปป์ ต่อมาทรงตั้งปณิธานปรารถนาด้วยพระทัย ด้วยพระโอษฐ์ ด้วยพระวรกาย ทรงได้รับพยากรณ์ นับเป็นเวลานาน ๔ อสงไขยกับอีกแสนมหากัปป์ นับตั้งแต่ทรงตั้งปณิธานด้วยพระทัยเป็นต้นมา รวมเวลาได้นาน ๒๐ อสงไขยกับอีกแสนมหากัปป์ จึงได้ทรงตรัสรู้สัพพัญญุตญาณด้วยพระองค์เอง จึงได้ชื่อว่าพระพุทธเจ้า ผู้ทรงคุณอันไพศาลหาประมาณหาที่สุดมิได้

"ดูรามหาราช มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ที่จะพึงกระทำการสักการบูชาให้เหมาะสมแก่พระคุณของพระพุทธเจ้านั้น หาไม่ได้ในโลกและเทวดาทั้งหลาย จะทำได้ก็เพียงแต่ขวนขวายสักการบูชาตามที่ขวนขวายได้นั้นแต่ประการเดียว"

พระมหาเถรเจ้าแสดงพระคุณของพระพุทธเจ้าอันประเสริฐโดยสังเขปเช่นนี้ เพื่อเป็นที่ให้**พระเจ้าสุรังควัตติราช**ทรงกำหนดรู้หัตถกรรมกรณ์ อันจะพึงเป็นที่สำราญแห่งพระชินธาตุเจ้าทุกประการ

พระองค์ก็ทรงรู้แจ้งกิจกรรมทั้งมวล แล้วก็รับสั่งให้หาช่างผู้สามารถมา พระองค์ก็ทรงรวบรวมราชวัตถุเป็นอันมาก ทรงนำมายังกระออมแก้วลูกหนึ่งใหญ่เท่ามะนาวกาน คือใหญ่เท่าลูกเดื่อใหญ่ ทรงอัญเชิญ**พระนลาฏธาตุ และพระเกศาธาตุทั้ง ๔ องค์** นั้น เข้าบรรจุในกระออมแก้วลูกนั้น ให้ช่างทำกระออมทองคำอีกลูกหนึ่งน้ำหนัก ๑๐๐๐ เอาใส่ในไหจีนลูกหนึ่ง ทรงใส่แก้วแหวนเงินทอง มูลค่า ๔๐๐,๐๐๐ คำ ประดิษฐ์ตบแต่งเครื่องบูชาทั้งปวงเพื่อบูชาพระธาตุให้บริบูรณ์

แล้วให้แผ้วถางปรับพื้นบน**ดอยมหิยังคบรรพต** ให้เรียบราบสม่ำเสมอบริสุทธิ์สะอาด จึงขุดลงท่ามกลางดอยที่นั้นลึก ๔๘ ศอก นับเป็นวาได้ ๑๒ วา กว้างตามความเหมาะสม ชำระเนื้อที่ให้บริสุทธิ์สะอาด ปูผ้าสังฆาฏิผืนหนึ่งลงที่ก้นหลุมนั้น วางเครื่องสักการะบูชาทั้งหลายเป็นจำนวนมาก

จึงอัญเชิญ**พระนลาฏธาตุและเกศาธาตุ ๔ องค์** ลงประดิษฐานไว้เหนือผ้าสังฆาฏิและเครื่องบูชาทั้งปวง มนุษย์ เทวดา ยักษ์ นาค และอารักษ์ทั้งหลาย ก็พร้อมกันประโคมดนตรีสมโภชบูชา ส่งเสียงสาธุการเป็นอันมาก

ส่วนพระอินทร์ เทวดา และพระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย ก็สร้างยนตร์จักรผันไว้ทั้ง ๔ ด้าน และก่ออิฐถือปูนให้แนบแน่นดี เอาหินกลมอันมีลักษณะเหมือนกงเกวียนกั้นไว้ ๔ ด้าน และก่ออิฐถือปูนให้แนบแน่นดี เอาหินกลมอันมีลักษณะเหมือนกงเกวียนกั้นไว้ทั้ง ๔ ด้าน ทำเพดานปิดไว้ทั้ง ๔ ด้านเช่นกัน สร้างวิหารหลังหนึ่งครอบไว้ แล้วจึงก่อพระเจดีย์ฆระคือเรือนแห่งพระเจดีย์ครอบไว้บนแผ่นดิน เพื่อให้เป็นที่กราบไหว้สักการบูชาของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย

เมื่อการก่อสร้างและบรรจุพระธาตุเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระอรหันต์เจ้าทั้ง ๔ องค์ จึงดูอนาคตภายภาคหน้าด้วยญาณจักษุ แล้วพยากรณ์ไว้ว่า

"เมื่อพระพุทธศาสนาล่วงไปแล้ว ๒๐๒๐ พรรษา ภัยจะเกิดแก่คนทั้งหลายในเมืองมหิยังคะ เขาจะอยู่ในเมืองนี้ไม่ได้ และเมืองนี้

*จะร้างไป หลังจากนั้น**พระนลาฏธาตุเจ้า**จะแสดงปาฏิหาริย์มีรัศมีรุ่งเรืองปรากฏแก่คนและเทวดา ครุฑ นาค ทั้งมวล คนทั้งหลายจะมาตั้งบ้านเรือนอยู่ แล้วสักการบูชาพระธาตุเจ้าไปตลอด*

*ในสมัยนั้นยังมีนาไร่หลวงหลายไร่ กว้าง ๙ ขว้างฆ้อน ยาวก็เท่ากันเป็นสี่มุมจตุรัส มีอยู่ทางทิศตะวันตกของ**ดอยมหิยังคะ** กลางนาไร่นั้นมีอ่างทองคำใบหนึ่งมีน้ำหนัก ๔๐๐,๐๐๐ ทองคำ แต่ละมุมของไหทองคำนั้นมีไหทองคำตั้งอยู่ แต่ละไหมีน้ำหนัก ๔๐๐,๐๐๐ ทองคำ รวม ๔ ไห*

ในกาลนั้นจะมีนักปราชญ์ผู้หนึ่ง เป็นผู้มีปัญญามากมีศีลบริสุทธิ์จะมาประจำอยู่ในที่นี้ เป็นที่ลือชาปรากฏ มนุษย์และเทวดาทั้งหลายจักสักการบูชาเป็นอันมาก เมืองมหิยังครัฐจะอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวของสมบัติ ประชาชนจะอยู่เย็นเป็นสุข

ในสมัยนั้น พญานาคจะนำเอาวัตถุของทั้งมวลออกมา แล้วจะได้ปรึกษากันเพื่อบูรณะก่อสร้างพระมหาเจดีย์ธาตุให้เจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก”

พระอรหันต์เจ้าทั้ง ๔ องค์ได้พยากรณ์ความเสื่อมและความเจริญของเมือง**มหิยังคะ** ด้วยประการดังกล่าวมานี้

พระเจ้าสุรังควัตติราช มีพระราชโอรส ๔ องค์ คือ **มณีสารกุมาร ๑ กุฏสิริวิลาสกุมาร ๑ พรหมสีหนาทกุมาร ๑ ราชรัมมสโมธานกุมาร ๑** มีพระเทวีพระนามว่า **ยัสลิตาเทวี** ทั้งหกพระองค์

ประกอบด้วยพระราชศรัทธา ทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัย สักการบูชาเคารพพระชินธาตุเจ้าเท่าเทียมกันปรกติบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เช่น ให้ทาน รักษาศีล สดับตรับฟังพระธรรมเทศนา และเจริญภาวนาอยู่เป็นนิจ ยิ่งกว่านั้นก็ทรงถวายบูชาคารวะอุปัฏฐาก**พระนลาฏธาตุและพระเกศาธาตุ**ด้วยอันชอบยิ่ง คือพระราชทานเงินภาษีอากร เงินค่าไร่ค่านา น้อมมาบูชาถวายแก่มหาเจดีย์ธาตุเจ้าทุกปี ตามประเพณีไม่เคยขาด ปรกติทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในบริเวณสำนักพระมหาเจดีย์ธาตุเจ้าบน**ดอยมหิยังคบรรพต**ที่นี้ และเพื่อเป็นสักการบูชาคุณแก่พระมหาธาตุเจดีย์ธาตุ เพื่อให้มีคนคอยเอาใจใส่อยู่ไม่ขาด พระองค์จึงพระราชทานคน ๔ ครอบครัว ครอบครัวละ ๔ คน รวมเป็น ๑๖ คน ให้เป็นธาตุของพระมหาเจดีย์ธาตุ คอยเอาใจใส่ดูแลรักษาตราบ ๕๐๐๐ พรรษา

หลังจากนั้นมาอีก ๗ เดือน **พระอรหันต์ทั้ง ๔ องค์ ก็นิพพานไปที่บนดอยมหิยังคบรรพต** พระเจ้าสุรังควัตติทรงเป็นประธานแก่คนทั้งหลาย ได้พร้อมกันสักการฌาปนกิจ อัญเชิญธาตุพระอรหันต์ทั้งสี่องค์ ใส่ในไหจีน แล้วเอาชามอ่ามทองคำใบหนึ่งหนัก ๑๐๐๐ ทองคำครอบปิดปากไหไว้สนิทแน่นยิ่ง แล้วก็ปรึกษากันสร้างก่อ**พระเจดีย์ธาตุอรหันต์**ขึ้น ตั้งอยู่ไกลพระมหาเจดีย์ธาตุเจ้าประมาณ ๑๒ วา อยู่ทางทิศตะวันตก แล้วเอาหินก้อนหนึ่งเป็นรูปอ่างขึ้นปิดไว้เหนือปากหลุม ตั้ง**เสาคันธัพพี** คือเสาฉัตร ๔ ต้น กับ**ดอกบัวทองคำ ๔ ดอก** เพื่อไว้บูชาพระธาตุอรหันต์นั้นแล

นับตั้งแต่นั้นมา มนุษย์ เทวดา ครุฑ นาค ยักษ์ และคนธรรพ์ทั้งหลาย ตลอดถึงพระอินทร์ พระพรหม ท้างจตุโลกบาล ก็เข้ามาสักการบูชากราบไหว้พระมหาเจดีย์ธาตุเจ้าทุกเวลา

พระเจ้าสุรังควัตติราชเป็นประธานกว่าคนทั้งหลาย ทรงกระทำบุญบูชาสักการะพระมหาเจดีย์ธาตุเจ้าเป็นประจำ ครั้นสวรรคตแล้วก็ทรงบังเกิดในสวรรค์ คนผู้เป็นทาสของพระมหาเจดีย์มีหน้าที่ดูแลรักษาพระธาตุ ครั้นจุติจากชาตินั้นก็ได้เกิดเป็นอารักษ์อยู่เฝ้ารักษาพระมหาเจดีย์ธาตุบนดอยมหิงคบรรพตที่นั้น

ด้วยที่แท้พระมหาเจดีย์ธาตุนี้ เป็นปูชนียวัตถุอันประเสริฐยิ่ง และสถานที่นั้นก็เป็นสถานที่วิเศษยิ่ง บุคคลใดก็ดี คือว่า สมณะพราหมณ์ คฤหัสถ์ชายหญิง ผู้มีใจปสาทะศรัทธา ประสงค์จะขึ้นนมัสการบูชาพระพุทธเจ้าองค์ประเสริฐนั้น ถ้าเป็นสมณพราหมณ์ก็ควรชำระสิกขาบทให้หมดจด ถ้าเป็นสามเณรก็ให้รักษาสิกขาบทศีลให้บริสุทธิ์ ถ้าเป็นพระภิกษุก็ควรชำระจตุปริสุทธศีลให้บริสุทธิ์ ถ้าเป็นคฤหัสถ์ชายหญิงก็ควรรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ให้บริสุทธิ์จริง ๆ แล้วจึงขึ้นไปนมัสการพระมหาชินธาตุเจ้าเถิด

ผู้ใดกระทำอนาจารด้วยกายทุจริต เป็นต้นว่าทำไม่ดีด้วยเท้าด้วยมือ ทำอนาจารด้วยวจีทุจริต คือกล่าวคำอันหาประโยชน์มิได้คำโกหก คำหยาบคายอ้างฆ่าอ้างตี กล่าวคำตลกคะนองเป็นการสนุกสนาน ไม่เกี่ยวกับศีลกับบุญ และกล่าวคำส่อเสียด ทำอนาจาร

ด้วยมโนทุจริต คือทำความชั่วด้วยใจอภิชฌามีใจโลภมาก พอมองเห็นของถวายทานมีมาก เกิดใจอิจฉาอยากได้ มีใจพยาบาทอาฆาตท่านผู้มีคุณ และมีใจมิจฉาทิฏฐิ คือถือเอาลัทธิอื่นอันผิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้า เหล่านี้ชื่อว่าทุจริตด้วยกาย ปาก และด้วยใจ

บุคคลใดรักษาบาปทั้ง ๑๐ ประการเหล่านี้ไม่ให้เกิดขึ้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็นสัปปุรุษ กำหนดเข้าในครรลองแห่งพระอริยเจ้า

บุคคลผู้ใดประพฤติเป็นคนพาลด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ เมื่อเข้ามาในเขตดอยมหิยังคบรรพตนี้ บุคคลผู้นั้นได้ชื่อว่ากระทำอนาจารไม่เคารพต่อพระชินธาตุและพระเกศาธาตุ เทวดาอารักษ์ที่อยู่อารักขาพระธาตุเจ้าไม่พอใจ จะกระทำให้บังเกิดภัยอุบาทว์ต่าง ๆ เป็นพยาธิโรคภัยอันร้ายแก่เขา แม้ภายหลังต่อมา เขาจะปฏิบัติศึกษาในทางคันถะธุระก็ดี ในทางวิปัสสนาธุระก็ดี ก็ย่อมไม่วุฒิเจริญแก่เขา เป็นคฤหัสถ์ เขาจะหาเลี้ยงชีพประกอบกิจกรรมใดก็ไม่วุฒิเจริญ เพราะเหตุว่าเขาได้กระทำอนาจารอันประมาทต่อที่พึ่งแห่งตน เทวดาไม่พอใจจึงบันดาลให้เกิดเหตุเภทภัยแก่เขาในภายหลัง

ด้วยเหตุนี้ บุคคลที่จะขึ้นไปนมัสการกราบไหว้พระมหาธาตุเจ้าจงสำรวมอินทรีย์และต้องรักษาศีลบริสุทธิ์ อย่ากระทำอนาจารแม้แต่น้อย เถิด

แม้สมเด็จพระอมรินทราธิราช ก็เสด็จลงมานมัสการกราบไหว้บูชาอยู่เป็นนิจ พระองค์ทรงเกรงภัยทั้งหลายจักบังเกิดแก่พระธาตุพระพุทธเจ้า จึงทรงมีบัญชาแก่เทวดาชื่อว่า **สุรณมหิยัง**

คพิทธิวรลักขณะเทวดา ว่า *“ท่านจงลงไปอยู่เฝ้ารักษาพระธาตุแห่งพระพุทธเจ้าที่นั้น ตราบ ๕๐๐๐ พรรษา เถิด ผู้ใดขึ้นมาสักการะบูชากราบไหว้พระธาตุด้วยความเคารพยำเกรงแท้ ท่านจงบันดาลความวุฒิเจริญให้แก่ผู้นั้น ให้เขามั่งมีศรีสุขทุกเมื่อเถิด”*

บุคคลใดจะขึ้นมาบูชาคารวะพระมหาธาตุ ให้บูชาเทวดาองค์เฝ้ารักษาพระมหาธาตุเจ้า จึงจะสัมฤทธิผล ไม่มีภัยอันตรายใด ๆ เกิดขึ้น มีคำสำหรับกล่าวบูชาว่า **“สุรณมหิยงฺคพิพิทธิวรลกฺขณวตานํ ปูชาสกฺการํ กโรมิ”** ดังนี้

เมื่อไหว้และสักการบูชาแล้ว ขึ้นไปไหว้พระมหาธาตุเจ้าด้วยคำว่า **“จตฺตาโร เกสปทฺตลธาตุโย อหํ วนฺทามิ สกฺการานุภาเวน ธาตุโย นลาฏพุทฺธํ ปพฺภาวนฺตา จตุโส เกสธาตุโย ปูชิตํ นรเทวหิ สตฺถุเตสํ นมามิหํ”** ดังนี้ จงสักการบูชาตามสติกำลังและเจตนาแห่งตน

ด้วยที่แท้ เทวดา พระอินทร์และพระพรหมทั้งหลายย่อมลงมาไหว้พระมหาชินธาตุอยู่เสมอ เมื่อเทวดาลงบูชาพระมหาธาตุเจ้านั้น เราย่อมได้กลิ่นของหอมตลบอบอวลไปทั่ว และได้ยินเสียงดนตรีฆ้องกลอง เป็นต้น เพราะเหตุว่าเทวดาลงมาอบรมสมโภชบูชาพระธาตุเจ้า

คนทั้งหลายไม่ควรทำอนาจารและทิ้งของสกปรกใกล้บริเวณบ่อน้ำที่นั้น ไม่เหมาะไม่ควร ไม่เป็นที่พอใจแก่เทวดาทั้งหลาย อาจจะบันดาลให้เกิดเภทภัยได้ ส่วนผู้ใดได้นมัสการกราบไหว้บูชา

ด้วยความเคารพแก่พระมหาธาตุเจ้า ดังกล่าวมาแล้ว ผู้นั้นย่อมจะสัมฤทธิ์ผลทั้งในโลกียสุขในเมืองคนและเมืองสวรรค์ จนกระทั่งเข้าถึงพระนิพพานแน่นอน แล.

๙๗. ปรับปรุงการคณะสงฆ์เชียงตุง

"ครั้นออกพรรษาแล้ว ถึงเดือน ๑๒ ได้รับจดหมายเจ้าฟ้าเชียงตุง ให้ข้าราชการนำมา พร้อมด้วยพาหนะให้มารับทีเดียว เดือน ๑๒ ข้างแรมจึงได้ไปเมืองเชียงตุง พวกอัตตโนที่ไปด้วยกันพระ ๓ รูป คฤหัสถ์ ๒ คน เป็น ๕ คนด้วยกัน

เมืองยองอยู่ตรงตะวันออกของเมืองเชียงตุง ไปแม่น้ำโขงวันเดียวถึง ถ้าจะไปสิบสองปันนา ๒ วันถึงเขต ถ้าไปเชียงตุงต้อง ๙ วันจึงถึง ทางลำบากกันดาร มีแม่น้ำลำคลองที่ข้ามไม่ต่ำกว่า ๖๐ ตำบล ไปตามระหว่างซอกเขาคด ๆ เลี้ยว ๆ ไปอย่างนั้นเอง ในระยะทาง ๙ วันนั้นจะหาที่ราบเดินสบายสัก ๑๐๐ เส้นก็ไม่ค่อยจะมี ต้องขึ้น ๆ ลง ๆ กันร่ำไป แต่ที่พักและอาหารไม่ลำบาก เขาสั่งจัดไว้คอยรับทุกระยะ

ต้องเทศน์ให้เขาฟังทุกระยะที่พักตลอดทางจนถึงเมืองเชียงตุง น่ายินดีการที่เจ้าหลวงเมืองเชียงตุงสั่งจัดการรับรอง

*พอจวนถึงเมือง มีข้าราชการและพลเมืองตั้งเครื่องสักการะและพากันมาดูเต็มไปทุกแห่งทุกหน ท่านจัดให้พัก**วัดหัวโข่ง** แปลว่า**วัดหน้าสนาม**นั้นเอง*

อะไรก็ดีทุกอย่าง เสียแต่หนาวอย่างเดียว หนาวจนต้องผิงไฟวันยังค่ำ

พักอยู่ที่เมืองหลวงนั้น ๑๕ วัน ในเวลาพักอยู่นั้นได้แสดงธรรมตามบ้าน ตามวัด และในวังเจ้าฟ้าหลวงด้วยแทบทุกวันทั้งหนาว ๆ อย่างนั้นเอง

เจ้าฟ้าหลวงและพระราชมารดา พระราชเทวี แสดงความเลื่อมใสมาก

เจ้าฟ้าหลวงเมืองเชียงตุงองค์นี้ทรงพระนามว่า ***"สมเด็จพระเชฏฐปรมบพิตร มหารัตนโชติศิริสุธัมมสีหพเมฆมณีปวรเสฏฐาราชาภูมินทนรินทาเขมาธิปติราชเจ้า"*** *มีพระชนม์ก็จวนจะถึง ๕๐ เป็นคนมีศรัทธา สนใจในทางธรรมปฏิบัติมาก วันพระ ๘ ค่ำ ๑๔-๑๕ ค่ำ มีพระตำหนักวิเวกรักษาอารมณ์ พระราชมารดาก็ออกจะเข้าใจในทางสมถะ มีอุคคหะปฏิภาคพอควร*

ข้อสำคัญในเวลาที่ไปพักอยู่ที่เมืองเชียงตุง อัตตโนได้มีหนังสือถวายชี้แจงเรื่องการบำรุงพระศาสนา มีใจความ ต้องอาศัยพระราชาเป็นหลัก พระสงฆ์สามเณรในประเทศนี้ปฏิบัติยังบกพร่องในทางวินัยมาก ไม่ใช่พระเจ๊กพระญวน เป็นพระสำเร็จด้วยญัตติจตุตถกรรมและรักษาปาฏิโมกขสังวรศีลด้วยกัน ควรจะแก้ไขให้เหมือนเขาอย่างประเทศพม่า ลังกา สยาม เขมร เขาลงกันทั้งนั้น ที่อุจจาดมากพระ เณรไปทางใด สะพายดาบ พกมีด กินอาหารไม่มีเวลา ไหว้พระ

สวดมนต์ก็ไม่มีหลัก ใครได้อย่างใด ก็ไหว้ไปสวดไปอย่างนั้น เหล่านี้เป็นตัวอย่าง บ้านเมืองเนื่องกันกับนานาประเทศแล้ว ควรจะทรงดำริจัดให้ทันเขา จะได้เต็มเกณฑ์ศาสนูปถัมภก จะเป็นพระราชกุศลอย่างสูงสุด

ทรงรับสั่งว่าทรงพระดำริอยู่เสมอ ขาดผู้เป็นหัวหน้าฝ่ายพระศาสนา ฝ่ายอาณาจักรจะทรงเป็นพระธุระเต็มที่ อัตตโนได้แนะนำให้ค่อยแก้ไขไปทีละน้อย ขอให้คัดพระเณรส่งเข้าไปศึกษาเล่าเรียนในกรุงเทพฯ อัตตโนจะช่วยเป็นธุระสั่งสอน จะได้เป็นกำลังในการสั่งสอนต่อไป

ทรงเห็นชอบด้วยทุกประการ จึงได้ทรงจัดให้พระเณรเข้ามาเล่าเรียนในกรุงเทพฯ พร้อมกับอัตตโน ๖ รูป ภายหลังได้ส่งเพิ่มเข้ามาอีก ได้เป็นนักธรรมตรี นักธรรมโท ขึ้นบ้างแล้ว นักธรรมตรีได้ออกไปช่วยการศึกษาองค์หนึ่งแล้ว ยังกำลังเรียนอยู่กรุงเทพฯ หลายองค์ ทุกวันนี้การปกครองคณะสงฆ์ก็ทรงจัดให้เข้าระเบียบได้แล้ว นับว่าก้าวหน้าขึ้นสู่ความเจริญทันสมัย

เจ้าฟ้าหลวงองค์นี้นับว่าเป็นอัคคสาสนูปถัมภก

เมื่ออัตตโนลากลับกรุงเทพฯ ทรงอาลัย ทรงจัดพาหนะให้คนมาส่งถึงเมืองเชียงราย ทั้งค่ารถเข้ามากรุงเทพฯ ทรงจัดถวายมาเสร็จ เป็นพระเดชพระคุณมาก”

จาก**ประวัติหลวงปู่ฝั้น** หน้า ๓๓๗ กล่าวถึงเมืองเชียงตุง ดังนี้ : -

จอมพล ผิน ชุณหะวัน ได้กราบเรียนหลวงปู่ฝั้น ว่า

"เวลานี้ คณะรัฐบาล นายก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แต่งตั้งให้กระผมไปเป็นข้าหลวงประจำอยู่ที่เมืองเชียงตุง แต่มาเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า **สหรัฐไทยใหญ่**

เมื่อกระผมได้ไปอยู่ประจำแล้ว กระผมจะต้องปรับปรุงบ้านเมืองพร้อมทั้งพระพุทธศาสนาก่อน เพราะพระพุทธศาสนาในประเทศนั้นเสื่อมทรามไปหมด เกือบจะไม่มีเหลือ

พระเณรฉันอาหารทุกเวลาได้เหมือนฆราวาส เข้าไปในบ้านเลี้ยงดูลูกหลาน เฝ้าบ้านให้พ่อแม่ไปหากิน ไปอยู่ปะปนกับผู้หญิงยิงเรือ เขาไม่ถือกัน

พระที่ปฏิบัติเหมือนท่านอาจารย์ (หลวงปู่ฝั้น) ไม่มีเลย... ท่านอาจารย์ว่างไหม? ถ้าท่านอาจารย์ไม่ขัดข้อง กระผมขอนิมนต์ท่านอาจารย์ไปช่วยอบรมสั่งสอน ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่มณฑลสหรัฐไทยใหญ่ด้วย..."

เมืองเชียงตุง

เชียงตุง ปัจจุบันเป็นจังหวัดหนึ่งใน**รัฐฉาน**ของพม่า ตั้งอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน พื้นที่เป็นภูเขาสูง มีความสูงประมาณ ๒,๗๐๐ ฟุตเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ตัวเมืองมีรูปร่างเป็นแอ่งกระทะมีภูเขาล้อมรอบ มีที่ราบน้อยมาก ใจกลางเมืองเรียกว่า **เวียงเชียงตุง** แม้จะเป็นที่ราบ แต่ก็มีพื้นที่เป็นเนินเขาสูง ๆ ต่ำ ๆ ทั้งเมือง

เวียงเชียงตุงมีกำแพงล้อมรอบ ก่อสร้างด้วยการปรับแนวกำแพงไปตามสภาพภูมิประเทศ คือ ตรงที่สูงก็ไม่ต้องก่อเพิ่ม ส่วนที่ต่ำก็ก่อเสริมให้สูงขึ้น ทำอย่างนี้จนรอบเวียง ความยาวของกำแพงนั้นพอ ๆ กับกำแพงในเวียงเชียงใหม่ แต่สูงและใหญ่กว่า สมัยที่กองทัพไทยในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีกำลังพลนับหมื่นไปล้อมเมืองเชียงตุง เฉพาะกำแพงด้านทิศเหนือต้องตั้งค่ายกระจายไปตลอดแนวถึง ๑๒ ค่าย

เชียงตุงมีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน ส่วนใหญ่จะเป็น**ชาวไทขึน** หรือ**ไทเขิน** มีไทใหญ่ และ พม่า รองลงมา ยังมีชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น อาข่า ปะด่อง ว้า เป็นต้น

การศึกษาในปัจจุบัน รัฐบาลพม่าจัดการศึกษาในเชียงตุง ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงอุดมศึกษา มีวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยทางด้านวิทยาศาสตร์และคอมพิวเตอร์ โดยในโรงเรียนจะสอนเป็นภาษาพม่า ส่วนภาษาไทขึนมีสอนแต่ในวัดเท่านั้น

<u>ประวัติศาสตร์เชียงตุง</u>

ตำนานการสร้างเมือง

ประวัติในช่วงเริ่มแรกของเชียงตุงนั้นไม่ชัดเจน มีแต่ตำนานการสร้างเมืองว่า เมืองนี้เดิมชื่อ**เมืองประจันตคาม** หรือ**จัณฑคาม** ไม่มีเจ้าเมืองปกครอง ฝูงกาได้คาบกรงไม้พาชายเลี้ยงวัวคนหนึ่งมาเป็นเจ้าเมือง ต่อมาชายคนนั้นลืมสัญญาที่ให้ไว้แก่กา กาจึงพาเขา

ไปทิ้งไว้ที่เกาะกลางทะเล ส่วนเมืองจัณฑคามถูกฝนตกหนักจนน้ำท่วมกลายเป็นหนองน้ำ

มีฤๅษีนามว่า **ตุงคฤาษี** เป็นบุตร**พญาว้อง** (คนจีน) แสดงอิทธิฤทธิ์ทำให้น้ำไหลออกจากเมือง เหลือเพียงหนองน้ำกลางเมืองขนาดใหญ่ เรียกว่า **หนองตุง** อันเป็นที่มาของชื่อ **เชียงตุง** และได้อพยพชาวจีนจากยูนนานมาอยู่ ต่อมาทนกับโรคภัยไข้เจ็บไม่ไหวจึงอพยพกลับไปหมด ทิ้งน้ำเต้าไว้กอหนึ่งน้ำเต้านั้นแตกออกกลายเป็นคนซึ่งเป็นบรรพบุรุษของ**ชาวลัวะ** ซึ่งได้อาศัยในบริเวณนั้นต่อมา

เมืองลูกหลวงของเชียงใหม่

พงศาวดารของเมืองได้กล่าวไว้ว่า เมื่อจุลศักราช ๗๙๑ (พ.ศ. ๑๗๗๒) **พญามังราย** ปฐมกษัตริย์แห่งล้านนา สมัยยังประทับที่เมืองเชียงราย ได้เสด็จประพาสป่าและทรงไล่กวางทองมาจนถึง**เมืองเชียงตุง** พระองค์ทรงพอพระทัยภูมิประเทศแถบนั้นมาก จึงให้สลักรูปพรานจูงหมาพาไถ้แบกธนูไว้บนยอดดอยที่มองเห็นเมือง หลังจากพระองค์เสด็จกลับเมืองเชียงรายแล้วก็ได้ส่งกองทัพ นำโดย**ขุนคง** และ**ขุนลัง** ให้มาชิงเมืองเชียงตุงจากชาวลัวะ แต่ก็ไม่สำเร็จ พระองค์จึงได้ส่ง **มังคุม** และ**มังเคียน** ซึ่งเป็นชาวลัวะนำทัพมารบอีกครั้งจึงได้ชัยชนะ **พญามังราย**จึงตั้งให้ **มังคุม** และ**มังเคียน** ปกครองเมืองเชียงตุง หลังจาก**มังคุม มังเคียน**เสียชีวิตแล้ว พระองค์ก็ส่งราชบุตรชื่อ **เจ้าน้ำท่วม** ขึ้นไปปกครองเมืองเชียงตุงเมื่อ พ.ศ. ๑๗๘๖

เชียงตุงจึงมีฐานะเป็นเมือง 'ลูกช้างหางเมือง' หรือ 'เมืองลูกหลวง' ขึ้นกับ**อาณาจักรล้านนา**

เชียงตุงมีเจ้าฟ้าปกครองถึง ๓๓ พระองค์ พระองค์สุดท้ายคือ **เจ้ารัตนะก้อนแก้วอินแถลง** หรือ **เจ้าอินแถลง** ซึ่งปกครองเชียงตุงร่วมสมัยกับ**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕** ของไทย

สิ่งที่น่าสนใจตอนหนึ่งในหนังสือเรื่องนี้ คือการกล่าวถึงเมืองเชียงตุงในอดีต ซึ่งระบุว่า **มังคุ่ม**ครองเมืองได้ ๑๗ ปี ก็สิ้นชีพ และ **มังเคียน**ครองเมืองได้ ๗ ปี ก็เสียชีวิต หลังจากนั้นเมืองเชียงตุงจึงเป็นเมืองร้างเป็นเวลา ๑๐ ปี พญามังรายจึงส่ง**พระยานาถะมู**ไปครองเชียงตุงในปีจุลศักราช ๘๓๓ (พ.ศ. ๑๗๑๔) **พระยานาถะมู**โปรดให้สร้าง**เวียงเชียงเหล็ก**ในปีต่อมา

ในปีต่อ ๆ มา ชาวลัวะได้ลุกลามเมือง และทดน้ำไปสู่เมือง เพื่อจะให้เมืองน้ำท่วม **พระยานาถะมู**ครองเมืองได้ ๑๔ ปีก็สิ้นพระชนม์ **พระยาน้ำท่วม**กินเมืองแทนพ่อในปีจุลศักราช ๘๔๕

ในปีจุลศักราช ๘๙๑ **พระยาผายู** (พ.ศ. ๑๘๘๙-๑๘๙๘) กษัตริย์แห่งเมืองเชียงใหม่ ได้ส่งพระโอรสไปครองเมืองเชียงตุง คือ **พระยาเจ็ดพันตู** โหรของพระองค์ได้ทำนายไว้ว่า "เมืองเชียงตุงเป็นเมืองนามจันทร์ น้ำไหลจากทางทิศใต้ไปทิศเหนือ ผู้หญิงกินเมืองดี ถ้าผู้ชายกินเมืองให้เลี้ยงเจนเมือง ๕๐๐ นา และสร้างเจดีย์เป็นชื่อเมืองจึงจะดี"

ในการเสด็จไปครองเมืองเชียงตุงในคราวนั้น **พระยาเจ็ดพันตู** จึงทรงได้นำเอาช้างม้า คนพลติดตามไปเป็นจำนวนมาก รวมทั้งพระไตรปิฎกและพระสงฆ์ ๔ รูป คือ **พระมหาธัมมไตร** จากวัดพระแก้ว เชียงราย **พระธัมมลังกา** วัดหัวข่วง **พระทสปัญโญ** วัดพระกลาง **พระมหาหงสาวดี** วัดจอมทอง เมืองเชียงใหม่

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงตุงและเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังราย จึงสามารถแบ่งได้ง่ายว่าดังนี้ ในสมัยแรกเป็นแบบเครือญาติและขุนนาง ในตอนกลาง ขุนนางปกครอง และยุคสุดท้ายราชวงศ์ก็ได้กลับมาปกครองอีกครั้ง

ในสมัย**พญากือนา** ถึงสมัย**พญาแก้ว** (พ.ศ. ๑๘๙๘-๒๐๖๘) ซึ่งเป็นช่วงที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากในอาณาจักรล้านนา เป็นช่วงที่ตั้งกรุงศรีอยุธยาใหม่ ๆ ความสัมพันธ์นั้นแน่นแฟ้นมาก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากเชียงใหม่สู่เชียงตุง ไปถึงเชียงรุ่งจึงเป็นไปได้โดยง่าย แบ่งได้เป็น ๒ ตอนใหญ่ ๆ คือ ในสมัย**พญากือนา** พระสงฆ์นิกายรามัญวงศ์ (พม่าผสมมอญ) จาก**วัดสวนดอก** และ ในสมัย**พระเจ้าติโลกราช** นิกายสิงหล (สุโขทัยอยุธยา) จาก**วัดป่าแดง** ได้ออกเดินทางไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้ชาวเมืองได้รู้ ไม่ใช่แต่ศาสนาอย่างเดียว วัฒนธรรม ตัวอักษร และ ภาษา ก็ออกไปเผยแพร่ด้วย ดังนั้น **ตัวเมือง**ของล้านนา และ**ตัวเขียน**ของไทเขินจึงใกล้เคียงกันมาก

ความสัมพันธ์ระหว่าง**เชียงตุง**กับ**เชียงใหม่**เป็นในลักษณะเครือญาติ อย่างไรก็ตาม หลังจากสมัยของ**ท้าวผายู** ความสัมพันธ์

ระหว่างเชียงใหม่กับเชียงตุงระงับไป ปรากฏหลักฐานว่ามาขึ้นกับเชียงใหม่อีกครั้งในสมัย**พระเจ้าติโลกราช** ซึ่งเจ้าเมืองเชียงตุงในขณะนั้นคือ **พญาศรีสัทธรรมราชาจุฬามณี** ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับเชียงตุงสิ้นสุดลง เมื่อเชียงตุงยอมเป็นเมืองประเทศราชของพม่า

เมืองประเทศราชของพม่า

พ.ศ. ๒๑๐๗ **พญาแก้วรัตนภูมินทร์**ยอมอ่อนน้อมต่อพม่าในสมัย**พระเจ้าบุเรงนอง** และเป็นกำลังสำคัญให้พม่าในการปราบปรามรัฐไทยอื่น ๆ **เชียงตุง**เป็นประเทศราชของพม่าเป็นเวลา ๒๐๐ ปี จนกระทั่งสมัย**พญากาวิละ**กอบกู้เชียงใหม่จากการยึดครองของพม่าหันมาเป็นประเทศราชของสยาม **พญากาวิละ**ได้ยกทัพไปตีเมืองต่าง ๆ แถบลุ่มแม่น้ำสาละวิน รวมถึงเมืองเชียงตุง ให้ชาวเมืองเข้ามาตั้งรกรากในเชียงใหม่ และเกลี้ยกล่อมให้เชียงตุงมาขึ้นกับเชียงใหม่ดังเดิม จนถึงสมัยของ**เจ้ามหาขนาน**จึงกลับไปเป็นประเทศราชของพม่าอีกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๖

เมื่อเชียงตุงไปเป็นประเทศราชของพม่าอีกครั้งนั้น เชียงใหม่ยังเป็นประเทศราชของสยาม ความขัดแย้งระหว่างพม่ากับสยามทำให้สยามไม่ไว้ใจเชียงตุง ให้เชียงใหม่คอยสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิด สุดท้ายจึงกลายเป็นสงครามเชียงใหม่-เชียงตุง ๓ ครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๙๓ **เจ้ามหาขนาน**เป็นเจ้าเมืองเชียงตุง **เจ้าพุทธวงษ์**เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ สมัยรัชกาลที่ ๓ เกิดจาก

เจ้านายเชียงรุ้งหนีลงมาหลวงพระบาง ขอความช่วยเหลือจากกรุงเทพฯ รัชกาลที่ ๓ จึงถือโอกาสขยายอำนาจไปเชียงรุ้ง โดยต้องตีเชียงตุงให้ได้ก่อน กรุงเทพฯให้เชียงใหม่เป็นทัพใหญ่ แต่ตีเมืองเชียงตุงไม่ได้ การที่คิดจะไปยึดเชียงรุ้งจึงเลิกไป

ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๙๕ สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นช่วงที่อังกฤษขยายอำนาจเข้ามาในพม่า พระองค์จึงให้ยกทัพไปตีเชียงตุง โดยยกทัพไปจากกรุงเทพฯ ให้เชียงใหม่กับเชียงแสนเป็นทัพหนุน แต่เมื่อทัพจากกรุงเทพฯ ไปถึงเชียงแสน ทางเชียงใหม่ขอระงับทัพ แจ้งว่าส่งเสบียงไม่ทัน กรุงเทพฯจึงเกณฑ์เสบียงจากหลวงพระบาง แล้วจึงยกทัพเข้ายึดเชียงตุง แต่ไม่สำเร็จ

ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๙๗ เกิดขึ้นเมื่อ**กรมหลวงวงศาธิราชสนิท** ซึ่งนำทัพมารบเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ พักกองทัพอยู่ที่น่าน ส่งหนังสือมาขอกองทัพและอาวุธเพิ่มเติม เมื่อได้แล้วจึงยกเข้าตีอีกครั้ง ผลปรากฏว่าทัพสยามตีเชียงตุงไม่สำเร็จ เพราะหัวเมืองล้านนาไม่เต็มใจสนับสนุน

สหรัฐไทยเดิมของไทย

จนกระทั่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไทยได้ลงนามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น รัฐบาล **จอมพล ป. พิบูลสงคราม** ได้จัดตั้ง**กองทัพพายัพ** และส่งกำลังทหารที่มี**พลตรี ผิน ชุณหะวัณ** (สุดท้ายยศ จอมพล) เป็นแม่ทัพ เข้ายึดครองเมืองเชียงตุงได้เมื่อ ๒๖

พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ไทยได้รวมเมืองเชียงตุง และ เมืองพานมาจัดตั้งเป็นส่วนหนึ่งของไทยในชื่อ**สหรัฐไทยเดิม** ได้ทูลเชิญ**เจ้าฟ้าพรหมลือ**โอรสของ**เจ้าก้อนแก้วอินแถลง** มาครองเมืองเชียงตุง โดย **พลตรี ผิน ชุณหะวัณ** เป็นข้าหลวงใหญ่ เมื่อสงครามโลกสิ้นสุด ญี่ปุ่นซึ่งเป็นพันธมิตรกับไทย พ่ายแพ้สงคราม ไทยจึงต้องคืนดินแดน**สหรัฐไทยเดิม**ให้แก่อังกฤษ **เจ้าฟ้าพรหมลือ**และครอบครัวก็ได้อพยพมาอยู่ที่เชียงใหม่

เป็นส่วนหนึ่งของสหภาพพม่า

เมื่อพม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ **เชียงตุง**จึงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ**รัฐฉาน** ประเทศพม่า แต่ยังมีเจ้าฟ้าปกครอง จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ **นายพลเนวิน**ทำการปฏิวัติแล้วปกครองประเทศด้วยระบบสังคมนิยม ระบบเจ้าฟ้าของเชียงตุงจึงถูกยกเลิกไป **หอคำ**ซึ่งเป็นวังที่ประทับของเจ้าฟ้าเชียงตุงได้ถูกพม่าทำลายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔

หลังสิ้นสุดการปกครองระบบเจ้าฟ้า ผู้มาปกครองเชียงตุงเป็นตำแหน่งทางทหารเรียก **ไตมู** (แม่ทัพภาค) และ เมืองที่ขึ้นกับเมืองเชียงตุงจะมีทหารในตำแหน่ง **พัวหะมู** (รองแม่ทัพภาค) ปกครอง.

๙๘. ปฏิบัติถึง 'สุคโต'

"ส่วนอัตตโนไปเที่ยวคราวนี้ ก็นับว่าเป็นคุณประโยชน์ส่วนตัว และประโยชน์ส่วนญาติ คือผู้ที่ได้พบได้เห็น และเป็นประโยชน์ส่วนพุทธศาสนา ตามกำลังความสามารถฯ

*เล่าให้ฟังไว้เพียงย่อ ๆ การไปเที่ยวเมืองเชียงตุงคือ ไปก็เป็นสุข มาก็เป็นสุข อยู่ที่ไหนก็เป็นสุข เพราะอัตตโนปฏิบัติถึงพระพุทธคุณบทว่า **'สุคโต'***

*ครั้นอัตตโนกลับจากเชียงตุงมากรุงเทพฯ แล้ว วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร เลื่อนตำแหน่งเป็น **พระโพธิวงศาจารย์** เทียบที่ พระราชาคณะชั้นธรรม"*

บันทึก **'อตฺตปวตฺติ'** ในส่วนนี้ ครูบาอาจารย์บอกว่า ที่**หลวงปู่ใหญ่**ท่านว่า *"อัตตโนปฏิบัติถึงพระพุทธคุณบทว่า **สุคโต**"* นั้น เป็นการบอกให้รู้ว่าท่าน**บรรลุธรรมถึงขั้นสูงสุด คือ บรรลุพระอรหันต์ เรียบร้อยแล้ว**

หลวงปู่จาม มหาปุญฺโญ ได้เล่าถึงการบรรลุธรรมของ**หลวงปู่ใหญ่** ว่า *"ไม่ทันหรอก ผู้ข้าฯ ไม่ทันยุคสมัยของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ หรอก ได้ฟังแต่เรื่องราวของเพิ่น... ท่านอาจารย์แหวน*

(สุจิณฺโณ) ท่านอาจารย์ตื้อ (อจลธมฺโม) ว่า ท่านได้พระโสดาบันมาแต่นครจำปาศักดิ์ แล้วแก้ไขตนเองได้เป็นลำดับ ***ไปได้อรหันตภูมิอยู่เชียงตุง*** *แต่มิได้สำเร็จธรรมตอนเป็นท่านเจ้าคุณฯ หรอก ได้ธรรมะตอนเป็นหลวงตาจันทร์ สิริจนฺโท"*

ทีนี้ลองมาดูพระธรรมเทศนาของ**หลวงปู่ใหญ่** ที่อธิบายพุทธคุณข้อที่ว่า **'สุคโต'** ว่ามีความหมายอย่างไร ท่านอธิบายดังนี้ :-

"บัดนี้จักได้อธิบายในบท ***สุคโต*** *ว่า* ***พระองค์เสด็จไปดีแล้ว*** *สุคโต นั้นแปลงจาก* ***สุคตะ*** *คือสถานที่อยู่เป็นสุข เรียกว่า สุนทรสถาน*

คำที่ว่า ***ไปดี*** *นั้น ไม่ใช่ว่าตายไปแล้ว ไปพระนิพพานนั้นไปดี แต่****ไม่ใช่ตายแล้วไป*** *ไปแต่เมื่อยังเป็น ๆ อยู่ ถ้าตายแล้วจึงไปนิพพาน เมื่อตายไปแล้วจะเอาแบบเอาตำราที่ไหนมาให้รู้กันได้ เพราะพระองค์ไปพระนิพพานแต่ยังเป็น ๆ อยู่ จึงได้รู้เห็นกันต่อ ๆ มาเช่นนี้*

ที่ว่าไปแต่ยังเป็น ๆ อยู่ นั้น ***ไปด้วยอาการอย่างไร*** *ก็ไปด้วย****ความสิ้นไปแห่งกิเลส****น่ะซิ กิเลสคือ ราคะ โทสะ โมหะ ที่เป็นอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด ดังได้อธิบายมาแล้วในบท* ***อรหํ*** *และ* ***สมฺมาสมฺพุทฺโธ***

*เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้วก็เป็น****กายวิเวก*** *เป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลสอย่างหยาบ เมื่อจิตบริสุทธิ์ กันนิวรณ์ทั้งหลายได้ สมาธิจึงตั้งมั่นเป็น*

จิตตวิเวก *เป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลสอย่างกลาง เมื่อมีความรู้เท่าต่อความเป็นจริงอย่างไร* ***อุปธิจึงวิเวก*** *เป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลสอย่างละเอียด*

*เมื่อกิเลสอย่างละเอียดซึ่งเป็นตัว**อุปธิ** สงบสงัดดีแล้ว* ***สังขาร*** *จึงดับ เพราะสรรพสิ่งทั้งปวงล้วนเป็น**สังขาร**ทั้งสิ้น รูปก็เป็นสังขาร เวทนาก็เป็นสังขาร สัญญาก็เป็นสังขาร สังขารก็เป็นสังขาร วิญญาณก็เป็นสังขาร ปฏิจจสมุปบาทก็เป็นสังขาร วิชชาก็เป็นสังขาร อวิชชาก็เป็นสังขาร*

*ส่วนที่เรียนรู้มาแต่บิดามารดา เป็นต้น และสอนกันต่อ ๆ มาให้เรียกว่าอย่างนั้นอย่างนี้ อ้ายนี่ชื่อนั้น ๆ อ้ายนั่นชื่อนี้ ๆ เหล่านี้เป็น**สังขารโลก** เมื่อมาเรียนรู้ธรรมก็รู้ใน**สังขารธรรม** คือ สมมติและบัญญัติ ก็ล้วนเป็น**สังขารธรรม**ทั้งสิ้น*

*เมื่อความเห็นเหล่าใดเป็น**สัมมาทิฏฐิ** ความดำริเหล่าใดเป็น**สัมมาสังกัปโป** แล้ว สังขารจึงดับ คือดับจากความปรุงแต่ง*

*เมื่อดับจากความปรุงแต่ง ก็ยังคงมีอยู่อย่างเดิม แต่ส่วนที่มีอยู่นั้นเป็น**ธรรมธาตุ ธรรมฐิติ ธรรมนิยาม***

*ที่มีอาการออกเป็น ๑๓ อย่าง นั้น ก็เพราะความไม่รู้ตัวว่าตัวเป็นสังขารหรือเป็นอะไร ความที่ไม่รู้นี่แหละจึงเป็น**ปัจจยาการ** มีอาการ ๑๓ อย่าง คือ อวิชชา ๑ สังขาร ๑ วิญญาณ ๑ นามรูป ๑ อายตนะ ๑ ผัสสะ ๑ เวทนา ๑ ตัณหา ๑ อุปาทาน ๑ ภพ ๑ ชาติ ๑ ชรา ๑ มรณะ ๑*

ที่ท่านจัดได้ว่า ๑๒ อย่าง นั้น เพราะเอา**ชรา** กับ**มรณ** มารวมกัน แต่ที่จริง ชรากับมรณะต่างกันคนละอย่าง เพราะฉะนั้น จึงแยกออกเป็น ๑๓ อย่าง

เมื่อวันที่พระองค์จะได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น ก็เพราะ**ปัญญาที่เห็นชอบ** ปัญญานี้แหละเป็น**วิชชาที่ดับสังขาร**

เมื่อเพิก**สังขาร**เสียแล้ว วิญญาณ นามรูป อายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรา มรณะ จึงดับหมด

เมื่อดับหมดเช่นนี้ แล้ว **พระองค์ก็ยังอยู่** อาการ ๑๓ อย่างก็ยังคงมีอยู่ แต่กลับเป็น**ธรรมธาตุ ธรรมฐิติ ธรรมนิยาม** ส่วนพระองค์ก็เป็น**โลกุตตรธรรม** แม้ทรัพย์สมบัติที่เคยใช้สอยอยู่ก็ยังคงอยู่ แต่สมบัติเหล่านั้นเป็น**โลกุตตรสมบัติ**ไปหมด เพราะเหตุนี้จึงว่า**พระองค์เสด็จไปดี** คือไปด้วยอาการอย่างนี้

ที่ว่า **เสด็จมาดี** นั้น คือ พระองค์เสด็จมาสู่ในมนุษยโลกนี้ก็มาดี คือเกิดในสกุลกษัตริย์ขัตติยราช และพระองค์เป็นผู้เปิดตาของโลกให้สว่างแจ่มแจ้งขึ้น และได้ทรงทำความพากเพียรมาโดยมาก คือเพียรที่จะแสวงหาของจริงนี้มิได้มีความท้อถอย และเมื่อเสด็จไปในบ้านใดเมืองใดก็ไปดี ไม่เป็นที่ขัดขวางแก่กิจการของบุคคลเหล่าใด เสด็จไปที่ใดก็เป็นสุขในที่นั้น ไม่ต้องมีทุกข์ร้อนอะไร และเมื่อกลับมาก็มาดี ไม่มีความทุกข์ยากอะไรทั้งสิ้น เพราะเหตุนี้จึงว่า**พระองค์เสด็จไปดีแล้ว**

เมื่อพวกเราเหล่าพุทธบริษัท ได้รู้แจ้งในพุทธคุณเช่นนี้แล้ว ก็ควรจะมีความเพียรให้ถึงพระคุณเช่นนี้ อย่าเพ่อไปมีความย่อท้อว่าจะไม่ได้รับผลเช่นนี้แล้วจะถูก**นางอมิตดา**ด่า ดังในเรื่อง**เวสสันดรชาดก** เมื่อนางอมิตดาถูกแคะข้อนหนัก ทนอยู่ไม่ได้ จึงบอกกับ**ชูชก**ให้ไปขอลูกพระเวสสันดรมา เพื่อจะเอามาเป็นข้า ชูชกจึงว่าเราแก่แล้วจะไปอย่างไรได้ พระเวสสันดรอยู่ถึงป่าหิมพานต์ เราก็จะไปตายเสียกลางทาง

นางอมิตดาจึงว่า เป็นทหารอะไรอย่างนี้ เมื่อเขาบอกว่าข้าศึกมีมา ยังไม่ทันจะออกรบก็กลัวเสียแล้ว อย่างนี้จะใช้ได้หรือ

เมื่อตาชูชกถูกนางอมิตดาด่าเช่นนี้แล้วก็บุกไปได้ จนไปได้ลูกพระเวสสันดรมา

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงว่า **อย่าให้มีความย่อท้อ** จงหมั่นอุตส่าห์พากเพียรให้เต็มความสามารถของตน คือ **เพียรละบาป** เมื่อละบาปแล้วก็ต้อง**บำเพ็ญบุญ**ด้วย จึงจะนับว่าเป็นผู้มีความเพียร

เพราะเหตุนั้น ควรที่พุทธบริษัทจะพึงมนสิการ กำหนดไว้ประพฤติปฏิบัติตาม ก็จะมีแต่ความวุฒิเจริญงอกงามในสาสนธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยนัยดังวิสัชชนามา ด้วยประการฉะนี้.”

(คัดมาจาก ประมวลธรรมยอดคำสอน ชุดพิเศษ เล่มที่ ๑ ของ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๑๐ สุคโต)

เมื่อ**หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** กลับจากเชียงตุงมากรุงเทพฯ ได้ไม่นาน ถึงวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ท่านก็ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร เลื่อนสมณศักดิ์จาก**พระธรรมธีรราชมหามุนี** ขึ้นเป็น **พระโพธิวงศาจารย์** คือชั้นรองสมเด็จ แต่เทียบที่พระราชาคณะชั้นธรรม

รูปหลวงปู่ใหญ่ที่วัดบรมนิวาส

๙๙. อตฺตตฺถจริยา ประโยชน์ตน

บันทึก **'อตฺตปวตฺติ'** ของ**หลวงปู่ใหญ่** มาถึงตอนสุดท้ายแล้ว ท่านลงสรุปด้วย**ประโยชน์ ๓ ประการ** ตามที่ท่านเคยกำหนดกรอบการทำงานไว้ตั้งแต่ครั้งเริ่มรับตำแหน่งเจ้าอาวาส**วัดบรมนิวาส** ประโยชน์ประการแรก คือ **อตฺตตฺถจริยา-ประโยชน์ตน** มีดังนี้ :-

*"ต่อนี้จะเล่า **อตฺตตฺถจริยา** ในทางธรรมปฏิบัติไว้สู่ฟังอีกโสตหนึ่ง คือในระหว่างอัตตโนมีอายุ ๓๐ ปีล่วงแล้ว อัตตโนมีความจับใจพระพุทธโอวาทข้อที่ว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน** เมื่ออัตตโนยังไม่ฉลาด ก็ถือว่าร่างกายจิตใจนี้เองเป็นตน จึงได้ตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียนพากเพียรรักษาตนให้ตั้งอยู่ในสุจริตทุกเมื่อ มีหิริโอตตัปปะประจำตัวอยู่เสมอ*

*ครั้นภายหลังได้ศึกษาธรรมหนักขึ้น ได้อาศัยหนังสือ**สังขิตโตวาท** ของเจ้าคุณสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริ) วัดโสมนัสแสดงว่า **"เปล่า ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครแก่ ไม่มีใครตาย นามรูป ธาตุ ขันธ์ อายตนะ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปต่างหาก"** ดังนี้ ก็ตั้งใจปฏิบัติตาม แต่เกิดความลังเลไม่แน่ใจ เพราะผิดกับความเห็นเดิมไป*

แต่เดิมเห็นว่าร่างกายจิตใจเป็นตน คือ นามรูป ธาตุ ขันธ์ อายตนะ นั่นเอง ครั้นมาพิเคราะห์ตามตำราของท่านว่า ไม่ใช่ตน ยิ่ง

เกิดความสงสัยใหญ่โตขึ้น แต่ก็คงเชื่อว่า นาม รูป ธาตุ ขันธ์ อายตนะ เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อยู่ตามท่านนั้นเอง **แต่ติดอนัตตาอยู่ประมาณ ๑๐ ปี** เมื่อสังเกตดูผล คือ ความสงบ ราคะ โทสะ โมหะ ก็ไม่สู้จะมีอำนาจอะไรนัก ใจก็จางออกจากตำรา ยึดไตรสิกขา เชื่อแน่ว่าท่านที่เดินตามไตรสิกขาได้สำเร็จมรรคผล นับด้วยแสนโกฏิเป็นอันมาก เราจะมายึดมั่นใน **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อยู่เพียงเท่านี้ จะถือเอาว่าเป็นปัญญาก็ยังกระไรอยู่ จะเสียเวลามากไป

แต่นั้นก็ตั้งหน้าเจริญสติ เพื่อจะให้เป็นองค์สัมมาสมาธิ แต่วิธีคุมใจเป็นของลำบากมาก เพราะเป็นผู้เกี่ยวอยู่ในหมู่ในคณะพรักพร้อมอยู่ด้วยลาภและยศ แต่ถึงอย่างนั้น ก็ยังมีเวลาปลีกออกหากายวิเวกได้บ้างบางสมัย เนื้อความในธรรมนิยามสูตรทำให้เกิดความฉลาดขึ้นมาก เหตุที่ท่านวางท่ากระเหย่งไว้ ทำให้เกิดวิจิกิจฉาขึ้นมาก ที่แสดงว่า **สังขารทั้งสิ้นไม่เที่ยง สังขารทั้งสิ้นเป็นทุกข์ ธรรมทั้งสิ้นเป็นอนัตตา** ทำไมจึงไม่แสดงว่า สังขารทั้งสิ้นเป็นอนัตตา

เกิดความสงสัยว่า **สังขาร** กับ **ธรรม** นี้จะต่างกันอย่างไร?

สังขารก็ชื่อว่าธรรม ส่วนธรรมนั้นจะต่างกับสังขารอย่างไร?

คงได้ความตามนัย อัคคัปปสาทสูตร ที่ว่า **สงฺขตา วา อสงฺขตา วา วิราโค เตสํ อคฺคมกฺขายติ สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี ผู้รู้จริงย่อมกล่าวว่า วิราคธรรมประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลายเหล่านั้น** ดังนี้ คิดจัดเอาตามชอบใจ **สงฺขตา วา** คิดจัดเป็นสังขารโลก ได้แก่ จิต เจตสิก รูป ๓ ประเภท เป็นอุปาทินนกสังขาร **อสงฺขตา** วา เป็นสังขารธรรม ได้แก่ นิพพานกับบัญญัติธรรมทั้งสิ้น เป็นอนุปาทินนก

สังขารฯ ที่ว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** นั้น ท่านหมายทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม เป็นอนัตตา แต่มีวิเศษต่างกัน ส่วนสังขตธรรมนั้น อาจดับจากตัวได้ ตามนัยที่ว่า **เตสํ วูปสโม สุโข** ความเข้าไประงับสังขารเหล่านั้นเป็นสุข คือเป็นของไม่มีอยู่แต่เดิม จึงระงับไปได้ฯ ส่วนอสังขตธรรมนั้น ชีวิตยังมีอยู่ ดับไม่ได้ เพราะเป็นของมีอยู่แต่เดิม เป็นแต่อนัตตา คงเป็นธรรมอยู่ตามหน้าที่ คงได้ความว่าตนเป็นธรรม ธรรมเป็นตน จึงเป็น **อตฺตทีปา ธมฺมทีปา อตฺตสรณา ธมฺมสรณา** ตรงกับวักกลิสูตรว่า **โย ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา** ดังนี้ฯ

เมื่อปฏิบัติจนเห็นเป็นตัวธรรม เห็นธรรมเป็นตัวแล้ว ก็เห็นคุณประโยชน์ในร่างกายจิตใจทุกแผนกที่ว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน** ก็ได้ความชัดเจนขึ้น แต่ก่อนเห็นร่างกายจิตใจนี้เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็น **อสุจิ** เป็น **อสุภ** หาแก่นสารมิได้ เมื่อสังขารดับแล้ว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา อสุจิ อสุภ** ดับไปตามกันหมด ยังเหลืออยู่แต่ธรรมซึ่งเป็นของวิเศษ ให้เราได้พึ่งพาอาศัยอยู่เป็นสุขทุกวัน ร่างกายจิตใจนี้ กลายเป็นแก้วสารพัดนึกสำหรับตัวเราทั้งสิ้น

จะจำแนกให้ดูคำที่ว่า ร่างกายจิตใจนั้น ได้แก่ สกลกายทั้งสิ้น คือ ตา หู จมูก ปาก ทวารหนัก ทวารเบา มือ เท้า อวัยวะน้อยใหญ่ทั้งปวง ล้วนเป็นสมบัติอันประเสริฐสำหรับตัวเรา แต่ละอย่าง ๆ ล้วนแต่ของเป็นเอง สำเร็จมาด้วย **ปุญญาภิสังขาร** ทั้งสิ้น จึงได้บริบูรณ์เช่นนี้ ถึงแม้เราจะเป็นคนฉลาด เป็นช่างวาดช่างเขียน จะตกแต่งเพิ่มเติมให้ดีขึ้นไปอีกก็ไม่ได้ ได้มาอย่างไรก็จะต้องอาศัยใช้สอยกันไปจน

วันตาย แต่งได้แต่เพียงให้ประพฤติดีประพฤติชั่วเท่านั้นเอง ที่จะแต่งให้สูง ให้ต่ำ ให้ดำ ให้ขาว ให้มีอายุยืนไม่รู้จักตาย แต่งไม่ได้ฯ

ที่ว่าร่างกายจิตใจเป็นแก้วสารพัดนึกนั้น พึงพิเคราะห์ดู เรามีตา นึกจะดูอะไรก็ดูได้ เรามีหู นึกจะฟังอะไรก็ฟังได้ เรามีจมูก นึกอยากรู้กลิ่นอะไรก็รู้ได้ เรามีปากมีลิ้น นึกอยากจะรู้รสอะไรก็รู้ได้ นึกอยากจะพูดอะไรก็พูดได้ นึกอยากจะกินอะไรก็กินได้ เรามีมือนึกอยากจะทำอะไรก็ทำได้ เรามีเท้านึกอยากจะเดินไปทางใดก็ไปได้ เรามีจิตมีใจ นึกอยากจะน้อมนึกตรึกตรองอะไรก็ได้สมประสงค์

ผู้รู้ตนว่าเป็นของวิเศษอย่างนี้ ย่อมเป็นเหตุให้ได้ความสุข คือใช้ตามหน้าที่ ไม่ให้วัตถุเหล่านั้นเป็นข้าศึกแก่ตน

นิสัยของผู้ไม่ฉลาด ย่อมให้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นวัตถุภายในของตน เป็นข้าศึกแก่ตน คือเกิด ปฏิฆะ โทมนัส ยินดียินร้ายเพราะวัตถุของตน นิสัยของผู้ฉลาด ย่อมไม่ให้วัตถุวิเศษของตนเป็นข้าศึกแก่ตน

อารมณ์ที่ผ่านไปผ่านมา เลือกเอาแต่ส่วนที่เป็นประโยชน์ ส่วนที่จักเป็นโทษ ปล่อยให้ผ่านไปเสีย ไม่รับ ไม่เก็บเข้ามาไว้ คือหัดชำระวัตถุภายในนี้ให้ผ่องใส สมกับที่ว่าเป็นแก้วสารพัดนึกอยู่ทุกเมื่อ อาศัยความหัดบ่อย ๆ สติก็แก่ขึ้น วัตถุภายในก็ปราศจากโทษ คือไม่เป็นข้าศึกแก่ตน ให้ความสุขแก่ตนทุกอิริยาบถ จึงสมกับพุทธโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้ว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนแล เป็นที่พึ่งแก่ตน**

ถ้าว่าโดยสมมติ สกลกายนี้เองเป็นตน ถ้าว่าโดยสภาพ สกลกายนี้เองเป็นธรรม ที่ว่า **อตฺตสรณา ธมฺมสรณา** ให้มีตนเป็นที่ระลึก

ให้มีธรรมเป็นที่ระลึกนี้ คือให้เห็นว่าตนเป็นธรรม ธรรมเป็นตน

ความรู้ธรรมเป็น พุทธะ สกลกายที่ทรงคุณความดีไว้เป็น ธรรมะ ความประพฤติให้คุณความดีมีขึ้นในตนเป็น สังฆะ

ผู้ที่มีพุทธะ ธรรมะ สังฆะ ในตนอย่างนี้ชื่อว่าผู้ถึงไตรสรณคมน์ ในชาตินี้ ตลอดชาติก็ไม่มีทุกข์ ถ้ายังจะมีภพมีชาติต่อไป ก็จักได้รับความสุข ต่อไปถ้าถึงพระไตรสรณคมน์อย่างสูง ก็สิ้นภพสิ้นชาติ สำเร็จพระนิพพานทีเดียว

ตัวของอัตตโนทุกวันนี้ ได้สำเร็จแต่เพียงพระไตรสรณคมน์ เท่านั้น แต่ลักษณะของพระไตรสรณคมน์นั้น มีต่ำมีสูงเป็นชั้น ๆ คือ ชั้นศีล ชั้นสมาธิ ชั้นปัญญา ชั้นวิมุตติ ชั้นวิมุตติญาณทัสสนะ สุดแท้แต่วาสนาของใครจะถึงได้ในชั้นใด จะต้องได้รับผลคือความสุข ตามชั้นตามภูมิของตนทั้งนั้น

เล่าความประพฤติธรรมไว้ให้ศิษยานุศิษย์ฟัง เพื่อให้พากันมีที่พึ่ง อย่าเป็นคนลังเล ยึดให้มั่นคั้นให้ตาย อย่างมงายเชื่อเกจิอาจารย์ที่สอนนอกรีตนอกทาง

ดังพวกที่สอนว่า ***ให้ทาน รักษาศีล เจริญสมถะวิปัสสนา ไหว้พระสวดมนต์ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นเมถุน เว้นข้าวค่ำ เหล่านี้เป็นกิเลสตัณหาทั้งนั้น การไม่ทำอะไรนั่นแลเป็นอันหมดกิเลสตัณหา สอนอย่างนี้เป็นลักษณะแห่ง อกิริยทิฏฐิ*** *ถือว่า ความไม่ทำเป็นความบริสุทธิ์ เป็นมิจฉาทิฏฐิ อย่าพากันหลงเชื่อ ถ้าใครหลงเชื่อจะพากันจนทั้งชาตินี้ชาติหน้า*

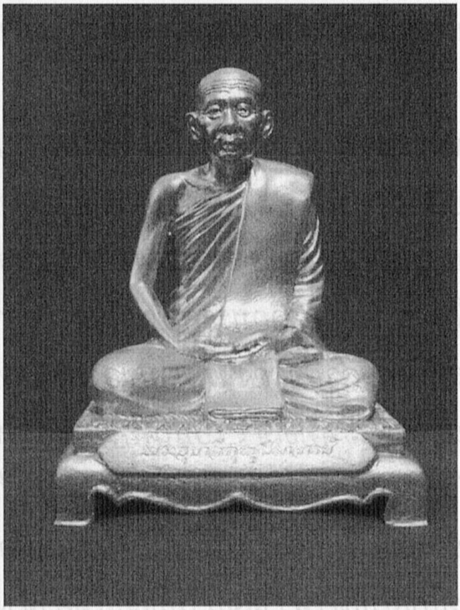
นิพพานเช่นนั้นเป็นนิพพานของอวิชชา อย่าพากันหลงใหลไปตามเขาฯ

ส่วนนิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นพระนิพพานอันมั่งมี ที่เรียกว่านิพพานสมบัติคือ ทาน, ศีล, เนกขัมมะ, ปัญญา, วิริยะ, ขันติ, สัจจะ, อธิฏฐาน, เมตตา, อุเบกขา, และโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ มีสติปัฏฐานเป็นต้น มีอัฏฐังคิกมรรคเป็นที่สุด เหล่านี้เป็นนิพพานสมบัติ ถ้าไม่มีสมบัติเหล่านี้จะถึงนิพพานของพระพุทธเจ้าไม่ได้เลย

นิพพานของพระพุทธเจ้า เป็นนิพพานของวิชชา ให้ตรวจดูนิพพานสมบัติอย่างที่แสดงไว้นี้ มีในตนเต็มรอบหรือยัง ถ้าไม่เต็มรอบ ยังเป็นคนจนอยู่ ไปนิพพานไม่ได้ เปรียบเหมือนคนจน จะไปทางรถทางเรือที่ไกลไม่ได้ เพราะจน ไม่มีเงินให้ค่าจ้างค่าโดยสารเขา

ถ้าตรวจในตัวเห็นว่านิพพานสมบัติมีในตัวเต็มรอบแล้ว นับว่าเป็นคนมั่งมี อาจจักถึงพระนิพพานได้ เปรียบเหมือนคนที่มีเงินอยากไปทางใด ก็จ้างเขาไปสำเร็จทุกประการ

พระนิพพานไม่ใช่สถานที่อันบุคคลผู้ไร้อริยทรัพย์จะไปได้ พวกมิจฉาทิฏฐิเหล่านั้นเป็นคนจน ก็ไปได้แต่นิพพานจน ๆ คือ นิพพานอนัตตา นิพพานอวิชชาเท่านั้น พวกเราเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ต้องประพฤติตนให้มั่งมีเหมือนพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านบริบูรณ์ด้วยลาภด้วยยศ ด้วยความสรรเสริญและด้วยความสุข พระพุทธศาสนาตั้งมั่นถาวรมาได้กว่าสองพันปีนี้ ไม่ได้ตั้งมั่นถาวรมาด้วยความจนเลย ตั้งมั่นมาได้ด้วยความมั่งมีโดยแท้ แม้ตัวของอัตตโนผู้แนะนำท่านทั้งหลาย ก็หัดเดินตามจรรยาของ

พระพุทธเจ้าจึงบริบูรณ์ด้วยลาภและยศ และความสรรเสริญ กับความสุข เป็นผู้มั่งมีทั้งสมบัติภายนอกและสมบัติภายในตลอดจนอายุ ๗๐ ปี

ณ. บัดนี้ฯ เมื่อท่านทั้งหลายได้อ่านประวัติแล้ว พึงเพ่งดูจรรยาของอัตตโนที่ได้ประพฤติมาแล้ว ส่วนที่อัตตโนตั้งอกตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และประพฤติปฏิบัติให้ตรงต่อธรรมวินัย และปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ไม่ให้เสียหาย จนเจริญด้วยยศฐานาศักดิ์ ส่วนธรรมวินัยก็ตั้งอกตั้งใจดำเนินสมถะและวิปัสสนาจนรู้จักสังขารและวิสังขาร หรืออุปาทินนกสังขาร และอนุปาทินนกสังขารโดยชัดใจ ได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง นับว่ามีสรณะโดยสิ้นสงสัย ส่วนนี้เป็น **อตฺตตฺถจริยา ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ตนฯ**”

๑๐๐. ประโยชน์หมู่คณะ และประโยชน์โลก

มาถึงบทสุดท้ายของ **'อตฺตปวตฺติ'** กล่าวถึง **ญาตัตถจริยา-ประโยชน์หมู่คณะ** และ**โลกัตถจริยา – ประโยชน์โลก** ดังนี้ :-

ญาตัตถจริยา-ประโยชน์หมู่คณะ

"ที่ได้รักษาหมู่คณะ แนะนำสั่งสอนให้พระสงฆ์ สามเณร อุบาสกอุบาสิกา ได้ความฉลาดได้ที่พึ่งแก่ตน ฝ่ายพระสงฆ์ก็มีความเจริญด้วยลาภและยศ

จะนับลูกศิษย์ผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นที่วางใจได้ให้ฟัง

๑. พระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน) เจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา

๒. พระสาสนดิลก (เสน) เจ้าคณะมณฑลอุดร

๓. พระราชมุนี (สี) วัดนิเวศธรรมประวัติ

๔. พระเมธาธรรมรส (เสาร์) เจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม

๕. พระปัญญาพิศาลเถร (หนู) วัดปทุมวนาราม

๖. พระอมราภิรักขิต (ชัย) วัดบรมนิวาส

เป็นพระราชาคณะ ๖ รูป

ส่วนเป็นพระครู

๑. พระครูปลัดนิพัทธโพธิพงษ์ (ขำ) วัดบรมนิวาส

๒. พระครูอุดมธีรคุณ (เงิน) เจ้าอาวาสวัดสัตตนาถปริวัตร จังหวัดราชบุรี

๓. พระครูวาทีวรคุณ (เพ็ง) เจ้าคณะรองจังหวัดปราจีนบุรี

๔. พระครูสีจันทรคุณ (สีจันทร์) วัดนรนาถสุนทริการาม

๕. พระครูศีลวรคุณ (อ่ำ) วัดสิริจันทรนิมิต จังหวัดลพบุรี

๖. พระครูพิเศษสุตคุณ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ จังหวัดขอนแก่น

๗. พระครูสีลสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรมงคล

เป็นพระครู ๗ รูป ที่เป็นเปรียญแต่ ๓ ประโยค ถึง ๖ ประโยค ก็มีมากด้วยกัน

ส่วนนี้เป็นบริษัทภายใน

บริษัทภายนอกนั้นก็มีเป็นอันมาก และได้แนะนำให้ทำบุญภายนอก คือบริจาคทานและชักชวนให้ก่อสร้างถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนา คือ สร้างพระพุทธรูป สร้างหนังสือ สร้างกุฎิ สร้างศาลา สร้างโรงเรียน สร้างสระน้ำบ่อน้ำ ผู้มีมากให้ทำมาก ผู้มีน้อยให้ทำน้อย ต่างคนก็ต่างทำถาวรวัตถุตามความพอใจของตน เกิดปีติปราโมทย์ได้ความอุ่นใจในโภคทรัพย์อันตนฝังไว้

ส่วนบุญภายในก็ได้แนะนำสั่งสอนให้พากันผ่อนผัน โลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบาง ชี้ให้รู้จักลักษณะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้มีพระไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่ง และการที่เทศน์สั่งสอนตลอดไป

ทั่วทุกหนแห่งส่วนนี้เป็น ***ญาตตฺถจริยา ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ญาติ*** *คือบรรดาคนที่ได้เห็นกันรู้จักกัน ชื่อว่าญาติทั้งสิ้นฯ"*

โลกัตถจริยา - ประโยชน์โลก

"ส่วนที่อัตตโนได้ทำการก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ซึ่งเป็นภายนอกมีการบำรุงวัดเป็นต้น ส่วนภายในคือได้แต่งหนังสือธรรมและหนังสือสุภาษิตของเก่าบ้าง ของแต่งขึ้นใหม่บ้าง ทั้งภาคไทยและภาคลาว ซึ่งพระยาธนภารพิสิษฐ์ (เปา มิลินทสูต) ได้รวบรวมพิมพ์ขึ้นอย่างละ ๑,๐๐๐ ฉบับ มากกว่า ๒๐ เรื่อง สำหรับแจกในงานทำบุญอายุครบ ๗๐ คราวนี้ แต่จะได้รับแจกจำเพาะผู้ที่นับถือและผู้รับช่วยทำบุญไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ บาทขึ้นไป เพราะเห็นว่าท่านจำพวกนี้เคารพนับถือจริง ได้หนังสือไปแล้วก็คงจะตรวจตรอง เหตุที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้ว ส่วนที่สร้างถาวรวัตถุไว้ นี้เป็นส่วน ***โลกตฺถจริยา ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่โลกฯ***

การที่ประพฤติจรรยา ๓ ประการนั้น ก็หมายจะตามเสด็จพระบรมศาสดา แต่คุณสมบัติต่างกัน ส่วนพระบรมครูท่านมีบุญใหญ่ จรรยาทั้ง ๓ ประการของท่านก็ใหญ่ ส่วนพวกเรามีบุญน้อยเพียงแต่เป็นสาวก จรรยา ๓ ประการของพวกเราก็น้อย ตามสมควรแก่คุณสมบัติของตน ลูกศิษย์ของเราพึงตั้งใจดำเนินตาม ความดีเหล่านี้เป็นของกลาง ใครจะเอาไปไหนไม่ได้ ใครเกิดขึ้นมาปฏิบัติได้ก็จักได้รับผล คือความดีอยู่อย่างนี้ตลอดกัปป์ตลอดกัลป์"

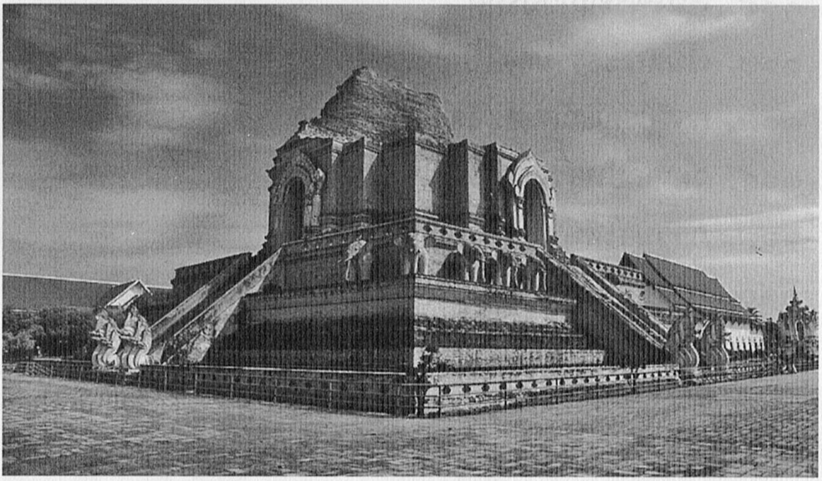
ก็เป็นอันจบข้อความใน **'อตฺตปวตฺติ'** ของ**หลวงปู่ใหญ่** เพียงแค่นี้

กราบเท้าขอบพระคุณ **ท่านหลวงปู่ใหญ่** เป็นอย่างสูงครับ

เนื้อหาจากนี้เป็นต้นไป เป็นการเสาะหามาจากแหล่งอื่น ๆ ครับผม.

ตอนที่ ๑๑ : ครองวัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

พระวิหาร และพระมหาธาตุเจดีย์หลวง
วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เชียงใหม่

๑๐๑. รับนิมนต์เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

หลังจากที่**หลวงปู่ใหญ่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) เดินทางกลับจากเชียงตุง ก็ได้รับนิมนต์จากเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ให้ท่านมาช่วยปรับปรุง**วัดเจดีย์หลวง** ซึ่งอยู่ในสภาพทรุดโทรมอย่างหนัก เรื่องนี้ปรากฏอยู่ในประวัติของ**หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ** ดังนี้ :-

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เคยไปจำพรรษาที่เชียงตุง (พ.ศ. ๒๔๖๕) ได้ไปแสดงธรรมโปรดเจ้าผู้ครองนครเชียงตุงจนเลื่อมใส ถวายตนเป็นศิษย์อุปัฏฐาก เป็นเหตุให้ทางสำนักนครเชียงตุงประพฤติธรรมกันโดยทั่วหน้า แม้ปัจจุบันเชื้อพระวงศ์นครเชียงตุงเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ก็ยังคงปฏิบัติธรรมกันอยู่ ในครั้งนั้น นอกจากท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ จะได้โปรดเจ้านายวงศ์นครเชียงตุงแล้ว ท่านยังได้ปรับปรุงการปฏิบัติพระวินัยของพระสงฆ์ในเชียงตุงให้ดีขึ้นหลายอย่าง ตามคำขอร้องของเจ้าผู้ครองนครเชียงตุง

เมื่อ**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** กลับจากเชียงตุงแล้ว ท่านได้ขึ้นไปพักภาวนาอยู่ที่**ดอยสุเทพ** จังหวัดเชียงใหม่ ประจวบกับสมัยนั้น**วัดเจดีย์หลวง** ในตัวเมืองเชียงใหม่ กำลังทรุดโทรม หาพระผู้เป็นหลักไม่ได้ ประชาชนก็เหินห่างจากวัด เพราะพระภิกษุสามเณรประพฤติตน

ไม่เหมาะสม ทางฝ่ายบ้านเมือง มี**เจ้าแก้วนวรัฐ** เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ (ลำดับที่ ๙ แห่งราชวงศ์ทิพย์จักราธิวงศ์ และเป็นเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้าย) พร้อมด้วย**พระยามุขมนตรี** (อาบ เปาโรหิต) สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ จึงได้ปรึกษากันว่า จะหาพระเถระผู้ใหญ่ที่ไหน เพื่อจะได้นิมนต์มาอยู่ที่**วัดเจดีย์หลวง** เพื่อจะได้ขอให้ท่านช่วยปรับปรุงวัดและพระภิกษุสามเณรให้เข้ารูปเข้ารอยขึ้น

ทางฝ่ายบ้านเมืองเห็นพ้องกันว่า สมควรจะอาราธนานิมนต์**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) **วัดบรมนิวาส** กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นพระมหาเถระ สมณศักดิ์ฐานันดรสูงชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะ องค์ท่านมิได้สูงแต่สมณศักดิ์เท่านั้น แต่ยังสูงส่งด้วยคุณธรรม ศีลาจารวัตร พร้อมทั้งความรู้ความสามารถในการเทศนาเผยแผ่ การปกครอง การบริหารหมู่คณะ โดยเฉพาะด้านการศึกษา จึงเป็นที่เคารพนับถือของเจ้าบ้านผ่านเมือง พุทธศาสนิกชนทั้งในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ เชียงตุง และทางภาคอิสาน จึงได้เตรียมมอบหมายให้ผู้เดินทางไปนิมนต์

ประจวบกับขณะนั้นได้ทราบข่าวว่า **ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** พักวิเวกอยู่ที่**ดอยสุเทพ** จึงได้พากันไปกราบและเรียนให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ พร้อมทั้งนิมนต์ให้ท่านมาจำพรรษาที่**วัดเจดีย์หลวง** เพื่อจะได้ปรับปรุงวัดให้เรียบร้อย และเรียกศรัทธาของประชาชนให้กลับคืนมา

แต่การนิมนต์ครั้งนั้นเป็นการนิมนต์ท่านแบบไม่เป็นทางการ ทำนองเกริ่นให้ท่านรับทราบ และ**ท่านเจ้าคุณฯ** ก็ยังไม่ได้ตอบรับ

แต่ประการใด เพียงบอกว่า **ท่านจะขอรับไว้พิจารณา ต่อเมื่อกลับถึงกรุงเทพฯ** จะพิจารณาอีกครั้ง

เมื่อ**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** พักภาวนาอยู่**ดอยสุเทพ**พอสมควรแล้ว ก็เดินทางกลับลงไปกรุงเทพฯ หลังจาก**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** กลับกรุงเทพฯ แล้ว ประมาณเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ทางเชียงใหม่ได้ติดต่อนิมนต์มาเป็นทางการ พร้อมทั้งนิมนต์ด้วยตนเองอีกครั้ง โดย**เจ้าแก้วนวรัฐ**มาด้วยตนเอง **การติดต่อนิมนต์จึงสำเร็จไปด้วยดี**

เมื่อ**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ได้รับนิมนต์ทางเชียงใหม่แล้ว ท่านได้เลือกผู้ที่จะติดตามไปกับท่านอย่างพิถีพิถัน เพราะค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงมาก เพราะเหตุนี้เองจึงเอาไปได้จำนวนจำกัด ในที่สุดท่านได้เลือก**หลวงปู่แหวน**ไปด้วย ยังความดีใจอย่างสูงแก่**หลวงปู่แหวน** เพราะไม่คาดคิดมาก่อนว่าจะได้รับการไว้วางใจจากท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ถึงขนาดนั้น

ขอย้อนไปกล่าวถึงการที่**หลวงปู่แหวนได้**เข้าเป็นศิษย์**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** สักเล็กน้อย พอให้เรื่องราวมาติดต่อกัน ดังนี้

ก่อน พ.ศ. ๒๔๖๔ **หลวงปู่แหวน สุจิณโณ** ยังเที่ยววิเวกตามป่าดงในภาคอิสาน เช่นเดียวกับพระธุดงค์สายหลวงปู่มั่นทั่วไปในช่วงนั้น กิตติศัพท์ด้านการเทศน์และการปฏิบัติด้านสมาธิภาวนาของ**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ได้ขจรขจายไปทั่วสังฆมณฑลภาคอิสานในสมัยนั้น ทั้งพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสผู้ใคร่ต่อธรรมปฏิบัติ

ต่างก็กระหายที่จะได้ฟังธรรมอบรมจากท่าน ด้วยเหตุนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ **หลวงปู่แหวน**จึงตัดสินใจเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อกราบขอฟังธรรม**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ที่วัดบรมนิวาส**

เป็นการเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ครั้งแรกของ**หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ** ท่านออกเดินธุดงค์จากเขตจังหวัดอุดรธานี พักรอนแรมปักกลดระหว่างทางไปเรื่อย จนกระทั่งถึงจังหวัดขอนแก่น แล้วเดินทางบุกป่าฝ่าดงมาจนถึงจังหวัดนครราชสีมา แล้วเดินทางโดยรถไฟเข้ากรุงเทพฯ

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ให้ความเมตตาต้อนรับอย่างดี เมื่อทราบว่า**หลวงปู่แหวน** เป็นศิษย์ของ**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** ท่านเจ้าคุณฯ ถามถึงหลวงปู่มั่น ศิษย์ของท่าน ด้วยความห่วงใยใคร่รู้ เมื่อกล่าวปฏิสันฐานพอควรแล้วท่านก็บอกให้หลวงปู่แหวนพักอยู่ที่กุฏิหลังหนึ่ง วันต่อมา **หลวงปู่แหวน**ก็ได้เข้าฟังธรรมและถวายการอุปัฏฐากท่านอย่างใกล้ชิดทุกวัน เวลาว่างจากแขก **ท่านเจ้าคุณฯ** มักเล่าเรื่องความเกี่ยวข้องระหว่างท่านกับหลวงปู่มั่น ให้หลวงปู่แหวนฟังเสมอ ๆ ท่านเจ้าคุณฯ ให้ความยกย่องและสรรเสริญความเด็ดเดี่ยวในธรรมปฏิบัติของหลวงปู่มั่นเป็นอย่างมาก

หลวงปู่แหวนพักอยู่วัดบรมนิวาสหลายวัน มีโอกาสฟังธรรมจากท่านบ้าง ได้กราบเรียนถามข้อสงสัยด้านการปฏิบัติบ้าง ได้รับการแนะนำเรื่องพระวินัยบ้าง ท่านเจ้าคุณฯ ได้ให้คำอธิบายอย่างคล่องแคล่วชัดเจน บางโอกาสก็จะเล่าเรื่องพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียบ้าง ในประเทศพม่าบ้าง เป็นเหตุจูงใจให้

หลวงปู่แหวน กับสหายของท่าน คือ **หลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม** ได้จาริกธุดงค์ไปยังเขตพม่า และอินเดีย ในปี ต่อ ๆ มา ซึ่งเป็นที่กล่าวขานว่า **หลวงปู่แหวน** กับ**หลวงปู่ตื้อ** เป็นศิษย์ของหลวงปู่มั่น ที่เที่ยวจาริกธุดงค์ไปในที่ต่าง ๆ มากที่สุด ทั้งในและนอกประเทศ

เมื่อ**หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ** ได้ลงมากราบ**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** อีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นเวลาที่ท่านเจ้าคุณเตรียมตัวที่จะเดินทางขึ้นไปรับตำแหน่งเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวง** เชียงใหม่ **หลวงปู่แหวน**จึงได้รับคัดเลือกให้ร่วมเดินทางในครั้งนั้นด้วย

หลวงปู่แหวนเล่าว่า การนั่งรถไฟไปเชียงใหม่ในสมัยนั้นไม่สะดวกสบายเหมือนสมัยนี้ และช้ากว่าสมัยนี้มาก แต่ก็ไม่มียานพาหนะหรือการเดินทางด้วยวิธีอื่นใดที่จะสะดวกสบายไปกว่านี้

เมื่อรถไฟถึงสถานีเชียงใหม่แล้ว มีรถมารับคณะท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ หลายคัน เมื่อคณะที่ไปขึ้นรถกันหมดแล้ว รถก็เคลื่อนขบวนไปยัง**วัดเจดีย์หลวง** ในตัวเมืองเชียงใหม่

หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ ในขณะนั้น แม้จะมีอายุพรรษาร่วม ๒๐ ปีแล้วก็ตาม ท่านก็ยังสังกัดมหานิกายอยู่ ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ปีแรกที่มาพำนักที่**วัดเจดีย์หลวง** นี้เอง **ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** ได้พิจารณาเห็นว่า หลวงปู่แหวนมีความตั้งใจในการปฏิบัติด้านสมาธิภาวนา มีความวิริยะอุตสาหะ ปรารภความเพียรสม่ำเสมอไม่ย่อท้อ มีข้อวัตรปฏิบัติที่งดงาม และเคร่งครัดในพระวินัยอย่างยิ่ง และมีความคุ้นเคยกันมานาน

วันหนึ่ง**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ**ได้พูดกับ**หลวงปู่แหวน**ว่า *"**ท่านแหวน**อยู่ด้วยกันมานานแล้ว **ควรจะได้ญัตติเสีย** เพื่อจะได้เข้าร่วมสังฆกรรมกันได้ ไม่ต้องคอยบอกปาริสุทธิในวันอุโบสถเหมือนเช่นทุกวันนี้"*

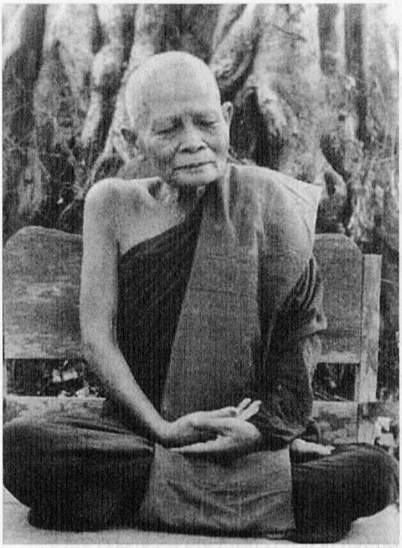
ครั้งแรก**หลวงปู่แหวน**กราบเรียนท่านเจ้าคุณฯ ว่า ขอเวลาปรึกษากับ**หลวงปู่ตื้อ**ดูก่อน เพราะร่วมธุดงค์กันมานาน เดี๋ยวพรรคพวกจะหาว่าทำอะไรโดยไม่ปรึกษากันเอาได้

ในช่วงนั้น **หลวงปู่ตื้อ**ยังท่องธุดงค์อยู่ตามลำพัง ยังไม่ได้ขึ้นไปเชียงใหม่ เมื่อใคร่ครวญตามเหตุผลของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ แล้ว **หลวงปู่แแหวน**จึงตัดสินใจญัตติเป็นพระธรรมยุต ณ พัทธสีมาวัดเจดีย์หลวงนั้นเอง โดยมี**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) เป็นพระอุปัชฌาย์ **พระครูศรีพิศาลสารคุณ** เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และ**พระครูนพีศรีพิศาลคุณ** (ทอง โฆสิโต) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

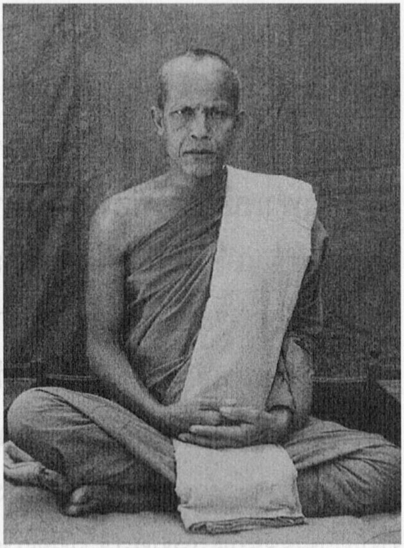
การที่**หลวงปู่แหวน**ยังไม่ยอมญัตติในครั้งแรก โดยจะรอปรึกษา**หลวงปู่ตื้อ** เสียก่อนนั้น เพราะถ้าท่านตัดสินใจไปคนเดียวภายหลังอาจถูกเพื่อนตำหนิเอาว่าทำอะไรไม่ปรึกษากันก่อน เพราะหลวงปู่ตื้อเป็นสหธรรมิกที่เคยท่องธุดงค์ไปไหนต่อไหนด้วยกันเกือบจะทุกแห่ง เมื่อมีเหตุที่จะทำอะไรที่สำคัญ จำเป็นอยู่เองที่จะต้องปรึกษากันก่อน เพราะท่านทั้งสองอายุพรรษากว่า ๒๐ แล้ว ต้องรอบคอบพอควร แต่ด้วยเคารพและเห็นด้วยเหตุผลของท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ **หลวงปู่แหวน**จึงตัดสินใจญัตติเป็นพระธรรมยุติ แล้วค่อยอธิบายให้**หลวงปู่ตื้อ**ฟังในภายหลัง

ในสมัยนั้น พระฝ่ายมหานิกายที่เป็นพระเถระมีอายุพรรษามาก ยอมตนเป็นศิษย์อบรมธรรมปฏิบัติอยู่กับ**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** นั้น มีจำนวนมาก บางองค์แม้ขอญัตติเป็นพระธรรมยุต หลวงปู่มั่นไม่อนุญาตก็มี ท่านให้เหตุผลว่า **มรรคผลนิพพานไม่ได้ขึ้นอยู่กับคณะนิกาย แต่ขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติของบุคคลนั้น ๆ** ผู้มีความตั้งใจจริงแล้ว จะปฏิบัติอยู่ในนิกายไหนก็ได้

สำหรับ **หลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม** ภายหลังก็ได้ญัตติเป็นพระธรรมยุตตาม**หลวงปู่แหวน** เช่นกัน เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ณ พระอุโบสถ**วัดเจดีย์หลวง** มี**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** เป็นพระอุปัชฌาย์ **พระครูศรีพิศาลสารคุณ** เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และ**พระครูนพีสีพิศาลคุณ** (ทอง โฆสิโต) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ

หลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม

๑๐๒. มาครองวัดเจดีย์หลวง

ประวัติของ**หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท** ในหัวข้อนี้ขออนุญาตคัดลอกข้อเขียนของหลวงพ่อ**พระพุทธพจนวราภรณ์** อดีตเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร** จังหวัดเชียงใหม่ พระคุณท่านเขียนเรื่องนี้ไว้แต่สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระธรรมดิลก** (จันทร์ กุสโล) ดังนี้ :-

"**นายเอื้อม อุปันโน** เล่าให้ฟังว่า ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๒ **ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ครั้งยังเป็น**พระราชกวี** ได้เคยขึ้นมาเชียงใหม่ครั้งหนึ่งทางเรือ สมัยนั้น**พ่อเจ้าอินทวโรรส** และ**แม่เจ้าทิพยเนตร** ยังอยู่ เจ้าคุณ**พระราชกวี**ได้ไปเทศน์ที่**คุ้มหลวง** (ปัจจุบันคือบริเวณคุ้มแก้วพาเลส) ให้พ่อเจ้าอินทวโรรส และแม่เจ้าทิพยเนตร ฟัง ๑ กัณฑ์ และที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง ปรากฏว่าเป็นที่พอใจของเจ้านายและประชาชนมาก พักอยู่ไม่นานก็กลับกรุงเทพฯ

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๕ **ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ขึ้นมาเชียงใหม่ครั้งที่ ๒ มาพัก**วัดเจดีย์หลวง คณะหอธรรม**เดี๋ยวนี้ ไม่ปรากฏว่าได้ทำอะไรบ้าง ท่านเลยได้ขึ้นไปถึง**เมืองเชียงตุง** และได้ไปจำพรรษาบนเขา**พระธาตุจอมยอง** อยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองเชียงตุง

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ **ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ขึ้นมาเชียงใหม่เป็นครั้งที่ ๓ **เจ้าแก้วนวรัฐ** เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่เป็นผู้อาราธนา การขึ้นมาคราวนี้เป็นการขึ้นมาเพื่ออยู่จำพรรษา มาเป็น ๒ รุ่นด้วยกัน ระยะห่างกันประมาณ ๒๐ วัน พระภิกษุสามเณรที่ติดตามมาทั้ง ๒ รุ่น ประมาณ ๗๐ รูป...

เมื่อแรกมาถึง **พ่อเจ้าแก้วนวรัฐ**เห็นพระเณรมามากมาย จึงออกอุทานว่า *“โอ้โฮ! เจ้าคุณ อะสังเอาพระเณรมานักอย่างนี้ ข้าพเจ้านึกว่าจะเอามหาบาเรียนมาสัก ๓-๔ องค์”*

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ตอบว่า *“อาตมาภาพเป็นเหมือนครัวทานหลังใหญ่ ไปไหนเกะกะอยู่บ้าง และ**อาตมาเป็นเหมือนพระหมูป่า ไม่ใช่พระเสือ** ธรรมดาหมูป่ามันไปไหนกันเป็นฝูง ไม่หวงอาหาร ไม่เหมือนเสือ ธรรมดาเสือเวลาไปหากินต้องไปตัวเดียว ไม่ติดตามกันเลย”*

พ่อเจ้าฯ หัวเราะชอบใจ

กุฏิหลังแรกที่สร้างสำหรับท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ คือ **กุฏิแก้วนวรัฐ** ซึ่งยังคงเป็นกุฏิถาวรอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

พ.ศ. ๒๔๗๒ รื้อวิหารหลังเก่าและสร้างขึ้นใหม่ การสร้างวิหารหลังใหม่นี้ นายช่างผู้ก่อสร้างเสียชีวิตไป ๓ คน ขณะที่ก่อฝาผนังด้านหน้าเลยคานประตูขึ้นไปแล้ว จะเป็นความสะเพร่าของนายช่างหรือเหตุอื่นไม่ทราบได้ ฝาผนังหน้าจั่วที่สร้างขึ้นใหม่พังลงมา การก่อสร้างก็คงดำเนินมาโดยลำดับ

พ.ศ. ๒๔๗๔ ท่านมีความจำเป็นต้องลงไปกรุงเทพฯ **ท่านพระครูนพีสีพิศาลคุณ** และ**ท่านเจ้าคุณพระพุทธิโศภณ** (ขณะนั้นเป็นพระครูสังฆรักษ์) ได้ดำเนินการก่อสร้างมาโดยลำดับ จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ ซึ่งเป็นสมัยที่ท่านเจ้าคุณ**พระพุทธพจนวราภรณ์** (จันทร์ กุศโล) เจ้าอาวาส เมื่อครั้งยังเป็น**พระญาณดิลก** จึงก่อสร้างได้สำเร็จ

พ.ศ. ๒๔๗๓ กู้เงิน ๓๐,๐๐๐ บาท จากมหามกุฏราชวิทยาลัย มาซื้อนาตำบลวังมุ่น อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่... รวมเป็นนาทั้งหมด ๓๘๒ ไร่

ในการกู้เงินซื้อนาเพื่อหาผลประโยชน์บำรุงวัดครั้งนี้ ท่านได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนทั่วไป ส่วนมากไม่เห็นด้วย การครหานินทาก็ค่อยจางหายไปตามลำดับ

มาสมัยปัจจุบันนี้ ผู้ที่ทราบเรื่องต่างอนุโมทนาสาธุการ เรื่องนี้**เป็นเรื่องที่ส่อถึงวิจารณญาณของท่าน ที่สามารถมองเห็นการณ์ไกล กล้าได้กล้าเสีย** สิ่งที่หนุนเนื่องให้กำลังใจ ท่านกล้ากระทำสิ่งที่ฝืนความรู้สึกของประชาชน ก็คือ **ความบริสุทธิ์ใจที่มุ่งทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หาได้หวังเพื่อประโยชน์ส่วนตัวไม่**

นอกจาก**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** จะก่อสร้างถาวรวัตถุของวัดและหาทางที่จะทนุบำรุงวัดดังกล่าวแล้ว... ยังเปิดสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกบาลีและนักธรรม จัดให้มีการแสดงธรรมประจำวันธรรมสวนะ เช้า-บ่าย ทั้งในพรรษาและนอกพรรษา ออกประกาศเผยแพร่ตามสำนักงาน องค์การต่าง ๆ และแก่ประชาชน

การเทศนาธรรมด้วยปฏิภาณโวหาร นับว่าท่านเป็นผู้นำสมัยนั้น ประชาชนที่เลื่อมใสในเจ้าพระคุณ เมื่อเอ่ยถึงท่านทีไรจะต้องพูดถึงเรื่องเทศน์ของท่านว่า “ท่านเคยเทศน์ว่าอย่างนั้นอย่างนี้”

งานของท่านที่ทำไว้แต่ครั้งกระโน้นยังเป็นมาตรฐาน เป็นเยี่ยงอย่างให้ศิษย์รุ่นหลังได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติดำเนินอยู่จนกระทั่งบัดนี้

แม้แต่ต้นลำใย ต้นมะพร้าว ที่ได้อาศัยร่มเงาและผลประโยชน์อยู่ในปัจจุบัน ส่วนมากก็เป็นสมบัติที่เกิดขึ้นในสมัยท่านทั้งนั้น”

ผมขออนุญาตแทรกนามของ**เจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง**ตามลำดับไว้ตรงนี้เลยครับ เพราะแต่ละท่านเป็นบูรพาจารย์สายธรรมยุตที่มีคุณูปการต่อพระศาสนา ต่อสังคม และต่อประชาชนเป็นอย่างมาก ดังนี้

๑. **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) เป็นเจ้าอาวาสองค์แรกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๗๔

๒. **พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต** เป็นเจ้าอาวาสปี ๒๔๗๕ ปีเดียว ออกธุดงค์

๓. **พระครูนพีสีพิศาลคุณ** (ทอง โฆสิโต) เป็นเจ้าอาวาสปี พ.ศ. ๒๔๗๖

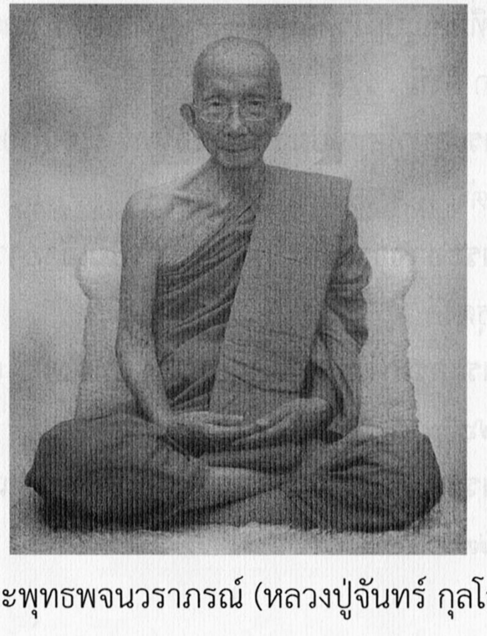
๔. **พระพุทธิโศภณ** (แหวว ธมฺมทินฺโน) เป็นเจ้าอาวาสปี พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๐๒

๕. พระญาณดิลก (พิมพ์ ธมฺมธโร – สมณศักดิ์สุดท้าย คือ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพฯ) มาดูแลกำกับการคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๓ ตำแหน่งพิเศษ มิใช่เจ้าอาวาส

๖. พระธรรมดิลก (ขันติ์ ขนฺติโก) เป็นเจ้าอาวาสปี พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๓๔

๗. พระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) เป็นเจ้าอาวาส ปี พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๕๑)

๘. พระราชเจติยาจารย์ (ชูเกียรติ อภโย) เป็นเจ้าอาวาส ปี พ.ศ. ๒๕๕๓-ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ อายุครบ ๙๐ ปี)

พระพุทธพจนวราภรณ์ (หลวงปู่จันทร์ กุสโล)

๑๐๓. ประวัติศาสตร์ล้านนา

ผมขออนุญาตนำประวัติศาสตร์ล้านนามาเสนออย่างย่นย่อที่สุด...

ขอเริ่มต้นว่า เมื่อราว ๑,๐๐๐ ปีที่แล้วมา ดินแดนประเทศไทยยังอยู่ภายใต้อิทธิพลขอม มีศูนย์กลางอยู่ที่**เมืองละโว้** หรือ**ลพบุรี**ในปัจจุบัน

ดินแดนทางภาคเหนือแถบที่ราบลุ่มน้ำปิง มีอาณาจักรขอมที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดในแถบนี้คือ **อาณาจักรหริภุญไชย** อยู่ที่เมืองลำพูนในปัจจุบัน ราชธิดากษัตริย์เมืองละโว้ คือ **พระนางจามเทวี** เป็นกษัตริย์ครองเมืองหริภุญไชย ระหว่าง พ.ศ. ๑๓๑๐-๑๓๑๑ แล้วพระราชโอรสของพระนางก็ครองราชย์สืบต่อ ๆ กันมา

อาณาจักรหริภุญไชยรับพระพุทธศาสนาเข้ามาจากอาณาจักรสุโขทัยซึ่งอยู่ทางใต้ ดังนั้น ศูนย์ความเจริญทางพระพุทธศาสนาของดินแดนทางภาคเหนือจึงอยู่ที่เมืองหริภุญไชยนี้

ตอนนั้น เชียงใหม่ เชียงราย และล้านนา ยังไม่เกิดครับ

ทางเหนือขึ้นไป แถบ**ลุ่มน้ำกก** มีชนเผ่าที่เข้มแข็งคือ **ไทยลัวะ** ลูกหลานของ**ปู่เจ้าลาวจก** ตั้งอยู่ที่**เมืองเงินยาง** มีกษัตริย์**ราชวงศ์ลาว** ปกครองสืบทอดกันมาจนถึงกษัตริย์องค์ที่ ๑๕ ชื่อ**พญามังราย**

เป็นผู้มีความสามารถ ได้รวมเมืองเล็กเมืองน้อยในแถบนั้น แล้วจัดตั้ง**อาณาจักรโยนก**ขึ้น แล้วสร้างเชียงรายขึ้นเป็นเมืองศูนย์กลาง

พญามังรายได้แผ่อำนาจลงมาทางใต้ จนสามารถรวมอาณาจักรหริภุญไชยได้ ตั้งเป็น**อาณาจักรล้านนา**ขึ้นมา ให้โอรสองค์หนึ่งอยู่ครองเมืองเชียงราย แล้วพระองค์ลงมาปกครอง**เมืองหริภุญไชย**อยู่ได้ ๒ ปี มอบให้ขุนนางคนสนิทปกครองแทน แล้วพระองค์ไปสร้างเมืองใหม่ คือ **เวียงกุมกาม** (อยู่ในเขตอำเภอสารภี ในปัจจุบัน) ใน พ.ศ. ๑๘๓๙

ดินแดนทางใต้ลงมา มี ๒ อาณาจักรใหญ่ ที่เป็นพันธมิตรกันอย่างแน่นแฟ้น คือ **อาณาจักรพะเยา** ปกครองโดย**พ่อขุนงำเมือง**กับ**อาณาจักรสุโขทัย** ปกครองโดย**พ่อขุนรามคำแหง**

พญามังรายเห็นว่าไม่สามารถแผ่อำนาจลงมาทางใต้ได้ จึงได้มีสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรพะเยา และอาณาจักรสุโขทัย แล้วร่วมกันสถาปนา **'นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่'** ขึ้นเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมา

พญามังรายได้สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรล้านนาที่ตั้งขึ้นใหม่ ทางใต้ได้ขยายอาณาเขตเข้าครอบครองนครลำปางซึ่งมีอยู่เดิม ส่วนทางเหนือได้ขยายขึ้นไปครอบครองเมืองเชียงตุง เชียงรุ้ง โดยส่งราชโอรสขึ้นไปปกครอง

ล้านนา จึงเป็นอาณาจักรที่มั่นคงสืบทอดกันมา มี**เมืองเชียงราย**เป็นศูนย์กลางการปกครองทางตอนเหนือ และ**เมือง**

เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองทางตอนใต้ ได้ตรากฎหมาย **'มังรายศาสตร์'** เพื่อวางระเบียบในการปกครองกำลังพล และการบริหารราชอาณาจักร

ด้านศาสนา พระเจ้ามังรายรับอิทธิพลพระพุทธศาสนาจากหริภุญไชย โปรดให้สร้างวัดวาอาราม และพระเจดีย์ (พระธาตุ) ขึ้นมากมาย

มาถึงสมัย**พญากือนา** (พ.ศ. ๑๙๑๐-๑๙๓๑) กษัตริย์ราชวงศ์มังราย ลำดับที่ ๘ ทรงรับเอาพระพุทธศาสนา**ลัทธิลังกาวงศ์**จากสุโขทัย เข้ามาเผยแพร่ โดยอาราธนา**พระสุมนเถระ**ขึ้นมาจากสุโขทัย มาจำพรรษาที่**วัดสวนดอก** หรือ**วัดบุปผาราม** ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น ทรงสนับสนุนให้พระสงฆ์ที่มีอยู่เดิมมาศึกษาพระธรรมวินัย แล้วทำการบวชใหม่ (บวชแปลง) ในนิกายลังกาวงศ์ ทำให้การพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก เชียงใหม่จึงกลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแทนหริภุญไชย (การสร้าง**พระบรมธาตุดอยสุเทพ**ก็อยู่ในรัชสมัยนี้)

เมื่อพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์แพร่เข้ามา ทำให้พระภิกษุชาวล้านนาสนใจศึกษาพระพุทธศาสนากันมาก

ในสมัย**พระเจ้าสามฝั่งแกน** (พ.ศ. ๑๙๕๔-๑๙๘๕) กษัตริย์ราชวงศ์มังรายลำดับที่ ๑๐ ได้ส่งพระสงฆ์จำนวนมากไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศลังกา ทำให้มีพระสงฆ์ที่แตกฉานด้านพระไตรปิฎก จนเชียงใหม่สามารถจัด**สังคายนาพระไตรปิฎก**ขึ้นได้

เป็น**การสังคยนาครั้งที่ ๘ ของโลก** ผลงานวรรณกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมายในสมัยนี้ เช่น วรรณกรรมเรื่อง **จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ เวสสันดรทีปนี มูลศาสนา ปัญญาสชาดก** เป็นต้น ถือเป็น **'ยุคทองแห่งล้านนา'**

มาถึงสมัย**พระเจ้าติโลกราช** (พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐) กษัตริย์ราชวงศ์มังรายลำดับที่ ๑๑ ได้รับยกย่องให้มีฐานะเป็น **'ราชาธิราช'** เท่ากับกษัตริย์พระนครศรีอยุธยา พระองค์ได้ขยายอาณาจักรล้านนาออกไปทางตะวันออก ได้เมือง**น่าน แพร่** ไปจนถึง**หลวงพระบาง** ทางตะวันตกขยายไปถึง**รัฐฉาน** ครอบครองเมือง**ไลคา สีป้อ ยองห้วย** ฯลฯ ด้านเหนือก็ตีได้**เชียงรุ้ง** และ**เมืองยอง** นอกจากนี้ยังได้ทำสงครามกับอาณาจักรอยุธยาในสมัยของ**สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ** ติดต่อกันนานถึง ๒๔ ปี เอาชนะกันไม่ได้ จึงผูกสัมพันธไมตรีต่อกัน

ในด้านศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองมาก **พระเจ้าติโลกราช**ทรงออกผนวชชั่วคราว ทรงสนับสนุนนิกายลังกาวงศ์ หรือนิกายสิงหล จนได้รับความเลื่อมใสและแพร่หลายในหมู่ประชาชน ทรงสร้างวัดขึ้นหลายวัด เช่น **วัดมหาโพธาราม** (วัดเจ็ดยอด) **วัดป่าแดงมหาวิหาร** ฯลฯ ทรงสร้างและต่อเติม**เจดีย์หลวง**ให้สูงใหญ่เพิ่มขึ้น แล้วอัญเชิญ**พระแก้วมรกต** จาก**วัดพระแก้วดอนเต้า** ลำปาง มาประดิษฐานที่**วัดเจดีย์หลวง** อยู่นานถึง ๘๐ ปี ก่อนถูกอัญเชิญไปประเทศลาว

เมื่ออาณาจักรล้านนาเจริญถึงขีดสุดแล้ว ก็เริ่มเสื่อมลงในรัชสมัย**พระเจ้าเมืองแก้ว** (พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) กษัตริย์ราชวงศ์มังรายลำดับที่ ๑๓ เพราะกองทัพเชียงใหม่ทำสงครามกับเชียงตุงแล้วพ่ายแพ้ เสียชีวิตไพร่พลจำนวนมาก ซ้ำเกิดน้ำท่วมเชียงใหม่ทำให้คนตาย เป็นการสูญเสียกำลังพลอย่างซ้ำซ้อน กระทบถึงความมั่นคงของบ้านเมือง

กษัตริย์ในลำดับต่อมาก็อ่อนแอ มีการแย่งชิงราชสมบัติ ขุนนางก็มีอำนาจเหนือกษัตริย์ ศูนย์กลางแห่งอำนาจจึงระส่ำระสาย เมืองต่าง ๆ ในปกครองก็แยกตัวเป็นอิสระ แย่งชิงอำนาจกัน

มาถึงสมัย**พระนางวิสุทธิราชเทวี** (พ.ศ. ๒๑๐๗-๒๑๒๑) กษัตริย์ราชวงศ์มังรายลำดับที่ ๑๘ เชียงใหม่ถูกกองทัพของพระเจ้าบุเรงนอง ของพม่า มาปิดล้อมเพียง ๓ วันก็ยึดได้

เชียงใหม่จึกตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๒๑ ติดต่อกันยาวนานถึง ๒๑๖ ปี

ในช่วงที่พม่าปกครอง ไม่สามารถยึดครองล้านนาไว้ได้ตลอดเวลา คราวใดที่กษัตริย์พม่าอ่อนแอ ผู้นำชาวล้านนาก็ลุกขึ้นต่อต้านเพื่อหาทางแยกเป็นอิสระ การสู้รบจึงมีตลอดเวลา

ระยะแรก พ.ศ. ๒๑๒๑-๒๒๐๗ พม่ายอมให้เจ้านายและขุนนางเชียงใหม่ปกครองตนเอง เพียงแต่ส่งบรรณาการแก่พม่าในฐานะที่เป็นเมืองขึ้น ต้องส่งส่วยช้าง ม้า ผ้า แพรพรรณ ไปเมืองพม่าทุกปี

ระยะที่สอง พ.ศ. ๒๒๐๗-๒๓๑๗ พม่าได้ส่งขุนนางพม่ามาปกครองและจัดเก็บผลประโยชน์จากล้านนาโดยตรง และได้แยก**เชียงแสน**ออกไปเป็นอิสระ เป็นการตัดทอนกำลังของเชียงใหม่

มีการรวมตัวต่อต้านพม่าหลายครั้ง จนถึงปี พ.ศ. ๒๒๗๐ เชียงใหม่ก็สามารถแยกตัวเป็นอิสระจากพม่าได้ครั้งหนึ่ง แล้วพม่ากลับยึดคืนได้ใน พ.ศ. ๒๓๐๖ คราวนี้พม่ากวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลยจำนวนมาก จนกล่าวได้ว่า**แทบหมดเมือง**

ต่อมา **พระยาจ่าบ้าน** (บุญมา) ขุนนางเมืองเชียงใหม่กับ**พระยากาวิละ** เจ้านครลำปาง พากันสวามิภักดิ์ต่อ**สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช** และได้ร่วมกับ**กองทัพพระเจ้าตาก** ทำการขับไล่พม่าออกจากเชียงใหม่ได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๓๑๗ ต้องใช้เวลาอีก ๓๐ ปี จึงสามารถขับไล่พม่าออกจาก**เชียงแสน**ได้จนหมดสิ้น **เป็นการสิ้นสุดอิทธิพลพม่าในล้านนา**

จากนั้นมา เชียงใหม่ก็มีฐานะเป็น**เมืองขึ้น**ของประเทศสยาม **สมเด็จพระเจ้าตากสิน**ทรงโปรดให้**พระยาจ่าบ้าน** (บุญมา) ขึ้นเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่คนแรก หลังจากเสียชีวิตแล้ว **พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก** ทรงแต่งตั้ง**พระยากาวิละ** ขึ้นเป็น**พระเจ้ากาวิละ** เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ต่อมา

พระเจ้ากาวิละ เริ่ม 'สร้างบ้านแปงเมืองเชียงใหม่' อีกครั้ง เมื่อเริ่มต้น ยังไม่มีกำลังพอจะรักษาเมืองได้ ก็ไปตั้งตัวที่ **เวียงป่าซาง** ขับไล่พม่าออกจากล้านนา พร้อมกับกวาดต้อนผู้คนจากต่างเมืองมาเป็นกำลัง สะสมไพร่พลจนแข็งแกร่ง แล้วจึงยกครัวกลับไปสร้าง

เมืองเชียงใหม่ขึ้นมาอีก ในปี พ.ศ. ๒๓๓๙ ทำการ 'เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง' โดยเกลี้ยกล่อมคนเชียงใหม่ที่หนีออกไปอยู่ตามป่าตามดงให้กลับคืนเมือง แล้วทำสงครามขยายอาณาเขต กวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนา ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน และยอง เข้ามาอยู่เชียงใหม่ และขยายอาณาเขตออกไปกว้างขวาง

เชียงใหม่กลับมารุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง มีฐานะเป็น**เมืองประเทศราชของสยามประเทศ** **มีเจ้าผู้ปกครอง**สืบทอดกันมา โดยยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลางในการแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าเมืองและขุนนางระดับสูง

มาถึงสมัย**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕** อังกฤษได้เข้าปกครองพม่า ได้เกิดการขัดแย้งตามแนวชายแดนทางเหนือหลายครั้ง รัฐบาลสยามได้ยินยอมทำ**สนธิสัญญาเชียงใหม่** กับอังกฤษถึง ๒ ครั้ง ทำให้เชียงใหม่ต้องเสียดินแดน ๑๓ หัวเมืองแถวรอบขอบล้านนาที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ ให้แก่อังกฤษ

รัฐบาลกลางได้ตระหนักถึงภัยคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก จึงได้เร่งรีบดำเนินการปฏิรูปการปกครอง โดยรวมหัวเมืองประเทศราชเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สำหรับการดำเนินการในเชียงใหม่ ได้ดำเนินเป็น ๒ ระยะ

ระยะแรก พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๔๒ เป็นการผนวกดินแดนล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม โดยจัดขึ้นเป็น**มณฑลลาวเฉียง** หรือ**มณฑลพายัพ** แต่ยังมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชอยู่ ระยะนี้ตรงกับรัชสมัยของ**พระเจ้าอินทวิชยานนท์** เจ้าหลวง

เชียงใหม่ องค์ที่ ๗ ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย ที่มีอำนาจปกครองตามแบบเดิม เพราะในช่วงต้นนี้ **เสด็จฯ ร.๕** ทรงมีนโยบายให้ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองในทันที แต่ทรงพยายามค่อย ๆ ลดอำนาจลง โดยส่งข้าหลวงจากกรุงเทพฯ มาเป็นที่ปรึกษาและให้ความช่วยเหลือในการจัดระบบบริหาร การปกครองแบบใหม่ เพื่อวางรากฐานสำหรับการปกครองแบบ **มณฑลเทศาภิบาล** ให้เป็นแบบแผนเดียวกันทั้งประเทศ

ในช่วงปฏิรูปนี้เอง **รัชกาลที่ ๕** ได้ทรงขอ**เจ้าดารารัศมี** ธิดาของเจ้าอินทวิชยานนท์ ไปเป็นพระชายา ซึ่งต่อมาภายหลัง **เจ้าดารารัศมี พระชายา** ได้มีบทบาทสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างเชียงใหม่กับกรุงเทพฯ ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น

ระยะที่สอง พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๗๖ เป็นช่วงปรับการปกครอง เข้าสู่**ระบบเทศาภิบาล** ยกเลิกฐานะเมืองประเทศราช เชียงใหม่ กลายเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรสยามอย่างแท้จริง จนมา ถึงสมัย**รัชกาลที่ ๗** ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงได้ยกเลิกตำแหน่ง**เจ้าผู้ครองนคร**โดยเด็ดขาด เพียงแต่ได้รับการยกย่องให้เกียรติเท่านั้น อำนาจ การปกครองเป็นของ**ข้าหลวงประจำจังหวัด** ซึ่งส่งไปจากส่วนกลาง เหมือนกับจังหวัดอื่น ๆ ทั่วราชอาณาจักร

ผมพยายามสรุปย่ออย่างเต็มที่ ทำให้สั้นกว่านี้ไม่ได้อีกแล้ว คงพอจะแนะนำให้ทราบ**ประวัติศาสตร์ล้านนา**ได้พอสมควร นะครับ.

๑๐๔. ตำนานพระธาตุเจดีย์หลวง

ตำนานพระธาตุเจดีย์หลวง เชียงใหม่ นี้ **ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) โปรดให้ **พระครูนพีสีพิศาลคุณ** (ทอง โฆสิโต – เจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงรูปที่ ๓) กับ **พระมหาหมื่น วุฑฺฒิญาโน** (นักประวัติศาสตร์ล้านนาไทย) ตรวจชำระต้นฉบับเก่าพิมพ์ขึ้นไว้เป็นที่ระลึก สำหรับเป็นสมบัติของวัดต่อไปเมื่อหน้า พุทธศักราช ๒๔๗๓ พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีหงส์

ผมจะขอคัดลอกตำนานมาค่อย ๆ นำเสนอ ขอให้ท่านอ่านพิจารณา ตัวสะกดการันต์ ผมขอคงไว้ตามเดิม ไม่ได้สะกดผิด เพราะเป็นภาษาหนังสือตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๓ โน่นแหละครับ

เริ่มต้น **ตำนานพระธาตุวัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่** มีว่า

"มนสฺสิตฺวา วนฺทเนยฺยํ สทฺธมฺมคณุตฺตมํ

สกฺกจฺจํ กเถสฺสามิ เจติยํ อตฺถุปตฺติ ถปนฺนํ ฯ

ข้าจะกล่าวตำนาน ***มหาเจติย*** *ใน**โชติการาม** โดยลำดับในกาลครั้งหนึ่ง เมื่อ**พระเจ้าศรีธรรมาโศกราช** เปนศาสนูปถัมภก ยกย่องพระพุทธศาสนา ภิกษุ ๘ องค์ มี **พระโสนะ** และ**พระอุตตรเถร** เป็นประธาน นำเอาพระธาตุมาบรรจุในที่นี้"*

ชื่อพระเถระ ๒ องค์ คือ **พระโสนะเถระ** กับ**พระอุตตระเถระ** ซึ่งในตำนานประเทศสยามกล่าวว่า มาตั้งสอนศาสนาพุทธในสยามเป็นครั้งแรกราว พ.ศ. ๕๐๐ มีโบราณวัตถุที่พอสันนิษฐาน คือ **๑. พระปฐมเจดีย์** ที่นครปฐม **๒. พระมหาธาตุ** ที่นครศรีธรรมราช และ **๓. พระธาตุเจดีย์หลวง** ที่เชียงใหม่

ส่วน **โชติการาม** เป็นชื่อเดิมของ **วัดเจดีย์หลวง**

ใน**ตำนานพระธาตุวัดเจดีย์หลวง** ดำเนินเรื่องต่อไปว่า

*"ในกาลครั้งนั้น มีมนุษย์ผู้หนึ่งอายุได้ ๑๒๐ ปี มีใจเลื่อมใส ก็แก้เอาผ้าห่มชุบน้ำมันจุดบูชา จึงมีคำทำนายว่า ต่อไปข้างน่าฐานะที่นี้จักเปนอารามใหญ่ชื่อว่า**โชติการาม** พวกทมิฬทั้งหลายก็เลื่อมใส เอาเข้าของบูชาพระพุทธเจ้า **ก่อเจดีย์หลังหนึ่งสูง ๓ ศอก ไว้เป็นที่สักการะบูชา** ในกาลนั้นบ้านเมืองที่นี้ยังเปนบ้านเมืองของพวกทมิฬทั้งหลายอยู่ ฯ"*

นี่เป็นการเริ่มต้น ก่อนการสถาปนา**อาณาจักรล้านนา** สถานที่นั้นยังรกร้าง ผู้คนยังไม่เจริญ พระมหาเถระ ๒ รูปดังกล่าวเริ่มต้นก่อพระเจดีย์สูง ๓ ศอก แล้วบรรจุ**พระบรมสารีริกธาตุ**ไว้ให้ผู้คนได้กราบไหว้ พร้อมทั้งมีคำทำนายว่า สถานที่นี้ต่อไปข้างหน้าจะเป็นอารามขนาดใหญ่ แล้วใช้นิมิตที่มีผู้สละผ้าห่มจุดบูชาพระบรมธาตุนั้น ที่นั้นจึงได้ชื่อว่า **โชติการาม** คือ **อารามที่แสงสว่างช่วงโชติ**

<u>**ถึงยุคสมัยอาณาจักรล้านนา**</u>

เหตุการณ์ต่อมา เมื่อ**พญามังราย** แห่ง**แคว้นโยนก** ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่**เมืองเชียงราย** ได้เข้ายึด**อาณาจักรหริภุญชัย** แล้วสถาปนา**อาณาจักรล้านนา** ตั้ง**นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่** เป็นเมืองหลวง แล้วพระองค์ได้ขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์ของ**อาณาจักรล้านนา**

ข้อความใน**ตำนานพระธาตุวัดเจดีย์หลวง** ตอนต่อไป มีดังนี้

*"ทีนี้จะกล่าว**ราชวงศ์นวบุรี** (นพบุรี) ผู้เป็นศาสนูปถัมภก สืบ ๆ กันมา ในกาละครั้งหนึ่ง ยังมีพระยาตนหนึ่งชื่อว่า**มังราย** เป็นบุตร**พระยาลาวเมง** อยู่เมือง**เชียงราย** มาปราบเอา**เมืองหริภุญชัย** (ลำพูน) ได้แล้ว ต่อมาได้มาสร้าง**เมืองเชียงใหม่** ได้เป็นพระมหากษัตริย์ในเมืองเชียงใหม่ได้ ๒๕ ปี ถัดนั้นลูกพระยามังรายชื่อ**มังคราม** เปนพระยาแทนได้ ๑๕ ปี ถัดนั้น... ฯลฯ ..."*

ในตำนานได้กล่าวถึงพระนามของกษัตริย์ล้านนาเรียงตามลำดับ รวม ๑๕ องค์ กษัตริย์ทุกพระองค์ต่างให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

ตำนานได้ย้อนไปกล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัย**พระเจ้ากือนา** กษัตริย์ลำดับที่ ๖ ของล้านนา ดังนี้

*"... ท้าวพระยา ๑๕ คน อันเปนกษัตริยในเมืองเชียงใหม่นี้ ส่วนกษัตริย์ตนถ้วน ๖ ชื่อว่า**กือนา** เป็นกษัตริย์ชอบทศราชธรรม ครั้น**จุติ**แล้ว ก็ได้ไปบังเกิดเปนรุกขเทวดาอยู่ที่ต้นไม้นิโครธต้น ๑ ใกล้หนทางที่จะไปเมือง**พูกาม** ..."*

(**จุติ** หมายถึง ตาย หรือสวรรคต นะครับ **พูกาม** หรือ**พุกาม** ก็หมายถึงประเทศพม่า และ **นิโครธ** คือต้นไทร ครับผม)

*"ในกาลนั้น มีพ่อค้าชาวเชียงใหม่พวก ๑ ไปจากเมือง**พิงเชียงใหม่** (เรียกตามแม่น้ำปิง หรือ พิง) เพื่อจะไปค้าขายใน**เมืองพูกาม** จึงพากันเข้าพักอยู่ใกล้ต้นไม้นิโครธนั้น*

*เมื่อนั้น **รุกขเทวดา** ตนนั้น ก็แสดงตนให้ปรากฏ แล้วก็ถามพ่อค้าว่า สูท่านพ่อค้าทั้งหลายมาจากเมืองเชียงใหม่ แล้วจะเลยไปที่ใด*

เมื่อนั้น พ่อค้าผู้เปนนายจึงขานตอบเทวดาว่า ตูข้าทั้งหลายมาจากเมืองพิงเชียงใหม่ มาถึงฐานะที่นี้แล้วจะเลยไปสู่เมืองพูกามเพื่อการค้าขาย

*เมื่อนั้น **รุกขเทวดา**จึงกล่าวว่า **ตนเรานี้คือ ท้าวกือนาผู้เป็นพ่อของพระยาแสนเมืองมา ผู้เป็นพระยาเจ้าแห่งท่านทั้งหลาย เมื่อเราจุติตายแล้วได้มาเกิดเป็นรุกขเทวดา ได้มาอยู่ในไม้นิโครธ***

*ท่านทั้งหลายไปสู่**เมืองพูกาม**แล้ว กลับมาสู่**เมืองพิงเชียงใหม่** จงบอกแก่ลูกเรา **พระยาแสนเมืองมา ให้ลูกเราสร้างพระเจดีย์หลังหนึ่งให้สูงกว่าเจดีย์ทั้งหลาย ให้คนอยู่ไกลประมาณ ๒ พัน** (๒,๐๐๐ วา หรือ ๔ กิโลเมตร) **ดูเห็น ให้สร้างในที่ท่ามกลางเวียง แล้วจงอุทิศส่วนบุญกุศลนั้นมาถึงเราเถิด เราจะได้ไปบังเกิดในเทวโลกด้วยบุญกุศลนั้นแล ฯ**"*

พระเจ้ากือนา กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ ๖ ครองราชย์ได้ ๒๗ ปี แล้วพระโอรสชื่อ**พระเจ้าแสนเมืองมา** ก็ครองราชย์ต่อไปอีก ๑๖ ปี

กษัตริย์ลำดับที่ ๘ คือ**พระเจ้าสามฝั่งแกน** ครองราชย์ ๔๐ ปี แล้วจึงถึง***พระเจ้าติโลกราช*** กษัตริย์ลำดับที่ ๙ ครองราชย์ต่อไปอีก ๒๕ ปี

ผมลำดับกษัตริย์ล้านนาให้ดูถึงลำดับที่ ๙ ให้ดูล่วงหน้าไปก่อน แล้วเชิญติดตามเรื่องราวต่อไปครับ

<u>เริ่มต้นสร้างพระมหาเจดีย์</u>

ในตำนานฯ มีต่อไปว่า

*“เทวดาสั่งดังนั้นแล้วก็อันตรธานหายไปในที่นั้น พ่อค้าทั้งหลายรู้จักว่าเป็น**พระยากือนา**แท้ เขาก็ยินดีทุกคน เขาก็ไปสู่ที่อันเขาประสงค์แล้วก็กลับคืนมา**เมืองพิง**อันตนอยู่ แล้วเขาก็บอกข่าวสาส์นทั้งมวลตามคำเทวดาสั่งมาทุกประการแก่มหาเสนา ๆ ก็นำคำนั้นขึ้นกราบทูล**พระยาแสนเมืองมา***

*พระยาได้ยินคำนั้นก็ยินดีมากนัก จึงเสด็จไปดูที่อันควรจะสร้างพระเจดีย์ ก็เห็นเจดีย์หลังหนึ่ง อันสร้างไว้ครั้ง**พระยาศรีธรรมาโศกราช** มีใน**ทักขิณทิศ**แห่งราชมณเฑียร เปนท่ามกลางเวียงตั้งแต่ก่อนมาถึงกาละบัดนี้”*

พระเจ้าแสนเมืองมาไปดูสถานที่ตามที่พ่อค้าเล่าบอก ก็พบเจดีย์เก่าแก่อยู่ที่**กลางเวียง**จริง ๆ ตั้งอยู่ในวัดเล็ก ๆ ชื่อ **โชติการาม** เป็นที่ประดิษฐาน**พระบรมสารีริกธาตุ** (สมัยเดียวกันกับ **พระปฐมเจดีย์** ที่นครปฐม กับ**พระมหาธาตุ** ที่นครศรีธรรมราช ดินแดนแถบประเทศเราและประเทศเพื่อนบ้านในสมัยนั้นเรียกว่า **ดินแดนสุวรรณภูมิ** ครับ)

พระเจ้าแสนเมืองมา เสด็จไปดู แล้วก็พบว่า

*"...อารามนี้เป็นแต่อารามน้อย ชื่อว่า **โชติการาม ๆ** นี้เปนที่ถาปันนาธาตุของพระพุทธเจ้า ไม่เปนที่สาธารณา คนแลสัตว์ทั้งหลายไม่ถ่ายอุจจาระแลปัสสาวะใกล้ได้ เพราะมีเทวดารักษา ครั้นถึงกาลเมื่อศาสนาจะรุ่งเรืองเทวดาจึงเข้าบันดลพระไทย (พระทัย) **พระยาแสนเมืองมา**ให้มีใจปสาทะยินดีใน**โชติการาม**ที่นี้*

*ท่านจะใคร่สร้างให้เปนมหาเจดีย์หลังใหญ่ จึงปลงพระราชอาชญาแก่เสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ให้ชำระแผ้วถางปัดกวาดที่นั่นให้ดีงามแล้ว ให้ขุดรากพระเจดีย์ลงให้บริบูรณ์เต็มด้วยหินแลทรายแล้วให้ตอกตำให้แน่นเสมอดีแล้ว **ในขณะนั้นอัศจรรย์ทั้งหลาย มีแผ่นดินไหว เป็นต้น ก็เกิดมีด้วยอานุภาพแห่งธาตุของพระพุทธเจ้า**..."*

พระเจ้าแสนเมืองมา ให้สร้างต้นโพธิ์เงิน-โพธิ์ทอง ขนาดสูงเท่าพระองค์ยืน สร้างพระพุทธรูปเงิน พระพุทธรูปทองคำ พร้อมด้วยแก้วแหวนเงินทองของมีค่าต่าง ๆ ถวายเป็นเครื่องบูชา แล้วก็สร้างพระเจดีย์ครอบ...

*"...**พระยา**ก็ให้สร้างแปลง**ต้นมหาโพธิพิมพ์**ต้น ๑ มีลำต้นแล้วด้วยเงิน มีใบแลยอดแล้วด้วยทองคำทั้งมวลสูงเท่าตนพระยายืน แล้วให้สร้าง**พระพุทธรูป ๒ องค์** องค์หนึ่งแล้วด้วยเงิน องค์หนึ่งแล้วด้วยทองคำ พร้อมเครื่องบูชาเปนอันมากกว่ามากนัก*

*ในกาลนั้น **พระพุทธศาสนาล่วงแล้ว ๑๙๓๔ พรรษา** (หมายถึง พ.ศ. ๑๙๓๔) ตรงกับจุลศักราช ๗๕๒ ปีมะเมีย ไทยว่ากฏสง้า เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ วัน ๔ ฤก ๘ ตัว ชื่อบุสสยะยาม ตะวันเย็น เปนยามดี*

***พระยาเจ้า**พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ แลสมณพราหมณ์ แลนักบุญทั้งหลาย ช่วยกันยกเอา**มหาโพธิพิมพ์**ต้นนั้นไปตั้งไว้ ในท่ามกลางเจดีย์มูล (กลางฐานเจดีย์) นั้นแล ก็นิมนต์**พระพุทธรูป ๒ องค์**นั้น ประดิษฐานไว้ที่เค้า (โคนต้น) ไม้มหาโพธิพิมพ์นั้น พร้อมด้วย**เครื่องบูชา**อันมากนัก แล้ว**พระยาก็ให้แรกก่อพระมหาเจดีย์นั้น แลก่อพระมหาเจดีย์ขึ้นถึงมุงนานได้ ๑๐ ปี ยังมิเสร็จ พระยาก็ถึงอนิจจกรรมไปแล ฯ**"*

เป็นอันว่า **พระยาแสนเมืองมา**ให้ก่อพระเจดีย์ไปเรื่อย ๆ ใช้เวลา ๑๐ ปี ก็ยังไม่เสร็จ แล้วก็สิ้นรัชกาลไป

<u>สร้างพระเจดีย์เสร็จในเวลา ๑๔ ปี</u>

เมื่อ**พระเจ้าแสนเมืองมา**สวรรคตแล้ว **พระเจ้าสามฝั่งแกน** พระโอรส ก็ขึ้นครองราชย์เป็นลำดับที่ ๘ ก็ทรงสร้างพระมหาเจดีย์ ต่อไปอีก ๔ ปี จึงสร้างเสร็จ

*"ต่อจากนั้นมา **พระยาสามฝั่งแกน** กับทั้งพระมารดา ได้เป็นพระยาแทนในเมืองพิงนี้ ในกาลนั้น พ.ศ. ๑๙๕๑ ปีกุญ ไทยว่าปีเมืองได้ **พระนางติโลกจุดา** เป็นผู้สำเร็จราชการ เพราะพระยาสามฝั่งแกนยังทรงพระเยาว์อยู่*

พระนางจึงโปรดให้ก่อพระเจดีย์ แต่หน้ามุขประสาทขึ้นไปอีกนานได้ ๔ ปี ถึงปีเถาะ ตรีศกเพ็ญ เดือน ๑๐ พ.ศ. ๑๙๕๕ พระนางก็ให้**ยกฉัตรยอดมหาเจดีย์** อันแล้วด้วยทองคำหนัก ๘๙๐๒ เสี้ยวคำ ทั้งเอาแก้ว ๓ ลูกชุมนุมกันใส่ยอดพระมหาเจดีย์นั้นแล

มหาเจดีย์นั้นกว้างได้ ๒๐ วาทุกด้าน ส่วนสูงนับแต่ธรณีถึงยอด ๓๙ วา

พระมหาเจดีย์นั้นประดับด้วยซุ้มประตูทั้ง ๔ ด้าน มีบันได ๔ ด้าน มีรูปนาค ๘ ตัว ๆ ละ ๕ หัว อยู่ใน ๒ ข้างบันได มีราชสีห์ ๔ ตัวยืนค้ำชายปราสาท มีรูปช้าง ๒๘ ตัว

มหาเจดีย์นั้นปรากฏแก่คนทั้งหลายอันอยู่ไกล ๒ พันวาดูก็แลเห็น...”

เป็นอันว่าการสร้างพระมหาเจดีย์ใช้เวลาก่อสร้างนาน ๑๔ ปี ความสูง ๓๙ วา มองจากระยะห่าง ๒ พันวา หรือระยะทาง ๔ กิโลเมตร ก็สามารถมองเห็นได้ ตามคำที่วิญญาณของพระเจ้ากือนาในรูปของรุกขเทวดา บอกเอาไว้จริง ๆ

ก่อสร้างพระวิหารและพระอัฏฐารส

หลังจากสร้างพระมหาเจดีย์เสร็จแล้ว **พระนางติโลกจุดา** ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนยุวกษัตริย์บุตรชาย คือ **พระเจ้าสามฝั่งแกน** ที่ยังทรงพระเยาว์อยู่

ประวัติศาสตร์ตรงนี้ก็สำคัญ ก็ขอคัดลอกตำนานมาเสนอต่อไปนี้ครับ

"... ลำดับถัดแต่นั้นมา พระนางติโลกจุดา ก็ให้สร้างวิหารหลังหนึ่ง แล้วพระนางจึงให้หล่อพระองค์หนึ่ง สูง ๑๘ ศอก กับทั้งอัครสาวก ๒ องค์ ประดิษฐานไว้ในวิหารนั้นแล้ว

*พระนางก็ถวายที่นาและคนครัวไว้อุปฐากพระเจดีย์และพระวิหารหลวงให้เป็นพุทธบูชา แล้วพระนาง**ฉลองพระมหาเจดีย์**เจ้าด้วยเข้าของเป็นอันมาก ก็ตรวจน้ำตกเหนือแผ่นดิน อุททิศส่วนกุศลนั้นถวายแด่**พระยาแสนเมืองมา** และถวายแก่**พระยากือนา** ผู้เป็นพระบิดาแห่งพระยาแสนเมืองมา*

ส่วนอุททิศส่วนบุญนั้นถึงแก่อินทร์ พรหม สมณะพราหมณ์ ฤๅษี วิชาธร และนางธรณี และชาวรัฐประชาทั้งหลายอันตายไปแล้ว

พระนางเจ้าก็ปรารถนาอรหันตาทิคุณ พร้อมกับปฏิสัมภิทาญาณ ตั้งแต่ฉลองพระเจดีย์มาแล้วได้ ๓๗ ปี นางมหาเทวีก็ถึงอนิจจกรรมไปแล..."

ปรากฏว่าหลังการฉลองพระมหาเจดีย์ได้ ๓๗ ปี **พระนางเจ้าติโลกจุดา**ก็สิ้นพระชนม์ พระนางปรารถนาเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภิทาญาณ

ก็มีเรื่องมหัศจรรย์คราวหล่อ**พระอัฏฐารส** พระพุทธรูปยืนสูง ๑๘ ศอก พระประธานในพระวิหารวัดเจดีย์หลวง ที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ดังนี้

*"ครั้งเมื่อหล่อพระพุทธรูปยืน ๑๘ ศอกนั้น พระเถระชื่อ**นราจาริยะ** ผู้เป็นเจ้าอาวาส ท่านใคร่ลองดูบุญญาภินิหารของท่าน*

กระทำสัตยาธิษฐานแล้วอุ้มเอาเบ้าทองอันร้อนด้วยมือ ยกขึ้นตั้งเหนือหัวนำไปหล่อ เบ้านั้นก็ไม่ทำให้ร้อนไหม้

คนทั้งหลายเห็นแปลกดังนั้น ก็เกิดอัศจรรย์ ก็พากันสาธุการเอิกเกริกทั่วเมืองทั้งมวญ ว่าพระมหาเถรเจ้าของเรามีบุญมากนัก

*ในกาลนั้น **พระมหานราจาริยะเถรเจ้า** ก็ปรารถนาเพื่อสัพพัญญูอันนั้นแล ฯ"*

พระมหานราจาริยะ เจ้าอาวาสวัดในสมัยนั้น ท่านปรารถนาพุทธภูมิ คือเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตกาล

วัดเจดีย์หลวง ในครั้งกระโน้น ปรากฏชื่อเรียกว่า **สิริกุฏาราม** หรือ **สิริราชกุฏเจดีย์** เป็นที่ประทับของ**พระสังฆราชแห่งล้านนา**ครับ.

<u>สรุปตำนานพระธาตุวัดเจดีย์หลวง</u>

โดยสรุป **พระธาตุเจดีย์หลวง** สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๓๔ โดย**พระเจ้าแสนเมืองมา** กษัตริย์รัชกาลที่ ๗ ราชวงศ์มังราย ซึ่งครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๓๑-๑๙๔๔ พระองค์สร้างพระเจดีย์เพื่อถวายกุศลแด่**พระเจ้ากือนา** พระราชบิดา ใช้เวลาก่อสร้าง ๑๔ ปี แรกสร้างเป็นเจดีย์ไม่ใหญ่โตนัก องค์เจดีย์เป็นทรงสี่เหลี่ยม ฐานกว้างด้านละ ๑๔ เมตร สูง ๒๔ เมตร

มาถึงสมัย**พระเจ้าติโลกราช** รัชกาลที่ ๙ ราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐) ได้ให้สร้างเสริมองค์เจดีย์ให้สูงใหญ่ขึ้น โดยถือเอาอย่าง "พุทธศิลปสถาปัตยกรรมโลหะปราสาท"

ของลังกา เป็นหลัก เริ่มลงมือสร้างต่อในปี พ.ศ. ๒๐๒๒ และเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๒๔ ได้ขยายฐานให้กว้างออกไปเป็นด้านละ ๕๖ เมตร สูง ๘๐ เมตร มี**ซุ้มจรนำ** หรือ **มุข** ทั้ง ๔ ทิศ

ซุ้ม หรือมุขด้านตะวันออก เป็นที่ประดิษฐาน**พระแก้วมรกต** ก็คือ**พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร** องค์ที่ประดิษฐานที่**วัดพระแก้ว**ในพระบรมมหาราชวัง ในกรุงเทพฯ นี่แหละครับ

ก่อนหน้านี้ **พระแก้วมรกต** ประดิษฐานอยู่ที่**วัดพระแก้วดอนเต้า** อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง **พระเจ้าติโลกราช**ได้อัญเชิญมาประดิษฐานใน**พระวิหาร** ของ**วัดเจดีย์หลวง** ๑ ปี แล้วอัญเชิญขึ้นประดิษฐานในซุ้มด้านตะวันออกของพระเจดีย์ นานถึง ๗๙ ปี รวมเป็นเวลาที่**พระแก้วมรกต**ประดิษฐานอยู่ในเชียงใหม่เป็นเวลา ๘๐ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๑๑-๒๐๙๑ แล้ว**พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช**ก็อัญเชิญไปประดิษฐานที่ประเทศลาวนานกว่า ๒๐๐ ปี ก่อนที่จะอัญเชิญมาประดิษฐานที่ประเทศไทยในรัชสมัยของ**พระเจ้าตากสินมหาราช** แห่ง**กรุงธนบุรี** ๑ ปี ก่อนที่จะอัญเชิญมาประดิษฐานในพระอุโบสถ**วัดพระแก้วมรกต** หรือ**วัดพระศรีรัตนศาสดาราม** จนกระทั่งปัจจุบัน

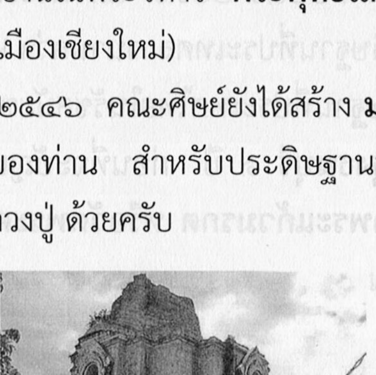
ทีนี้ ท่านที่ไป**วัดเจดีย์หลวง** เชียงใหม่ อาจตั้งคำถามว่า **ยอดพระมหาธาตุเจดีย์หายไปไหน?** เห็นเหลือแค่ครึ่งองค์เท่านั้นเอง เรื่องมีอยู่ว่า...

ในปี พ.ศ. ๒๐๘๘ สมัย**พระนางจิรประภาเทวี** รัชกาลที่ ๑๕ ราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๘๘-๒๐๘๙) ได้เกิดพายุลมแรง ฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน และเกิดแผ่นดินไหวใหญ่ ทำให้ส่วนยอดของพระเจดีย์พังลง เหลือเพียงครึ่งองค์ ซึ่งก็เกิดรอยแตกร้าวทั่วทั้งองค์พระเจดีย์ สุดที่จะทำการซ่อมแซมได้ จึงถูกปล่อยให้อยู่ในสภาพเจดีย์ร้างปรักหักพังและทรุดโทรมอยู่เช่นนั้นนานกว่า ๔๐๐ ปี เป็นเรื่องที่น่าเศร้าและน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

การบูรณะ ตามสภาพที่เห็นอยู่ในทุกวันนี้ เพิ่งมาทำในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ นี้เอง

โบราณสถานในวัดเจดีย์หลวงที่**กรมศิลปากร**ขึ้นทะเบียนไว้ก็มี **พระธาตุเจดีย์หลวง เจดีย์ราย ๒ องค์ พระวิหารหลวง พระอัฏฐารส** พระประธานในพระวิหาร **พระพุทธไสยาสน์ วิหารเสาอินทขีล** (เสาหลักเมืองเชียงใหม่)

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ คณะศิษย์ยังได้สร้าง **มณฑปหลวงปู่มั่น** ตรงที่เคยเป็นกุฏิของท่าน สำหรับประดิษฐานพระธาตุ และรูปเหมือนขององค์หลวงปู่ ด้วยครับ

พระธาตุเจดีย์หลวง

๑๐๕. เรื่องพระแก้วมรกต

ท่านผู้อ่านครับ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของประเทศไทยนี้ เคยประดิษฐานอยู่ที่วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ นานถึง ๘๐ ปี ก่อนที่จะถูกอัญเชิญไปที่ประเทศลาว จนทำให้คนไทยและคนลาวจำนวนไม่น้อยเข้าใจผิด คิดว่า *"**พระแก้วมรกต**เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของลาว"*

แน่นอน ทางฝั่งลาวเขาสอนกันว่า "กองทัพของสยามประเทศทำการปล้นเอาพระแก้วมรกตของลาวไปครอบครอง" และ พี่ไทยเราเองที่ไม่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ก็พลอยเข้าใจอย่างนั้น...ความจริงแล้วต้องบอกว่า **"พระแก้วมรกต เป็นมรดกของไทย ลาวต่างหากที่ยักยอกเอาไปแล้วไม่ยอมส่งคืน ต้องส่งกองทัพไปทวงคืน"**

ท่านที่เคยไปเที่ยว**เวียงจันทน์** จะต้องได้ไปนมัสการ**หอพระแก้ว** อย่างแน่นอน ภายในหอพระเราจะเห็นฐานพระพุทธรูปที่ไม่มีพระพุทธรูปอยู่ แต่มีป้ายเขียนบรรยายว่า **"ที่ฐานแห่งนี้เคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต..."** และบอกเป็นนัยชวนให้เข้าใจว่า องค์พระ **'ถูกกองทัพสยามปล้นเอาไป'** นอกจากนี้ ที่ป้ายภายนอกหอพระได้เขียนถึงประวัติของหอพระแก้ว แล้วมีตอนหนึ่งบอกว่า **"...แต่ปัจจุบันนี้ องค์พระแก้วมรกต ได้ถูกนำไปประดิษฐานอยู่ต่าง**

ประเทศแล้วตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๗๗๙” เมื่อคนไทยอ่านข้อความในป้ายนี้แล้วชวนให้รู้สึกเหมือนกับว่าบรรพบุรุษไทยได้สร้างรอยบาปไว้ ด้วยการกระทำเสมือนกองโจรที่ไปปล้นองค์พระแก้วมรกตของลาวมาไว้ในเมืองไทย คนที่ไม่เคยศึกษาประวัติศาสตร์ เมื่ออ่านแล้วก็รู้สึกเห็นใจน้องลาวจนพูดไม่ออกเหมือนกัน

ผมขอเล่าประวัติและความเป็นมาของ **พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร** หรือ **พระแก้วมรกต** พระคู่บ้านคู่เมืองของไทยเราอย่างย่อที่สุด ดังต่อไปนี้ครับ

พระแก้วมรกต เป็นพระพุทธรูปที่แกะสลักจากหยกอ่อน (เนไฟรต์) สีเขียวมรกต มีขนาดหน้าตักกว้าง ๔๘ ซม. สูง ๖๖ ซม. เป็นพระพุทธรูป**ศิลปเชียงแสน** ที่เรียกว่า แบบ**สิงห์สาม** คือ มีสังฆาฏิพาดบนพระอังสะ (ไหล่) ซ้าย ย้อยลงมาถึงระดับพระนาภี (สะดือ)... (พระแบบ**สิงห์หนึ่ง** ชายสังฆาฏิสั้นอยู่เหนือราวนม, พระแบบ**สิงห์สอง** ห้อยยาวลงมาถึงใต้ราวนม) เป็นพระพุทธรูปนั่ง ปางสมาธิ

มีการค้นพบ**พระแก้วมรกต**ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๙ เมื่อพระเจดีย์**วัดป่าเยียะ** (ปัจจุบันคือ **วัดพระแก้ว**) ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย ถูกฟ้าผ่าพังลง แล้วพบพระพุทธรูปพอกไว้ด้วยปูนทรายลงรักปิดทอง ภายหลังปูนได้กะเทาะออกจึงเห็นเป็น**พระแก้วมรกต**งามสดใสทั้งองค์ ได้แสดงปาฏิหาริย์ให้ปรากฏหลายอย่าง ประชาชนต่างหลั่งไหลมาสักการะบูชาและขอพร

ต่อมา นักปราชญ์ชาวล้านนาได้แต่งหนังสือขึ้น ๒ เล่ม เป็นภาษาบาลี เล่าถึง**ตำนานพระแก้วมรกต** คือ หนังสือ**รัตนพิมพวงศ์** แต่งโดย**พระพรหมราชปัญญา** ภิกษุชาวลำปาง กับหนังสือ**ชินกาลมาลีปกรณ์** แต่งโดย**พระรัตนปัญญา** ภิกษุชาวเชียงราย เชื้อสายราชวงศ์ของพระเจ้ามังราย ส่วนหนังสือหรือพงศาวดารเล่มอื่น ๆ แต่งขึ้นมาภายหลัง

เมื่อกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของ**พระแก้วมรกต** จึงกล่าวแยกกันออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็น<u>**ตำนาน**</u>ตอนต้น ก่อนพบพระแก้วมรกตที่เชียงราย ใน พ.ศ. ๑๙๗๙

ตอนที่ ๒ เป็น<u>**ประวัติ**</u>ภายหลังจากพบองค์พระแก้วมรกตแล้ว สืบมาจนถึงยุคปัจจุบัน

ตอนที่ ๑ : <u>ตำนานพระแก้วมรกต</u>

พระแก้วมรกตสร้างขึ้นหลังพุทธปรินิพพาน ๕๐๐ ปี คือ พุทธศักราช ๕๐๐ **พระอินทร์** กับ**พระวิษณุกรรมเทพบุตร** ได้นำ**แก้วโลกาทิพยรัตตนายก** สีเขียวทึบ มาจำหลักเป็นพระพุทธรูปถวายแด่**พระนาคเสนเถระ** ในรัชสมัยของ**พระเจ้ามิลินท์** กษัตย์ผู้ครองกรุง**ปาฏลีบุตร** ถวายพระนามพระพุทธรูปว่า **พระพุทธรัตนพรรณมณีมรกต** แล้ว**พระนาคเสนเถระ**ได้อธิษฐานอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ๗ องค์ บรรจุลงในองค์พระ คือ พระโมลี พระนลาฏ พระนาภี พระหัตถ์ซ้าย-ขวา พระเพลาซ้าย-ขวา เมื่ออัญเชิญ

พระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานก็เกิดเหตุการณ์**แผ่นดินไหว**ขึ้น **พระนาคเสน**ได้พยากรณ์ว่า "**พระแก้ว**องค์นี้จะเสด็จไปโปรดสรรพสัตว์ในเบญจประเทศ คือ **ลังกาทวีป กัมโพชะ ศรีอโยธยา โยนะวิสัย ปะมะหละวิสัย** และ**สุวรรณภูมิ**"

พุทธศักราช ๘๐๐ โดยประมาณ ในแผ่นดิน**พระเจ้าศิริกิตติกุมาร** เกิดมหากลียุคในเมือง**ปาฏลีบุตร** คือมีจลาจลภายในและข้าศึกจากภายนอก มีผู้อัญเชิญ**พระพุทธรัตนพรรณมณีมรกต**ลงเรือสำเภาลี้ภัยไปยัง**ลังกาทวีป** องค์พระแก้วได้ประดิษฐานอยู่ที่นั่นราว ๒๐๐ ปี

พุทธศักราช ๑๐๐๐ โดยประมาณ มีกษัตริย์แห่ง**พุกามประเทศ** คือ **พระเจ้าอนุรุทธราชาธิราช (มังมหาอโนรธาช่อ**-ภาษามอญ) เป็นกษัตริย์ที่ทรงอานุภาพมาก ได้ส่งทูตไปยัง**ลังกาทวีป** เพื่อ**ขอคัดลอกพระไตรปิฎก** และ**ขอพระแก้วมรกต**ไปสักการะบูชา ตอนขากลับ ขบวนเรือถูกพายุพัดเข้าไปทาง**อ่าวกัมพูชา**แทน **พระเจ้านารายณ์ราชสุริยวงศ์** เจ้ากรุง**อินทปัตถ์มหานคร แคว้นกัมพูชา** ให้อำมาตย์คุมสำเภากลับไปถวายคืน**พระเจ้าอนุรุทธ** แต่...ส่งกลับเพียงพระไตรปิฎก มิได้ส่ง**พระแก้วมรกต**ไปด้วย องค์พระแก้วจึงประดิษฐานอยู่ใน**กรุงอินทปัตถ์** อยู่ระยะหนึ่ง (ไม่ได้ระบุว่านานเท่าไร)

ต่อมา ในแผ่นดิน**พระเจ้าเสน่ห์ราช** เกิดพายุและฝนตกน้ำท่วมใหญ่ **พระเจ้าเสน่ห์ราช**ก็สวรรคตด้วยมหาอุทกภัยนั้นด้วย...

มีพระมหาเถระรูปหนึ่งได้อัญเชิญ**พระแก้วมรกต**ขึ้นสำเภาหนีไปยังที่ที่ปลอดภัย

พระเจ้าอติตะราช (อาทิตยราช) เจ้าครอง**นครอโยธยา** ทราบเรื่องจึงเสด็จโดยขบวนพยุหยาตราไปอัญเชิญ**พระแก้วมรกต** แล้วนำไปประดิษฐานในพระมหาเวชยันตปราสาท ใน**นครอโยธยา** ต่อมาอีกหลายรัชกาล

ต่อมา **เจ้าเมืองกำแพงเพชร** พระญาติของกษัตริย์อโยธยา ได้ทูลขอ**พระแก้วมรกต**ขึ้นไปประดิษฐานที่**เมืองกำแพงเพชร** อีกหลายรัชสมัย... ประดิษฐานที่**วัดพระแก้วชากังราว** ใน**อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร** ในปัจจุบัน

ต่อมา **เจ้ามหาพรหม** (พระอนุชาของ**พระเจ้ากือนา** กษัตริย์ล้านนา) เจ้าผู้ครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ ๓ เมือง คือ เชียงราย เชียงแสน และเมืองฝาง ได้ลี้ภัยสงครามไปอาศัยอยู่กับ**พระยาญานดิส เจ้าเมืองกำแพงเพชร** ภายหลัง เมื่อกลับเมืองเชียงราย ก็ได้ทูลขอ**พระแก้วมรกต** ไป**เชียงราย**ด้วย

เมื่อ**เจ้ามหาพรหม**ชราภาพลง ด้วยความเป็นห่วงองค์พระแก้ว **จึงได้พอกปูนจนทึบและลงรักปิดทองเสมือนพระพุทธรูปทั่วๆ ไป แล้วบรรจุไว้ในพระเจดีย์วัดป่าเยียะ ในเมืองเชียงราย โดยไม่มีใครรู้ จนกระทั่งเกิดฟ้าผ่าเจดีย์ ตามที่ปรากฏในพงศาวดารล้านนา...**

ตอนที่ ๒ : ประวัติพระแก้วมรกต

หลักฐานประวัติศาสตร์บันทึกว่า **พระแก้วมรกต** ประดิษฐาน อยู่ที่**เชียงราย**เป็นเวลา ๔๕ ปี คือในปี พ.ศ. ๑๙๗๙ หลังจากฟ้าผ่า พระเจดีย์**วัดป่าเยียะ**หักพังลงมา ได้พบองค์พระแล้วอัญเชิญไป ประดิษฐานในพระวิหาร ต่อมาพบว่าปูนตรงพระนาสิกเกิดกะเทาะ มองเห็นแก้วสีเขียวสดใสอยู่ภายใน ทางวัดจึงได้ลอกปูนออกและ พบ**พระแก้วมรกต** เป็นแก้วสีเขียวสดใสงามทั้งองค์ รวมทั้งเกิดเหตุ มหัศจรรย์หลายประการ

ความทราบถึงกษัตริย์ล้านนา ที่ครองเมืองเชียงใหม่ คือ **พระเจ้าสามฝั่งแกน** (พ.ศ.๑๙๕๕-๑๙๘๕) ได้จัดขบวนช้างไปอัญเชิญ **พระแก้วมรกต**ไปประดิษฐานที่เชียงใหม่ แต่ช้างที่มี**พระแก้วมรกต** อยู่บนหลัง ไม่ยอมไปเชียงใหม่ แต่มุ่งหน้าไป**ลำปาง**... **พระเจ้าสามฝั่งแกน**จึงยอมให้อัญเชิญ**พระแก้วมรกต**ไปที่**ลำปาง**แทน และ อัญเชิญไปประดิษฐานที่**วัดพระแก้วดอนเต้า** ในเมืองลำปาง อยู่นาน ถึง ๓๒ ปี

ครั้น พ.ศ. ๒๐๑๑ **พระเจ้าติโลกราช** (พ.ศ.๑๙๘๕-๒๐๑๓) กษัตริย์เชียงใหม่ ได้อัญเชิญ**พระแก้วมรกต**จากลำปาง ไป**เชียงใหม่** ครั้งแรกได้จัดสร้างวิหารให้เป็นที่ประดิษฐาน แต่ถูกฟ้าผ่าหลายครั้ง สร้างไม่เสร็จ จึงได้อัญเชิญไปไว้ใน**ซุ้มจรนำ** มุขด้านหนึ่งของ**พระมหาเจดีย์ วัดเจดีย์หลวง** ในเมืองเชียงใหม่ และประดิษฐานอยู่ที่ วัดแห่งนี้เป็นเวลานานถึง ๘๐ ปี

ลุถึงปี พ.ศ. ๒๐๙๔ กษัตริย์เชียงใหม่ พระนามว่า **พระเกษมเกล้า** ได้ยกพระราชธิดาพระนามว่า**พระนางยอดคำ** ให้เป็นพระมเหสีของ**พระเจ้าโพธิสาร** กษัตริย์**ล้านช้าง** เมืองหลวงอยู่ที่**เมืองเชียงทอง** (หลวงพระบาง ในปัจจุบัน) ... **พระเจ้าโพธิสาร** กับ**พระนางยอดคำ** มีพระราชโอรสทรงพระนามว่า **พระไชยเชษฐากุมาร** เจ้าชายหนุ่มองค์นี้จึงเป็น **'หลานตา'** ของ**พระเกษมเกล้า**-กษัตริย์เชียงใหม่

เมื่อ**พระไชยเชษฐากุมาร** เจริญวัยได้ ๑๕ พรรษา พระเจ้าตาทางเชียงใหม่สวรรคต โดยไม่มีทายาทสืบราชสมบัติ ทางเชียงใหม่จึงได้ทูลเชิญพระกุมารพระองค์นี้ให้ไปครองราชย์เมืองเชียงใหม่ ทรงพระนามว่า **พระเจ้าไชยเชษฐา**

กาลต่อมา **พระเจ้าโพธิสาร** กษัตริย์ลาวสวรรคต **พระเจ้าไชยเชษฐา**จึงเดินทางไปถวายบังคมพระบรมศพ ได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญของเชียงใหม่ไปด้วยหลายองค์ ได้แก่ **พระแก้วมรกต พระพุทธสิหิงค์ พระเสตังคมณี** (พระแก้วขาว) **พระพุทธบุษยรัตน์ฯ** (พระแก้วขาวเพชรน้ำค้าง) เป็นต้น

เมื่อไปถึง**หลวงพระบาง** เหล่าเสนาอำมาตย์ได้ทูลเชิญ **พระเจ้าไชยเชษฐา** กษัตริย์เชียงใหม่ ขึ้นเป็นกษัตริย์ล้านช้างครองเมือง**หลวงพระบาง** อีกด้วย... พระองค์เห็นว่ายังทรงพระเยาว์ ไม่สามารถปกครองทั้งสองแผ่นดินได้ จึงสละราชสมบัติเมืองเชียงใหม่ เป็นกษัตริย์ล้านช้างเพียงอาณาจักรเดียว

แล้ว **พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช** พระองค์นี้ ก็ไม่ได้เสด็จกลับเชียงใหม่อีกเลย... และ **พระพุทธรูปที่อัญเชิญไป ก็ต้องอยู่ที่หลวงพระบาง** เมืองหลวงของลาว ด้วยประการฉะนี้

ทางเชียงใหม่ได้ขอคืนพระพุทธรูปหลายครั้ง ได้เพียง **พระพุทธสิหิงค์** กับ**พระเสตังคมณี** (พระแก้วขาว) กลับคืน ส่วน **พระแก้วมรกต**ก็ถูกอัญเชิญไปประดิษฐานที่**หลวงพระบาง** เป็นเวลา ๑๒ ปี

ในปี พ.ศ. ๒๑๒๑ เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ทาง**หลวงพระบาง**เกรงว่าพม่าจะยกมาตีหลวงพระบาง จึงได้ย้ายเมืองหลวงลงมาที่**เวียงจันทน์**...และได้อัญเชิญ**พระแก้วมรกต** ไปประดิษฐานที่**เวียงจันทน์** นานถึง ๒๑๕ ปี

ลัดประวัติศาสตร์มาถึง**สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย** เมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา แต่เมื่อกรุงศรีอยุธยามีศึกหนักกับพม่า จนเสียกรุงในที่สุด ทาง**เวียงจันทน์**จึงถือโอกาสแข็งเมือง และแยกตัวเป็นอิสระจากอยุธยา

ครั้นเมื่อ**พระเจ้าตากสินมหาราช**กอบกู้เอกราชและตั้งราชธานีใหม่แล้ว จึงโปรดฯ ให้**เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก** (รัชกาลที่ ๑) ไปตี**เวียงจันทน์**กลับคืนมาเป็นเมืองขึ้นดังเดิม แล้วได้**อัญเชิญพระแก้วมรกต** และ**พระบาง** มาประดิษฐานยังแผ่นดินไทย ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑

พระแก้วมรกตได้ประดิษฐานที่**วัดอรุณราชวราราม** ใน**กรุงธนบุรี** เป็นเวลา ๓ ปี จนกระทั่ง**สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา**

โลก ย้ายมาสร้างเมืองหลวงใหม่ทางฝั่งพระนคร จึงได้อัญเชิญ**พระแก้วมรกต**มาประดิษฐานในพระอุโบสถ**วัดพระศรีรัตนศาสดาราม** ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๒๔ สืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

ความจริงมีเกร็ด และรายละเอียดอีกมาก น่าจะเขียนเป็นหนังสือเล่มหนาสัก ๕๐๐ หน้าได้สบายๆ นี่ผมเล่าอย่างรวบรัดกระหืดกระหอบ ผู้อ่านก็น่าจะรู้สึกเหนื่อยและอ่านอย่างรีบร้อนไปด้วย...

ขอให้ท่านผู้อ่านทุกท่าน ช่วยเป็นผู้พิพากษาศาลโลก ได้พิจารณาตัดสินว่า พระแก้วมรกตเป็นมรดกของไทยหรือของลาวกันแน่ ?

อ้อ! สำหรับ**พระบาง** เราส่งกลับคืนให้น้องลาวไป เพราะเป็นมรดกของลาวจริง ๆ ที่ลาวได้มาจากเขมรอีกต่อหนึ่ง... **พระบางเป็นพระพุทธรูปยืน ปางประทานอภัย หล่อด้วยโลหะสำริด สูง ๑.๑๔ เมตร เป็นพระเขมร ศิลปะบายน เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองหลวงพระบาง ขณะนี้ประดิษฐานที่ หอพระบาง พิพิธภัณฑ์เมืองหลวงพระบาง** ครับผม.

หอพระแก้ว นครเวียงจันทน์

๑๐๖. เริ่มคณะธรรมยุตในภาคเหนือ

ท่านหลวงปู่ใหญ่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เดินทางไปรับตำแหน่งเจ้าอาวาส**วัดเจดียหลวงวรวิหาร**ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ปีนั้นท่านมีอายุ ๗๑ ปี อายุพรรษา ๕๑ ขณะนั้นในจังหวัดเชียงใหม่ได้มีพระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายเกิดขึ้นก่อนแล้ว

หลวงพ่อ**พระพุทธพจนวราภรณ์** (จันทร์ กุสโล) ได้เขียนเล่าถึงความเป็นมาของ**คณะธรรมยุติกนิกายภาคเหนือ** ดังนี้ :-

"ก่อนจะเล่าความเป็นมาของพระสงฆ์คณะธรรมยุตในภาคเหนือ จำเป็นต้องเริ่มจากประวัติของท่านเจ้าคุณ**พระนพีสีพิศาลคุณ** (คำปิง) ก่อน เพราะท่านผู้นี้เกี่ยวกับการเริ่มตั้งพระสงฆ์คณะธรรมยุตในภาคเหนือนี้มาก...

ท่านเจ้าคุณ**พระนพีสีพิศาลคุณ** (พระมหาคำปิง) เกิดที่**บ้านลวงเหนือ** ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ท่านมีเชื้อสายไทยลื้อ มาจากแคว้นเชียงตุง ปัจจุบันอยู่ในรัฐฉานของพม่า

ตอนเป็นเด็ก **ด.ช. คำปิง** มีรูปร่างลักษณะหน้าตาดี ศีรษะเหมือนช้าง แสดงว่าเป็นคนมีปัญญา ได้บรรพชาเป็นสามเณรแล้วติดตาม**พระปินตา**มาอยู่**วัดหัวข่วง** ใกล้ประตูช้างเผือก ในเมืองเชียงใหม่

วันหนึ่ง **กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฏ์** (โยมอุปัฏฐากวัดบรมนิวาสท่านหนึ่ง) เสด็จมาประทับที่เชียงใหม่ ได้ทอดพระเนตรเห็น**สามเณรคำปิง**กำลังเดินบิณฑบาต รู้สึกพอพระทัยในรูปสมบัติและท่าทางกิริยาที่เรียบร้อยของสามเณร จึงตรัสชวนให้ลงไปกรุงเทพฯ พร้อมกับ**พระปินตา** แล้วนำไปฝากกับ**สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส** วัดบวรนิเวศวิหาร

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงพอพระทัย โปรดให้เป็นศิษย์และให้อยู่อย่างใกล้ชิด

สามเณรคำปิง อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่**วัดบวรนิเวศวิหาร** สอบเปรียญได้ ๓ ประโยค เป็น**พระมหาคำปิง** แล้ว**สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ** รับสั่งให้กลับมาอยู่เชียงใหม่ พร้อมกับ**พระปินตา** โดยมาพักที่**วัดเจดีย์หลวง** ได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้านายเป็นอย่างดี

พระมหาคำปิงกลับมาจำพรรษาที่**วัดบวรนิเวศวิหาร** กรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง ได้รับสมณศักดิ์ที่ **พระครูนพีสีพิศาลคุณ** แล้วกลับไปเชียงใหม่ ไปพักจำพรรษาที่**วัดเจดีย์หลวง** ดังเดิม

ในเชียงใหม่ขณะนั้น มีอุบาสกเชื้อสายพม่า ชื่อ **อินต๊ะค่อ** อยู่บ้านถ้ำเชียงดาว อำเภอเชียงดาว เป็นคนมีความรู้เรื่องธัมมะธัมโมกว้างขวาง โดยเฉพาะใน**ปรมัตถธรรม**

อินต๊ะค่อ มักจะไปถามปัญหาธรรมกับพระในวัดต่าง ๆ ไม่มีพระรูปใดที่จะสามารถตอบปัญหาธรรมให้เป็นที่พอใจได้ เขาจึงเป็นอุบาสกที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักทั่วไป และเป็นผู้ที่เจ้านายนับถืออยู่ในขณะนั้น

ได้มีผู้แนะนำอินต๊ะค่อไปถามปัญหาธรรมกับ**พระครูนพีสีพิศาลคุณ** (พระมหาคำปิง) ที่**วัดเจดีย์หลวง**

เมื่อ**อินต๊ะค่อ**ได้ไปเห็นรูปสมบัติและคุณสมบัติของท่าน**พระครูนพีสีฯ** พร้อมทั้งได้รับคำตอบปัญหาธรรมตรงตามความเข้าใจของตัวเองที่มีอยู่ **"เกิดปีติความเลื่อมใสถึงกับก้มลงกราบที่เท้าพระครูนพีสีฯ พร้อมทั้งเปล่งวาจาแสดงความดีใจ และประกาศตนเป็นศิษย์ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา"**

อินต๊ะค่อ ได้ชักชวนบรรดาเจ้านาย และอุบาสก อุบาสิกาผู้สนใจทางศาสนา ไปฟังธรรมจากสำนัก**ท่านพระครูนพีสีฯ** เป็นประจำ เมื่อต่างได้รับรสพระธรรม จึงมีผู้เลื่อมใสพอใจในการปฏิบัติธรรมมากขึ้น จึงได้พร้อมใจกันขออาราธนา**ท่านพระครูนพีสีฯ** ย้ายจาก**วัดเจดีย์หลวง** มาอยู่**วัดหอธรรม** ขณะนั้นยังรกร้างว่างเปล่าอยู่

เดิมทีเดียว **วัดเจดีย์หลวง** มีกำแพงชั้นในล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน ภายในกำแพงชั้นในมีเพียงพระวิหารหลวง และองค์พระเจดีย์ เป็นเขตพุทธาวาส ส่วนพระสงฆ์อยู่นอกกำแพงชั้นใน ๔ มุม คงจะเรียก คณะ มากกว่า คือ **คณะพันเตา คณะหอธรรม คณะสุขมิ้น** และ**คณะสบฝาง**

คณะ ข้างต้นนี้แต่เดิมเรียกว่า **วัด** ที่อยู่รอบนอกกำแพงที่เป็นเขตพุทธาวาส เป็นกลุ่มวัด ๔ วัด แต่ละวัดมีเจ้าอาวาสหรือหัวหน้าสำนักปกครองดูแลเป็นอิสระ

ต่อมาภายหลัง เมื่อท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ได้มาเป็นเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวง** จึงได้รวม ๓ วัด คือ **วัดหอธรรม วัดสุขมิ้น** และ**วัดสบฝาง** เข้าด้วยกัน เป็นวัดเจดีย์หลวงวัดเดียว

ส่วน**วัดพันเตา** ไม่ประสงค์จะรวมด้วย ก็ยังเป็นวัดหนึ่งอีกต่างหาก มีกำแพงกั้นกลางกับวัดเจดีย์หลวง ท่านที่เคยไปนมัสการวัดเจดีย์หลวงคงจะทราบดี

ตั้งหลักคณะธรรมยุตที่วัดหอธรรม

ระหว่างที่ท่าน**พระครูนพีสีพิศาลคุณ** (พระมหาคำปิง) มาอยู่**วัดหอธรรม**นั้น ท่านได้ชวน**สามเณรหมื่น** จาก**วัดเชียงยืน** มาอยู่ด้วย และได้ส่งไปเรียนบาลีที่**วัดบวรนิเวศวิหาร** กรุงเทพฯ

สามเณรหมื่น ได้อุปสมบทเป็นพระ และสอบเปรียญ ๓ ได้ แล้วกลับมาอยู่**วัดหอธรรม** มาภายหลังเป็นที่รู้จักทั่วไปว่า **"ท่านมหาหมื่น นักประวัติศาสตร์ของล้านนาไทย"**

นอกจาก**ท่านมหาหมื่น**แล้ว **ท่านพระครูนพีสีฯ** ยังได้ส่งพระไปเรียนบาลีที่**วัดบวรนิเวศวิหาร**หลายรูป ที่ได้เปรียญกลับมาก็มี **พระมหาชุบ พระมหาบาง พระมหาแจ่ม พระมหาทอง**

ระหว่างที่**พระครูนพีสีฯ** มาตั้งหลักคณะธรรมยุตอยู่ที่**วัดหอธรรม** นั้น เกียรติคุณความดีของท่านก็ทราบไปถึง**พ่อเจ้าอินทวโรรส** และ**แม่เจ้าทิพยเนตร** มีความประสงค์อยากจะพบและสนทนาวิสาสะด้วย จึงได้อาราธนา**ท่านพระครูนพีสีฯ** ไปที่**คุ้มหลวง** (อยู่ในบริเวณโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ในปัจจุบัน)

พ่อเจ้าฯ และ**แม่เจ้าฯ** เกิดศรัทธาเลื่อมใส มีความประสงค์อยากจะพบและสนทนาบ่อย ๆ ต้องการให้มาอยู่ใกล้ จึงได้สร้างกุฏิถวายที่**วัดเชียงมั่น** แล้วอาราธนา**พระครูนพีสีฯ** มาพักจำพรรษาที่นั่น **พ่อเจ้าฯ** และ**แม่เจ้าฯ** ได้ให้การอุปถัมภ์บำรุงและถวายการยกย่องนับถือมาก ถึงขนาดว่าใครนินทาว่าร้ายท่านพระครูฯ ก็จะถูกลงโทษเฆี่ยนตีเอาทีเดียว

เนื่องจาก**ท่านพระครูนพีสีฯ** มีบุคลิกลักษณะสง่างามน่าเกรงขามอยู่แล้ว เมื่อได้รับการยกย่องเชิดชูจาก**พ่อเจ้าฯ** อีก จึงเสริมสร้างบารมี**ท่านพระครูฯ** ให้เห็นประหนึ่งว่าเป็นผู้มีอำนาจราชศักดิ์ แม้**พ่อเจ้าฯ** และ**แม่เจ้าฯ** ก็พลอยเกรงขามไปด้วย **ดังจะเห็นว่าท่านพระครูฯ สามารถชักชวนพ่อเจ้าฯ ให้มารักษาอุโบสถศีลได้ตลอดพรรษา**

ด้วยความดีความชอบในการบำเพ็ญศาสนกิจมาโดยลำดับ **ท่านพระครูนพีสีฯ** ได้รับหนังสือให้ลงไปกรุงเทพฯ และได้รับพระราชทานแต่งตั้งให้เป็นพระราชาคณะในนามเดิมว่า **พระนพีสีพิศาลคุณ** แล้วท่านก็กลับมาพักจำพรรษาที่**วัดเชียงมั่น** ในเมืองเชียงใหม่ ตามเดิม

แน่นอน ความเคารพนับถือที่**พ่อเจ้าอินทวโรรส** มีต่อ**ท่านเจ้าคุณพระนพีสีพิศาลคุณ** ก็ต้องมีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

ครั้งหนึ่ง **ท่านเจ้าคุณนพีสีฯ** กลับไปเยี่ยม**วัดศรีมุงเมือง**ที่**อำเภอดอยสะเก็ด** ซึ่งเป็นวัดเดิมของท่าน **พ่อเจ้าฯ ยังยอมมอบช้างที่นั่งของพ่อเจ้าฯ ให้นั่งไป**

<u>ความเจริญคู่กับความเสื่อม</u>

ตามหลักอนิจจัง **“ความเจริญกับความเสื่อมเป็นของคู่กันเหมือนสว่างกับมืด ชะตากรรมของบ้านเมือง และของบุคคลก็หนีหลักธรรมดานี้ไม่พ้น”**

ในกรณีของท่านเจ้าคุณ**พระนพีสีพิศาลคุณ** ที่เคยรุ่งโรจน์มากก็มาถึงจุดตกต่ำ เมื่อชาวเมืองเชียงใหม่ได้สูญเสีย**พ่อเจ้าอินทวโรรส** ผู้เป็นที่รักของประชาชนไป เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๕๒ รวมทั้งอุบาสกอินต๊ะค่อ ผู้มีส่วนเสริมสร้างบารมีให้แก่ท่านเจ้าคุณฯ ก็ถึงแก่กรรมแล้วเช่นกัน

ท่านเจ้าคุณพระนพีสีฯ ก็ขาดองค์อุปถัมภ์ และขาดผู้ให้การส่งเสริมที่เป็นหลัก อำนาจวาสนาบารมีของท่านที่เคยรุ่งโรจน์โชติช่วง ก็ริบหรี่ลดน้อยถอยลงโดยลำดับ ภารกิจในการเทศนาสั่งสอนที่**วัดเชียงมั่น** ก็ลดน้อยเบาบางลงด้วย

ท่านเจ้าคุณพระนพีสีฯ ได้กลับมาอยู่**วัดหอธรรม**ตามเดิม

หลังจากนั้นไม่นาน **ท่านเจ้าคุณพระนพีสีฯ** ก็จาริกไปสู่**แคว้นเชียงตุง** ไปเยี่ยม**เจ้าฟ้าเชียงตุง** บิดาของ**เจ้าพรหมลือ**

จากนั้น **ท่านเจ้าคุณพระนพีสีฯ** ก็กลับเชียงใหม่อีกครั้ง แต่กลับไปอยู่ที่**วัดศรีมุงเมือง** อำเภอดอยสะเก็ด วัดบ้านเดิมของท่าน

ที่สำนัก**วัดหอธรรม** ซึ่งเป็นที่ตั้งของคณะธรรมยุตในเมืองเชียงใหม่นั้น ได้อาศัย**พระสมุห์ปั๋น** (ภายหลังได้รับแต่งตั้งเป็น **พระครูพุทธิโศภณ**) กับ**ท่านมหาหมื่น** ปกครองต่อมา

ทางด้านท่านเจ้าคุณพระนพีสีพิศาลคุณ อยู่ที่วัดศรีมุงเมือง ดอยสะเก็ด ได้ไม่นานก็ลาสิกขา แล้วกลับไปอยู่เชียงตุง จนอวสานแห่งชีวิต

ทางด้าน**วัดเจดีย์หลวง วัดหอธรรม** ที่เคยรุ่งเรืองด้วยอำนาจบุญบารมีของท่านเจ้าคุ**ณพระนพีสีพิศาลคุณ** ก็เริ่มซบเซา ศรัทธาลดถอยลง

ต่อมา เมื่อท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ได้รับอาราธนาให้มาเป็นเจ้าอาวาสปกครอง**วัดเจดีย์หลวง** จึงได้กู้ศรัทธากลับคืน ได้พัฒนา**วัดเจดีย์หลวง**จนเจริญรุ่งเรือง และเป็นศูนย์กลางของคณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคเหนือมาจนทุกวันนี้

ท่านเจ้าคุณ พระนพีสีพิศาลคุณ (พระมหาคำปิง)

๑๐๗. การบูรณะวัดและจัดการศึกษา

ตามประวัติ**วัดเจดีย์หลวง** นับแต่**เจ้าแก้วนวรัฐ** เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และ**เจ้าพระยามุขมนตรี** (อาบ เปาโรหิต) สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ ท่านเป็นผู้มีคุณแก่ชาวเหนือ ได้กราบอาราธนานิมนต์**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ไปพักจำพรรษา เพื่อบูรณะปรับปรุงวัดเจดีย์หลวงเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ และเพื่อจัดการด้านการศึกษาในนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองใหญ่มีผู้คนมาก แต่การศึกษายังไม่แพร่หลายเท่าไรนัก เพื่อให้เกิดเป็นตัวอย่างแก่ชาวเมืองเชียงใหม่ต่อไป โดยในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ท่านทั้งสองทราบว่าท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ มีความสามารถเป็นเลิศในด้านจัดการศึกษา จึงได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลขอท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ จาก**พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗**

ซึ่ง**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** ได้รับอาราธนานิมนต์และรับภาระเป็นเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวง** ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๗๔ โดยทำการรวม ๓ สังฆาวาส เข้ากับ ๑ พุทธาวาสเป็นอันเดียวกัน (ยกเว้นสังฆาวาสพันเตา ที่แยกไปเป็น**วัดพันเตา**) เรียกชื่อ **"วัดเจดีย์หลวง"** ตามโบราณเรียกขานกัน

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ได้บูรณะปรับปรุงพัฒนาวัด มีการรื้อถอนสิ่งปรักหักพัง แผ้วถางป่าที่ขึ้นคลุมเสนาสนะโบราณสถานต่าง ๆ แล้วสร้างเสริมเสนาสนะใหม่ เช่น กุฏิ ศาลา พระวิหาร จนเป็นวัดที่สมบูรณ์มีภิกษุสามเณรอยู่ประจำ ท่านได้สอนพระภิกษุสามเณรทั้งปริยัติและอบรมปฏิบัติภาวนา การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมภายในวัดเจดีย์หลวงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง กาลต่อมาได้มีการจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรม จนเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งองค์**หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน** ก่อนออกธุดงค์ปฏิบัติธรรม ก็เคยเรียนพระปริยัติธรรมที่สำนักเรียนแห่งนี้ นอกจากนั้น**วัดเจดีย์หลวง**ยังเป็นศูนย์กลางพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ทางภาคเหนือ พระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่นที่ขึ้นไปเที่ยวธุดงคกรรมฐานตามป่าเขาในเขตจังหวัดเชียงใหม่ก็มักไปพักที่วัดเจดีย์หลวงเสมอ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ วัดเจดีย์หลวงได้รับการเลื่อนฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร เป็น**วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร** และในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับยกย่องเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

วัดเจดีย์หลวง ในสมัย**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** ได้เจริญรุ่งเรืองตามลำดับจนถึงปัจจุบัน ดังข้อมูลบางตอนจากหนังสือ**ประวัติหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ** บันทึกไว้ดังนี้

"การไปจำพรรษาอยู่วัดเจดีย์หลวงของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ครั้งนั้น ท่านได้เทศนาสั่งสอนอบรมพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา และได้นำพระภิกษุสามเณรทำความสะอาดวัดจนดูสะอาด

เรียบร้อย นอกจากนี้ เวลากลางคืนท่านก็อบรมทุกคืน ซึ่งทำให้ได้ผลตามความประสงค์ของทางการทุกประการ คือ พระภิกษุสามเณรก็ประพฤติดีขึ้น วัดดูสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น มีอุบาสกอุบาสิกา และประชาชนมาทำบุญฟังธรรมกันมากขึ้น

เมื่อออกพรรษาแล้ว ท่านก็พาหมู่คณะออกวิเวกตามเขตอำเภอใกล้เคียง บางครั้งในฤดูแล้งท่านก็ลงไปทำธุระที่กรุงเทพฯ พอใกล้วันเข้าพรรษาท่านก็กลับขึ้นมาจำพรรษาอยู่เชียงใหม่ ทำให้วัดเจดีย์หลวงได้รับการสนับสนุนจากประชาชน เช่นที่เคยเป็นมาแล้วในอดีตที่ผ่านมา”

จัดงานทำบุญประจำปี

ท่าน**หลวงปู่จาม มหาปุณโญ** ได้เล่าเรื่องของ**หลวงปู่ใหญ่**สมัยอยู่ที่**วัดเจดีย์หลวง** ดังนี้ : -

“ปี” ๒๔๗๑ ท่านเจ้าคุณ (พระ)อุบาลีฯ ขึ้นแต่วัดบรมนิวาสไปบูรณะซ่อมแซมวัดเจดีย์หลวง พวกเจ้านายเชียงใหม่ เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าแม่ดาราฯ ปฏิสังขรณ์พระในอุโบสถ ทำอุโบสถ เสนาสนะกุฏิวิหาร ห้องถาน สั่งสอนผู้คนศรัทธาญาติโยม

เอาเพิ่นครูอาจารย์มั่น (ภูริทตฺโต) ท่านอาจารย์ลี (ธมฺมธโร) ขึ้นไปด้วยให้ช่วยเทศน์ธรรมแนะนำระเบียบธรรมยุติ ให้รู้จัก ทาน ศีล ฝึกหัดการภาวนาให้เขา

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ เพิ่นได้กำหนดให้ทำบุญประจำปี คือบุญถวายทานสลากภัต ตามคำมาปรึกษาศรัทธาญาติโยม เป็นอุบาย

ของเพิ่นที่จะช่วยเหลือเปรตผีตกค้างอยู่วัดทั้งหลาย กำหนดเอาวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ก่อนจะออกพรรษา นิมนต์พระเณรมาถวายทานอาหาร แล้วให้จับฉลากเอาของทานใครได้ฉลากใบใด ก็แลกตามของทานหมายเลขนั้น เป็นบุญถวายทานแก่พระเณรประจำปี จัดแจงของทานไว้ ซื้อหามาไว้ หรือศรัทธาญาติโยมคนใดได้ของอะไรจะเอามาทานก็เอามาไว้

วันแรกจัดของทาน ไหว้พระสวดมนต์ ฟังเทศน์ธรรม แล้วแต่ว่าจะมีพระมาเทศน์กี่รูปกี่องค์ บางปีก็ตลอดคืน นั่งภาวนาฟังธรรม

วันที่สอง เช้าก็บิณฑบาต ฉันจังหันแล้วหมดก็ถวายทานของฉลากให้พระเณรจับฉลาก แลกของตามฉลากตามเบอร์แล้วก็ถวายทานผ้าบังสุกุล ฟังธรรมอีกกัณฑ์หนึ่ง แล้วก็ปันพร

เขาทำบุญอุทิศหาคนตาย ญาติพี่น้องทั้งหลาย ทำมาอย่างนั้นทุกปี ปีใดที่ผู้ข้าฯ อยู่จำพรรษาด้วย ต้องถูกวาระขึ้นธรรมมาสน์เทศน์ธรรม วันแรกก็เทศน์ วันที่สองก็เทศน์

โดยมากแล้วปีใดของจับฉลากได้ก็มักจะเป็นเก้าอี้ หรือไม่ก็เตียงพับ เตียงผ้า มีอยู่ปีหนึ่งได้นาฬิกาหมุนลาน

พวกญาติโยมได้ทำบุญ ถวายปัจจัยบำรุงวัด นิธิอาหาร นิธิน้ำไฟฟ้า นิธิศึกษาพระเณรเล่าเรียนศึกษาอาพาธป่วยไข้ หรืออะไรก็สุดแล้วแต่ หรือว่ามีการก่อสร้างร่างแปลน บูรณะอันใด หรือจะมีการใช้จ่ายอันใดภายในวัด

ส่วนรายได้ของผู้ข้าฯ ได้จากเขามาให้ทาน มาทำบุญให้ หรือได้จากกิจนิมนต์ หรือได้จากกัณฑ์เทศน์ มากน้อยเท่าใดก็ตามก็

สละให้พระเณรผู้เขาเล่าเรียนศึกษา หรือคราวใดได้มากก็มอบให้ท่านสมภาร ท่านเจ้าคุณไว้บำรุงดูแลวัด โยมเขาเอามาให้ใช้ส่วนตัวอย่างนี้เราไม่เอาสละให้วัด ให้พระเณร ให้เด็กวัด ให้คนทำการทำงานเกี่ยวกับวัด ส่วนข้าวของเครื่องใช้สอยไม่ต้องว่า ได้มากก็ให้เขาไปหมด เก็บไว้แต่พอใช้สอยเจ้าของคนเดียวเท่านั้น

บุญถวายทานสลากภัต ศรัทธาญาติโยมเขาก็ได้อุทิศบุญกุศลไปให้เปรตผีบรรพบุรุษ บูรพาจารย์ วัดวาศาสนามาแต่ก่อนแต่เก่าไม่มีอะไรหรอก ก็พอท่านเจ้าคุณขึ้นไปอยู่ เพิ่นเห็นเปรตเห็นผีหลายหมู่หลายตน เพิ่นก็หาอุบายสงเคราะห์สัตว์โลกไปตามเรื่อง จากนั้นมาเขาก็ทำทุกปี เป็นประเพณีบุญของเขา

ครูบาอาจารย์ ที่มาเป็นประธานเทศน์ธรรม บางปีเขาก็ไปนิมนต์เอาท่านอาจารย์ตื้อ (อจลธมฺโม) บางปีก็เอาท่านอาจารย์สิม (พุทฺธาจาโร) บางทีก็เอาท่านอาจารย์แหวน (สุจิณฺโณ) แต่ท่านอาจารย์ชอบ (ฐานสโม) มาร่วมอยู่แต่ไม่เทศน์ เขานิมนต์เทศน์ธรรมเพิ่นก็ตอบแต่ว่า “บ่จ่าง - บ่จ่าง เอาต๋นอื่นเต๊อะขึ้นเทศน์”

พอแจ้งเป็นวันใหม่แล้ว เขาก็เอาขึ้นรถมารับท่านอาจารย์ตื้อมาแต่ดาราภิรมย์ ท่านอาจารย์ชอบมาแต่ห้วยน้ำริน ท่านอาจารย์สิมอยู่สันติธรรม ท่านอาจารย์แหวนอยู่บ้านปง ผู้ข้าฯ อยู่ปากทางแม่แตง องค์อื่นอีกเป็นร้อยสองร้อยพระน้อยเณรหนุ่มทั้งหลายบางตนโชคดีเคยทำทานมาดีก็ได้ของดีไปใช้ บางตนอานิสงส์ให้ทานมีมาน้อย ก็ได้ของไม่ดี ผู้ข้าฯ มักจะได้แต่เก้าอี้นั่ง - เก้าอี้นอน เป็นส่วนใหญ่ สู้อาจารย์ตื้อไม่ได้ ปีใดถ้าท่านอาจารย์ตื้อมาร่วมงาน

เพิ่นมักจะได้ของที่เป็นฉลากเบอร์หนึ่ง เป็นอย่างนั้นเกือบทุกปี

ชาวศรัทธาว่า “ท่านอาจารย์ตื้อเอามือเทวดามาจับฉลาก”

แต่พอได้แล้ว เพิ่นก็แจกแบ่งปันให้พระเณรรูปที่เพิ่นอยากให้ ไม่เอากลับวัดเพิ่นหรอก

ชาวเมืองเหนือนี้ เขาต้องเอาแท้ ๆ หล่ะ การทานก๋วยฉลาก เขาฮ้อง “ก๋วยต่าน” มีข้าวของเครื่องใช้มีของอยู่ของฉันของแห้ง หรือแล้วแต่เขาจะจัดหามา ของเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ได้เสมอกัน แต่ของพิเศษอีกต่างหาก เอาบุญเอาอานิสงส์ทานมาวัดกันว่าใครจะได้อันใด

พระธาตุเจดีย์หลวง ก่อนการบูรณะ

๑๐๘. วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

บทความนี้เรียบเรียงโดยท่านผู้ใช้ชื่อว่า **ธนจรรย์ สุระมณี** ทราบว่าท่านเป็นพระภิกษุอาวุโสอยู่ที่**วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร** ในปัจจุบัน บทความนี้อยู่ในหนังสือ **อสีติสํวจฺฉร ๘๐ ปี** คืออนุสรณ์ครบรอบ ๘๐ ปีของหลวงพ่อ**พระพุทธพจนวราภรณ์** (จันทร์ กุสโล) สมัยเมื่อท่านดำรงสมณศักดิ์ที่**พระธรรมดิลก** ผมถือโอกาสขออนุญาตพระคุณเจ้าผู้เขียนในการคัดลอกบทความมาเสนอในที่นี้ด้วยครับ

<u>ฐานะและที่ตั้ง</u>

วัดเจดีย์หลวง เดิมชื่อ**วัดโชติการามวิหาร** ที่ตำนานกล่าวว่าเป็นสถานที่หนึ่งที่บรรจุพระเกศาธาตุ และพระธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งอยู่กลางเมืองเชียงใหม่ เลขที่ ๑๐๓ ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ ๓๒ ไร่ ๑ งาน ๒๗ ตารางวา ตามโฉนดเลขที่ ๓๕๘๓-๓๕๘๘ มีอาณาเขตดังนี้คือ ทิศตะวันออกซึ่งเป็นด้านหน้าของวัด ตามแนวถนนพระปกเกล้า ยาว ๑๕๗ เมตร ทิศตะวันตกซึ่งเป็นด้านหลังวัดตามแนวถนนจ่าบ้าน ยาว ๒๖๕ เมตร ทิศเหนือติดกับ**วัดพันเตา**

และถนนราชดำเนิน ยาว ๒๕๙ เมตร ทิศใต้ตามแนวถนนราชมรรคา ยาว ๒๐๖ เมตร

การสร้างวัด

วัดเจดีย์หลวงเป็นชื่อวัดในทำเนียบพระอารามหลวงของอาณาจักรล้านนาในอดีตนับแต่**พญาแสนเมืองมา** หรือ**พระเจ้าลักขบุราคม** กษัตริย์ลำดับที่ ๖ ของราชวงศ์มังราย ซึ่งเป็นราชโอรสของ**พญากือนาธรรมาธิราช**

สาเหตุแห่งการสถาปนาพระอารามแห่งนี้ขึ้น เนื่องมาจาก**พญาแสนเมืองมา**มีพระหทัยเสน่หาและกตัญญูกตเวทิตาต่อ**พญากือนา** ราชบิดาของพระองค์ เมื่อได้รับคำกราบบังคมทูลเรื่องราวจากพ่อค้าชาวเชียงใหม่ซึ่งเดินทางไปค้าขายยังเมืองพุกาม ขณะเดินทางกลับพักระหว่างทางในคืนวันหนึ่งเป็นเดือนเพ็ญ ขณะที่พ่อค้าทั้งหลายพักนอนใต้ร่มไทรนั้น มีเทพารักษ์องค์หนึ่งแสดงตนให้พ่อค้าเห็นและบอกว่าเราคือ**พญากือนาธรรมาธิราช** ต้องรับวิบากกรรมที่ได้ทรมานช้าง จึงทำให้เรามาเกิดในภพแห่งรุกขเทวารักษาอยู่ ณ ต้นไทรแห่งนี้ ได้รับทุกขเวนาเป็นอันมาก **ให้สร้างเจดีย์ใหญ่สูงขนาดคนอยู่ไกล ๒,๐๐๐ วา มองเห็น** ทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลมาถึงเรา เพื่อจะได้พ้นจากวิบากกรรมนำไปเกิดในสวรรค์ รุกขเทวะแสดงตนดังนี้แล้วก็หายตัวเข้าไปยังโคนต้นไทร พ่อค้าจึงมากราบทูลให้พญาแสนเมืองมาทรงทราบ

พญาแสนเมืองมา ทราบเหตุแห่งเทพารักษ์สำแดงจากพ่อค้า มีพระราชหฤทัยรำพึงถึง**พระราชบิดากือนา**เป็นอย่างยิ่ง จึงมีพระดำริจะสร้างพระเจดีย์ใหญ่ขึ้นกลางนคร โดยขนาดคนอยู่ไกล ๒,๐๐๐ วา มองเห็น ได้ทำบุญอุทิศถวายพระราชกุศลแด่**พญากือนา** ทรงให้เจ้าพนักงานแผ้วถางสถานที่สร้างพระเจดีย์ พระวิหาร โบสถ์ หอธรรม หอระฆัง มณฑป หอกลอง และปราการกำแพงกั้นพระอาราม ที่เป็นพุทธาวาสไว้ ส่วนหนึ่งมีกำแพงล้อม

ในหนังสือ**ตำนานพระธาตุเจดีย์หลวง ที่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) วัดเจดีย์หลวง โปรดให้**พระครูนพีสีพิศาลคุณ** และ**พระมหาหมื่น วุฑฺฒิญาโณ** ตรวจชำระต้นฉบับเก่า พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ กล่าวว่า **พระธาตุเจดีย์หลวงแรกสร้างสูง ๓๙ วา ฐานกว้างด้านละ ๒๐ วา คนอยู่ไกล ๒,๐๐๐ วา มองเห็นได้** ถ้าขนาดพระเจดีย์เป็นจริงดังกล่าวนี้ จึงจะดูสอดคล้องกับเจตนารมณ์ดั้งเดิม พระเจดีย์นั้นกว้างได้ ๒๐ วา ทุกด้าน ส่วนสูงนับแต่ธรณีถึงยอด ๓๙ วา พระมหาเจดีย์นั้นประดับด้วยซุ้มประตูทั้ง ๔ ด้าน มีพระพุทธรูปใหญ่นั่งสมาธิ ทำด้วยปูน นั่งโคนไม้มหาโพธิ์ทั้ง ๔ ด้าน มีรูปนาค ๘ ตัว ๆ ละ ๕ หัว อยู่ข้างบันได มีราชสีห์ ๔ ตัวยืนค้ำตีนชายปราสาท มีรูปช้าง ๒๘ ตัว มหาเจดีย์นั้นปรากฏแก่คนทั้งหลายแม้อยู่ไกล ๒,๐๐๐ วาก็มองเห็น แสดงว่าได้สร้างพระเจดีย์สูงใหญ่สมบูรณ์แบบตั้งแต่ต้นแล้ว เพราะใช้เวลาก่อสร้างอยู่ถึง ๑๔ ปี

ในหนังสือเรื่อง**พระธาตุเจดีย์หลวง** ของ**พระครูนพีสีพิศาลคุณ/พระมหาหมื่น วุฑฺฒิญาโณ** บอกวันเดือนปีสร้างพระเจดีย์ไว้ว่า

วันพุธ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเมีย พุทธศักราช ๑๙๓๔ ยามเย็นตะวันบ่าย สร้างทับเจดีย์และวัดเก่าที่ถูกทิ้งร้างไว้กลางเมืองเชียงใหม่ ชื่อ**วัดโชติการาม** จึงต้องแผ้วถางป่าออกมาปรับพื้นให้เรียบ ขุดดินทำฐานเจดีย์ด้วยการถมหินดินทรายให้แน่น แล้ว**พระเจ้าแสนเมืองมา**ตรัสสั่งให้ช่างทำ**ต้นโพธิ์ ๑ ต้น ทำด้วยเงิน ใบและยอดทำด้วยทองคำ** สูงเท่าองค์จริงของพระเจ้าแสนเมืองมาในขณะประทับยืน หล่อ**พระพุทธรูปเงิน ๑ องค์ พระพุทธรูปทองคำ ๑ องค์** พร้อมด้วยเครื่องสักการะบูชาล้ำค่าจำนวนมาก แล้วเอาต้นโพธิ์เงิน โพธิ์ทองนั้น ตั้งไว้กึ่งกลางฐานเจดีย์ แล้วเอาพระพุทธรูปทอง-เงิน ประดิษฐานไว้ที่โคนต้นโพธิ์นั้น แล้วลงมือสร้างพระเจดีย์

บุคคลที่ควรเอ่ยนามให้ปรากฏในการก่อสร้าง**พระธาตุเจดีย์หลวง**ครั้งแรกนี้ คือ **พระเจ้าแสนเมืองมา พระนางติโลกะจุดา**มเหสี **พระเจ้าสามฝั่งแกน** ราชโอรส **พระนราจาริยะเถระ** ผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดโชติการาม

<u>แรกสร้างพระวิหาร พระประธาน</u>

เมื่อสร้าง**พระเจดีย์หลวง**เสร็จแล้ว **พระนางติโลกะจุดามหาเทวี** ผู้สำเร็จราชการแทนองค์ยุวกษัตริย์ **รัชทายาทสามฝั่งแกน** ได้ทรงสร้าง**พระวิหารหลวง**ขึ้นหลังหนึ่ง (ไม่ปรากฏปีสร้าง) ในพระอาราม**โชติการาม** หรือ**ศิริราชกุฎาคาร** (วัดเจดีย์หลวง) ด้านทิศตะวันออกพระเจดีย์ สร้างวิหารเสร็จแล้วจึงให้หล่อพระพุทธปฏิมาประธาน คือ **พระอัฏฐารส** พร้อมทั้งพระอัครสาวก **พระโมคคัลลานะ**

พระสารีบุตร ประดิษฐานไว้ในพระวิหาร จากนั้นจึงทำการฉลองสมโภช**พระธาตุเจดีย์หลวง พระวิหาร พระอัฏฐารส** และ**พระอารามโชติการาม** ในคราวเดียวกัน ในปี พ.ศ. ๑๙๕๔

<u>**สร้างครั้งที่ ๒**</u>

เกี่ยวกับ**พระวิหารหลวง**ที่ประดิษฐาน**พระอัฏฐารส** ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติประทับยืน สูง ๑๘ ศอก พร้อมทั้งพระอัครสาวกที่หล่อด้วยทองสำริด และพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสำริดปางขนาดต่างๆ ที่ประดิษฐานรายล้อมพระอัฏฐารสอยู่นั้น เป็น**พระพุทธรูปร่วมสมัยกับพระอัฏฐารส**เป็นส่วนมาก ส่วน**พระวิหารหลวง**ที่สร้างครั้งแรกโดย**พระนางติโลกะจุดามหาเทวี**นั้น ต่อมาในรัชกาล**พระเจ้าติโลกราช**จึงสั่งให้รื้อถอน แล้วสร้างพระวิหารหลังใหม่ขึ้นแทนในที่เดิม เมื่อปีพุทธศักราช ๒๐๑๗ (ก่อนบูรณะพระเจดีย์) เป็นพระวิหารขนาดกว้าง ๙ วา ยาว ๑๙ วา พร้อมทั้งสร้าง**แท่นแก้วฐานชุกชี**ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเสียใหม่ โดยที่สร้างให้ใหญ่กว่าเดิม

<u>**สร้างครั้งที่ ๓-๔**</u>

พระเมืองแก้ว และพระมารดา คือ **พระนางอโนมาเทวี** (มเหสี**พระยอดเชียงราย**) ได้ทรงสร้างพระวิหารหลังใหม่ในที่เก่าและใหญ่กว่าเก่า แต่ไม่บอกว่ากว้าง ยาว เท่าไร บอกแต่ว่าสิ้นค่าก่อสร้างเป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ เงิน สร้างเมื่อปีพุทธศักราช ๒๐๔๖

ส่วนการสร้างพระวิหารครั้งที่ ๔ นั้น สร้างในสมัย**พระเมกุฏิสุทธิวงศ์** รัชกาลที่ ๑๗ ราชวงศ์มังราย (เจ้าฟ้าเมืองนาย รัฐฉาน) ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๙๔-๒๑๐๗ เมื่อพระวิหารหลังเก่าถูกไฟไหม้จึงต้องสร้างขึ้นใหม่ แต่ไม่บอกปีที่สร้าง และขนาดของพระวิหารที่สร้าง

สร้างครั้งที่ ๕-๖

มาในสมัยยุค**เจ้าผู้ครองนคร วงศ์ทิพจักร/ทิพช้าง** (พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๔๘๒) ได้ทำการรื้อ/สร้างพระวิหารหลวง ๒ ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ **พระเจ้าอินทวิชยานนท์** หรือ**อินทวิไชยานนท์** เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๗ ให้รื้อพระวิหารหลังเก่า แล้วสร้างขึ้นใหม่ พร้อมทั้งปฏิสังขรณ์**พระอัฏฐารส** พุทธปฏิมาประธาน และพระอัครสาวก**โมคคัลลาน์ พระสารีบุตร** ในพระวิหาร

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) เจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงองค์แรก ด้วยความเห็นชอบอุปถัมภ์บำรุงของ**เจ้าแก้วนวรัฐ** เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๙ (พ.ศ. ๒๔๕๒-๒๔๘๒) ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายแห่งวงศ์ทิพจักร ได้ทำการรื้อพระวิหารหลังเก่า แล้วสร้างพระวิหารหลังใหม่ขึ้นแทน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นแบบศิลปะล้านนาประยุกต์ กว้าง ๑๙.๗๐ เมตร ยาว ๕๐.๘๐ เมตร ใช้เวลาก่อสร้างอยู่หลายปี จนปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ก็เดินทางกลับวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ **พระครูนพีสีพิศาลคุณ**

(ทอง โฆสิโต) **พระครูสังฆรักษ์** (แหวว ธมฺมทินฺโน) ดำเนินการก่อสร้างต่อจนสำเร็จ

การบูรณะสร้างเสริมพระธาตุเจดีย์หลวง

การบูรณะสร้างเสริม**พระธาตุเจดีย์หลวง** ครั้งที่ ๑ สมัย**พระเจ้าติโลกราช** รัชกาลที่ ๙ ราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) ได้ขยายฐานองค์พระเจดีย์ให้กว้างออกอีกด้านละ ๔ วา ขุดฐานลึกลงไปอีก ๑ วา ถมด้วยหินและทราย กระทุ้งให้แน่นเพื่อรองรับพระเจดีย์ที่จะสร้างสูงใหญ่กว่าเก่า วันพุธ แรม ๑๐ ค่ำ เดือนเจียง (เดือนแรกแห่งปี) ปีจอ พุทธศักราช ๒๐๒๒ เวลาเย็นใกล้พลบค่ำ เป็นมหาอุดมมงคลดียิ่ง **พระเจ้าติโลกราช**ทรงก่อพระเจดีย์เอาฤกษ์

องค์พระเจดีย์ที่บูรณะและสร้างเสริมใหม่นี้ มีฐานกว้างด้านละ ๒๘ วา สูง ๔๐ วา แต่ฐานธรณีขึ้นไปถึงกำแพงเหนือหลังช้าง ๒๘ เชือก นั้น เป็นรูปใหม่กว้างกว่าเก่า มีบันไดลงทั้งสี่ด้าน มีนาค ๘ ตัว มีหัวห้าทุกตัว ตั้งแต่ชานกำแพงหลังช้างขึ้นไปถึงหลังคาเป็นของเก่า ตั้งแต่หลังคาถึงยอดพระเจดีย์เป็นรูปใหม่ เหมือนดังรูปพระเจดีย์ที่**พระเจ้าติโลกราช**ได้นิมิตเห็น สร้างอยู่ ๓ ปี (พ.ศ. ๒๐๒๒-๒๐๒๔) ก็แล้วเสร็จ

นอกจากบูรณะสร้างเสริมองค์พระเจดีย์ให้สูงใหญ่ขึ้นแล้ว ยังได้บรรจุ**พระบรมสารีริกธาตุ** ที่**พระมหาญาณคัมภีร์**นำมาแต่ลังกา บรรจุแก้วแหวนเงินทองของมีค่า ที่ผู้คนชาวเมืองทุกหมู่เหล่า

บริจาคเป็นพุทธบูชา บรรจุพระพิมพ์ พระผง พระพุทธรูปขนาดต่างๆ ไว้ในองค์พระธาตุเจดีย์

นอกจากสรรพสิ่งล้ำค่าที่ชาวเมืองทุกหมู่เหล่าได้ถวายเพื่อบูชาพระเจดีย์ดังกล่าวแล้ว **พระเจ้าติโลกราช**ทรงบรรจุพระพุทธรูป ๒,๓๘๙ องค์ พระพุทธรูปเงินหนัก ๔,๐๐๐ เงิน พระพุทธรูปทองคำหนัก ๕,๐๐๐ คำ พระบรมธาตุ ๑ องค์ มีวรรณะดังถั่วทับทิม รูปพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ๑๓ องค์ พระธาตุ ๒๘,๓๐๐ องค์ ธาตุพระอรหันต์ ๖๒๔ องค์ สุพรรณบัฏ (แผ่นทองคำจารึกอักษร) ๒,๓๕๗ แผ่น เป็นราคา ๓,๘๐๒ บาท แก้วแหวนอันมีค่านับไม่ถ้วน บรรจุภายในห้องโถงภายในองค์พระเจดีย์

การบูรณะสร้างเสริมองค์พระเจดีย์ครั้งนี้ **พระเจ้าติโลกราช** ได้ตรัสสั่งให้ดัดแปลง**ซุ้มจระนำ**ทางทิศตะวันออกขององค์พระเจดีย์สร้างเป็นแท่นชุกชีที่ประดิษฐาน**พระแก้วมรกต (พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร)** ให้อัญเชิญ**พระแก้วมรกต**จากนครลำปางมาประดิษฐานไว้ใน**พระวิหารหลวง** ๑ พรรษา ครั้นเมื่อขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีฉลู พุทธศักราช ๒๐๒๕ จึงอัญเชิญ**พระแก้วมรกต**ขึ้นประดิษฐานไว้ ณ โขง (ซุ้ม) พระเจดีย์ด้านทิศตะวันออก

บุคคลที่ควรเอ่ยนามให้ปรากฏในการบูรณะสร้างเสริมพระเจดีย์ครั้งที่ ๑ คือ **พระเจ้าติโลกราช** **พระธรรมกิตติเถระ** เจ้าอาวาส**วัดสิริราชกุฎาคาร** (วัดเจดีย์หลวง) **หมื่นช่างพุกาม** ผู้เป็นหัวหน้าช่าง **หมื่นด้ามพร้าคด** หรือ**สีหอำมาตย์เสนาบดี** ผู้ทำหน้าที่เป็นแม่กองงานรับผิดชอบการก่อสร้างพระเจดีย์ เพราะได้เดินทางไป

ศึกษาดูงานด้านศิลปสถาปัตยกรรมแบบอย่างการสร้างพระเจดีย์ที่พม่าและลังกามาก่อนแล้ว **เจ้าแสนพิง**

การบูรณะสร้างเสริมครั้งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๕๕ สมัย**พระเมืองแก้ว** รัชกาลที่ ๑๑ ราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๖๘) เป็นการบูรณะซ่อมแซมขนาดย่อม เพื่อทำให้องค์พระเจดีย์มีสภาพสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ด้วยการเสริมฐานองค์พระเจดีย์ด้วยศิลาแลงให้มั่นคงแข็งแรง ก่อกำแพงล้อมรอบพระเจดีย์ถึง ๓ ชั้น แล้วเอาทองคำจำนวน ๒๖๔ กิโลกรัม ทำเป็นแผ่นหุ้มองค์พระธาตุเจดีย์หลวง บวกกับแผ่นทองคำเก่าที่หุ้มพระเจดีย์อยู่ก่อนแล้ว รวมเป็นทองคำหนัก ๒,๓๘๒ กิโลกรัม การบูรณะสร้างเสริมอีกอย่างหนึ่งในครั้งนี้คือ การก่ออิฐทับด้วยศิลาแลงฉาบปูนทำเป็นขั้นบันไดลงลานทักษิณชั้นบน ด้านทิศตะวันออกของพระเจดีย์ แทนการขึ้นลงทางอุโมงค์ **พระธาตุเจดีย์หลวง**นั้น จะขึ้นลงลานประทักษิณชั้นบนได้ก็เฉพาะทางอุโมงค์ทั้ง ๔ แห่ง (ปัจจุบันเหลืออุโมงค์อยู่แห่งเดียวอยู่ด้านซ้ายใต้บันไดนาค ทางขึ้นพระเจดีย์ด้านทิศเหนือ) ที่สร้างไว้ข้างบันไดเท่านั้น สำหรับบันไดทั้งสี่ด้านสร้างขึ้นด้วยจุดประสงค์เพื่อทำเป็นบันไดนาคคู่ทอดลงลานทักษิณชั้นบนลงสู่ลานทักษิณชั้นล่าง จึงทำเป็นบันไดไม่มีขั้น ใช้ขึ้นลงไม่ได้

บุคคลที่ควรเอ่ยนามให้ปรากฏในการบูรณะสร้างเสริมพระเจดีย์ครั้งที่ ๒ นี้ คือ **พระเมืองแก้ว** พระมารดาของพระองค์

คือ**พระนางอโนมาเทวี** หรือ**อะตะปาเทวี** ผู้เป็นพระมเหสีของ**พระยอดเชียงราย**

พระธาตุเจดีย์หลวงนั้น มีเทศกาลบูชาเหมือนกับพระเจดีย์สำคัญๆ ต่างๆ ทั่วประเทศ แต่ต่อมายุคหลังๆ ผู้คนพลเมืองประสบกับภัยพิบัติอันเนื่องมาจากสงคราม และต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอยู่นาน (พ.ศ. ๒๑๒๑-๒๓๑๗) แม้บางครั้งจะเป็นอิสระจากพม่า แต่ก็เป็นช่วงสั้นๆ จึงขาดการสานต่อสายวัฒนธรรมประเพณีอันเคยมีมาแล้วแต่ปางก่อน

ต่อมาตอนหลัง เมื่อได้รับอิสรภาพจากพม่าแล้ว แม้จะมีการฟื้นฟูประเพณีวัฒรธรรมขึ้นมาใหม่ เช่น ประเพณีบูชา**อินทขิล** หรือ**หลักเมืองเชียงใหม่** ที่**พระเจ้ากาวิละ**ได้ย้ายเสาอินทขิลจาก**วัดสะดือเมือง** (ข้างศาลากลางหลังเก่า) มาไว้ ณ **วัดเจดีย์หลวง** ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๔๓ นั้น ผู้คนก็เลยให้ความสำคัญกับ**เทศกาลบูชาหลักเมือง** จนหลงลืมเทศกาลบูชาพระธาตุเจดีย์หลวง ที่พระมหากษัตริย์ราชวงศ์มังราย เริ่มตั้งแต่**พระยอดเชียงราย** (รัชกาลที่ ๑๐ ราชวงศ์มังราย ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๓๐-๒๐๓๘) เป็นต้น ได้กำหนดเอาวันขึ้น ๘-๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เป็นเทศกาลปูลาดผ้าคลุมองค์พระเจดีย์ และจุดประทีปโคมไฟ ถวายเป็น**เจติยบูชา**

<u>สถานที่สำคัญในวัดเจดีย์หลวง</u>

๑. พระธาตุเจดีย์หลวง เป็นพระเจดีย์เก่าแก่ อายุกว่า ๖๐๐ ปี สูงใหญ่ที่สุดในอาณาจักรล้านนาไทย สร้างครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.

๑๙๓๔ สมัย**พระเจ้าแสนเมืองมา** กษัตริย์รัชกาลที่ ๗ แห่งราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๒๙-๑๙๔๔) ต่อมา ปี พ.ศ. ๒๐๒๒-๒๐๒๔ สมัย**พระเจ้าติโลกราช** กษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐) ได้ทำการสร้างเสริมพระเจดีย์ใหม่ให้มีส่วนสูง ๔๐ วา ฐานสี่เหลี่ยม กว้างด้านละ ๒๘ วา โดยให้ทำการปรับปรุง ดัดแปลง ผสมผสานด้านสถาปัตยกรรม โครงสร้างรูปลักษณ์ ทรงพระเจดีย์เสียใหม่ ให้เป็นแบบพุทธศิลปสถาปัตยกรรมล้านนาโลหะปราสาทของลังกา รูปลักษณ์ทรงเจดีย์แบบพุกามพม่า ที่สำคัญก็คือ ได้ดัดแปลงซุ้มจระนำมุขเจดีย์ด้านทิศตะวันออกให้เป็นซุ้มและแท่นฐานที่ประดิษฐาน**พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต)** ตลอดเวลา ๘๐ ปี ที่**พระแก้วมรกต**ประดิษฐานอยู่ ณ นครเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๐๑๑-๒๐๙๑) ประดิษฐานอยู่ใน**วิหารหลวง** ๑ ปี ประดิษฐาน ณ ซุ้มจระนำมุขตะวันออกของพระธาตุเจดีย์หลวงอีก ๗๙ ปี

ปี พ.ศ. ๒๐๕๕ สมัย**พระเจ้าเมืองแก้ว** กษัตริย์รัชกาลที่ ๑๑ แห่งราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) ทำการบูรณะอีกครั้ง ด้วยการขยายฐานให้ใหญ่ขึ้น เสริมฐานและกำแพงแก้วให้แข็งแรงมั่นคงกว่าเดิม

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๐๘๘ สมัย**พระนางเทวีจิรประภา** รัชกาลที่ ๑๕ ราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๘๘-๒๐๘๙) เกิดพายุฝนตกหนัก แผ่นดินไหว ทำให้พระเจดีย์หักพังทลายลงมาเหลือเพียง

ครึ่งองค์ สุดที่จะทำการซ่อมแซมบูรณะให้กลับดีดังเดิมได้ จึงถูกทิ้งร้างให้เป็นเจดีย์ปรักหักพังลงมานานกว่า ๔ ศตวรรษ

เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๓ รัฐบาล โดยกรมศิลปากร ได้ทำสัญญาว่าจ้างบริษัทวิศวกรการช่าง จำกัด ทำการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์หลวง ใช้ทุนบูรณะ ๓๕ ล้านบาท แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ **พระธาตุเจดีย์หลวง เมื่อบูรณะเสร็จแล้ว มีฐานกว้างด้านละ ๖๐ เมตร เท่ากันทั้ง ๔ ด้าน**

๒. พระวิหารหลวง ตั้งอยู่ห่างจากพระธาตุเจดีย์หลวงไปทางทิศตะวันออก ๑๕.๘๔ เมตร เป็นสถาปัตยกรรมทรงล้านนาประยุกต์ สร้างครั้งแรกโดย**พระนางติโลกะจุดา** พระราชมารดาของ**พระเจ้าสามฝั่งแกน** เมื่อ พ.ศ. ๑๙๕๔ พร้อมทั้งได้หล่อ**พระอัฏฐารส**พุทธปฏิมาประธาน และพระอัครสาวก **พระโมคคัลลาน์ พระสารีบุตร** ประดิษฐานในพระวิหาร

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๐๑๗ **พระเจ้าติโลกราช**ให้รื้อวิหารหลังเก่าแล้วสร้างหลังใหม่ ขนาดกว้าง ๙ วา ยาว ๑๙ วา ขึ้นแทน มาถึงปี พ.ศ. ๒๐๕๘ **พระเมืองแก้ว**ให้รื้อวิหารหลังเก่า สร้างขึ้นใหม่ในที่เก่าอีก ครั้นถึงสมัย**พระเมกุฏิสุทธิวงศ์** ได้เกิดไฟไหม้พระวิหารเสียหายจึงต้องรื้อออกอีก แล้วสร้างขึ้นใหม่ทับที่เดิม

ต่อมา **ยุคเจ้าครองนคร** พ.ศ. ๒๔๒๓ **พระเจ้าอินทวิชยานนท์** เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๑๖-๒๔๔๐) วงศ์ทิพจักร/ทิพช้าง ได้รื้อพระวิหารหลังเก่า สร้างพระวิหารหลวง

ขึ้นใหม่ในที่เดิม แสดงให้เห็นว่าพระวิหารในยุคนั้นสร้างด้วยไม้ทั้งเสา ฝา เครื่องบน เครื่องประดับ จึงรื้อสร้างกันได้บ่อยๆ และแล้วเสร็จในเวลาอันรวดเร็ว

ส่วน**พระวิหารหลังปัจจุบัน** สร้างขึ้นใหม่ในสมัย **พลตรีเจ้าแก้วนวรัฐ** เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๙ และพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) เจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงองค์แรก พ.ศ. ๒๔๗๑ รื้อพระวิหารหลังเก่าออก พ.ศ. ๒๔๗๒ สร้างพระวิหารหลังใหม่ใหญ่กว่าเก่า ในที่เดิม คือ กว้าง ๑๙.๗๐ เมตร ยาว ๕๐.๘๐ เมตร เป็นการสร้างครั้งที่ 6 และไม่มีหลังคาที่มุขบันไดทางเข้าประตูพระวิหารด้านเหนือและด้านใต้อย่างหลังเก่า

ส่วนสองข้างบันไดทางเข้าประตูหน้าพระวิหารเหนือราวบันได ก่อเป็นรูปพญานาคคู่ชูเศียร หางตระหวัดพันกันในซุ้มบนประตู ทำได้สัดส่วน สีสัน ลายปูนปั้นเกล็ดนาคฝีมือประณีตสวยงามมาก กล่าวกันว่าเป็น**รูปพญานาคที่สวยที่สุดในภาคเหนือ** ปัจจุบันนี้วิหารหลวงเป็นทั้ง**พระวิหาร**และ**พระอุโบสถ**ในหลังเดียวกัน เพราะว่าอุโบสถหลังเก่าศิลปแบบล้านนาดั้งเดิมที่อยู่ทางหลังวัดด้านตะวันตกขององค์พระเจดีย์ ได้เลิกใช้งานตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ เพราะคับแคบ

๓. พระอัฏฐารส พระพุทธปฏิมาประธานในพระวิหารหลวงเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสำริด ปางห้ามญาติ สูง ๑๘ ศอก

พร้อมทั้งพระอัครสาวก **พระโมคคัลลาน์ พระสารีบุตร** หล่อโดย **พระนางติโลกะจุดา** (ฑา) เมื่อ พ.ศ. ๑๙๕๔ นอกจากทำการหล่อพระอัฏฐารส และพระอัครสาวกทั้งสององค์แล้ว ยังได้หล่อพระพุทธรูปปางต่างๆ อีกจำนวนมาก ประดิษฐานรายล้อมพระอัฏฐารสอยู่ด้านหน้า และผินพระพักตร์สู่ทิศต่างๆ การหล่อพระพุทธรูปต่างๆ ในครั้งนั้น ต้องใช้เบ้าหลอมทองเป็นจำนวนมากเป็นพันเตา พันเบ้า ต่อมาสถานที่ตั้งเตาหลอมทองหล่อพระพุทธรูปได้สร้างเป็นวัดและเรียกชื่อวัดนั้นว่า **วัดพันเตา**

๔. พระนอน หรือ**พระพุทธไสยาสน์** เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่กับพระเจดีย์ แต่ไม่ปรากฏว่าใครสร้าง และสร้างเมื่อใด พระนอนนี้สร้างด้วยการก่ออิฐ ฉาบปูน ปิดทอง (เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ บูรณะใหม่ ทาสีทองสำเร็จแทน)

พระนอนนี้มีพุทธลักษณะสวยงามมาก หันพระเศียรสู่ทิศใต้ หันพระพักตร์เข้าหาพระเจดีย์ สูง ๑.๙๓ เมตร ส่วนยาว ๘.๗๐ เมตร อยู่ห่างพระเจดีย์ไปทางตะวันตก ๑๑.๖๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ในวิหารก่ออิฐถือปูน

๕. พระวิหารและเสาอินทขิล หรือ**หลักเมืองเชียงใหม่** ตั้งอยู่ใน**วิหารอินทขิล** ซึ่งเป็นอาคารแบบจตุรมุข รูปลักษณ์คล้ายมณฑปหลังคาสองชั้น ส่วนของชั้นล่างมี ๔ มุข ชั้นบนมี ๒ มุข เป็นอาคาร

ก่ออิฐถือปูน มุงด้วยไม้เกล็ด หน้าบันมุขชั้นล่างทั้ง ๔ มุข และหน้ามุขชั้นบนทั้ง ๒ มุข มีลายเขียนสี และเหนือหน้าบันมีช่อฟ้าใบระกาปิดกระจกสี ศิลปกรรมล้านนา **เสาอินทขิล**ตั้งอยู่กึ่งกลางวิหารอินทขิล เป็นเสาปูนปั้นติดกระจกสี สูง ๑.๓๐.๕ เมตร วัดรอบเสาได้ ๕.๖๗ เมตร แท่นฐานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเหนือเสาอินทขิล สูง ๙๗ เซ็นติเมตร วัดรอบได้ ๓.๔ เมตร

เสาอินทขิลสร้างขึ้นเมื่อครั้ง**พระเจ้ามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ ปี พ.ศ. ๑๘๓๙** แรกสร้างอยู่ที่**วัดสะดือเมือง** ข้างศาลากลางหลังเก่า

พระเจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๑ วงศ์ทิพจักร/ทิพช้าง (พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๕๘) ให้ย้ายเสาอินทขิลมาไว้ที่วัดเจดีย์หลวงเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๓ เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่บ้านเมือง และแก่ผู้คนชาวเชียงใหม่ และฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ทั้งเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที คารวะสักการะ รำลึกถึงบุรพชน ทุก ๆ ปีจึงมีการจัดงานฉลองสมโภชเสาอินทขิลเป็นเวลา ๗ วัน โดยการบูชาด้วยข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน น้ำอบน้ำหอม การละเล่นพื้นเมืองศิลปะพื้นบ้านต่างๆ ที่เรียกว่า **งานประเพณีบูชาเสาอินทขิล** เริ่มงานวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ งานวันสุดท้ายขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๙ (ภาคเหนือนับเดือนไวกว่าภาคอื่นๆ ๒ เดือน) ขึ้น ๔ ค่ำเดือน ๙ เป็นวันทำบุญอุทิศบุรพชน ชาวเชียงใหม่เรียกติดปากว่า **เดือน ๘ เข้า เดือน ๙ ออก**

๖. บ่อเปิง เป็นบ่อน้ำใหญ่และลึก ก่ออิฐกันดินพังไว้อย่างดี ส่วนขอบปากบ่อก่ออิฐฉาบปูนสูงกว่าระดับพื้นดิน ๘๒ เซ็นติเมตร อยู่ห่างพระเจดีย์ไปทางทิศใต้ ๕๗.๗๕ เมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔.๓๒ เมตร ลึก ๑๐.๒๙ เมตร

คำว่า **'เปิง'** แปลว่า คู่ควรเหมาะสม หมายถึง เป็นบ่อน้ำใหญ่สมกับที่ขุดขึ้นเพื่อนำน้ำมาใช้ในการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์หลวงที่เป็นพระเจดีย์ที่มีขนาดสูงและใหญ่ที่สุดในเมืองเชียงใหม่ ตามประวัติเล่าว่า ขุดเพื่อนำน้ำมาใช้ในการสร้างพระธาตุเจดีย์หลวง สมัยพระเจ้าติโลกราชทรงสร้างเสริมพระธาตุเจดีย์หลวง (พ.ศ. ๒๐๒๒-๒๐๒๔) เมื่อก่อนนั้นทั่ววัดเจดีย์หลวงมีบ่อน้ำ ๑๒ บ่อ ถูกถมไปก็มี เพื่อเอาพื้นที่สร้างถาวรวัตถุ

นอกจากบ่อน้ำแล้ว ด้านมุมวัดติดกำแพงทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและใต้ ยังมีสระน้ำขนาดใหญ่และลึกอยู่ ๒ สระ ซึ่งเกิดขึ้นจากการขุดเอาดินมาทำอิฐเพื่อก่อสร้างพระธาตุเจดีย์หลวง จึงถือว่าเป็นของเก่าโบราณคู่กับพระเจดีย์

๗. พระมหากัจจายน์ ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลังเล็ก อยู่ห่างพระเจดีย์ไปทางทิศเหนือ (คณะหอธรรม) ๔๖.๐๗ เมตร ก่อด้วยอิฐฉาบปูนทาสีทอง สูง ๓.๗๐ เมตร หน้าตักกว้าง ๓.๒๘ เมตร ไม่มีหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด แต่เชื่อว่าเก่าแก่พอๆ กับพระนอน ปัจจุบัน**พระมหากัจจายน์**มี ๒ องค์ องค์ใหม่อยู่ด้านหน้าติดกับวัดพันเตา สร้างเมื่อ ๒๐ กว่าปีมานี้เอง

๘. **ต้นยางใหญ่และกุมภัณฑ์** ในวัดเจดีย์หลวงปัจจุบันมี**ต้นยางใหญ่ ๓ ต้น** อายุกว่า ๒๐๐ ปี ปลูกในสมัย**พระเจ้ากาวิละ** ต้นที่หนึ่ง อยู่กึ่งกลางระหว่าง**วิหารอินทขิล**กับ**ศาลกุมภัณฑ์** ด้านหน้าวัด ซึ่งเป็นต้นที่ใหญ่และสูงที่สุด วัดรอบโคนต้นได้ถึง ๑๐.๕๖ เมตร ส่วนสูงไม่ต่ำว่า ๔๐ เมตร ต้นที่สอง อยู่ตอนกลางทางทิศใต้ติดกำแพงวัด ต้นที่สาม ซึ่งเล็กกว่าสองต้นแรก อยู่ทางทิศตะวันตกของวัดกับพระเจดีย์ ส่วน**กุมภัณฑ์**ที่สร้างไว้ เพื่อให้คอยรักษาเสาอินทขิล มีอยู่ ๒ ตน ๒ ศาล คือ ด้านหน้าวัดติดกำแพงใกล้วัดพันเตา และติดกับโรงเรียนเมตตาศึกษา

๙. **หอธรรม** เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๑๗ **พระเจ้าติโลกราช**ได้สร้างพระวิหารหลวงขึ้นใหม่ พร้อมทั้งให้สร้าง**หอธรรม** (หอพระไตรปิฎก) ไว้ทางด้านเหนือองค์พระเจดีย์ คือ **สังฆาวาสหอธรรม** และด้านใต้ในเขตพุทธาวาส แต่ที่มีหลักฐาน มีอาคารหอธรรมสืบทอดมาให้เห็นจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๐ จะด้วยการบูรณะหอธรรมเก่าไว้ หรือสร้างขึ้นใหม่ก็ตาม คือ **หอธรรมที่สังฆาวาสหอธรรม** (คณะหอธรรมวัดเจดีย์หลวง) ตรงกับซุ้มจระนำมุขด้านเหนือพระธาตุเจดีย์หลวง

ต่อมา เมื่อจะสร้าง**กุฏิสมเด็จ** จึงรื้ออาคารหอธรรมหลังเก่าออกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ แล้วสร้างหอธรรมใหม่ขึ้นแทน ณ มุมวัดด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

วัดเจดีย์หลวงเป็นแหล่งสะสม รักษา และค้นพบคัมภีร์ใบลานและวรรณกรรมสำคัญๆ จำนวนมาก อาทิ โคลงเมืองเป้า

โคลงปทุมสังกา โคลงมังทรารบเชียงใหม่ โคลงอมราพิสวาท และตู้พระธรรมเก่าแก่อีกมาก รวมทั้งหนังสือวรรณกรรมและตำนานต่างๆ ที่ท่าน**พระมหาหมื่น วุฑฺฒิญาโณ** อดีตเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง ผู้เป็นนักประวัติศาสตร์และนักปราชญ์คนสำคัญของเชียงใหม่และล้านนาไทย ได้ศึกษาค้นคว้า และปริวรรตต้นฉบับคัมภีร์เก่า ทำการเขียนหรือแต่งหนังสือขึ้นใหม่ รวบรวมไว้เป็นจำนวนมาก

๑๐. กุฏิแก้วนวรัฐ เป็นกุฏิหลังแรกของวัดที่เป็นถาวรวัตถุ สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง **เจ้าแก้วนวรัฐ**สร้างถวายเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นอาคารไม้สองชั้น หันหน้าไปทางพระวิหารด้านทิศเหนือ มีสามมุข มุขกลางคือ**มุขจามรี** มุขตะวันตกคือ**มุขราชบุตร** (วงศ์ตะวัน) สร้างเสริมใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ส่วนมุขตะวันออกคือ**มุขแก้วนวรัฐ** อันเป็นส่วนของอาคาร

กุฏิแก้วนวรัฐ เมื่อสร้างครั้งแรกปูพื้นด้วยกระดานไม้สัก เชื่อมต่อกันได้ทั้งสามมุข มุงด้วยกระเบื้องดินของพื้นเมือง ปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๓๘ ทายาทพ่อเจ้าแก้วนวรัฐ คือ **เจ้าระวิพันธุ์ สุจริตกุล** พร้อมญาติมิตรเจ้านายฝ่ายเหนือ ได้บริจาคทรัพย์ทำการบูรณะใหม่ทั้งหลัง

๑๑. พระแก้วหยก เนื่องในมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๙

อีกทั้งนครเชียงใหม่ครบ ๗๐๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ คณะสงฆ์วัดเจดีย์หลวง พร้อมทั้งคณะศรัทธา ข้าราชการ และประชาชนจังหวัดเชียงใหม่ มีความประสงค์ที่จะสร้าง**พระแก้วหยก** ประดิษฐานไว้ ณ ซุ้มจระนำมุขด้านทิศตะวันออกของพระธาตุเจดีย์หลวง เพื่ออนุสรณ์รำลึก และเป็นที่สักการะบูชาแทน**พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต)** ที่ครั้งหนึ่งเคยประดิษฐานอยู่ ณ ซุ้มจระนำด้านทิศตะวันออกของพระธาตุเจดีย์หลวง เป็นเวลาถึง ๘๐ ปี (พ.ศ. ๒๐๑๑-๒๐๙๑)

มูลเหตุที่สร้าง ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และจากหนังสือ**รัตนพิมพวงศ์** กล่าวไว้ว่า **พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต)** ได้เคยประดิษฐานอยู่ ณ พระวิหารหลวงวัดเจดีย์หลวง ๑ ปี ประดิษฐานอยู่ ณ ซุ้มจระนำมุขด้านทิศตะวันออกของพระธาตุหลวง ๗๙ ปี รวม ๘๐ ปี (พ.ศ. ๒๐๑๑-๒๐๙๑) ก่อนที่**พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช**จะอัญเชิญไปยัง**หลวงพระบาง**และ**นครเวียงจันทน์**

ต่อมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๑ **สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก** (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ได้ยกทัพไปปราบนครเวียงจันทน์ จึงได้อัญเชิญ**พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต)** มาประดิษฐานไว้ ณ **กรุงธนบุรี** เป็นเวลา ๖ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๑-๒๓๒๗) ก่อนจะอัญเชิญประดิษฐานไว้ ณ **วัดพระศรีรัตนศาสดาราม** (วัดพระแก้ว) ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๗

วัตถุประสงค์ในการสร้างพระแก้วหยก

๑. เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล และในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในงานฉลองสมโภชนครเชียงใหม่มีอายุ ๗๐๐ ปี

๓. เพื่อฉลองสมโภชพระธาตุเจดีย์หลวงมีอายุ ๖๐๐ ปี หลังจากที่ได้ทำการบูรณะองค์พระธาตุเจดีย์หลวงแล้ว

๔. เพื่อเป็นที่สักการะแทนพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ที่ครั้งหนึ่งเคยประดิษฐานอยู่ที่พระธาตุเจดีย์หลวง

รูปลักษณ์และขนาด จำลองแบบมาจาก**พระคง** พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่ประดิษฐานอยู่ ณ ซุ้มจระนำมุขด้านทิศเหนือของององค์พระธาตุเจดีย์หลวง เป็นพระพุทธรูปแบบ**สิงห์ ๓** ปางตรัสรู้สมาธิราบ พระหัตถ์ขวาซ้อนทับพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระเมาลีตูม สังฆาฏิเล็กและยาวพาดพระอังสาลงถึงพระนาภี ขนาดหน้าตักกว้าง ๕๐ เซ็นติเมตร สูง ๗๐ เซ็นติเมตร ฐานเขียงแกะสลักติดองค์พระประดิษฐานบนฐานปัทม์ ซึ่งเป็นฐานรองแยกต่างหาก

(รวบรวมและเรียบเรียงจากหนังสือ "สมโภช ๖๐๐ ปี พระธาตุเจดีย์หลวง" โดย ธนจรรย์ สุระมณี อธินันท์ อำบุญ)

๑๐๙. ภาวนาให้ฝนตกทั่วเชียงใหม่

เรื่องนี้เป็นคำบอกเล่าของ**หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ** ดังนี้ : -

วันหนึ่งในตอนบ่าย **หลวงปู่ใหญ่** ได้ออกจากกุฏิมาเรียก**หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ** ว่า *"แหวน ๆ มานี่หน่อย"*

เมื่อหลวงปู่แหวนเข้าไปหาแล้วกราบลงเป็นที่เรียบร้อย **หลวงปู่ใหญ่**ก็สั่งว่า *"วันนี้ทำทางจงกรมให้หน่อยนะ ฝนแล้งเหลือเกิน จะเสก* ***อิติปิโส*** *สัก ๗ วัน เอาให้ฝนตกท่วมเมืองเชียงใหม่เลย"*

เมื่อ**หลวงปู่แหวน**กราบลาออกมาแล้ว ก็ไปเรียกสามเณรมาให้ช่วยดายหญ้าปรับพื้นที่ให้นูนสูง เป็นทางเดินยาวประมาณ ๓๐ ก้าวเดิน เกลี่ยและปรับหน้าดินให้เรียบ เสร็จแล้วก็ไปกราบเรียนให้**หลวงปู่ใหญ่**ทราบ

ในตอนเย็นวันนั้น เมื่อ**หลวงปู่ใหญ่**สรงน้ำเรียบร้อยแล้ว ก็เป็นหัวหน้านำหมู่คณะไหว้พระสวดมนต์ เจริญภาวนา เป็นการสวดมนต์ทำวัตรเป็นปกติ ครั้นเสร็จธุระจากหมู่คณะแล้ว ท่านก็เดินตรงไปยังทางเดินจงกรมที่**หลวงปู่แหวน**พาสามเณรเตรียมไว้ให้

จากนั้น**หลวงปู่ใหญ่**ก็เข้าทางจงกรม พนมมือรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เมื่อก้าวเท้าออกเดินท่านหาได้กำหนดลมหายใจเข้าออกพร้อมบริกรรมพุทโธแต่อย่างใดไม่ หากท่านสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย คือ **อิติปิโส** ตามด้วย **สวากขาโต** และ**สุปฏิปันโน** ตามที่

เราสวดตามปกติ

จบแล้ว ท่านก็สวด **"อากาสัฏฐา จะ ภุมมัฏฐา เทวา นาคา มหิธิกา ปุญญัง โน อนุโมทันตุ รักขันตุ โน สะทา"** แล้วท่านก็ตั้งสัจจาธิษฐานออกเสียงดัง ว่า

"ขอให้มหาเมฆอันใหญ่ จงตั้งขึ้นในทิศปัจจิม ข้ามศีรษะของข้าพเจ้าไปยังทิศอุดร แล้วยังฝนให้ตกลงมายังพื้นปฐพีอันแล้งนี้ เพื่อบรรดาสัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลายผู้อาศัยอยู่ในปฐพี จะได้ดื่มกิน เพื่อยังพืชพันธุ์ธัญญาหาร และมวลผลาหารทั้งหลาย ให้สมบูรณ์บริบูรณ์ในพื้นปฐพี เพื่ออนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลายผู้อาศัยอยู่ในน้ำมีน้ำแห้งกำลังจะตาย ให้รอดพ้นจากความตาย"

จากนั้นท่านก็สวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยขึ้นใหม่อีกรอบหนึ่ง แล้วสวด **"อากาสัฏฐา"** จนจบ ต่อด้วยการตั้งสัจจาธิษฐานด้วยบุญบารมีของท่าน เป็นแต่เปลี่ยนทิศเรื่อยไปจนครบทั้งสี่ทิศ

หลวงปู่ใหญ่เดินจงกรม และบริกรรมอย่างนี้ไปล่วงได้แล้ว ๕ วัน พออย่างเข้าวันที่ ๖ ขณะที่ท่านกำลังเดินจงกรมภาวนาอยู่ ตอนนั้นเป็นเวลา ๑๘ น. เศษ ก็บังเกิดอัศจรรย์ มีเสียงสะเทือนเลื่อนลั่นมาจากทุกทิศทาง มีลมพัดกรรโชกมาอย่างรุนแรงหอบเอาใบไม้แห้งและฝุ่นคลีปลิวคลุ้งทั่วไปในอากาศ บนท้องฟ้าปรากฏหมู่เมฆพยับปกคลุมให้อากาศมืดครึ้มลงอย่างรวดเร็ว เมฆดำทมึนกระจายตัวล้อมไปทั่วบริเวณ เสียงฟ้าผ่าฟ้าร้องดังสนั่นหวั่นไหวไปทั่ว กระทั่งแผ่นดินสะเทือน แสงฟ้าแลบแปลบปลาบปรากฏอยู่ไม่ขาดระยะจนสว่างไปทั่วนครเชียงใหม่

แล้วฝนก็เริ่มสาดเม็ดโปรยปรายลงสู่แผ่นดินอย่างรุนแรง ชนิดที่เรียกว่า ใบไม้โงหัวไม่ขึ้น เสียงของสายฝนที่ตกกระหน่ำในวันนั้น **หลวงปู่แหวน**เล่าว่า ดังราวกับรถไฟโบกี้ยาว ที่วิ่งไปตามรางด้วยความรวดเร็ว

ฝนได้ตกหนักอย่างนี้อยู่ตลอดเวลามิได้หยุดเลย ตั้งแต่เวลา ๖ โมงเย็นของวันวาน จวบจนรุ่งเช้าจึงค่อย ๆ ซาลงและขาดเม็ด

ปรากฏว่าน้ำฝนจากภูสูงที่อยู่ล้อมเป็นปราการทั่วเมืองเชียงใหม่ได้ไหลหลั่งลงมาจากทุกทิศทางท่วมตัวเมืองเชียงใหม่จนหมด เฉพาะภายในวัดเจดีย์หลวงเอง น้ำทะลักท่วมสูงเกือบถึงโคนขา ทำให้พระเณรออกบิณฑบาตไม่ได้ ศรัทธาญาติโยมต้องลุยน้ำหาบเทินนำภัตตาหารเข้ามาส่งภายในวัด

และในวันเดียวกันนั้น **หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** ได้เฝ้าดู**หลวงปู่ใหญ่**ทำพิธีตั้งแต่วันแรก ได้กราบเรียนหลวงปู่ใหญ่ว่า

"เมื่อคืนนี้ กระผมนั่งภาวนาอยู่ในกุฏิ ได้กำหนดดูไปทางบริเวณดอยสุเทพก็ดี บริเวณดอยบวกห้าก็ดี เห็นมีพญานาคจำนวนล้านจำนวนโกฏิ มิใช่จำนวนแสนจำนวนหมื่น พากันพ่นน้ำอยู่เต็มดอยจนหาที่ว่างไม่ได้ อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนเลย"

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ โดนหลอก

เรื่องนี้เป็นคำบอกเล่าของ **หลวงปู่จาม มหาปุญโญ** : -

เมื่อครั้งท่านขึ้นมาพำนักอยู่วัดเจดีย์หลวง เมืองเชียงใหม่ มีบาปบุรุษนักต้มตุ๋นมานิมนต์ไปในงานมงคลของพระยาเทศาภิบาล

โดยให้ยืมเอาเครื่องใช้เครื่องสอยไปก่อนเพื่อจะได้จัดเตรียมไว้ก่อนล่วงหน้า เช่น กระโถนปากแตร พรมปูพื้น ถ้วยชาม ตะลุ่มมุก แก้วน้ำ คัดเลือกเอาแต่ของดี ของพวกนี้พระองค์เจ้าวรเดช เป็นผู้หามาไว้กับวัด

"พรุ่งนี้นะครับ แต่เช้า ขอท่านเจ้าคุณฯ กับพระเณรให้ครบ ๙ รูปให้ไปที่หอเจ้าจวนพระยาเทศาภิบาล แต่เช้า อย่าได้ลืมนะครับ"

วันรุ่งขึ้น

ท่านเจ้าคุณฯ พร้อมด้วยพระเณรอีก ๘ รูป เตรียมตัวพร้อมแล้วก็ตรงไปบ้านท่านเทศาภิบาลซึ่งก็ไม่ห่างจากวัดนัก

ถึงแล้วก็เข้าไปในบ้านทันที

ท่านเทศาภิบาลก็เพิ่งตื่นนอน

"นิมนต์ท่านเจ้าคุณฯ มีกิจสงฆ์อันใดหรือขอรับ"

"อ้าว ! ก็คุณส่งคนนิมนต์ให้มาเทศน์ในงานมงคลนี่มิใช่หรือ"

"โอ ! ท่านเจ้าคุณโดนต้มแล้วละนี่"

เมื่อรู้ความกันชัดเจนแล้วว่า ท่านพระยาเทศาภิบาลมิได้นิมนต์ไว้ ข้าวของที่บาปบุรุษนั้นยืมมันก็เชิดเอาไปแล้ว หมดท่า

สุดท้ายท่านเทศาภิบาลต้องจัดข้าวน้ำโภชนาหารมาถวายท่านเจ้าคุณฯ กับพระเณรให้อิ่มหนำสำราญ

ท่านเจ้าคุณฯ จึงเทศน์ว่า *"เป็นบุญของท่านเทศาภิบาลที่ตื่นนอนมาก็ได้เลี้ยงข้าวน้ำวณิพกยาจกขี้ง่าว บุญของผู้ไปนิมนต์ด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงมิควรถือโทษแก่ใคร ให้ถือเป็นบุพกรรมของ*

คณะสงฆ์ก็แล้วกัน แม้แต่พระองค์บรมครูก็ต้องอดทนฉันข้าวต้มเลี้ยงม้าวันละทะนานเปลือกไข่”

ธรรมยุตในภาคเหนือเริ่มมีมาแต่สมัยของสมเด็จพระมหาสมณะฯ มีเจ้านายกรมพระขึ้นไปเมืองเหนืออยู่เชียงใหม่ ตอนเช้าเที่ยวไปได้เห็นสามเณรองค์หนึ่งในวัดหัวข่วง เห็นแล้วชอบใจจึงจับตัวสามเณรลงมาถวายตัวกับพระมหาสมณะฯ วัดบวรนิเวศให้เรียนหนังสือจนได้เป็นมหา ๓ ประโยค แต่งตั้งให้เป็นพระครูนพีสี ให้ขึ้นไปครองวัดเจดีย์หลวง

เคยได้ยินเจ้าคุณขันธิ์ ธรรมดิลก เล่าให้ฟังว่า ชื่อมหาคำปิงเป็นมหาคนแรกของเมืองเหนือ

ต่อมาเมื่อท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ขึ้นไปเชียงใหม่เที่ยวแรกเข้าไปขอความเห็นกับเจ้าหลวงเชียงใหม่ว่าจะฟื้นฟูคณะธรรมยุตขึ้น เจ้าหลวงก็เห็นด้วย ท่านเจ้าคุณจึงกลับลงกรุงเทพ จัดการเตรียมพระเณรทั้งปริยัติและการปฏิบัติขึ้นเมืองเหนือ

พอถึงเมืองเชียงใหม่ แล้วก็เรียกพระเมืองเหนือในตัวเวียงมาสอบถามถึงการเป็นอยู่ทางปฏิบัติ การศึกษา การเผยแพร่คำสอนว่าทำกันอย่างใด ปฏิบัติกันอย่างใด ก็ได้รับคำตอบที่มากด้วยเป็นปัญหาท่านจึงได้รวม ๓ วัดเข้าด้วยกันก่อน เพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่คณะธรรมยุต รวมเอาวัดหอธรรม วัดสุขมิ้น วัดสบฝางเข้าด้วยกันให้ชื่อวัดเจดีย์หลวง”

๑๑๐. พระอุบาลีฯ กับครูบาเจ้าศรีวิชัย

เรื่องที่นำเสนอในหัวข้อนี้มาจากบทความชื่อ **“พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** กับ **พระครูบาศรีวิชัย”** เขียนโดย **ธนจรรย์ สุระมณี** เอกสารชิ้นนี้ผมได้รับความเมตตาจากเจ้าคุณพระโสภณธรรมสาร เจ้าอาวาส**วัดป่าดาราภิรมย์** อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่ ที่ได้กรุณาถ่ายสำเนาส่งไปให้ ต้องกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

บทความดังกล่าวมีความสมบูรณ์และนำเสนอด้วยความรัดกุม รอบคอบ และประณีตยิ่ง ผมจึงขออนุญาตท่านผู้เขียน คือ **พระอาจารย์ธนจรรย์ สุระมณี** ณ ที่นี้เลย ขอคัดลอกนำเสนอเต็ม ๆ รวมทั้งข้อความในวงเล็บด้วย ส่วนที่ผมเขียนเพิ่มก็จะวงเล็บไว้ และมีชื่อกำกับไว้ชัดเจน

ในบทความที่ผมคัดลอกมา มีดังต่อไปนี้ :-

ปี พ.ศ. ๒๔๗๑ **พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ** เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๙ องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์ทิพจักร ได้อาราธนาพระเดชพระคุณเจ้า**คุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ ขึ้นมาเป็นเจ้าอาวาส และทำการฟื้นฟูบูรณะ**วัดเจดีย์หลวง** ซึ่งเป็นวัดใหญ่เก่าแก่ตั้งอยู่กลางนครเชียงใหม่ที่ตกอยู่ในสภาพทรุดโทรมมานาน ให้กลับเป็นวัดสมบูรณ์แบบ

เป็นพระอารามหลวง ดังเมื่อแรกสถาปนาขึ้นสมัย**พระเจ้าแสนเมืองมา** ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ใน**รัชกาลที่ ๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล** ก็ได้รับเลื่อนฐานะเป็นพระอารามหลวงชนิด **"วรวิหาร"** เป็น **"วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร"** พระเดชพระคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ปฏิบัติศาสนกิจอยู่จนถึงปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ก็เดินทางกลับกรุงเทพฯ

ปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ขณะที่**พระครูบาศรีวิชัย** นักบุญแห่งล้านนาไทย พำนักอยู่เมืองพะเยา หลังทำการบูรณะ**วัดพระเจ้าตนหลวง (วัดศรีโคมคำ)** และวัดต่าง ๆ เมืองพะเยา เมืองแพร่ เสร็จแล้ว **พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ** และ**พระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในรัชกาลที่ ๕** ได้อาราธนา**พระครูบาฯ** ขึ้นมาพำนักที่**วัดพระสิงห์** เพื่อทำการบูรณะวัดวาอาวาส พระธาตุเจดีย์ ปูชนียสถาน ถาวรวัตถุต่าง ๆ ในเขตเชียงใหม่ และจังหวัดข้างเคียง เช่น วัดพระสิงห์ วัดสวนดอก รวมทั้งสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ เป็นต้น ซึ่ง**พระครูบาศรีวิชัย**ได้จำพรรษาอยู่ที่**วัดพระสิงห์** ปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนานกว่า ๑ ทศวรรษ (พ.ศ. ๒๔๖๗-๒๔๗๘)

พระเดชพระคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** เป็นพระมหาเถระสมณศักดิ์ฐานันดรสูง ชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะ องค์ท่านมิได้สูงแต่สมณศักดิ์เท่านั้น แต่ยังสูงส่งด้วยคุณธรรม ศีลาจารวัตร พร้อมทั้งความรู้ความสามารถในการเทศนาธรรมเผยแพร่ การปกครอง การบริหารหมู่คณะ และการจัดการศึกษาแผนใหม่ของคณะสงฆ์หลายมณฑล เช่น มณฑลอิสาน มณฑลจันทบุรี และมณฑลหัวเมือง

(ปริมณฑล) ของกรุงเทพฯ รวมทั้งที่เชียงใหม่นี้ด้วย องค์ท่านจึงเป็นที่รู้จัก เป็นที่เคารพนับถือของเจ้าบ้านผ่านเมือง พุทธศาสนิกชนทุกระดับ ทั้งในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ ภาคอิสาน นครจำปาศักดิ์ และเชียงตุง

ส่วน**พระครูบาศรีวิชัย** องค์ท่านแม้จะไม่มีฐานันดร สมณศักดิ์ยศตำแหน่ง แต่ก็เป็นพระมหาเถระสมบูรณ์พร้อมด้วยคุณธรรม และวัตรปฏิบัติอันประเสริฐงดงามยิ่ง มีบุญบารมีสูงส่ง คู่ควรกับคำว่า **"ตนบุญ"** แห่งล้านนาไทย

พระมหาเถระทั้งสองรูปนี้ แม้จะต่างถิ่นกำเนิด ต่างสมณศักดิ์ตำแหน่ง ต่างสังกัดนิกายกัน แต่ที่ไม่ต่างกันก็คือ **ความเป็นพระสงฆ์ผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ใฝ่ในธรรมปฏิบัติภาวนา** มีอุปนิสัยชอบสงัดวิเวก อ่อนน้อม มีเมตตา ไม่ติดยึดในลาภสักการะ ยศตำแหน่งใด ๆ และชอบฟื้นฟูบูรณะวัดวาอาวาส พระธาตุเจดีย์ ปูชนียสถานต่าง ๆ ที่ทรุดโทรมปรักหักพัง ให้กลับอยู่ในสภาพสมบูรณ์มั่นคงดังเดิม รวมทั้งการเผยแพร่ธรรมประกาศพระศาสนา จนก่อเกิดประโยชน์และความสำเร็จอันไพศาลแก่บ้านเมือง และพระพุทธศาสนา มาจนตราบเท่าทุกวันนี้

พระเดชพระคุณพระอุบาลีฯ เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๙ (ชาติภูมิ อุบลราชธานี) มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ณ วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ

ส่วนพระครูบาฯ เกิดเมื่อ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๒๑ (ชาติภูมิบ้านปาง อ.ลี้ จ.ลำพูน) มรณภาพ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑ ณ วัดบ้านปาง บ้านเกิดของท่าน พระครูบาฯ จึงมีอายุพรรษาอ่อนกว่าพระเดชพระคุณพระอุบาลีฯ อยู่หลายปี

เมื่อพระมหาเถระทั้งสองรูปมาพำนักปฏิบัติศาสนกิจที่เชียงใหม่ในช่วงเดียวกัน จึงถือเป็นบุญเขตอันประเสริฐของชาวเชียงใหม่ และชาวล้านนาทั้งมวล **พระมหาเถระทั้งสองรูปนี้ได้ไปมาหาสู่กันประหนึ่งสหธรรมิกผู้ใกล้ชิดโดยธรรม และพระครูบาฯ นั้น ให้ความเคารพนับถือในพระเดชพระคุณพระอุบาลีฯ เป็นอย่างสูง**

ท่านเจ้าคุณ**พระมงคลวุฒาจารย์** (ดวงจันทร์ กนฺตสีโล) เกิด พ.ศ. ๒๔๕๗ ชาติภูมิ บ้านเมืองวะ ต.เมืองเล็น อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ เจ้าอาวาส**วัดเม็งรายมหาราช** เชียงราย มรณภาพ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ณ รพ.ศรีบุรินทร์ เชียงราย ผู้ที่กรุณาเล่าเรื่องพระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** และ**พระครูบาฯ** ให้ฟังนั้น

ท่านได้ฝากตัวเป็นศิษย์**วัดเจดีย์หลวง** และบรรพชาเป็นสามเณร โดยมีพระเดชพระคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ **สามเณรดวงจันทร์**อยู่รับใช้ใกล้ชิดพระเดช**พระคุณพระอุบาลีฯ** มาโดยตลอดจนถึงปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** ได้กลับไปอยู่**วัดบรมนิวาส** กรุงเทพฯ **สามเณรดวงจันทร์**จึงลาสิกขา ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้กลับมา

บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่**วัดเจดีย์หลวง**อีก ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้ย้ายไปอยู่**วัดเม็งรายมหาราช** เมืองเชียงราย วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **"พระมงคลวุฒาจารย์"**

เรื่องแรก ท่านเจ้าคุณ**พระมงคลวุฒาจารย์** เล่าให้ฟังว่า ช่วงปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ขณะที่ท่านเป็น**สามเณรดวงจันทร์** อยู่อุปัฏฐากรับใช้พระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** อยู่นั้น พระเดชพระคุณพระอุบาลีฯ ตั้งใจตระเตรียมว่าจะไปเยี่ยม**พระครูบาฯ** ที่**วัดพระสิงห์**ถึง ๒ ครั้ง ๒ครา **พระครูบาฯ** ก็จะชิงมากราบคารวะพระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** ณ ที่**วัดเจดีย์หลวง**ก่อนทุกครั้งไป เหมือนกับว่า**ท่านครูบาฯ** จะกำหนดรู้วาระจิต รู้ความคิดจิตใจของคนอื่นอย่างนั้นเอง

แต่ละครั้งที่มากราบคารวะพระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** ที่วัดเจดีย์หลวง **พระครูบาฯ** ก็จะให้คนขนเอาข้าวสาร อาหารแห้ง ฟัก แฟง แตง ผัก พริก พืชไร่พืชสวนต่าง ๆ (ชาวบ้านชาวดอยนำมาถวายพระครูบาฯ เพราะท่านฉันอาหารเจ) มาถวายพระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** ด้วย เพราะที่วัดเจดีย์หลวงขณะนั้นอยู่ในยุคฟื้นฟูพัฒนาในทุก ๆ ด้าน พระสงฆ์ สามเณร มาก ๑๐๒ รูป ในปีนั้น

"ครูบาเจ้าท่านเจ้าเป็นพระผู้ใหญ่ หาควรไปหาข้าเจ้าผู้น้อยไม่ จะเป็นบาปแก่ข้าเจ้าเปล่า ๆ"

พระครูบาฯ จะกราบเรียนและเรียกพระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** ว่า **"ครูบาเจ้า"** อย่างนี้ทุกครั้ง อันเป็น **"อปจายนธรรม"**

ธรรมคือความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อื่น ที่มีอัธยาศัยจิตใจของพระครูบาฯ อย่างไรก็ตาม พระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** ก็หาโอกาสไปเยี่ยมเป็นการตอบแทน**พระครูบาฯ** จนได้ ก่อนที่ท่านจะเดินทางกลับกรุงเทพฯ

เรื่องที่สอง ก็คือ พระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** ให้เกียรติยกย่อง**พระครูบาฯ** มาก ทั้งนี้มิใช่เพราะความเป็นผู้มีบุญบารมีผู้คนเคารพนับถือมาก จนได้รับยกย่องเป็น **ตนบุญ** หรือ **นักบุญ**แห่งล้านนาไทย เพียงนั้นก็หาไม่ แต่เพราะ**คุณธรรม ปฏิปทาอันงามน้ำใจอันประเสริฐ บริสุทธิ์ ของพระครูบาฯ นั้นด้วย**

พระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** สนใจใคร่รู้ถึงภูมิธรรมและปฏิปทาตามวิถีทางที่**พระครูบาฯ** ดำเนินอยู่ จึงได้สอบถามจาก**พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต** ซึ่งขณะนั้นพำนักช่วยงานอยู่ที่**วัดเจดีย์หลวง** และเป็นเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงสืบแทนพระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่**หลวงปู่มั่น**เป็นเจ้าอาวาสอยู่พรรษาเดียว ก็ออกธุดงค์ไปอยู่ตามป่าเขาชนบทในเขตภาคเหนือหลายแห่ง เพราะท่านชอบอยู่อย่างสงบสงัดสันโดษ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงอยู่ปฏิบัติธรรมบำเพ็ญสมณกิจในภาคเหนือถึง ๑๒ ปี (๒๔๗๑-๒๔๘๒) ร่วมยุคสมัยกับ**ครูบาศรีวิชัย**

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เกิด ๒๐ มกราคม ๒๔๑๓ (ชาติภูมิ อุบลราชธานี) มรณภาพ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๒ ณ วัดป่าสุทธาวาส สกลนคร อายุพรรษาแก่กว่าพระครูบาฯ

พระอาจารย์มั่นเป็นพระสายปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐาน ถือธุดงควัตรเคร่งครัด เป็นพระสุปฏิปันโน ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มุ่งสู่ความวิมุตติความหลุดพ้นจากวัฏสงสารอย่างแท้จริง ท่านจึงรู้และเข้าใจซึ้งถึงปฏิปทาที่**พระครูบาฯ** ดำเนินอยู่ ว่ามีแนวทางและมีคติเป็นอย่างไร

พระอาจารย์มั่นได้กราบเรียนพระเดชพระคุณ**พระอุบาลีฯ** ให้ทราบว่า

"พระศรีวิชัย องค์นี้ เป็นพระโพธิสัตว์ ปรารถนาพระโพธิญาณ ขณะนี้กำลังบำเพ็ญเพียรสร้างสมบารมีธรรมอยู่ ซึ่งจะต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกนาน จนกว่าการสั่งสมบารมีธรรมจะบริบูรณ์"

ก็ขอพักการคัดลอกบทความของ**พระอาจารย์ธนจรรย์ สุระมณี** ไว้แค่นี้ก่อน และผมขอนำเสนอข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากหนังสือ **"มิตรแท้ สองโลกสะท้านปฐพี"** ของ**คุณเนาว์ นรญาณ** ใน**ตอนที่ ๑๑ กำแพงพัง มิตรภาพบังเกิด** มีเนื้อหาโดยสรุป ดังนี้ :-

เมื่อท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** มาเป็นเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวง** ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ท่านก็เริ่มบูรณะ**พระวิหารหลวง** ซึ่งชำรุดทรุดโทรมอย่างหนัก พระวิหารก็มีขนาดใหญ่โตมาก ปรากฏว่าเมื่อทำการบูรณะ กำแพงด้านหนึ่งของพระวิหารเกิดพังลงมาหลายครั้ง ช่างไม่สามารถก่อสร้างได้สำเร็จ

ตกกลางคืน ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีฯ** ได้คิดถึง**ครูบาเจ้าศรีวิชัย** ซึ่งท่านผ่านงานก่อสร้างที่สำคัญมามากมาย ว่าจะไปขอความช่วยเหลือที่**วัดพระสิงห์** ที่ครูบาเจ้าฯ พำนักอยู่

พอรุ่งเช้าของวันต่อมา พระอุปัฏฐากก็เข้ามากราบเรียน**ท่านเจ้าคุณฯ** ว่า

*"พระเดชพระคุณหลวงพ่อครับ... **พระศรีวิชัย**มาขอเข้านมัสการครับ"*

ท่านเจ้าคุณฯ ถึงกับตะลึงงันเพราะคาดไม่ถึง เมื่อออกมายังห้องข้างนอก ก็พบพระภิกษุชาวเหนือวัยกลางคน ท่าทางเปี่ยมด้วยบุญราศี นั่งสงบเสงี่ยมอยู่กับพื้นห้อง มีขันข้าวตอกดอกไม้ เครื่องนมัสการแบบประเพณีล้านนา ตั้งอยู่เคียงข้าง พระองค์คิดในใจว่า

"นี่เอง พระศรีวิชัย สิริวิชโย ตนบุญแห่งล้านนาไทย กิริยาท่าทางดูสงบเสงี่ยมเรียบร้อย ช่างดูสง่างามมีราศีอยู่ในทีน่าอัศจรรย์แท้"

ท่านเจ้าคุณฯ ถึงกับตะลึงอีกครั้ง เมื่อ**ครูบาเจ้าฯ** กราบเรียนว่า *"ท่านเจ้าคุณฯ เป็นพระผู้ใหญ่ ข้าเจ้าเป็นพระผู้น้อย หาเป็นการสมควรไม่ที่ท่านเจ้าคุณฯ จะต้องลำบากมาหาข้าเจ้าแม้สักน้อย ข้าเจ้าจึงได้รีบมากราบไหว้สาท่านเจ้าคุณฯ ในวันนี้เสียก่อนเลยทีเดียว !"*

หลังจากสนทนาซักถามกันอยู่สักพัก **ครูบาเจ้าฯ** ก็เอ่ยถามขึ้นว่า ***"...แล้วตอนนี้การบูรณะพระวิหารหลวงเป็นอย่างไรครับ?"***

ครูบาเจ้าฯ เอ่ยปากอาสาจะช่วยเรื่องการก่อสร้างพระวิหารหลวงที่มีปัญหา โดยที่**ท่านเจ้าคุณฯ** ซึ่งเป็นพระผู้ใหญ่ ไม่ต้องเอ่ยปากขอร้องแต่อย่างใด

ในเรื่องบอกว่า **ท่านเจ้าคุณฯ** เคยปรารภจะไปเยี่ยมปรึกษา**ครูบาเจ้าฯ ที่วัดพระสิงห์** ๒ ครั้ง แต่ทั้ง ๒ ครั้ง **ครูบาเจ้าฯ** ก็มากราบนมัสการที่**วัดเจดีย์หลวง**ก่อนทั้งสิ้น **จนกระทั่งใกล้เวลาที่ท่านเจ้าคุณฯ จะกลับวัดบรมนิวาส ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ไม่ทราบว่าท่านเจ้าคุณฯ ท่านใช้อุบายอย่างไรจึงสามารถไปเยี่ยมเพื่อขอลาครูบาเจ้าศรีวิชัยได้สำเร็จ**

และในข้อมูลบอกว่า เมื่อครูบาเจ้าฯ ต้องอธิกรณ์อีกครั้งหลังจากการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพสำเร็จ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ก็เป็นผู้ให้ข้อมูลกับพระผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ เพื่อชี้ให้เห็นความบริสุทธิ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ส่งผลให้ท่านรอดพ้นจากอธิกรณ์ครั้งนั้นได้.

ครูบาศรีวิชัยเลื่อมใสท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ

*“**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ท่านมีความอดทนมาก ดังครั้งหนึ่งท่านไปเทศน์ที่**วัดสวนดอก** จังหวัดเชียงใหม่ โรคมะเร็งในกระดูกเข่ากำเริบกินกระดูกขาด ท่านก็ไม่ได้แสดงความเจ็บปวด ขึ้นเทศน์จนจบ ลงจากธรรมาสน์เป็นปกติ ทำให้**ครูบาศรีวิชัย** กับพวกที่มานั่งฟังเทศน์เลื่อมใสนับถือมาก นับแต่นั้นมาอาการก็กำเริบหนัก”*

ธรรมนิทานเรื่องมิตรแท้สองโลก

เรื่องราวในตอนต่อจากนี้ไป แม้จะเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นจริง แต่หาได้มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานเป็นตัวหนังสือในทางใด ๆ ไม่ (ไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุผลใดก็ตาม) คงมีแต่คำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่ทันและรู้เห็นเหตุการณ์นี้สืบทอดกันมาอีกทีหนึ่งเท่านั้น ซึ่งหากจะปล่อยให้เรื่องที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์เยี่ยงนี้ต้องสูญสลายไปตามสายลมแห่งกาลเวลาไปแล้ว ก็นับเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง จึงจะขอบันทึกไว้ในลักษณะแห่ง**ธรรมนิทาน** เพื่อให้เกิดจินตภาพอันไหลลื่น แต่ชัดเจนแจ่มแจ้ง เข้าใจง่าย และให้อรรถรสถึงพร้อมทุกสิ่งต่อไป

และที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งก็คือ เรื่องนี้ก็คือตัวเชื่อมที่สำคัญที่สุดของเรื่อง **'มิตรแท้สองโลกสะท้านปฐพี'** นี้อีกประการหนึ่งด้วย หากไม่เกิดเรื่องราวดังกล่าวนี้เข้า ก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าความสัมพันธ์ระหว่าง**ครูบาเจ้าศรีวิชัย** กับ**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** และ**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) จะเริ่มต้นขึ้นอย่างสวยงามและลงตัวที่สุดในลักษณาการเช่นไหน ยังนึกสภาพไม่ออกเลยจริง ๆ

เมื่อ**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) ได้รับอาราธนาจาก**เจ้าแก้วนวรัฐ** มาเป็นเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวง**กลางเมืองเชียงใหม่ ที่สร้างมาตั้งแต่สมัย**พระเจ้าติโลกราช** โดยมี**พระเจดีย์หลวง**ที่ยิ่งใหญ่และสูงที่สุดในแผ่นดินล้านนา แต่ได้โดนภัยแผ่นดินไหวจนหักโค่นลงตั้งแต่สมัย**พระนางจิรประภา** (ต่อมา

ยอมสวามิภักดิ์แก่**พระชัยราชาธิราช** แห่ง**กรุงศรีอยุธยา**) นั้น แม้จะเป็นภาระที่หนักหนาสักเพียงไหน แต่**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ก็หาได้รอช้าไม่ แต่เร่งรีบดำเนินการบูรณะ**พระวิหารหลวง** เพื่อใช้เป็นที่ประกอบสังฆกรรมและพิธีบุญกุศลของญาติโยมทั้งหลายก่อนทันทีทันใด

แต่ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจเสียก่อนว่า อัน**ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) นั้น ท่านเป็น**พระราชาคณะชั้นรองสมเด็จฯ** มาแต่เมืองหลวง อีกทั้งท่านยังเป็นพระที่ผ่านปริยัติและปฏิบัติที่เคร่งครัดมาแต่เดิม

แม้**ท่านเจ้าคุณจันทร์ฯ** อาจจะเคยผ่านงานนวกรรม (งานก่อสร้าง) มาบ้าง แต่ก็หาได้เป็นการที่ยิ่งใหญ่ เฉกเช่นเดียวกับงานบูรณะ**พระวิหารหลวง วัดเจดีย์หลวง** ซึ่งใหญ่กว่าพระอุโบสถวัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร ที่ท่านเคยครองไม่ต่ำกว่า ๕ เท่าตัว พูดง่าย ๆ ก็คือว่า **พระวิหารหลวง วัดเจดีย์หลวง** เพียงหลังเดียวก็สามารถบรรจุพระอุโบสถวัดบรมนิวาสได้ถึง ๕ หลังสบาย ๆ อย่างไรก็อย่างนั้นเลยทีเดียว

และแน่นอนเสียเหลือเกินว่า ในการสร้างสรรค์ปฏิสังขรณ์สิ่งที่ใหญ่ที่โตกว่าปกติธรรมดานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้เทคนิคและทักษะความรู้ในเชิงช่างเป็นอย่างสูง และมากกว่างานก่อสร้างของเล็กของน้อยอย่างไม่อาจเปรียบเทียบกันได้ ซึ่ง**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ก็ไม่เคยศึกษาและผ่านงานใหญ่ขนาดนี้มาก่อนเลยเช่นกัน ในไม่ช้า... ผลแห่งการไม่เคย ก็ได้ก่อให้เกิดผลที่ไม่เกินคาดคิดในไม่นานเกินรอ

ในวันหนึ่งจนได้ **ผนังวิหารวัดเจดีย์หลวงขนาดมหึมาด้านหนึ่งได้โค่นถล่มพังทลายราบลงมาไม่มีชิ้นดี**

การนี้ย่อมได้สร้างความวิตกกังวลใจให้บังเกิดแก่ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เป็นอย่างยิ่ง แม้งานดังกล่าวจะเป็นการสร้างของนอกตัวก็ตาม หากเป็นกรณีทั่วไป การเพียงนี้ก็อาจจะไม่ใช่เป็นเรื่องที่สลักสำคัญใหญ่โตอะไรมากมายนัก แต่นี่เป็นวัดใหญ่ที่สุดวัดหนึ่งของจังหวัด หรือจะใหญ่ที่สุดวัดหนึ่งของเมืองเหนือทั้งหมดก็ว่าได้

การที่บูรณะ**พระวิหารหลวง** วัดที่เปรียบเสมือนหลักเมืองของนครพิงค์เชียงใหม่ไม่สำเร็จนั้น นอกจากจะยังความอัปยศมาสู่ผู้บูรณะอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แล้ว ก็ย่อมไม่ส่งผลดีต่อภาพลักษณ์แห่งอำนาจบารมีและความน่าเชื่อถือของส่วนกลาง ที่เพิ่งผนวกแผ่นดินล้านนาเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับสยามประเทศมาหมาด ๆ อีกต่างหากด้วย

เกียรติยศและศักดิ์ศรีทั้งของฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักรที่เป็นทั้งการส่วนรวมและส่วนตัว ได้กดดันท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) อย่างหนักหน่วงอย่างยิ่งไปโดยประการดังนี้ อีกทั้งท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ เพิ่งมาถึงแว่นแคว้นลานนาแบบหมาด ๆ พระแต่ละพระ หรือโยมแต่ละคน ล้วนแต่เป็นคนใหม่ที่ยังไม่คุ้นเคยจนรู้มือทั้งนั้น สุดที่จะหันหน้าไปปรึกษาใครให้พ้นจากภาระอันใหญ่หลวงสมชื่อนี้เสียแล้วจริง ๆ ครั้นจะหันไปปรึกษา**ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต** หรือ ท่านก็พระนักปฏิบัติอย่างเดียวล้วน ๆ

อย่างไม่มีอะไรต้องสงสัย ไม่มีจริตนิสัย ไม่เคยริเริ่มและไม่เคยนำศรัทธาญาติโยมในการก่อสร้างวัดวาโบสถ์วิหารใด ๆ มาก่อนทั้งสิ้น คงมุ่งเน้นแต่การสร้างใจให้เป็นพระ เป็นวัดเป็นวา โดยส่วนเดียวมาตลอดชีวิตแห่งท่านเท่านั้น งานภายนอกเยี่ยงนี้ คงมิใช่เรื่องที่จะต้องนำไปรบกวนท่านมั่นเป็นแน่แท้

แล้วนี่อาตมาจะทำอย่างไรดี? **ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ได้แต่ครุ่นคิดคำนึงอยู่ในใจแต่เพียงลำพังองค์เดียวด้วยความกลัดกลุ้มอย่างนี้อยู่นาน ในที่สุดท่านก็ระลึกถึงใครบางคนขึ้นมาได้อย่างปัจจุบันทันด่วน... ใช่แล้ว **พระศรีวิชัย**นั้นอย่างไร! เพราะจากที่เคยได้ยินได้ฟังกิตติศัพท์ที่เข้าหูมานาน เห็นเขาเล่าลือกันนักหนาว่า **พระศรีวิชัยนี้มีบุญวาสนานัก มีผู้คนศรัทธามาก ทั้งยังมีความรู้ความชำนาญในงานนวกรรม** (งานก่อสร้าง) อย่างดียิ่งด้วย จะบูรณะก่อสร้างวัดวาที่ไหน ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่เพียงใด ก็สำเร็จลงได้ในทันใดเหมือนกับเทพเนรมิต หาก**พระศรีวิชัย**มาช่วยงานบูรณะพระวิหารหลวง วัดเจดีย์หลวง นี้ ก็คงจะสำเร็จลงได้อย่างไม่มีอะไรต้องสงสัยแน่ ๆ

แต่...การที่เราจะไปขอความช่วยเหลือจาก**พระศรีวิชัย**นั้นจะเหมาะจะควรหรือไม่นะ? ลำพังเราเอง แม้จะเป็นพระฝ่ายธรรมยุตก็ใช่ว่าเราจะยึดมั่นถือมั่นในอันที่จะแบ่งแยกถือเขาถือเรากับพระศรีวิชัยซึ่งอยู่ในฝ่ายมหานิกายอะไรหรอก จะธรรมยุตหรือมหานิกาย ก็ลูกศิษย์พระพุทธเจ้าองค์เดียวกันทั้งนั้น ไม่เห็นจะมีความแตกต่างอันใดแม้สักน้อยเลย แต่หน้าที่และสมณศักดิ์อันเปรียบเสมือนหัวโขนที่เราครองอยู่นี่สิ เป็นเรื่องที่จำเป็นต้องคิดหนักสักหน่อย หากทำการ

แม้จะเป็นด้วยเจตนาที่ดีที่บริสุทธิ์อย่างไรก็ตาม แต่กลับผิดที่ผิดทาง หรือผิดฝาผิดตัวไปแล้ว คงอาจจะเกิดเรื่องให้เบื้องบนตำหนิลงมาเอาได้ไม่ยากเป็นแน่ ...

นี่แหละหนอ...ที่เขาว่า ทุกข์ของสมภารเจ้าวัด มันทุกข์หนักอย่างนี้เองละหนอ...หนักใจแท้ ๆ เรื่อง ๆ นี้ คนใกล้ตัวเราก็ช่วยไม่ได้ แถมคนที่พอจะช่วยได้ ก็เป็นคนไกลตัวที่อยู่กันคนละหมู่อีกต่างหาก ตัดสินใจยากแท้ ๆ จะทำอย่างไรดีนะ? อยากให้**พระศรีวิชัย**มาช่วยจริง ๆ จะทำอย่างไรดี? แต่เอาเถอะ เพื่อเห็นแก่งานพระศาสนา จำเราจักต้องบากหน้าไปหา**พระศรีวิชัย** ขออาราธนานิมนต์ท่านมาช่วยงานบูรณะ**พระวิหารวัดเจดีย์หลวง**สักครั้ง คงไม่เป็นอะไรหรอกนะ...

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ได้แต่นั่งคิดนอนคิดอยู่เช่นนี้เป็นหลายเพลา จนกระทั่งม่อยหลับจำวัดไปในตอนดึกของวัน ๆ หนึ่ง แต่ครั้นพอรุ่งเช้าของวันต่อมา ภายหลังแสงพระอาทิตย์เริ่มฉายฉานจับท้องฟ้าได้ไม่นานเท่าไร เรื่องที่คาดคิด แต่ไม่นึกว่าจะเป็นไปได้ก็พลันบังเกิดขึ้นในทันใด

“พระเดชพระคุณหลวงพ่อครับ ***พระศรีวิชัย****มาขอเข้านมัสการครับ” เสียงพระอุปัฏฐากองค์หนึ่งเข้ามากราบเรียนปลุก* ***ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ*** *ถึงในห้องนอน เมื่อได้ฟัง ท่านเจ้าคุณฯ แทบตกตะลึงอึ้งอั้นไปครู่หนึ่ง ถึงกับต้องถามซ้ำเหมือนไม่อยากที่จะเชื่อสิ่งที่หูขององค์ท่านได้ยินเมื่อสักครู่นี้เลยทีเดียวว่า “เธอว่ากระไร เธอว่าใครมาขอเข้าพบฉันนะ?”* *“****พระศรีวิชัย*** *ครับ” “พระศรีวิชัยไหน?” “ก็****พระศรีวิชัย สิริวิชโย*** *หรือ****ครูบาศีลธรรม*** *ที่ชาวบ้านนับถือกัน*

ว่าเป็น ***ตนบุญ*** *จาก**วัดพระสิงห์หลวง** องค์นั้นแหละครับ พระเดชพระคุณ” เมื่อได้ฟัง ท่านเจ้าคุณฯ ถึงกับนิ่งอึ้งไปครู่หนึ่งอย่างคาดคิดไม่ถึง ก่อนที่จะสั่งพระอุปัฏฐากในทันทีนั้นเองว่า*

*“เออ! ฉันรู้แล้ว เธอจงรีบออกไปบอก**พระศรีวิชัย**ท่านเสียก่อนเลยนะว่า เดี๋ยวสักครู่ฉันจะออกไป แล้วเธออย่าลืมหาน้ำหาท่าถวายพระศรีวิชัยอย่าให้บกพร่องเลยทีเดียว”*

ระหว่างที่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ กำลังล้างหน้าตา ครองจีวรอยู่นั้น ท่านก็อดที่จะคิดไปเสียไม่ได้ว่า **พระศรีวิชัย**ที่เราเพิ่งนึกถึงอยู่เมื่อวันวาน มาหาเราด้วยกิจอันใดนะ? นึกไม่ออกจริง ๆ

ข้อข้องใจของท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ก็มลายหายสูญไปจนสิ้น เมื่อท่านออกมายังห้องข้างนอก แลเห็นพระภิกษุชาวเหนือวัยกลางคน ท่าทางเปี่ยมด้วยบุญราศีเจิดจ้า นั่งสงบเสงี่ยมอยู่กับพื้น มีขันข้าวตอกดอกไม้ เครื่องนมัสการแบบประเพณีล้านนาตั้งอยู่เคียงข้างพร้อมสรรพ ในจิตสำนึกของท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ นึกรู้ได้ทันทีว่า “นี่เอง...**พระศรีวิชัย สิริวิชโย ตนบุญแห่งล้านนาไทย**” กิริยาดูสงบเสงี่ยมเรียบร้อย แต่ช่างดูสง่างามมีราศีอยู่ในที น่าอัศจรรย์แท้

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ก็แทบจะต้องตกตะลึงอีกครั้ง เมื่อ**ท่านพระครูบาเจ้าศรีวิชัย**ได้ถวายเครื่องสักการะนมัสการเรียบร้อยแล้ว ท่านพระครูบาศีลธรรมเจ้าก็ได้กราบเรียนท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ เลยทีเดียวว่า *“ท่านเจ้าคุณเป็นพระผู้ใหญ่ แต่ข้าเจ้าผู้เป็นพระผู้น้อย หาเป็นการสมควรไม่ที่ท่านเจ้าคุณฯ จะต้องลำบากมาหาข้าเจ้าแม้สักน้อย ข้าเจ้าจึงได้รีบมากราบไหว้สาท่านเจ้าคุณฯ ในวันนี้*

เสียก่อนเลยทีเดียว”

เมื่อได้ฟังคำของครูบาเจ้าศีลธรรม ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ก็อดให้สะท้านใจด้วยความทึ่งแกมตื่นตะลึงมิได้ เอ๊ะ! พระศรีวิชัยรู้ความคิดเราได้อย่างไร? คิดอยู่องค์เดียว เมื่อวันก่อนเองแท้ ๆ ยังไม่ได้บอกใคร หรือใช้ใครให้ไปนิมนต์พระศรีวิชัยมาเลยแม้สักคำ หรือว่าพระศรีวิชัยจะมีญาณอ่านใจเราได้ เหมือนอย่างที่**ท่านมั่น ภูริทตฺโต** ศิษย์เราเคยแสดงให้ประจักษ์มาหลายครั้งหลายรอบแล้ว? น่าอัศจรรย์ใจจริง ๆ ไม่ใช่พระธรรมดาแน่แล้ว พระศรีวิชัยองค์นี้

เมื่อท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ หายจากอาการตะลึง ท่านก็รีบถามกลับไปเลยทีเดียวว่า *“แล้วท่านรู้ได้อย่างไรว่าเราต้องการจะไปหาท่าน?”* แทนที่จะตอบ ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ได้แต่ยิ้ม แต่กราบเรียนออกนอกคำถามไปในคนละเรื่องเดียวกัน มิให้ยืดเยื้ออีกต่างหากด้วยว่า *“แล้วตอนนี้ **การบูรณะพระวิหารหลวง**เป็นอย่างใดละขอรับท่านเจ้าคุณ?”*

เมื่อได้ฟังคำของตนบุญแห่งล้านนาไทย ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ก็แทบอึ้งไปอีกรอบด้วยความประหลาดใจเป็นที่สุด รู้อีกแล้ว ๆ พระศรีวิชัยรู้ความคิดความประสงค์เราจนหมดสิ้นแล้วจริง ๆ และพระศรีวิชัยยังเป็นผู้มีปัญญาฉลาดพูดเลียบเคียงหาอุบายช่วยเราโดยที่มิต้องให้เราซึ่งเป็นพระผู้ใหญ่ ซึ่งสูงกว่าทั้งอายุพรรษาและสมณศักดิ์ถึงขั้นพระราชาคณะชั้นรองสมเด็จฯ ต้องลดตัวลงไปขอร้องพระอ่อนพรรษากว่าและไม่มีสมณศักดิ์ใด ๆ แม้แต่เพียงขั้นต่ำสุด แถมยังเป็นคนละนิกายต่างหาก ให้มาช่วยเหลือซ่อมพระวิหาร

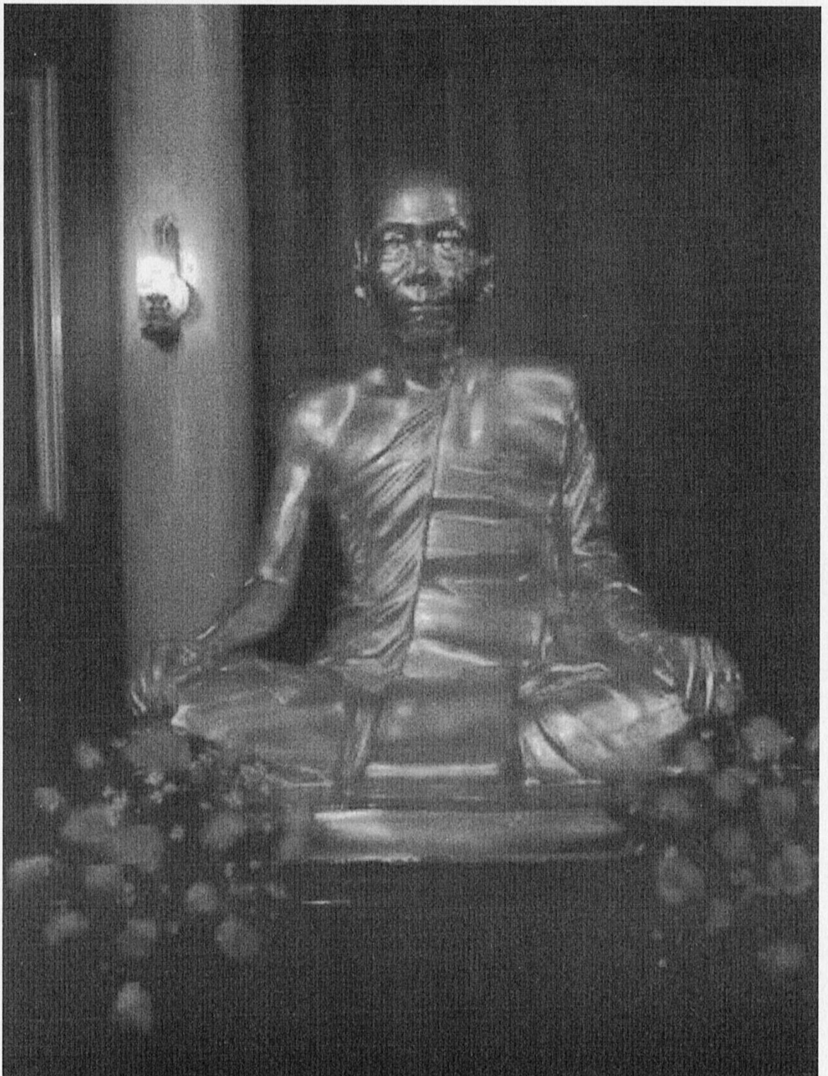
วัดเจดีย์หลวงเรานี้แล้วจริง ๆ ดูเหมือนว่าเราไม่จำต้องกล่าวคำใดให้มากความและลำบากใจอันใดอีกแล้ว

เมื่อเป็นที่ประจักษ์ใจเยี่ยงนี้แล้ว ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ก็เลยปรับทุกข์กับพระครูบาเจ้าศรีวิชัยเรื่องการบูรณะผนังพระวิหารวัดเจดีย์หลวง ซึ่งช่างของท่านได้ก่อแล้วพังทลายลงมาทุกครั้งเพราะไม่รู้หลักวิชาในการนวกรรมสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่เช่นนี้มาก่อน จะแก้อย่างไรก็มิรู้แล้วเสียที ซึ่งท่านครูบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อได้ฟัง ก็ได้แต่ถวายคำแนะนำถึงเทคนิคและวิธีการพิเศษเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ... ฯลฯ

พระครูบาเจ้าศรีวิชัย สิริวิชโย

ตอนที่ ๑๒ : ปัจฉิมสมัย

๑๑๑. นิมนต์หลวงปู่มั่นขึ้นเชียงใหม่

การจำพรรษาที่**วัดเจดีย์หลวง** ของ**หลวงปู่ใหญ่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ในระยะแรกนั้น นอกจากท่านได้อบรมพระเณรให้เคร่งครัดในพระวินัยและถือธุดงควัตร โดยท่านได้พาหมู่คณะออกเที่ยวธุดงค์วิเวกในอำเภอใกล้เคียงแล้ว ท่านยังทำประโยชน์สงเคราะห์อบรมธรรมแก่ชาวเมืองนครเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียงโดยสม่ำเสมอ

กาลต่อมา เมื่อท่านดำริจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวป่าชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ตามป่าเขาดอยสูงทางภาคเหนือ ท่านจะต้องอาศัยพระสงฆ์ที่ออกประพฤติปฏิบัติธรรมตามป่าเขาดอยสูง ซึ่งในสมัยนั้นมีจำนวนน้อยมาก มีแต่พระธุดงคกรรมฐาน โดยเฉพาะสาย**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** ซึ่งท่านสนิทคุ้นเคย ท่านจึงปรารภนิมนต์**หลวงปู่มั่น**ขึ้นไปเชียงใหม่

ประกอบกับช่วงนั้น**หลวงปู่มั่น**ท่านอยู่อบรมพระศิษย์กองทัพธรรมที่ภาคอีสาน **หลวงปู่มั่น**เองท่านทราบดีว่าขณะนั้นท่านยังไม่บรรลุธรรมขั้นสูงสุด ท่านมักรำพึงเสมอว่า **"กำลังเราไม่พอ กำลังเราไม่พอ"** จึงคิดปลีกวิเวกจากหมู่คณะ เมื่อท่านส่งโยมมารดากลับไปอยู่กับน้องสาวที่จังหวัดอุบลฯ แล้ว ท่านได้เดินธุดงค์เข้ากรุงเทพฯ

และตั้งใจขึ้นภาคเหนือ เพื่อ**บำเพ็ญธรรมขั้นแตกหัก** เมื่อ**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** ได้นิมนต์ท่านขึ้นเชียงใหม่ ท่านจึงตอบตกลงรับนิมนต์ทันที

ขอย้อนกล่าวถึงเรื่องของ**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** สักเล็กน้อย

จับความเอาในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ **หลวงปู่มั่น**ไปบำเพ็ญเพียรตามลำพังองค์เดียวที่**ถ้ำไผ่ขวาง น้ำตกสาริกา** (ปัจจุบันคือ วัดถ้ำสาริกา) จังหวัดนครนายก ท่านได้พิจารณา**กายสังขาร** หรือ**รูปขันธ์**อย่างหนัก เกิดปัญญาอย่างยิ่งยวด ได้บรรลุธรรมขั้น ๓ คือ **ขั้นอนาคามี**

ต่อจากนั้นท่านก็ออกธุดงค์ไปอบรมสั่งสอนศิษย์ทางภาคอิสานตอนบน จำพรรษาในหลายที่หลายแห่ง ท่านให้ความสำคัญในการสั่งสอนพระเณรมากกว่าสอนฆราวาส เหตุผลก็คือ ***"ถ้าได้พระสงฆ์ที่ดีเพียง ๑ รูป ย่อมส่งผลดีในการเผยแพร่ธรรมให้ขยายออกไปอย่างมหาศาล"***

ซึ่งก็เป็นจริงตามนั้น ดังจะเห็นว่าลูกศิษย์ลูกหาแต่ละองค์ของ**หลวงปู่มั่น** ล้วนแต่เป็นผู้มีคุณธรรมสูงส่ง ประกาศพระศาสนาแผ่ขจายออกไปอย่างได้ผลยิ่ง

หลังจาก**หลวงปู่มั่น**ให้การอบรมศิษย์ และเผยแพร่ธรรมทางภาคอิสานเป็นเวลา ๑๔ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๖-๒๔๗๐ ท่านได้ตระหนักถึงองค์ท่านเองว่ายังไม่บรรลุธรรมสูงสุด คือ บรรลุ**พระอรหันต์**ตามใจปรารถนา ถ้ายังอยู่รับภาระสั่งสอนศิษย์อยู่อย่างนี้คงจะไม่สำเร็จ

หลวงปู่มั่นได้มอบหมายให้**หลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม** ศิษย์อาวุโสสูงสุด ได้ดูแลปกครองพระเณรแทนท่าน แล้วท่านก็ออกธุดงค์ไปโดยลำพังองค์เดียว ไปทางภาคกลาง แล้วมาพักจำพรรษาที่**วัดปทุมวนาราม** เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐

เวลาที่**หลวงปู่มั่น**ไปพักและจำพรรษาที่**วัดปทุมวนาราม** ท่านได้ไปศึกษาอรรถธรรมกับ**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ที่วัดบรมนิวาส** เสมอ

ออกพรรษาแล้ว หน้าแล้ง **ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** จะไปเชียงใหม่ ท่านนิมนต์**หลวงปู่มั่น**ให้ขึ้นไปด้วย

หลวงปู่มั่นได้พิจารณาเห็นว่า เชียงใหม่และจังหวัดทางภาคเหนือ มีพื้นที่อุดมไปด้วยป่าและเขา เหมาะที่จะทำความบำเพ็ญเพียรแสวงหาความวิมุตติหลุดพ้น ท่านจึงรับคำนิมนต์เดินทางไปเชียงใหม่ด้วย

หลวงปู่มั่นเล่าถึงการเดินทางว่าขณะนั่งรถไฟไปเชียงใหม่ ท่านเข้าสมาธิภาวนาไปเรื่อย ๆ เกือบตลอดทาง มีพักนอนบ้างก็เวลารถไฟออกจากกรุงเทพฯ ไปถึงลพบุรี

พอถึงอุตรดิตถ์ รถจะเริ่มเข้าเขา ท่านก็เริ่มเข้าสมาธิภาวนาแต่บัดนั้นเป็นต้นไป จนถึงสถานีเชียงใหม่ถึงได้ถอนจิตออกจากสมาธิ เพราะขณะจะเริ่มทำสมาธิภาวนา ท่านตั้งจิตไว้ว่าจะให้จิตถอนจากสมาธิต่อเมื่อรถไฟจวนเข้าถึงตัวเมืองเชียงใหม่ แล้วก็เริ่มปฏิบัติสมาธิภาวนาต่อไปโดยมิได้สนใจกับอะไรอีก

ขณะนั่งทำสมาธิไม่นาน ประมาณ ๒๐ นาที จิตก็รวมลงสู่ความสงบถึงฐานของสมาธิอย่างเต็มที่ จากขณะนั้นแล้วก็ไม่ทราบว่ารถไฟวิ่งหรือไม่ มีแต่จิตที่แน่วลงสู่ความสงบระงับ ตัดจากสิ่งภายนอกทั้งมวล ไม่มีอะไรปรากฏ แม้ที่สุดกายก็หายไปในความรู้สึก เป็นจิตที่ดับสนิทจากการรับรู้และรบกวนจากสิ่งต่างๆ เป็นเหมือนโลกธาตุไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย ประหนึ่งได้ดับไปพร้อมกับความคิดปรุงและความสำคัญรับรู้ต่างๆ ของขันธ์โดยสิ้นเชิง

ขณะนั้น เป็นความรู้สึกว่ากายหายไป รถไฟและเสียงรถหายไป ผู้คนโดยสารในรถหายไป ตลอดสิ่งต่างๆ ที่เคยเกี่ยวข้องกันกับจิตได้หายไปจากความรู้สึกโดยสิ้นเชิง

สิ่งที่เหลืออยู่ในเวลานั้นก็น่าจะเป็น**สมาธิสมาบัติ**อย่างเดียวเท่านั้น เพราะในขณะนั้นมิได้สำคัญตนว่าอยู่ในที่เช่นไร จิตทรงตัวอยู่ในลักษณะนี้ตลอดมา แต่ ๒๐ นาทีแรกเริ่มจนถึงชานเมืองเชียงใหม่

เมื่อรถไฟเข้าเขตเมืองเชียงใหม่ จิตของท่านจึงได้ถอนตัวออกมาเป็นปกติจิต ลืมตาขึ้นมองดูสภาพทั่วไป ก็พอดีเห็นตึกรามบ้านช่องขาวดาดาษไปทุกทิศทุกทาง

เมื่อรถไฟชลอตัว ท่านก็เริ่มออกจากที่และเตรียมเก็บสิ่งของบริขาร มองดูผู้คนในรถรอบๆ ข้าง ต่างพากันมองมา นัยน์ตาจับจ้องมองดูท่านอย่างพิศวงสงสัยไปตามๆ กัน รู้สึกจะเป็นที่ประหลาดใจของคนในรถไฟทั้งขบวน นับตั้งแต่เจ้าหน้าที่รถไฟลงมาไม่น้อยเลย

หลวงปู่มั่นบอกว่า ท่านมาทราบได้ชัดเจนเอาตอนเมื่อจะขนสิ่งของบริขารลงจากรถ คือ เจ้าหน้าที่รถไฟต่างกุลีกุจอมาช่วยขนสิ่งของลงรถ ช่วยท่านด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส ทั้งที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนเลย

ทั้งคนโดยสารและเจ้าหน้าที่รถไฟ ต่างยืนมองท่านจนวาระสุดท้ายอย่างไม่กระพริบตาตามๆ กัน

แม้ก่อนจะลงจากรถ ก็มีเจ้าหน้าที่รถไฟและคนโดยสารมาถามท่านว่า ท่านอยู่วัดไหน และท่านจะเดินทางไปไหนต่อไป

หลวงปู่มั่นท่านตอบว่า ท่านเป็นพระอยู่ตามป่า ไม่ค่อยมีหลักฐานวัดวาแน่นอนนัก และตั้งใจจะมาเที่ยววิเวกตามป่าเขาแถบนี้

เจ้าหน้าที่รถไฟและผู้โดยสารบางคนก็ถามท่านด้วยความเอื้อเฟื้อเลื่อมใสว่า ขณะนี้ท่านจะไปพักวัดไหน และมีผู้มารับหรือตามส่งหรือยัง?

หลวงปู่แสดงความขอบคุณเจ้าหน้าที่รถไฟ และบอกว่ามีผู้มารับเรียบร้อยแล้ว เพราะท่านมากับ**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** ซึ่งเป็นพระผู้ใหญ่และเป็นที่เคารพเลื่อมใสของชาวเมืองเชียงใหม่เป็นอย่างยิ่ง นับแต่เจ้าผู้ครองนคร ลงมาถึงพ่อค้าประชาชน

ขณะนั้นปรากฏว่ามีผู้คน พระเณร ไปรอรับ**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** อยู่คับคั่ง แม้รถยนต์ซึ่งเป็นของหายากในสมัยนั้น แต่ก็ปรากฏว่ามีรถไปรอรับอยู่หลายคัน ทั้งรถข้าราชการและพ่อค้าประชาชน รับ**ท่านเจ้าคุณฯ** จากสถานีรถไฟไปวัดเจดีย์หลวง ซึ่งอยู่ในกลางเมืองเชียงใหม่นั้นเอง

หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต

๑๑๒. ให้หลวงปู่มั่นแสดงธรรม

ท่านหลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ได้เล่าเหตุการณ์ที่เชียงใหม่ เมื่อครั้งนั้นว่า : -

ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ได้นิมนต์**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** ศิษย์สำคัญของท่าน เดินทางขึ้นเชียงใหม่ด้วย เมื่อไปถึง**วัดเจดีย์หลวง** ได้มีพระสงฆ์และประชาชนจำนวนมากมากราบเยี่ยมและฟังโอวาท

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ บอกให้**หลวงปู่มั่น**เป็นองค์แสดงธรรม **หลวงปู่มั่น**แสดงธรรมได้จับใจผู้ฟังมาก ท่านเริ่มแสดงตั้งแต่ต้น**อนุปุพพิกถา**ขึ้นไปเป็นลำดับ จนจบลงในท่ามกลางความเสียดายที่กำลังฟังเพลิน พอเทศน์จบ**หลวงปู่มั่น**ลงมากราบพระเถระ แล้วหลีกออกไปหาที่พักผ่อนตามอัธยาศัย

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ กล่าวชม**หลวงปู่มั่น**ท่ามกลางบริษัท ณ ที่นั้น ว่า

*"...**ท่านมั่น**แสดงธรรมไพเราะมาก หาผู้เสมอเหมือนได้ยาก และแสดงธรรมเป็น**มุตโตทัย** คือ **แดนแห่งความหลุดพ้น** ที่ผู้ฟังไม่มีที่น่าเคลือบแคลงสงสัย นับว่าท่านแสดงได้ละเอียดละออดีมาก แม้แต่เราเองก็ไม่อาจแสดงได้ในลักษณะแปลก ๆ และชวนให้เพลิดเพลินอย่างท่านเลย สำนวนโวหารของพระธุดงค์กรรมฐานนี้*

แปลกมาก ฟังแล้วได้ข้อคิดและเพลินตาม ไม่มีเวลาอิ่มพอและเบื่อง่ายเลย

ท่านเทศน์ในสิ่งที่เราเหยียบย่ำไปมาอยู่นี่แล คือสิ่งที่เราเคยเห็นเคยได้ยินอยู่เป็นประจำ แต่มิได้สนใจคิดและนำมาทำประโยชน์ เวลาท่านเทศน์ผ่านไปแล้วถึงระลึกได้

***ท่านมั่น**เป็นพระกรรมฐานองค์สำคัญ ที่ใช้สติปัญญาตามทางมรรคที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้จริง ๆ ไม่นำมาเหยียบย่ำทำลายให้กลายเป็นโลก ๆ เลว ๆ ไปเสีย ดังที่เห็น ๆ กัน*

ท่านเทศน์มีบทหนักบทเบา และเน้นหนักลงเป็นตอน ๆ พร้อมทั้งการคลี่คลายความซับซ้อนแห่งเนื้อธรรมที่ลึกลับ ซึ่งพวกเราไม่อาจแสดงออกมาได้อย่างเปิดเผย และแยกแยะธรรมนั้น ๆ ออกมาชี้แจงให้เราฟังได้อย่างถึงใจ โดยไม่มีปัญหาอะไรเลย นับว่าท่านฉลาดแหลมคมมากในเชิงเทศนาวิธีนี้ ซึ่งหาตัวจับได้ยาก

อาตมาแม้เป็นอาจารย์ท่าน แต่ก็ยกให้ท่านสำหรับอุบายต่าง ๆ ที่เราไม่สามารถ ซึ่งมีอยู่เยอะแยะ เฉพาะท่านมั่นท่านสามารถจริง อาตมาเองยังเคยถามปัญหาขัดข้องใจที่ตนไม่สามารถแก้ได้โดยลำพังกับท่าน แต่ท่านสามารถแก้ได้อย่างคล่องแคล่วว่องไวด้วยปัญญา เราพลอยได้คติจากท่านไม่มีประมาณ

อาตมาจะมาเชียงใหม่ จึงได้นิมนต์ท่านมาด้วย ซึ่งท่านก็เต็มใจมาไม่ขัดข้อง ส่วนใหญ่ท่านเห็นว่าที่เชียงใหม่เรามีป่า มีภูเขามาก และสะดวกแก่การแสวงหาที่วิเวก ถึงได้ตกลงใจมากับอาตมาก็เป็นได้ เป็นแต่ท่านมิได้แสดงออกเท่านั้นเอง

พระอย่างท่านมั่นเป็นพระที่หาได้ยาก อาตมาแม้จะเป็นผู้ใหญ่กว่าท่าน แต่ก็เคารพเลื่อมใสธรรมของท่านอยู่ภายใน ท่านเองก็ยิ่งมีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่ออาตมามาก จนละอายท่านในบางคราว

ท่านจะพักอยู่ที่นี่พอสมควร ก็ออกแสวงหาที่วิเวกต่อไป อาตมาก็จำต้องปล่อยตามอัธยาศัยท่าน ไม่กล้าขัด เพราะพระจะหาแบบท่านมั่นนี้รู้สึกจะหาได้ยากอย่างยิ่ง เมื่อท่านมีเจตนามุ่งต่อธรรมอย่างยิ่งเช่นนี้ เราก็ควรอนุโมทนา เพื่อท่านจะได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ตนและประชาชน พระเณร ในอนาคตอันใกล้นี้

ท่านผู้ใดมีข้อข้องใจเกี่ยวกับการอบรมภาวนา ก็เชิญไปศึกษาไต่ถามท่าน จะไม่ผิดหวังแน่นอน ***แต่กรุณาอย่าไปขอตะกรุด วิชาคาถาอาคมอยู่ยงคงกระพันชาตรี แคล้วคลาดปลอดภัยต่าง ๆ ที่ผิด จะเป็นการไปรบกวนท่านให้ลำบากโดยมิใช่ทาง*** *บางทีท่านอาจใส่ปัญหาเจ็บแสบเอาบ้างจะว่าอาตมาไม่บอก* ***เพราะท่านมั่นไม่ใช่พระประเภทนั้น***

ท่านเป็นพระจริง ๆ และสั่งสอนคนให้เห็นผิดเห็นถูกเห็นชั่วเห็นดี เห็นบาปเห็นบุญจริง ๆ มิได้สั่งสอนออกนอกลู่นอกทางไปจากคลองธรรม ท่านเป็นพระปฏิบัติจริง และรู้ธรรมตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้จริง ๆ

เท่าที่ได้สนทนาธรรมกับท่านแล้ว รู้สึกได้ข้อคิดอย่างน่าอัศจรรย์ ซึ่งใคร ๆ ไม่อาจพูดได้อย่างท่านเลย เท่าที่ผ่านมาในสมัยปัจจุบัน อาตมาเคารพเลื่อมใสท่านมากภายในใจ โดยที่ท่านไม่ทราบ

ว่าอาตมาเคารพท่าน ถ้าไม่ทราบด้วยญาณเอง เพราะมิได้พูดให้ท่านฟัง

ท่านเป็นพระที่น่าเคารพบูชาจริง ๆ และอยู่ในข่าย ***ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส*** *ขั้นใดขั้นหนึ่งแน่นอนไม่สงสัย แต่ท่านมิได้แสดงตัวว่าเป็นพระที่ตั้งอยู่ในธรรมขั้นนั้น ๆ หากพอรู้ได้ในเวลาสนทนากันโดยเฉพาะไม่มีใครเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย* ***อาตมาเองเชื่อว่าท่านเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรมขั้นสามอย่างเต็มภูมิ*** *(พระอนาคามี) ทั้งนี้ทราบจากการแสดงธรรมแห่งธรรมที่ท่านรู้เห็น แม้ท่านจะไม่บอกภูมิที่บรรลุว่าภูมินั้น ๆ แต่ก็ทราบได้อย่างไม่มีข้อสงสัย เพราะธรรมที่ท่านแสดงให้ฟังเป็นธรรมในภูมินั้น ๆ แน่นอน ไม่ผิดกับปริยัติที่แสดงไว้*

ท่านเป็นพระที่มีความเคารพและจงรักภักดีต่ออาตมาตลอดมา ไม่เคยแสดงอากัปกิริยากระด้าง วางตัวอย่างเย่อหยิ่งแต่อย่างใดให้เห็นเลย นอกจากวางตัวแบบผ้าขี้ริ้ว ซึ่งเห็นแล้วอดเลื่อมใสอย่างจับใจไม่ได้ทุกครั้งไปเท่านั้น...”

ยืนยันหลวงปู่มั่นบรรลุอนาคามี

ในช่วงที่**หลวงปู่มั่น** ติดตามท่าน**หลวงปู่ใหญ่ – พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ไปเชียงใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ นั้น **ท่านหลวงปู่ใหญ่** ได้ยืนยันว่า **หลวงปู่มั่น ได้บรรลุธรรมขั้น ๓ คือ ขั้นพระอนาคามีอย่างเต็มภูมิแล้ว กำลังเร่งความเพียรเพื่อบรรลุพระอรหันต์ต่อไป**

ท่านหลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ได้เล่าเหตุการณ์ในตอนนี้ว่า :-

*"**ท่าน** (หลวงปู่มั่น) เล่าความเพียรตอนนี้ ผู้ฟังทั้งหลายต่างนั่งตัวแข็งเหมือนไม่มีหายใจไปตาม ๆ กัน เพราะเกิดความอัศจรรย์ในธรรมท่านอย่างสุดขีด เหมือนท่านเปิดประตูพระนิพพานออกให้ดู ทั้งที่ไม่เคยรู้ว่าพระนิพพานเป็นเช่นไรเลย **แม้องค์ท่านเองก็ปรากฏว่ากำลังเร่งฝีเท้า คือความเพียรเพื่อบรรลุพระนิพพานอย่างรีบด่วนอยู่เช่นกันในขณะนั้น** หากแต่ธรรมที่ท่านเล่าเพียงขั้นกำลังดำเนินนั้น เป็นธรรมที่ผู้ไม่เคยได้ยินมาก่อนจะทรงตัวอยู่ไม่ได้ จำต้องไหวตามด้วยความอัศจรรย์อยู่โดยดี*

***ท่านเล่าว่า จิตท่านทรงอริยธรรมขั้น ๓ อย่างเต็มภูมิมานานแล้ว แต่ไม่มีเวลาเร่งความเพียรตามใจชอบ เพราะภารกิจเกี่ยวกับหมู่คณะมีมากตลอดมา** พอได้โอกาสไปพักที่เชียงใหม่จึงได้เร่งความเพียรเต็มเม็ดเต็มหน่วย และก็ได้อย่างใจหมายไปทุกระยะ สถานที่ บรรยากาศ ก็อำนวย พื้นเพของจิตที่เป็นมาดั้งเดิมก็อยู่ในขั้นเตรียมพร้อม สุขภาพร่างกายก็สมบูรณ์ควรแก่ความเพียรทุก ๆ อิริยาบถ*

ความหวังในธรรมขั้นสุดยอด ถ้าเป็นตะวันก็กำลังทอแสงอยู่แล้วทุกขณะจิต ว่าแดนพ้นทุกข์กับเราคงเจอกันในไม่ช้านี้

ท่านเทียบจิตกับธรรมและกิเลสในขั้นนี้ เหมือนสุนัขไล่เนื้อตัวอ่อนกำลังเต็มที่แล้ว เข้าสู่ที่จนมุม รอคอยแต่วาระสุดท้ายของเนื้อตกเข้าสู่ปาก และบดเคี้ยวให้แหลกละเอียดอยู่เท่านั้น ไม่มีทางเป็นอย่างอื่น เพราะเป็นจิตที่สัมปยุตด้วยมหาสติ มหาปัญญา ไม่มีเวลาพลั้งเผลอตัว แม้ไม่ตั้งใจจะระวังรักษา เนื่องจากเป็นสติปัญญา

อัตโนมัติ หมุนกลับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไปตามลำพังตนเอง เมื่อทราบเหตุผลแล้ว ปล่อยวางไว้ตามเป็นจริง ไม่ต้องมีการบังคับบัญชาเหมือนขั้นเริ่มแรกปฏิบัติว่าต้องพิจารณาสิ่งนั้น ต้องปฏิบัติต่อสิ่งนี้อย่าเผลอตัว ดังนี้ แต่เป็นสติปัญญาที่มีเหตุมีผลอยู่กับตัวอย่างพร้อมมูลแล้ว ไม่จำเป็นต้องหาเหตุผลหรืออุบายต่าง ๆ มาพร่ำสอนปัญญาขั้นนี้ให้ออกทำงาน เพราะในอิริยาบถทั้งสี่ เว้นแต่หลับเท่านั้นเป็นเวลาทำงานของสติปัญญาขั้นนี้ตลอดไป ไม่ขาดวรรคตอน...

ขันธ์สี่ คือ นามขันธ์ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่แลคือสนามรบของสติปัญญาขั้นนี้ ส่วนรูปขันธ์เริ่มหมดปัญหามาแต่ปัญญาชั้นกลาง ที่ทำหน้าที่เพื่ออริยมรรคขั้น ๓ คือ อนาคามีธรรมนั้นแล้ว

***อริยธรรมขั้น ๓ นี้ ต้องถือรูปขันธ์เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาอย่างเต็มที่ และละเอียดถี่ถ้วนจนหมดทางสงสัยแล้วผ่านไปอย่างหายห่วง เมื่อถึงขั้นสุดท้าย นามขันธ์เป็นธรรมจำเป็นที่ต้องพิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริง ทั้งที่ปรากฏขึ้น ตั้งอยู่ดับไป โดยมีอนัตตาธรรมเป็นที่รวมลง** คือ พิจารณาลงในความว่างเปล่าจากสัตว์ บุคคล หญิงชาย เขาเรา ไม่มีคำว่า สัตว์ บุคคล เป็นต้นเข้าไปแทรกสิงอยู่ในนามธรรมเหล่านั้นเลย*

การเห็นนามธรรมเหล่านี้ ต้องเห็นด้วยปัญญาหยั่งทราบตามหลักความจริงจริง ๆ ไม่เพียงเห็นด้วยความคาดหมาย หรือคาดคะเนเดาเอา ตามนิสัยของมนุษย์ที่ชอบด้นเดามาประจำสันดาน ความเห็น

ตามสัญญา กับความเห็นด้วยปัญญา ต่างกันอยู่ราวฟ้ากับดิน ความเห็นด้วยสัญญาพาให้ผู้เห็นมีอารมณ์มาก มักเสกสรรตัวว่ามีความรู้มาก ทั้งที่กำลังหลงมา จึงมีทิฏฐิมานะมาก ไม่ยอมลงใครง่าย ๆ...”

รูปหล่อหลวงปู่ใหญ่ ในพระวิหารวัดเจดีย์หลวง

๑๑๓. หาพระเถระเป็นเจ้าอาวาสสืบต่อ

หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร ได้บันทึกตามที่ได้รับฟังจาก**หลวงปู่มั่น** ดังนี้ :-

ท่าน (หลวงปู่มั่น) เล่าว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ท่านจำพรรษาที่**วัดสระปทุม** (วัดปทุมวนาราม เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ) ครั้งนั้นท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (จันทร์ สิริจนฺโท) เจ้าอาวาส**วัดบรมนิวาส** ได้ไปจัดการดำเนินงานปรับปรุง**วัดเจดีย์หลวง**ที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นวัดธรรมยุตวัดแรกของภาคเหนือ

เมื่อการปรับปรุงเข้ารูปเป็นที่มั่นคงพอสมควรแล้ว **ท่าน** (เจ้าคุณอุบาลีฯ) ได้พยายามที่จะหาพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิทั้งทางปริยัติและการปฏิบัติ ให้มาเป็นสมภาร

ทั้งนี้ ตามความประสงค์ ต้องการที่จะวางรากฐานคณะธรรมยุตขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ เพราะพระทางภาคนี้ก่อนนั้น การฉันอาหารในเวลาวิกาลเขาไม่ถือว่าเป็นการผิดวินัย รู้สึกว่าวินัยจะหละหลวมมากในแถบนี้

จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะให้พระเถระผู้มั่นคง รอบคอบ น่านับถือมาอยู่เพื่อให้เป็นประโยชน์จริง ๆ

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ จึงปรารภว่า ***"ควรจะเป็นท่านมั่น เพราะเป็นผู้เจริญทางปฏิบัติกัมมัฏฐาน"***

หลวงพ่อวิริยังค์บันทึกตามคำบอกของ**หลวงปู่มั่น** ว่า :-

*"เมื่อออกพรรษาปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ลุมาปี พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงได้นิมนต์เราไป ซึ่งขณะนั้นเราก็พักอยู่ที่**วัดสระปทุมกับท่านเจ้าคุณปัญญาพิศาลเถร** (หนู) ให้ไปที่**วัดบรมนิวาส***

*เมื่อเราเข้าไปพบ **ท่านเจ้าคุณฯ** (พระอุบาลี) ก็บอกว่า **ให้เธอไปอยู่ที่วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมกับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส เป็นพระครูฐานาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ที่พระครูธรรมธร และตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ พร้อมหมดทุกอย่าง..."***

"เมื่อเราได้รับอาราธนาเชิงบังคับเช่นนี้ก็ขัดไม่ได้ จึงเดินทางไปเชียงใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒"

ท่านผู้อ่านคงจำได้ว่า **หลวงปู่มั่น**เดินทางโดยรถไฟไปพร้อมกับ**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** พักอยู่ที่**วัดเจดีย์หลวง**ระยะหนึ่ง แล้วออกธุดงค์แสวงวิเวกไปตามป่าเขาเขตจังหวัดเชียงใหม่ ไปโดยลำพังองค์เดียว

จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๔ **ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** เดินทางกลับกรุงเทพฯ **หลวงปู่มั่น**จึงต้องรับตำแหน่งเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวง**ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เพียง ๑ ปี แล้วท่านก็สละตำแหน่งเจ้าอาวาส

สละตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ ออกแสวงวิเวกตามป่าเขาลำเนาไพรต่อไป

นี้ผมเล่าย่อ ๆ เพื่อเป็นการทบทวนก่อนที่จะเดินหน้าต่อไปนะครับ

หลวงพ่อวิริยังค์ เล่าถึงความรู้สึกของท่านเอง เมื่อ**หลวงปู่มั่น**เล่าเรื่องการเดินทางไปเชียงใหม่ ว่า

"ผู้เขียน (หลวงพ่อวิริยังค์) มีความสนใจอย่างมาก ท่านได้ไปอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ถึง ๑๒ ปี เป็นเหตุอันใดท่านจึงใช้เวลาอยู่เชียงใหม่นานมาก?

ผู้เขียนจึงหาโอกาสถามถึงเหตุต่าง ๆ แม้แต่ผู้เขียนไม่ได้ถาม ท่านก็เล่าเรื่องต่าง ๆ ระหว่างอยู่ที่เชียงใหม่ให้ฟังเสมอ นับว่าเป็นความรู้ที่ได้รับหลายประการ

*ท่านได้พูดถึงสถานที่ บุคคล ตลอดถึงอากาศต่าง ๆ ก็นับว่าน่าศึกษาอยู่มากทีเดียว ผู้เขียนจึงได้นำมาเล่าต่อ เพื่อให้ผู้อ่านที่สนใจในเรื่องของ**พระอาจารย์มั่น** จะทราบความเป็นอยู่ที่น่าศึกษาอย่างยิ่งของท่านที่เชียงใหม่*

แต่การเล่านี้ก็จะไม่ใคร่ติดต่อกันนัก เพราะท่านเองก็ไม่ได้พูดติดต่อกัน เพียงแต่ท่านเห็นว่าผู้เขียนสนใจการอยู่เชียงใหม่ของท่าน ท่านก็เล่าให้ฟังเป็นตอน ๆ ไป ครั้งละเล็กละน้อย เพื่อความละเอียดแน่นอน ผู้เขียนก็อาศัยถามพระเถระบางท่านที่ได้อยู่ใกล้ชิดที่เชียงใหม่

ความจริง ประวัติทุกตอนของพระอาจารย์มั่น นั้น น่าศึกษาทุกตอน แต่ต้องพิจารณาหาความจริงและอุบายต่าง ๆ เพราะว่าพระอาจารย์มั่นท่านพูดอะไรออกมา ก็มักจะแทรกคำเตือนใจแก่พระภิกษุสามเณรแทบทุกครั้ง"

หมายความว่า อ่านแล้วก็ควรจะพิจารณาน้อมนำมาเป็นข้อเตือนใจ หรือข้อปฏิบัติสำหรับตัวเราเองด้วย นะครับ

หลวงพ่อวิริยังค์ได้เขียนแทรกความรู้สึกสมัยที่อยู่อุปัฏฐากหลวงปู่มั่น ว่า :-

*"การอยู่กับ**ท่านอาจารย์มั่น** ผู้เขียนมีความรู้สึกอย่างหนึ่งคือ **วันและคืนนี้ช่างหมดไปเร็วเหลือเกิน** ระยะเวลาที่ผ่านไป ๒ ปี ตั้ง ๗๓๐ วัน ดูเหมือนว่าวันสองวันเท่านั้น **นี่เป็นเพราะอะไร?***

*เป็นการตั้งคำถามขึ้นในตัวเอง ก็ได้ความว่า **ทุก ๆ เวลานั้นได้ใช้ให้มันเป็นประโยชน์ทุกกระเบียดนิ้ว โดยเฉพาะเมื่อผู้เขียนต้องการทราบอะไรต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติทางจิต ท่านจะแก้ไขให้อย่างจะแจ้งทุกอย่าง ทุกครั้งไป จนเป็นที่พอใจ..."***

หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร

๑๑๔. หลวงปู่มั่นจำใจรับตำแหน่งเจ้าอาวาส

ขอเล่าย้อนไปนิดหนึ่งว่า เมื่อถึงเชียงใหม่ **หลวงปู่มั่น**พักอยู่ที่**วัดเจดีย์หลวง**ระยะหนึ่ง แล้วก็ออกธุดงค์แสวงวิเวกไปตามป่าเขาเพียงลำพังองค์เดียว

ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์**กลับไปครอง**วัดบรมนิวาส** ที่กรุงเทพฯ คืน **หลวงปู่มั่น**จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวง**ต่อมา เป็นเจ้าอาวาสรูปที่สอง พร้อมทั้งได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย

บันทึกของ**หลวงพ่อวิริยังค์** มีดังนี้ :-

พระอาจารย์มั่น ท่านเล่าว่า *"ครั้งนั้น**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** ขาหักเนื่องจากขึ้นธรรมาสน์จะเทศน์ ขาไปกระทบกับลูกกรง หากเราจะทัดทานก็ดูเป็นการขัดผู้ใหญ่ ซึ่งกำลังป่วยอยู่ และท่านก็อุตส่าห์ไปขอฐานา**สมเด็จพระสังฆราชเจ้า**ให้ด้วย นัยว่าครั้งแรกสมเด็จพระสังฆราชเจ้าไม่ทรงอนุมัติ แต่ทรงเห็นว่า**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** ขาหัก กำลังป่วย หากไม่อนุมัติจะขัดใจคนป่วย จึงทรงอนุมัติมา*

เมื่อเราได้รับอาราธนาเชิงบังคับเช่นนี้ก็ขัดไม่ได้..."

พระอาจารย์มั่นท่านเล่าว่า **วัดเจดีย์หลวง**เป็นวัดร้างมาแต่เดิม มาสถาปนาเป็นวัดธรรมยุตขึ้นสมัย**ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ** นี้เอง เป็นแหล่งที่มีความสงบพอสมควร ไม่พลุกพล่าน มีที่หลบพอที่จะบำเพ็ญสมณธรรมได้พอสมควร

ขณะที่อยู่นั้นก็ได้แนะนำพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา บำเพ็ญกรรมฐาน

ท่านเล่าว่า *"แม้เราจะพยายามแนะนำเท่าไรก็ไม่เห็นจะเกิดประโยชน์เท่าที่ควร ไม่มีใครเอาจริงเอาจัง เป็นอย่างไรกันหนอจึงเป็นเช่นนี้?*

*แม้เราจะได้แสดงธรรม และทั้งทำเป็นตัวอย่าง ก็ไม่เห็นใครคิดว่าจะเป็นเรื่องสำคัญ เราจึงพิจารณาว่า **ควรไหมที่จะเอาพิมเสนมาแลกเกลือ** วันและคืนที่ล่วงไปจะเป็นการเสียประโยชน์อย่างยิ่งทั้งตนเองและผู้อื่น"*

*"เมื่อคิดถึง**ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์**ที่มีความหวังดีโดยต้องการจะให้**วัดเจดีย์หลวง** เจริญทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ*

อันความหวังดีของท่านนั้นก็ดีอยู่ ที่ท่านยังไม่รู้ความจริงมีอีกหลาย ๆ ประการ

เราเองก็เคารพท่านอยู่ ส่วนการเคารพก็เคารพ แต่ส่วนความจริงก็เป็นส่วนหนึ่ง

ศาสนาเป็นสิ่งให้คุณประโยชน์ แต่ถ้าเราทำไม่ถูกจังหวะกาละเทศะ มันอาจจะทำให้เสียกาลเวลาที่ล่วงไปโดยจะพึงได้ประโยชน์น้อยไป

ความจริงท่านพระเถระทั้งหลาย ท่านชอบจะทำในสิ่งที่ท่านเห็นว่ามันเป็นประโยชน์ ทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นจะเป็นโทษแก่คนอื่น เพราะมองแง่เดียว ครั้นเมื่อผู้น้อยไม่ทำตามก็หาว่าดื้อรั้น ชอบตำหนิ

นี้เป็นเหตุหนึ่งที่ควรจะคำนึงไว้ให้มาก หากว่าจะมีการติดต่ออยู่ร่วมใกล้ชิดในสังคมนั้น”

หลวงปู่มั่นรับตำแหน่งเจ้าอาวาส**วัดเจดีย์หลวง**ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ พอออกพรรษาท่านก็สละตำแหน่ง แล้วออกเดินธุดงค์ไปทางอำเภอสันกำแพง และที่อื่น ๆ อีกต่อไป

บันทึกของ**หลวงพ่อวิริยังค์** เขียนถึงตอนนี้ว่า :-

ท่านอาจารย์มั่น ได้เล่าให้ผู้เขียนฟังต่อไปว่า

“เมื่อเราได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว กับการคิดถึงตัวว่า ***จำเป็นจะต้องฝึกฝนต่อไป*** *หากว่าได้เป็นสมภารและอยู่นานไป ความเป็นห่วงทั้งการงาน ญาติโยมมากขึ้น เรามาคิดว่าการเป็นเช่นนั้นก็ได้ประโยชน์อยู่หรอก แต่มันน้อยนักสำหรับนักปฏิบัติ เพราะถือว่าเป็น* **อาวาสปลิโพธ**

ทั้งจะเป็นตัวอย่างไม่ดีแก่ศิษย์ของเราอีกจำนวนมาก ซึ่งธรรมดาก็ชอบอยากจะเป็นสมภารกันอยู่แล้ว เมื่อมีคนนับถือมากลาภสักการะก็มากตามขึ้นด้วย”

หลวงปู่มั่นได้ยกพุทธภาษิตว่า ***“สกฺกาโร ปริสํ หนฺติ – สักการะฆ่าบุรุษให้ตาย เพราะมัวเมาในลาภในยศ*** แล้วการปฏิบัติก็ค่อย ๆ จางลง ๆ ทุกที ในที่สุดก็เกิดการ**ฆาตกรรมตัวเอง** คือ เอาแต่

สบาย ไม่มีการบำเพ็ญกรรมฐานให้ยิ่งขึ้น มีแต่จะหาชื่อเสียงอยาก ให้คนนับถือมากยิ่งขึ้นโดยวิธีการต่าง ๆ นี่คือ ***ฆาตกรรมตัวเอง”***

หลวงพ่อวิริยังค์เขียนต่อไปว่า “ก็น่าฟัง ผู้เขียนนั่งฟังท่านเล่าเพลินไปเลย ผู้เขียนได้เคยพูดไว้ว่า **ท่านอาจารย์มั่นท่านพูดอะไรแล้ว มีคติแฝงไว้อยู่เสมอ** คราวนี้ก็เช่นกัน สอนผู้เขียนเสียอย่างลึกซึ้งทีเดียว”

ในบันทึกมีต่อไปว่า... เมื่อได้เวลาสมควรแล้ว ท่านก็พูดว่า :-

“... พัดยศ ประกาศนียบัตร พวกเจ้าจงพากันอยู่วัดเจดีย์หลวงนี้เถิด ส่วนพระมั่นจะไปแล้ว...”

เท่านั้นเอง **หลวงปู่มั่น**ก็ลาจากความเป็นเจ้าอาวาส และตำแหน่งพระครู โดยไม่มีหนังสือลา **เป็นการลาโดยธรรมชาติ** ซึ่งมีสิ่งหนึ่งภายในให้เป็นไปตามกาลเวลาอันเป็นสิ่งหนึ่งพึงมีแก่นักปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ซึ่งไม่มีอะไรเป็นเบื้องหน้าเบื้องหลัง หรือความเคลือบแคลง

*“มิได้เป็น**กโลบาย** อย่างบางท่าน**ปากว่าตาขยิบ** ฉันไม่อยากเป็นเจ้าอาวาส แต่ใจของฉันนั้นอยากเป็นแทบจะระเบิด”* **หลวงพ่อวิริยังค์**ให้ความเห็น

เมื่อหลวงปู่มั่นจัดบริขารของการไปธุดงค์ เป็นต้นว่า กลด มุ้ง บาตร และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ จะพึงใช้ สิ่งเหล่านี้ท่านบอกว่าก็ใช้อยู่เป็นประจำ แม้จะมาอยู่ที่**วัดเจดีย์หลวง**ก็ยังปฏิบัติทุกอย่างเช่นกับอยู่ในป่าดง และธุดงค์... *“การฝึกตนนั้นเราก็ต้องทำอยู่เป็นอกาลิโก ไม่เลือกกาลเวลาและสถานที่ โอกาสให้เมื่อไรก็ต้องทำ ทั้งนี้*

เพื่อความไม่ประมาท

การที่นักปฏิบัติธรรมผู้รอกาลเวลา สถานที่ แม้โอกาสให้แล้ว แต่ก็มัวแต่รอ รอว่าให้อายุมากก่อน รอว่าเข้าป่าอยู่ในดงในเขาก่อน จึงจะทำ รอเข้าพรรษาก่อน ออกพรรษาไม่ทำ

มัวแต่เลือกกาล เลือกสถานที่ ก็เลยเสียเวลาไปโดยใช่เหตุ”

การเดินเข้าไปหาที่วิเวก ออกจากวัดเจดีย์หลวงครั้งนั้น (พ.ศ. ๒๔๗๕) หลวงปู่มั่นเล่าว่า *“ถนนรถยนต์ไม่มี เป็นป่าดงที่มืดครึ้ม โดยความประสงค์ เราต้องการที่จะไปให้ไกลที่สุด จึงได้มุ่งตรงไป* ***อำเภอพร้าว*** *เราเดินไป ค้างแรมไปตามทาง เมื่อเห็นว่าเป็นที่สงบสงัดดีก็พักอยู่นานเพื่อปรารภความเพียร เมื่อเห็นว่าเป็นการคุ้นเคยกับญาติโยมมากเข้า ก็ออกเดินทางไปต่อไป...”*

ข้อมูลที่ผมได้ ทราบว่า เมื่อ**หลวงปู่มั่น**สละลาตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงแล้ว ท่านเดินธุดงค์ไปพักที่**อำเภอสันกำแพง ที่วัดโรงธรรมสามัคคี**ในปัจจุบัน ต่อจากนั้นก็ธุดงค์มุ่งทิศเหนือเรื่อย ๆ โดยเป้าหมายอยู่ที่อำเภอพร้าว ซึ่งเป็นอำเภอที่ท่านพำนักอยู่นานที่สุด เป็นเวลา ๗-๘ ปี

วิหารบูรพาจารย์ (วิหารหลวงปู่มั่น) ที่วัดเจดีย์หลวง

๑๑๕. การเผยแผ่พระศาสนา ไปที่ห่างไกล

กองทัพธรรมศิษย์หลวงปู่มั่นทำประโยชน์อย่างใหญ่หลวงทางภาคเหนือ

ความปรารถนาของท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นความจริงประจักษ์ชัดขึ้นมา กล่าวคือ เมื่อ**หลวงปู่มั่น**เที่ยววิเวกในที่สงบสงัดเพื่อ**บำเพ็ญธรรมขั้นแตกหัก**ตามป่าเขาในเขตจังหวัดเชียงใหม่ จนประสบธรรมปีติ**บรรลุธรรมขั้นสูงสุด** จากนั้นมาท่านไม่เคยกล่าวเลยว่า "กำลังเราไม่พอ"

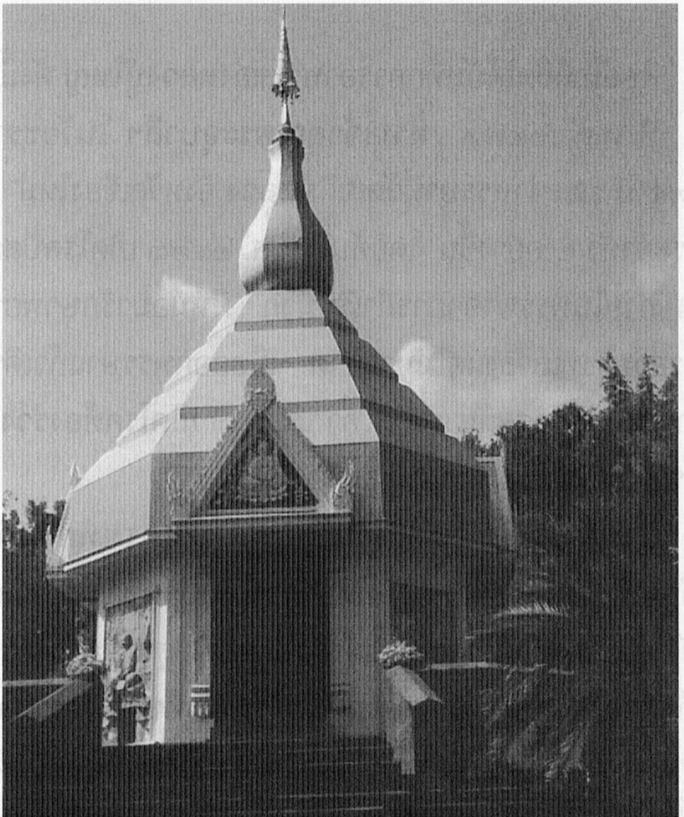
ต่อมา พระศิษย์กองทัพธรรมสมัยที่ท่านอบรมอยู่ภาคอิสาน ได้ออกติดตามท่าน และอยู่บำเพ็ญธรรมตามป่าเขาตามดอยสูงต่าง ๆ ทางภาคเหนือ อาทิเช่น หลวงปู่เทสก์ เทสฺรงฺสี, หลวงปู่พรหม จิรปุญฺโญ, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ, หลวงปู่ชอบ ฐานสโม, หลวงปู่ขาว อนาลโย, หลวงปู่ฝั้น อาจาโร, หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ, หลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม, ท่านพ่อลี ธมฺมธโร, หลวงปู่สิม พุทฺธาจาโร, หลวงปู่เจี๊ยะ จุนฺโท ฯลฯ ซึ่ง**หลวงปู่มั่น**ได้ให้พระศิษย์แยกย้ายกันภาวนาตามป่าเขาดอยสูงต่าง ๆ กองทัพธรรมศิษย์พระอาจารย์มั่นได้บำเพ็ญตน

และประโยชน์แก่ชาวป่าชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ตามดอยสูง เช่น มูเซอ กะเหรี่ยง แม้ว เย้า ฯลฯ

สำหรับ**หลวงปู่มั่น** ท่านเองก็ไม่ชอบอยู่กับที่นาน ๆ ท่านได้ออกเดินธุดงค์แล้วก็เอาเด็ก ๆ มาบวชได้จำนวนไม่น้อย ให้มาศึกษาเล่าเรียน พร้อมทั้งจำพรรษาที่วัดเจดีย์หลวงนั้น ท่านมองเห็นด้วยญาณของท่านว่า เด็กเหล่านี้จะบวชไม่สึกแน่ ๆ เลยเอาเด็กเล็กเด็กน้อยมาศึกษาเล่าเรียนทางธรรม จนเป็นพระเถระผู้ใหญ่ก็มีมาก

พระพุทธศาสนาทางภาคเหนือเจริญรุ่งเรืองอย่างเห็นได้ชัดทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ในด้านวัตถุ วัดป่า เสนาสนะป่า สายหลวงปู่มั่น ที่ตั้งอยู่ตามป่าเขาดอยสูงเกิดขึ้นมากมาย และในกาลต่อมา เหล่าบรรดาสานุศิษย์ได้ร่วมกันสร้างพระวิหาร เจดีย์บูรพาจารย์ เพื่อเป็นการน้อมรำลึกบูชาคุณบูรพาจารย์พระกรรมฐานที่เคยอยู่จำพรรษาทางภาคเหนือ ในด้านจิตใจ บรรดาพระศิษย์หลวงปู่มั่น เจริญงอกงามในธรรมปฏิบัติ นับแต่ธรรมเบื้องต้นจนถึงธรรมขั้นสูงสุด ต่างช่วยกันวางรากฐานสืบทอดข้อวัตรปฏิบัติปฏิปทาพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ชาวเมือง ชาวป่าชาวเขาที่ได้รับการอบรมจากกองทัพธรรม ต่างก็มีความมั่นคงในการนับถือพระพุทธศาสนา ใฝ่ใจในการบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา บ้างก็ออกบวชศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติธรรม **ทำให้สยามประเทศในขณะนั้นซึ่งมีภัยต่าง ๆ รอบด้าน ทั้งจากการรุกรานของประเทศมหาอำนาจ และจากการเผยแพร่ลัทธิต่างศาสนา กลับมาสงบร่มเย็นภายใต้พระบวรพุทธศาสนาได้อย่างน่าอัศจรรย์**

นับว่า**ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** ผู้ริเริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางภาคเหนือ **หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** และพระศิษย์กองทัพธรรม ได้สร้างคุณูปการที่เป็นคุณประโยชน์ต่อชาติ ศาสนา อย่างอเนกอนันต์

มหามณฑปบูรพาจารย์ ที่วัดป่าอาจารย์มั่น (ภูริทตฺโต)
บ้านแม่กอย ต.เวียง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

๑๑๖. การอาพาธของหลวงปู่ใหญ่ฯ

ศิษย์ใกล้ชิดได้บันทึกการอาพาธของ**หลวงปู่ใหญ่** ดังนี้ : -

ปี พ.ศ. ๒๔๗๓ **ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ** ในวัยชราภาพ อายุ ๗๕ ปี ขณะจำพรรษาที่**วัดเจดีย์หลวง** จังหวัดเชียงใหม่ เกิดมีโรคประจำตัว ๒ อย่างขึ้น โดยต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๓ เกิด**โรคปัสสาวะพิการ** ภายในพรรษาอาการกำเริบมาก มีหมอมารักษาพยาบาล อาการอาพาธทุเลาลงแต่ไม่หายขาด เมื่อออกพรรษาแล้วเดินทางกลับกรุงเทพฯ และวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๓ **เกิดโรคท้องร่วงลำไส้อักเสบ** รักษาไม่หายเป็นแต่ทุเลา

ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ จำพรรษาที่**วัดบรมนิวาส** กรุงเทพฯ เกิดโรคประจำตัวขึ้นอีก ๑ อย่าง คือ **เกิดอาการเจ็บปวดขาขวา** เวลาเดินรู้สึกขัด ๆ รวมแล้วมีโรคประจำตัวถึง ๓ อย่าง สุขภาพร่างกายของท่านก็ทรุดโทรมลงทุกวัน โดยต้นปีนี้กล้ามเนื้อที่ขาข้างขวามีอาการเจ็บปวดจนรู้สึก ซึ่งขาที่ตรงนั้นในสมัยที่ท่านยังหนุ่มเคยเป็นฝีใหญ่มาครั้งหนึ่ง และเคยถูกผ่าตัดมาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อคราวจำพรรษาที่วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ ต่อมาภายในพรรษาอาการเจ็บปวดกำเริบมากขึ้นและแข็งเป็นไตตามลำขาประมาณ ๓-๔ นิ้ว ท่านรู้สึกเจ็บและขัดเวลาเดิน ท่านเคยพูดว่า “นานไปขาข้างนี้จะพิการ มันจะ

ไม่ให้เดิน”

ครั้นถึงวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๔ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ได้เดินทางไปแสดงธรรมที่**เขาสมอคอน** จังหวัดลพบุรี โดย**อุบาสิกาเง็ก**เป็นผู้กราบอาราธนานิมนต์ ท่านได้เดินทางโดยสารรถไฟไปและพักแรมอยู่หนึ่งคืน รุ่งขึ้นวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พวกสัตบุรุษมาประชุมประมาณ ๓๐๐ เศษ เพื่อฟังธรรม ท่านเตรียมขึ้นธรรมาสน์ ธรรมาสน์นั้นเป็นรูปมณฑปแบบโบราณ สูง ๓ ศอกเศษ บันได ๕ ขั้น ท่านก้าวขาข้ามประตูธรรมาสน์ ขาข้างขวาซึ่งพิการอยู่ก่อน กระทบกับปุ่มหัวเม็ดทรงมัณฑ์ กระดูกขาขวาตรงที่พิการนั้นหัก ท่านมีสติรู้สึกตัวได้ดี ไม่ได้เป็นลมหรือพลัดตกธรรมาสน์ **พอรู้ว่าขาหักแล้ว ท่านก็ข่มเวทนาและเมตตาแสดงธรรมจนจบ** จากนั้นก็นั่งอยู่บนอาสนะในธรรมาสน์ พวกสัตบุรุษเห็นว่าการแสดงธรรมจบแล้วแต่ท่านยังไม่ลงจากธรรมาสน์ ก็เข้ามากราบเรียนถามท่าน ท่านจึงได้ประกาศแก่คณะสัตบุรุษว่า “ขาของฉันหักแล้ว”

พวกชาวบ้านได้ช่วยกันพยุงท่านลงจากธรรมาสน์ จัดการทาน้ำมันเข้าเฝือกตามแผนโบราณ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว อาราธนาท่านกลับกรุงเทพฯ เพื่อจะไปรักษาที่โรงพยาบาล ได้โดยสารเรือกลับไปวันนั้น ในระหว่างเดินทางท่านมีทุกขเวทนามาก จึงได้ให้หมอจีนซึ่งอยู่เกาะเลื่อนเป็นผู้รักษา โดยรับหมอจีนมาในเรือด้วย ตรงไปวัดบรมนิวาสทีเดียว ถึงวัดเวลาเที่ยงวันเศษของวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๔

เมื่อศิษยานุศิษย์ทั้งพระและฆราวาสทราบเรื่อง ต่างพากันมาเยี่ยมอาการอาพาธเป็นจำนวนมาก และได้ถวายจตุปัจจัยเพื่อเป็นกำลังในการรักษาพยาบาลบ้าง ปวารณาไว้บ้าง มีเจ้านายบางพระองค์ได้เสด็จเยี่ยมถึงที่อยู่ของท่าน สำหรับการรักษาของหมอจีนไม่มีหลักพอจะเชื่อถือว่าโรคจะหายได้โดยวิธีนี้ จึงงดเสีย และได้มอบให้นายแพทย์โรงพยาบาลเป็นผู้รักษาต่อไป

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๔๗๔ นายแพทย์โรงพยาบาลได้มาทำการดึงกระดูกขาให้เข้าที่และเข้าเฝือกเรียบร้อยดีแล้ว ภายหลังได้นำเครื่องเอ็กซเรย์มาถ่ายดูกระดูกที่หัก ๔-๕ ครั้ง นายแพทย์ลงความเห็นว่า "ตรงที่กระดูกหักนั้นมีเชื้อโรค กระดูกผุไม่มียาง ยากที่จะแก้ไขให้ดีได้" ต่อมามีหมอไทยมารักษาโดยใช้วิธีอย่างเดียวกันกับหมอจีน ตอนนี้อาการดีขึ้นโดยลำดับ เข้าใจว่าจะหาย จึงได้ให้รางวัลหมอและส่งกลับ

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เกิดโรคประจำตัวแทรกขึ้นอีก ๑ อย่าง คือ **อาการปวดที่บั้นเอวและสันหลัง** ในวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๔๗๕ ขาที่เข้าใจว่าหายดีแล้วนั้นกลับมาหลุดอีก สาเหตุจากที่ท่านพลิกองค์ท่านเอง ครั้งนี้ได้มอบให้หมอจีนคนหนึ่งมารักษา วิธีของหมอนี้ทำให้น่าทุเรศมาก ไม่ได้รับผลดีอะไรเลย กลับทำให้มีอาการเจ็บปวดมากขึ้น เพราะดึงกระดูกซึ่งเกยกันอยู่นั้นให้เข้าที่เดิมไม่ได้ จึงสั่งให้เลิกเสีย และให้แพทย์โรงพยาบาลเป็นผู้รักษาฝ่ายเดียว โดยมีบุรุษพยาบาลประจำอยู่ ๑ คน ส่วนอาการของท่านมีแต่ทรงกับทรุดลงโดยลำดับ และมีอาการปวดที่บั้นเอวสันหลังเป็นโรคแทรกขึ้นมาประจำ

อีก ส่วนอุจจาระธาตุพิการอยู่ตามเดิมนับแต่กระดูกหลุดครั้งที่สอง พยาบาลมาเป็นเวลา ๑ เดือนกับ ๑๓ วัน มีอาการดีขึ้นบ้างเล็กน้อย

วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ลงเรือไปจังหวัดราชบุรี ในระหว่างนี้อาการไข้กำเริบหนักขึ้น จึงจัดการกลับกรุงเทพฯ ถึงวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ รวมเวลาไปกลับ ๔๘ วัน มีหมอจีนมารักษาไข้ราว ๔-๕ วัน ไม่ได้ผลดีจึงสั่งเลิก อาการยิ่งทรุดหนักลง และเกิดมีเนื้องอกที่หน้าอกทำพิษขึ้น นายแพทย์มาจัดการผ่าตัดเอาเนื้อร้ายออก โลหิตออกมากจนน่าวิตก แต่สำหรับท่านเองมิได้แสดงอาการวิปริต แสดงอาการอดทนต่อสู้กับทุกขเวทนาอันเป็นที่น่าหวาดเสียวได้อย่างองอาจ แม้เหล่าชนผู้นั่งดูยังพากันครั่นคร้ามโทมนัสแทนท่าน ข้อนี้ส่อให้รู้ว่า ท่านมีกำลังใจดีพอ จนแสดงให้เป็นคติของผู้ที่ได้เห็นเป็นอย่างดี เมื่อแผลหายแล้วมีอาการหอบแทรกแซงเข้ามาอีก ถึงเดือน ๘ มีอาการบวมมากขึ้นทั่วทั้งองค์ ส่วนโรคอื่น ๆ ซึ่งมีประจำอยู่ก็กำเริบขึ้น

ในระหว่างที่อาพาธนี้ ท่านได้ทำกรณียกิจสมภูมิแห่งบัณฑิตควรเป็นทิฏฐานุคติแห่งศิษย์หลายประการ มีอาทิเช่น ได้นำหมู่สงฆ์ในวัดบรมนิวาสทำอุโบสถสังฆกรรม ณ ที่อยู่ของท่าน (หอเขียว) โดยท่านได้แนะนำให้สงฆ์ทั้งปวงเข้าใจว่า **วัดบรมนิวาสนี้เป็นมหาสีมา** อาศัยหลักคือ ท่านได้สดับมาจากมหาเถระผู้ใหญ่บอกเล่ามาโดยลำดับอย่างหนึ่ง แลมีหลักศิลาฝังอยู่ตามมุมวัดทั้ง ๔ ทิศ เป็นนิมิตเครื่องหมายอย่างหนึ่ง ข้อนี้ชื่อว่าท่านทำให้เป็นเนติแบบแผนเป็นอย่างดี เพราะเป็นเหตุให้ตัดความสงสัย อันจะพึงเกิดขึ้นเป็นความ

ยุ่งยากแก่สงฆ์ภายหลัง ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความลับในกำมือ

ท่านให้อุปสมบทกุลบุตรที่มหาสีมานี้ ๒ ครั้ง ในพัทธสีมา ๑ ครั้ง โดยท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทกุลบุตรหลายคนเหมือนกัน แลได้แสดงธรรมเทศนาให้พุทธบริษัทฟังเป็นพิเศษในวันธรรมสวนะ ณ ที่อยู่ของท่าน (หอธรรมวิจารณ์) หลายครั้ง กัณฑ์ต้นยก พระพุทธอุทาน ที่ทรงเปล่งคราวประทับอยู่ ณ ควงไม้มุจลินทร์ขึ้นแสดงว่า **สุโข วิเวโก ตุฏฺฐสฺส ปสฺสโต ฯ อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลเก ปาณภูเตสุ สญฺญโม. สุขา วิราคตา โลเก กามานํ สมติกฺกโม. อสฺมิมานสฺส วินโย เอตํ เว ปรมํ สุขํ ฯ** ความสงัดเป็นสุขของบุคคลผู้ยินดีแล้ว มีธรรมอันได้สดับแล้ว เป็นผู้เห็นอยู่ซึ่งยถาภูตญาณทัสสนะ รู้เห็นสรรพสังขารตามเป็นจริงอย่างไร ความเป็นบุคคลไม่มีความเบียดเบียนต่าง ๆ คือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก ความที่สัตว์เป็นผู้มีราคะอันปราศแล้ว คือความล่วงกามทั้งหลายเสียได้ด้วยประการทั้งปวง เป็นสุขในโลก ความนำเสียซึ่งอัสมิมานะให้พินาศได้ เป็นสุขอย่างยิ่ง ฯ

ส่วนใจความที่อธิบาย ยก**วิเวก ๓** คือ **กายวิเวก จิตตวิเวก อุปธิวิเวก** ฯ กายวิเวก คือความสงัดทางกาย จิตตวิเวก คือความสงัดทางใจ อุปธิวิเวก คือความสงัดจากกิเลสอันเป็นอุปธิ ฯ พอเทศน์จบลงแล้วท่านยังได้ปวารณาไว้ว่า "ไม่เฉพาะแต่จะมีเครื่องไทยทานเครื่องกัณฑ์ จึงจะเทศน์ได้ เพราะพวกท่านทั้งหลายต่างก็พากันมีความรู้ดีอยู่แก่ใจพอแล้ว ถ้าหากเห็นเป็นโอกาสเหมาะ ให้พากันมาประชุมฟังเพื่อจะได้เพิ่มพูนความรู้ให้มากขึ้น จะได้เป็นศรีแก่ตน ฉัน

ยินดีจะแสดงให้ฟังเสมอ ไม่มีความรังเกียจเลย เพราะอายุสังขารก็ปรากฏอยู่เช่นนี้ ไม่มีเครื่องหมายนายประกัน ให้ถือว่าเป็นฐานกันเอง ประหนึ่งศิษย์กับอาจารย์เท่านั้น”

โอวาทนี้ย่อมเป็นคุณเครื่องส่องให้เห็นน้ำใจอันดีงามของท่าน เพื่อจะแสดงสังคหวัตถุธรรมให้ปรากฏ คือท่านแสดงธรรมให้ฟัง สำเร็จเป็นธรรมทาน นับเข้าในทาน ข้อต้นกล่าวแต่ สัมมาปาสวาจา คือวาจาเป็นดุจบ่วงเหนี่ยวน้ำใจของปวงชนให้อาจหาญรื่นเริงอยู่เสมอ นับเข้าในปิยวาจา วาจาเป็นที่น่ารัก วาจาเป็นที่ควรฝังไว้ในหีบคือหทัย เป็นประการที่ ๒

ท่านเองแม้จะอาพาธได้รับทุกขเวทนาถึงเพียงนี้ ก็มิได้เบื่อหน่ายในการที่จะทำประโยชน์อันดีงามจักเกิดมีก็รีบทำโดยทันที นับเข้าในอัตถจริยาข้อที่ ๓ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์

ท่านเป็นผู้หนักในสัมมาปฏิปัตติธรรม ไม่แสดงอาการสูง ๆ ต่ำ ๆ มีอาการสม่ำเสมอเป็นอันดี เป็นที่สมาคมของคนได้ทุกชั้น ผู้ที่มาสู่สำนักของท่านแล้วก็เยือกเย็น ผู้ที่ยังไม่มาก็ปรารถนาจะมา นับเข้าในสมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอ สมกับคำที่ท่านพูดว่า **“ถ้าเราสงบอยู่เย็นเป็นสุขแต่ผู้เดียวแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นสุขทั้งโลก”**

๑๑๗. โอวาทเตือนใจผู้มาเยี่ยมไข้

สำหรับโอวาทที่ท่านกล่าวเตือนใจพุทธบริษัทที่มาเยี่ยมเยียนนั้นมีใจความว่า

“ธรรมดาการเยี่ยมคนป่วย ถ้าคนป่วยแสดงอาการทุกขโทมนัสเพราะเวทนาครอบงำใจ ผู้มาเยี่ยมจึงควรเศร้าโศกเสียใจ นี้ผู้ป่วยก็ยังแสดงอาการเบิกบานสำราญใจดี ก็ควรจะร่าเริงอยู่เช่นเดียวกัน ถ้าใครแสดงความเสียใจ ผู้นั้นชื่อว่าพลาดจากคำสอนของพระพุทธเจ้า

ต่างว่าฉันถึงมรณภาพลงจริง ๆ ก็ขอให้เหล่าพุทธบริษัทพากันมีสติคงที่ แสดงอาการยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นปกติ อย่ามีการร้องไห้ร่ำไร จะเป็นพอใจของฉันมาก”

ครั้นถึงวันสรงน้ำที่พุทธบริษัทเคยทำประจำปี วันนั้นมีอาการไข้หนัก ก็ยังอุตสาหะระงับทุกขเวทนาไว้รับน้ำสรง แลให้โอวาทเพื่อเป็นเครื่องรักษาน้ำใจ ปลูกความเชื่อความเลื่อมใสให้มั่นคงเป็นครั้งสุดท้ายโดยย่อว่า

“ฉันมีความยินดีที่พากันมาสรงน้ำฉันตามประเพณีที่เคยทำมา นับว่าเป็นกุศลขันธ์อันยิ่งใหญ่ ขอให้พากันทำสรณะที่พึ่งของตน

ให้จงได้ อย่าปล่อยให้ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นตัวมารเข้าครอบงำใจจะเสียที

ให้แสวงหาความดีภายใน อย่าแสวงหาความดีภายนอก พยายามชำระมลทินทางใจของตนให้สะอาดด้วยความไม่ประมาท จึงจะชื่อว่าได้สรณะที่ดีจริง แล้วอำนวยจตุรพิธพรให้พอสมควรแก่กาล"

กิจส่วนท่าน ท่านเป็นผู้หนักในเหตุในผล ท่านเคยพูดเสมอว่า ***"ความเจ็บปวดทั้งหลายซึ่งเป็นตัวทุกขเวทนานี้ แม้จะมีกำลังแรงกล้าอย่างไรก็ดี ก็ไม่สามารถทำจิตของเราให้ผิดปกติไปได้"***

กล่าวสรรเสริญกำลังน้ำใจที่ได้ฝึกอบรมมาแล้วว่า

"เราไม่เสียทีที่ได้พยายามทรมานอบรมจิต ทั้งวิธีต่อยุทธไว้คอยต่อสู้กับทุกขเวทนา ซึ่งเป็นพลรบอันมีกำลังแรงกล้า แลเป็นอาวุธที่มีพิษอันร้ายกาจของพระยามัจจุราช ก็ได้เข้าประจัญบานกันอย่างถึงใจ นับว่าเรามีชัย

ทุก ๆ คนที่ได้เกิดมาในโลก จะต้องได้ประสบทุกขเวทนาอย่างนี้ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น สานุศิษย์ทั้งหลาย ให้ดูฉันเป็นเยี่ยงอย่าง แล้วอย่าได้พากันประมาท ให้พากันอุตส่าห์ฝึกหัดอบรมจิต สั่งสมกำลังจิตไว้ให้มาก จะได้นำออกใช้ในคราวจำเป็น เช่น ***มีทุกขเวทนาหรือเหตุแห่งทุกข์อย่างอื่นเกิดขึ้น จะได้ต่อสู้กันอย่างองอาจตรงกับคำว่า****เป็นศิษย์มีครู* ***ให้ทำตนเป็นผู้คงที่จักไม่เสียคน"***

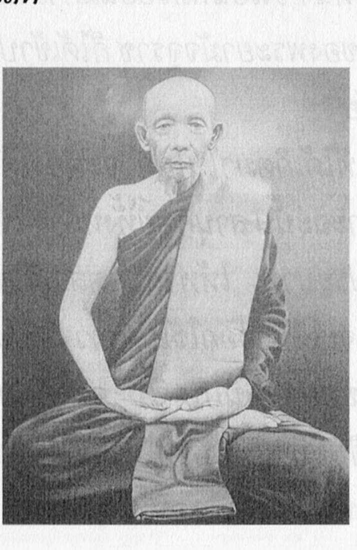
นี่เป็นโอวาทที่ท่านพร่ำสอน โดยสังเขป

เพราะเหตุที่ท่านให้โอวาทพร่ำสอนอยู่อย่างนี้ สานุศิษย์ฝ่ายบรรพชิตต่างก็พากันมีความชื่นชมโสมนัสต่อข้อสัมมาปฏิบัติธรรมแลโอวาทานุสาสนีย์ของท่าน ตั้งใจพยาบาลท่านอย่างเต็มอกเต็มใจไม่มีความรังเกียจ

แม้องค์ท่านเองก็ได้แสดงความพอใจฝากไว้ว่า

*"ฉันมีความยินดีแลพอใจเป็นที่ยิ่ง ในการที่พวกเธอทุก ๆ รูปพากันออกกำลังกายกำลังใจ มี**ฉันทะ**เป็นอันเดียวกัน มาปฏิบัติฉันให้ได้รับความสุข แม้ต้องอดหลับนอนทั้งกลางวันทั้งกลางคืนก็ไม่มีความท้อถอย นี่เป็นการปฏิบัติที่ชอบยิ่งของพวกเธอ*

แต่การปฏิบัติฉันคราวนี้ อย่าพากันเข้าใจว่า จะเอาชีวิตร่างกายของฉันไว้ ให้พากันตั้งใจว่าปฏิบัติบูชาคุณเพื่อเอาส่วนบุญกุศลเท่านั้น แลจงพากันมีความสุขความเจริญในพระพุทธศาสนา ทุก ๆ คนเถิด"

๑๑๘. เหตุการณ์วันก่อนมรณภาพ

ศิษย์ใกล้ชิดได้บันทึกเหตุการณ์วันก่อนมรณภาพของหลวงปู่ใหญ่ **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ดังนี้ :-

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ นั่งเป็นพระอุปัชฌาย์

คุณสุดใจ ศุภสร หลานชายได้บวชและปรนนิบัติรับใช้ท่านเคยเล่าให้ฟังว่า ท่านสั่งให้คนหามท่านไปนั่งเป็นพระอุปัชฌาย์ในโบสถ์วัดบรมนิวาส ข้างพระหลานชายท้วงติงว่า ขอให้พระรูปอื่นไปทำหน้าที่แทนก็ได้ ท่านดุหลานชายทันทีว่า ***"มึงเข้าใจว่ากูจะไม่ตายยังงั้นหรือ ก่อนตายควรทำประโยชน์เท่าที่จะทำได้จึงจะชอบ"***

หลังจากนั้นอีก ๗ วัน ท่านก็มรณภาพ

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะศิษย์หล่อรูปเหมือนถวาย พร้อมกล่าวทำวัตรขอขมา

ฝ่ายคณะสัปปุรุษทั้งหลาย ทั้งที่อยู่ในกรุงเทพฯ และอยู่ในมณฑล จังหวัดต่าง ๆ ที่พากันมีความปีติยินดีต่อคุณธรรมของท่าน ได้พากันสละทุนทรัพย์เพื่อพยาบาลท่าน และหล่อรูปแทนองค์ของ

ท่านไว้เพื่อสักการะบูชา รูปนั้นสำเร็จด้วยโลหะธาตุ และมีลักษณะสมส่วนกับองค์ของท่าน หล่อ ณ วันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ข้อนี้นับว่าเป็นนิมิตเครื่องหมายคุณความดีของท่านด้วย แลเป็นเครื่องหมายว่า คณะสัปปุรุษทั้งหลาย ต่างพากันปลูกศรัทธาเลื่อมใส มีใจมั่นคงแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม แลคารวธรรมให้ปรากฏ นับว่าเป็นเนติอันดีงามประเภทหนึ่ง

ส่วนนายช่างหล่อทำรูปสำเร็จเรียบร้อยดีแล้ว ได้นำมาในคืนวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลาประมาณ ๔ ทุ่มเศษ

การหล่อรูปเหมือนพ่อแม่ครูอาจารย์ ผู้คนส่วนใหญ่ในสมัยนั้นล้วนมีความเห็นว่า หากท่านยังมีชีวิตอยู่แล้วหล่อรูปเหมือนท่านไว้ จะเป็นการแช่งให้ท่านตายไว ๆ เป็นลางไม่ดี และไม่นิยมทำ แต่สำหรับท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ กลับมีความเห็นว่า "หากท่านตายไปแล้ว รูปเหมือนที่หล่อจะเหมือนองค์จริงหรือไม่ และจะทราบได้อย่างไรว่า ท่านพึงพอใจหรือไม่"

ดังนั้น เมื่อคณะศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันหล่อรูปแทนองค์ท่านมาถวาย ท่านได้เห็นรูปแล้ว **เหมือนองค์ท่านมาก** ท่านก็แสดงอาการให้เห็นว่าเป็นที่พอใจ จึงได้ให้รางวัลแก่นายช่างด้วยตนเอง

(รูปเหมือนของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ปัจจุบันประดิษฐานด้านข้าง**พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล** ใน**ศาลาอุรุพงศ์**)

ต่อจากกาลนี้ คณะสงฆ์ มีพระเถรานุเถระเป็นประธาน ได้ขอขมาโทษท่านตามสมณวัตร ท่านก็ได้**อัจโยโทษ** แลให้ศีลให้พรตามควร

วันนี้เป็นวันเข้าปุริมพรรษา พอรุ่งขึ้นก็เป็นวันมรณภาพ วันเช่นนี้ตามปกติพระสงฆ์ต่างวัดได้เคยพากันมาทำวัตรท่าน ได้มีพระสงฆ์มาทำวัตรท่านเป็นอันมาก แต่ได้ผลตรงกันข้าม คือ **กลายเป็นการมาบูชาศพท่านไป**

อาการก่อนหน้าวันมรณภาพ ท่านหยุดฉันหมาก ๒-๓ วัน ตามปกติเคยฉันอยู่เสมอ ท่านเคยสั่งไว้ให้เป็นที่สังเกตว่า ***"ถ้าวันใดไม่ฉันหมาก ให้เข้าใจว่าไม่สบายมาก"*** ส่วนอาหารนั้นฉันได้แต่นมแลแป้ง ในวันมรณภาพไม่ฉันอะไรเลย

ในตอนเช้าวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านพูดว่า *"วันนี้ไม่ต้องฉันก็ได้"* เท่าที่สังเกตอาการของท่าน แสดงให้เห็นว่ามีอาการสงบดี แม้ถึงนายแพทย์ตรวจดูอาการแล้วก็รับรองว่า อาการดีขึ้น

เวลาล่วงไปได้ ๑๑.๓๐ น. (เช้า ๕ โมง ๓๐ นาที) ท่านถามผู้ปฏิบัติอยู่ใกล้ชิดว่า *"เวลาได้เท่าไร?"* เมื่อได้รับตอบแล้ว จึงสั่งให้ผู้พยาบาลช่วยพยุงลุกขึ้นนั่ง นั่งอยู่ได้สักครู่หนึ่ง สั่งให้พยุงลงนอน คราวนี้ท่านมีบัญชาว่า ***"ทุกขเวทนามีหน้าตาอย่างนี้เทียวหรือ"*** (เข้าใจว่าท่านคงทำความรู้สึกองค์ท่านได้เป็นอย่างดี ตรงกับคำว่า**มีชัยชนะอันยึดมั่นได้แล้ว**) จึงสั่งให้เอาฉากกั้น แล้วสั่งให้พยุงองค์ท่านขึ้นนั่งให้ตรง ทำอาการประหนึ่งว่าจะยกมือขึ้นมาประนมไว้ที่หน้าอก **ลมอัสสาสะ-ปัสสาสะก็ดับลงเพียงเท่านี้** โดยนัยน์ตาทั้งสองข้างคงหลับสนิทดีอย่างนอนหลับไปตามธรรมดา

ในระหว่างนี้ สงัดจากการพลุกพล่าน เพราะพระภิกษุสามเณรไปฉันเพล คงเหลือแต่พระที่ปฏิบัติประจำ ๒-๓ รูป แลผู้พยาบาลเพียง ๒-๓ คนเท่านั้น

รวมเวลาอาพาธที่เดินไปมาไม่ได้ จนถึงวันมรณภาพ ๘ เดือน กับเศษ ๗ วัน

ท่านหลวงปู่ใหญ่ -พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) มรณภาพวันอังคารที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลา ๑๑.๔๐ น. ในอิริยาบถนั่ง ด้วยอาการสงบ ปราศจากความกระวนกระวาย ณ ห้องกลางกุฏิหอเขียว วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร แขวงรองเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร สิริรวมอายุได้ ๗๗ ปี พรรษา ๕๖

รูปเหมือนหลวงปู่ใหญ่

ประดิษฐานในศาลาอุรุพงศ์ วัดบรมนิวาส

๑๑๙. การบำเพ็ญกุศลศพหลวงปู่ใหญ่ฯ

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา ได้พระราชทานน้ำอาบศพ แลได้รับพระราชทานโกศโถมีรองสองชั้น ฉัตรเบญจา ๔ ต้น ประกอบโกศเป็นเกียรติยศ

เมื่อจัดการท่านเข้าโกศเรียบร้อยแล้ว ได้กำหนดการบำเพ็ญบุญถวายตามประเพณีนิยมเป็นการใหญ่ ๓ ครั้ง คือ **๗ วันต้น** คณะบรรพชิตทำถวาย **๕๐ วัน** คณะอุบาสิกาทำถวาย **๑๐๐ วัน** คณะอุบาสกทำถวาย ส่วน ๗ วันในระหว่าง ๆ ได้มีคณะศิษยานุศิษย์แลคณะสัปปุรุษพากันทำถวายทุก ๆ ๗ วันมิได้ขาด แลจัดดอกไม้สดเปลี่ยนหัตถโกศลบูชาศพทุก ๆ ๗ วัน ในระหว่างแห่ง ๗ วัน ได้มีการสวดพระอภิธรรมทุก ๆ วัน คณะอุบาสิกาได้พากันจัดของมาถวายพระภิกษุ สามเณร และนำเครื่องสักการะมาบูชาศพมิได้ขาด

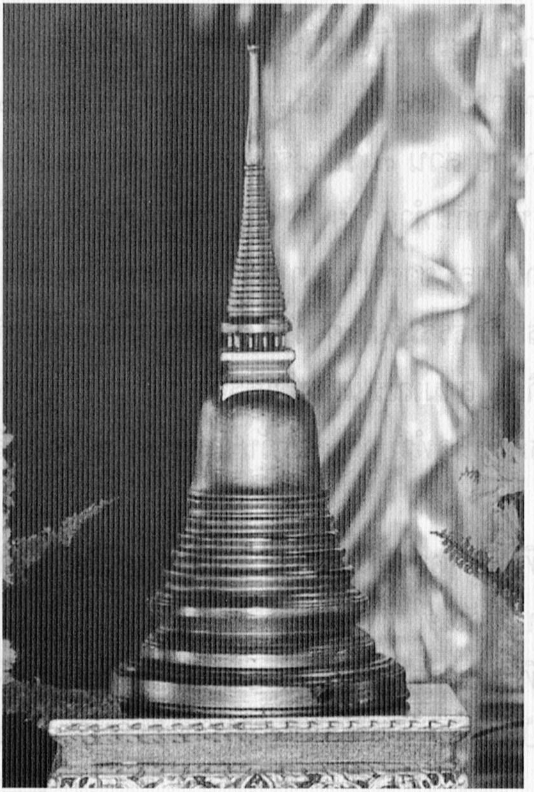
การกำหนดทำบุญ ๑๐๐ วัน แลพระราชทานเพลิง มีรายการดังนี้

วันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เริ่มพิธีสวดมนต์ ๑๐๐ วัน แลมีเทศนา ๑ กัณฑ์

วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ อังคาสพระสงฆ์ เพลแล้วมีเทศน์แลบังสุกุล เวลาเย็นมีเทศน์ศราทธพรต เวลากลางคืนมีสวดพระธรรม

วันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ นี้ มีอังคาสพระสงฆ์ทั้งเช้าแลเพล เวลา ๑๓.๐๐ นาฬิกา เคลื่อนโกศสู่เมรุซึ่งตั้งอยู่ในวัดนั้นเอง มีเทศน์บังสุกุลตลอดไปจนกว่าจะสดับปกรณ์ของหลวง เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา พระราชทานเพลิง

วันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลาเช้ามี ๓ หาบ เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา สวดมนต์ทำบุญอัฏฐิ อังคาสพระสงฆ์ เสร็จแล้วมีเทศน์บังสุกุลแล้วบรรจุอัฏฐิ เป็นเสร็จงาน ฯ.

๑๒๐. สมณศักดิ์และผลงานสำคัญ

สมณศักดิ์

หลวงปู่ใหญ่ – พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามลำดับ ดังนี้ :-

๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ เป็นพระครูสัญญาบัตร ที่ **พระครูวิจิตรธรรมภาณี**

๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระญาณรักขิต**

๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชกวี**

๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพโมลี**

ปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ถูกถอดสมณศักดิ์จากตำแหน่ง **พระเทพโมลี**

๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้รับคืนสมณศักดิ์ที่ **พระธรรมมหาธีรราชมุนี** เทียบพระราชาคณะชั้นเทพ

๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖ เป็น **พระโพธิวงศาจารย์** เทียบพระราชาคณะชั้นธรรม

๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์พระราชาคณะชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะ ที่ **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** เจ้าคณะรองฝ่ายอรัญวาสี อันเป็นสมณศักดิ์สูงสุดของท่าน และเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะรูปแรกของภาคอิสาน มีนามจารึกตามหิรัญบัตร ดังนี้

"พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ญาณวิสุทธจริยาปริณายก ตรีปิฎกคุณาลังการ นานาสถานราชคมณีย์ สาธูการีธรรมากร สุนทรศีลาทิขันธ์"

มีฐานานุกรม ๖ รูป ได้แก่ **พระครูปลัดนิพัทธโพธิพงศ์ ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ และ พระครูใบฎีกา ๑**

อนึ่ง ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ ได้ตั้ง**หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** เป็นพระฐานานุกรม ที่ **พระครูวินัยธร**

ผลงานสำคัญ

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) มีผลงานมากมาย เฉพาะที่สำคัญมีดังนี้ :-

๑. การปกครองวัด ได้แก่

พ.ศ. ๒๔๓๒ **เจ้าอาวาส วัดมหามาตยาราม** เมืองนครจำปาศักดิ์ (สมัยนั้นอยู่ในอาณาเขตของประเทศไทย)

พ.ศ. ๒๔๓๗ **ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดเทพศิรินทราวาส** เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๓๙ **เจ้าอาวาส วัดสุปัฏนาราม** อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๔๔๗ **เจ้าอาวาส วัดบรมนิวาส** เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๗๑ **เจ้าอาวาส วัดเจดีย์หลวง** อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๒. การปกครองคณะ ได้แก่

พ.ศ. ๒๔๓๑ **เจ้าคณะสังฆปาโมกข์ เมืองนครจำปาศักดิ์**

พ.ศ. ๒๔๓๓ **เจ้าคณะใหญ่นครจำปาศักดิ์** เมืองนครจำปาศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๔๒ **เจ้าคณะมณฑลอิสาน** พำนักที่วัดสุปัฏนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๔๕๑ **เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี**

พ.ศ. ๒๔๕๒ **เจ้าคณะมณฑลราชบุรี**

พ.ศ. ๒๔๕๓ **เจ้าคณะมณฑลหัวเมืองกรุงเทพฯ**

๓. การสร้างและบูรณะวัด ได้แก่

๓.๑ วัดสุภรัตนาราม ตำบลคูเมือง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมมือกับพระสงฆ์และประชาชน สร้างวัดขึ้นในพื้นที่ป่าดงที่อยู่ระหว่างวัดบ้านค้อ กับวัดบ้านหวาง เมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๔๔๐ เริ่มลงมือปรับพื้นที่ ถางป่า ถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ขอตั้งเป็นสำนักสงฆ์ และปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา

และผูกพัทธสีมา เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมายตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

๓.๒ **วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร** กรุงเทพฯ บูรณะปฏิสังขรณ์วัดที่กำลังทรุดโทรมมาก ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มาจนทุกวันนี้ เริ่มด้วยการปรับปรุงบริเวณ ซ่อมแซมเสนาสนะ โบสถ์ วิหาร ศาลา กุฏิ ตัดถนนเข้าวัด สร้างศาลาการเปรียญ เป็นต้น

พ.ศ. ๒๔๔๙ ตัด**ถนนวัดบรมนิวาส** เพื่อออกสู่ถนนใหญ่ คือ ถนนพระราม ๑

พ.ศ. ๒๔๕๐ สร้าง**กุฏิปัทมราช**

พ.ศ. ๒๔๕๓ สร้าง**กุฏิยุทธนา**

พ.ศ. ๒๔๕๔ สร้างศาลาการเปรียญ ชื่อ **ศาลาอุรุพงศ์**

พ.ศ. ๒๔๖๑ สร้าง**กุฏิเพิ่มโชฎึก**

พ.ศ. ๒๔๖๕ สร้าง**กุฏิผ่องดำรง ธรรมาชีวะ**

๓.๓ **วัดสิริจันทรนิมิต** อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ท่านได้ร่วมกับ**พระครูปลัดอ่ำ** (พระน้องชาย) และศรัทธาญาติโยม สร้างวัดขึ้นที่**เชิงเขาบ่องาม** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่บนเขา คือ **พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล** ส่วนวัดนั้น ตอนเริ่มแรกเรียกว่า **วัดเขาพระงาม** จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** ทรงพระราชทานนามใหม่ว่า **วัดสิริจันทรนิมิต**

๓.๔ **วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร** อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดที่ถูกทิ้งร้างมานาน ให้เป็นวัดที่สมบูรณ์มา

จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ รวม ๓ สังฆาวาส กับ ๑ พุทธาวาส ขึ้นเป็นวัดเดียวกัน คือ **วัดเจดีย์หลวง** ทำการวางผังและปรับปรุงบริเวณ บูรณะปฏิสังขรณ์**พระวิหารหลวง** อนุรักษ์และปฏิสังขรณ์**พระธาตุเจดีย์หลวง** สร้างกุฏิสงฆ์ เสนาสนะ ต่าง ๆ จนวัดมีความสมบูรณ์ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

๓.๕ วัดบวรมงคล เชิงสะพานกรุงธน (สะพานซังฮี้) โดยปฏิสังขรณ์โบสถ์และวิหารคด

๓.๖ วัดกลางบ้านแป้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ได้**สร้างมณฑปพระพุทธบาท**

๔. ด้านพระปริยัติธรรม

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ให้ความสำคัญทั้งด้านปริยัติและการปฏิบัติ ในด้านปริยัติท่านได้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นในวัดบรมนิวาส ชื่อ **โรงเรียนสุ่นวิทยานุกูล** ท่านเองได้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมด้วย และเป็นกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย ท่านได้ริเริ่มตั้งโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม**ที่วัดเจดีย์หลวง** ต่อมาได้จัดเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรม และกลายเป็นศูนย์กลางการเรียนพระปริยัติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่

ที่วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ ในสมัย**พระปัญญาพิศาลเถร** (หนู) เจ้าอาวาสรูปที่ ๕ ได้เห็นความสำคัญของการศึกษา จึงเปิดการเรียนการสอนขึ้นในวัด โดยขอครูจากวัดบรมนิวาส สมัยที่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์เป็นเจ้าอาวาส ให้มาถวายความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร

ภายในวัด และส่งบัญชีสอบในนามวัดบรมนิวาส ทำให้มีพระเณรเป็นมหาเปรียญมากขึ้น เช่น พระมหาหลี พระมหานาม พระมหาจารย์ พระมหาผุย เป็นต้น ทางสำนักเรียนจึงขอแยกออกจากวัดบรมนิวาสมาตั้งสำนักเรียนขึ้นเอง

๕. การตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไทยในเมืองอุบลฯ และมณฑลอิสาน

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นพระมหาเถระที่มีแนวคิดกว้างไกล โดยเฉพาะในเรื่องการจัดการศึกษาในรูปโรงเรียนให้กับพระเณรและประชาชน มีการตั้งโรงเรียนสอนทั้งด้านพระปริยัติธรรมให้แก่พระเณร และเปิดโรงเรียนสอนภาษาไทยสำหรับประชาชน โดยเปิดเป็นโรงเรียนในวัด เริ่มที่จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาได้ขยายไปครอบคลุมทุกจังหวัดในมณฑลอิสาน เป็นการสนองพระปณิธานของ**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕** ที่มีพระบรมราโชบายที่จะ**จัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์** ทำให้ประชาชนชาวไทยได้รับการศึกษาในโรงเรียนสมัยใหม่ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ได้จัดให้มีโรงเรียนในวัดครอบคลุมทุกจังหวัดในมณฑลอิสาน แล้วขยายออกไปยังมณฑลต่าง ๆ จนทั่วประเทศ ท่านจึงเป็นที่โปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นอย่างมาก และถือเป็นคุณูปการอันยิ่งใหญ่แก่ปวงชนชาวไทย ที่มีโอกาสได้รับการศึกษาในรูปโรงเรียนจนพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

๖. งานเผยแผ่ธรรมไปสู่ประชาชน

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้ชื่อว่า**เป็นปราชญ์ในทางธรรม** ท่านมีความรู้ความสามารถสูง มีความเฉลียวฉลาดและปฏิภาณไหวพริบเป็นเยี่ยม เป็นนักเทศน์ที่มีสำนวนโวหาร ในเวลาปกติทั่วไปท่านจะแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพระภิกษุ สามเณร และอุบาสก อุบาสิกา ที่มาทำบุญที่วัดอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะการแสดงธรรมทุกวันพระในช่วงเข้าพรรษา คณะศิษย์ได้จดบันทึกแล้วพิมพ์เป็นหนังสือออกเผยแพร่แจกจ่ายเป็นธรรมทานแก่ผู้สนใจได้อ่านเพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้กว้างขวางออกไปอีกด้วย โดยท่านมีดำริว่า คนที่มาฟังพระธรรมเทศนามีจำนวนไม่มากนัก ถ้าหากเอาเนื้อหาที่ได้แสดงพระธรรมเทศนาได้จัดพิมพ์เผยแพร่ จำนวนคนที่ได้อ่านได้เข้าใจเนื้อหาสาระของธรรมจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอีกมาก

หนังสือพระธรรมเทศนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ได้มีผู้ใจบุญจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น

หนังสือ**พุทธคุณเทศนากับอริยสัจกถา** เป็นการรวบรวมพระธรรมเทศนาในวันพระระหว่างเข้าพรรษา ที่วัดบรมนิวาส ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖

หนังสือ**รัตนไตรวิภาค** เป็นคำบรรยายในการแสดงธรรมในระหว่างเข้าพรรษาที่วัดบรมนิวาส ปี พ.ศ. ๒๔๖๘ พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานศพของ**นางสุ่น** และ**นางสาวเปล่ง สิริอัศวรักษ์** เดือนเมษายน ๒๔๗๑

หนังสือ**มงคลสุตตวิภาคบรรยายและทศบารมีวิภาค** เป็นคำบรรยายในการแสดงพระธรรมเทศนาระหว่างเข้าพรรษาที่วัดบรมนิวาส ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐

หนังสือ**ธรรมรัตนกถา** พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานศพ**พระยาไกรเพ็ชร์รัตนสงคราม** พ.ศ. ๒๔๕๗

คำเทศนาแสดงธรรมของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ แม้จะแสดงไว้เป็นเวลาร้อยกว่าปีมาแล้ว เนื้อหาก็ยังลึกซึ้ง ทันสมัย มีคุณค่าแก่การศึกษาอย่างยิ่ง ทางวัดบรมนิวาสได้ทำการรวบรวมพิมพ์เป็นชุด ซึ่งมีหลายเล่มต่อเนื่องกัน นอกจากนี้คณะศิษย์หลวงปู่จาม มหาปุญฺโญ ก็ได้จัดพิมพ์รวมเล่มเช่นกัน นับเป็นเอกสารที่น่าศึกษาและมีคุณค่าอย่างยิ่ง

๗. ผลงานด้านการประพันธ์

นอกจากท่านเป็นนักเทศน์ชั้นเยี่ยมแล้ว ผลงานด้านการประพันธ์ของท่านก็มีจำนวนมาก มีทั้งบทความ ร้อยแก้ว และบทประพันธ์ที่เป็นร้อยกรอง จำนวนมาก มีการจัดพิมพ์เผยแพร่อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

งานประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ได้แก่

- หนังสือ **อตฺตปวตฺติ** เป็นการเขียนประวัติของท่านเอง เริ่มตั้งแต่วัยเด็ก การบรรพชาอุปสมบทการศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติงานในตำแหน่งต่าง ๆ ต่อเนื่องมาจนถึงอายุ ๗๐ ปี ได้พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในงานทำบุญอายุครบรอบ ๗๐ ปีบริบูรณ์ เมื่อ

วันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙

- หนังสือ **นิสสยโกศลวกานุศาสน์และเขมสรณคมน์ วิธีเจริญสมถะและวิปัสสนาภูมิ** พิมพ์แจกเป็นธรรมทานในงานศพของ**นางเพ็ชร เกษตรนิวาส** (บุญเลี่ยม) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐
- หนังสือ **คิริมานนทสูตร**

ฯลฯ

งานประพันธ์ประเภทร้อยกรอง

ส่วนใหญ่จะเป็นบทประพันธ์ในภาษาอิสาน เช่น **กาพย์ปู่สอนหลาน กาพย์หลานสอนปู่ กาพย์พระใหญ่เขาพระงาม กาพย์พระยาช้างฉัททันต์ กาพย์โลกนิติ กาพย์รถไฟ** เป็นต้น

จากพระธรรมเทศนา ผลงานประพันธ์อันทรงคุณค่าจำนวนมากมาย การทุ่มเทเพื่อจัดการศึกษาให้แก่พระเณร และประชาชนตลอดชีวิตของท่าน ทำให้ประชาชนได้มีความรู้ทั้งทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และวิชาการทั่วไป ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ จึงได้รับการถวายฉายาจากลูกศิษย์ลูกหา และประชาชนทั่วไปว่า **'ปราชญ์แห่งยุคสมัย'** โดยแท้.

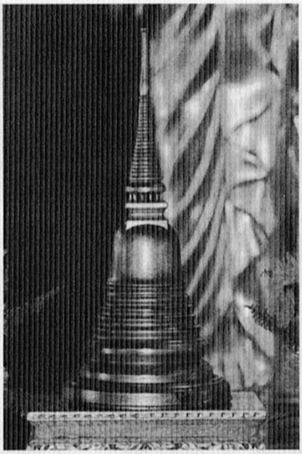
การสร้างอนุสาวรีย์พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

อนุสาวรีย์พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) ตั้งอยู่ที่**ทุ่งศรีเมือง** ในเมืองอุบลราชธานี ประชาชนชาวจังหวัดอุบลฯ ร่วมใจ

กันสร้างอนุสาวรีย์นี้ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่สักการะ และเป็นอนุสาวรีย์แห่งเกียรติคุณของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) ที่เป็นผู้ส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาในภาคอิสานอย่างกว้างขวาง อีกทั้งได้รับยกย่องว่าเป็นจอมปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านคันถธุระ (งานด้านการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า) และวิปัสสนาธุระ (งานที่มุ่งอบรมให้เกิดปัญญาโดยการปล่อยวางภาระทั้งปวง)

เมื่อครั้งที่ชาวอุบลราชธานีตั้งใจที่จะก่อสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺโส อ้วน) นั้น ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี เจ้าอาวาสวัดนรนาถสุนทริการาม กรุงเทพมหานคร (ต่อมาได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็น สมเด็จพระมหามุนีวงศ์) ได้ท้วงติงว่า หากจะสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺโส อ้วน) ก็จะต้องสร้างอนุสาวรีย์ของเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) เสียก่อน พร้อมนำไปอ่านคำจารึกของสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ที่ "หอเขียว" ในวัดบรมนิวาส ที่เขียนไว้ดังนี้

"หากผู้ใดจะเชิดชูข้าพเจ้าไม่ว่ากรณีใด ๆ ขอให้เชิดชูท่านเจ้าพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) ซึ่งเป็นพระอาจารย์ที่เคารพของข้าพเจ้าก่อน เพราะว่าถ้าไม่มีพระอาจารย์ท่านนี้ ความดีที่จะเชิดชูข้าพเจ้าก็คงไม่มีบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามนี้ ข้าพเจ้าจะไม่ยอมรับการเชิดชูนั้น ๆ เป็นอันขาด"

ด้วยเหตุนี้จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมโครงการใหม่ เพื่อให้เป็นไปตามความตั้งใจของสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ ที่ต้องการแสดงความกตัญญูต่อพระอาจารย์ของท่าน.

****

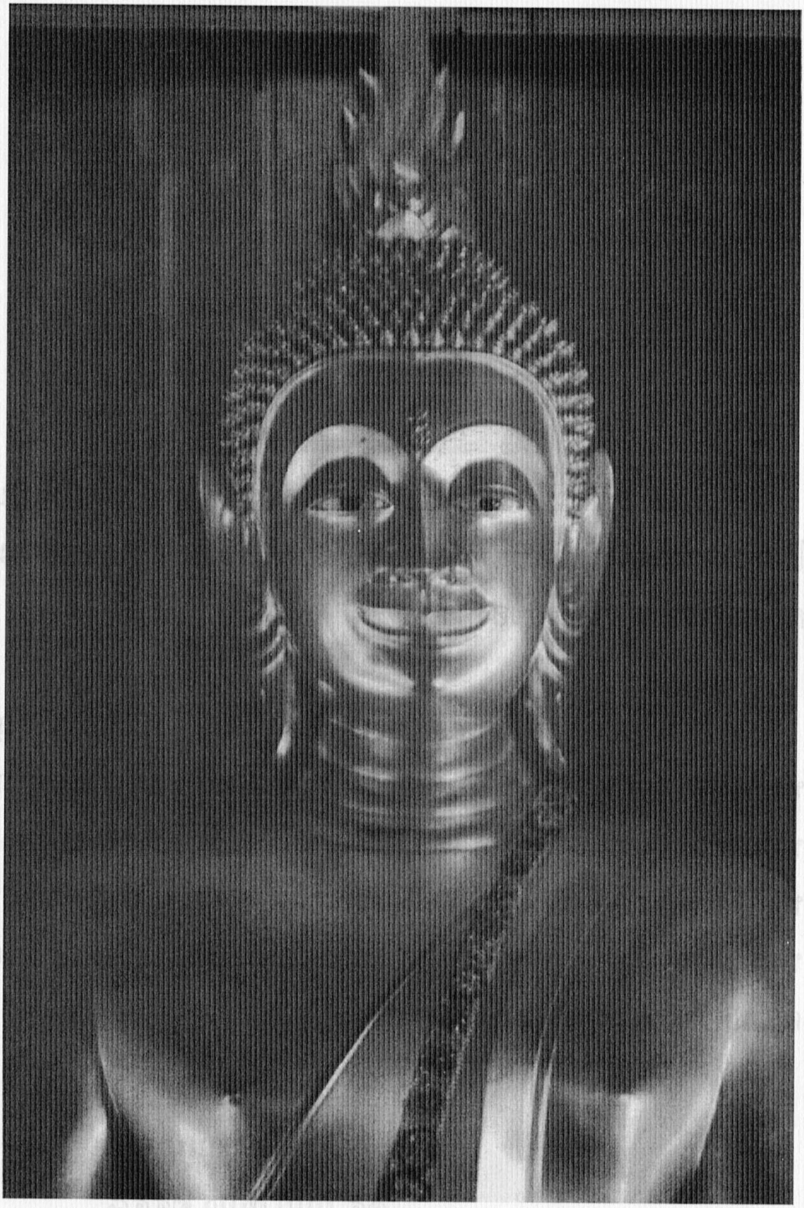
การเรียบเรียงประวัติของ**ท่านหลวงปู่ใหญ่ – พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)** ตั้งแต่ต้นมาจนบัดนี้ ก็นับว่าสมบูรณ์พอสมควร หากมีสิ่งใด ตอนใด ที่ไม่เหมาะไม่สมด้วยประการทั้งปวง ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ ด้วยรู้เท่าไม่ถึงการ ก็ตาม ผม-นายปฐม นิคมานนท์ ผู้เรียบเรียง ขอกราบเท้าขอขมากรรม**ท่านหลวงปู่ใหญ่** ด้วยความศรัทธาและเคารพสูงสุด ครับ

สังฆัง นะมามิ.

ปฐม นิคมานนท์

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เวลา ๑๓.๐๔ น.

พระพิชิตมารมัธยมพุทธกาล
พระประธานในศาลาอุรุพงศ์ วัดบรมนิวาส

ภาค ๒ :

พระธรรมเทศนา

และ

โอวาทธรรมคำสอน

๑. ปกิณกเทศนา (๘ กัณฑ์)

 ๑.๑ กัณฑ์ที่ ๑ พระคุณ ๖

 ๑.๒ กัณฑ์ที่ ๒ คุณแห่งพระพุทธ

 ๑.๓ กัณฑ์ที่ ๓ คุณแห่งพระธรรม

 ๑.๔ กัณฑ์ที่ ๔ คุณแห่งพระสงฆ์

 ๑.๕ กัณฑ์ที่ ๕ คุณแห่งบิดามารดา

 ๑.๖ กัณฑ์ที่ ๖ คุณแห่งครูอาจารย์

 ๑.๗ กัณฑ์ที่ ๗ คุณแห่งพระราชามหากษัตริย์

 ๑.๘ กัณฑ์ที่ ๘ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

๒. ธรรมคุณกถา

๓. บัณฑิตลักษณกถา

๔. เมตตสุตตกถา

๕. ปรวัชชทัสสนานุสาสน์

๖. ขันธวิภาค

๗. จักรแก้ว วิชาน่ารู้

๘. มหานุภาพ

๙. เทศนาในวันวิสาขบุรณมี

๑๐. อัฏฐังคิกมรรค ๘

๑๑. คำตอบปัญหา

๑๒. คำแก้ปฤศณา

๑๓. กาพย์พระใหญ่เขาพระงาม

๑๔. ธรรมย่อ ของอธาตุ

๑. ปกิณกเทศนา (๘ กัณฑ์)

๑.๑ กัณฑ์ที่ ๑ พระคุณ ๖

(เชียงใหม่ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๗๑)

อิทานิ สนฺนิปติตาย พุทฺธปริสาย กาจิ ธมฺมีกถา กถิยเต, ตํ สุณาถ สาธุกนฺติ ฯ

วันนี้เป็นวันเสาร์ ท่านทั้งหลาย มีท่านผู้อำนวยการเป็นหัวหน้า พร้อมทั้งครูและนักเรียน ได้มาสันนิบาตในพระวิหาร**วัดเจดีย์หลวง**ที่นี้ มีประสงค์จะฟังพุทธโอวาทศาสนา คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ด้วยพวกเราชาวสยาม ล้วนเป็นพุทธบริษัทสืบเนื่องกันมาแต่บรรพบุรุษกว่า ๑,๐๐๐ ปีแล้ว ส่วนท่านที่เป็นผู้อำนวยการและเป็นครู มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาโดยมาก แต่นักเรียนการอบรมยังอ่อน เพราะยังเป็นเด็กมุ่งอยู่แต่การเล่าเรียนวิชาสำหรับโลกเท่านั้น ซึ่งท่านผู้เป็นหัวหน้าได้ชักชวนให้มีวันมาประชุมกันฟังพระธรรมเทศนา เช่นนี้ นับว่าเป็นการอบรมนิสัยของนักเรียนให้รู้จักคุณพระพุทธศาสนา

นักเรียนทั้งปวงพึงเข้าใจว่า เราเป็นชาวสยาม เป็นคนไทย จะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ตาม ต่างกันแต่วัยวะเล็กน้อยบางประการ ส่วนความสุขความทุกข์ บุญบาป และความปรารถนา อย่างเดียวกันหมด ข้อสำคัญต้องการความสุขด้วยกันทั้งสิ้น

ส่วนความสุขเกิดจากความรู้ความฉลาดเป็นมูล ความทุกข์เกิดจากความโง่เขลาเป็นมูล เพราะเหตุนั้นจึงต้องพากันมาเป็นนักเรียน ทรมานฝึกฝนตนได้รับความลำบากไม่ใช่น้อย ก็เพื่อจะกำจัดความโง่เขลาออกไปเสียจากตัว และเพื่อได้รับความรู้ความฉลาดในวิชาศิลปศาสตร์ สำหรับบำรุงความสุขแก่ตน และสำหรับบำรุงชาติและตระกูลของตน

ส่วนในทางพระพุทธศาสนา เป็นของสำคัญสำหรับชาติ ถ้ามีแต่วิชาศิลปศาสตร์สำหรับโลก ทางพุทธศาสนาไม่เข้าใจ ก็มีประโยชน์น้อย จะได้รับความสุขแต่เพียงชาติเดียวเท่านี้ เพราะพระพุทธศาสนาแสดงทางแห่งความสุขอันจะพึงได้ในชาตินี้ และทางแห่งความสุขอันจะพึงได้ในชาติหน้า และทางแห่งความสุขคือพระนิพพาน ซึ่งพ้นจากชาตินี้และชาติหน้า

ในวันนี้ จะแสดงข้อสำคัญอันนักเรียนควรรู้ไว้เป็นเบื้องต้นตามหลักพุทธศาสนา นักเรียนทุกคน ทั้งชายทั้งหญิง จะต้องรู้จัก **ที่ควรเคารพ ๖ ประการ เป็นหลักไว้ก่อน คือ พระพุทธเจ้า ๑ พระธรรม ๑ พระสงฆ์ ๑ มารดาบิดา ๑ ครูบาอาจารย์ ๑ พระเจ้าแผ่นดิน ๑** วัตถุทั้ง ๖ ประการนี้ เป็นที่ควรเคารพนอบนบนับถือ

พระพุทธเจ้า ซึ่งว่าเป็นที่ควรเคารพนับถือนั้น เพราะพระองค์ท่านเป็นผู้ประเสริฐ ทรงไว้ซึ่ง**พระปัญญาคุณ พระกรุณาคุณ** และ**พระวิสุทธิคุณ** พระคุณทั้ง ๓ นี้ เป็นพยานปรากฏอยู่ในหมู่พุทธบริษัทพากันได้รับความสุข เพราะพระคุณทั้ง ๓ เป็นเครื่องเตือนใจ ได้พากันประพฤติดีเป็นผลจนทุกวันนี้

พระธรรม ซึ่งว่าเป็นที่เคารพนับถือนั้น เพราะมีพระคุณอันประเสริฐทรงไว้ซึ่งผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกต่ำ เป็นพยานแก่ผู้ปฏิบัติจนทุกวันนี้

พระสงฆ์ ซึ่งว่าเป็นที่ควรเคารพนับถือนั้น เพราะทรงไว้ซึ่งธรรมอันประเสริฐ อันเนื่องมาแต่พระพุทธเจ้าให้พวกเราผู้เกิดมา ณ กาลอันเป็นภายหลัง ได้ศึกษาปฏิบัติตาม ได้ผลเป็นสุขจนทุกวันนี้

มารดาบิดา ซึ่งว่าเป็นที่ควรเคารพนับถือนั้น เพราะท่านได้เลี้ยงดูบุตรและธิดามาเป็นอย่างดี หวังความสุขความเจริญแก่บุตรและธิดาเป็นอย่างยิ่ง รักเสมอด้วยชีวิต เพราะเหตุนั้นผู้เป็นบุตรและธิดาก็จำจะต้องรักมารดาบิดาเสมอด้วยชีวิตเหมือนกัน จึงว่ามารดาบิดาเป็นที่ควรเคารพตลอดชีวิต

ครูบาอาจารย์ ซึ่งว่าเป็นที่ควรเคารพนับถือนั้น เพราะครูบาอาจารย์เป็นผู้ฝึกฝนให้ความรู้ความฉลาด คือวิชาศิลปะเป็นเครื่องมือสำหรับทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นสมบัติสำหรับติดตัวไปจนวันตาย การที่ท่านสั่งสอนก็ย่อมสำเร็จด้วยเมตตากรุณา หวังความเจริญแก่สานุศิษย์ มิใช่จะสอนแต่วิชาศิลปะเพียงเท่านั้น ยังต้องแนะนำตักเตือนในทางจรรยาให้เป็นสุภาพบุรุษสุภาพสตรี วิชาศิลปะและจรรยา

อันสานุศิษย์ได้จากครูบาอาจารย์ ย่อมเป็นอาภรณ์เครื่องประดับอยู่กับตัวตลอดวันตาย เพราะเหตุนั้น ครูบาอาจารย์จึงเป็นที่ควรเคารพโดยแท้

พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งว่าเป็นที่ควรเคารพนั้น เพราะเป็นยอดเป็นจอมของประเทศ เป็นที่พึ่งของประเทศ ที่เรียกกันโดยคำสามัญว่า**เจ้าชีวิต** เพราะชีวิตอย่างไพร่บ้านพลเมืองทั้งหลายอยู่ในความบริหารปกครองของท่าน ถ้าประเทศไม่มีเจ้าชีวิต ชีวิตของมนุษย์ในประเทศนั้นอาจจักเป็นอันตรายได้โดยพลัน แม้ประเทศที่มีเจ้าชีวิตคอยระวังรักษาอยู่อย่างทุกวันนี้ ก็ยังมีผู้ลอบลักฆ่าฟันกันตายอยู่บ่อยๆ

ผู้เป็นเจ้าชีวิตมิใช่จะบริหารแต่เพียงชีวิตอย่างเดียวเท่านั้นก็หาไม่ บรรดาครอบครัวและทรัพย์สมบัติของประชาชนทั้งปวงก็ตกอยู่ในความบริหารของพระเจ้าแผ่นดินด้วย เป็นต้นว่า มีผู้บังอาจเบียดเบียนชีวิตหรือบุตรภรรยาและทรัพย์สมบัติของฝ่ายหนึ่ง ท่านต้องให้ไต่สวนจับกุมฝ่ายที่ทำผิดมาลงพระราชอาชญาตามโทษานุโทษแก้แค้นแทนผู้ถูกทำร้าย อาศัยเหตุนั้นจึงมีเนมิตตกะพระนามว่า**พระเจ้าอยู่หัว**บ้าง **เจ้าชีวิต**บ้าง ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าแผ่นดินจึงเป็นที่ควรเคารพอย่างยิ่ง

ต่อไปนี้จักอธิบาย**อาการแห่งการเคารพ**ไว้พอได้ใจความ ในพระพุทธศาสนา ยก**ศีล ๕** ขึ้นไว้เป็นข้อปฏิบัติให้เป็นคนดีสำหรับโลกให้ชื่อว่า**เว้นจากเวร ๕ ข้อ**

ข้อที่ ๑ คือ ให้ตั้งเจตนาว่า **ปาณาติปาตา เวรมณี** เราจักเว้นจากการเบียดเบียนชีวิตและร่างกายแห่งผู้อื่นด้วยกายของตน และจะไม่บังคับให้ผู้อื่นเบียดเบียนผู้อื่นด้วย

ข้อที่ ๒ คือ ให้ตั้งเจตนาว่า **อทินนาทานา เวรมณี** เราจักเว้นจากการเบียดเบียนคือลักเอาข้าวของของท่านผู้อื่นด้วยกายของตน และจักไม่บังคับผู้อื่นให้เบียดเบียนข้าวของของผู้อื่นด้วย

ข้อที่ ๓ คือ ให้ตั้งเจตนาว่า **กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี** เราจักเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือเว้นจากเล่นเมียท่าน ผู้หญิงให้เว้นการเล่นชู้จากผัวและเล่นผัวท่าน

ข้อที่ ๔ คือ ให้ตั้งเจตนาว่า **มุสาวาทา เวรมณี** เราจักเว้นจากการกล่าวคำเท็จคำไม่จริง และคำหยาบ คือคำด่าและคำสับส่อให้ท่านผิดกัน และคำเพ้อเจ้อไม่มีประโยชน์

ข้อที่ ๕ คือ ให้ตั้งเจตนาว่า **สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี** เราจักเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ต่อนี้ จักแนะนำให้รู้จัก**หัวใจแห่งศีล ๕** ให้จำง่าย คือให้เอาตัวของเราเป็นเครื่องวัดเป็นเครื่องเปรียบ คนทั้งโลกต่างกันแต่รูปพรรณสีสัณฐานเท่านั้น ส่วนความสุขความทุกข์ ความรักความชัง เป็นต้นเหมือนกันหมด จะผิดกันบ้างก็เพียงน้อยบ้างมากบ้างเท่านั้น **หัวใจศีล ๕** คือว่า **“สิ่งใดที่ตัวของเราไม่ชอบใจ อย่าเอาไปให้แก่ผู้อื่น”** เท่านี้

บัดนี้ จะต้องถาม ข้อ ๑ ต่างว่ามีผู้มาฆ่าฟันทุบต่อยตบตีเรา เราจะชอบใจไหม ต้องตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบอย่าเอาไปให้แก่คนอื่นเขา

ข้อ ๒ ต่างว่าเรามีสมบัติข้าวของ เรายังรักใคร่หวงแหนอยู่ มีผู้มาลักขโมยแย่งชิงเอาไป เราจะชอบใจไหม ต้องตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบ อย่าเอาไปให้แก่คนอื่นเขา

ข้อ ๓ ต่างว่าเรามีเมียหรือมีชู้ซึ่งเป็นที่รัก และมีผู้มาลอบลักช่วงชิงกรรมสิทธิ์ของเรา จะชอบใจไหม ต้องตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบอย่าเอาไปให้คนอื่นเขา

ข้อ ๔ ต่างว่ามีผู้มาโกหกล่อลวงเรา มีผู้มาด่าเรา มีผู้ไปสับส่อให้คนซึ่งเป็นที่รักของเรา หรือสับส่อให้เจ้านายซึ่งเป็นที่นับถือของเราโกรธเคียดเกลียดชังแก่เรา จะชอบใจไหม ต้องตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบอย่าเอาไปให้แก่คนอื่นเขา

ข้อ ๕ คนขี้เมาพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ พูดมากปากหลายหาความละอายมิได้ เป็นที่ชอบใจของเราไหม ต้องตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบเราอย่าเป็นคนขี้เมา

ผู้ที่เก็บสิ่งที่ตนไม่ชอบเสียสิ้น ไม่ต้องให้แก่ใคร แม้ตนของเราก็ไม่เก็บเอาไว้ ประพฤติได้เช่นนี้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในความเคารพต่อพระธรรม คือเคารพต่อศีล ๕ ด้วยว่าศีล ๕ เป็นพระธรรม คือเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

ผู้เคารพในพระธรรมอย่างเดียวเท่านั้น เป็นอันเคารพในพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ทั้งมารดาบิดา ครูบาอาจารย์ และพระเจ้า

แผ่นดิน ด้วยว่าท่านทั้งหลายมีความประสงค์ร่วมกัน คือมุ่งจะให้เราเป็นคนดีเท่านั้น

ถ้าเราทำตนให้เป็นศีล ๕ ได้แล้ว ก็เป็นอันหมดเวรหมดภัยหมดคดีที่จะต้องขึ้นโรงขึ้นศาล

ศีล ๕ กลายเป็นเครื่องรางสำหรับป้องกันภยันตราย อยู่ยงคงกระพันชาตรี โดยไม่มีใครทำอันตรายนั่นเอง ไม่ต้องไปเรียนวิชาอาคมให้ป่วยการเสียเวลา จึงชื่อว่าเราได้เคารพในท่านที่ควรเคารพ เพราะเหตุนั้น ควรตั้งใจรักษาแต่ศีล ๕ เท่านั้น

ต่างว่ารักษาให้เต็มทั้ง ๕ ไม่ได้ เพราะ**ปาณาติบาต**เว้นการฆ่าสัตว์ไม่ได้ เพราะต้องกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร ถ้ายังเว้นไม่ได้ ก็ให้เว้นการฆ่ามนุษย์ และเว้นการฆ่าสัตว์ที่มีคุณ มีวัวควายเป็นต้นเสีย ฆ่าแต่สัตว์ที่เป็นอาหารก็ยังดี คือดีกว่าผู้ฆ่ามนุษย์และฆ่าสัตว์ที่มีคุณ

แต่ให้เข้าใจไว้ว่า**ฆ่าสัตว์เป็นบาป** ศีล ๕ ขาด จะได้หาโอกาสหลีกเว้น ให้ศีล ๕ ของตนเต็มบริบูรณ์

แสดงสถานที่ควรเคารพ ๖ ประการ และย่นอาการแห่งการเคารพ คือเคารพในศีล ๕ อย่างเดียว ก็เป็นอันเคารพในที่ทั้ง ๖ ประการ พอให้เข้าใจความเพียงเท่านี้.

๑.๒ กัณฑ์ที่ ๒ คุณแห่งพระพุทธ

(เชียงใหม่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๗๑)

อิทานิ สนฺนิปติตาย ปริสาย พุทฺธคุณกถํ ภาสิสฺสามิ ตํ สุณาถ สมาคตาติ ฯ

ณ บัดนี้ เป็นวันที่นักเรียนบริษัทมาสันนิบาตครั้งที่ ๒ เพื่อจะฟังพระธรรมเทศนา ส่วนธรรมที่จักแสดงนั้นในวันต้นได้ตั้งกระทู้ไว้ คือ **ที่ควรเคารพ ๖ ประการ** มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น ต่อไปจักบรรยายพระคุณแห่งที่ควรเคารพนั้น ๆ โดยลำดับเป็นกัณฑ์ ๆ ไป

วันนี้จักแสดง**พระพุทธคุณกถา** ซึ่งเป็นเบื้องต้นก่อน ท่านทั้งหลายที่มาสมาคมจงตั้งใจฟังซึ่งพระพุทธคุณกถานั้น ทำประโยชน์ของตนให้สำเร็จเถิด

คำที่ว่า **พุทโธ** พระพุทธเจ้า นั้น จะถือเอาเนื้อความว่ากระไร คือหมายท่านผู้ใด ตอบว่า หมายความว่า ท่านผู้ตรัสรู้ของจริงด้วยตนโดยชอบ ชื่อว่าพระพุทธเจ้า

ท่านผู้ทรงพระนามว่า**พระพุทธเจ้า**นั้น โดยบุคลาธิษฐาน ท่านเป็น**มนุษย์อัศจรรย์**พระองค์หนึ่ง นับแต่นี้ถอยหลังขึ้นไปในระหว่าง ๒๕๐๐ ปีเศษ ท่านได้เกิดขึ้นมาในโลก ณ **เมืองกบิลพัสดุ์ ประเทศอินเดีย** เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เป็น**โคตมะ**โดยพระโคตร พระราชบิดาชื่อ**สุทโธทนะ** พระราชมารดาชื่อ**สิริมหามายา** พระนามของพระองค์ชื่อ**สิทธัตถะ** พระเทวีของพระองค์ชื่อ**ยโสธรา** พระโอรสของพระองค์ชื่อ**ราหุละ**

ตามในพระพุทธประวัติท่านแสดงไว้ว่า สมัยเมื่อพระองค์มาปฏิสนธิและประสูติพร้อมด้วยมหัศจรรย์ เป็นพระราชกุมารอันสมบูรณ์ด้วยมหาปุริสลักษณะ รูปสมบัติอันวิไลเลิศงามล้วนถ้วนทุกประการ จะหาสามัญชนผู้จักเสมอได้ด้วยยาก หากสำเร็จมาด้วย**บุพเพกตปุญญตา** คือพระกุศลบุญบารมีที่ได้ทรงอบรมมาแล้วแต่อเนกชาติ

ครั้นทรงพระเจริญขึ้นสมควรแก่การศึกษา พระองค์ก็ทรงศึกษาวิชาศิลปศาสตร์สำหรับราชตระกูลโดยไม่ต้องลำบาก สำเร็จทุกประการ เพราะพระปรีชาญาณสุขุมคัมภีรภาพยิ่งนัก ครั้นพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา พระราชบิดาให้ไปขอ**พระนางยโสธรา** ผู้ทรงรูปสมบัติเบญจกัลยาณี อันเป็นพระธิดาแห่ง**สากยวงศ์**ด้วยกันมาอภิเษกเป็นพระเทวี และทรงมอบราชสมบัติให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระมหาบุรุษราช**สิทธัตถะ** ทรงรับรัชทายาทครองราชย์เสวยกามสุขอยู่ได้ ๑๓ พรรษา พระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา

อันธรรมดาแห่งพุทธวิสัย หากมาเตือนให้ทรงเห็นความเกิด ความแก่ ความป่วยไข้ และความตาย ทั้ง ๔ ประการนี้ เป็น**ตัวทุกข์**เผาตนและผู้อื่นให้เร่าร้อนอยู่ทั่วโลก ทรงพระดำริอยู่แต่จะ**หาอุบายดับทุกข์**เหล่านี้ให้หลุดพ้นจากตน และจะช่วยสัตวโลกให้หลุดพ้นจากทุกข์เหล่านี้ด้วย

ทรงเห็นทางเดียวแต่**ออกบวชบำเพ็ญเนกขัมมพรหมจรรย์** เป็นเพศอันวิเวก จึงทรงตัดอาลัยในสุขสมบัติทั้งปวงเสีย เสด็จออกทรงเพศบรรพชาแสวงหาสันติธรรม คือ**พระนิพพาน**

เพราะว่าธรรมซึ่งมีว่า **พระนิพพาน**ดับเสียซึ่งกองทุกข์ทั้งสิ้น เสียงอันนี้ย่อมบันลือลั่นอยู่ในโลกเสมอ ก่อนแต่พระองค์อุบัติขึ้นในโลก แต่จะหาผู้บรรลุจริงไม่ได้

ในสมัยนั้น **อาฬารดาบส อุทกดาบส** ๒ คณาจารย์นี้ เขานิยมกันมาก ว่าเป็นพระอรหันต์ได้สำเร็จพระนิพพาน พระองค์จึงเข้าไปสู่สำนักขอศึกษาลัทธิ ในไม่ช้าพระองค์ก็ได้บรรลุคุณวุฒิเสมอด้วยอาจารย์ และทรงพิจารณาธรรมที่ตนได้บรรลุนั้น ทรงเห็นว่าเพียงแต่**รูปฌาน อรูปฌาน** คือ **อัฏฐสมาบัติ** เท่านั้น ยังเป็น**โลกิยฌาน**อยู่ หาใช่พระนิพพานไม่

แม้พระอาจารย์วิงวอนให้อยู่ช่วยสั่งสอนบริษัท พระองค์ก็มิได้ยินดี ปลีกพระองค์ออกเสียจากหมู่จากคณะไปบำเพ็ญตบะอยู่แต่โดยลำพังส่วนพระองค์ ๆ เดียว เริ่มกระทำความเพียร**ทุกรกิริยา** ถึงแก่กลั้นลมหายใจบ้าง อดอาหารหลาย ๆ วันบ้าง จนใกล้ต่อมรณะภายหลังได้พระสติ เห็นว่า ความเพียรกล้าเกินไป ถ้าตายเสียก็จักเสียประโยชน์ทั้งตนและผู้อื่น จึงทรงพยายามแสวงหาอาหารบำรุงร่างกายให้บริบูรณ์ แล้วยึด**รูปฌานทั้ง ๔** อาศัย**อานาปานสติฌาน**เป็นอารมณ์ ไม่เกี่ยวด้วยอารมณ์ภายนอก ให้เป็นบาทของ**วิปัสสนา**

แต่ทรงค้นคว้าทำความเพียรอยู่ได้ ๖ พรรษาล่วงไปแล้ว ครั้นทรงอาศัย**อานาปานสติฌาน**เป็นอารมณ์ ถึงวิสาขปุณณมีเดือน ๖ เพ็ญ พระจันทร์เสวยวิสาขนักษัตร พระองค์ได้อาศัยโคนต้นโพธิเป็นที่อาศัย น้อมจิตสู่**ฌานทั้ง ๔** ให้เป็นบาท แล้วยกจิตขึ้นสู่**วิปัสสนา**ดำเนินใน**ปฏิจจสมุปบาท**โดย**อนุโลม ปฏิโลม**

ในประถมยาม ได้สำเร็จ**บุพเพนิวาสญาณ** ระลึกชาติหนหลังได้ตลอดอเนกชาติ ตัดความสงสัยที่ว่าตายแล้วเกิดอีก หรือตายแล้วสูญไป ขาดออกจากใจ

ในมัชฌิมยาม ได้สำเร็จ**จุตูปปาตญาณ** รู้จุติปฏิสนธิของสัตว์ทั่วไป สัตว์ที่ได้ดีได้ชั่วมีกรรมเป็นผู้ตกแต่ง

ครั้นถึงปัจฉิมยาม ส่วนที่สุดแห่งราตรี พระองค์ได้สำเร็จ**อาสวักขยญาณ** รู้ความสิ้นไปแห่งอาสวกิเลส เป็น**สมุจเฉทปหาน**โดย**สยัมภูภาพ** ตรัสรู้ขึ้นด้วยตนเองมิได้อาศัยผู้อื่น เพราะเหตุนั้น จึงทรงเนมิตตกนามว่า **สัมมาสัมพุทโธ** แปลว่า พระผู้ตรัสรู้ของจริงด้วยตนเองโดยชอบ ดังนี้

ท่านผู้ที่มีประวัติตามนัยที่แสดงมานี้นั้นแล ชื่อว่า**พระพุทธเจ้า** ส่วนพระวรกายของพระองค์นั้นได้ล่วงลับดับสูญ คือเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว นับแต่นี้ถอยหลังขึ้นไปได้ ๒๔๗๑ ปีล่วงไปแล้ว แต่ส่วน**พระคุณทั้ง ๓** คือ **พระปัญญาคุณ พระกรุณาคุณ พระวิสุทธิคุณ** ยังปรากฏอยู่ในเหล่าพุทธบริษัท เป็นองค์พยานให้สิ้นความสงสัย ให้พุทธบริษัทพึงมนสิการ คือกำหนดในใจให้รู้พระคุณทั้ง ๓ นั้น ดังนี้

พระปัญญาคุณที่ประกาศเด่นอยู่นั้น ก็คือ**พุทธโอวาทศาสนาคำสอน**ของพระองค์ ได้แก่ **พระปริยัติธรรม** คือพระไตรปิฎกทั้งสิ้น และ**ปฏิบัติธรรม**ได้แก่ข้อสัมมาปฏิบัติ คือศีล สมาธิ ปัญญา และ**พระปฏิเวธธรรม** ได้แก่มรรคผลนิพพาน พอเป็นทางอนุมาน หรืออาจเห็นแจ้งด้วยตนได้ พุทธโอวาทส่วนนี้เป็นเครื่องประกาศพระปัญญาคุณ

ของพระพุทธเจ้า

พระกรุณาคุณของพระองค์นั้น ให้พึงเห็นตั้งแต่เบื้องต้น เมื่อยังครองสุขสมบัติกามบริโภคอยู่นั้น พระชนมายุเพียง ๒๙ พรรษาเท่านั้น ต้องนับว่ากำลังหนุ่ม พระโลหิตกำลังฉีดแรงอยู่ทั่วพระวรกาย และเป็นสมัยอันเปี่ยมอยู่ด้วยขัตติยนารี ล้วนแต่ทรงพระรูปพระโฉมเป็นที่ยวนพระทัย เป็นบาทปริจาริกา คือเป็นผู้บำเรอให้ลุ่มหลง อาศัยพระมหากรุณาหวังจะรื้อสัตว์ขนสัตว์ให้พ้นจากวัฏทุกข์ สู้สลัดตัดอาลัยในความสุข เสด็จออกทรงพรตพรหมจรรย์ได้ จึงควรสรรเสริญว่า พระองค์เป็นอัจฉริยมนุษย์บุรุษรัตน์โดยแท้ เป็นเครื่องหมายแห่งพระกรุณาคุณส่วนหนึ่ง

เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ตั้งพระทัยบำเพ็ญพุทธกิจอยู่ถึง ๔๕ พรรษา พุทธกิจนั้นก็คือการสั่งสอนเป็นกิจสำคัญ พระโอวาทที่ทรงสั่งสอนนั้นหยาบบ้างละเอียดบ้าง ลึกบ้างตื้นบ้าง ตามควรแก่นิสัยของผู้จะรับ

เหมือนอย่างผู้ครองเคหสถาน ไม่สามารถจะปฏิบัติชั้นสูงได้ ก็ทรงผ่อนผันให้รักษาเพียง**ศีล ๕** เพื่อให้กำจัดเวรภัยออกจากตนเสียได้รับความสุขตลอดชีวิต ถ้าผู้มีศรัทธาแก่กล้ายิ่งขึ้น ก็ทรงแนะนำให้รักษา**ศีล ๘ อุโบสถ** ให้ได้รับผลแห่งความสุขยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ๕

ถ้าผู้มีศรัทธาแก่กล้าสามารถออกบวชในพุทธศาสนา ถ้าอายุยังอ่อนยังน้อยอยู่ ทรงอนุญาตให้บวชเป็นสามเณรรักษาศีล ๑๐ ถ้ามีอายุครบ ๒๐ ปี นับว่าเป็นผู้ใหญ่ และมีศรัทธาสามารถ ก็ทรงอนุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุ รักษา**จตุปาริสุทธิศีล**

และทรงสั่งสอนด้วยอนุศาสนีเทศนา คือ ทรงแสดงข้อปฏิบัติให้เหมาะแก่จริตและนิสัยของกุลบุตร และ**อาณาเทศนา** คือทรงแต่งตั้งพุทธบัญญัติ วางมาตราสิกขาบท ปรับอาบัติหนักและเบาตามโทษานุโทษ ให้เป็นเขตแดนฝั่งฝาทางดำเนินปฏิบัติแก่พระสงฆ์ เพื่อให้ได้รับความสุขสืบกันไปไม่มีที่สิ้นสุด

พุทธกิจทั้งปวง เพียงที่บรรยายมานี้ เป็นแต่เล็กน้อยพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น ล้วนแต่เป็นเครื่องประกาศพระกรุณาคุณของพระพุทธเจ้า

พระวิสุทธิคุณของพระพุทธเจ้านั้น ให้พุทธบริษัทพึงวิจารณ์ดูตามในพุทธโอวาท ก็อาจจักรู้ได้ว่าพระองค์เป็นผู้บริสุทธิ์ พึงเห็นเนื้อความตามใน**โคตมเจติยสูตร** มีใจความว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท มีอาการ ๓ อย่าง

อาการที่ ๑ ทรงแสดงธรรมเพื่อจะให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ไม่มีอาการปกปิด ไม่มีเล่ห์กล **แสดงตรง ๆ**

อาการที่ ๒ ทรงแสดงธรรม**มีเหตุมีนิทาน** คือไม่ทรงแสดงสิ่งที่หาพยานไม่ได้ ไม่ลึกเหลือวิสัยของผู้ฟัง พอผู้ฟังอาจตรองตามเห็นได้ คือว่า สิ่งใดที่เป็นบาปก็ทรงแสดงว่าบาป สิ่งใดที่เป็นบุญก็ทรงแสดงว่าเป็นบุญ ไม่แสดงธรรมเข้ากับตัว

เหมือนอย่างการฆ่าสัตว์เป็นบาป เช่นนี้ ส่วนพระองค์ก็ทรงเสวยเนื้อสัตว์เป็นอาหาร น่าจะทรงสอนว่าฆ่าสัตว์กินไม่บาป ธรรมดาให้สัตว์เกิดมาเป็นอาหารของมนุษย์ น่าจะสอนอย่างนี้ เหตุใดพระองค์เป็นผู้บริสุทธิ์ไม่เข้ากับตัว การฆ่าสัตว์เป็นบาป พระองค์

ก็ยืนยันว่าฆ่าสัตว์เป็นบาป บาปนั้นก็คือความเดือดร้อนที่เราให้แก่เขานั้นเอง แม้ตัวเรามีผู้ฆ่าเอาไปกินเช่นนั้นก็ไม่ชอบ พระองค์แสดงธรรม มีเหตุมีนิทาน พอผู้ฟังตรองตามเห็นได้ดังนี้

อาการที่ ๓ ทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์นำข้าศึกออกเสียได้ จะชี้ตัวอย่างการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติมิจฉาจาร กล่าวมุสาวาท เสพสุราเมรัย เหล่านี้เป็นข้าศึกของศีล ๕ เสียแล้ว ข้าศึกเหล่านั้นก็แพ้ไปพ่ายไปตั้งอยู่ไม่ได้

กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา ท่านเรียกว่า นิวรณ์ ๕ เป็นข้าศึกแก่สมาธิ ถ้าเรามีสมาธิขึ้นแล้ว ข้าศึกเหล่านั้นก็แพ้ไปพ่ายไป แสดงพอเป็นอุทาหรณ์ พึงเห็นเนื้อความที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์โดยนัยนี้

ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีลักษณะอาการ ๓ อย่างดังนี้ เป็นเครื่องประกาศพระวิสุทธิคุณของพระองค์ ให้พุทธบริษัทพึงศึกษาให้รู้จักพระพุทธเจ้า และรู้จักคุณของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ ประการ โดยนัยดังแสดงมานี้

เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว พุทธบริษัทจะต้องปฏิญาณตนว่าตนเป็นพุทธมามกะ คือถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของตน คือถึงพระพุทธเจ้า การถึงก็คือถึงพระคุณทั้ง ๓ นั้นเอง คือว่าให้พระคุณทั้ง ๓ นั้นมีขึ้นในตน

เหมือนอย่างเราเรียนศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีลพระปาฏิโมกข์ ความรู้นี้เป็นปัญญาความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า บัดนี้มามีขึ้นในตนของเราแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นอันเราถึงพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้าโดย

เอกเทศ

ที่เรามีเมตตากรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ ตลอดถึงสัตว์เดรัจฉาน ที่เราไม่เบียดเบียนสัตว์นั้น เป็นอันถึงพระกรุณาคุณของพระพุทธเจ้า

ที่เรามีศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีลพระปาฏิโมกข์ ทำกายวาจาของตนให้บริสุทธิ์พ้นจากโทษนั้น ๆ ชื่อว่าเราถึงพระวิสุทธิคุณของพระพุทธเจ้า

ให้พุทธบริษัทพึงศึกษาให้รู้จักพระพุทธเจ้า และรู้จักพระคุณของพระพุทธเจ้า และรู้จักการถึงพระพุทธเจ้า คือถึงพระคุณของท่าน โดยนัยดังแสดงมานี้ ก็จะรู้จักว่าพระพุทธเจ้ามีพระคุณแก่สัตว์โลกหาที่สิ้นสุดมิได้ และจะได้รู้ว่าพระองค์เป็นผู้ควรเคารพนอบนบอย่างสูงสุด ดังแสดงมาฉะนี้.

๑.๓ กัณฑ์ที่ ๓ คุณแห่งพระธรรม

(เชียงใหม่ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๔๗๑)

อิทานิ สนฺนิปติตาย ปริสาย ธมฺมคุณกถํ ภาสิสฺสามิ ตํ สุณาถ สมาคตาติ ฯ

ณ วันนี้ เป็นวันเสาร์ เป็นวันนัดประชุมฟังคำแนะนำสั่งสอนทางพุทธศาสนา ท่านทั้งหลาย มีผู้อำนวยการ พร้อมทั้งครูและนักเรียนทั้งชายและหญิง ได้มาประชุมกันในพระวิหารวัดเจดีย์หลวง

ที่นี้ เพื่อเป็นการอบรมนิสัยของนักเรียนให้ยินดีเคารพต่อพระพุทธศาสนา อันบรรพบุรุษของพวกเราได้รับเป็นมรดกสืบเนื่องต่อกันมาสิ้นกาลนาน

คือว่า **ฝ่ายชาวบ้าน** ก็รับมรดกเป็นอุบาสก อุบาสิกา พากันทำบุญให้ทาน รักษาศีล ๕ ศีล ๘ และเกื้อกูลด้วยปัจจัยทั้ง ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช ให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียน และบำเพ็ญกิจวัตรโดยสะดวก

ฝ่ายภิกษุสามเณรก็เป็นผู้รับมรดกทางศึกษากิจวัตรและการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ให้เป็นผู้มีความรู้ความฉลาดในพุทธโอวาท แตกฉานในธรรมวินัย สามารถอาจหาญในการแสดงธรรมให้บริษัทผู้ครองบ้านเรือนเกิดความรู้ความฉลาด รู้จักบุญรู้จักบาป รู้จักข้อปฏิบัติให้ได้รับความสุขในชาตินี้และชาติหน้า ตลอดถึงทางมรรคผลนิพพาน เป็นการตอบแทนอุบาสกอุบาสิกา

คือว่า อุบาสกอุบาสิกาเกื้อกูลแก่พระสงฆ์สามเณรด้วยปัจจัย ๔ ฝ่ายพระสงฆ์สามเณรก็เกื้อกูลอุบาสกอุบาสิกาด้วยธรรมีกถา ช่วยแนะนำสั่งสอนให้พากันได้ที่พึ่งแก่ตนทั้งชาตินี้และชาติหน้า ถ้อยทีถ้อยเกื้อกูลแก่กันและกันอย่างนี้ ศาสนาจึงได้ตั้งมั่นถาวรมาจนบัดนี้

การที่สร้างวัดไว้สำหรับบ้านสำหรับเมืองให้มีภิกษุสามเณรอยู่รักษาวัด ชาวบ้านพากันเกื้อกูลอย่างทุกวันนี้มีประโยชน์อย่างไร ?

พึงตอบว่า โอวาทศาสนาของพระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนน้ำที่ใสสะอาดปราศจากมลทิน เป็นที่อาศัยกิน อาศัยอาบ อาศัยชำระของโสโครกเศร้าหมองเช่นนั้น แต่น้ำธรรมดานั้นเป็นแต่กินแก้กระหาย

และอาบแก้ร้อน และชำระมลทินตามกายและชำระของไม่สะอาด ซึ่งมีอยู่ ณ ภายนอกเท่านั้น ส่วนน้ำคือ**พุทธโอวาทศาสนา**นี้ เป็นน้ำอมฤตสำหรับดื่มสำหรับอาบชำระของใจ และอาจจักระงับความกระหาย และระงับความร้อนกระวนกระวาย และเป็นเครื่องชำระกำจัดเครื่องเศร้าหมองของใจเสียได้สิ้น

เพราะเหตุนั้นจึงต้องสร้างวัด เปรียบเหมือนสร้างบ่อสร้างสระไว้สำหรับรับน้ำเก็บน้ำ และให้มีภิกษุสามเณรไว้สำหรับบำรุงน้ำรักษาน้ำให้เต็มบ่อเต็มสระอยู่เสมอ จะได้พากันอาบพากันกิน ชำระกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เป็นสาธารณประโยชน์ทั่วกัน

เพราะเหตุนั้น ชาวบ้านผู้เป็นญาติโยมอุปัฏฐาก จึงต้องทำบุญให้ทานเกื้อกูลแก่ภิกษุสามเณรด้วยปัจจัย ๔ เปรียบเหมือนบำรุงบ่อบำรุงสระ บำรุงทั้งผู้รักษาน้ำให้น้ำมีเต็มบ่อเต็มสระอยู่เสมอ จะได้บริโภคเป็นสุขทั่วกัน

บ้านใดเมืองใดไม่มีวัด ไม่มีภิกษุสามเณร เท่ากับไม่มีน้ำวิเศษ ไม่มีทั้งที่เก็บน้ำ ไม่มีทั้งผู้รักษาน้ำ เป็นบ้านเมืองที่แห้งแล้งไป

หรือมีวัดแต่ภิกษุสามเณรไม่มี หรือมีภิกษุสามเณรแต่ไม่ศึกษาเล่าเรียนให้ฉลาดในพุทธโอวาท ไม่สามารถจะสั่งสอนญาติโยมอุปัฏฐากของตนให้ฉลาดในคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ ก็เท่ากับไม่มีน้ำเหมือนกัน

เพราะเหตุนั้น พวกเราชาวสยาม ทั้งฝ่ายภิกษุสามเณรและฝ่ายอุบาสกอุบาสิกา สมควรแท้ที่จักตั้งใจช่วยกันบำรุงพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง เสมอกับบรรพบุรุษบำรุงมาแล้ว หรือให้เจริญยิ่งขึ้น

ไปกว่าเก่า จึงจักได้ชื่อว่ารักชาติ ศาสนา รักพระมหากษัตริย์

ในเบื้องต้น จำต้อง**ศึกษาให้รู้จักพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ**ให้แน่นอนแก่ใจเสียก่อน เพราะเป็น**สรณะ**ที่พึ่ง เป็นวัตถุควรเคารพอย่างสูงสุด ส่วน**พระพุทธคุณ**นั้นได้แสดงแล้วในกัณฑ์ก่อน คือ**พระพุทธคุณกถา** กัณฑ์นี้จักแสดงพระธรรมคุณต่อไป

ย่น**พระธรรมคุณ**ลงพอได้ใจความก็คือ แสดง**พระปัญญาคุณ**ของพระพุทธเจ้า คือคำสอนของพระองค์ ซึ่งเป็นพยานแก่พุทธบริษัทอยู่ทั่วไป ได้แก่**พระปริยัติธรรม** คือ**พระสูตร พระวินัย พระปรมัตถ์** ที่เรียกกันว่า**พระไตรปิฎก**นั้นแล ชื่อว่า**พระธรรม** เพราะเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

พระปริยัติธรรมนี้ เป็นเครื่องประกาศ**ปฏิบัติธรรม** คือข้อปฏิบัติ ย่นปฏิบัติลงเป็น ๓ คือ **ศีล ๑ สมาธิ ๑ ปัญญา ๑** ชื่อว่าพระธรรม เพราะเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า และพึงรู้ว่าเป็น**ปัญญาคุณ**ของพระพุทธเจ้า จึงชื่อว่า**คุณพระธรรม** ให้น้อมเอาคุณธรรมนั้นเข้ามาสู่ตน คือ ทำตนให้เป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญา

ถ้าตนของตนเป็นได้ในชั้นใด คือ เป็นได้ในชั้นศีล หรือชั้นสมาธิ หรือชั้นปัญญา ก็ชื่อว่าเป็นอันถึงพระธรรมในชั้นนั้น และเป็นอันได้ที่พึ่งในชั้นนั้น ความจริง ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นได้ทั้งชั้นต่ำ ชั้นสูง หรือเป็นได้ทั้งชั้นโลกิยะ และโลกุตระด้วยกัน

ศีล นั้น ท่านแสดงไว้หลายประเภท คือ ศีล ๕ บ้าง ศีล ๘ บ้าง ศีล ๑๐ บ้าง ศีลพระปาติโมกข์บ้าง ตามภูมิแห่งศรัทธาของผู้สามารถจะรักษาได้

ในที่นี้จะแสดงแต่เพียง**ศีล ๕** ซึ่งเป็นของควรรักษาทั่ว ๆ กัน เพราะเป็น **เบื้องต้นแห่งข้อปฏิบัติทั้งปวง** ความพิสดารได้แสดงไว้ในกัณฑ์ต้นแล้ว จะแสดงซ้ำเพื่อให้คุณธรรมกระจ่างขึ้น

การรักษาศีลสำเร็จด้วย**เจตนา** คือ ตั้งใจว่าเราจักเว้นจากการเบียดเบียนชีวิตและร่างกายแห่งผู้อื่น ๑ เราจักเว้นจากการลักและเบียดบังเอาข้าวของของผู้อื่น ๑ เราจักเว้นจากการล่วงการผิด คือที่เขาหวงแหน ๑ เราจักเว้นจากการกล่าวคำเท็จคำไม่จริง ๑ เราจักเว้นจากการดื่มกินน้ำเมา คือสุราเมรัย ๑ ตั้งเจตนางดเว้นดังนี้ชื่อว่า **วิรัติเจตนา** แล้วแลตั้งใจรักษากาย วาจา ใจ ตามเจตนาที่ตั้งไว้ กาย วาจา ใจ ของผู้รักษาให้เป็นปรกติในคุณงามความดีอย่างนี้ชื่อว่าเป็นศีล ๕

เมื่อทำตนให้เป็นศีล ๕ ได้แล้ว ก็เป็นอันถึงพระธรรมชั้นศีล ๕ คือได้พระธรรมเป็นที่พึ่ง ผู้พึ่งพระธรรมย่อมปลอดภัย ปลอดเวร ไม่ต้องเป็นโจทก์เป็นจำเลยแก่ใคร จะได้รับแต่ความสรรเสริญของโลก และจะอยู่เย็นเป็นสุขตลอดชีวิต อานิสงส์เหล่านี้ ผู้ปฏิบัติจะเห็นด้วยตนเอง

ตามนัยพระธรรมคุณ ซึ่งแพร่หลายอยู่ในระหว่างพุทธบริษัทว่า **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว

พระธรรมนั้นก็คือ **ศีล สมาธิ ปัญญา** นั้นเอง อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว

ดีอย่างไร ? จริงอย่างไร ? ข้อนั้นพึงเห็นตามข้อวินิจฉัย ๕ บทเบื้องหลัง คือ

สนฺทิฏฺฐิโก ผู้ปฏิบัติจะเห็นเอง เหมือนอย่างศีล ๕ ถ้าใครรักษาได้ผู้นั้นก็เห็นเอง คือได้รับอานิสงส์เอง

อกาลิโก ผู้ปฏิบัติไม่ต้องเลือกเวลา เพราะตัวมีอยู่ทุกเมื่อ ศีลมีอยู่ทุกเมื่อ รักษาเวลาใดก็เป็นศีลขึ้นเวลานั้น

เอหิปสฺสิโก ผู้ปฏิบัติอาจท้าทายชี้ให้ผู้อื่นดูได้ เพราะมีที่ตน

โอปนยิโก ผู้ปฏิบัติอาจน้อมมาสู่ตนได้ คือน้อมศีลมาสู่ตน มาเป็นตน ดังศีล ๕ เป็นต้น เช่นนั้น

ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้แจ้งประจักษ์ที่ตน คือรู้ว่าตนเป็นศีลแล้ว ดังนี้

บททั้ง ๕ นี้ เป็นเครื่องตัดสินพระธรรม ถ้าเป็นพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว ย่อมได้ลักษณะ ๕ ประการดังนี้

พวกเราที่จักปฏิญาณตนว่าเป็น**ธรรมมามกะ** คือถือว่าพระธรรมเป็นของของเรา หรือถือว่าพระธรรมเป็นที่พึ่งของเรา พึงศึกษาให้รู้จักพระธรรม และให้รู้จักว่าพระธรรมเป็นที่พึ่ง และให้รู้จักอาการถึงพระธรรม ให้รู้จักอาการพึ่งพระธรรมโดยนัยที่บรรยายมานี้

แต่ นักเรียนยังอ่อนด้วยประการทั้งปวง จะฟังให้เข้าใจในเวลานี้ยังไม่ได้ แต่หลักของพระธรรมมีอยู่อย่างนี้ จะไม่แสดงให้ฟังก็ไม่ควร นักเรียนจะไม่ต้องการฟังธรรมอันลึกซึ้งอย่างนี้ก็ไม่ควร ให้พากันตั้งใจฟังของลึกนั้น และถ้าเรารู้ขึ้นแล้วหากเป็นของตื้นขึ้นเอง อุตส่าห์ฟังบ่อย ๆ คิดบ่อย ๆ อาจจักรู้ขึ้นด้วยกันทุกคน

หนังสือที่เราเรียนอยู่ในโรงเรียนทุกวันนี้ ก็เป็นของลึกซึ้งเหมือนกัน น่าจะเป็นของเหลือวิสัยที่เด็กจะพึงเขียนได้อ่านได้ แต่เหตุไฉนเด็กนักเรียนจึงพากันเขียนได้อ่านออก ก็เพราะครูเขียนได้อ่านออก และตั้งใจสอนจริง ๆ ส่วนเด็กนักเรียนก็ตั้งใจเรียนโดยอยากเขียนได้ อ่านออก ไม่ละความพากเพียร การเล่าเรียนก็อาจสำเร็จได้

การรู้ธรรมก็มีนัยอย่างเดียวกัน ฉะนั้น ถ้าครูผู้สอนธรรมไม่รู้ธรรม จะให้ลูกศิษย์ผู้ฟังรู้ธรรมได้ด้วยอาการอย่างไร ถ้าไม่รู้พระธรรมจะถือเอาคุณเอาประโยชน์ในพระธรรมอย่างไร เหมือนคนที่ไม่รู้หนังสือ จะเอาคุณเอาประโยชน์ในหนังสืออย่างไรได้

เพราะเห็นความดังนี้ จึงได้แสดงไว้ให้เป็นหลักสำหรับศึกษาต่อไป จะได้เป็นที่พึ่งสำหรับบำรุงความสุขแก่ตนทั้งชาตินี้ชาติหน้า

พวกเราชาวสยามเป็นพุทธบริษัทมาแต่บรรพบุรุษ แม้พระเจ้าแผ่นดินแต่โบราณกาลก็ทรงเป็นประมุขอัครศาสนูปถัมภก ยกย่องพระพุทธศาสนาสืบเนื่องกันมา จนถึงพระเจ้าอยู่หัวของพวกเราอันเป็นปัจจุบัน ก็ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นพยานแก่พวกเราทั้งหลาย สมควรที่พวกเราจะพากันรักชาติรักเกียรติยศของชาติเรา

เราเป็นชาติไทย ข้อสำคัญก็คือรักตน รักษาตนให้เป็นคนดีตามคำสั่งคำสอนพระพุทธศาสนา ได้ชื่อว่าเป็นผู้รักตน และได้ชื่อว่าเป็นผู้รักชาติด้วย เพราะชาติของเรานับถือพระพุทธศาสนา และได้ชื่อว่ารักพระพุทธศาสนาด้วย เพราะเรานับถือพระพุทธศาสนา และได้ชื่อว่ารักพระมหากษัตริย์ด้วย เพราะพระเจ้าอยู่หัวของพวกเราทรงนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อเรานับถือพระพุทธศาสนาตามเสด็จให้

ต้องตามพระราชนิยมแล้ว ก็เป็นอันว่าเรารักพระมหากษัตริย์

ตกลงถ้าเรามีศีล ๕ เท่านั้น ก็เป็นอันถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง คือเป็นคนดีได้แล้ว ก็จะได้รับแต่ความสุขความสำราญ ด้วยอำนาจคุณธรรมหากอภิบาลรักษา โดยนัยดังบรรยายมาด้วยประการฉะนี้.

๑.๔ กัณฑ์ที่ ๔ คุณแห่งพระสงฆ์

(เชียงใหม่ วันที่ ๓ กันยายน ๒๔๗๑)

อิทานิ โสรวาเร สนฺนิปติตาย ปริสาย สงฺฆคุณกถํ ภาสิสฺสามิ ตํ สุณาถ สมาคตาติ ฯ

ณ วันนี้ เป็นวันเสาร์ เป็นวันที่บริษัทนักเรียนนัดประชุมกันในพระวิหาร**วัดเจดีย์หลวง**ที่นี้ เป็นครั้งที่ ๔ ด้วยท่านทั้งหลาย มีผู้อำนวยการเป็นประธาน พร้อมทั้งครูและนักเรียนทั้งชายและหญิงได้มาสโมสรสันนิบาตเพื่อจะฟังพระธรรมเทศนา อันเป็นพุทธโอวาทศาสนา คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สำหรับจะได้ปฏิบัติดำเนินตาม

ถ้าพวกเราเป็นชาวสยาม เป็นพุทธมามกะมาแต่บรรพบุรุษจำเป็นจะต้องศึกษาให้เข้าอกเข้าใจทางพระพุทธศาสนาไว้สำหรับตนทุก ๆ คน คือพวกเราที่เป็นเด็กนี้แล จะต้องเป็นผู้ใหญ่ รับมรดกพระพุทธศาสนาสืบไป

ที่เป็นผู้ใหญ่บำรุงพระพุทธศาสนาอยู่ทุกวันนี้ แต่ก่อนก็เป็นเด็กเหมือนสูเจ้าทั้งหลายนี้เอง ครั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ก็แบ่งออกเป็น ๒ พวก **พวกที่เป็นนักบวช**ก็รับมรดกทางนักบวชต่อกันมา **พวกที่เป็นชาวบ้าน**ก็รับมรดกเป็นอุบาสกอุบาสิกา ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อกันมา เบื้องหน้าต่อไปก็จะต้องพากันรับมรดกพุทธศาสนาสืบต่อกันไปอย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด

วันนี้ ก็จักแสดงพระสังฆคุณ อันเป็นวัตถุที่ควรเคารพ ซึ่งเป็นประการที่ ๓ ให้พากันเข้าใจไว้ ด้วย**พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์** ๓ ประการนี้ ท่านให้ถือเอาเป็นสรณะที่พึ่ง ถ้าเราไม่รู้ไม่เข้าใจ ก็จักไม่รู้ว่าจะพึ่งท่านอย่างไร

ความจริง มนุษย์ทั่วโลก ถ้าเป็นชาติอันเจริญแล้ว เขาต้องมีศาสนาไว้สำหรับเคารพนับถือทุกชาติ **ศาสนา**นั้น แปลว่า**คำสอนของนักปราชญ์** ศาสนาที่เลื่องลือมีชื่อเสียงอันโด่งดังอยู่ในโลกทุกวันนี้มี ๓ คือ **พุทธศาสนา ๑ คริสตังศาสนา ๑ อะหล่าศาสนา ๑** คริสตังศาสนายกพระเยซูขึ้นเป็นพระศาสดา อะหล่าศาสนา ยก**พระโมหะหมัด**ขึ้นเป็นพระศาสดา

แต่พระศาสดาทั้ง ๒ นี้ มิได้ยกตนเป็นพระเจ้า เป็นแต่ผู้รับใช้ ผู้แทนพระเจ้า ให้มาสั่งสอนมนุษย์เท่านั้น **คริสตังศาสนา** ชาวประเทศยุโรปโดยมากถือเอาเป็นเจ้าของ **อะหล่าศาสนา** ชาวประเทศอาหรับโดยมากถือเอาเป็นเจ้าของ

ส่วน**พุทธศาสนา**นั้น พระบรมสุคตศากยมุนีสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระสยัมภูตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐขึ้นเอง เป็นพระเจ้าเอง

ไม่ได้รับใช้ใคร ไม่มีใครเป็นใหญ่ในทางตรัสรู้ยิ่งกว่าพระองค์ ส่วนพุทธศาสนานี้ ชาวประเทศเอเชียฝ่ายตะวันออกโดยมากถือเอาเป็นเจ้าของ

ว่าโดยผล **คริสตังศาสนา อะหล่าศาสนา** แสดงเพียงสวรรค์ว่าเป็นยอดแห่งความสุข ส่วน**พุทธศาสนา**แสดงว่า**พระนิพพาน**เป็นยอดแห่งความสุข ผลที่สุดมีวิเศษต่างกันอย่างนี้

การที่ยกศาสนาต่าง ๆ มาแสดงให้ฟังดังนี้ ประสงค์จะให้รู้ไว้ว่า ในโลกนี้มีศาสนาใหญ่อยู่ ๓ ศาสนาเท่านั้น พระศาสนาทั้ง ๓ นั้น ล้วนแต่ประกาศคุณงามความดีแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติให้ได้รับความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้าเหมือนกัน เป็นศาสนาที่ดีวิเศษด้วยกันทั้ง ๓ แต่ที่จะประกวดกันให้รู้ว่าศาสนาไหนจะยิ่งและหย่อนกว่ากันด้วยเล่ห์ลมคมใน ข้อนั้นเป็นวิสัยของนักปราชญ์ผู้เป็นจินตกวีจะพึงรู้พึงวินิจฉัย

แต่ให้พึงรู้พึงเข้าใจไว้ว่า ศาสนาในโลกเป็น**ของกลาง**ด้วยกันหมด คนชาติใดจะถือศาสนาใดก็ได้ แต่ให้ชาติที่รับปฏิบัติมีอิสระมีกรรมสิทธิ์ คือเป็นเจ้าของแก่ศาสนานั้น ถ้าชาติไม่ได้รับความเป็นอิสระไม่ได้รับความเป็นกรรมสิทธิ์ คือว่าคนชาติที่เขาถือมาก่อนเขาไม่ยอมให้กรรมสิทธิ์ เขามาสอนให้นั้นแหละ แต่เขาตามมาปกครองเป็นอิสระ เขาตามมาถือกรรมสิทธิ์อยู่ ศาสนาเช่นนั้นเราไม่ควรถือเพราะเสียเกียรติยศของชาติ

บัดนี้ จักเล่าถึงความเฉลียวฉลาดของบรรพบุรุษของพวกเราที่รับเอาพุทธศาสนาเข้ามาเป็นเจ้าของ คือพระพุทธเจ้าไม่ใช่คนชาติ

เรา เป็นคน**ชาติอริยกะ** ตามพระพุทธประวัติว่าอยู่ประเทศอินเดีย เมื่อพระองค์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ทรงประกาศพระศาสนาอยู่ประเทศอินเดีย ไม่ได้เสด็จมาสั่งสอนถึงประเทศสยามเรา

จะเล่าให้ฟังตามศาสนประวัติ เมื่อพระพุทธเจ้าของเราเสด็จนิพพานแล้วในระหว่าง ๒๐๐ ปีเศษ ในครั้งนั้นเป็นรัชสมัยของ**พระเจ้าอโศกมหาราช** แห่ง**เมืองปาฏลีบุตร** ได้**พระโมคคัลลีบุตร** เป็นพระมหาสังฆนายก ยก**ตติยสังคายนา**เสร็จแล้ว พระเถรเจ้าพิจารณาด้วย**อนาคตังสญาณ**เห็นว่า พระพุทธศาสนาจะไปรุ่งเรืองเจริญอยู่ในปัจจันตประเทศ จึงได้แต่งให้พระเถระผู้แตกฉานในพระธรรมวินัย พร้อมด้วยพระอันดับ ครบคณะอุปสมบทกรรม แยกกันออกไปประกาศพุทธศาสนาเป็นหลายสาย ใน**ประเทศลังกา**และ**ประเทศสยาม**ก็คราวเดียวกัน

ในประเทศสยามเรา ปรากฏตามศาสนประวัติว่า มี ๒ สาย คือ **โยนกประเทศ** ซึ่งนิยมกันว่าเมืองเชียงแสนสาย ๑ **สุวรรณภูมิประเทศ** นิยมกันว่า**เมืองท้าวอู่ทอง** อยู่ระหว่างนครปฐม กับ กาญจนบุรีต่อกัน สาย ๑

ถ้าหากเป็นความจริงตามศาสนประวัติ เราพึงเข้าใจว่า พระเถรเจ้าทั้งหลายที่นำเอาพุทธศาสนามาประกาศนั้น ไม่ใช่คนชาติสยามเรา คงเป็นคนชาติอินเดียนั้นเองเป็นผู้นำมา เหตุไฉนคนชาติสยามเรา มีพระเจ้าแผ่นดินเป็นประมุขครั้งกระโน้น จึงได้รับเอาพุทธศาสนาเข้าไว้ให้เป็นสมบัติของประเทศ ไม่พากันมีความรังเกียจ

ข้อนี้แหละพวกเราจะเห็นได้ว่า ท่านที่เป็นบรรพบุรุษ เป็นผู้เฉลียวฉลาดเฉียบแหลมนัก พึงเห็นดังนี้ พระสงฆ์ผู้นำพระศาสนามาสู่ประเทศนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็น **สุปฏิปนฺโน** ผู้ปฏิบัติดีแล้ว **อุชุปฏิปนฺโน** เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว คือปฏิบัติดีด้วยกายวาจาใจ ตรงกายวาจาใจ คือดีต่อไตรสิกขา ตรงต่อไตรสิกขา **ญายปฏิปนฺโน** ปฏิบัติเพื่อจะรู้ของจริง **สามีจิปฏิปนฺโน** ปฏิบัติน่าไหว้น่ากราบ และเป็นผู้แสดงตนไม่เกี่ยวกับชาติ ขาดจากนามสกุล เป็นอริโย ผู้ไม่มีข้าศึก คือไม่ทำตนให้เป็นข้าศึกแก่ตน

และการที่นำพุทธศาสนามามอบให้นี้ **ให้ผู้รับมีอิสระ มีกรรมสิทธิ์** คือเมื่อตนตายแล้วก็ไม่ต้องให้ผู้หนึ่งผู้ใดเป็นคนในชาติของตนมารักษาอิสระรักษากรรมสิทธิ์ ส่วนพระพุทธโอวาทศาสนาที่นำมานั้น ก็ล้วนแต่เป็นของดีของจริง นำผู้ปฏิบัติให้ได้รับความสุขความสำราญเป็นผล

ผู้นำพุทธศาสนามาสู่ชาตินั้น เปรียบเหมือนนำเอา**แก้วสารพัดนึก**มามอบให้ คือว่า เมื่อท่านมาประกาศพระพุทธศาสนาให้บรรพบุรุษของพวกเราเกิดความเลื่อมใส รับปฏิบัติตามแล้ว ก็เร่งรีบสั่งสอนอุบาสกอุบาสิกาให้ยินดีใน **ทาน ศีล ภาวนา** ให้มี**พระไตรสรณคมน์**เป็นที่พึ่งตามสมควรแก่อุปนิสัย

ส่วนกุลบุตรผู้ยังหนุ่มยังน้อย ก็แนะนำให้มีศรัทธาบวชเป็นสามเณรและเป็นภิกษุ ให้เล่าเรียน**พระปริยัติธรรม**ให้แตกฉาน ชำนิชำนาญใน**ธรรมวินัย** ให้ฉลาดในการเทศนาสั่งสอนบริษัทให้เป็นผู้แทนตนได้ทุกประการ ครั้นท่านที่เป็นบุราณาจารย์เหล่านั้นถึง

มรณภาพดับขันธ์แล้ว ลูกศิษย์ซึ่งเป็นชาวสยามก็รับมรดกเป็นอิสระรักษากรรมสิทธิ์ต่อมาจนกาลทุกวันนี้

คนชาวสยามจึงชื่อว่า **พุทธมามกะ ธรรมมามกะ สังฆมามกะ** แปลว่า ผู้ถือว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นของของตน และเป็นที่พึ่งของตน คือว่า**ตนเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา**

ข้อที่แสดงมานี้ พึงเห็นได้ว่าบรรพบุรุษของพวกเราเฉลียวฉลาดนัก ได้ทั้งพระพุทธศาสนาเป็นของรัฐ ได้ทั้งความเป็นอิสระกรรมสิทธิ์ด้วย ท่านจึงรับเอาพระพุทธศาสนาไว้สำหรับชาติ คือว่าไม่ต้องนับถือบุคคลชาติที่นำเอาพุทธศาสนามามอบให้ นับถือจำเพาะพระสงฆ์ที่ท่านนำเอาพระพุทธศาสนามามอบให้เท่านั้น ถึงแม้ชาติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า**อริยกะ** ก็ไม่ต้องนับถือเหมือนกัน นับถือแต่จำเพาะพระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของพระศาสนาองค์เดียวเท่านั้น

การที่นับถืออย่างนี้ สมควรแท้ที่จะร้องเรียกว่า**ถือพระศาสนา** ไม่ได้นับถือบุคคลชาตินั้นทั่วไป การนับถือพระศาสนาเช่นนั้น จึงเป็น**เกียรติยศ**สำหรับชาติ การนับถือพระพุทธศาสนาได้เปรียบได้กำไรอย่างนี้ บรรพบุรุษของพวกเราจึงพากันนับถือ

ทีนี้เราพึงทายใจของพวกบรรพบุรุษของเราดู ถ้าหากว่าพระสงฆ์ที่ท่านนำเอาพระพุทธศาสนามาประกาศให้พวกเราปฏิบัติตามเหล่านั้น บอกว่าพวกชาวสยามเป็นคนโง่ จะบวชเป็นภิกษุปกครองศาสนาเองไม่ได้ ต้องให้ภิกษุชาติอินเดียของพวกเขาผลัดเปลี่ยนกันมาปกครองเสมอไป คนชาติสยามต้องรับเป็นลูกศิษย์คอยปฏิบัติภิกษุชาวอินเดียร่ำไปอย่างนี้ ตลอดถึงลูกหลาน

ถ้าพระภิกษุเหล่านั้นพูดอย่างนี้ บรรพบุรุษของพวกเราจะยอมรับนับถือพระศาสนานั้นหรือไม่ ? ขอตอบเสียเองว่า ท่านจะไม่พากันนับถือเลย

เปรียบเหมือนครูที่เขาหวงวิชา เขาไม่ยอมสอนวิชาครูให้แก่เรา สอนให้เราเรียนวิชาเพียงชั้นลูกศิษย์ร่ำไหนร่ำไปเท่านั้น คนเช่นนั้นเราไม่ควรเคารพนับถือ เราไม่ควรเรียนเลย

การที่แสดงมาโดยยืดยาวนี้ ประสงค์จะให้เห็น**คุณแห่งพระสงฆ์** คือพระสงฆ์ที่ท่านนำเอาพระพุทธศาสนาของประเสริฐมาประกาศให้ชาติเรานับถือ ชื่อว่า**บุรพาจารย์** มีคุณแก่ชาติเราอย่างยิ่ง ควรพวกเราต้องระลึกถึงพระคุณของท่านอย่างยิ่ง

แม้พระสงฆ์ ที่ท่านรับมรดก ตั้งอกตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจำทรงพระธรรมวินัย และรับปฏิบัติกิจพระพุทธศาสนาตลอดกาล ก็เป็นที่ควรเคารพ ควรเลื่อมใส ถ้าขาดพระสงฆ์ผู้รับปฏิบัติสืบกันมาพวกเราเกิด ณ ภายหลัง ก็จักไม่ได้ประสบพบเห็นพระพุทธศาสนา

เมื่อเราถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ก็พึงศึกษาให้รู้ว่าพระสงฆ์ท่านทรงคุณธรรมประการใด ท่านจึงได้นามว่า **สุปฏิปนฺโน** พึงเข้าใจว่าท่านทรงไว้ซึ่งคุณธรรม คือ **ไตรสิกขา** ได้แก่ **ศีล สมาธิ ปัญญา** ท่านจึงเป็นผู้ปฏิบัติดีด้วยกาย วาจา ใจ ท่านเป็นผู้ตรงแล้วต่อไตรสิกขาท่านจึงได้นามว่า **อุชุปฏิปนฺโน** ผู้ปฏิบัติตรงแล้ว

ถ้ารู้คุณธรรมอันพระสงฆ์ทรงไว้เช่นนั้น ก็น้อมเอาคุณธรรมเหล่านั้นมาสู่ตน คือให้มีขึ้นในตน คือ**ศีล สมาธิ ปัญญา** พระสงฆ์ท่านทรงไว้ครบทุกประการ เมื่อเรามีศีล สมาธิ ปัญญา เพียงชั้นใด

ก็เป็นอันถึงพระสงฆ์ด้วยคุณธรรมชั้นนั้นเป็นที่พึ่ง

ตกลงเรามีศีล ๕ อย่างเดียว เป็นอันถึงปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า เพราะศีล ๕ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงชื่อว่าเป็นพระปัญญาคุณของพระองค์

ถ้าเราทรงคุณธรรมคือ **ศีล ๕** ให้มีในตน ก็เป็นอัน**ถึงพระธรรม** เพราะศีล ๕ เป็นพระธรรม คือเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเรารักษาศีล ๕ ไว้ ทรงไว้ครบทุกประการ

รวมความให้สั้น ถ้าเรารักษาศีล ๕ ได้ ก็เป็นอันถึงพระไตรสรณคมน์ เป็นพุทธมามกะ มีพระไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่ง ปิดอบายภูมิได้ มีสุคติเป็นที่ไป ณ เบื้องหน้า ด้วยประการเช่นนี้ ฯ

๑.๕ กัณฑ์ที่ ๕ คุณแห่งบิดามารดา

(เชียงใหม่ วันที่ ๒ กันยายน ๒๔๗๑)

อิทานิ ธมฺมสฺสวนทิวเส สนฺนิปติตาย ปริสาย มาตาปิตุคุณกถํ ภาสิสฺสามิ ตํ สุณาถ สมาคตาติ ฯ

ณ บัดนี้ เป็นวันที่จักฟังพระธรรมเทศนา ท่านทั้งหลายที่เป็นพุทธบริษัทได้มาประชุมพร้อมกันแล้ว มีประสงค์จะฟังพระธรรมเทศนา อันเป็นพุทธโอวาทศาสนาคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะว่าการฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ย่อมมีประโยชน์ มีอานิสงส์

เป็นอันมาก

อานิสงส์ที่จะพึงได้ในปัจจุบันทันด่วนนั้น ๕ ประการ **อสุตํ สุณาติ** คือจะได้ยินได้ฟังข้ออัตถธรรมที่ตนยังไม่เคยได้ยินได้ฟัง ๑ **สุตํ ปริโยทเปติ** และจะยังข้ออัตถธรรมที่ตนเคยได้ยินได้ฟังมาแล้วให้ชำนิชำนาญแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นไปกว่าเก่า ๑ **กงฺขํ วิตรติ** จะตัดเสียซึ่งความสงสัยอันข้องอยู่ในใจของตน ๑ **สกจิตฺตํ ปสีทติ** จะย้อมจิตของตนให้เลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย เป็นต้น ๑ **อตฺตโน จิตฺตํ อุชุํ กโรติ** จะกระทำจิตของตนให้เป็นคนซึ่งตรงต่อคุณท่าน คุณศีล เป็นต้น ๑

อานิสงส์ ๕ ประการนี้ จะบังเกิดขึ้นแก่ผู้ตั้งใจฟังธรรมเทศนา เพราะเหตุนั้นการฟังธรรม ท่านจึงจัดว่าเป็น**สวนานุตตริยะ** เป็นการฟังอันสูงสุด ไม่มีการฟังใด ๆ จะเสมอได้ ควรท่านทั้งหลายจะพากันตั้งอกตั้งใจฟังให้สำเร็จประโยชน์ของตน ๆ

บัดนี้ จักได้แสดง**คุณแห่งมารดาบิดา** ซึ่งเป็นวัตถุอันควรเคารพเป็นประการที่ ๔ ต่อไป

มาตาปิตโร นาม ชื่อว่า มารดาบิดานี้ย่อมเป็นผู้สมควร อันบุตรและธิดาจะพึงเคารพนอบนบนับถือ และสักการบูชาอย่างยิ่ง

คำที่ว่า มารดาบิดา นั้น ให้แปลกลับหน้าเป็นหลังว่าพ่อแม่ คำที่ว่าบุตรธิดานั้น ก็ให้แปลกลับหน้าเป็นหลังว่าลูกหญิงลูกชาย

บัดนี้ จักพูดเป็นภาษาไทย ๆ ให้ฟังง่าย พ่อแม่นั้นหมาย**ผู้ก่อให้เกิด** เมื่อเราอาศัยเกิดกับท่านผู้ใดท่านผู้นั้นแลชื่อว่าพ่อแม่ ธรรมดาพ่อแม่ย่อมรักลูก ย่อมเลี้ยงลูก ย่อมสั่งสอนลูก ย่อมบำรุงลูก ย่อมสงเคราะห์ให้ลูกมีวิชาหาเลี้ยงชีพ ย่อมหาทรัพย์ให้แก่ลูก ย่อมปลูก

ฝังตั้งแต่งให้ลูกมีผัวมีเมียตามธรรมดาประเพณีในสมัยที่ควร

ถึงคนอื่นไม่ใช่ผู้ที่เราอาศัยเกิด แต่ทำคุณแก่เราดังที่กล่าวมานั้น ก็นับเข้าในฐานะอันเป็นพ่อเป็นแม่เหมือนกัน

ข้อที่ท่านเกื้อกูลอุดหนุนทะนุบำรุงเลี้ยงดูเรามา จนให้เราเจริญเติบโตขึ้นมาได้ นั้นแหละชื่อว่าท่านทำคุณไว้แก่เรา ธรรมดาของผู้เป็นลูก เมื่อได้รับการอนุเคราะห์เช่นนั้น ก็ย่อมรักพ่อรักแม่เป็นการตอบแทน พ่อแม่นั้นชื่อว่าบุพการีผู้ทำคุณก่อน ส่วนลูกนั้นชื่อว่า**ปฏิการ** ผู้กระทำคุณตอบแทน ณ ภายหลัง

การตอบแทนนั้นก็คือ กระทำความเคารพต่อท่านด้วยกายวาจาใจ ไม่ดูถูกดูหมิ่น ท่านประสงค์สิ่งใดก็กระทำสิ่งนั้นให้สมความประสงค์ นั้นแหละชื่อว่า**เคารพ**

บูชา นั้น ก็คล้ายกันกับเคารพ ต่างกัน มี**อามิส** และ**ปฏิบัติ**

อามิส นั้น เมื่อท่านจำนงวัตถุสิ่งใด เราหามาให้ตามปรารถนาตลอดถึงให้ท่านได้ทำบุญให้ทานรักษาศีล จนถึงท่านตายแล้วเราประกอบการกุศลอุทิศไปให้เป็นที่สุด ก็ชื่อว่า**บูชาพ่อแม่ด้วยอามิส**

แต่การบูชาด้วยอามิสนั้นไม่เป็นสาธารณะ คือไม่ทั่วไปแก่พ่อแม่บางประเภท เหมือนอย่างพ่อแม่ที่ท่านบริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์เหมือนอย่างท่านเป็นเจ้าเป็นนายเป็นเศรษฐีคฤหบดี ผู้มั่งคั่งด้วยโภคสมบัติ ไม่สู้จะมีความประสงค์จะให้ลูกแสวงหาข้าวของเงินทองมาให้นัก ไม่เหมือนคนสามัญ

แต่ **ปฏิบัติบูชา** นั้น พ่อแม่มีความจำนงทั่วกัน คำที่ว่า **ปฏิบัติ** นั้น หมายความว่าประพฤติตามความประสงค์ของท่าน ชื่อว่าปฏิบัติ

เหมือนอย่างจำพวกที่ท่านมั่งมีบริบูรณ์ ก็มีความประสงค์ให้บุตรของตนมีวิชาศิลปศาสตร์ สามารถจะรับมรดกให้ตั้งมั่นสืบวงศ์สกุลต่อไป ส่วนพวกคนสามัญที่พอตั้งบ้านเรือนอยู่ได้ ก็มีความประสงค์จะให้ลูกมีวิชาศิลปศาสตร์ สามารถเลี้ยงตนให้เป็นสุข บำรุงวงศ์สกุลของตนให้เจริญยิ่งขึ้นไปเหมือนกัน ข้อสำคัญความจำนงของพ่อแม่ อยากให้ลูกเป็นคนประพฤติตนเป็นคนดี ข้อนี้ดูเหมือนจะทั่วกันทั้งโลก

เมื่อเราผู้เป็นลูกรู้ความประสงค์ของพ่อแม่เช่นนั้น เมื่อยังเด็กยังเยาว์พ่อแม่มีประสงค์จะให้เล่าเรียนวิชาศิลปศาสตร์อย่างไร ก็ให้ตั้งใจปฏิบัติตาม เมื่อเติบโตขึ้นแล้ว พ่อแม่มีประสงค์จะให้เราทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีใดก็ให้ปฏิบัติตาม ให้ต้องตามความประสงค์ของท่านด้วยวิธีนั้น การประพฤติตนให้ถูกต้องตามประสงค์ของท่านนั้นแหละ ชื่อว่า**ปฏิบัติบูชา**ท่าน

และให้น้อมคุณทั้งสิ้นของพ่อแม่มารวมอยู่ที่ตัวของเราเสมอไป คือให้เห็นว่าที่ตัวของเรามีความเจริญอยู่เดี๋ยวนี้ ก็เพราะอุปการคุณที่พ่อแม่บำรุงมา แม้ร่างกายของเรานี้ ก็เท่ากับแบ่งปันมาจากพ่อแม่ ส่วนตัวของเราก็มีแต่จิตวิญญาณ ที่ท่านเรียกว่า**ปฏิสนธิจิต** กับกุศลอกุศล เป็นผู้อุปถัมภ์เท่านั้น

ส่วนร่างกายอันนี้ เมื่อตั้งปฏิสนธิขึ้นแล้ว ก็อาศัยเนื้อและเลือดของแม่มาบำรุงร่างกายของตน จนเป็นรูปเป็นร่างครบบริบูรณ์แล้วจึงคลอดออกมา จึงว่าเท่ากับแบ่งเอาร่างกายของพ่อแม่มาเป็นร่างกายของตน ถึงแม้คลอดออกมาแล้ว เมื่อยังเป็นทารกยังกินของแข็งไม่ได้

ก็ต้องดูดกินน้ำนมของแม่มาบำรุงร่างกายของตน ถึงพ้นเขตดื่มน้ำนมแล้ว ในระหว่างยังหาเลี้ยงตนไม่ได้ จนถึงอายุ ๑๕ ปี ๑๖ ปี ก็ยังต้องอาศัยอาหารที่พ่อแม่หามาเลี้ยง คือเลี้ยงตนเองยังไม่ได้

ถ้าตรองเห็นตามนัยที่ว่ามานี้ ต้องเข้าใจว่า ร่างกายของเรานี้เนื่องมาจากพ่อแม่ หรือแบ่งมาจากพ่อแม่ก็ว่าได้ ถ้าเช่นนั้น ก็ควรเห็นได้ว่าพ่อแม่มีในตัวของเราอยู่ทุกเมื่อ ถึงแม้ว่าท่านล่วงลับดับสูญไปแต่ส่วนของท่าน ส่วนที่แบ่งมาเป็นเราแล้ว ถ้าตัวของเรายังมีอยู่ตราบใด ก็ชื่อว่าพ่อแม่ยังมีอยู่ที่เราเสมอไปตราบนั้น ถ้ารู้อย่างนี้การเคารพพ่อแม่ก็ไม่ลำบาก คือให้ระวังรักษาตัวของเราเท่านั้น

การรักษาตัว คือ รักษาสุจริตธรรม ประพฤติดีด้วยกายวาจาใจ ให้เป็นสุภาพบุรุษสุภาพสตรี ตั้งหน้าทำมาหากินให้มั่งมีศรีสุข ให้ได้นามว่า **อภิชาตบุตร** แปลว่า **ลูกดีเกินพ่อเกินแม่** คือมั่งมีทั้งลาภทั้งยศเกินพ่อเกินแม่ เป็นคนยินดีมีทาน มีศีล ยิ่งกว่าพ่อแม่ หรือสละกามสุขออกบวชบำรุงพระพุทธศาสนาได้ดีกว่าพ่อแม่ เป็นต้น ชื่อว่า **อภิชาตบุตร** เป็นบุตรชั้นสูง

ถ้าประพฤติตนให้เป็นบุตรชั้นสูงไม่ได้ ก็ให้ได้เพียง **อนุชาตบุตร** แปลว่า **ลูกเสมอพ่อแม่** ก็ยังดี ลูกที่ได้นามว่า**อนุชาตบุตร**นั้น คือว่า พ่อแม่พามั่งมีเพียงใด และมียศถาบรรดาศักดิ์เพียงใด มีทานมีศีลเพียงใด มีคุณความดีเพียงใด ก็รักษาไว้ได้เสมอพ่อแม่ ชื่อว่า **อนุชาตบุตร**

หรือว่า พ่อแม่แสวงหาทรัพย์มรดกไว้ให้ มีทั้งสังหาริมทรัพย์เคลื่อนที่ได้ ดังเครื่องใช้สอย มีข้าวของเงินทอง เป็นต้น

อสังหาริมทรัพย์ซึ่งเคลื่อนที่ไม่ได้ คือที่บ้าน ที่นา ที่สวน เป็นต้น ก็รักษาไว้ได้ ทรัพย์ที่เป็นสังหาริมะเปรียบเหมือนเลือดและเนื้อของพ่อแม่ ทรัพย์ที่เป็นอสังหาริมะเปรียบเหมือนกระดูกของพ่อแม่ ถ้าลูกรักษาไว้ได้ทั้ง ๒ ประเภท เป็น**อนุชาตบุตร**อย่างดี ถ้ารักษาสังหาริมะไว้ไม่ได้ คงรักษาไว้ได้แต่อสังหาริมะ ก็ยังนับว่าเป็น**อนุชาตบุตร**อยู่นั้นแหละ แต่เป็นอย่างต่ำ

อีกจำพวก ๑ ชื่อว่า **อวชาตบุตร** แปลว่า **ลูกอย่างต่ำ อย่างเลว** คือประพฤติตนให้เสมอพ่อแม่ไม่ได้ เป็นต้นว่าพ่อแม่มั่งมี ตัวเป็นคนจน พ่อแม่มียศถาบรรดาศักดิ์ ตัวหายศถาบรรดาศักดิ์ไม่ได้ พ่อแม่ยินดีในทานในศีล ตัวหาทานศีลมิได้ ชื่อว่า**อวชาตบุตร**

หรือ พ่อแม่หาทรัพย์มรดกไว้ให้ทั้งสังหาริมะและอสังหาริมะ ตัวรักษาไว้ไม่ได้ ส่วนสังหาริมทรัพย์ก็จับจ่ายใช้สอยเสียสิ้น ชื่อว่ากินเนื้อกินเลือดของพ่อแม่จนหมด ยังเหลือแต่กระดูกคืออสังหาริมทรัพย์ ก็ยังดี ถ้าลงซื้อจ่ายขายกินส่วนอสังหาริมทรัพย์ของพ่อแม่เสียสิ้น ชื่อว่ากินจนชั้นกระดูกพ่อแม่ ดังนี้ เป็นลูกอย่างต่ำอย่างเลวที่สุด ชื่อว่า **อวชาตบุตร** เป็นบุตรชั้นต่ำ

ถ้าศึกษาตรวจตรองเห็นความชัดใจว่า พ่อแม่มีอยู่ที่ตนของเราเสมอ อย่าประพฤติตนให้เป็น**อวชาตบุตร** อย่าประพฤติตนให้เป็นคนพาล เบียดเบียนฆ่าฟันท่านผู้อื่น อย่าโลภลักฉกชิงสมบัติข้าวของของท่านผู้อื่น อย่าลอบลักชู้และเมียท่านผู้อื่น อย่าหลอกลวงให้ท่านผู้อื่นเสียทรัพย์สินเงินทอง อย่าเป็นนักเลงขี้เมา อย่ารับเป็นพยานโกง

อย่าเป็นนักเลงเจ้าชู้ อย่าเป็นนักเลงเล่นการพนัน อย่าเป็นคดีต้องขึ้นโรงขึ้นศาล อย่าไปติดคุกติดตะราง

ให้คิดถึงพ่อแม่ที่อยู่กับตัว อย่าพาท่านไปทำความชั่ว ไม่ใช่ชั่วแต่ตัวของเรา พลอยทำให้พ่อแม่ได้รับความอัปยศเสียหายด้วย คือว่าเราถูกเขาด่า พ่อแม่ก็พลอยถูกด้วย เราถูกเขาตี พ่อแม่ก็พลอยถูกด้วย เราถูกติดคุกติดตะราง พ่อแม่ก็พลอยติดด้วย เราถูกประหารชีวิต พ่อแม่ก็พลอยถูกด้วย เพราะเหตุว่า**พ่อแม่มีอยู่ที่ตัวเราเสมอ**

ถ้าผู้ใดเว้นความชั่วทั้งปวงเสีย ประพฤติตนให้เป็นคนดีอยู่ทุกเมื่อ นั้นแหละชื่อว่าเคารพพ่อแม่ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ และได้ชื่อว่า**บูชาพ่อแม่ของตนด้วยปฏิบัติบูชา**อยู่ทุกเมื่อ

จงตั้งใจรักษาตนให้เป็น**อภิชาตบุตร**หรือ**อนุชาตบุตร**อยู่ทุกเมื่อ ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ใน**กตัญญูกตเวที** รู้จักคุณของท่าน และกระทำปฏิการตอบแทนคุณของท่าน ผู้ประพฤติได้เช่นนั้นจะมีแต่ความเจริญและความสุขทั้งชาตินี้ชาติหน้า ดังแสดงมานี้.

๑.๖ กัณฑ์ที่ ๖ คุณแห่งครูอาจารย์

(เชียงใหม่ วันที่ ๔ กันยายน ๒๔๗๒)

อิทานิ ธมฺมสฺสวนทิวเส สนฺนิปติตาย ปริสาย อาจริยสฺส คุณํ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ภาสิสฺสามิ ตํ สุณาถ สมาคตาติ ฯ

ณ บัดนี้ เป็นวันอันบริษัทมาสันนิบาตเพื่อจะฟังพระธรรมเทศนาตามเคย จักแสดง**อาจริยคุณ**สืบมาเป็นลำดับไป ท่านทั้งหลายที่ได้มายังสมาคม ณ ที่นี้ จงพากันตั้งใจฟังซึ่ง**อาจริยคุณ**ตามนัยที่จักแสดงไปนั้นให้สำเร็จประโยชน์ของตน ๆ เถิด

ด้วยการฟังพระธรรมเทศนาโดยความตั้งใจ ย่อมทำประโยชน์ของตนให้สำเร็จได้ คือได้ความรู้ความฉลาดในข้ออัตถธรรมนั้นแหละชื่อว่า**สำเร็จประโยชน์ในการฟัง** อย่าฟังเอาแต่บุญอย่างเดียว เหมือนยายเฒ่าตาแก่บางพวก ให้ตั้งใจฟังจำเอาข้ออัตถธรรมให้เป็นคนฉลาดขึ้นตามลำดับ จึงจะนับว่าได้ประโยชน์ในการฟังพระธรรมเทศนา

บัดนี้ จักแสดง**คุณแห่งอาจารย์** ซึ่งเป็นส่วนที่ควรเคารพไว้เป็นหลักฐาน **อาจริโย นาม** ชื่อว่าอาจารย์เป็นของควรที่กุลบุตรจะพึงเข้าใจไว้ เพราะเป็นวัตถุที่ควรเคารพประเภทหนึ่ง

ด้วยว่าธรรมดาคนเราที่เกิดมา ต้องศึกษาเล่าเรียนวิชาศิลปศาสตร์ไว้สำหรับตัวทุกคน วิชานั้นสำหรับรู้ด้วยใจ จำทรงไว้ด้วยใจ ดังบาทบทกฎหมายเป็นตัวอย่าง ศิลปศาสตร์นั้นหมายหัตถกรรม

การงานที่ทำด้วยมือของตนได้ ดังช่างวาดเขียนเป็นตัวอย่าง เป็นวิชาด้วย เป็นศิลปะด้วย จึงรวมกันเรียกว่าวิชาศิลปศาสตร์ คือเป็นเครื่องมือสำหรับหาเลี้ยงชีพให้เป็นสุขสืบไป

ถ้าเกิดมาเป็นคนเหมือนเขา แต่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนอะไร หาวิชาศิลปศาสตร์สำหรับตัวไม่ได้ ก็เป็นคนโลเลหาที่พึ่งในตัวไม่ได้ ต้องได้รับการงานอันหนัก มีลากเข็น แบกหาม เป็นต้น เป็นการหาเลี้ยงชีพด้วยความลำบากเหน็ดเหนื่อยมาก ถ้ามีวิชาศิลปศาสตร์อาจจักหาเลี้ยงชีพด้วยการงานอันเบา ได้รับความสุขสบายมากกว่ากัน เพราะเหตุนั้นต้องเรียนวิชาศิลปศาสตร์ไว้สำหรับตัว

ผู้ที่สอนวิชาศิลปศาสตร์ให้นั้นแหละชื่อว่าครูบาอาจารย์ มีมากประเภท แจกออกไปตามวิชา สอนหนังสือ สอนเลข สอนลูกคิด สอนหัตถกรรมต่าง ๆ สอนอัตถธรรม สุดแท้แต่เป็นผู้สอนวิชาประเภทใดให้ ก็เรียกว่าครูบาอาจารย์ตามประเภทวิชานั้น ๆ

ทำไมพ่อแม่ก็เป็นผู้มีวิชาศิลปศาสตร์อยู่ด้วยกันทุกคนแล้ว จึงไม่สั่งสอนวิชาให้แก่ลูกของตนเสียทีเดียว ข้อนี้พึงเข้าใจว่า ผู้เป็นพ่อเป็นแม่หนักอยู่ในการทำมาหากิน การทำมาหากินได้แก่วิชาบางอย่าง เหมือนอย่างทำนาก็ตั้งหน้าทำแต่นา ถ้าสอนลูกก็ได้แต่สอนให้ทำนาเท่านั้น วิชาอื่น ๆ ที่จักพึงรู้ มีหนังสือและเลข เป็นต้น ก็สอนให้ไม่ได้ เพราะเวลาไม่พอ เหตุนั้นจึงต้องยอมเสียเงินให้เป็นกำลังแก่ครู เขาจะได้ตั้งหน้าสอนวิชานั้น ๆ ให้แก่ลูกศิษย์ได้เต็มความสามารถ ให้พึงเข้าใจความไว้อย่างนี้

ยิ่งสมัยบ้านเมืองกำลังเจริญอย่างทุกวันนี้ คนหนึ่ง ๆ ต้องการรู้วิชาหลาย ๆ อย่าง เพื่อจะได้เลือกใช้ให้เหมาะแก่กาลเทศะ และให้รู้ว่าวิชาศิลปศาสตร์อันใดที่เราเล่าเรียนได้แล้วแต่สำนักของท่านผู้ใด วิชาของท่านผู้นั้นก็อยู่กับตัวเรา เท่ากับแบ่งภาคออกมาจากครูบาอาจารย์ จึงชื่อว่าครูบาอาจารย์อยู่กับเราเสมอ ไปกับเราเสมอ เท่ากับว่าครูบาอาจารย์ตามไปช่วยและตักเตือนเราอยู่ทุกเมื่อ พึงรู้ว่าคุณครูบาอาจารย์มีอยู่ที่ตัวเรา ด้วยเหตุอย่างนี้

การเคารพครูบาอาจารย์ ข้อสำคัญก็คือให้ประพฤติตนให้เป็นคนดี ให้พึ่งวิชาศิลปะนั้น ๆ เป็นอาชีพ ก็เป็นการแสดงตนว่าเป็นผู้มีกตัญญูกตเวที คือรู้จักคุณและกระทำปฏิการะตอบแทนคุณของครูบาอาจารย์ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวทีเช่นนั้น ย่อมจักได้รับแต่ความสรรเสริญ และจะมีความสุขความสำราญ ความเย็นใจ เป็นผลอยู่ทุกเมื่อ

การเคารพจึงแบ่งเป็น ๒ ประการ ประการหนึ่ง **ให้เคารพต่อตัวของครูบาอาจารย์** คือการแสดงตนเป็นคนอ่อนน้อม กราบไหว้และบูชาท่านด้วยอามิส ตามสมัยที่ควรบูชา และรับปฏิบัติในสมัยที่ควรปฏิบัติ ให้เชื้อเชิญให้ไปมาหาสู่ในสมัยที่ควรไปมาหาสู่ ประพฤติตนอย่างนี้เป็นประการที่หนึ่ง

ประการที่ ๒ นั้น คือ **ให้รักษาตนให้เป็นคนดี ให้เป็นคนสมบูรณ์ ด้วยลาภและยศ** คือตั้งใจทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตธรรม ให้ต้องตามประสงค์ของท่าน ก็ได้ชื่อว่าแสดงตนเป็นคนตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวทีเหมือนกัน เป็นประการที่ ๒ อย่าเป็นคนกระด้าง

กระเดื่อง ลบหลู่ครูบาอาจารย์เรา

เคยได้ยินคนสันดานหยาบเลวทรามพูดลบหลู่ครูบาอาจารย์ เขาพูดว่าจะเคารพทำไมกับครูผู้สอนวิชาให้อย่างทุกวันนี้ การสอนก็เป็นอาชีพของเขา คือว่าเขาสอนเอาเงินเดือนต่างหาก ส่วนเราเรียนวิชาจากเขา ก็เท่ากับเอาเงินพ่อแม่ไปซื้อวิชากับเขาเท่านั้น ได้ทำการแลกเปลี่ยนซื้อหากันเสร็จแล้ว จะต้องเคารพยำเกรงอะไรกันอีก

เขาพูดอย่างนี้ คนผู้พูดอย่างนี้แหละชื่อว่าคนลบหลู่ครูบาอาจารย์ เป็นคนอกตัญญู เป็นบาปอันหนัก จะทำมาหากินไม่ขึ้น ให้พากันรู้ไว้

ธรรมดาว่าสรรพวิชาในโลก ท่านแสดงไว้ว่า เป็น **มหคฺฆา** มีค่ามาก บ้าง **อนคฺฆา** มีค่าอันบุคคลไม่พึงนับได้ บ้าง คือว่า วิชาทั้งปวงที่เราเรียนได้แล้วย่อมเป็นอาภรณ์เครื่องประดับสำหรับตัวเราตลอดวันตาย เงินที่เราได้จากพ่อแม่นำไปให้แก่ครูนั้น เป็นแต่เพียงเครื่องบูชาเท่านั้น หาใช่ค่าจ้างไม่ ถ้าครูไม่ได้ค่าบำรุงเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ ครูจะมานั่งสอนวิชาให้แก่ศิษย์ได้ด้วยเหตุอย่างไร

ถ้าเราเป็นคนลบหลู่ครูบาอาจารย์เช่นนั้น วิชาที่ตนได้ไปนั้นจะเป็นอัปมงคล จะเป็นข้าศึกแก่ตน จะทำมาหากินด้วยวิชานั้นไม่ขึ้น ธรรมดาบุคคลผู้มักลบหลู่คุณของท่านที่มีคุณแก่ตนมักเป็นคนขี้อวด มักยกตนข่มท่าน มักเห็นตนเป็นคนดีวิเศษยิ่งกว่าคนทั้งโลก แม้ใครจะตักเตือนแนะนำอย่างไรก็มักไม่ทำตาม ชอบอวดฝีปากเสมอ

ดังนิทานของโบราณท่านเล่าไว้สืบกันมาว่า

ในอดีตกาล ยังมีเต่าตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ในหนองกลางป่าไกลแม่น้ำลำคลอง สมัยหนึ่งเกิดแล้งจัดฝนขาดหลายเดือน น้ำในหนองนั้นแห้ง เต่าตัวนั้นอดน้ำอดอาหารทนทุกขเวทนาแสนสาหัส

วันหนึ่ง มีหงส์ ๒ ตัวบินผ่านมาในที่นั้น เต่าจึงร้องอ้อนวอนขอความกรุณาให้หงส์ทั้ง ๒ ช่วยชีวิต นำตนไปสู่ที่มีน้ำ

หงส์ทั้ง ๒ เกิดความสงสาร เห็นว่าเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน และเห็นว่าพอมีอุบายที่จักช่วยได้ จึงรับอาสาว่า เราจักช่วยได้ แต่เราจะสอนวิชาให้ท่านต้องทำตาม

หงส์นั้นจึงไปหาเอาไม้มาท่อนหนึ่งพอเหมาะ แล้วสอนว่า แน่ะสหาย ท่านจงคาบกลางท่อนไม้นี้ เราทั้ง ๒ จะคาบคนละข้างหามท่านไป แต่ท่านจงระมัดระวังตัวคาบให้มั่น แม้จักได้ยินเสียงอะไรก็อย่าเอาใจใส่

เต่ารับคำ แล้วคาบกลางท่อนไม้ หงส์ทั้ง ๒ ก็คาบคนละข้างหามเต่าตัวนั้นบินไปบนอากาศ บินผ่านพระนครตำบลหนึ่ง คนในพระนครนั้นแลเห็นหงส์หามเต่าเป็นของประหลาด ต่างก็ร้องบอกกันต่อ ๆ ไปว่า **ดูหงส์หามเต่า ๆ**

เต่าเป็นสัตว์อกตัญญู เมื่อได้ยินเขาร้องบอกกันเช่นนั้นอดรนทนไม่ไหว อ้าปากขึ้นจะร้องตอบชาวเมืองว่า **เราหาบหงส์ต่างหาก** หาใช่หงส์หามเราไม่ จะร้องบอกเขาเท่านั้นแหละ แต่พออ้าปากก็พลัดตกลงมาเหนือแผ่นดิน ด้วยกำลังที่สูง กระดองแตกตายอยู่กับที่

ชักนิทานมาแสดงให้เห็นว่า เต่าเป็นสัตว์อกตัญญูไม่รู้คุณของหงส์ เขาสอนวิชาให้ว่าคาบกลางไม้ให้มั่น ได้ยินเสียงอะไรก็อย่า

เอาใจใส่ ดังนี้ ครั้นได้ยินเสียงชาวเมืองเขาร้องเซ็งแซ่ว่าหงส์หามเต่าเท่านั้น อดพูดอวดตัวไม่ได้ จึงถึงแก่ความตายเพราะปากของตัวเอง การลบหลู่คุณของท่านผู้มีคุณ ย่อมได้รับโทษดังแสดงมานี้

ผู้ที่ท่านเป็นบัณฑิตผู้ฉลาด ท่านย่อมเคารพครูบาอาจารย์ยิ่งนัก เหมือนอย่าง**พระสารีบุตร**อัครสาวก ผู้เลิศด้วยปัญญาในพระพุทธศาสนา ท่านได้ฟังธรรมแสดง**อริยสัจ**โดยย่อแต่สำนัก**พระอัสสชิ**ในพวกเบญจวัคคีย์ ท่านได้บรรลุพระ**โสดาปัตติผล** ภายหลังท่านได้สดับพระธรรมเทศนาในสำนักพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้สำเร็จ**พระอรหัตต์** สาวกบารมีภูมิ เป็นที่ ๒ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า

แต่ถึงอย่างนั้น ถ้าท่านทราบว่า**พระอัสสชิ**อาจารย์เดิมของท่านอยู่ทิศไหน ท่านนอนผินศีรษะไปทิศนั้น จนมีผู้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า **พระสารีบุตรนอนไม่เป็นปรกติผินศีรษะไปสู่ทิศต่าง ๆ** พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงประกาศคุณงามความดีของพระสารีบุตรว่า พระสารีบุตรเป็นบัณฑิต ประกอบด้วยกตัญญูกตเวทียิ่งนัก ท่านถือว่าพระอัสสชิเป็นบุพพาจารย์ของท่าน เมื่อท่านทราบว่าพระอัสสชิอยู่ทิศใด เมื่อนอนก็ผินศีรษะไปทิศนั้น ดังนี้

ความจริง ครูบาอาจารย์ก็ไม่ต่างกับพ่อแม่สักปานใด พ่อแม่เป็นผู้อุปถัมภ์ ก็เลี้ยงดูและสอนจรรยาในเบื้องต้น ให้รู้ภาษาโลกนิยม ท่านจึงขนานนามว่า**บุพพาจารย์** ส่วนครูบาอาจารย์ที่เราอาศัยเรียนวิชาศิลปศาสตร์นั้น เป็น**อาจารย์ภายหลัง**

แต่ว่า เป็นธรรมดาของผู้เป็นครูบาอาจารย์ ย่อมเป็นผู้ตั้งใจสอนลูกศิษย์อย่างเต็มเปี่ยมด้วยเมตตากรุณา หวังแก่ลูกศิษย์ สอน

ทั้งกิริยามารยาท สอนทั้งศิลปศาสตร์ เท่ากับท่านให้ทรัพย์อันนับค่ามิได้แก่เรา ถ้าเราได้ครูบาอาจารย์ที่ดี ก็เท่ากับเราได้นายเรือผู้ฉลาดอาจจักนำเรือ คืออัตภาพของเรา ให้พ้นจากที่อันกันดาร คือทุกข์โศกโรคภัย ยากจนข้นแค้น เสียได้ให้เราได้บรรลุสภาพที่ตนเกษมสำราญให้เราได้รับความเบิกบานด้วยลาภยศ

เพราะเหตุนั้น ครูบาอาจารย์จึงนับว่าเป็นสถานที่ควรเคารพของสานุศิษย์โดยแท้ ท่านทั้งหลายผู้หวังประโยชน์และความสุขพึงตั้งใจเคารพครูบาอาจารย์ของตนตามนัยที่แสดงมานี้ ก็จักได้รับความสุขความสำราญ ตามอาการที่ตนปรารถนา ดังพรรณนามาด้วยประการฉะนี้.

๑.๗ กัณฑ์ที่ ๗ คุณแห่งพระราชามหากษัตริย์

อิทานิ สนฺนิปติตาย ปริสาย กาจิ ธมฺมีกถา กถิยเต, ตํ สุณาถ สมาคตาติ ฯ

บัดนี้ จักแสดงธรรมีกถา เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในการฟังธรรมแก่ท่านทั้งหลาย อันมายังสันนิบาต ณ ที่นี้ ท่านทั้งหลายบรรดาที่ได้มาสมาคม ณ ที่นี้ พึงตั้งใจคอยสดับธรรมีกถาอันจักแสดงไป ณ บัดนี้ ทำประโยชน์ของตนให้สำเร็จเถิด

ด้วยว่าการฟังธรรมเทศนา ถ้าฟังด้วยความตั้งใจ ย่อมทำประโยชน์ให้สำเร็จ ประโยชน์แห่งการฟังธรรมนั้นก็คือความรู้ความฉลาดในข้ออรรถข้อธรรม ข้ออรรถข้อธรรมนั้นก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกกันว่าพระพุทธศาสนา ล้วนแต่ประกาศทางแห่งความชั่วและทางแห่งความดี คือ ทางแห่งความทุกข์ และทางแห่งความสุข ให้ฟังเข้าใจแล้วจะได้หลีกทางแห่งความทุกข์ ดำเนินปฏิบัติในทางแห่งความสุข จักนำมาแสดงพอได้ใจความ

ทางแห่งความทุกข์นั้น คือ เป็นคนเกียจคร้าน เห็นแก่ความสุขมีประมาณน้อย เห็นแก่การสั้น มุ่งแต่ความสุขจำเพาะวัน จะเรียนวิชาสิ่งไรก็ไม่สำเร็จ เห็นเป็นการลำบาก แม้จะกระทำการงานสิ่งไรก็ไม่สำเร็จ เห็นเป็นการเหลือกำลังไป มักหาความสุขแต่ส่วนตัว ผู้อื่นจักฉิบหายวายร้าย ได้รับความเดือดร้อนสักเพียงไรไม่เข้าใจ ขอแต่ให้ข้ามั่งมีบริบูรณ์มีความสุขเป็นแล้วกัน ขาดเมตตากรุณาในเพื่อนดังนี้ จึงมีความสามารถอาจหาญลักขโมย ฉ้อโกง เอาข้าวของท่านผู้อื่นได้ และสามารถอาจหาญทุบตีฆ่าฟันเพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้

ผู้ประพฤติในทางชั่วช้าลามกเช่นนี้ จะต้องได้ประสบพบเห็นแต่ความยากจนข้นแค้น หาความสุขสำราญมิได้ ด้วยเหตุไม่รู้จักพระพุทธศาสนาว่ามีคุณอย่างไร ไม่ว่าคุณพ่อคุณแม่ ว่าท่านเลี้ยงเรามาท่านประสงค์อย่างไร ไม่รู้จักคุณครูบาอาจารย์ว่า ท่านสั่งสอนเรามาท่านประสงค์อะไร ไม่รู้จักคุณของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งทรงจัดการปกครอง มีพระราชกำหนดกฎหมาย ตั้งพระราชบัญญัติพิกัดโทษแก่ผู้ทำผิด ให้มีนักการคอยตรวจตราอยู่ทุกหน้าที่ทุกตำบล ท่านมี

ประสงค์อะไร

การที่ไม่รู้จักคุณของท่านผู้มีคุณนั้นเอง จึงทำความเสียหายใส่ตัว คือ เป็นคนฆ่าความสุขของตนเอง เป็นคนตัดทอนชีวิตของตนให้สั้นให้น้อยลง เท่ากับว่าเกิดมาเป็นข้าศึกแก่ตัวเอง ผู้ประพฤติอย่างนี้ชื่อว่าเป็น**ผู้ปฏิบัติดำเนินในทางแห่งความทุกข์**

ส่วน **ทางแห่งความสุข** นั้น ทรงแสดงไว้เป็นแผนกหนึ่ง คือ **ทางแห่งความสุขในชาตินี้ และชาติหน้า** ความสุขคือพระนิพพาน จะนำมาแสดงแต่**ความสุขอันผู้ปฏิบัติจะพึงได้ในชาตินี้** คือ สอนว่า ให้มีความเพียรความหมั่นต่อกิจการงานทั้งปวง เบื้องต้นแต่เป็นนักเรียน ก็หมั่นเล่าเรียนเขียนอ่าน หมั่นพากเพียรให้วิชาที่ตนเรียนนั้นสำเร็จไป แม้จะกระทำการงานใด ๆ ก็ตั้งใจทำจริง ให้การงานนั้นสำเร็จ

แต่อย่าเห็นแก่ความสุขส่วนตัว อย่าเห็นแต่ความได้ส่วนตัว ทำสิ่งใดให้มีใจเผื่อแผ่ คือ ให้หวังความสุขแก่คนอื่นด้วย คือว่า เมื่อตนสำเร็จวิชาสิ่งใด พึงช่วยให้คนอื่นได้สำเร็จวิชาสิ่งนั้นด้วย เมื่อตนบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติสิ่งใด พึงช่วยแนะนำให้ผู้อื่นบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติสิ่งนั้นด้วย คือ ให้เป็นคนประกอบด้วยเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม และสอนให้มีศีลมีสัตย์ สอนให้รู้จักคุณพระรัตนตรัย และสอนให้รู้จักคุณพ่อคุณแม่ คุณครูบาอาจารย์ ดังแสดงมาแล้วโดยลำดับ ล้วนเป็นทางแห่งความสุข

การที่สอนให้รู้ทางแห่งความทุกข์ ก็หวังจะให้ผู้รู้หลีกเลี่ยงเสีย การที่สอนให้รู้ทางแห่งความสุข ก็หวังจะให้ผู้รู้ได้ปฏิบัติดำเนิน

ตาม จะได้รับผลแห่งความสุขต่อไป

วันนี้ จักแสดง**คุณแห่งสมเด็จพระมหากษัตราธิราชเจ้า** ผู้เป็นเจ้าเป็นจอมแห่งประเทศ คือว่า ประเทศหนึ่งคืออาณาจักรหนึ่ง ต้องมีผู้เป็นใหญ่สำเร็จการแผ่นดินคนหนึ่ง ดังนี้ทั่วโลก แต่ผู้สำเร็จการแผ่นดินนั้นมีชื่อต่างกันตามนิยมของประเทศนั้น ๆ แต่ตามแบบแผนโบราณประวัติ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต้องทรงพระนามว่า**พระราชา**โดยมาก ยิ่งในสยามประเทศ มีพระราชาเป็นเจ้าเป็นจอมสืบเนื่องกันมาแต่ดึกดำบรรพ์

ยิ่งกว่านี้ ตามโลกประวัติโบราณาจารย์เจ้าได้แสดงไว้ในคัมภีร์**โลกวินิจฉัย** ปรารภถึงปฐมกาล เมื่อครั้งหมู่มนุษย์ยังไม่มีเจ้ามีนายต่างคนต่างมีอิสรภาพเสมอกัน พวก**บอลเชวิก**เขาจำนงอยู่ในสมัยนี้ ถือสุจริตธรรมเป็นเครื่องบำรุงสุขภาพ ข้อนี้โลกเคยประสบมาแล้ว

แต่ครั้นหมู่มนุษย์เจริญมากขึ้น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เจริญขึ้นตาม พวกสันดานหยาบ หาความสุขส่วนตัว ตั้งหน้าเบียดเบียนพวกประพฤติสุจริต จะทำนาทำสวน ปลูกสร้างสิ่งใดขึ้นไว้ พวกคนพาลก็มายื้อแย่งเบียดเบียนฉกลักเอาไปเป็นประโยชน์ส่วนเขาเสีย ถึงแก่ต้องรบราฆ่าฟันกันหาความสุขมิได้

ลงท้ายต้องเลือกตั้งผู้มีปัญญาสามารถให้เป็น**พระราชา**มหาสมมุติราช มีอำนาจเหนือประชาชนทั่วไป ให้มีหน้าที่แต่การปกครองเท่านั้น ไม่ต้องทำมาหากินอย่างอื่น คือ ราษฎรพร้อมใจกันแบ่งส่วนสิบลดจากของที่ตนทำมาหาได้ ยกถวายให้เป็นราชพลี คือว่า ถ้าทำนาได้ข้าว ๑๐ สัด ยกถวายเป็นราชพลีเสีย ๑ สัด ถ้าได้ ๑๐

เกวียน ยกถวายให้เป็นราชพลีเสีย ๑ เกวียน หรือทำการค้าขายมีกำไร ๑๐ บาท ยกให้เป็นราชพลีเสีย ๑ บาท ดังนี้ เป็นตัวอย่างทั่วไป

ฝ่ายผู้เป็นพระราชา เมื่อได้รับส่วนราชพลีเป็นพระราชทรัพย์เพียงพอแล้ว ก็จัดตั้งผู้ช่วยผู้แทน ตั้งมหาอำมาตย์ราชเสวก จัดเป็นหมวดเป็นกรม เป็นกระทรวงทบวงการ จัดให้มีเจ้าพนักงานรักษาการเป็นส่วน ๆ แบ่งพระราชทรัพย์ที่ได้จากราชพลี เฉลี่ยแก่เจ้าหน้าที่เป็นเบี้ยหวัดเงินเดือนตามสมควร พอมีความสุข รักษาการตามหน้าที่ได้เป็นระเบียบต่อมา ดังนี้

ครั้นมนุษย์มีความเจริญมากขึ้น ก็ขยายการปกครองให้มากขึ้น จนถึงแบ่งพระราชอาณาเขตเป็นส่วน ๆ มีพระราชาปกครองเป็นส่วน ๆ ทั่วไปในโลก อาศัยความเจริญของหมู่มนุษย์มากขึ้น สรรพสิ่งทั้งปวงก็เจริญขึ้นทุกอย่าง คนพาลสันดานหยาบคายคอยเบียดเบียนผู้อื่นก็เจริญขึ้นตาม จึงต้องตั้งกฎหมาย ออกพระราชบัญญัติ มีวิธีปรับปรุงลงโทษ และมีเครื่องพันธนาการ คือโซ่ตรวน ขื่อคา คุกตะราง สำหรับคุมขังนักโทษที่ทำผิดต่อกฎหมาย ลงพระราชอาญาให้เข็ดหลาบ

ภายหลังเกิดกิเลสหยาบในระหว่างผู้เป็นใหญ่ เกิดแย่งชิงราชอาณาจักรแห่งกันและกัน จึงต้องมีการป้องกัน สร้างอาวุธยุทธภัณฑ์ทแกล้วทหาร ขึ้นไว้สำหรับป้องกันอิสรภาพในระหว่างราชอาณาจักรของตน เมื่อมีนักการมากขึ้นเท่าไร การเลี้ยงดูกันก็ใช้จ่ายพระราชทรัพย์มากขึ้น จึงต้องตั้งภาษีอากรและเรียก**รัชชูปการ**แก่ราษฎรเพิ่มเติม เพื่อให้เพียงพอแก่การใช้จ่ายบำรุงพระราชอาณาจักร ให้

ชาวอาณาประชาราษฎรได้รับความร่มเย็นเป็นสุข เป็นพระราชอาณาจักรอันสมบูรณ์มั่นคงสืบเนื่องกันมา ดังนี้

พึงเข้าใจว่า ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินต้องเป็นผู้มีบุญญาภินิหารได้ทรงสร้างสมอบรมมาแล้วแต่อเนกชาติ ได้ไปบังเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาเสวยสุขในวิมานชั้นสวรรค์ ถ้าเทพเจ้าทั้งหลายเห็นว่าท่านองค์ใดสมควรจะเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในประเทศใด ก็เชื้อเชิญให้อวตารลงมาปฏิสนธิในประเทศนั้น เพื่อจะได้ช่วยบำรุงความสุขแก่ประเทศนั้น เพราะเหตุนั้น จึงเป็นผู้สามารถที่จักปกครองให้ประเทศนั้นอยู่เป็นสุข

ถ้าประเทศใด หมู่มนุษย์ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมโดยมาก ประเทศนั้นก็ได้จอมที่ประกอบด้วยพระปรีชาญาณอันปกครองด้วยเมตตากรุณา ถ้าประเทศใดมีหมู่มนุษย์ประพฤติทุจริตโดยมาก ประเทศนั้นก็ได้จอมที่ประกอบด้วยโทสะ พยาบาท ปกครองด้วยอำนาจศัสตราวุธให้เหมาะแก่ประเทศ

อย่างประเทศสยามของพวกเรานี้ เป็นประเทศนับถือพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง ผู้ที่ให้อวตารมาเป็นเจ้าเป็นจอมก็ต้องได้ผู้ประกอบด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุม และเป็นผู้มีศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นอัครศาสนูปถัมภก เป็นนายกบำรุงพระพุทธจักรและพระราชอาณาจักร ด้วยกุศโลบายให้บ้านเมืองรุ่งเรือง เจริญด้วยความสุขทั่วพระราชอาณาจักร ด้วยอำนาจพระมหากรุณาธิคุณ ดังพวกเราประจักษ์อยู่กับตากับใจทุกวันนี้

ธรรมดาต้นไม้ใหญ่ มีใบอันดก มีกิ่งก้านสาขาอันกว้างใหญ่ มีร่มเงาอันเย็น ย่อมเป็นที่อาศัยระงับร้อนของสัตว์ทั้งหลาย ฉันใด พระเจ้าแผ่นดินก็มีกิ่งก้านสาขาอันกว้างใหญ่ คือพระบรมเดชานุภาพ มีใบอันดกหนา กล่าวคือ **พระมหากรุณาธิคุณ** ย่อมเป็นที่เข้าพึ่งพาอาศัยของทวยราษฎรทั่วพระราชอาณาจักร ให้ชุ่มชื่นอยู่ด้วยความสุข ปานประหนึ่งว่าต้นไม้ใหญ่เป็นที่อาศัยระงับร้อนของสัตว์ทั้งหลาย ฉันนั้น

เพราะเหตุนั้น จึงได้พระนามว่า**พระเจ้าอยู่หัว** คืออยู่เหนือหัว ไม่ใช่อยู่ที่หัว เปรียบเหมือนดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ คนในสากลโลกย่อมกล่าวว่าพระจันทร์พระอาทิตย์อยู่เหนือหัวของเรา ดังนี้ ข้อนี้ฉันใด พระเจ้าแผ่นดินก็เป็นเช่นนั้น คือเป็นยอดเป็นจอมของประเทศ คนในประเทศผู้พึ่งพระบรมโพธิสมภาร ย่อมมีความสำคัญด้วยกันว่า พระราชาของเราท่านทรงพระมหากรุณาแก่เรา ดังนี้ทั่วกัน เพราะเหตุนั้น จึงพากันขนานพระนามว่า**พระเจ้าอยู่หัว**

อีกพระนามหนึ่ง พากันร้องเรียกว่า เจ้าชีวิต เพราะเป็นผู้ปกครองชีวิต คือว่า ชีวิตของทวยราษฎรย่อมตกอยู่ในความอารักขาของพระราชา คือว่าผู้ใดประหารชีวิตของท่าน ผู้นั้นย่อมได้รับโทษแก้แค้นแทนผู้ถูกประหาร แม้ครอบครัวและทรัพย์สมบัติทั้งสิ้นของทวยราษฎร ก็ตกอยู่ในความอารักขาของพระราชาเหมือนกัน คือว่าผู้ข่มเหงกรรมสิทธิ์ของท่าน ย่อมได้รับโทษแก้แค้นแทนผู้ถูกข่มเหงตามโทษานุโทษ เหตุนั้นจึงพากันร้องเรียกว่า**เจ้าชีวิต** ดังนี้

ให้ทวยราษฎรทั้งปวงพึงเข้าใจว่า ตัวของเราเกิดมาสำหรับเป็นราษฎร ไม่ใช่เกิดมาสำหรับเป็นเจ้า ผู้ที่ท่านมีบุญญาภินิหาร เกิดมาสำหรับเป็นเจ้า มีอาการแห่งวรรณะอันต่างกันกับเรา เมื่อเข้าใจความดังนี้แล้ว ให้พากันเคารพและบูชาด้วยความเต็มใจ การเคารพนั้นคือ ให้มีความรักในพระเจ้าอยู่หัวของตนเป็นอย่างยิ่ง ให้มีความเคารพและเลื่อมใส เมื่อทำบุญสิ่งใดแล้วก็ให้อุทิศส่วนพระราชกุศลถวาย ขอให้ทรงพระเจริญยืนยงคงทนอยู่ได้ตลอดเขตอายุขัย ได้เป็นร่มเย็นปกเกล้าฯ เหล่าประชาชนทั่วไป

ส่วนนี้เป็นอาการแห่งการเคารพบูชานั้นเกี่ยวด้วยวัตถุซึ่งเป็นส่วน**ราชพลี** คือว่า เราทำมาหาได้จะเป็นค่าไร่ค่านา ค่าภาษีอากร รัชชูปการอย่างไรก็ตาม ซึ่งเป็นส่วนราชพลีทั้งสิ้น เป็นอาการแห่งการบูชา เพราะเหตุนั้น เมื่อเราจะประกอบกิจการงานใด ๆ ให้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณเป็นที่พึ่งว่า ด้วยอำนาจพระบรมเดชานุภาพ ขอให้พืชผลที่ข้าพเจ้ากระทำขึ้นนี้ พึงเป็นผลสำเร็จสมประสงค์ เพื่อจะได้เพิ่มพูนราชพลีให้เจริญขึ้น

ผู้ตั้งใจพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระเจ้าอยู่หัวของตนตั้งหน้าทำมาหากินโดยสุจริต ไม่ประพฤติผิดต่อพระราชกำหนดกฎหมาย จนได้รับราชทัณฑ์ เป็นคดีเกี่ยวข้องในโรงศาล ให้เป็นเครื่องรำคาญต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

การที่ตั้งตนให้เป็นคนดี ประพฤติสุจริตธรรม เป็นคนอารีโอบอ้อม ชักนำเพื่อนบ้านญาติมิตรให้สนิทเป็นสามัคคี ยินดีในการบุญการกุศล ตั้งใจเคารพต่อเจ้านายตน เป็นต้นว่า พระเจ้าอยู่หัวของ

ตนพานับถือพระพุทธศาสนา ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างไร ส่วนตนก็ตั้งใจทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา มีให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น ตามเสด็จอย่างนั้น ผู้ประพฤติตนอย่างนี้ชื่อว่าเป็นพลเมืองดี

ถ้าเป็นผู้เอาใจออกห่างจากพระเจ้าอยู่หัวของตน ไปคบคนต่างด้าวท้าวต่างแดน คือคนชาติอื่นภาษาอื่นศาสนาอื่น ผู้ประพฤติเช่นนั้น ถึงจะประพฤติตนเป็นคนดีอย่างไรก็ตาม จะนับเข้าในพวกพลเมืองดีไม่ได้ เพราะไม่ตรงกับสุภาษิตที่ว่า **ให้รักตน รักชาติ รักศาสนา รักพระมหากษัตริย์**

ผู้ที่คบคนต่างด้าวท้าวต่างแดนนั้น ขาดถึง ๓ หลัก คือ **การรักชาติ**ก็ขาด **การรักศาสนา**ก็ขาด **การรักพระมหากษัตริย์**ก็ขาด ยังเหลืออยู่แต่การรักตนเท่านั้น การรักตนนั้นในทางพระพุทธศาสนาก็ได้แสดงไว้ว่า **อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ** แปลว่า ถ้าผู้รู้ว่าตนเป็นที่รักของตนแท้ ก็พึงรักษาตนให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมตลอดกาลทุกเมื่อเถิด ดังนี้ ไม่เห็นจำเป็นจะต้องวิ่งกระหืดกระหอบไปฝั่งซ้ายฝั่งขวา ตั้งหน้ารักษาตนให้เป็นพลเมืองดีเท่านั้น ก็เป็นการสมควรดีอยู่แล้ว

ท่านทั้งหลายพึงมนสิการให้ได้ความดังที่แสดงมานี้ แล้วประพฤติตนให้ตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวทีต่อพระเจ้าอยู่หัวของตน ก็จักสำเร็จผลคือความสุขความสำราญตลอดกาลทุกเมื่อ ดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้.

๑.๘ กัณฑ์ที่ ๘ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

(เทศน์กัณฑ์นี้ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ วัดเจดีย์หลวง แสดงแก่นักโทษในเรือนจำนครเชียงใหม่ ในวันอาทิตย์ที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๑)

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ โก หิ นาโถ ปโร สิยา
อตฺตนา หิ สุทนฺเตน นาถํ ลภติ ทุลฺลภนฺติ ฯ

ณ วันนี้ เป็นวันอาทิตย์ เป็นวันที่สูเจ้าทั้งหลายเคยฟังพระธรรมเทศนาโดยลำดับ การฟังพระธรรมเทศนามีประโยชน์อย่างไร ท่านผู้อำนวยการจึงได้ชักชวนให้ท่านทั้งหลายฟังอยู่บ่อยๆ ข้อนี้ท่านทั้งหลายพึงเข้าใจว่า การฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามีประโยชน์สำหรับตัวของเรามากนัก

เหตุที่สูเจ้าทั้งหลายได้มาติดอยู่ในเรือนจำที่นี้ ก็เพราะขาดความรู้ในทางพระศาสนา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ขาดกัลยาณมิตร คือไม่ได้คบหากับท่านที่เป็นนักปราชญ์แต่เดิมมา ความโง่นั้นแหละชักนำให้ทำความผิด

ผู้ทำความผิดท่านเรียกว่า**คนพาล** คือคนปัญญาอ่อน รักษาตัวให้พ้นจากทุกข์ภัยไม่ได้ ถ้าใครไปคบหาสมาคมด้วยกับคนเช่นนั้น ท่านเรียกชื่อว่า**คนพาล** ถ้าคบกับด้วยคนพาลเช่นนั้นก็มีแต่จะหาโทษหาความผิดมาใส่ตัว จักนำตัวไปตกทุกข์ได้ยาก ได้รับความ

ลำบาก ไม่มีที่สิ้นสุด

สูเจ้าทั้งหลาย ที่ได้มาติดอยู่ในเรือนจำที่นี้ ด้วยกรรมอันเป็นบาป ๒ ประการ คือ **กรรมเก่า** ประการหนึ่ง **กรรมใหม่** ประการหนึ่ง กรรมเก่านั้น คือกรรมที่เราทำไว้แต่ก่อนหรือแต่ชาติก่อนตามมาทันเผอิญให้เขาใส่ความปรักปรำทำโทษแก้ไม่หลุด ต้องได้มารับโทษ

กรรมใหม่ นั้น คือตัวต้องทำความผิดขึ้นเองด้วยเจตนา คือได้ทุบตีฆ่าฟันท่านผู้อื่น หรือได้ฉ้อโกงแย่งชิงเอาฉกลักข้าวของของท่านผู้อื่น หรือสิ่งใดที่ท่านมีพิกัดภาษีต้องห้าม ตัวรู้แล้วขืนทำแล้วได้รับโทษ อย่างนี้ ชื่อว่ากรรมใหม่

เมื่อเราได้มารับโทษด้วยกรรมเก่าหรือกรรมใหม่ก็ตาม อย่าเสียใจ ให้เห็นว่าเราเสวยผลของกรรมของเราเอง อย่าเห็นไปว่าคนอื่นเขาหาโทษมาใส่ตัว ให้ตั้งหน้ารับผลของกรรมนั้นไปกว่าจะสิ้นจะหมด ให้เห็นว่าคุกตะรางโซ่ตรวนเขาไม่ได้ไปใส่เรา ตัวของเราหากมาหาเขาเอง มาเข้าโซ่เข้าตรวนเอง คุกตะรางเขาตั้งอยู่ที่นี้ โซ่ตรวนเขาอยู่ที่นี้ ไม่ได้ไปหาใคร เราเข้ามาหาเขาเอง ถึงเจ้าพนักงานและผู้คุมเขาก็อยู่ที่นี้ เรามาหาเขาเอง

ถ้าใครมาตกอยู่ในที่นี้ เขาย่อมบังคับใช้สอยอย่างนี้ ถ้าเราพ้นออกไปจากที่นี้แล้ว เขาก็ไม่ตามไปบังคับบัญชา เขามีอำนาจอยู่แต่ในที่นี้เท่านั้น แม้เขาจะบังคับบัญชาดุด่าว่าร้ายประการใดก็ตาม อย่าเสียใจ ให้ถือว่า**กรรมของเราเอง** ให้ตั้งใจอดทนไปกว่าจะสิ้นกรรมสิ้นเวรของตน ให้คิดอย่างนี้

การที่สูเจ้าทั้งหลายมาติดอยู่ในเรือนจำนี้ โดยมากเป็นผู้ไม่ได้คบหาสมาคมกับด้วยนักปราชญ์ ไม่ได้สดับรับฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า

ความจริง พวกเราทั้งหลายเป็นคนชาวสยาม คือเป็นคนไทย เป็นพุทธบริษัท นับถือพระพุทธศาสนาสืบ ๆ กันมาแต่บรรพบุรุษกาลล่วงไปได้ ๒,๐๐๐ ปีเศษแล้ว ผู้ที่เขาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเข้าวัดฟังธรรมจำศีลภาวนาอยู่บ้าง เขาก็ได้รับความสุข ถึงหากว่าเขารักษาได้เพียงแต่เป็นครั้งเป็นคราว เขาก็ยังมีความละอายต่อบาป

ให้คิดดู คนที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่นี้ ตลอดทุกอำเภอมีคนจำนวนหลายแสน ผู้ที่ต้องมาติดอยู่ในเรือนจำนี้ เพียง ๔๐๐-๕๐๐ คนเท่านั้น คิดเฉลี่ยดูไม่ถึง ร้อยละ ๑ คน คิดดูโทษของเรือนจำนี้ก็มากไม่น่าจะยินดีเลย คือว่าการกินการนอน การงานต่าง ๆ โดยที่สุดแต่จะไปถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ก็ต้องถูกบังคับเสียทุกอย่างทุกประการจะเอาความสุขมาแต่ไหน

ถ้าเราตั้งหน้าทำมาหากิน เป็นคนมีศีลมีสัตย์ เป็นปรกติอยู่กับบ้านกับเรือน การกินก็เป็นสุข หามากินตามชอบใจ นอนก็มีเสื่อสาดอาสนะมุ้งหมอน นอนอู้กันกับเมียสบาย จะทำการงานอะไรก็เลือกทำได้ตามชอบใจ แสนที่จะมีความสุข

การที่เรามาติดอยู่นี้ ตัวของเราก็แสนที่จักลำบาก ถึงพ่อแม่พี่น้องลูกเมียของเรา ก็ต้องได้รับความเดือดร้อนด้วยเหมือนกัน คือเดือดร้อนด้วยคิดถึงเราอย่างหนึ่ง เดือดร้อนด้วยขาดผู้พาทำมาหากินอีกอย่างหนึ่ง ต้องเข้าใจว่าเราไม่ได้ทำความเดือดร้อนให้แก่ตัวเรา

คนเดียว ซ้ำให้ความเดือดร้อนแล่นตลอดถึงพ่อแม่ลูกเมียและวงศ์ญาติ เป็นที่น่าสลดใจ

การที่พากันทำความผิดนี้ ไม่ใช่เกิดจากข้ออื่น เกิดจากข้อ**ดูถูกดูหมิ่นตัวของตัวเอง** เห็นว่าตัวของตัวจะพึ่งตัวไม่ได้ จึงต้องตั้งหน้าแต่พึ่งคนอื่นเขาร่ำไหนร่ำไป คือว่า เห็นเขามีข้าวของเงินทอง เรือกสวนไร่นา วัวควายช้างม้า พอไปแลเห็นของเขาเท่านั้น ก็เกิดความอิ่มใจเสียแล้วว่าเราไม่ต้องคิดหา ไม่ต้องคิดทำ คอยท่าแต่ลักขโมยฉ้อโกงเอามาเลี้ยงชีวิตเท่านั้นก็พอ

นั้นแหละชื่อว่า**คิดพึ่งแต่คนอื่นเขา** เห็นตัวของตัวไม่มีราคาค่างวดอะไร จึงได้เป็นคนขี้ลักขโมยเป็นโจรขึ้น เพราะไม่ได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า ขาดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

บัดนี้ เราจักนำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาแสดงให้ฟังสักข้อหนึ่งอย่างตื้น ๆ พอฟังเข้าใจได้ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัทว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ แปลว่า ตนของตนเป็นที่พึ่งแก่ตน โก หิ นาโถ ปโร สิยา** ก็คนอื่นใครจะเป็นที่พึ่งแก่ใครได้ **อตฺตนา หิ สุทนฺเตน นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ** ด้วยว่าตนของตนที่ตนฝึกฝนทรมานดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันผู้อื่นได้ด้วยยากดังนี้

อธิบายว่า **ตนต้องพึ่งตน จะพึ่งแต่คนอื่นไม่ได้** คือว่า ถ้าเราเป็นคนประพฤติไม่ดีแล้ว จะพึ่งพ่อแม่พี่น้อง ลูกเมีย พึ่งเจ้าหรือพึ่งนาย ไม่ได้เลย ให้ดูตัวสูเจ้าทั้งหลายเป็นตัวอย่าง เมื่อมาติดคุกได้ยากอย่างนี้ ใครเขาจะตามมาเป็นที่พึ่งแก่เราได้

คำที่ว่าตัวว่าตนนั้น ก็หมายเอาร่างกายจิตใจที่เราอาศัยอยู่นี้เอง คือว่า รวมทั้ง ตา หู จมูก ปาก ลิ้น กาย ใจ อวัยวะ ศีรษะ มือ เท้า ทั้งก้อนนี้แหละชื่อว่า**ตัวตน** อย่าไปกังวลกับด้วย**อนัตตา** เพราะอนัตตาเป็นทางวิปัสสนาญาณ ยกไว้แก่ท่านผู้เจริญวิปัสสนา

ที่ว่า **พึ่งตน** ก็คือ ให้พึ่งตา พึ่งหู พึ่งจมูก พึ่งปาก พึ่งลิ้น พึ่งมือ พึ่งเท้า พึ่งใจ ของเรานี้แหละ คือให้เห็นว่าตา หู เป็นต้น ซึ่งเป็นของมีอยู่สำหรับตัวของเรานี้ ล้วนแต่เป็นสมบัติอันประเสริฐของเรา คือ เป็นแก้วสารพัดนึก แต่ละอย่าง ๆ พึงคิดดูให้เห็นจริง

เรามีตาไว้นึกอยากดูอะไรก็ดูได้ เรามีหูไว้นึกอยากฟังเสียงอะไรก็ได้ เรามีจมูกไว้สำหรับระบายลมหายใจเข้าออกได้ตามประสงค์ เรามีปากมีลิ้นไว้สำหรับพูดจาสั่งเสียการงานอะไรก็ได้ สำหรับเล่าเรียนวิชาศิลปศาสตร์อะไรก็ได้ สำหรับบริโภคอาหารและรู้รสดีชั่วได้ทุกประการ เรามีมือทั้ง ๒ ไว้สำหรับใช้ทำกิจการงานอะไรได้ทุกประการ เรามีเท้าทั้ง ๒ ไว้สำหรับใช้ไปทางใดก็ได้ตามความปรารถนา จะให้ช้าให้เร็วให้วิ่งให้เต้นอย่างไรก็ได้ เรามีใจไว้สำหรับคิด เราอาจจักคิดดีคิดชั่วได้ตามประสงค์

สมบัติในตัวของเราที่ยกขึ้นมาแสดงให้ฟังนี้ ล้วนแต่เป็น**แก้วสารพัดนึก** ทั้งนั้น คือ เรานึกใช้สิ่งใด สิ่งนั้นย่อมทำประโยชน์ตามหน้าที่ของตนให้สำเร็จได้ทุกประการ จึงชื่อว่าเรามีแก้วสารพัดนึกอยู่ในตัว

ผู้ที่เขารู้ว่าของดีมีในตัวอย่างนี้ เขาย่อมใช้ให้ทำการงานให้เหมาะตามหน้าที่ เป็นต้นว่า ทำนาทำสวนทำการค้าขาย และทำ

ราชการงานเมือง จนสำเร็จเป็นคนมั่งมีศรีสุข เป็นเศรษฐีมหาเศรษฐี เป็นพ่อค้านายห้าง เป็นขุนนาง ล้วนแต่เขาใช้**แก้วสารพัดนึก**ในตัวนี้เอง เพราะเขาเห็นว่าเป็นที่พึ่งได้ เขาใช้ถูกต้องตามทางอันชอบธรรม เขาก็รุ่มรวยขึ้น เป็นที่พึ่งได้จริง เท่านั้นเอง

ส่วนคนที่**ตาเสียหูเสีย**นั้น คนอื่นเขาทำนาทำสวนและค้าขายกันอย่างไร เขาพากันเข้าวัดฟังธรรม ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนากันอย่างไร ก็ไม่เห็น เพราะ**ตาในมันเสีย** ที่ว่า**หูเสีย**นั้น เขายกย่องคนประพฤติอย่างไร เขาติเตียนคนประพฤติอย่างไร คุณพ่อคุณแม่ คุณครูบาอาจารย์ คุณพระเจ้าแผ่นดิน มีอยู่แก่ตัวอย่างไร คุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณทาน คุณศีล เป็นอย่างไร เขาพูดกันอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง ตัวก็ไม่ได้ยินทั้งสิ้น เพราะ**หูในมันเสีย** จะว่าหูหนวกก็ได้ เพราะ**เสียงที่ดี**ไม่ได้ยิน

จนไม่รู้จักว่าตา หู จมูก ลิ้น กาย มือ เท้า และใจของตนมีคุณมีประโยชน์แก่ตนอย่างไร เพราะความโง่รู้เท่าไม่ถึงการณ์นั้นเอง จึงใช้ของวิเศษเหล่านั้นในทางที่ผิด จนกลับเป็นโทษ เป็นข้าศึกศัตรูแก่ตน จนได้รับความลำบากยากแค้นถึงเพียงนี้ น่าเศร้าใจยิ่งนัก

ถ้าเราเป็นคนฉลาด รู้จักผิดรู้จักถูก รู้จักดีรู้จักชั่วบ้าง ก็คงไม่เป็นอย่างนี้ ถ้ารู้จักว่าคุณพ่อคุณแม่มีอยู่ที่ตัวของเรา คือเราเป็นลูกมีพ่อมีแม่ ร่างกายอันนี้พ่อแม่บำรุงเลี้ยงดูมา ร่างกายอันนี้เท่ากับแบ่งภาคมาจากพ่อแม่ คุณพ่อแม่จึงชื่อว่ามีอยู่กับตัวเราเสมอ เราตกทุกข์ได้ยากก็เท่ากับพ่อแม่ของตนได้เสื่อมเสียเกียรติยศไปด้วย

ถึงคุณแห่งครูบาอาจารย์ก็เหมือนกัน ธรรมดาเกิดมาเป็นคน ต้องมีครูบาอาจารย์ทุกคน เมื่อเราได้รับความรู้ความฉลาดในวิชาศิลปศาสตร์สิ่งใดก็ตาม แต่สำนักท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นแหละชื่อว่าเป็นครูบาอาจารย์ วิชาที่ท่านสอนให้นั้นย่อมอยู่กับตัวเราเสมอ ถ้าเราไปตกทุกข์ได้ยาก ก็เท่ากับพาครูบาอาจารย์ไปเสื่อมเสียเกียรติยศไปด้วยเหมือนกัน

แม้คุณแห่งพระเจ้าแผ่นดิน ก็มีอยู่แก่เราเสมอ คือว่าพ่อแม่ของเรา ลูกเมียของเรา ทรัพย์สมบัติของเรา ก็อยู่ในความอารักขา คืออยู่ในความปกครองของพระเจ้าแผ่นดินทุกประการ ถึงตัวของเรา ก็อยู่ในความปกครองของพระเจ้าแผ่นดินเหมือนกัน พระเจ้าแผ่นดินจึงทรงพระนามว่า**เจ้าชีวิต** ถ้าเราทำความชั่วเสียหาย ก็เป็นเหตุให้เสื่อมเสียพระราชเกียรติยศเหมือนกัน ถ้าเราทำความดี ตั้งหน้าทำมาหากินโดยชอบธรรม ก็เป็นพลเมืองดี ชื่อว่าได้เชิดชูพระราชเกียรติยศและได้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวที ฉลองพระเดชพระคุณของพระเจ้าอยู่หัวของตน

การประพฤติให้ตนเป็นคนดีอย่างเดียวเท่านั้น เป็นคนชื่อว่าได้สนองคุณพ่อแม่ครูบาอาจารย์ ตลอดถึงพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ได้สนองคุณของท่านผู้มีคุณเช่นนั้น จะได้รับแต่ความสุข และจะมีแต่ความเจริญตลอดชีวิต นับว่าไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์

เบื้องหน้าต่อแต่นี้ไป ให้พากันตั้งใจ**พึ่งตนของตน** ตามพุทธโอวาทที่ว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน ถ้าตนไม่เป็นคนดีพึ่งใครไม่ได้ ส่วนความผิดที่ตนทำมาแล้วเพราะอาศัยความโง่

ความเขลาก็แล้วไป ให้พากันตั้งอกตั้งใจรับผลของกรรมนั้นไป อย่ามีความน้อยใจเสียใจ ธรรมดาเป็นปุถุชนย่อมมีผิดบ้างถูกบ้างอย่างนั้นเอง

เมื่อเราได้มาติดอยู่ในที่คอกที่ขังอย่างนี้ ก็ให้**ค้นหาความสุข**อยู่ในที่ **ความสุขอยู่ในใจของเราเองแต่งไว้** ให้คิดเสียว่าเราเสวยผลของกรรมที่เราทำมาเอง ส่วนระเบียบการงานของเรือนจำมีอยู่อย่างไร ก็ให้ตั้งใจปฏิบัติตาม อย่าแสดงความกระด้างกระเดื่องอวดดิบอวดดี คิดต่อสู้ขัดขืนต่อเจ้าพนักงาน ให้เห็นว่าตนเป็นผู้หมดอำนาจ สุดแต่เจ้าหน้าที่ท่านจะบังคับใช้สอยอย่างไรก็ตั้งหน้าทำตาม อาจจักเป็นวิชาสำหรับตัวของเราต่อไปก็ได้ ทำให้ถูกใจของเจ้าพนักงานที่ท่านทำการตามหน้าที่ ให้ได้รับความเมตตากรุณาในสำนักของท่านผู้มีอำนาจเหนือตน ข้อสำคัญก็คือให้มีความเพียรความหมั่นเท่านั้น ก็จักได้รับความสุขตามสมควรแก่ภูมิประเทศ

ความจริง คนที่เกิดมาในโลก ก็เท่ากับติดคุกด้วยกันหมด เท่ากับมีโทษถึงตายด้วยกันหมด เป็นแต่ว่าวง กว้างและวงแคบกว่ากันนิดหน่อยเท่านั้น ใครจักออกจากโลกไปได้ ใครจักเป็นคนไม่ตายย่อมจักตายด้วยกันหมดทั่วโลก แต่ว่าคุกใหญ่วงกว้างหน่อย ส่วนคุกน้อยที่พวกสูเจ้าพากันมาติดอยู่นี้วงแคบ แต่ก็ยังมีดีบางส่วน คือ**ยังมีกำหนดเวลาที่จักหลุดพ้นออกไปได้**

ให้พึงเข้าใจว่า กรรมกงสำหรับเรือนจำนี้ หากเป็นอยู่อย่างนี้ก่อนแต่เรายังไม่เข้ามา เขาก็ทำกันอยู่อย่างนี้ เมื่อเราเข้ามาอยู่ เขาก็ทำกันอยู่อย่างนี้ เบื้องหน้าแต่เราออกไปแล้ว เขาก็จักทำกันอยู่

อย่างนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด

ความสุขและความทุกข์อยู่ที่ใจ ต้นแห่งความสุขอยู่ที่**ความพอ** คือ**ทำความพอ**ในสิ่งที่ได้ที่มีเท่านั้น ต้นแห่งความทุกข์อยู่ที่**ความไม่พอ** คือทำตนให้เป็นคนจนอยู่เสมอ

บุญและบาปก็อยู่ที่ใจ ต้นแห่งบุญอยู่ที่ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ต้นแห่งบาปอยู่ที่ความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัวของเราอยู่ที่ไหน ความสุขและความทุกข์ก็อยู่ที่นั่น ตัวของเราอยู่ที่ไหน บุญและบาปก็อยู่ที่นั่น ให้เป็นคนมีความสุขไว้ดีกว่าคนที่มีความทุกข์ ให้เป็นคนมีบุญไว้ ดีกว่าเป็นคนมีบาป

ท่านทั้งหลาย เมื่อเข้าใจตามที่แสดงมานี้ พึงตั้งใจรับปฏิบัติตาม ก็จักได้รับผลอันงาม คือความสุขความสำราญ ทั้งในปัจจุบันและเบื้องหน้า ดังวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้.

จบส่วนบทธรรม **"ปกิณกเทศนา (๘ กัณฑ์)"** แต่เพียงเท่านี้.

วิหารอินทขิล ที่ประดิษฐานเสาอินขิล-เสาหลักเมืองเชียงใหม่
ภายในวัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

ศาลาอุรุพงศ์ ศาลาการเปรียญ วัดบรมนิวาส

๒. ธรรมคุณกถา

(แสดงทางออกจากโลกโดยทางวิปัสสนา)

อิทานิ อฏฺฐมีทิวเส สนฺนิปติตาย พุทฺธปริสาย กาจิ ธมฺมีกถา กถิยเต สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโมติอาทิกํ ธมฺมคุณกถํ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ภาสิสฺสามีติ อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส อตฺโถ สาธายสฺมนฺเตหิ สกฺกจฺจํ โสตพฺโพติ.

ณ วันนี้ เป็นวันอัฏฐมีดิถีที่ ๘ ค่ำแห่งปักขคณนา พุทธบริษัทได้มาสันนิบาตประชุมกันในธรรมสวนมณฑลนี้ เพื่อประสงค์จะสมาทานอุโบสถศีลและเบญจเวรวิรัติ และสดับพระธรรมเทศนาอันเป็นพระโอวาทคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในส่วนปฏิบัติบูชาของตน ๆ

การที่ได้มารักษาอุโบสถศีลและเบญจเวรวิรัติ ตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาเหล่านี้ ชื่อว่าเป็นส่วน**ปฏิบัติบูชา** ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างสูงสุด เมื่อพร้อมด้วยสันนิบาตเช่นนี้แล้ว เบื้องหน้าแต่นี้เป็นโอกาสที่จะสดับพระธรรมเทศนา

ด้วยการที่ท่านทั้งหลายได้ตั้งกติกาอธิษฐานไว้ในใจของตนว่าถึงวันพระหนึ่ง ๆ จะพากันสะสมคุณความดี มีให้ทานและรักษาศีล ๕ ศีล ๘ เป็นต้น เมื่อได้ตั้งกติกาไว้อย่างไร ข้อนั้นก็ได้พากันประพฤติปฏิบัติสำเร็จตลอดมาได้ จนบัดนี้ก็จวนใกล้จะออกพรรษาแล้ว การที่

ตั้งเจตนาไว้อย่างใดก็ได้ทำให้สำเร็จตามอย่างนั้น อันนี้ควรจะโสมนัสยินดี

การที่ได้พากันอบรมความดีต่างๆ มีให้ทาน รักษาศีล และสดับพระธรรมเทศนา เป็นต้น นี้ นับว่าเป็นการได้ทำความดีให้เกิดให้มีขึ้นในตน เป็นส่วนที่จริงที่แท้ สามารถจะยึดเอาเป็นสรณะที่พึ่งของตนได้ และได้ชื่อว่าได้กระทำหลักฐานไว้แก่ตน ทำตนให้เป็นคนมีหลักฐานในกาลต่อไป

ด้วยว่า**โลก** คือ**หมู่สัตว์** ไม่คงที่เป็นปกติอยู่เสมอได้ ทั้งโรคภัยไข้เจ็บก็ไม่มีนิมิตเครื่องหมายว่าจะมีมาเมื่อไร ถึงแม้เราอยู่ต่อ ๆ ไป ก็ไม่รู้ว่าจะได้รับความสุขสักเพียงไร แล้วให้หวนคิดเพ่งดูหมู่สัตว์ทั่วโลก ซึ่งได้รับความเดือดร้อนลำบากรำคาญเกิดแต่**เหตุภายใน** ดังโรคภัยไข้เจ็บเป็นต้น เกิดแต่**เหตุภายนอก** ได้แก่การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีทั่วไปในหมู่มนุษย์และสัตว์ หาที่ว่างที่เว้นไม่มีเลย

เมื่อเพ่งดูแล้วก็น่าจะรำคาญสักปานใด จะอยู่คนเดียวก็ไม่ได้ด้วยชีวิตและความสุขเนื่องอยู่ด้วยหมู่คณะ ต้องอยู่ด้วยกันมากๆ จึงจะมีความสุข ครั้นเมื่อมาอยู่มากหมู่มากคณะหนักเข้า ก็เกิดความเดือดร้อนขึ้นในระหว่างพวกของตัวนั้นเอง เพราะต่างคนต่างแสวงหาความสุข ทีนี้ก็เกิดข่มเหงแย่งชิงสถานที่และทรัพย์สมบัติกันขึ้น ผู้มีอำนาจมากก็ข่มเหงผู้มีอำนาจน้อย ผู้มีอำนาจน้อยสู้ทางนี้ไม่ได้ ก็หาอุบายทางอื่นแก้แค้นแก่ผู้มีอำนาจมาก ต่างฝ่ายต่างก็ถือดีแก่กันและกัน จนถึงมีพระราชามหาอำมาตย์ช่วยป้องกัน คอยระงับความเดือดร้อน

ถึงปานนั้นก็ยังไม่สงบจริงจัง เป็นแต่เพียงเบาบางลงเท่านั้น ซึ่งทำให้ต่างหมู่ต่างคณะที่เข้ามาระคนปนกันมากหมู่มากคณะขึ้นนั้น ได้พึ่งพาอาศัยกัน นำความสุขความสำราญมาสู่มากขึ้น แต่ส่วนความเดือดร้อนรำคาญก็ยิ่งทวีมากขึ้นอีกเหมือนกัน เพราะต่างฝ่ายก็ต่างจะเอาเปรียบแก่กันในทางหาความสุขแก่พวกของตัวนั้นแล จนถึงแก่ก่อการวิวาทบาดหมาง ฆ่าฟันทุบตีกันในระหว่างหมู่ระหว่างคณะตลอดขึ้นไปจนถึงประเทศต่อประเทศ

มองดูในระหว่างหมู่มนุษย์ด้วยกันก็น่าสังเวช น่าเบื่อหน่ายเหลือทน ต่างถือชาติถือตระกูล ถือพวกถือเหล่าถือประเทศบ้านเมือง จนไม่รู้สึกว่าตนเป็นมนุษย์ชาติเดียวกันทั้งโลก มีสมบัติในตัวก็เท่ากัน แต่เหตุไฉนจึงต้องเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน แท้ที่จริง ความสุขที่มนุษย์ทั่วโลกจะพึงได้ ก็ต้องได้ด้วยสุจริต คือความประพฤติดีด้วยกาย วาจา ใจ ที่สัมปยุตด้วยเมตตากรุณาโดยแท้

ครั้นแลไปดูสัตว์หมู่อื่นนอกจากมนุษย์พวกเรานี้ ก็อีกแหละ สัตว์บางพวกต้องกินสัตว์ที่มีชีวิตเหมือนกับตัวเป็นอาหาร สัตว์ใหญ่กินสัตว์น้อย สัตว์น้อยกินสัตว์ใหญ่ สัตว์ที่กินต้นไม้ต้นหญ้าเป็นอาหาร ก็พลอยถูกสัตว์พวกที่กินเนื้อเป็นอาหารจับกินเสียด้วย สัตว์จำพวกที่กินต้นไม้ใบหญ้าเป็นอาหารก็เบียดเบียนกันในหมู่ของตัว ด้วยการหาความสุขใส่ตัวในทางอาหารบ้าง ในทางกามสุขบ้าง

มองดูบรรดาสัตว์ในน้ำและบนบก โดยที่สุดแต่สัตว์ที่เหาะไปได้ในท้องอากาศ จะหาจำพวกใดที่จะพ้นไปจากความเบียดเบียนแก่กันและกันไม่มีเลย ข้อสำคัญก็คือ **อาหาร**นี้แหละเป็นต้นเหตุก่อ

ให้เกิดเบียดเบียนกัน รองลงมาก็**กามสุข** ส่วนการแสวงหาอาหารนี้ในหมู่สัตว์ทั่วโลกไม่ร้ายแรงเหมือนหมู่มนุษย์ เพราะไม่สู้จะมีสัตว์จำพวกที่สะสม เพียงแต่หาพออิ่มท้องวันหนึ่ง ๆ เท่านั้นโดยมาก

ส่วนหมู่มนุษย์นี้ **อาหาร**อยู่ข้างจะยุ่งมาก ต้องสะสม ด้วยได้เท่าไรก็ไม่พอ หามาใส่ตุ่มใส่ไหใส่โอ่งใส่อ่างใส่หีบใส่กระป๋อง ย่างด้วยไฟ ผึ่งด้วยแดดให้เป็นของแห้งไว้บ้าง ดูไปเถอะ นับอย่างอาหารของหมู่มนุษย์ไม่ถ้วน เป็นต้นว่า ผลไม้ทั้งปวง ใบไม้ทั้งปวง ต้นไม้รากเหง้าของต้นไม้และเถาวัลย์ที่ไม่เบื่อไม่เมา เป็นอาหารของมนุษย์ได้ทั้งสิ้นในหมู่สัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่าสัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์อยู่ถ้ำอยู่รู สัตว์เดินไปได้ในท้องอากาศ ไม่เลือกว่าสัตว์ตัวใหญ่ตัวเล็ก เพื่อนกินตะพึดตะพือไปทีเดียว

ถ้าจะว่าไปโดยความจริง หมู่มนุษย์เรามีปัญญามาก ควรจะให้ความสุขแก่สัตว์ทั่วโลกเป็นการสมควรแท้ แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ บรรดาหมู่สัตว์ในโลกได้รับความเบียดเบียนแต่หมู่มนุษย์มากมายเหลือส่วนที่จะพึงประมาณ ใช่จะเบียดเบียนแต่ในหมู่สัตว์เพียงเท่านั้นก็หาไม่ ยังเบียดเบียนในหมู่มนุษย์ด้วยกันก็เหลือล้น จนถึงพวกพ้องพี่น้อง ตลอดลงไปจนถึงสามีภรรยา ก็เบียดเบียนข่มเหงกันเมื่อเพ่งดูแล้วก็น่าสังเวชสลดใจเหลือเกิน

ส่วนที่กินเนื้อเป็นอาหารนั้น จะมาโทษเอาหมู่มนุษย์ทุกวันนี้ทีเดียวก็ไม่ได้ เพราะของเป็นมาแล้วแต่บรรพบุรุษ มีเนื้อสัตว์เป็นอาหารสืบกันมาแก้ไม่ไหว แม้แต่ญาณของพระพุทธเจ้าก็ทรงเห็นว่าไม่มีทางแก้ เมื่อทรงเห็นโทษแล้ว จึงต้องเลิกจำเพาะตนและพรรค

พวกของตนเท่านั้น

การทรงแต่งตั้งสิกขาบทแห่งศีลทั้งปวง ยก**ปาณาติบาต** ให้เว้นการฆ่าสัตว์เป็นประธาน เท่ากับประกาศทาง**เมตตากรุณา**แก่หมู่สัตว์ทั่วโลก เมื่อพุทธบริษัทเพ่งดู เห็นความปั่นป่วนวุ่นวายของหมู่สัตว์ทั่วโลกเช่นนี้ ก็สมควรจะเกิดความเบื่อหน่าย บ่ายหน้าหาทางหลีกเลี่ยงให้พ้นไปเสียจากโลก เป็นการชอบยิ่ง

ถ้าหากยังยินดีอยู่ในโลก ก็ควรหาอุบายที่จะแก้ไม่ให้เบียดเบียนข่มเหงกัน ต่างคนต่างอยู่พอสบาย ๆ ตลอดชีวิต เป็นการชอบแท้ อุบายทางแก้ นอกจากโอวาทของพระพุทธเจ้าแล้วเป็นอันไม่มี ที่ปกครองกันอยู่ได้โดยเรียบร้อยทุกวันนี้ ก็เพราะพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์โดยแท้ คือในหมู่มนุษย์เราอยู่เป็นสุขด้วยกันทุกวันนี้ ก็ด้วย**เมตตากรุณา**แก่กันและกันเท่านั้น

ส่วน**เมตตากรุณา**นั้น เป็นพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแท้ ในหมู่มนุษย์เรา ถ้าต่างคนต่างอิจฉาพยาบาทโกรธเคืองแก่กันทั่วโลก โลกก็แตกเท่านั้น โดยที่สุดแต่พวกเราที่อยู่ในศาลานี้ ต่างคนต่างเกลียดกัน โกรธกันทุก ๆ คน ศาลาก็แตกทนไม่ไหวเท่านั้น ที่พวกเราพากันอยู่เป็นสุขนี้ ก็ด้วยอำนาจเมตตาปรานีกัน คือพากันประพฤติตามคำสอนของพระองค์เช่นนี้ ควรแล้วที่จะต้องรู้จักคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ผู้รู้จักคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้ว จะควรประพฤติตนอย่างไร คือจะต้องประพฤติอย่างนี้ เมื่อจะประกอบการกุศลใด ๆ ถ้ามีโอกาส ต้องทำวัตรไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เสียก่อน มี

โอกาสสวดมนต์ให้สวดมนต์เสียก่อน จึงสมาทานศีล หรือจะให้ทานก็ดี จะฟังพระธรรมเทศนาก็ดี จะเจริญสมถวิปัสสนาก็ดี ก็ให้ไหว้พระสวดมนต์เสียก่อน เป็นการสมควร แต่ต้องให้เหมาะแก่โอกาส ควรย่อหรือควรพิสดาร

พระโอวาทของพระพุทธเจ้านั้น ทรงแนะนำสั่งสอนให้**บริจาคทาน**เป็นเบื้องต้น เพื่ออบรมดวงจิตให้สัมปยุตด้วยเมตตากรุณา จาคเจตนา หัดบริจาควัตถุภายนอกก่อน ครั้นจาคเจตนาแก่ขึ้นจึง**รักษาศีล** บริจาควัตถุภายใน คือกิเลส ซึ่งได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง ส่วนหยาบ ที่ออกมาทางกายทางวาจา เพราะทานและศีลมีเมตตากรุณาและจาคเจตนาเหมือนกัน

ครั้นทานศีลบริบูรณ์แล้ว ก็เป็นภาคพื้นแห่งสมาธิและปัญญาอยู่เอง ผู้ปฏิบัติได้เพียงชั้นโลกิยะปฏิบัติตามนัยที่แสดงมานี้ ก็พ้นจากการวุ่นวายข่มเหงเบียดเบียนกัน จะพากันอยู่เย็นเป็นสุขตลอดชีวิตไม่ต้องมีความสงสัย

ถ้าเป็นผู้เบื่อโลกจริงจัง อยากจะออกให้พ้นโลก ถ้าเช่นนั้น ในสองวันพระก่อน **ได้แสดงทางออกจากโลก**ไว้สองทาง ทางหนึ่งให้**ปฏิบัติตรงต่อพระอัฏฐังคิกมรรค** บำรุงสีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ ให้เป็นอธิสีล อธิจิต อธิปัญญา ให้องค์ของมรรคสามัคคีกันในสกลกายนี้ ก็เป็นทางออกจากโลกได้

วันพระหลังได้แสดงทางออกจากโลกหรือออกจากทุกข์ด้วย**ทางวิสุทธิมรรค** ก็คือต้องออกอาศัยไตรสิกขาเหมือนกัน ทางทั้งสองนั้นถ้ารู้แล้วก็เป็นอันเดียวกัน

วาระนี้ จะแสดงทางออกอีกทางหนึ่งเป็น**ทางวิปัสสนา** เพื่อจะให้กว้างขวางเหมาะแก่อุปนิสัยของพุทธบริษัท และเพื่อให้เป็นทางที่พุทธบริษัทจะเลือกดำเนินตามให้เหมาะแก่อุปนิสัยของตน เพราะพระธรรมที่จะแสดงต่อไปนี้ก็เป็น**สวากขาตธรรม** เป็นธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้วทั้งนั้น

ทางวิปัสสนานั้น ควรแก่ผู้มีสีลาจารวัตรบริบูรณ์แล้วจะพึงเจริญ เรียกว่า**วิปัสสนากัมมัฏฐาน** ท่านแสดงไว้โดยอเนกนัย คือมิใช่อย่างเดียว ในที่นี้ จะยกเอาใจความใน**ธรรมนิยามสูตร**มาแสดง พอเป็นนิทัศนะอุทาหรณ์พอให้เห็นทางแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ใจความในธรรมนิยามสูตรนั้นว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สังขารทั้งสิ้นเป็นของไม่เที่ยง

สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารทั้งสิ้นเป็นทุกข์

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งสิ้นเป็นอนัตตา คือไม่ใช่ตัวตน

อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข ครั้นเมื่อพิจารณาเห็นสังขารธรรม เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เช่นนั้น ก็เกิด**นิพพิทาญาณ** ความหน่ายในทุกข์ เห็นว่าความไม่เที่ยงก็เป็นตัวทุกข์ ทุกข์ความทนยากก็เป็นตัวทุกข์ อนัตตาไม่ใช่ตัวตนก็เป็นตัวทุกข์ (คือเห็นโทษของสังขาร)

เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา นิพพิทาญาณ ความเบื่อหน่ายในสังขารทั้งหลาย เพราะเป็นตัวทุกข์ อันนี้เป็น**วิสุทธิมรรค** เป็นทางที่ให้ถึงความบริสุทธิ์

ใน**สุตตันตนัย**ตรัสเป็นการรับรองว่า **อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตาว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา**

ธมฺมนิยามตา ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตเจ้าทั้งหลายจะบังเกิดขึ้นในโลกหรือไม่บังเกิดขึ้นก็ตาม ขึ้นชื่อว่า**สังขารธรรม**ทั้งหลาย ย่อมเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็น**ธรรมธาตุ ธรรมฐิติ ธรรมนิยาม** คือตั้งอยู่เป็นธรรมดาอย่างนั้น ไม่แปรผันเป็นอย่างอื่น เป็นแต่เราตถาคตตรัสรู้ดีแล้ว นำมาแนะนำสั่งสอนกระทำให้ตื้นขึ้นเท่านั้น คงได้ใจความตามนัยพระสูตรดังนี้

ต่อนี้ จักแสดงตามมติของตนโดยทางไต่สวนพระพุทธภาษิต เพื่อให้สะกิดใจของพุทธบริษัทผู้เห็นภัยแจ้งชัดในวัฏสงสาร มุ่งหาทางที่จะออกจากวัฏทุกข์ ทาง**วิปัสสนา**นี้เป็นทางสำคัญอย่างยิ่ง แต่ต้องอาศัย **ศีล สมาธิ** เป็นภาคพื้นมาแล้ว จึงจะเป็นทางให้สำเร็จได้

วิปัสสนา แปลว่า เห็นแจ้งเห็นจริง คือเห็นจริงตามสภาวะที่เป็นอยู่อย่างไรแห่งธรรมนั้น ๆ เหมือนอย่างในธรรมนิยามสูตร ที่ท่านแสดงว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ดังนี้

ทางไต่สวนควรสงสัยว่า ไฉนหนอท่านจึงแสดงว่าสังขารทั้งสินเป็นของไม่เที่ยง สังขารทั้งสิ้นเป็นทุกข์ ทำไมจึงไม่แสดงว่าสังขารทั้งสิ้นเป็นอนัตตา เหตุใดจึงแสดงว่าธรรมทั้งสิ้นเป็นอนัตตา สังขารทั้งสิ้นกับธรรมทั้งสิ้นนั้น จะมีอาการต่างกันอย่างไร สังขารก็ชื่อว่าธรรมเหมือนกัน คือ**สังขตธรรม**

คงได้ความว่า สังขารมีนัยเดียว ส่วนธรรมนั้นมีสองนัย คือ **สังขตธรรม**หนึ่ง **อสังขตธรรม**หนึ่ง ที่แสดงว่า

“สพเพ ธมฺมา อนตฺตา” หมายทั้งสังขตธรรม และอสังขตธรรม มีอาการต่างกันคือ **สังขตธรรม** มี อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เต็มที่ ส่วน**อสังขตธรรม** อนิจจัง ทุกขัง ไม่มี มีแต่อนัตตาอย่างเดียว คือ ไม่ใช่ตัวตน เป็นธรรมต่างหาก

แสดงทางวิปัสสนาต้องแสดงในสกลกายนี้อย่างเดียว แสดงนอกออกไปไม่ได้ ต้องตรวจดูหน้าตาของสังขตธรรมและอสังขตธรรมในสกลกายนี้ให้เห็นชัดว่า สังขตธรรมมีที่สุดเพียงไร ต้องตรวจดูหน้าตาของสังขารทั้งสิ้นเสียก่อน

สังขารใน**ปฏิจจสมุปบาท** สังขารในเบญจขันธ์ ท่านหมายเจตสิกสังขาร คือ **ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร** เหมือนกัน ถึงกายสังขาร วจีสังขาร มโนสังขาร ก็เกี่ยวด้วย**เจตสิกสังขาร**เหมือนกัน จึงรวมสังขารทั้งสิ้นเป็นสอง คือ **อุปาทินนกสังขาร ๑ อนุปาทินนกสังขาร ๑** ชื่อว่าสังขารทั้งสิ้น

สังขารทั้งสองนี้มีเต็มโลกด้วยกัน จะชี้แจงไม่มีที่สิ้นสุด ผู้ปฏิบัติจะเห็นเอง จะชี้พอเป็นอุทาหรณ์ เพื่อเป็นทางดำริเท่านั้น

ในสกลกายนี้เต็มไปด้วยสังขารทั้งสอง ท่านจึงตั้งชื่อว่า**สังขารร่างกาย** แต่เท่านี้ก็ไม่พอใช้ จึงตั้งชื่อต่อออกไปให้ชื่อว่า**สกลกาย**บ้าง **นามรูป**บ้าง **ขันธ์**บ้าง **ธาตุ**บ้าง **อายตนะ**บ้าง เป็นต้น เป็นตัวอย่าง แล้วแจกอาการของชื่อตั้งนั้นๆ

ดัง **สกลกาย** แจกอาการออกไปตามลักษณะของ**ธาตุ ๔ ปฐวีธาตุ ๒๐** มี เกสา โลมา เป็นต้น **อาโปธาตุ ๑๒** มี ปิตฺตํ เสมฺหํ เป็นต้น ถ้าแจกแต่สองธาตุนี้เป็นอาการ ๓๒ ถ้าแจกเตโชธาตุ ๖ มีสันตัปปัคคิ

เป็นต้น และแจกวาโยธาตุ ๔ มีอุทธังคมาวาตา เป็นต้น ประสมเข้าเป็นอาการ ๔๒ ชื่อว่า สกลกาย

รวมสกลกายให้ชื่อว่า**นามรูป** ใจชื่อว่า**นาม** กายทั้งสิ้นชื่อว่า**รูป** กายกับใจประชุมกันเข้าเป็นหมวดเป็นก้อนชื่อว่า**ขันธ์** แจกอาการของขันธ์เป็น ๕ รวมอาการของกายเข้าเป็นหนึ่งชื่อว่า**รูป** ส่วนใจแจกอาการเป็น ๔ คือ เป็น**เวทนา ๑ สัญญา ๑ สังขาร ๑ วิญญาณ ๑** ขันธ์อันเดียวนั่นแหละ แต่มีอาการ ๕ อย่าง จึงชื่อว่า**ขันธ์ ๕**

สกลกายอันเดียวนี้แหละท่านตั้งชื่อว่า**ธาตุ** แจกอาการของธาตุในที่นี้ออกเป็น ๖ คือ **ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ** ๕ อย่างนี้เป็น**รูปธาตุ วิญญาณ**อีก ๑ นี้เป็นนาม จึงรวมกันเป็น**ธาตุ ๖**

สกลกายอันเดียวนี้แหละ ท่านตั้งชื่อว่า**อายตนะ** แจกอาการของอายตนะเป็น ๖ **ตา หู จมูก ลิ้น กาย** นี้ส่วน**รูป**แจกเป็น ๕ ใจนี้ส่วน**นาม**คงเป็น ๑ จึงรวมเป็น**อายตนะ** ๖

สกลกายอันเดียวนี้แหละ ท่านตั้งชื่อว่า **ชาติ** ความเกิด ๑ **ชรา** ความแก่ ๑ **มรณะ** ความตาย ๑

แจกอาการของ **ชาติ** เป็น ๒ คือ เป็น **ปฏิจฉันนชาติ** ความเกิดกำบัง คือตั้งแรกแต่ปฐมปฏิสนธิวิญญาณมา ก็ชื่อว่าชาติ ความเกิดเรื่อยไปจนถึงวันตาย ผู้ไม่พิจารณาไม่เห็น จึงชื่อว่า**ความเกิดกำบัง ๑ อัปปฏิจฉันนชาติ** ความเกิดเปิดเผยรู้ทั่วกัน คือคลอดออกจากครรภ์ของมารดา ๑

แจก **ชรา** ความแก่ เป็น ๒ คือ **ปฏิจฉันนชรา** ความแก่ปกปิดกำบัง คือความแก่มีมาแต่วันแรกเกิดจนถึงวันตาย แก่ตามวันคืนเดือนปีไปจนถึงวันตายเป็นที่สุด อัปปฏิจฉันนชรา ความแก่เปิดเผย ได้แก่ผู้ตั้งอยู่ในปัจฉิมวัย เกิดพิการในร่างกาย มีผมหงอกฟันหักเป็นต้น ๑

แจก **มรณะ** ความตาย เป็น ๒ คือ **ปฏิจฉันนมรณะ** ความตายปกปิดกำบัง ได้แก่ความตายที่มีมาแต่แรกเกิด คือตายเรื่อยไปจนถึงวันตายอันเป็นที่สุด ๑ **อัปปฏิจฉันนมรณะ** ความตายเปิดเผย ได้แก่สิ้นลมหายใจต้องเข้าโลงกัน ๑

ที่บรรยายมาพอเป็นสังเขปนี้ เป็นเรื่องของ**อุปาทินนกสังขาร**ทั้งสิ้น เป็น**โลก** จะตั้งชื่อว่า**สังขารโลก**ก็ควร เพราะโลกประชุมกันตั้งขึ้น แต่พึงเข้าใจว่า **อุปาทินนกสังขาร**ทั้งสิ้น ต้องอาศัย**อนุปาทินนกสังขาร**ทั้งสิ้นเกิดขึ้น ส่วน**อุปาทินนกสังขาร**ทั้งสิ้น เป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ตรงตามธรรมนิยามสูตรทั้งสิ้น

ถ้าพิจารณาเห็นสังขารทั้งสิ้นเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็จะเกิดความเบื่อหน่ายในสังขารเหล่านั้น ส่วน ตัวความไม่เที่ยง ความทุกข์ ความเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน นั้น ก็ตัวสังขารอีกเหมือนกัน ต้องเบื่อ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อีก จึงจะชอบ

ตรงนี้แหละผู้ปฏิบัติจนมุมกันมาก มาติดกันเพียง**สังขารุเบกขาญาณ** หาทางออกไม่ได้ ตกลงกันว่า เห็นนามรูปเบญจขันธ์ไม่ใช่ตัวแล้วก็หมดเรื่องกันเท่านั้น ตกลงยกตนเป็นพระโสดาฯ เพราะละสักกายทิฏฐิได้ แต่นามรูปก็ไม่ดับ เบญจขันธ์ก็ไม่ดับ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ไม่ดับ เป็นพระโสดาฯ กันดื้อๆ อย่างนั้นเอง

ถ้าอย่างนี้คล้ายกับเอา**อนัตตา**เป็นโลกุตรธรรม **อนัตตา**เป็น**สังขาร** จะเป็นโลกุตรธรรมอย่างไรได้ ต้องพยายามตรวจตรองให้เห็นความดับแห่ง**อุปาทินนกสังขาร**ให้แจ่มแจ้ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็อยู่ในพวก**อุปาทินนกสังขาร**เหมือนกัน ตัว**สัญญาอดีต**ทั้งนั้น

ต้องเข้าใจว่า บรรดา**อุปาทินนกสังขาร**เป็น**ชาติสัญญาอดีต**ทั้งนั้น เป็นตัว**สมุทัยอริยสัจ**ทั้งสิ้น เมื่อตัวของเรายังเป็นสมุทัยอยู่ตราบใด ตัวของเราก็เป็นทุกข์อยู่ตราบนั้น ต้องตรองแก้ให้สมุทัยดับ

ทางแก้ก็มีแต่อริยมรรคทางเดียว อริยมรรคเป็นข้าศึกแก่สมุทัย สมุทัยมีกำลังน้อยสู้อริยมรรคไม่ได้ **อริยมรรค**ก็คือ**ศีล สมาธิ ปัญญา** สมุทัยละเอียดเข้าไปเพียงใด ต้องบำรุงอริยมรรคให้ละเอียดตามเข้าไป ให้ควรแก่ประหารกันได้ อย่าวิตกกลัวว่าสังขารจะดับไม่ได้ ทางดับสังขารพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยอเนกนัย

ดังในคาถาสำหรับบังสุกุลกันอยู่นี้เป็นตัวอย่าง **"อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข"** ความว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง มีความเกิดขึ้นและความดับเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเท่านั้น จะเอาความสุขมาแต่ไหน ความสงบระงับดับไปแห่งสังขารทั้งหลายเหล่านี้เป็นสุข ดังนี้

สังขารดับในที่นี้ ท่านไม่หมายคนตาย ท่านหมายคนเป็น ๆ เรานี้แหละ **สังขาร**เป็นตัวกิเลส เป็นสมุทัย เมื่ออริยมรรคปัญญาเกิดขึ้น สังขารก็ดับไปเท่านั้น เมื่อเห็นสังขารดับเมื่อใดก็เห็น**นิโรธ**เมื่อนั้น

เรื่อง**สังขารดับ** จะยกตัวอย่างมาแสดงไว้ในที่นี้อีกนัยหนึ่ง ดัง**ปฏิจจสมุปบาท** ใน**สมุทัยวาร** แสดงว่า **อวิชชา**เป็นปัจจัยแก่**สังขาร**

สังขารเป็นปัจจัยแก่**วิญญาณ** วิญญาณเป็นปัจจัยแก่**นามรูป** เป็นปัจจัยต่อ ๆ กันไปจนถึง**ชรามรณะ**

คงได้ความว่า **อวิชชา** ความไม่รู้ตัวจริงของตัวนี้เอง จึงเป็นปัจจัยอุดหนุนแก่**สังขาร**ทั้ง ๓ คือ **ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร** ปัจจัยไม่ใช่เหตุ เป็นแต่เพียงอุดหนุนให้มีกำลังเท่านั้น

ความจริงอาการทั้ง ๑๒ ประการ มี**สังขาร**เป็นต้น มี**มรณะ**เป็นที่สุด เป็นอาการของ**อวิชชา**เป็นตัวเหตุทั้งสิ้น คือ เป็นตัวสัญญาอดีต เป็นชาติสมุทัยด้วยกันทั้งนั้น เป็นอุปาทินนกสังขารด้วยกันทั้งนั้น มีอวิชชาเป็นตัวเหตุด้วย เป็นปัจจัยด้วย สังขารเหล่านั้นจึงตั้งอยู่ได้

ครั้นถึงวาระที่ท่านแสดง**นิโรธวาร** แสดงอย่างนี้ **"อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ"** สังขารดับโดยไม่เหลือ เพราะความคลายความดับโดยหาเศษมิได้แห่งอวิชชานั้นสิ่งเดียว ดังนี้ คงได้เนื้อความว่า **อวิชชาดับสิ่งเดียวเท่านั้น สังขาร วิญญาณ นามรูป ตลอดไปถึงชรามรณะดับตามกันไปหมด**

ที่แสดงความดับแห่งอวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป เป็นต้น ใน**ปฏิจจสมุปบาท**นี้ ไม่ได้หมายคนตาย หมายดับที่คนเป็น ๆ เรานี้เอง มีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นตัวอย่าง

สมัยที่พระองค์จะตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ได้ทรงพิจารณา**ปฏิจจสมุปบาท**นี้เป็น**ทางวิปัสสนา** เมื่อ**วิชชา**เกิดขึ้น อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป ตลอดถึงชรามรณะดับหมด แต่

พระองค์หาได้นิพพานไม่ ยังอยู่โปรดเวไนยสัตว์ถึง ๔๕ พรรษา จึงเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน

เมื่อ**สังขาร**ดับหมดแล้ว ตนของพระองค์ก็ยังเต็มที่ แต่ส่วนที่เหลืออยู่นั้นจะเรียกว่า **วิสังขาร**ก็ได้ จะเรียกว่า**อสังขตธรรม**ก็ได้ จะเรียกว่า**สังขารธรรม**ก็ได้ จะเรียกว่า**โลกุตรธรรม**ก็ได้ ไม่เห็นเป็นปัญหาอะไรกับชื่อทรามนามกร ข้อสำคัญคือ **ตัวอวิชชาดับเกิดเป็นวิชชาขึ้น**เท่านั้น ส่วน**ธรรม**ที่เหลืออยู่นี้เป็นธรรมพิเศษ ไม่มีอนิจจัง ไม่มีทุกขัง คงมีอยู่แต่**อนัตตา**เท่านั้น เพราะไม่ใช่ตัวตนเป็นธรรมต่างหาก

อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดับไปตาม**อุปาทินนกสังขาร** ถ้าไตรลักษณ์อย่างนี้ไม่ดับ ไม่รู้จัก**วิโมกข์ ๓** แสดงวิโมกข์ ๓ ไม่ได้ แสดงได้ก็ไม่ได้ความ ถ้าสังขารไม่ดับ แสดงนิโรธก็ไม่ได้ แสดงได้ก็ไม่ได้ความเหมือนกัน ถ้ายังแสดงว่าตัวของตัวยังเป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** อยู่ตราบใด พึงรู้เถิดว่าตัวยังจมอยู่ในกองทุกข์ตราบนั้น

เพราะ **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** เป็นตัวทุกข์ เพราะเป็นสังขาร เมื่อสังขารดับหมดแล้ว ยังเหลืออยู่แต่**วิสังขาร** เป็นนาถกรณธรรม คือทำตนให้เป็นแก่นสาร เกิดศรัทธาความเชื่อตนขึ้น เป็น**อจลศรัทธา** ไม่งมงายหลงเชื่อแต่คนอื่น คนเราโดยมากมักเชื่อแต่ตำราเชื่อตามเขาว่า หาได้น้อมธรรมเข้ามาในตนให้เห็นจริงที่ตน เกิดความเชื่อขึ้นในตนไม่ จึงออกจากสมมติไม่ได้ ติดสมมติตายอยู่นี่เอง

สมมติกับสังขารอันเดียวกัน จะแสดงความดับแห่งสังขารหรือดับแห่งสมมติไว้เป็นตัวอย่าง ความจริงสังขารหรือสมมติเป็นของไม่มี

อยู่แต่เดิม จึงเป็นของดับได้ เปรียบเหมือนไฟฟ้าที่ติดอยู่ในศาลาหลังนี้ เมื่อดูไม่เป็น เปิดสวิตช์ไฟก็เกิด ปิดสวิตช์ไฟก็ดับ ก็รู้อยู่แต่เพียงเกิด ๆ ดับ ๆ เท่านั้น ถ้าดูเป็น สาวไปถึงวัดราชบูรณะ วัดเลียบ อยู่เชิงสะพานพุทธ (หมายถึงโรงไฟฟ้าวัดเลียบ) ก็จะเห็นความไม่เกิดไม่ดับกันเท่านั้น

เมื่อรู้ไม่จริงก็จักรู้อยู่ว่าไฟฟ้า คือเข้าใจว่าไฟมาแต่ฟ้า ถ้าสาวหาเหตุตามสายไป จนถึงวัดราชบูรณะ ก็จักเห็นว่าไฟแกลบเรานี้เอง หาใช่ไฟฟ้าไม่ ไฟฟ้าที่ใจของเรานั้นก็ดับ รู้จริงว่าเป็นไฟธรรมดาเรานี้เอง เขาสมมติให้เป็นไฟฟ้าต่างหาก ความจริงไฟฟ้าไม่มีอยู่แต่เดิม ดับของไม่มีนั่นเอง แต่ก็คงเรียกไฟฟ้าตามเขาอย่างเดิม เป็นผู้ไม่หลงติดสมมติ คือรู้เท่าสมมติ สมมติก็ดับเป็นวิมุตติขึ้นเท่านั้น

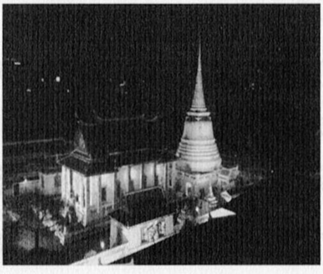
แม้นามรูป ธาตุ ขันธ์ อายตนะก็เหมือนกัน ที่เราเรียนเข้าไว้จำเข้าไว้ ในชั้นแรกเป็นสมมติ ครั้นมาค้นพบตัวจริงเข้า ก้อนนี้ไม่ใช่นามรูป ธาตุ ขันธ์ อายตนะเสียแล้ว เป็นอยู่เพียงสมมติเท่านั้น ความจริงเป็นสภาวธรรมต่างหาก เขาเคยเป็นอยู่อย่างใด ก็คงเป็นอยู่อย่างนั้น เมื่อรู้เห็นความจริงอย่างนี้ สมมติก็ดับ เมื่อสมมติดับไปแล้วก็คงเรียกนามรูป ธาตุ ขันธ์ อายตนะอยู่อย่างเดิม

ส่วนนี้เป็น**บัญญัติ** เป็นพุทธบัญญัติเหมือนกัน แต่ไม่ได้ใช้ทั่วกัน ใช้จำเพาะแต่พวกท่านที่บรรลุวิมุตติแล้ว และเป็นบัญญัติไม่มีอาชญา พุทธบัญญัติอีกแผนกหนึ่ง คือ**บัญญัติสิกขาบท** ส่วนนี้มีอาชญาระวางโทษหนักเบาตามควร เหมือนกันกับพระราชบัญญัติของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้รู้ผู้ไม่รู้ก็ตาม ถ้าล่วงต้องได้รับโทษตามบัญญัติ

ผู้ที่เพิกสมมติออกจากตนได้แล้ว เป็นผู้รู้คติของธรรมดา **โสกะปริเทวะทุกขโทมนัสอุปายาส** ตัวผลดับหมด เป็นผู้ไม่มีโสกะปริเทวะทุกขโทมนัสอุปายาส เพราะเหตุภายนอก เพราะเหตุภายใน อันนี้เป็นตัวอานิสงส์ แสดง**ทางออกจากโลกโดยทางวิปัสสนานัย**ไว้เพียงเท่านี้ แต่ให้พึงเข้าใจว่า ไม่อื่นไปจาก**ศีล สมาธิ ปัญญา** ทางเดียวกันนั้นเอง ต่างแต่อาการเท่านั้น

วิปัสสนานัยที่แสดงมานี้ เป็น**สวากขาตธรรม** เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว และเป็น **สนฺทิฏฺฐิโก** ผู้ปฏิบัติจะเห็นด้วยตน และเป็น **อกาลิโก** ผู้ปฏิบัติไม่ต้องอ้างกาล เพราะตนมีอยู่ทุกเมื่อ และเป็น **เอหิปสฺสิโก** ผู้ปฏิบัติอาจท้าทายอวดเขาได้ เพราะเป็นของจริง และเป็น **โอปนยิโก** ผู้ปฏิบัติอาจน้อมมาสู่ตนได้ เป็น **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** ผู้รู้คือผู้ปฏิบัติจะพึงรู้แจ้งจำเพาะที่ตน

ได้แสดงธรรมกถาโดยทางวิปัสสนานัย พอเป็นทางบำรุงสติปัญญาของพุทธบริษัท เมื่อท่านทั้งหลายได้สดับแล้ว พึงโยนิโสมนสิการ แล้วอุตสาหะประพฤติปฏิบัติตาม ก็จักได้รับความงอกงามในพระพุทธศาสนา โดยนัยดังแสดงมา ด้วยประการฉะนี้.

พระอุโบสถ และพระเจดีย์ วัดบรมนิวาส ในปัจจุบัน

๓. บัณฑิตลักษณกถา

น เตน ปณฺฑิโต โหติ ยาวตา พหุ ภาสติ
เขมี อเวรี อภโย ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตีติ ฯ

บัดนี้ จะแสดง**ลักษณะแห่งบัณฑิต** ตามที่มาในคัมภีร์พระธรรมบท เห็นว่าเป็นสุภาษิตอันน่าจับใจ และเป็นสุภาษิตอันอยู่ในระหว่างแห่งการศึกษาเล่าเรียนของกุลบุตรด้วย ควรใฝ่ใจนำมาเตือนตน จะเป็นประโยชน์แก่ตนไม่ใช่น้อย

เนื้อความตามพระคาถานั้นว่า *"บุคคลผู้จะได้นามว่าบัณฑิตเพียงแต่ว่าเป็นคนมีโวหารมาก องอาจกล้าหาญในท่ามกลางที่ประชุมมีท่ามกลางสงฆ์ เป็นต้น เท่านั้น จะได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตยังไม่ได้เลย เพราะยังยุ่งอยู่แต่ประโยชน์ของผู้อื่น ก็บุคคลผู้ใดทำประโยชน์ส่วนตนให้สำเร็จ คือ **เขมี** ให้เป็นผู้เกษมจากโยคะ **อเวรี** ให้เป็นผู้หาเวรมิได้ **อภโย** ให้เป็นผู้หาภัยมิได้ บุคคลผู้นั้นแหละได้นามชื่อว่าเป็น**บัณฑิต**"* มีเนื้อความโดยย่อตามนัยพระคาถาดังนี้

ต่อนี้ จักอธิบายกระจายเนื้อความแห่งพระคาถานั้นให้กระจ่างขึ้น พอถือเอาเนื้อความนำไปปฏิบัติได้

ข้อต้นที่ปฏิเสธบัณฑิตว่า *ผู้มีโวหารมาก พูดมาก องอาจกล้าหาญในท่ามกลางบริษัทเพียงเท่านั้นจะได้นามบัญญัติชื่อว่าเป็นบัณฑิตยังไม่ได้เลย* ดังนี้ ก็คือว่า ตินักเทศน์นั่นเอง เพราะได้แต่สอน

คนอื่น หัดพูด หัดจา หัดเทศนา เป็นน้ำไหลไฟดับไป ใครฟังก็ไพเราะจับใจ ถูกนิมนต์ไม่หยุด แต่ประโยชน์ส่วนตนก็ได้แต่เครื่องกัณฑ์ของเขาเท่านั้น

ท่านแสดงไว้ว่า **“สกฺกาโร กาปุริสํ หนฺติ” เครื่องสักการะย่อมฆ่าเสียซึ่งบุรุษผู้น่าเกลียด** ดังนี้ ย่อมได้แก่**บุคคลผู้ไม่สอนตนเช่นนั้น** ท่านจึงแสดงไว้ว่า **ยังนับว่าเป็นบัณฑิตไม่ได้** เพียงเป็นคนพูดมากเท่านั้น

ดังนี้ จึงทรงแสดง**ลักษณะแห่งบัณฑิต**ต่อไปว่า **เขมี** ผู้เกษมจากโยคะ คำที่ว่า **เกษม** นั้นคือ มีความสุข ความสำราญเบิกบานใจเพราะปราศจากโยคะ คำว่า **โยคะ** นั้น คือกิเลส เครื่องสัมปยุตด้วยใจ เครื่องประกอบกับใจ ได้แก่ **กามโยคะ** ความรักใคร่พัวพันในกิเลสกาม และวัตถุกาม ประการหนึ่ง **ภวโยคะ** คือกิเลสเครื่องสวมใจคือ ภวะ ได้แก่ ความเป็น ความมี เป็นอะไรก็เกี่ยวเกาะอยู่ในอันนั้น มีสิ่งใดก็เกี่ยวเกาะอยู่ในสิ่งนั้น ถอนตนออกจากความเป็นความมีไม่ได้ ชื่อว่า **ภวโยคะ** ประการหนึ่ง **ทิฏฐิโยคะ** คือกิเลสเครื่องรัดใจคือ**ทิฏฐิ** ได้แก่ความเห็นวิปลาส ดังพวกที่เห็นว่าบุญบาปไม่มี สวรรค์นรกไม่มี สัตว์ดีเองชั่วเอง ตายแล้วสูญไม่เกิดอีก การที่ทำบุญให้ทานรักษาศีลเสียเวลาเปล่า ๆ พวกที่ทำบุญให้ทานนั้นเป็นคนโง่หาปัญญามิได้ ความเห็นอย่างนี้ชื่อว่า**ทิฏฐิวิปลาส**

นิสัยของมนุษย์เรา ถ้าได้เห็นจริงแล้ว ถึงจักเลวทรามสักปานใดก็แก้ยาก เพราะกินใจเสียแล้ว ดังแขกเจ้าเซ็นเป็นตัวอย่าง ศาสนาทั้งหลายเขาถือ เขาได้ความสุข ส่วนศาสนาของตัวต้องเดือดร้อน

ถึงฤดูปีต้องถูกเกณฑ์ทุบอกและกรีดเลือดบูชาพระ เป็นการลำบากเป็นศาสนาเบียดเบียนตน แต่ติดเสียแล้ว ความติดนั้นแหละชื่อว่าเกี่ยวเกาะ คือเห็นของตนดีพอแล้ว เห็นของผู้อื่นเลวทราม สู้ความประพฤติของพวกตนไม่ได้

เรื่องของ**ทิฏฐิ** เป็นของสำคัญมาก ถ้าคบครูวิปลาส อาจทำตนให้เสียหายจากความดีได้จริงจัง บรรดาศาสดาต่าง ๆ ที่ปลีกตนออกไปจากพุทธศาสนา ตกอยู่ใน**ทิฏฐิวิปลาส**ทั้งนั้น เพราะเหตุนั้น **ทิฏฐิ** ท่านจึงจัดเข้าในประเภทแห่งกิเลส **เครื่องเหนี่ยวใจสัตว์** ประการหนึ่ง

อวิชชา ความไม่รู้ตน ก็นับว่าเป็น **อวิชชาโยคะ** คือ เป็นกิเลสเครื่องสัมปยุตเกี่ยวเกาะเหมือนกัน ความไม่รู้ตนชื่อว่า**อวิชชา** ไม่รู้ว่าอะไรเป็นตน ไม่รู้ว่าตนเป็นอะไร

ไม่รู้ว่าอะไรเป็นตน นั้น รู้แต่เพียงว่า นาม รูป ธาตุ ขันธ์ อายตนะ เท่านั้น เป็นตน แต่ก็ไม่แน่ ยังลังเล ยังเห็นอยู่ว่า นาม รูป ธาตุ ขันธ์ อายตนะ เป็นอนัตตาไม่ใช่ตน จะเห็นลงแน่นอนว่าอะไรเป็นตน อะไรไม่ใช่ตน ก็เห็นลงไม่ได้

ที่ว่า ไม่รู้ว่าตนเป็นอะไร นั้น คือ ไม่รู้ว่าตนของเราเป็นคนพาลหรือเป็นบัณฑิต ตนของเราเป็นโสดา สกิทาคา อนาคา อรหันต์หรือเป็นอะไรไม่เข้าใจ อย่างนี้แหละชื่อว่า**อวิชชา** ไม่รู้ตน ความที่ไม่รู้ตนเช่นนั้นย่อมเป็นกิเลสเครื่องหน่วงเหนี่ยวให้เป็นหลักตอจมอยู่ในวัฏสงสาร หาช่องที่จะพยายามออกจากความทุกข์ไม่ได้ จึงได้ชื่อว่า **อวิชชาโยคะ** ประการหนึ่ง

ถ้าโยคะทั้ง ๔ นี้ ยังรึงรัดเกี่ยวเกาะอยู่แก่บุคคลผู้ใด บุคคลผู้นั้นย่อมไม่ได้รับความสุขอันบริสุทธิ์ ที่ว่า**นิรามิสสุข**เลย ผู้ที่กำจัดโยคะทั้ง ๔ นั้นออกจากตนได้แล้ว จึงจะได้ประสบนิรามิสสุข อันเป็นความสุขอันสะอาด ปราศจากมลทิน จึงชื่อว่า **เขมี** นี้เป็นลักษณะของบัณฑิตประการหนึ่ง

อเวรี ผู้ไม่มีเวร คือ ผู้เว้นจากการก่อกรรมก่อเวรใส่ตัว ที่ท่านตั้งไว้ว่า**ปัญจเวรวิรัติ** ให้เว้นจากเวร ๕ ประการ คือ รักษาศีล ๕ นั่นเอง

การที่ไม่รักษาศีล ๕ ก็คือสร้างกรรมสร้างเวรใส่ตนนั่นเอง ถ้าเราฆ่าสัตว์เบียดเบียนสัตว์ โทษแห่งการฆ่าการเบียดเบียนนั้น ก็จักตลบมาถึงตนในคราวหนึ่ง ถ้าเราลักขโมยของเขา โทษคือการลักการขโมยนั้น ก็คงจะมาถึงตัวเราวันหนึ่ง ถ้าเราประพฤติมิจฉาจาร โทษแห่งมิจฉาจารนั้น ก็คงจะมาอำนวยผลให้แก่เราวันหนึ่ง ถ้าเรากล่าวคำเท็จ คำหยาบ คำส่อเสียด คำโปรยประโยชน์ โทษเหล่านั้นก็จักตามมาสนองแก่เราวันหนึ่ง ไม่เร็วก็ช้าเท่านั้น ถ้าเราดื่มน้ำเมา โทษแห่งความดื่มความเมาก็จักตลบมาถึงตัวของเราวันหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย จึงชื่อว่า**สร้างกรรมสร้างเวรใส่ตน**

ผู้ที่เว้นการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เว้นมิจฉาจาร เว้นมุสาวาท ผรุสวาท เปสุญญวาท สัมผัปปลาปวาท เว้นดื่มน้ำเมา โทษทั้ง ๕ ประเภทนี้ จะได้เกิดมีแก่บุคคลจำพวกนั้นไม่มีเลย จึงได้ชื่อว่า **ปัญจเวรวิรัติ** เว้นจากเวร ๕ ผู้ที่เว้นจากเวร ๕ นี้ได้ จึงได้ชื่อว่า **อเวรี** ผู้หาเวรมิได้ เป็นลักษณะของบัณฑิตประการหนึ่ง

ข้อที่ว่า **อภโย** ผู้ไม่กลัว นั้น ต้องเป็นผลไปจาก **เขมี** และ **อเวรี**

จะบรรยายความกลัวเสียก่อน คือ กลัวในที่ประชุมชน กลัวเสื่อมลาภเสื่อมยศ กลัวเขาติเตียน นินทาว่าร้ายต่าง ๆ กลัวเขาจะมาปองร้ายฆ่าฟัน กลัวโทษทัณฑ์จะต้องเสียเงินทองทรัพย์สิน กลัวติดคุกติดตะรางจำจอง ความกลัวเหล่านี้เกิดแต่**กรรม** คือความทำของตน เมื่อตนทำลงไว้แล้วชื่อว่าเวร คือจะต้องนำทุกข์ตลบมาทับตนเพราะความทำของตน

อเวรี ผู้ไม่มีเวรนั้น คือบุคคลผู้มีศีล ๕ ถ้าผู้ใดมีศีล ๕ แล้ว ความกลัวที่บรรยายมานี้อาจจักป้องกันได้ ศีล ๕ จึงชื่อว่า **ปัญจเวรวิรัติ** ผู้เว้นจากเวร ๕ ก็ไม่กลัวทุกข์เหล่านี้ จึงได้ชื่อว่า **อภโย** ผู้หาภัยมิได้

แต่ ความกลัวอีกประการหนึ่ง คือ กลัวยากกลัวจน กลัวอดตาย กลัวไม่เทียมเขา กลัววัฏทุกข์ คือกลัวเกิด กลัวแก่ กลัวเจ็บ กลัวไข้ กลัวตาย กลัวเวียนว่ายตายเกิดถือเอากำเนิดในภพน้อยภพใหญ่ ความกลัวประเภทนี้เกิดแต่ **อเขมี** ผู้ไม่เกษมจากโยคะ

โยคะนั้น ได้แก่กิเลสเครื่องสวมใจ เครื่องโยงใจ ได้แก่**กามคุณ**ทั้ง ๕ คือรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส และภพ คือวัตถุที่มีที่เป็นอยู่ทุกสิ่งทุกอย่าง ตั้งต้นแต่อัตภาพของตนไป อยากให้มีอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ร่ำไป ส่วนวัตถุภายนอกที่มีอยู่แล้ว ก็อยากให้มีอยู่ร่ำไป ส่วนยังไม่มีก็อยากให้มีขึ้น ความทะยานอยากซึ่งสัมปยุตกับใจอย่างนี้จึงชื่อว่า**โยคะ** ได้แก่ผู้ตั้งตัวเป็นเจ้าของกาม เจ้าของภพ นั้นเอง

กิเลส คือ ความอยาก ความปรารถนา อันได้นามชื่อ**โยคะ**นี้แหละ เป็นเหตุแต่งทุกข์เหล่านี้ให้เกิดขึ้น จึงชื่อว่า **อเขมี** ผู้ไม่เกษมคือเป็นผู้ไม่ประเสริฐ เป็นผู้ไม่วิเศษ เป็นผู้กลัว ชื่อว่า**ผู้มีภัย**

ถ้าผู้ใดกำจัด **โยคะทั้ง ๔** มี กามโยคะ เป็นต้น ออกเสียได้ ไม่ยอมตนเป็นเจ้าของกาม ไม่ยอมตนเป็นเจ้าของภพได้เมื่อใด ผู้นั้นก็ได้ชื่อว่า **เขมี** ผู้เกษมจากโยคะ คือ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้วิเศษ เป็นผู้ไม่มีกลัว ชื่อว่า **อภโย** ผู้หาภัยมิได้

ที่ท่านแสดงเอา **เขมี** ไว้หน้า เพราะ **เขมี** อย่างเดียวครอบ **อเวรี** ได้ ถ้าผู้เกษมจากโยคะได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่มีเวรไม่มีภัยอยู่เอง **อภโยชั้นอเวรี** ยังต่ำ แต่ก็ยังนับว่าเป็นบัณฑิตได้ชั้นหนึ่ง ถ้า **อภโยชั้นเขมี** นับว่าเป็นยอดของบัณฑิตแท้ ให้พุทธบริษัทผู้ได้สดับพึงรู้ตนว่า ตนเป็นคนพาลหรือเป็นบัณฑิตด้วยพุทธภาษิตนี้

การรู้ตนว่าเป็นธรรมประเภทใด เรียกว่า **อัตตัญญู** ในสัปปุริสธรรมข้อที่ ๑ ว่า **ธัมมัญญู** รู้ธรรม คือรู้สกลกายของตนนี้ว่าเป็นธรรมดา เป็นมาอย่างใดก็เป็นไปอย่างนั้น เป็นอสังขตธรรม หรือเป็นอพยากตธรรม ส่วนคุณธรรมเป็นของอาศัยอพยากตธรรมเกิดขึ้นท่านจัดไว้เป็น ๒ คือ **กุศล** ได้แก่ความฉลาด ๑ **อกุศล** ได้แก่ความโง่ ๑

จะถือเอาเนื้อความว่า **อพยากตธรรม**แต่งให้ความฉลาดความโง่เกิดขึ้นก็ได้ จะถือเอาเนื้อความว่า ความฉลาดความโง่อาศัย**อพยากตธรรม**เกิดขึ้นก็ได้ เปรียบเหมือนแผ่นดินซึ่งเป็นประธานอยู่เฉย ๆ แต่มีบ่อเพชรบ่อพลอยบ่อเงินบ่อทองบ่อโลหธาตุต่างๆ มีต้นไม้ต้นหญ้าและสรรพสัตว์เต็มแผ่นดิน จะถือเอาเนื้อความว่า แผ่นดิน

ให้สรรพวัตถุและสรรพสัตว์เกิดขึ้นก็ได้ จะถือเอาเนื้อความว่า สรรพวัตถุและสรรพสัตว์อาศัยแผ่นดินเกิดขึ้นก็ได้ เหมือนกันกับบุญบาปดีชั่วอาศัยอพยากตธรรมเกิดขึ้น ฉะนั้น

ถ้าเข้าใจอย่างนี้แล้ว จะได้รู้จักตัวธรรมและรู้จักคุณธรรม สังขตธรรมทั้งสิ้นเป็นคุณธรรม มีทั้งดีทั้งชั่ว **อกุศล** ความโง่ เกิดแต่มูล ๓ ชื่อ**อกุศลมูล** คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นผู้แต่ง ผู้ใดลุอำนาจแห่งมูล ๓ นี้ ตั้งหน้าทำกรรมอันเป็นบาปร่ำไปตามอำนาจของเขา ชื่อว่าทำไปด้วยความโง่ จะได้รับทุกข์เป็นผล ยิ่งทำมากขึ้นเท่าใด ก็จักทวีทุกข์ให้มากขึ้นเท่านั้น คนจำพวกนั้นท่านจึงให้นามว่า **พาโล** แปลว่าคนเขลา **อกุศลมูล**มีในธรรมก้อนใด ธรรมคือสกลกายก้อนนั้น ชื่อว่า **อกุสลา ธัมมา**

ส่วน**กุศล** คือความฉลาด ก็เกิดแต่มูล ๓ เหมือนกัน แต่เรียกว่า **กุศลมูล** ได้แก่ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นผู้แต่ง ผู้ใดอยู่ในอำนาจแห่ง**กุศลมูล ๓** นี้ ก็ตั้งหน้าทำแต่กรรมอันเป็นบุญ มีให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญเมตตาภาวนา ทำสมาธิและปัญญาให้เจริญขึ้น ยิ่งทำมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทวีความสุขให้ยิ่งขึ้นเท่านั้น บุคคลจำพวกนั้นท่านจึงให้ชื่อว่า **ปัณฑิโต** ผู้ฝึกตนได้ กุศลมีในธรรมก้อนใด ธรรมคือสกลกายก้อนนั้นชื่อว่า **กุสลา ธัมมา**

กุศล อกุศล เป็น**สังขตธรรม** แต่งเอาได้ ใครชอบบาปก็แต่งเอาบาป ใครชอบบุญก็แต่งเอาบุญ ใครชอบเพียงโลกิยธรรมก็แต่งเอาโลกิยธรรม ใครชอบโลกุตรธรรมก็แต่งเอาโลกุตรธรรม ธรรมชาติของ**สังขตธรรม** ย่อมแต่งเอาได้ตามชอบใจ

ส่วน **อสังขตธรรม** แต่งเอาไม่ได้ เหมือนอย่างร่างกายของเราแต่งเอาไม่ได้ได้มาอย่างใดก็อาศัยไปอย่างนั้นจนตาย แต่ว่าก็ต้องอาศัยความแต่งนั้นแหละร่างกายจึงเป็นอยู่ได้

ร่างกายเป็นตัว**สภาวธรรม** ความแต่งเป็นคุณของสภาวธรรมนั้น จึงเรียกว่าคุณธรรม ส่วน**คุณธรรม**นั้นมีทั้งชั่วและดี คือ **กุศล อกุศล** ตลอดถึง**โลกิยกุศล**และ**โลกุตรกุศล** จะต้องมาแสดงให้ปรากฏที่สภาวธรรมคือ**สกลกาย**นี้ พึงรู้ไว้ว่าร่างกายนี้เป็น**ธรรม** แต่จะรู้ว่าเป็นธรรมประเภทไร ต้องรู้ด้วย**คุณธรรมเป็นเครื่องแสดง** ในสัปปุริสลักษณะ ท่านจึงแสดงไว้ว่า **ธัมมัญญู** ผู้รู้ธรรม ก็คือรู้ตนเป็นธรรม

อัตถัญญู รู้เนื้อความ คือรู้คุณของธรรม ที่เรียกกันว่า**คุณธรรม** มีมากถึง ๘๔,๐๐๐ จะแสดงไว้พอเข้าใจความ ศีล สมาธิ ปัญญา วิชชา วิมุตติ มรรค ผล นิพพาน เป็นต้น เป็นคุณธรรม บรรดาคุณธรรมนั้น ๆ เราเข้าใจ เรารู้ลักษณะของคุณธรรมนั้น ๆ ชื่อว่า **อัตถัญญู** ผู้รู้เนื้อความ

อัตตัญญู ผู้รู้ตนนั้น หมายผู้รู้ธรรมเป็นตน รู้ตนเป็นธรรม ที่ว่า**รู้ธรรมเป็นตน**นั้น คือรู้ว่าสกลกายนี้แหละเป็นธรรม คือสภาวธรรมที่ว่ารู้ตนเป็นธรรมนั้นคือรู้คุณของธรรม รู้ว่าตัวของเรา เป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญา เป็นวิชชา เป็นวิมุตติ เป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน รู้อย่างนี้ชื่อว่า **อัตตัญญู** รู้ตน คือรู้ว่าตนของเราเดี๋ยวนี้เป็นธรรมประเภทนี้ ๆ ความรู้ตนนี้แหละชื่อว่าวิชชา ถ้าไม่รู้ตนเช่นนั้นเป็นอวิชชา

เมื่อรู้ตนว่าเป็นธรรมประเภทใด ก็ชื่อว่าได้ธรรมประเภทนั้นไว้เป็นที่พึ่ง เป็นคนไม่ลังเล มีตนเป็นสรณะเป็นที่พึ่ง

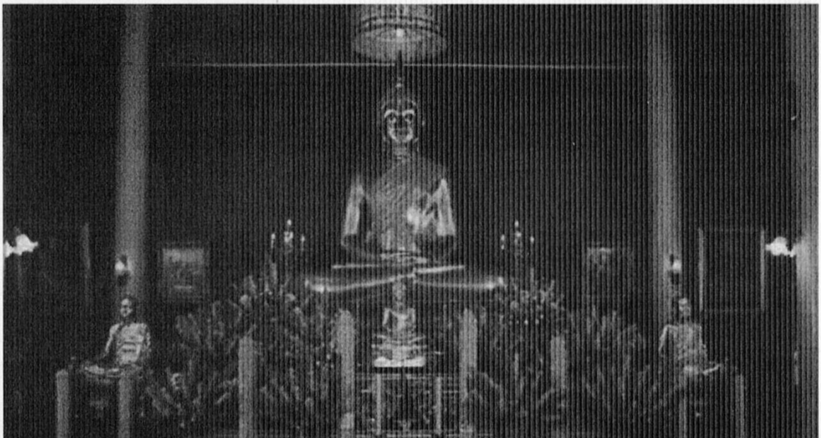
ถ้าตกอยู่ในอำนาจของอวิชชา แล้วจะหาที่พึ่งไม่ได้ มองดูอะไรก็เป็นของไม่เที่ยงไปหมด มองดูอะไรก็เป็นทุกข์ไปหมด มองดูอะไรก็เป็นอนัตตาไปหมด เลยเห็นเป็นของสูญกลายเป็นอนัตตาสูญไป ของที่มีอยู่คือสกลกายนี้ ก็เลยเสกให้มันสูญไปซ้ำ ทีนี้คุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ คุณทาน คุณศีล คุณภาวนา ก็ขาดลอยหมด เป็นเรือไม่มีแจวไม่มีพาย เป็นคนหมดที่พึ่งที่หวัง กลายเป็นนิพพานอวิชชานิพพานอนัตตาไป เป็นนิพพานของคนยากคนจน ชาตินี้ก็จน ตายไปก็ไปจนอีก

นิพพานของพระพุทธเจ้าเป็น**นิพพานมั่งมี** ต้องบริบูรณ์ไปด้วย**พระบารมี** มีทาน ศีล เป็นต้น มีอริยทรัพย์ ๗ มีศรัทธา เป็นต้น มีโพธิปักขิยธรรม มีสติปัฏฐาน เป็นต้น อริยทรัพย์ภายในบริบูรณ์ ทรัพย์ภายนอกก็ล้นเหลือ บุคคลผู้บริบูรณ์เช่นนั้นจึงไปนิพพานของพระพุทธเจ้าได้ พวกคนจนไปไม่ได้เลย

ให้ดูความมั่งมีของพระพุทธเจ้าและพระสาวกเป็นตัวอย่าง เห็นใครบ้างเป็นคนจน ล้วนแต่เป็นผู้ตั้งอยู่ในภูมิ มหาลาโภ มหาโภโค มหายโส มหาปริวาโรทั้งนั้น จึงเป็นพระนิพพานน่ายินดีจะไป ลาภ ยศ สรรเสริญ ความสุข เป็นของพระอริยเจ้า **เป็นแต่ท่านเป็นผู้ไม่ติด ท่านไม่ให้โลกธรรมมาท่วมทับท่านได้ ท่านเป็นผู้อยู่เหนือโลกธรรมสบายใจ**

ถ้าผู้ใดชอบใจนิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นนิพพานมั่งมี อย่าพากันหมิ่นประมาททาน ศีล ภาวนา เพียรบำรุง**จรณธรรม** มี โพธิปักขิยธรรม เป็นต้น ให้บริบูรณ์ เพียงแต่เดินทางถูกเท่านี้ได้ความสุขสบายเสียแล้ว ถ้าได้สำเร็จพระนิพพานจะมีความสุขสักเพียงไร ข้อนั้นจะพึงวินิจฉัยได้ด้วยมรรคปฏิปทา คือ ผู้ดำเนินในอริยมรรค จะได้เห็นความสุขด้วยตน มรรคเป็นแต่ทางปฏิบัติ ยังได้รับผลความสุขถึงเพียงนี้ คาดความสุขในพระนิพพานได้

การที่แสดงมานี้ มีประสงค์จะให้ รู้ตน เป็นข้อสำคัญ ผู้รู้ตนรักตน ฝึกหัดตน ให้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมชั้นสูงตลอดถึงนิพพานธรรม ชื่อว่าเป็น**ยอดแห่งบัณฑิต** ผู้ใดต้องการเป็นบัณฑิต พึงมนสิการทำให้สำเร็จประโยชน์ของตนเทอญ.

ภายในศาลาอุรุพงศ์ วัดบรมนิวาส

๔. เมตตสุตตกถา

อิทานิ อฏฺฐมีทิวเส สนฺนิปติตาย พุทฺธปริสาย กาจิ ธมฺมีกถา กถิยเต อิโต ปรํ กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจาติ อาทิกํ เมตฺตานยปาฐํ ภาสิสฺสามีติ อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส อตฺโถ สาธายสฺมนฺเตหิ สกฺกจฺจํ โสตพฺโพติ ฯ

ณ วันนี้ เป็นวันอัฏฐมีดิถีที่ ๘ ค่ำแห่งปักขคณนา พุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ได้มาสันนิบาตประชุมกัน เพื่อจะฟังพระธรรมเทศนา และได้กระทำกิจในเบื้องต้น มีไหว้พระสวดมนต์สมาทานศีลเสร็จแล้ว ต่อนี้ไปเป็นโอกาสที่จะฟังพระธรรมเทศนา

ด้วยการฟังพระธรรมเทศนาเป็นของไม่จืดไม่จาง ยิ่งฟังก็ยิ่งเกิดสติปัญญา รู้จักคุณและโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ด้วยพุทธโอวาทแสดงล้วนชี้ประโยชน์ที่สัตว์ต้องประสงค์ คือชี้ทางแห่งความสุข ด้วยความสุขย่อมเป็นของที่สัตว์ทั่วโลกต้องประสงค์ด้วยกันทั้งสิ้น ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนนั้น ๆ ใช่ว่าจะปรารภนาความเดือดร้อนก็หาไม่ แต่เป็นผู้ไม่รู้จักเหตุที่จักให้ผลเดือดร้อน คือตนปรารถนาสุขนั้นแหละ แต่ไปทำเหตุที่จักให้เกิดทุกข์ ต่อเมื่อความทุกข์เดือดร้อนมาถึงเข้า จึงรู้สึกตัวแก้ไม่ไหวเสียแล้ว ที่เป็นอย่างนี้ ก็เพราะขาดการสดับฟังพระธรรมเทศนา

ถ้าเป็นผู้หมั่นสดับตรับฟังพระธรรมเทศนาอยู่เสมอ ๆ ย่อมมีปัญญารักษาตนโดยชอบ ไม่ต้องประกอบก่อทุกข์ให้บังเกิดขึ้นแก่ตน ตั้งหน้าบำเพ็ญการกุศลรักษาสุจริตกิจชอบ ประกอบตนให้ตั้งอยู่ในที่อันสมควร ย่อมได้รับผลคือความสุข อันเกิดแต่สุจริตธรรมนั้นทุกเมื่อ ดังพุทธบริษัทเป็นตัวอย่าง ข้อนี้ ควรพุทธบริษัทจะมีความยินดีที่เราไม่ได้รับความเดือดร้อน อันเกิดแต่เหตุภายนอกต่าง ๆ นั้น ย่อมสำเร็จมาแต่ความประพฤติของเรา ที่ได้ดำเนินตามพุทธโอวาท ส่วนข้อปฏิบัติที่ตนได้ดำเนินมาแล้วได้รับผลเพียงเท่านี้ ก็ควรจะดีใจ

แต่ถ้าธรรมชั้นสูงยิ่งขึ้นไปกว่าที่ตนได้ตนถึงนี้ยังมีอยู่ ก็ไม่ควรจะนอนใจ ให้คิดเสียว่าอัตภาพที่เป็นมนุษย์และพรักพร้อมด้วยสุขสมบัติ ทั้งมีศรัทธาความเชื่อในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า พระองค์เป็นพระ **อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ** จริงดังนี้ มีในตนของเรา นับว่าเป็นลาภอันสำคัญอันเราได้แล้ว ถ้าตายไปจากชาตินี้เกิดใหม่จะได้ดีอย่างนี้อีกหรืออย่างไร ข้อนั้นก็เป็นที่วางใจยาก มรรคผลอันใดที่ควรได้ควรถึงรีบทำให้ได้ให้ถึงเสียดีกว่า คิดอย่างนี้แล้วก็รีบตั้งหน้าบำเพ็ญความเพียรให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ทางดำเนินด้วยข้อปฏิบัติให้สูงขึ้นไปนั้น ต้องเกี่ยวด้วยเมตตาพรหมวิหารเป็นหลักเป็นประธาน ข้อนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงแก่พุทธบริษัท ได้แจ้งประจักษ์อยู่ใน**เมตตสูตร** จะยกมาแสดงพอได้ใจความ ด้วยเวลานี้ก็เป็นเทศกาลจวนสิ้นฤดูฝนอยู่แล้ว เป็นโอกาสที่ผู้มีศรัทธาประสงค์ต่อวิเวก จะพึงแสวงหาที่สงัด คือรุกขมูล

หรือสุญญาคาร สถาน ถ้ำคูหา ตำบลใดตำบลหนึ่งซึ่งเป็นที่สำราญ ควรแก่เจริญสมถวิปัสสนาด้วย**เมตตสูตร**นี้ มีคุณานุภาพอันไพศาล

สมัยหนึ่ง **ภิกษุ**ทั้งหลายมี**ประมาณ ๕๐๐ รูป** พากันเรียนพระกัมมัฏฐานในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วก็ทูลลาไปเจริญพระกัมมัฏฐานอยู่ในอรัญราวป่าตำบลหนึ่ง

รุกขเทวดาอันสิงอยู่ตามต้นไม้ในป่านั้นไม่ชอบใจ เพราะพระภิกษุนั่งภายใต้ต้นไม้ ตนจะอยู่บนต้นไม้ไม่ควร ต้องลงจากต้นไม้มาอาศัยอยู่ตามภาคพื้น ได้ความลำบาก จึงปรึกษากันใช้อุบายหลอกลวงภิกษุเหล่านั้นให้กลัวด้วยวิธีต่าง ๆ เป็นต้นว่า แสดงตัวให้เห็นเป็นรูปยักษ์รูปเปรต จนภิกษุเหล่านั้นไม่ได้หลับไม่ได้นอน จิตใจไม่สงบลงได้ จึงพากันกลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เล่าประพฤติเหตุนั้นถวาย

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้ภิกษุเหล่านั้นเรียน**กรณียเมตตสูตร**นี้ แล้วให้กลับไปยังที่เดิม ครั้นไปถึงก็พร้อมกันสวด**เมตตสูตร**นี้ขึ้น เทวดาทั้งหลายได้ฟังเมตตสูตรมีความชื่นชมยินดี มีไมตรีจิตตอบภิกษุทั้งหลาย ช่วยกันอภิบาลป้องกันภยันตรายมิให้บังเกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย มีนิทานเครื่องหมายซึ่งนำมาแสดงพอได้ใจความเพียงเท่านี้

ในเมตตสูตรนั้น มีคาถาประพันธ์ในเบื้องต้นว่า **กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ** เป็นอาทิ มีเนื้อความว่า บุคคลผู้ปฏิบัติ เมื่อปรารถนาจะบรรลุ**สันตบท** คือธรรมเป็นที่ระงับทุกข์ได้แก่**พระนิพพาน** ในเบื้องต้นจะต้องบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา อันได้นามว่า**ไตรสิกขา** จะควรทำกิจอันใด กุลบุตรผู้ฉลาดใน

ประโยชน์ควรทำกิจอันนั้น คือ ควรบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา ไตรสิกขาอันเป็นบุรพภาคปฏิบัตินั้นให้บริบูรณ์เต็มที่ในตน

กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์นั้น เมื่อจะบำเพ็ญไตรสิกขา พึงประพฤติตนให้เหมาะให้ควรใน**กิจวัตร ๑๕ ประการ** ซึ่งเป็นบุรพกิจให้เต็มรอบเสียก่อน

ข้อที่ ๑ **สกฺโก จ** พึงเป็นคนองอาจกล้าหาญ ไม่เอื้อเฟื้ออาลัยต่อร่างกายและชีวิต คิดปฏิบัติเพื่อรู้อริยสัจ ๔ ด้วย**ปฏิเวธญาณ**

ที่ ๒ **อุชู จ** พึงเป็นคนตรง คือตรงกาย ตรงวาจา ตรงใจ ตรงต่อไตรสิกขา

ที่ ๓ **สุหุชู จ** พึงเป็นผู้ตรงด้วยดี คือ เป็นคนไม่โอ้อวดคุณที่ไม่มีในตน และเป็นคนไม่มีมารยาปิดบังอำพรางโทษของตน

ที่ ๔ **สุวโจ จ** พึงเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ไม่เป็นคนดื้อด้าน

ที่ ๕ **มุทุ จ** พึงเป็นคนอ่อนน้อมยินดีตามข้อสัมมาปฏิบัติ

ที่ ๖ **อนติมานี จ** พึงเป็นคนไม่มีอติมานะ ซึ่งจะกีดกั้นต่อทางปฏิบัติ

ที่ ๗ **สนฺตุสฺสโก จ** พึงเป็นคนสันโดษ ยินดีในปัจจัยลาภเครื่องบำรุงร่างกายตามมีตามได้ ตามกำลังตามสมควรแก่ตน

ที่ ๘ **สุภโร จ** พึงเป็นคนเลี้ยงง่าย ไม่โลภเลือกปัจจัย ส่วนโลกามิส

ที่ ๙ **อปฺปกิจฺโจ จ** พึงเป็นคนมีกิจน้อยพอสมควรแก่ความประพฤติธรรมอันยิ่ง

ที่ ๑๐ **สลฺลหุกวุตฺติ จ** พึงเป็นคนประพฤติเบา มีบริขารพอควรแก่สัลเลขปฏิบัติ อาจไปในทิศานุทิศได้ตามปรารถนา ดังนกมีแต่จะงอยปากและขนปีกขนหาง บินไปได้โดยสะดวกฉะนั้น

ที่ ๑๑ **สนฺตินฺทฺริโย จ** พึงเป็นคนมีอินทรีย์อันสงบระงับ ระวังตนอย่าให้ความโลภ ความโกรธ ความหลง ครอบงำ เพราะเหตุเห็นรูป เป็นต้น คืออย่าหลงไปตามอารมณ์ของโลก

ที่ ๑๒ **นิปโก จ** พึงเป็นคนรักษาตนได้โดยไม่เหลือ คือประกอบด้วยปัญญา อันสามารถที่จะรักษาอธิศีล อธิจิต อธิปัญญาได้ตามสมควร

ที่ ๑๓ **อปฺปคพฺโภ จ** พึงเป็นคนสงัด ระมัดระวังตน ไม่เป็นคนคะนองปาก คะนองกาย อย่าเป็นคนโลเล

ที่ ๑๔ **กุเลสุ อนนุคิทฺโธ** พึงเป็นคนไม่กำหนัดพัวพันเป็นกังวลห่วงใยในสกุลเกินไป

ที่ ๑๕ **น จ ขุทฺทํ สมาจเรกิญฺจิ** พึงเป็นคนไม่ประพฤติทุจริตมีประมาณน้อยอันใดอันหนึ่ง ซึ่งนักปราชญ์ผู้รู้จะพึงติเตียนได้

กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ พึงปฏิบัติตนให้สมควรแก่ข้อปฏิบัติ ตั้งต้นแต่พึงเป็นคนองอาจ จนถึงเป็นคนไม่ประพฤติทุจริตมีประมาณน้อยเป็นที่สุด ทำตนให้เป็นภาชนะควรจะเป็นผู้ตรัสรู้สันตบท

ส่วน**ธรรมทางระงับทุกข์** คือ **พระนิพพาน** เมื่อดำรงตนในบุรพภาคปฏิบัติ ควรเป็นบุคคลผู้ควรรับสันตบทอย่างนี้แล้ว เบื้อง

หน้าแต่นั้น พึงเจริญเมตตา แผ่ไมตรีปรารถนาความเกษมสำราญนิราศภัยเวรในหมู่สัตว์ไม่มีประมาณ ว่า

สุขิโน วา เขมิโน โหนฺตุ สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงมีสุข พร้อมเพรียงด้วยความสุขเถิด

เย เกจิ ปาณภูตตฺถิ ตสา วา ถาวรา วา อนวเสสา ภูต คือหมู่สัตว์มีชีวิตทั้งหลายทุกหมู่เหล่า จะเป็นสัตว์มีความสะดุ้งมีความกลัวเพราะมีตัณหายังละไม่ได้ หรือจะเป็นสัตว์มั่นคง มีตัณหาอันละได้แล้ว สิ้นสะดุ้ง สิ้นกลัวแล้ว ทั้งสิ้นไม่หลอเหลือ จงมีสุขเกษมสำราญนิราศปราศจากภยันตรายทั้งกายและจิตเถิด

ทีฆา วา เย มหนฺตา วา มชฺฌิมา รสฺสกา อนุกถูลา สัตว์ทั้งหลายเหล่าใด ที่มีกายยาว กายใหญ่ กายปานกลาง กายสั้น กายละเอียด ก็ดี

ทิฏฺฐา วา เย จ ทิฏฺฐา เย จ ทูเร วสนฺติ อวิทูเร ภูตา วา สมฺภเวสี วา สัตว์เหล่าใดที่เราได้เห็นแล้ว หรือที่เรามิได้เห็น หรือที่อยู่ ณ ที่ไกล หรือ ณ ที่ใกล้ จะเป็นสัตว์เกิดแล้ว สิ้นชาติเบื้องหน้าแล้ว หรือจะเป็นสัตว์แสวงหาความเกิดต่อไป เพราะกิเลสอนุสัยยังละไม่ได้ก็ดี

สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงสุขเกษมสำราญ นิราศภยันตรายด้วยกันทุกถ้วนหน้าเถิด

น ปโร ปรํนิกุพฺเพถ นาติมญฺเญถ กตฺถจิ นํ กิญฺจิ พฺยาโรสนา ปฏิฆสญฺญา นาญฺญมญฺญสฺส ทุกฺขมิจฺเฉยฺย สัตว์อื่นต่อสัตว์อื่นก็อย่าเกลียดอย่าโกรธครอบงำกัน อย่าดูหมิ่นล่วงเกินซึ่งกันและกัน

อย่าพึงปรารถนาทุกข์เพื่อประทุษร้ายเสียดแทงกันและกัน ด้วยกายวิการ ด้วยวจีวิการ อย่าสำคัญจะกระทบซึ่งกันและกัน ด้วยมโนวิการ กุลบุตรนั้นพึงเจริญเมตตาในสรรพสัตว์ด้วยประการฉะนี้

มาตา ยถา นิยํ ปุตฺตํ อายุสา เอกปุตฺตมนุรกฺเข เอวมฺปิ สพฺพภูเตสุ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ มารดาพึงตามรักษาบุตรอันเกิดแต่ตนด้วยอายุ แม้ชีวิตก็อาจจะสละรักษาบุตรได้ฉันใด กุลบุตรนั้นพึงเจริญจิต มีเมตตาไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งปวง ฉันนั้น

ต่อนี้ไปเป็นนิคมย่นความลงให้สั้นว่า

เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมึ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ อุทฺธํ อโธ จ ติริยญฺจ อสมฺพาธํ อเวรํ อสปตฺตํ กุลบุตรนั้นพึงเจริญเมตตาในโลกทั้งปวง ให้เป็นจิตมีอารมณ์ไม่มีประมาณ ทั้งเบื้องบนเบื้องต่ำและด้านกลาง เป็นจิตไม่คับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีข้าศึก

ติฏฺฐญฺจรํ นิสินฺโน วา สยาโน วา ยาวตสฺส วิคตมิทฺโธ เอตํ สตึ อธิฏฺเฐยฺย กุลบุตรนั้นจะยืนจะเดินหรือเดินจงกรม หรือจะนั่งจะนอน ไม่นิยมเฉพาะอิริยาบถใด ๆ เมื่อยังไม่ง่วงเคลิ้มหลับไปเพียงใด พึงอธิษฐานสติอันระลึกผูกพันอยู่ในเมตตานั้นทุกกาลทุกสมัยเถิด

พฺรหฺมเมตํ วิหารํ อิธมาหุ บัณฑิตทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ได้กล่าวธรรมเป็นที่อยู่ คือเมตตานั้นว่าพรหมวิหาร เครื่องอยู่แรมสันดานแห่งพรหม ดังนี้

ทิฏฺฐิญฺจ อนุปคมฺม สีลวา ทสฺสเนน สมฺปนฺโน กาเมสุ วิเนยฺย เคธํ น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรติ ก็แลกุลบุตรนั้น เมื่อได้บรรลุเมตตาฌานแล้ว ไม่เข้าไปใกล้ซึ่งทิฏฐิวิปลาส เจริญวิปัสสนาญาณ

มีโลกุตรศีล ถึงพร้อมบริบูรณ์ด้วยทัสสนะ คือ โสดาปัตติมรรค อันเห็นอริยสัจ ๔ และมีความเพียรนำเสียให้พินาศซึ่งความกำหนัดในกามทั้งหลาย ด้วยอนาคามิมรรคญาณ ย่อมไม่เข้าถึงความเป็นผู้นอนในครรภ์อีกต่อไป ย่อมเกิดเป็นอุปปาติกะ แล้ว**ปรินิพพานในสุทธาวาส**นั้น

ก็แล **เมตตาพรหมวิหาร**นี้ เมื่อนิยมด้วยภาวนา ๒ ประการ ก็เป็น**สมถภาวนา** เครื่องให้จิตสงบจากกิเลส เมื่อนิยมตามกุศล ๓ ประการ ก็เป็น**ภาวนามยกุศล** มีผลไพศาลกว่าสรรพทานมัย และเบญจเวรวิรัติ

เมื่อกุลบุตรมาเจริญจนบรรลุ**มหัคคตญาณเจโตวิมุตติ**ได้ ก็มี**อานิสงส์ ๑๑ ประการ** ถึงแม้จะไม่ปรารถนาก็คงมีแน่ โดยไม่สงสัย

๑. สุขํ สุปติ ผู้เจริญเมตตาพรหมวิหารนั้น ย่อมหลับเป็นสุขสบาย ไม่กลิ้งเกลือกครางกรน ทุรนทุรายของร่างกาย

๒. สุขํ ปฏิพุชฺฌติ ผู้นั้นเมื่อตื่น ก็ย่อมตื่นเป็นสุขสบาย ไม่ทอดถอนบิดกายเป็นอาการไม่งาม

๓. น ปาปกํ สุปินํ ปสฺสติ ผู้นั้นย่อมไม่เห็นสุบินอันลามก เห็นแต่สุบินอันเป็นมงคล มีไหว้พระเจดีย์และฟังธรรมเป็นต้น

๔. มนุสฺสานํ ปิโย โหติ ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักที่เจริญใจแห่งมนุษย์ทั้งหลาย ประหนึ่งแก้วมุกดาหารอันสวมอุระ และดอกไม้เครื่องประดับศีรษะ ฉะนั้น

๕. อมนุสฺสานํ ปิโย โหติ ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักใคร่เจริญใจแห่งอมนุษย์ทั้งหลาย มียักษ์และปีศาจเป็นต้น

๖. เทวดา รกฺขนฺติ เทพดาทั้งหลาย ย่อมรักษาคุ้มครองผู้นั้นให้แคล้วคลาดภัยพิบัติอันตราย ด้วยอานุภาพของตน

๗. นาสฺส อคฺคิ วา วิสํ วา สตฺถํ วา กมติ เพลิงหรือพิษ หรือศัสตรา ไม่ก้าวถึงแก่ผู้นั้น คือ ไม่ทำกายให้กำเริบเกิดทุกขเวทนาได้

๘. ตุวฏํ จิตฺตํ สมาธิยติ จิตของผู้นั้นย่อมตั้งมั่นรวดเร็วไม่เชื่องช้าต่อสมาธิ

๙. มุขวณฺโณ วิปฺปสีทติ พรรณสีหน้าของผู้นั้นย่อมผ่องใสพิเศษ ประหนึ่งผลแห่งตาลสุกอันหลุดหล่นจากขั้วฉะนั้น

๑๐. อสมฺมุโฬห กาลํ กโรติ ผู้นั้นไม่เป็นคนหลงทำกาลกิริยาเมื่อจะถึงแก่มรณะย่อมมีสติเป็นอันดี

๑๑. อุตฺตรึ อปฺปฏิวิชฺฌนฺโต พฺรหฺมโลกูปโค โหติ ผู้นั้นเมื่อไม่ตรัสรู้โลกุตรธรรม อริยมรรคอริยผล ยิ่งขึ้นไปกว่าเมตตาฌานนั้นได้แล้ว ก็ย่อมเกิดในพรหมโลก ตามภูมิแห่งฌานที่ตนได้ด้วยเมตตานั้น

อานิสงส์ ๑๑ ประการนี้ ย่อมสำเร็จแก่ผู้ได้สำเร็จ**เจโตวิมุตติ** ถ้าไม่สำเร็จเจโตวิมุตติ เป็นแต่**ตทังคปหาน** ก็ต้องลดความเกิดในพรหมโลก คงอยู่เพียง ๑๐ ประการตามควร

อนึ่ง เมตตานี้เป็น**ธรรมิกอุบาย** เครื่องผูกพันสมานสามัคคีในสัตว์ที่ร้าวรานให้สิ้นอาฆาต สัตว์ที่อุเบกขาให้เกิดเมตตาตอบต่อไมตรีปรารถนาสุขประโยชน์ มีแต่คุณ ปราศจากโทษ ไม่มีใครติเตียนได้ และเป็นนิมิตที่จะให้มนุษย์สมานชาติ และเทพนิกรทิพยนิกายเกิดสิเนหารักใคร่ผู้เจริญเมตตานั้น

เมตตาพรหมวิหาร มีคุณานุภาพเห็นปานนั้น ควรแล้วที่พุทธบริษัทผู้มุ่งหวังต่อ**สันตบท** คือ**พระนิพพาน** จะพึงเจริญให้เกิดให้มีขึ้นในตน ควรแล้วที่พุทธบริษัทจะมีความยินดี กระทำกิจวัตรอันเป็นเบื้องต้น ซึ่งเป็นปัจจัยอุดหนุนแก่ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้สำเร็จสันตบทคือพระนิพพาน ตามสมควรแก่อุปนิสัยสามารถ อาศัยความไม่ประมาท ก็จะสำเร็จได้ตามปรารถนา โดยนัยดังวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้.

พระประธานในศาลาอุรุพงศ์ วัดบรมนิวาส

๕. ปรวัชชทัสสนานุสาสน์

(เรียบเรียงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑)

อิทานิ จาตุทฺทสีทิวเส สนฺนิปติตาย พุทฺธปริสาย กาจิ ธมฺมีกถา กถิยเต ปรวชฺชานุปสฺสิสฺส นิจฺจํ อุชฺฌานสญฺญิโน อาสวา ตสฺส วฑฺฒนฺติ อารา โส อาสวกฺขยาติ อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส อตฺโถ สาธายสฺมนฺเตหิ สกฺกจฺจํ โสตพฺโพติ ฯ

ณ วันนี้ เป็นวันจาตุททสี ดิถีที่ ๑๔ ค่ำ แห่งสุกกปักข์ เป็นวันอันพุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต มาสันนิบาตพรักพร้อมในธรรมสวนมณฑลนี้ โดยความตั้งใจจะฟังพระธรรมเทศนาเป็นเหตุ และได้กระทำกิจในเบื้องต้น คือ ได้ยกขึ้นซึ่งดอกไม้ธูปเทียนไหว้พระ สวดมนต์ สมาทานศีล ๕ ศีล ๘ ตามความสามารถของตน ให้สำเร็จกิจส่วนอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา เสร็จแล้ว

ต่อนี้ เป็นโอกาสที่จะฟังพระธรรมเทศนา พึงตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี ให้ตรงตามพระบาลีว่า **สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ** แปลว่า ผู้ฟังธรรมตั้งใจฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา ดังนี้

ความจริง มนุษย์ทั่วโลก ย่อมเป็นคนมีปัญญาด้วยกันโดยมาก ที่โง่เขลาจริงนั้นก็มีเหมือนกัน แต่มีโดยส่วนน้อย บรรดาผู้ที่มีวัตถุข้าวของพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ไม่ถึงแก่ยากจนข้นแค้น ต้องนับเข้าในฝ่ายผู้มีสติปัญญาทั้งนั้น ผู้ที่ยากจนข้นแค้นตกทุกข์ได้ยากลำบาก

ด้วยการแสวงหา ต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีวิต นับเข้าในฝ่ายคนเขลา แต่ผู้ที่อาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีวิต หากทำกิจของผู้ที่ตนอาศัยให้เป็นประโยชน์ได้บ้าง ก็ยังนับเข้าในฝ่ายผู้มีปัญญา

แต่ปัญญาจะมีมากมีน้อยต้องอาศัยคบหาสมาคม หมั่นได้ยินได้ฟัง หมั่นศึกษาเล่าเรียนเป็นข้อสำคัญ บางทีไปคบกับคนที่ประพฤติในทางทุจริตมีสูบฝิ่นกินเหล้า หรือประพฤติโจรกรรมเป็นต้น ส่วนตนก็พลอยเอาสติปัญญาไปใช้ในทางที่ผิด กลับนำโทษมาให้แก่ตนกลายเป็นคนโง่ไปอย่างนี้ก็มีมาก คือ คนฉลาดมีสติปัญญานั้นแหละแต่เอาไปใช้ในทางที่ผิด จนได้รับทุกข์โทษเพราะความทำของตน ชื่อว่าทำตนให้เป็นคนโง่เขลาไปเอง อย่างนี้มีโดยมาก

ทางบุญทางบาปก็เกิดแต่การคบหาสมาคมเหมือนกัน ถ้าคบพวกบาปก็ยินดีไปในทางบาป ถ้าคบพวกบุญก็ยินดีไปในทางบุญเท่านั้น เหมือนอย่างพวกสัตบุรุษพุทธบริษัทที่หมั่นมาสมาคมกับด้วยสัตบุรุษด้วยกันเสมอ ๆ ใจก็เป็นสัตบุรุษไปเท่านั้น ที่จักเป็นคนรู้น้อยรู้มากก็ต้องอาศัยเป็นคนหมั่นฟังหมั่นจำเท่านั้น ถ้าฟังเป็นจำเป็นก็ยิ่งได้ปัญญามากยิ่งขึ้น ถ้ายิ่งมีปัญญามากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งมีความสุขมากขึ้นเท่านั้น ถ้าความโง่ ความเขลามีมากเท่าใด ก็ยิ่งทวีความทุกข์ให้มากขึ้นเท่านั้น

พึงเข้าใจว่า ความฉลาดเป็นทางมาแห่งความสุข ความโง่เป็นทางมาแห่งความทุกข์ ความสุขและความทุกข์เป็นของตนทำใส่ตนเอง มีแจ้งชัดตามนัยพุทธภาษิตว่า **สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ** ความบริสุทธิ์ผ่องใสสะอาดและความเศร้าหมอง ตนหากทำใส่ตนเอง

นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย คนอื่นใครจะมาทำความบริสุทธิ์สะอาดผ่องใสให้แก่กันได้ ดังนี้

แม้คาถาประพันธ์ที่ยกขึ้นในเบื้องต้นนี้ ก็แสดงลักษณะแห่งการผูกรัดตนเอง ให้หนักแน่นอยู่ในโทษทุกข์เช่นนั้น โดยภาษิตว่า **ปรวชฺชานุปสฺสิสฺส นิจฺจํ อุชฺฌานสญฺญิโน** ความว่า เมื่อบุคคลผู้มักเพ่งโทษของผู้อื่นอยู่เสมอ คือว่า มีความหมายมั่นสัญญาจะยกโทษของคนอื่นอยู่เป็นนิตย์ **อาสวา ตสฺส วฑฺฒนฺติ** อาสวะทั้งหลาย ย่อมท่วมทับบุคคลผู้นั้นอยู่เสมอ **อารา โส อาสวกฺขยา** บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้ห่างไกลแต่อาสวักขัย คือความสิ้นไปแห่งกิเลส ดังนี้

อธิบายในบทที่ว่า **ปรวชฺชานุปสฺสิสฺส นิจฺจํ อุชฺฌานสญฺญิโน** ผู้ตามเพ่งโทษหมายจักยกโทษของผู้อื่นอยู่เป็นนิตย์นั้น พึงเข้าใจความดังนี้ เป็นนิสัยของบุคคลจำพวกหนึ่ง ชอบเห็นโทษผู้อื่น ชอบเพ่งดูโทษของผู้อื่น ถ้าเห็นเขามีความผิดเล็กน้อยก็ดีอกดีใจ เก็บยกเอาโทษของเขาที่มีประมาณน้อยนั้นแหละ ต่อเติมส่งเสริมขึ้นให้มากให้เป็นของใหญ่โต แล้วหว่านไปสาดไปเทไป คือนั่งที่ไหนเก็บเอาเรื่องโทษของคนโน้นบ้างมากล่าวร่ำไป

ท่านเปรียบไว้ว่า ข้าวลีบเป็นของหาราคาค่างวดมิได้ เขาย่อมสาดทิ้งเสีย โปรยทิ้งเสียแลมี ฉันใด คนอันธพาลก็สำคัญโทษของคนอื่น ว่าเป็นของหาราคาค่างวดมิได้ จึงได้โปรยโทษเขาเล่นตามชอบใจ เหมือนเขาโปรยข้าวลีบเสียเช่นนั้น คือว่า ความดีของเขาจะมีมากน้อยอย่างไร เขาดีกว่าเราอย่างไร สมบัติเขาก็มากกว่าเรา วุฒิความรู้เขาก็ดีกว่าเรา ลาภ ยศ สรรเสริญ ความสุข เขาก็มากกว่า

เรา กิตติศัพท์ ความดีของเขาฟุ้งเฟื่องทั่วบ้านทั่วเมืองดีกว่าเราทุกประการ แต่คนอันธพาลไม่เห็นเพราะตาในบอด ไม่ได้ยินข่าวความดีของเขาด้วย เพราะหูในหนวก นิสัยของคนพาลย่อมเป็นคนคล้ายกับคนตาบอดหูหนวกอย่างนี้ ส่วนโทษของตนแม้นจะมีมากเท่าไร ก็อุตส่าห์ถนอมเก็บซ่อนเสีย เหมือนเต่าซ่อนศีรษะและขาในกระดองให้คนอื่นเห็นว่าตัวหาศีรษะและขามิได้เช่นนั้น

นิสัยของผู้มีปัญญา เขาย่อมคิดว่าการเพ่งโทษของผู้อื่น หามีประโยชน์อะไรสำหรับตัวไม่ การเห็นโทษผู้อื่นก็ตาของตัว ที่ได้ยินข่าวว่าเขาชั่วก็หูของตัว ที่คิดว่าเขาชั่วก็ใจของตัว ที่กล่าวว่าเขาชั่ว เขาไม่ดี ก็ปากของตัว ที่เห็นว่าเขาเป็นคนชั่ว หาใช่เขาไม่ กลายเป็นตัวของเราเป็นคนชั่วเต็มตัว ก็เกิด **หิริ** ความละอาย **โอตตัปปะ** ความสะดุ้งหวาดเสียว ไม่ยินดีที่จักเพ่งโทษผู้อื่นต่อไป

ส่วนคนอันธพาลไม่มองเห็นความชั่วของตา ความชั่วของหู ความชั่วของปาก ความชั่วของใจตนเอง มัวหลงไปเพ่งแต่โทษของคนอื่น สุภาษิตโบราณท่านจึงสอนไว้ว่า โทษของตนเท่าภูเขาก็มองไม่เห็น โทษของผู้อื่นเท่าตัวเหาก็มองเห็น ดังนี้ เพราะเหตุนั้น ในบาทที่ ๓ แห่งคาถานี้ ท่านจึงแสดงว่า **อาสวา ตสฺส วฑฺฒนฺติ** บุคคลผู้เพ่งจะยกโทษของผู้อื่นเป็นนิตย์นั้น อาสวกิเลสทั้งหลายย่อมพอกพูนมูลขึ้นเสมอ ดังนี้

อธิบายว่า คำที่ว่า**อาสวะ**ทั้งหลายนั้น เป็นชื่อแห่งของดอง คือน้ำดื่มที่เป็นของมึนเมา คือสุราและเมรัย เกิดจากของดอง ของดองนั้นมีวัตถุหลายสิ่งมาประสมหมักเข้าไว้หลายวันก็เกิดธาตุเมาขึ้นเป็น

เมรัยก่อน กลั่นจากเมรัยจึงเป็นสุรา ในภาษาบาลีท่านเอามาเป็นชื่อแห่งกิเลส คือ กามะ ภวะ ทิฏฐ อวิชชา เรียกว่า กามาสวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะ ดังนี้

อธิบายอย่างย่อ ๆ อาสวะเหล่านี้ เกิดจากความเพ่งผู้อื่น กิเลสนั้นก็คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงนั้นเอง คือ เมื่อเพ่งถูกอารมณ์ที่ชอบใจก็เกิดกามะ ความรักใคร่ชอบใจขึ้น ก็คือโลภะนั้นเอง เมื่อเพ่งถูกอารมณ์ที่ไม่ชอบใจ ก็เกิด **อหังการ มมังการ** ถือเราถือของเราขึ้น ก็โกรธ คือโทสะนั้นเอง เมื่อเพ่งถูกอารมณ์ที่ตรงกับทิฏฐิของตน หรือไม่ตรงกับทิฏฐิของตน ก็เกิดโลภ เกิดโกรธขึ้น เมื่อเพ่งถูกอารมณ์ที่ไม่รู้ คือไม่รู้เหตุ ไม่รู้ผล ก็ทำไปโดยดื้อ ๆ อย่างนั้นเอง ผู้ที่ทำไปตามอำนาจทิฏฐิอวิชชานี้ ก็คือโมหะนั้นเอง

เหตุที่จักเกิดโลภะ โทสะ โมหะ ก็คือเพ่งโทษของผู้อื่น เก็บเอาดีและชั่วของผู้อื่น เข้ามาหมักหมมไว้ในตน จนเป็นคนเมา ถ้าไม่ได้ตบตี ไม่ได้ด่า ไม่ได้บ่น ไม่ได้ติเตียนนินทาท่านผู้อื่น นั่งนอนไม่เป็นสุข ถ้าใครเป็นอย่างนี้พึงเข้าใจรู้ตัวเสียว่า ตัวเราเป็นบ้าเสียแล้ว เพราะอาสวกิเลสท่วมทับหัวใจเสียแล้ว ท่านจึงแสดงบาทที่ ๔ แห่งคาถานี้ว่า **อารา โส อาสวกฺขยา** ผู้ที่อาสวกิเลสท่วมทับหัวใจเสียเช่นนั้นแล้ว ต้องเป็นผู้ห่างไกลแต่อาสวักขัย คือ ความสิ้นไปแห่งกิเลส

กิเลโส แปลว่า เครื่องทำใจให้เศร้าหมอง ถ้ากิเลสยังหนาแน่นอยู่แก่ผู้ใด ผู้นั้นพึงหวังความเศร้าหมองเถิด ถึงจะไม่ปรารถนาก็คงจะได้ประสบพบเห็นแต่ความเศร้าหมองขุ่นมัวแห่งดวงจิตอยู่เสมอ ไม่ต้องมีความสงสัย

แต่ ความจริงการเพ่งโทษและคุณของผู้อื่น ถ้ามีความฉลาดไหวพริบดี ก็อาจจักนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้เหมือนกัน เหมือนคำที่ว่า**อุปัชฌาย์** ท่านก็หมายความว่า เป็นผู้เพ่งโทษและคุณของสัทธิวิหาริกและอันเตวาสิกเหมือนกัน แต่ท่านให้มีเมตตากรุณาเป็นเบื้องหน้า ไม่ให้เพ่งด้วยอำนาจของโลภะ โทสะ โมหะ เว้นแต่ลูกศิษย์นั้น เป็นคนอันธพาลเหลือประมาณ พ้นวิสัยที่จะแก้ไขให้ดีได้ ก็ต้องเนรเทศให้เขาไปหาครูบาอาจารย์ที่อื่นที่ดีกว่าตนเท่านั้น ไม่มีเจตนาที่จักให้เขาฉิบหายวายร้ายด้วยอำนาจพยาบาทคาดเวรแต่อย่างหนึ่งอย่างใด การเพ่งโทษและคุณด้วยเมตตากรุณาเช่นนี้ ย่อมใช้ทั่วไปในระหว่างผู้ใหญ่ที่ปกครองหมู่คณะ ตลอดถึงบิดามารดา

การเพ่งโทษผู้อื่นเป็นเหตุให้กิเลสท่วมทับ ตามเนื้อความในพระคาถาที่แสดงมานี้ ท่านหมายเพ่งโทษผู้อื่นด้วยอำนาจโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นมูลแห่งอาสวกิเลส ให้บัณฑิตผู้พิเศษด้วยปรีชาพึงพิจารณาเลือกคัดจัดใช้แต่ส่วนที่จักนำมาซึ่งประโยชน์

เมื่อเห็นโทษแห่งโลภะ โทสะ โมหะ ที่สะสมท่วมทับอยู่ในสันดานของตน ปรารถนาจะเปลื้องปลดให้ลดหย่อนลงไป ท่านแสดงไว้ว่า การให้ทานเป็นอุบายเครื่องกำจัดโลภะ ถ้าเห็นว่าตนหนักอยู่ในโลภะ ก็ให้พากเพียรให้ทานตามเกิดตามมี ตัดโลภะลงไป

การรักษาศีลเป็นอุบายเครื่องกำจัดโทสะ ถ้าเห็นว่าตนหนักอยู่ในโทสะ ก็ให้พากเพียรรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีลพระปาติโมกข์ตามภูมิของตน ตัดโทสะลงไป

การทำสติให้มีขึ้น ทำจิตให้สงบจากอารมณ์ภายนอกชื่อว่าภาวนา ภาวนานี้ เป็นอุบายเครื่องกำจัดโมหะ ถ้าเห็นว่าตนยังเป็นคนหนักอยู่ด้วยโมหะ ก็ให้พากเพียรบำเพ็ญภาวนากิจให้มีขึ้น ตัดโมหะลงไป

ถ้าเพ่งโทษของตน เห็นโทษของตน แล้วพากเพียรกำจัดให้ลดหย่อนผ่อนให้น้อยลงไป ส่วนใดสามารถจะกำจัดให้สิ้นไปได้ก็ให้สิ้นไป อย่างนี้เป็นคติของบัณฑิต ถ้าไม่เห็นโทษของตนเสียเลย หรือเห็นแล้วว่าตนยังเป็นคนชั่วอยู่ด้วยเหตุนี้ ๆ แต่มิได้พากเพียรพยายามจะละจะถอน ยังเอากิเลสหยาบ ซึ่งออกมาทางกาย ทางวาจา อวดเขาอยู่ ท่านว่าเป็นคนลุอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ เป็นคติของคนพาลแท้ ผู้มีสติบำรุง อโลภะ อโทสะ อโมหะ ให้มีอยู่ในตนทุกเมื่อเป็นคติของบัณฑิตแท้

ให้วินิจฉัยตนเองว่า เป็นคนพาลหรือเป็นบัณฑิตโดยธรรมปริยายดังแสดงมานี้ และพึงเข้าใจว่าอาสวกิเลสมีมากขึ้นเท่าใด ก็เป็นเหตุนำโทษทุกข์นำความเศร้าหมองขุ่นมัวมาแก่ตนมากขึ้นเท่านั้น ความรู้เท่ากิเลสแล้ว และกำจัดออกไปเสียจากตนได้เท่าใด ก็เป็นเหตุนำความสุขมาแก่ตนเท่านั้น

เกิดมาเป็นคนในโลก ย่อมชอบความสุขด้วยกันทุกคน ถ้ารู้ตนว่าเป็นผู้ต้องการความสุขให้เพียรกำจัดอาสวกิเลสให้หมดไปสิ้นไป กำจัดออกไปได้เท่าใด ก็เป็นอาสวักขัย ความสิ้นไปแห่งกิเลสเท่านั้น ความสุขก็ต้องได้รับตามสมควรแก่อาสวักขัยของตน

เมื่อพุทธบริษัทเห็นประโยชน์ตามนัยพุทธภาษิตนี้ ก็พึงตั้งใจประพฤติปฏิบัติตาม ก็คงจะได้ประสบความสุขสำราญ อันตนพึงปรารถนา ทั้งในปัจจุบันและเบื้องหน้า โดยนัยดังวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้.

๖. ขันธวิภาค

หนังสือ

ขันธวิภาคเทศนา

ของ

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
สิริจนฺโท (จันทร์)

แสดง

เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขันธวิภาค

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อิทานิ ปณฺณรสีทิวเส สนฺนิปติตาย พุทฺธปริสาย กาจิ ธมฺมีกถา กถิยเต, ปญฺจกฺขนฺธา รูปกฺขนฺโธ เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ สงฺขารกฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธติ อาทิกํ ขนฺธวิภงฺคํ ภาสิสฺสามีติ อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส อตฺโถ สาธายสฺมนฺเตหิ สกฺกจฺจํ โสตพฺโพติ ฯ

ณ วันนี้ เป็นวันปัณรสี ดิถีที่ ๑๕ ค่ำแห่งกาฬปักข์ เป็นวันอันพุทธบริษัทมาสันนิบาต เพื่อจะสดับพระธรรมเทศนา เมื่อพร้อมด้วยสันนิบาตแล้ว ได้พร้อมกันไหว้พระสวดมนต์ สมาทานศีล ๕ ศีล ๘ ให้สำเร็จกิจ ทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาเสร็จแล้ว ต่อนี้เป็นโอกาสที่จักฟังพระธรรมเทศนา

พึงทำความยินดีต่อลาภที่ตนได้มาชั่ววันพระหนึ่ง ซึ่งไม่มีอันตรายเครื่องขัดข้องในระหว่าง ที่ท่านเรียกว่า**อุปสัค** ด้วยอัตภาพร่างกายของเราทั้งหลายหาเครื่องหมายนายประกันมิได้ โรคภัยไข้เจ็บเล่าก็นับประเภทมิถ้วน ล้วนแต่เป็นเครื่องสังหารผลาญชีวิต ยิ่งบ้านเมืองมีความจำเริญขึ้นเท่าใด อันตรายของชีวิตก็ดูเหมือนว่ามีมากขึ้นเท่านั้น โดยที่สุดเดินไปตามถนนดี ๆ ก็ถูกเจ็บหรือถูกอันตรายถึงชีวิตอยู่เสมอ ๆ แทบจะไม่เว้นวัน

ส่วนโรคสำหรับร่างกายของมนุษย์ ซึ่งเป็นเครื่องสังหารชีวิตก็นับประเภทไม่ถ้วน โรงพยาบาลของหลวงมากตำบล ตำบลหนึ่ง ๆ บรรจุคนไข้นับตั้งร้อยตั้งพันขึ้นไป จะหาว่างแต่สักตำบลหนึ่งก็ไม่มีให้เต็มไปด้วยคนป่วยคนไข้แทบทุกแห่งทุกหน ส่วนตนของเราก็แคล้วคลาดปราศจากภัยอันตรายมาได้ น่าภูมิใจ ให้คิดดู

อีกนัยหนึ่ง ในหมู่มนุษย์พวกเราแบ่งเป็น ๒ ภาค ภาค ๑ ท่านให้ชื่อว่า **คนพาล** อีกภาค ๑ ท่านให้ชื่อว่า**บัณฑิต** ภาคที่เป็นคนพาลนั้นมีนัยน์ตาดีแต่กลายเป็นตาบอด มีหูดีแต่กลายเป็นหูหนวก

อธิบายว่า ท่านทั้งหลายที่ประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ท่านมีความสุข ตั้งบ้านเรือนเคหสถานมั่นคง บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์

บริบูรณ์ด้วยบุตรและธิดาคณาญาติ พรักพร้อมด้วยลาภและยศ มีผู้สรรเสริญ สมบูรณ์อยู่ด้วยความสุขความสำราญทุกเมื่อ บุคคลประเภทนี้ชื่อว่าเป็น**บัณฑิต** คือเป็นคนแต่งความสุขแก่ตนได้

แต่พวกที่เรียกว่า **คนพาล** นั้น ไม่เห็นท่านเหล่านั้น คือ ไม่เห็นความประพฤติของท่านเหล่านั้น ที่ท่านเหล่านั้นให้ทาน รักษาศีล ฟังพระธรรมเทศนา ตั้งใจรักษาสุจริตธรรมอยู่ทุกเมื่อ การทำมาหาเลี้ยงชีพของท่านพวกนั้นก็ล้วนแต่ปราศจากโทษ น่าเห็น แต่ก็ไม่เห็น น่าได้ยินได้ฟังกิตติศัพท์ของท่านเหล่านั้นว่าท่านดีอย่างไร แต่ก็ไม่ได้ยิน จำเพาะได้เห็นได้ยินได้ฟังแต่พวกพาล ๆ เช่นเดียวกับตน น่าสังเวชสลดใจนี้นักหนา

ในพวกเราที่เป็นพุทธบริษัท ได้รักษาตนให้พ้นจากบุคคลที่เป็นพาล ๆ เช่นนั้น ก็น่าภูมิใจมิใช่น้อย แต่ก็ยังควรคิดถึงตนอีกชั้นหนึ่ง ไหน ๆ ก็ได้ตั้งใจว่า จะเป็นผู้ศึกษาธรรมวินัยคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาให้แจ่มแจ้ง และจะประพฤติตามพุทธโอวาทให้เต็มที่ บัดนี้ยังรู้ตนอยู่ว่าความรู้ความฉลาดของตนยังอ่อน ผู้ที่ท่านรู้สูงรู้ดีกว่าตนยังมีอยู่

ถ้าเช่นนั้นก็ควรศึกษาให้ยิ่งขึ้น ธรรมประเภทใดควรรู้ควรศึกษา ก็รีบศึกษาให้รู้ให้ตรงเสียทีเดียว ให้สิ้นความสงสัยให้จงได้ ดังประเภท**ขันธ์ ๕** ซึ่งเป็นมุขปฏิบัติ คือเป็นเบื้องต้นแห่งการศึกษา ควรรู้ให้ตรงให้สิ้นสงสัยเสีย เป็นการชอบยิ่ง

ความจริง เรื่อง**ขันธ์ ๕** นี้ ได้แสดงมามากแล้ว จนเข้าใจว่าพุทธบริษัทเข้าใจดีแล้ว ครั้นฟังมา ๆ ออกจะเห็นเขวไปตามสัญญา

เดิมเสียก็ยังมีมาก เพราะความเห็นยังไม่กระจ่างขึ้นแก่ใจ ความจริงมีพยานในตัว ไม่เป็นของลี้ลับอะไร เป็นแต่หลงไปตามสัญญาเท่านั้น

พึงศึกษาให้เข้าใจในคำที่ว่า **ขันธ์** เสียก่อน **ขันธ์** แปลกันว่าก้อน ว่าหมวด ว่ากอง สกลกายของเรานี้มีก้อนเดียว มีหนังแผ่นเดียวเท่านั้นหุ้มอยู่โดยรอบ ส่วนนี้แหละชื่อว่าขันธ์ ที่ท่านแสดงว่า เอโก ธมฺโม มีธรรมอันเดียว ก็คือหมายขันธ์ก้อนนี้เหมือนกัน แลเป็นส่วนของเดิมด้วย แต่ก้อนนี้**มีอาการเป็น ๒ คือ สภาวะรู้ ๑ สภาวะไม่รู้ ๑** อยู่ด้วยกัน

ส่วน **สภาวะรู้** นั้น ท่านตั้งชื่อให้ว่า **นาม** ส่วน**สภาวะไม่รู้** นั้นท่านตั้งชื่อให้ว่า**รูป** จึงมีอาการเป็น ๒ ความจริงก็ ๒ ใน ๑ นั้นเอง ๑ นั้นคือ**ขันธ์** หรือ**ธรรม** นั่นเอง ๒ นั้นเป็น**อาการของขันธ์** หรือเป็น**อาการของธรรม** จึงเป็น ๒ คือเป็น**นาม ๑** เป็น**รูป ๑** ถ้าจะพูดขันธ์ก็ว่า**นามขันธ์ รูปขันธ์** ถ้าพูดธรรมก็ว่า**นามธรรม รูปธรรม** พูดอย่างนี้ตามภาษาบาลี ถ้าจะให้ตรงตามภาษาของเราต้องว่า**ขันธ์นาม ขันธ์รูป ธรรมนาม ธรรมรูป**

ส่วน **อัตตา** ว่าตัวตน ท่านก็สมมติลงที่ขันธ์ที่ธรรมนี้เอง ส่วน **อนัตตา** ว่า ไม่ใช่ตัวตน ท่านก็สมมติลงที่ขันธ์ที่ธรรมนี้เอง เพราะเหตุนั้น จึงลำบากแก่ทางวินิจฉัย ต้องอาศัย**วิปัสสนาญาณ**เป็นตุลาการจึงจักแจ่มแจ้งได้ ส่วนนี้ต้องศึกษาให้เข้าใจเป็นขั้นต้น รู้ให้ตรง

เมื่อได้อธิบาย**ขันธ์ ๒** เสร็จแล้ว บัดนี้ จักอธิบาย **ขันธ์ ๕** ต่อไป ตามที่ได้ยกนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า **ปญฺจกฺขนฺธา** ขันธ์ ๕ ทั้งหลาย **รูปกฺขนฺโธ** ขันธ์รูป ๑ **เวทนากฺขนฺโธ** ขันธ์เวทนา ๑ **สญฺญากฺขนฺโธ**

ขันธ์สัญญา ๑ **สังขารรักขันโธ** ขันธ์สังขาร ๑ **วิญญาณักขันโธ** ขันธ์วิญญาณ ๑ รวมเรียกว่า **ปัญจขันธ์** แปลกันว่า**ขันธ์ ๕,**

ขันธ์ ๕ นี้ กับ**ขันธ์ ๒** ที่อธิบายมาแล้ว ก็อันเดียวกันนั้นเอง คือ**ขันธ์นาม ขันธ์รูป**นั้นแหละในที่นี้ ส่วน**ขันธ์รูป** ท่านไม่แจก คงเป็น ๑ อยู่ตามเดิม ส่วน**ขันธ์นาม** ท่านแจกออกเป็น ๔ คือ เป็น**ขันธ์เวทนา ๑** เป็น**ขันธ์สัญญา ๑** เป็น**ขันธ์สังขาร ๑** เป็น**ขันธ์วิญญาณ ๑,** เอาขันธ์รูป ๑ นั้นมาประสมเข้าจึงเป็น ๕ เรียกว่า **ปัญจขันธ์,**

มติของผู้แสดงนี้ไม่ประสงค์จะแสดงให้วิปลาสไปจากของจริง คือของจริงมีขันธ์อันเดียวเท่านั้น ส่วน ๕ นั้นเป็นอาการของขันธ์ ส่วนขันธ์รูปนั้นจะแจกออกเป็น ๔ เหมือนนามก็ได้ รูปดิน รูปน้ำ รูปลม รูปไฟ เป็น ๔ รูป แต่ในขันธ์ ๕ นี้ ท่านไม่แจก คงพูดแต่ว่า**ขันธ์รูป**เท่านั้น พอเข้าใจได้ แต่อย่าเข้าใจว่ารูปเป็นขันธ์ ๕ ถ้ามีแต่รูปเหมือนอย่างตุ๊กตา หรือคนที่ตายแล้ว เช่นนั้น ต้องเรียกได้แต่ว่า**ขันธ์รูป**เท่านั้น เพราะขันธ์นั้นขาดนามทั้ง ๔

คือขันธ์ก้อนเดียวนี้มีอาการ ๕ อย่าง ถ้าจะชี้**รูป** คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ก็มีเต็มก้อน ถ้าจะชี้**เวทนา** คือ สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ก็มีอยู่เต็มก้อน ถ้าจะชี้**สัญญา** คือความจำความหมาย จำรูป จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำสัมผัส จำธรรมารมณ์ ก็มีอยู่เต็มก้อน ถ้าจะชี้**สังขาร** คือความคิดนึกปรุงแต่งให้เป็นนาม เป็นรูป เป็นอายตนะ หรือเป็นดี เป็นชั่ว ก็มีเต็มก้อน ถ้าจะชี้**วิญญาณ**คือความรู้วิเศษ รู้ตามสัญญา สังขาร ดังวิญญาณทางตารู้รูปเป็นต้น วิญญาณนี้ก็มีอยู่เต็มก้อน คือ

อาการทั้ง ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ แต่ละอย่างมีอยู่ในก้อนนี้เสมอ ท่านจึงสมมติก้อนนี้ว่า**ขันธ์ ๕** คือ ๕ ใน ๑ และ ๑ นั้นคือขันธ์

ต่อนี้ จักอธิบายความยึดมั่นถือมั่นตามสัญญาโลกของบุคคลโดยมาก เห็นว่าสกลกายนี้เต็มไปด้วยรูป คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ถือว่ารูปเป็นตน บางพวกเห็นว่า สกลกายนี้เต็มไปด้วยเวทนา คือ สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ก็ถือว่าเวทนาเป็นตน บางพวกเห็นว่าสกลกายนี้เต็มไปด้วยสัญญา ความจำ ความหมาย ก็ถือว่าสัญญาเป็นตน บางพวกเห็นว่าสกลกายนี้เต็มไปด้วยสังขาร คือความคิดนึกปรุงแต่งที่มีชื่อขึ้นในร่างกายนี้ ล้วนเป็นหน้าตาของสังขารทั้งสิ้น ก็ถือว่าสังขาร เป็นตน บางพวกเห็นว่าสกลกายนี้เต็มไปด้วยวิญญาณ มีจักษุวิญญาณเป็นต้น ก็ถือว่าวิญญาณเป็นตน

บางพวกเห็นว่าสกลกายนี้เต็มไปด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ถือว่าขันธ์ ๕ เป็นตน บางพวกก็ถือว่า ตนเป็นขันธ์ ๕ บางพวกก็เห็นว่า ขันธ์ ๕ อยู่ในตน บางพวกก็เห็นว่าตนอยู่ในขันธ์ ๕ เป็น**ทิฏฐิวิปลาส ๒๐** คือเห็นอาการทั้ง ๕ นั้นอย่างละ ๔ ห้าสี่หนจึงเป็นทิฏฐิ ๒๐ นี่ท่านชี้**สักกายทิฏฐิ** เห็นว่ากายเป็นตน กายนั้นท่านหมายขันธ์ ๕ ถ้าเห็นว่าสกลกายนี้เป็นขันธ์ ๕ จริงจัง ก็เป็น**สักกายสมุทัย**อยู่นั่นเอง

ถ้ายังเห็นว่าสกลกายนี้ยังเป็นขันธ์ ๕ อยู่ ถึงจะเอาอนัตตามาหักว่าขันธ์ ๕ ต่างหาก หาใช่เราไม่ ก็ยังไม่พ้นโทษ คงยังเป็นคติของสักกายทิฏฐิอยู่นั่นเอง เพราะอัตตากับอนัตตาอยู่ด้วยกัน เราชี้ได้แต่

อัตตา ส่วนอนัตตาชี้ไม่ได้

ให้คิดแบ่งสกลกายนี้ออกเป็น ๒ ส่วน ให้เป็น**สังขารโลก**ส่วนหนึ่ง ให้เป็น**สังขารธรรม**ส่วนหนึ่ง สมมติธรรมทั้งสิ้นให้เป็นสังขารโลก เป็นของไม่มีอยู่แต่เดิม วิมุตติธรรมทั้งสิ้นให้เป็นสังขารธรรม เป็นของมีอยู่แต่เดิม ให้ทำความเห็นว่าสมมติธรรมทั้งสิ้นเป็นอนัตตา และเห็นวิมุตติธรรมทั้งสิ้นเป็นอัตตา คือเห็นว่าเป็นอัตตาของอนัตตา เป็นอนัตตาของอัตตา ให้มีคู่ขึ้น แล้วพึงวินิจฉัยว่าสกลกายทั้งสิ้นส่วนที่เป็นวิมุตติธรรมเป็นอัตตา เป็นตัวตน ก็ตั้งอยู่ ส่วนสมมติธรรมที่อาศัยสกลกายซึ่งเป็นอนัตตาก็ดับไป ส่วนนี้เป็นลักษณะของ**สักกายนิโรธ**

เมื่ออธิบายอย่างนี้ ผู้ฟังคงจะสำคัญว่า ที่เอาวิมุตติธรรมเป็นอัตตา ก็คงยังติดอัตตสัญญาอยู่นั่นเอง แต่ความเห็นของผู้แสดงนี้เข้าใจว่า ถึงจะติดอัตตสัญญาก็ยังมีหลักกว่าความเห็นอนัตตาลอย ๆ หาอัตตาเป็นคู่ไม่ได้ เมื่อไม่ชอบอัตตา ก็ให้เอา **สัพเพ ธัมมา อนัตตา** มาหักเสียว่า ธรรมทั้งสิ้นไม่ใช่ตัวตน ตอนนี้ท่านเอาธรรมมารับเป็นคู่ของอนัตตา ได้เนื้อความว่าธรรมทั้งสิ้นเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน คือเป็นธรรมต่างหาก เมื่อสกลกายนี้เป็นธรรมเสียแล้ว อัตตาก็ดับไปเท่านั้นเอง

เมื่อสกลกายเป็นวิมุตติธรรม อย่างที่อธิบายมานี้ ที่จะพึงเห็นว่าขันธ์ ๕ เป็นตัว ตัวเป็นขันธ์ ๕ ขันธ์ ๕ อยู่ในตัว ตัวอยู่ในขันธ์ ๕ จะพึงมีขึ้นได้ด้วยอย่างไร ก็เป็นอันละสักกายทิฏฐิได้ และจะพึงมีความสงสัยในปัญจขันธ์ด้วยอย่างไร ก็เป็นอันละวิจิกิจฉาได้ ส่วนสกลกาย

เป็นวิมุตติธรรมเสียแล้ว ศีลและวัตรก็เป็นวิมุตติธรรมด้วย จะต้องสงสัยในศีลและวัตรอย่างไร ก็เป็นอันละ**สีลัพพตปรามาส**เสียได้

การที่แสดงมานี้ ไม่มีเจตนาอย่างอื่น นอกจากจะให้ผู้ฟังเข้าใจว่า**โลกุตรธรรม**ไม่มีในที่อื่น มีอยู่ในสกลกายก้อนนี้เท่านั้น ความจริงพุทธบริษัททั่วกัน มุ่งเข้ามาศึกษาธรรมวินัย ก็ประสงค์จะหาหลักธรรมที่จะเป็นสรณะที่พึ่งของตนเป็นส่วนใหญ่ ผู้มาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน

แต่ครั้นมาศึกษาเข้าจริง หาได้รับผลตามความประสงค์ไม่ เหตุที่ไม่ได้รับผลตามความประสงค์นั้น เพราะติดเพียงชั้นปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม เท่านั้น ขบชั้นปฏิเวธธรรมไม่แตก ผู้ศึกษาปริยัติธรรมมาก็เพลินอยู่เพียงปริยัติธรรม ผู้ดำเนินในปฏิบัติธรรมก็เพลินอยู่เพียงปฏิบัติธรรมเท่านั้น ได้ที่พึ่งก็เพียงชั้นนั้น ปฏิเวธธรรมเปรียบเหมือนแก่นไม้ที่ต้องการ แต่ค้นไม่พบ ปริยัติธรรมเปรียบเหมือนเปลือก ปฏิบัติธรรมเปรียบเหมือนกระพี้ ไปเพลินกับเปลือกกับกระพี้เสียแล้ว ก็ขาดความได้แก่นซึ่งเป็นของต้องประสงค์ไป

ท่านแสดงไว้ว่า พรหมจรรย์นี้มี**วิมุตติ**เป็นแก่น มีวิมุตติเป็นรส เปรียบเหมือนน้ำในทะเล มีเค็มอย่างเดียวเป็นรส ผู้มาประพฤติพรหมจรรย์ไม่ประสบวิมุตติ ไม่รู้จักวิมุตติธรรม ชื่อว่ายังไม่ได้ดื่มรสของพรหมจรรย์ อาศัยนัยนี้ จึงได้แสดงลักษณะของสมมติ และลักษณะของวิมุตติไว้ สำหรับจะได้ศึกษาให้เข้าใจ ด้วยว่า**สมมติอยู่ที่ไหน วิมุตติก็อยู่ที่นั้น เปรียบเหมือนต้นไม้ เปลือกกระพี้แก่นอยู่ด้วยกัน**

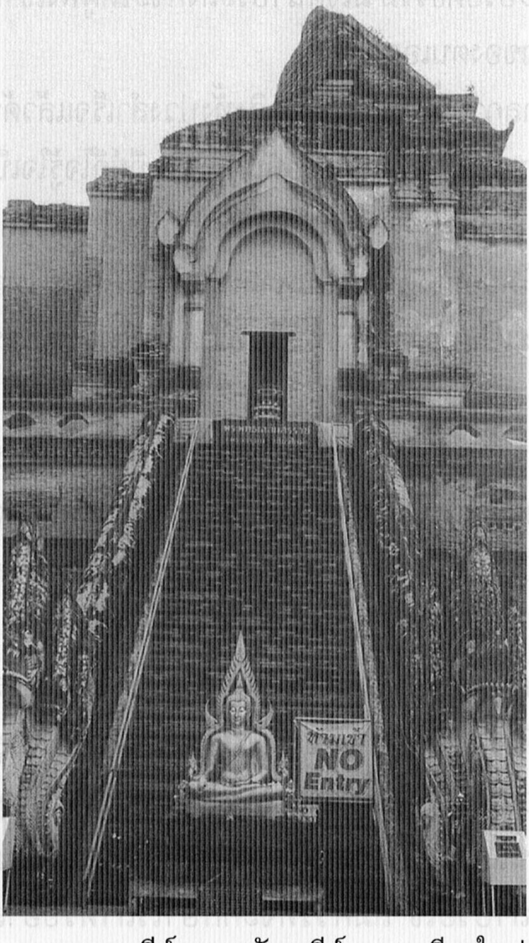
คำที่ว่าวิมุตติธรรม ก็หมายโลกุตรธรรมนั้นเอง ส่วนโลกุตรธรรมก็มีชั้นต่ำ ชั้นกลาง ชั้นสูง เหมือนกัน แต่ถ้าผู้ได้ประสบชั้นใด ก็เป็นอันได้ดื่มรสของวิมุตติในชั้นนั้น จะมีรสอย่างไร ข้อนั้นเป็นปัจจัตตัง จะรู้จำเพาะตัว อย่าเพ่งโทษเพ่งคุณของผู้แสดง ๆ ตามหลักของพระปริยัติธรรม มีเจตนาประสงค์จะให้ผู้ฟังเข้าใจเท่านั้น ผู้ฟังต้องเพ่งใจของตนเอง

ในสกลกายนี้มี**ใจ**เป็นใหญ่ สิ่งทั้งปวงสำเร็จแล้วด้วยใจ ใจนั้นคือความรู้ ความรู้นั้นก็คือใจ กายนั้นก็ใจรู้ โลกีย์ก็ใจรู้ใจเป็น โลกุตระก็ใจรู้ใจเป็น สมมติก็ใจรู้ใจเป็น วิมุตติก็ใจรู้ใจเป็น มรรคผลนิพพานก็ใจรู้ใจเป็น โดยอย่างต่ำจะเป็นพาลหนักอยู่ในโลภะ โทสะ โมหะ ก็ใจรู้ใจเป็น จะเป็นบัณฑิตหนักอยู่ในอโลภะ อโทสะ อโมหะ ก็ใจรู้ใจเป็น

นักปราชญ์ชั้นสูงมักเห็นว่าความรู้เป็นพระพุทธคุณ ใจซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความรู้เป็นพระธรรมคุณ กายซึ่งประพฤติดีตามสมควรแก่ความรู้เป็นพระสังฆคุณ ถ้าความรู้อยู่ที่ใจ ใจอยู่ที่กาย ชื่อว่า **ธรรมสมังคี** เป็นผู้ถึงพระไตรสรณคมน์ ได้ที่พึ่งดังนี้

ข้อนี้ก็น่าตรอง รวมข้อปฏิบัติลงสู่ใจ คือให้ทำสติอยู่เสมอว่า ให้ใจอยู่ที่ใจ ใจนึกอย่างนี้อยู่ร่ำไป จนให้รู้สึกว่าใจอยู่ที่ใจ มีคุณมีประโยชน์อย่างไร คือ คุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์จะปรากฏขึ้นแก่ตน ในเวลาที่ใจสงบอยู่ที่ใจ และเป็นทางย่นย่อเหมาะแก่เวลาป่วยไข้ สมควรที่จะศึกษาไว้สำหรับอาสันนมรณะเวลาใกล้ตาย

ที่บรรยายมาทั้งปวงนี้ ล้วนแต่เป็นข้อที่พุทธบริษัทจะสนใจ ถ้าได้ความชัดใจขึ้นตามที่แสดงมานี้ ก็คงประสบความสุขที่ตนมุ่งมาดปรารถนา ทั้งในปัจจุบันและเบื้องหน้า โดยนัยดังวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้.

พระธาตุเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

๗. จักรแก้ว วิชาน่ารู้

(วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๒)

บัดนี้ จักพรรณนา**รัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิ**ให้เข้าใจ เพราะพระเจ้าแผ่นดิน ถ้ามีรัตนะครบทั้ง ๘ ประการนี้ นิยมว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นเจ้าโลก ไม่มีกษัตริย์พระองค์ใดในโลกจะต้านทานกำลังได้ จึงเป็นใหญ่ในโลก เป็นเจ้าโลก ท่านแสดงไว้ว่ามีขึ้นเป็นครั้งเป็นคราว นาน ๆ จึงมีขึ้นคราวหนึ่ง

รัตนะ นั้น แปลว่า ของวิเศษทำความปรารถนาให้สำเร็จได้ แปลอย่างย่อว่า**แก้ว** แก้วนั้นเป็นชื่อแห่งของดีวิเศษ ถ้าของสิ่งใดเป็นของดี โลกสมมติให้ชื่อว่าแก้ว เหมือนอย่างพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็สมมติให้ชื่อว่าพระรัตนตรัย ผู้ชายดีก็ว่าขุนแก้ว ผู้หญิงดีก็ว่านางแก้ว ช้างดี ม้าดี ก็ว่าช้างแก้ว ม้าแก้ว คำว่า**แก้ว**เป็นเครื่องหมายแห่งของดี

ทีนี้ จักบรรยาย**แก้วซึ่งเป็นของวิเศษสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ** คือ **นางแก้ว ๑ จักรแก้ว ๑ ขุนคลังแก้ว ๑ ช้างแก้ว ม้าแก้ว ๑ ปริณายกแก้ว ๑ นายพระทวารแก้ว ๑ ขุนพลแก้ว ๑ แก้วมณีโชติ ๑ เป็นจักรรัตนะ ๘ สิ่ง** ของเหล่านี้พวกเราจะไม่ได้เห็น เพราะมีขึ้นเป็นครั้งเป็นคราว ชีวิตของเราจะตายเสียเปล่าจักไม่ได้เห็น

จักแสดงให้เห็นของที่มีอยู่แล้ว ไม่ต่างอะไรกันกับจักรรัตนะเหล่านั้น คือ **สมบัติซึ่งมีอยู่ในตัวของเรา** เมื่อเทียบกันดูก็จักให้เห็น

จักรรัตนะ ไม่ต้องคอยดูให้เสียเวลา พึงเห็นเนื้อความดังนี้ : -

ที่ ๑ **นางแก้ว** หมายความว่า นางงามพร้อมด้วยอิตถีลักษณะ ฉลาดในกิจวัตร บำเรอพระเจ้าจักรพรรดิให้เบิกบานสำราญพระราชหฤทัย ท่านพรรณนาคุณไว้ถึงว่าพระเจ้าจักรพรรดิร้อน เนื้อนางแก้วเย็น พระเจ้าจักรพรรดิหนาว เนื้อนางแก้วนั้นอุ่น บำเรอให้พระเจ้าจักรพรรดิสำราญพระราชหฤทัยอยู่ทุกเมื่อ ดังนี้ จึงได้ชื่อว่านางแก้ว

ที่ ๒ **จักรแก้ว**นั้น เป็นจักรอย่างวิเศษ อาจนำพระเจ้าจักรพรรดิเสด็จไปสู่ทิศานุทิศได้รอบโลก จึงได้ชื่อว่าจักรแก้ว

ที่ ๓ **ขุนคลังแก้ว** นั้น เป็นคนฉลาดในการประมูลพระราชทรัพย์ มาบรรจุท้องพระคลังหลวงให้ล้นเหลืออยู่เสมอ จึงได้ชื่อว่าขุนคลังแก้ว

ที่ ๔ **ช้างแก้วม้าแก้ว** นั้น เป็นราชพาหนะอันวิเศษ อาจนำพระเจ้าจักรพรรดิเสด็จไปสู่ประเทศที่ต้องพระราชประสงค์สำเร็จดังใจนึกใจหมาย จึงเรียกว่าช้างแก้วม้าแก้ว

ที่ ๕ **ปริณายกแก้ว**นั้น ได้แก่อัครมหาเสนาบดีมีปรีชาสามารถ อาจสำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระเจ้าจักรพรรดิได้ จึงชื่อว่าปริณายกแก้ว

ที่ ๖ **นายพระทวารแก้ว** นั้น ได้แก่นายรักษาประตู เป็นคนฉลาดเลือกบุคคลที่จักเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าเห็นว่าไม่มีคุณประโยชน์ไปรบกวนให้ขุ่นเคืองพระราชหฤทัยก็ห้ามเสีย ปล่อยให้เข้าเฝ้าได้แต่บุคคลที่นำประโยชน์และความสุขเข้าไป จึงได้ชื่อว่านายพระทวารแก้ว

ที่ ๗ **ขุนพลแก้ว** นั้น ได้แก่แม่ทัพผู้ฉลาดในเชิงรบ รู้กำลังของข้าศึก ทั้งกล้าหาญอาจเอาชัยชนะแก่ข้าศึกได้เสมอ จึงชื่อว่าขุนพลแก้ว

ที่ ๘ **แก้วมณีโชติ** นั้น เป็นแก้ววิเศษ อาจส่องในที่มืดให้สว่างได้ จึงชื่อว่าแก้วมณีโชติ

แก้วทั้ง ๘ ประการนี้ มีคุณวิเศษต่าง ๆ กัน ล้วนแต่เป็นสมบัติมีค่าอันจะประมาณมิได้ จึงได้ชื่อว่า **อนัคฆา** มีค่าสูงพ้นวิสัยที่จะประมาณว่าเท่าไรได้ พึงเข้าใจจักรรัตนะมีคุณวิเศษไว้ดังนี้

บัดนี้ จักอธิบาย**วิธีน้อมเอาจักรรัตนะทั้ง ๘ นั้น เข้ามาสู่ตัวของเรา**ให้ตรงกับพระธรรมคุณ บทว่า **โอปนยิโก** ซึ่งแปลว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้วนั้น อาจที่จักน้อมเข้ามาสู่ตัวได้ ดังนี้

คำที่ว่า พระเจ้าจักรพรรดิ นั้น หมายความว่า **เจ้าโลก** ถ้าน้อมเข้ามาสู่ตัวของเรา ได้แก่ **ใจ** ของเรานี้เอง เพราะใจเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่เครื่องจักร เครื่องยนต์ คือร่างกายอันนี้ ร่างกายอันนี้ก็ชื่อว่าสัตวโลก จึงสมมติใจ ชื่อว่าพระเจ้าจักรพรรดิ แปลว่า **ผู้ยังจักรรัตนะให้เป็นไปในอำนาจ**

๑. นางแก้ว นั้น ได้แก่**ร่างกาย**ของเรานี้เอง เพราะว่าอะไรจะเป็นของยอดรักยิ่งกว่าร่างกายนี้ไม่มี ร่างกายเป็นผู้บำรุงให้ใจได้รับความสุขไม่มีสิ้นสุด ที่ว่าพระเจ้าจักรพรรดิร้อน เนื้อนางแก้วเย็น หมายความว่า เป็นธรรมดาถ้าเวลาร้อนจัดอย่างเต็มที่ เหงื่อชุ่มทำให้ร่างกายเย็น ถ้าเวลาหนาวจัดร่างกายอุ่น ร่างกายเป็นของรักแก่ใจเป็นอย่างเหลือที่จักพรรณนา จึงเปรียบด้วยนางแก้วของพระเจ้า

จักรพรรดิ

๒. จักรแก้ว นั้น ได้แก่ **อิริยาบถทั้ง ๔** คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ถ้าจักรยังมีกำลังหมุนเวียนไปได้อยู่เพียงใด กิจการงานทั้งสิ้นอาจสำเร็จได้เพียงนั้น แม้ปรารถนาจะเดินไปให้รอบโลก ก็อาจสำเร็จได้ ถ้าจักรอันใดอันหนึ่งหมุนไม่ได้แล้ว กิจการงานที่เราปรารถนาจักไม่สำเร็จเลย เพราะเหตุนั้น อิริยาบถทั้ง ๔ จึงเปรียบด้วยจักรรัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิ

๓. ขุนคลังแก้วนั้น ได้แก่ **มือทั้ง ๒** เพราะมือทั้ง ๒ นี้ ถ้าไม่วิการ อาจทำกิจทั้งปวงให้สำเร็จได้ จะทำนาทำสวนหรือทำการค้าขายแสวงหาโภคทรัพย์ หรือจะทำการรับจ้าง ตลอดถึงราชการหาลาภหายศ ก็สำเร็จทั้งสิ้น เพราะเหตุนั้น มือทั้ง ๒ จึงเปรียบด้วยจักรรัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิ

๔. ช้างแก้วม้าแก้ว ได้แก่ **เท้าทั้ง ๒** ถ้าไม่วิการแล้ว อาจจักนำร่างกายอันนี้ให้เดินไปได้ในทิศานุทิศ สำเร็จได้ตามความประสงค์ ถ้าจะเทียบกับช้างจริงม้าจริง เท้าทั้ง ๒ จะดีกว่าเสียอีก เพราะว่าช้างจริงม้าจริงนั้น คงจะพาเดินไปได้แต่ตามทางหรือแผ่นดินราบ ๆ เท่านั้น ส่วนเท้าทั้ง ๒ นี้ อาจสามารถจะพานำเอาร่างกายอันนี้เดินไปในป่าที่รก ๆ หรือพาขึ้นต้นไม้ ภูเขา ลงห้วย ลงเหว ก็สำเร็จได้ทุกหน้าที่ เพราะเหตุนั้น จึงเปรียบด้วยช้างแก้วม้าแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ

๕. ปริณายกแก้ว ได้แก่ **ปากและลิ้น**ของเรานี้เอง ถ้าไม่วิการจะพูดจะสั่งกิจการงานอะไรสำเร็จได้ตามใจประสงค์ จะบริโภครส

เปรี้ยวหวานอะไรก็สำเร็จ ปากและลิ้นนี้นับว่าเป็นผู้สำเร็จในการงานสำหรับบำรุงร่างกายให้เป็นอยู่ได้ เพราะเหตุนั้น จึงเปรียบด้วยปริณายก คืออัครมหาเสนาบดี ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระเจ้าจักรพรรดิ

๖. นายพระทวารแก้วนั้น ได้แก่ **จมูก** เพราะจมูกเป็นที่ระบายลม บรรดาสัตว์ทั่วโลกมีลมเป็นอาหารสำคัญ จมูกคอยระบายลมที่ดีเข้าไปเลี้ยงกาย ระบายลมที่เสียออกจากร่างกายอยู่เป็นนิตย์ เปรียบเหมือนนายพระทวารของพระเจ้าจักรพรรดิ คอยเลือกผู้จะเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าเห็นว่าท่านผู้ใดไม่มีประโยชน์ นำแต่ความรำคาญเข้าไปสู่พระเจ้าจักรพรรดิก็ห้ามกันเสีย ปล่อยแต่ผู้นำประโยชน์และความสุขเข้าไปสู่พระเจ้าจักรพรรดิ จมูกก็กันลมที่เสียออกไป ปล่อยแต่ลมที่บริสุทธิ์เข้าไปบำรุงร่างกายเท่านั้น จึงเปรียบด้วยนายพระทวารแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ

๗. ขุนพลแก้ว คือแม่ทัพนั้น ได้แก่ **หูทั้ง ๒** นี้เอง เพราะหูเป็นหน้าที่รู้ข่าวใกล้ไกลได้ทุกประการ ธรรมดาผู้เป็นแม่ทัพ ย่อมฉลาดในวิธีสอดส่องสืบสวนรู้กำลังของข้าศึก รู้การณ์ใกล้การณ์ไกล อาจเอาชัยชนะได้ หูทั้ง ๒ นี้ ก็เป็นผู้รู้ข่าวร้ายและดี ทั้งทางใกล้และทางไกล นับว่าเป็นผู้ป้องกันร่างกายให้พ้นภยันตรายได้ทุกหน้าที่ จึงเปรียบด้วยขุนพลแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ

๘. แก้วมณีโชติ นั้น ได้แก่ **ตาทั้ง ๒** ของเรานี้เอง เพราะตาเป็นของสำคัญมาก ถ้าไม่วิการ อาจสำเร็จในการดูแลได้ทุกหน้าที่ จะดูของดีของงามหรือของชั่วเลวทราม จะดูสิ่งที่มีโทษหรือมีคุณ ย่อม

สำเร็จด้วยตาโดยมาก ถึงจะเรียนวิชาการทั้งปวง ตลอดถึงการหาทรัพย์ในดินสินในน้ำ ต้องสำเร็จด้วยตาทั้งสิ้น เพราะเหตุนั้น ตาจึงเปรียบด้วยแก้วมณีโชติของพระเจ้าจักรพรรดิ

จักอธิบายอีกชั้นหนึ่ง ด้วยเห็นความว่า ถ้าไม่รู้จักสกลกาย ก็จักทำประโยชน์อะไรไม่สำเร็จสมบูรณ์ด้วยจักรรัตนะเพียงเท่านั้นได้ ให้เห็นสกลกายนี้เป็นของวิเศษยิ่งกว่าจักรรัตนะเสียอีก คือให้เห็นว่า เรามีแก้วสารพัดนึกอยู่ในตัวถึง ๘ ประการ เราไม่ต้องกลัวความยากจน เราสามารถที่จักใช้แก้ววิเศษของเราให้สำเร็จกิจ ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบธรรมได้

ร่างกายนี้เป็นแก้วสารพัดนึกของวิเศษดวงหนึ่ง ถ้าร่างกายไม่วิการคือไม่เจ็บไม่ไข้ไม่เกิดฝีเกิดตุ่ม เราสามารถใช้ให้ประกอบกิจการงานให้สำเร็จได้ทุกหน้าที่ การใช้ร่างกายก็ไม่ต้องบังคับบัญชาด้วยวิธีอื่น เพียงแต่นึกว่าเราจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ก็สำเร็จได้ ร่างกายจึงได้ชื่อว่าแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง

อิริยาบถทั้ง ๔ ก็จัดเป็นแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง เพราะการยืน เดิน นั่ง นอน เป็นจักรเป็นล้อสำหรับนำร่างกายให้หมุนอยู่เสมอ คือ ยืนแล้ว เดินแล้ว นั่งแล้ว นอนแล้ว ยืน เดิน นั่ง นอน ต่อไป หมุนเวียนอยู่อย่างนี้เสมอ ถ้าขัดล้อใดล้อหนึ่ง ร่างกายนี่ก็หมุนเวียนไปไม่ได้ ถ้าหมุนเวียนไปไม่ได้ ก็ทำกิจการงานอะไรไม่ได้ เหมือนรถมี ๔ ล้อ ถ้าเกิดขัดข้องเสียล้อใดล้อหนึ่ง รถก็หมดอำนาจ จะใช้ขับขี่บรรทุกลากขนอะไรไม่ได้เหมือนกัน เพราะว่าอิริยาบถทั้ง ๔ เป็นเครื่องนำร่างกาย

ให้หมุนเวียนทำประโยชน์ให้สำเร็จอย่างนี้ จึงควรนับว่าเป็นจักรแก้วสารพัดนึกซึ่งมีอยู่ในตัวของเรา

เมื่อรู้ว่า **จักร**ของเรายังดีอยู่ กิจที่เราควรทำรีบทำเสีย จะเป็นการทำมาหาเลี้ยงชีพ หรือจะเรียนศิลปะวิทยาทั้งปวง ก็รีบเรียนให้รู้เสีย หรือบำเพ็ญบุญกุศลสิ่งใด ก็รีบทำเสีย อย่ามีความประมาทให้เหมือนอย่างเจ้าของรถ ถ้ารู้ว่าล้อรถของตัวยังดี ก็รีบบรรทุกลากขนให้สำเร็จประโยชน์เสียเช่นนั้น การใช้อิริยาบถทั้ง ๔ ก็ไม่ต้องลำบาก นึกจะยืนก็ยืน นึกจะเดินก็เดิน นึกจะนั่งก็นั่ง นึกจะนอนก็นอน เพียงแต่นึกก็สำเร็จ อิริยาบถ จึงชื่อว่าแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง

มือทั้ง ๒ นั้น จัดเป็นแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง ถ้ามือไม่วิการเจ็บป่วย อาจจักใช้ให้กระทำการงานสำเร็จได้ เราใช้คนอื่นจักให้สะดวกเหมือนมือของเราเองเป็นอันไม่ได้ มือนี้เราอาจใช้ได้ทุกเวลาไม่เลือกว่ากลางวันกลางคืน สุดแต่เราจะใช้ ไม่แสดงความเกียจคร้านเหน็ดเหนื่อยเลย และใช้ได้ดังใจนึกใจหมายด้วย การใช้มือนั้นเล่าก็ไม่ต้องใช้ด้วยวิธีอื่น เพียงแต่นึกว่าให้ทำเท่านี้ พอนึกเท่านั้นก็ทำทันทีเพราะเหตุนั้น มือทั้ง ๒ นี้ จึงได้ชื่อว่าแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง

เท้าทั้ง ๒ นี้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง ด้วยเท้าเป็นพาหนะอันสำคัญ พาหนะอื่นๆ ดังช้างแก้วมาแก้ว รถไฟ รถยนต์เรือเหาะ เรือบิน เรือไฟ เรือยนต์ เป็นต้น โลกนิยมกันว่าเป็นพาหนะอันประเสริฐใช้ได้สะดวกรวดเร็ว ใช้ขี่ขับไปได้ทันอกทันใจ แต่ความจริงพาหนะเหล่านั้นขัด ๆ ข้อง ๆ ไม่ทันใจของมนุษย์เลย

คำโบราณท่านย่อมว่า พาหนะใด ๆ จะให้ทันใจคนเหมือน

อย่าง**ม้าก้านกล้วย**เป็นอันไม่มี ดังนี้ ข้อนี้ก็แสดงให้เห็นว่า เท้าเป็นพาหนะอย่างเอก ขับขี่ไปได้ทันอกทันใจ การขับขี่จะไปในทิศใด ก็ไม่ต้องตระเตรียมให้ลำบาก พอนึกว่าไปเถอะ ก็ออกเดินทีเดียว หรือจะใช้ให้วิ่ง พอนึกว่าวิ่งเถอะก็วิ่งทันที สำเร็จได้สมนึกสมหมาย เพราะเหตุนั้นเท้าทั้ง ๒ นี้ จึงชื่อว่าแก้วสารพัดนึก

ปากและลิ้นของเรานี้ ก็เป็นแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง ด้วยว่าร่างกายจิตใจของเรานี้ที่จักสมบูรณ์อยู่ได้ ต้องอาศัยปากและลิ้นเป็นผู้อุปถัมภ์ ถึงการศึกษาเล่าเรียนท่องบ่นจำทรงสรรพวิชาทั้งปวง หรือจะสั่งเสียการงานอะไร หรือจะบริโภคอาหารบำรุงร่างกาย ก็ต้องใช้ปากและลิ้นทั้งสิ้น จึงเปรียบด้วยผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระเจ้าจักรพรรดิ การใช้ปากและลิ้นก็ไม่ลำบาก เพียงแต่นึกเท่านั้น ก็สำเร็จกิจนั้น ๆ สมดังความประสงค์ ปากและลิ้นจึงชื่อว่าแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง

จมูกของเรานี้ ก็ชื่อว่าแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง ด้วยจมูกเป็นผู้ระบายลมเลี้ยงร่างกาย ใช่แต่เท่านั้น ยังใช้ให้สืบสวนกลิ่นดี กลิ่นชั่ว เหม็น หอม กลิ่นที่มีพิษและหาพิษมิได้ บรรดากลิ่นที่มีโทษหรือมีคุณ ต้องใช้ให้จมูกเป็นผู้พิสูจน์ การใช้ไม่ลำบาก เพียงแต่นึกเท่านั้นก็พิสูจน์ทันที สำเร็จตามความประสงค์ เพราะเหตุนั้นจมูกจึงชื่อว่าแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง

หูทั้ง ๒ ของเรานี้ ก็ชื่อว่าแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง ด้วยว่าหูทั้ง ๒ นี้ เป็นผู้รับข่าวทางใกล้ทางไกลได้ตามความปรารถนา ถ้าไม่วิการคือไม่หนวก เราอยากฟังสรรพสำเนียงเสียงสิ่งใด ๆ ก็ใช้หูนี้แหละให้

เป็นผู้ฟัง เป็นต้นว่า เสียงดนตรีต่าง ๆ หรือเสียงเพลงขับกาพย์กลอน หรือคำสั่งกิจการงาน และคำสั่งสอน เป็นอาทิ ต้องใช้ให้หูนี้แหละเป็นผู้ฟัง การใช้ก็ไม่ลำบาก เพียงแต่นึกให้ฟังก็สำเร็จ คล้ายกับแม่ทัพผู้ฉลาดรู้การรอบคอบ ป้องกันข้าศึกได้รอบทิศ เพราะเหตุนั้น หูทั้ง ๒ นี้ จึงชื่อว่าเป็นแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง

ตาทั้ง ๒ นี้ ก็ชื่อว่าแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง ด้วยว่าตาเป็นผู้ส่องให้เห็นสรรพวัตถุทั้งปวงให้สำเร็จได้ตามปรารถนา เราอยากจะดูสรรพวัตถุสิ่งใดๆ หยาบ ละเอียด ประณีต เลวทราม ต้องใช้ให้ตาดูสำเร็จได้ทั่วไป จะดูหนังสือหรือรูปเบ็ดเตล็ดสำเร็จได้ทุกหน้าที่ จะทำกิจการงานอะไร ต้องให้ตาเป็นผู้ช่วยทั่วไป โดยที่สุดเราจะเดินไปในที่ใด หรือจะนั่งจะนอน ต้องใช้ตาให้ดูเสียก่อน เพื่อป้องกันการหลงทาง หรือป้องกันอันตราย ตาเป็นของวิเศษสำหรับร่างกาย ถึงแม้เราจะทำบุญให้ทานรักษาศีล เล่าเรียนศิลปวิทยาทั้งปวง ต้องใช้ตาทั่วไป พรรณนาคุณของตาไม่มีที่สิ้นสุด การใช้ก็ง่าย พอนึกว่าให้ดูก็เห็นทีเดียว เพราะเหตุนั้น ตาทั้ง ๒ จึงชื่อว่าแก้วสารพัดนึกดวงหนึ่ง

เมื่อได้ลิขิตประพันธ์**จักรรัตนะ**แก้วสารพัดนึกให้ลงเป็นอันเดียวกัน ล้วนเป็นของมีอยู่ในตน เท่ากับเป็นกระจกสำหรับส่องดูภาพของตน ถ้าเห็นว่าตนมีของวิเศษพรักพร้อมอยู่แล้ว จะได้ตรึกตรองใช้ให้ถูกทาง เพราะว่าธรรมดาของวิเศษ ถ้าใช้ทางดีก็ดีจริงด้วย ถ้าใช้ในทางชั่วทางผิดก็ชั่วจริงผิดจริงด้วย

บรรดาญาติและมิตรผู้จะสงเคราะห์ให้ความสุขแก่เรา สู้เราใช้แก้วสารพัดนึกให้หาเองทำเองไม่ได้ บรรดาข้าศึกศัตรูภายนอกผู้ปองร้าย

นำโทษทุกข์ภัยอันตราย นำความผิดความเสียหายมาให้แก่เรา สู้เราใช้แก้วสารพัดนึกของเรา ทำอันตรายแก่เราเองไม่ได้ ขอให้มองดูบรรดาคนที่ได้รับโทษ ต้องถูกเครื่องจองจำคุมขัง หรือคนที่โลกเขาติเตียนว่าเป็นคนประพฤติตนเป็นคนเลวทรามทั้งสิ้น ตกอยู่ในจำพวกใช้ของวิเศษในตัวให้ทำในทางที่ผิด จึงเกิดเป็นข้าศึกแก่ตนเอง

เกิดมาเป็นคน เมื่อรู้ว่าตนเป็นผู้สามารถจะประพฤติได้ทั้งทางดีและทางชั่ว ก็พึงตั้งใจงดเว้นทางชั่วเสีย เพราะความชั่วมีแต่นำโทษทุกข์และภัยอันตราย มาทับถมตนให้ได้รับความเดือดร้อน ทั้งชาตินี้ชาติหน้าเท่านั้น ให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติแต่ส่วนสุจริต คือให้รักษาศีล ๕ นี้แหละ เป็นตัวสุจริตธรรม แต่ให้ตั้งใจรักษาให้เต็มทั้ง ๘ ลักษณะ คือให้ตั้งใจ**งดเว้นกายทุจริต ๔** คือ เว้นการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นการลักของท่าน ๑ เว้นการล่วงกามที่เขาหวงแหน ๑ เว้นการดื่มน้ำเมา ๑ ให้ตั้งใจ**รักษาวจีสุจริต ๔** คือ เว้นการพูดคำเท็จ คำไม่จริง ๑ เว้นการพูดคำหยาบกระทบเสียดสีผู้อื่น ๑ เว้นการพูดยุยงให้ท่านแตกร้าวผิดเถียงกัน ๑ เว้นการพูดเล่นหาประโยชน์มิได้ ๑ ผู้ใช้แก้วสารพัดนึกให้รักษาศีลอย่างนี้ ชื่อว่าประพฤติสุจริตธรรม คือประพฤติดี จะได้รับแต่ความสุขความสรรเสริญตลอดกาลทุกเมื่อ

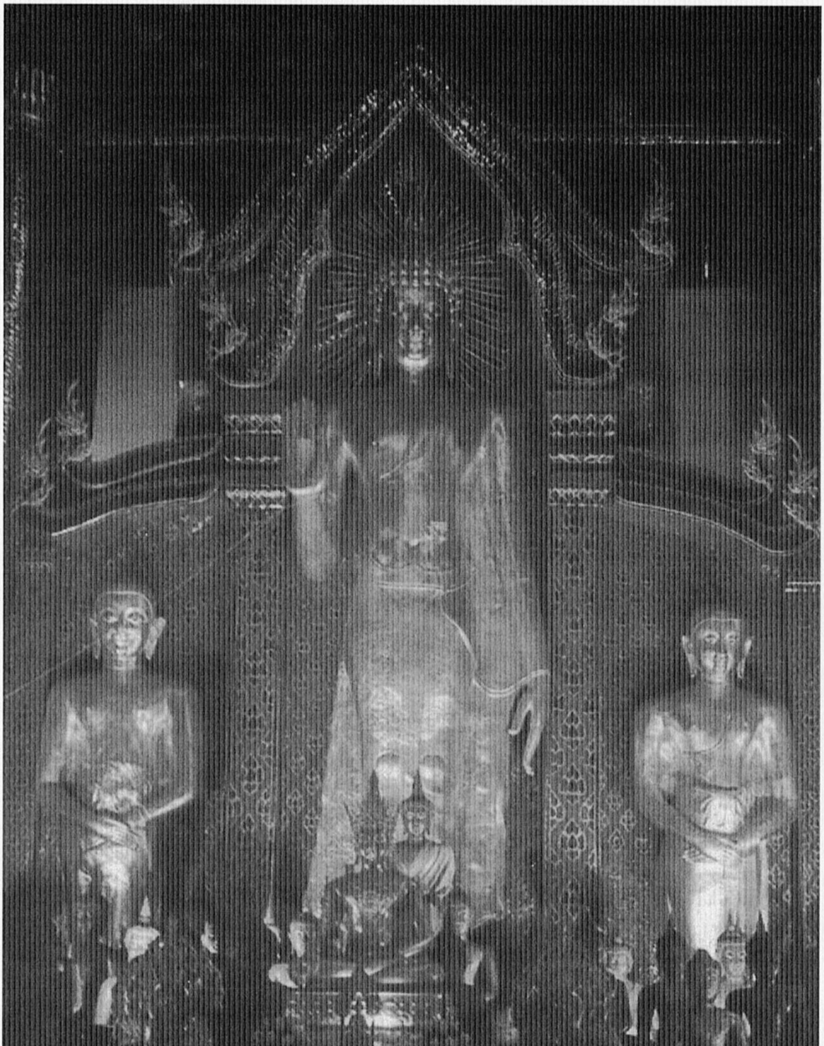
การประพฤติดีชื่อว่าใช้ของดีให้ทำความดี ก็จักได้รับผลอันดีให้ความสุขทั้งชาตินี้ชาติหน้า การรู้จักอัตตคุณสมบัติอันมีอยู่ในตนเป็นเหตุให้รักษาตนเป็นพลเมืองดี การรักษาตนให้เป็นคนดีนั่นแหละชื่อว่ารักชาติ รักศาสนา รักพระมหากษัตริย์ รักถิ่นฐานภูมิลำเนาของตน บุคคลผู้ฉลาดรักษาตนให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมชื่อว่ารักตน และชื่อว่า

ทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตนโดยตรง

จักแสดงตนไว้บ้างเล็กน้อย เพราะตนนั้นบอกกันตรงๆ ไม่ได้ เหมือนกับความไข้ จะบอกว่าไข้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้บอกไม่ได้ บอกได้แต่อาการ มีร้อน หนาว ปวด เจ็บ เป็นต้น ตนของเราก็บอกไม่ถูกเช่นนั้น บอกได้แต่อาการ คือ ผู้รับสุขรับทุกข์ ผู้รับร้อนรับหนาว ผู้รับดีรับชั่ว ผู้รับนินทาสรรเสริญ นั่นแหละชื่อว่าตน คือ **ผู้รู้ ผู้เป็นเจ้าของแห่งจักรรัตนะทั้ง ๘ นั่นแหละชื่อว่าตน**

ตน นั้นไม่มีสัณฐาน ไม่มีเล็ก ไม่มีโต จะว่าโดยส่วนเล็กก็เล็กกว่าปรมาณู จะว่าโดยส่วนโตก็โตเต็มโลก เพราะเป็นชาติกายสิทธิ์ ตนนั่นแหละ โบราณพากันร้องเรียกว่า **ผี** ที่ให้ชื่อว่าผีนั้นก็เพราะบอกไม่ถึงจึงให้ชื่อว่าผี ถ้าผีนั้นยังครองร่างอยู่ ก็ให้ชื่อว่าคน หรือให้ชื่อว่าสัตว์ ถ้าผีทิ้งร่างกายเสียแล้ว ร่างกายที่ผีทิ้งเสียแล้วนั้น ท่านพากันเรียกว่าซากผี ที่แปลกันว่าศพทุกวันนี้ แต่คำที่ว่าสัตว์นั้นหนักแผ่นดิน ดังที่ปรากฏอยู่ในวัตถุนิทานว่า **โพธิสตฺโต** สัตว์ผู้จะตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ พึงเข้าใจว่าผีหรือสัตว์นั้นแหละเป็นตัวเรา

ถ้าแสดงตาม**ปรมัตถ์** เป็น**สภาวธรรม** จึงว่าไม่ใช่เรา เป็นชาติกายสิทธิ์ ไม่มีแก่ ไม่มีตาย ที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นเป็น**สังขาร** ที่ผีหรือสัตว์เขาปรุงขึ้นอาศัยชั่วคราวต่างหาก ถ้าผีหรือสัตว์ยังมีอาสวะอยู่ก็ปรุงอัตตสมบัติอยู่ร่ำไป ถ้าเขาหมดอาสวะแล้ว เขาก็หมดปรุงเป็นกายสิทธิ์ไปทีเดียว ชื่อว่าถึง**พระนิพพาน** พึงเข้าใจว่าตนนั้น ถ้าถึงพระนิพพานแล้วก็สิ้นเรื่องยุ่งกัน จึงชื่อว่า**เอกันตบรมสุข** ดังนี้แล.

พระอัฏฐารส พระประธานในพระอุโบสถ-วิหารหลวง วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

๘. มหานุภาพ
(เรียบเรียง พ.ศ. ๒๔๗๒)

บัดนี้ จักแสดงเรื่อง**พญามาราธิราช** ผู้ทรงไว้ซึ่งมหานุภาพอันมหึมา ซึ่งควรสันนิษฐาน

เมื่อได้รจนาเรื่อง**จักรแก้ว**ไว้เล่มหนึ่งแล้ว ยังมีความรู้สึกอยู่ว่า ผู้มีมหานุภาพยิ่งกว่าพระเจ้าจักรพรรดิ และยิ่งกว่าท้าวโลกบาลคือท้าวจาตุมหาราช ยิ่งกว่าพระอินทร์ เจ้าพิภพดาวดึงส์ ยิ่งกว่ายามาเทพบุตร ยิ่งกว่าดุสิตเทพบุตร ยิ่งกว่านิมมานรดีเทพบุตร ยังมีอยู่แต่พวกพรหมเท่านั้น ที่อยู่เหนืออำนาจของพญามาราธิราช นั่นก็เป็นแต่เพียงหลบหนีเขาไปชั่วคราวเท่านั้น ยังมีเวลาจะต้องกลับมาสู่อำนาจเขาอีก นับว่ายังหนีไม่รอด

ผู้มีมหานุภาพอันสูงสุดนั้น โบราณาจารย์ผู้รจนา**คัมภีร์ปฐมสมโพธิ**อย่างเก่า ท่านขนานนามว่า**พญามาราธิราช** เป็นอิสราธิบดี อยู่ชั้น**ปรนิมมิตวสวัตดี** ซึ่งยกพลนิกายมารลงมาเพื่อจะชิงชัยเอาพระรัตนบัลลังก์ของพระพุทธเจ้าในเวลาใกล้จะได้ตรัสรู้ แต่แพ้อำนาจของนางพระธรณี ถึงปราชัยไป ดังนี้

เมื่อพิจารณาดูคงได้ความตามสันนิษฐาน รู้สึกว่าเป็นกลอุบายอันแยบคายของท่านโบราณาจารย์ เพราะชั้นฟ้าทั้ง ๖ เชื่อว่าเป็นของเก่าแก่แต่ดึกดำบรรพ์ก่อนพุทธกาลนมนานมาแล้ว จึงเป็นเหตุให้ท่านแต่ง**ปฐมสมโพธิมารวิชัย**ขึ้นไว้อย่างนั้น

ชั้นฟ้าทั้ง ๖ นั้น คือ ชั้น**จาตุมหาราชิกา ๑ ดาวดึงส์ ๑ ยามา ๑ ดุสิต ๑ นิมมานรดี ๑ ปรนิมมิตวสวัตดี ๑**

และยังมีกะระยะส่วนสูงเหนือกันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ ทั้งกำหนดเขตอายุและสุขสมบัติสูงกว่ากันเป็นลำดับไว้ทุกชั้น น่าสนุกสนานมาก แต่ในชั้นฟ้าทั้ง ๖ นั้น จำเพาะมีเจ้าผู้เป็นอิสระอยู่ ๓ ชั้นเท่านั้น คือ **ชั้นจาตุมหาราช ท้าวจตุโลกบาล**เป็นอิสระ, **ชั้นดาวดึงส์ พระอินทร์**เป็นอิสระ, แต่**ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี** หามีผู้ออกหน้าออกตาเป็นอิสระไม่ จำเพาะไปมี**ชั้นที่ ๖ ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี คือพญามาราธิราช**เป็นอิสระ

เมื่อสันนิษฐานชื่อของชั้นฟ้าทั้ง ๖ เทียบเคียงดู น่าจะเป็นชื่อของร่างกายแห่งเรานี้เอง ดังชั้น**จาตุมหาราช** ซึ่งแปลว่า **ท้าวโลกบาลทั้ง ๔** นั้น ก็คือ **ดิน น้ำ ไฟ ลม** เพราะโลกจะประสานกันอยู่ได้ก็เพราะดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นของเห็นด้วยตา จึงหมายความว่า **ชั้นตา**,

ชั้นดาวดึงส์ แปลว่า ๓๓ คงหมายความว่า**อาการ ๓๒ ยกใจออก** ตั้งให้พระอินทร์ให้เป็นอิสระแก่อาการ ๓๒ เพราะว่าเรารู้จักอาการ ๓๒ หรือศัพท์สำเนียงเสียงทั้งสิ้น ย่อมสำหรับด้วยหู ดาวดึงส์จึงหมายความว่า**ชั้นหู**,

ชั้นยามา แปลว่า ยามหนึ่ง ครู่หนึ่ง ขณะหนึ่ง ได้แก่**จมูก**รับกลิ่นครู่เดียวยามเดียวก็หายไป ยามาจึงหมายความว่า**ชั้นจมูก**,

ดุสิต แปลว่า ชื่นชมยินดี หมาย**ลิ้น**รับรสอาหาร ชั้นนี้เป็นที่นิยมกันมาก พระโพธิสัตว์หรือพระพุทธมารดาก็ชอบอยู่ในชั้นนี้

เพราะรสอาหารเป็นของสำคัญ ผู้มีบุญปรุงได้ตามชอบใจ จึงเป็นที่ยินดีชอบกันมาก บรรดาสรรพรสย่อมสำเร็จด้วยลิ้น ดุสิตจึงหมายความว่า**ชั้นลิ้น**,

ชั้นนิมมานรดี แปลว่า นิรมิตเอาเองตามชอบใจ คือชอบสิ่งใดก็สร้างเอาทำเอา ได้แก่ โผฏฐัพพารมณ์ คือบ้านเรือน เครื่องอุปโภคบริโภค รูป เสียง กลิ่น รส สรรพอิฏฐารมณ์ทั้งสิ้น ต้องใช้กายให้เป็นผู้สร้างผู้ทำ ถ้ากายไม่วิการย่อมสำเร็จได้ทุกประการ เพราะเหตุนั้น นิมมานรดี จึงหมายความว่า**ชั้นกาย**,

ปรนิมมิตวสวัตดี แปลว่า อาศัยอำนาจผู้อื่นนิรมิตให้ เทวบุตรชั้นนี้วิเศษนัก พอนึกอยากได้สิ่งใดก็มีผู้นิรมิตให้ทันที ไม่ต้องทำอะไร นึกใช้แต่คนอื่นให้เขาทำให้เท่านั้นเอง สรรพอิฏฐารมณ์ย่อมสำเร็จด้วยใจนึกอย่างเดียว ใครเล่าต้องมานั่งคอยนิรมิตให้ร่ำไหนร่ำไป ก็ ตา หู จมูก ลิ้น กาย นั่นละซิ เป็นผู้คอยนิรมิตให้ ต้องการรูป ตาก็นิรมิตให้ ต้องการเสียง หูก็นิรมิตให้ ต้องการกลิ่น จมูกก็นิรมิตให้ ต้องการรส ลิ้นก็นิรมิตให้ ต้องการเครื่องสัมผัสกาย กายก็นิรมิตให้สำเร็จได้ดังใจหมาย เพราะเหตุนั้น **ปรนิมมิตวสวัตดี** จึงหมายความว่า**ชั้นใจ**

ชั้นปรนิมมิตวสวัตดีนี้เป็นสวรรค์ชั้นสูงสุด แต่น่าเสียใจจำเพาะเป็นพิภพที่ประทับอยู่ของเจ้าพญามาราธิราชเสียด้วย คือเจ้าพญามาราธิราชเป็นอิสราธิบดีผู้ปกครอง

เมื่อฟัง ๆ ตรอง ๆ ก็น่าพิศวง ยิ่งพิสูจน์**ชั้นพรหมทั้ง ๑๖ ชั้น** ก็ลงมารวมอยู่ชั้นเดียวกันนี้เอง คือ **ปฐมฌาน ๕ ชั้น ทุติยฌาน ๓**

ชั้น ตติยฌาน ๒ ชั้น จตุตถฌาน ๒ ชั้น อรูปฌาน ๔ ชั้น เป็นโสฬสมหาพรหม

บัดนี้ จักสันนิษฐานเรื่อง**พญามาราธิราช**ต่อไป พญามาราธิราชนี้ พระโบราณาจารย์ท่านจะหมายเอากิเลสประเภทไหน ตั้งให้เป็นเนื้อเป็นตัว ถ้าตามความสันนิษฐานก็เห็นว่าในโลกนี้ท่านให้ชื่อว่า**กามโลก** พระโบราณาจารย์ผู้รจนา**คัมภีร์ปฐมสมโพธิ**คงหมาย**กามกิเลส** ตั้งตัวกามกิเลสนั้นแหละให้เป็น**พญามาร** ถ้าแผนกออกไปว่า **ราคา ตัณหา อรดี** ท่านก็ตั้งให้เป็นเพียงลูกสาวของพญามาร ส่วน**อกุศลเจตสิก** ท่านตั้งชื่อให้เป็น**พลมาร** คงได้ความดังนี้

เพราะว่าในสากลโลกนี้ **กามกิเลส**เป็นเจ้าเป็นใหญ่ กามกิเลสนี้เองเป็นผู้สร้างโลก กามกิเลสเป็นตัวมหานุภาพในสากลโลก ไม่มีใครจะมีเดชานุภาพยิ่งขึ้นไปกว่า**กาม** กามเป็นผู้สร้างสัตวโลก ตลอดถึงต้นหญ้าต้นไม้เครือเขาเถาวัลย์ และสร้างให้มีตัวผู้ตัวเมียให้เป็นที่รื่นรมย์ชมเชยให้สำราญใจ บำรุงพืชพันธุ์ต่อไปในโลกา กามกิเลสเป็นสวรรค์ของสัตว์ในโลก ผู้ใดเกิดขึ้นในภพใดชาติใดก็เพลิดเพลินอยู่ในภพนั้นชาตินั้น

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดาจารย์ผู้สูงสุด จึงทรงแสดงลักษณะของกามตัณหาในสมุทยวาร ในพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรว่า **"ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี"** ความว่า ตัณหาผู้แต่งภพใหม่นี้ใด ไปพร้อมด้วยนันทิราคะ ให้เพลินยิ่งในภพนั้น ๆ ดังนี้

บัดนี้จักแสดง**กามคุณ** และ**กามโทษ** ไว้ให้รู้สึกทั้ง ๒ ประการ

ส่วน **กามคุณ** นั้น พึงรู้สึกว่ากามเป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้ให้ความสุขแก่โลก สัตว์ที่เกิดขึ้นในโลกเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจของกาม ความสุขความเพลิดเพลินเจริญใจที่กามบำเหน็จให้ จะพรรณนาหาที่สิ้นสุดมิได้

ตั้งต้นแต่เป็นเด็กเยาว์วัย กำหนดเพียง ๕ ขวบขึ้นไปถึง ๑๕ ขวบ นับว่ายังตกอยู่ในจำพวกเป็นเด็ก ความสุขในระยะนี้ สุขกิน สุขนอน สุขวิ่งเต้น สุขเที่ยวเล่น สุขแต่งกายด้วยเครื่องประดับ สุขเล่าเรียนวิทยาศิลปะ สุขดูโขนดูหนังดูละครดูการละเล่น มีแต่ความเพลิดเพลินเจริญใจอย่างเดียว จะพรรณนาความสุขของเด็กไม่มีที่สิ้นสุด เพราะไม่ได้คิดถึงความดี ความมี ความจน ความได้ ความเสีย จึงเพลิดเพลินยิ่งนัก

ต่อแต่อายุ ๑๕ ปี ๑๖ ปีขึ้นไป สุขในความเป็นหนุ่มเป็นสาวทั้งชายทั้งหญิง ชายเป็นบ่าว หญิงเป็นสาว เจ้าบ่าวเจ้าสาว เป็นชายกลางเป็นหญิงกลาง ต่างคนก็ต่างจะจองเอาไว้เป็นสมบัติของตน ต่างคนก็ต่างจะเลือกหาผู้ที่ชอบใจของตน ตอนนี้เป็นมหาสนุกใหญ่ ต้องแต่งเนื้อแต่งตัว ผัดแป้งแต่งหน้า ฉาบขมิ้นน้ำมันน้ำอบน้ำหอม ต้องใส่สายสร้อย ตุ้มยัน (คือสร้อยลูกประคำมีจั่นเพชร) เพชรพลอยไข่มุก แต่งกันใหญ่ มีงานอะไรก็ออกโชว์กัน ต้องเกี้ยวกันด้วยเพลงตาบ้าง ด้วยเพลงฝีปากบ้าง ต้องใช้สื่อบ้าง ต้องใช้สารบ้างร้อยแปด ต่างคนต่างหึงหวงกัน ต่างคนต่างแย่งกัน ต่างคนต่างคิดกลอุบายถ่ายเทด้วยเสน่ห์ยาแฝด เวทมนตร์กลมายาต่าง ๆ หาที่สุดมิได้ ตอนนี้สนุก

เหลือเกิน จะเอาสวรรค์ที่ไหนมาเปรียบ สวรรค์อยู่กับตัวแล้ว ความสุขในระยะที่เป็นบ่าวเป็นสาวนี้ก็พรรณนาไม่ทั่วถึง เมื่อสำเร็จการได้มาเป็นสมบัติของตัวแล้ว นับว่าความปรารถนานั้นสำเร็จ ยิ่งมีความสุขสำราญบานใจอิ่มทีเดียว

แต่นั้นก็ตั้งหน้าพากันทำมาหากิน มีผัวถ่อเมียพาย ตั้งบ้านตั้งเรือน ทำสวนทำนาค้าขาย สุดแต่วิชาของตนควรแก่การงานในหน้าที่ใดก็ตั้งหน้าทำการงานในหน้าที่นั้น เพื่อบำรุงความสุขเรื่อยไปทีเดียว ถ้ายังมีบุญมีวาสนา ยิ่งทำมาหาได้มั่งมีบริบูรณ์ มีลูกมีหลาน มีบริวาร ยศฐานาศักดิ์ขึ้น ก็ยิ่งเพิ่มความสุขให้ไพศาลขึ้นไป อยู่ในโลกนี้ก็ได้รับความสุขอันกามบำเหน็จให้อย่างเต็มที่ ยิ่งได้เตรียมการต่อไปในเบื้องหน้า คือได้ให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา ก่อสร้างถาวรวัตถุ คือสร้างวัด สร้างโบสถ์วิหารการเปรียญ สร้างศาลา สร้างสระน้ำ สร้างถนนหนทาง ปลูกต้นไม้ให้ดอกให้ผลให้ร่มเงาเป็นทานเป็นการหากำไรที่จักติดตามแต่งความสุขต่อไปในชาติหน้าด้วย

ส่วนท่านที่มีอุปนิสัยทางบุญได้บำเพ็ญมามากแล้ว ก็ตั้งหน้าบำเพ็ญบารมีให้แก่กล้าขึ้น เป็นต้นว่า ได้บวชเรียนในทางพุทธศาสนาตั้งหน้าเจริญสมถวิปัสสนา ยังอธิศีล อธิจิต อธิปัญญาให้แก่กล้า ได้สำเร็จโลกุตรภูมิ ตามสมควรแก่อุปนิสัยของตน บางพวกปฏิญาณตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาถึงพระไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่ง ตามสมควรแก่ความสามารถของตน

ที่พรรณนามานี้เพียงเล็กน้อย เพื่อจะให้เห็นคุณของกามเพราะกามเขาสร้างมา เขาก็บำเหน็จความสุขให้ มีพระนิพพานเป็น

ขีด ท่านจึงตั้งชื่อว่า**กามคุณ** พึงเข้าใจความแห่งกามคุณโดยย่อดังบรรยายมานี้ ที่บรรยายมานี้เพียงเล็กน้อย ไม่เพียงพอที่ได้รับความสุขจากกาม พรรณนาคุณของกามไว้เพียงเท่านี้

ต่อนี้จักแสดงส่วน **กามโทษ** คือโทษที่กามบำเหน็จให้

เจ้ากามสร้างอัตภาพร่างกายขึ้นมา ให้บริบูรณ์ด้วยอวัยวะ คือ ตน ตัว หัว ขา มือ เท้า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ครบบริบูรณ์แล้ว แต่ที่จักประณีต เลว ทราม ผิดแผกต่อไปนี้ สุดแต่พี่เลี้ยงจะประคบประหงม พี่เลี้ยงนั้นคือ**บุญ** กับ**บาป**

ถ้าใครรักบุญชอบบุญบำเพ็ญไว้ให้มาก บุญผู้เป็นพี่เลี้ยงก็คอยตกแต่งให้ได้ส่วนประณีต ทั้งสมบัติภายในภายนอก ให้ได้รับความสุขมาก ถ้าผู้ใดชอบบาป รักบาป ทำบาป ทำกรรมอันเลวทรามไว้มาก ผู้นั้นก็ได้พี่เลี้ยงเลวทราม พี่เลี้ยงผู้เลวทรามนั้นแหละคอยแต่งให้ได้ส่วนเลวทราม ทั้งสมบัติภายในสมบัติภายนอก ให้ได้รับความทุกข์มาก

กามโทษ นั้น ตั้งแต่เกิดมา เขาแต่งความทุกข์มาพร้อมทีเดียว คือ กำลังก็น้อย อำนาจก็น้อย ถูกแต่เขาข่มเหงเบียดเบียนร้องไห้ไม่ขาดวัน ถูกผู้ใหญ่เขาบังคับให้ทำงานบ้าง ให้เล่าเรียนวิชาบ้าง จะกินจะนอนจะเล่นให้สนุกตามชอบใจของตนเป็นอันไม่ได้ แสนยากแสนลำบาก ที่แสดงมานี้เป็นส่วน**ทุกข์ภายนอก**

ยัง**ทุกข์ส่วนภายใน** ก็เหลือนับ เป็นต้นว่า เป็นตาน เป็นซาง เป็นไข้ เป็นฝีดาษ เป็นฝีใหญ่ฝีน้อย ปวดหัว เจ็บท้อง เป็นนิ่ว เป็น

ตะมอย คุดทะราด กลาก เกลื้อน นับไม่ถ้วน ทำให้เสียโฉมเสียอวัยวะนับไม่ถ้วน ตายเสียในระหว่างเป็นเด็กก็เหลือล้น

ครั้นเจริญวัยเป็นบ่าวเป็นสาวแล้ว งานการสำหรับบ่าวสาวก็ไม่ใช่น้อย ครั้นมีเหย้ามีเรือนแล้วก็ยิ่งลำบาก ต้องตั้งหน้าหาเงินหาทองหาลาภหายศ ถ้าวิชาต่ำก็ต้องตั้งหน้าทำนาทำสวน ค้าขาย รับจ้างรับวานเขาตามสมควรแก่วิชาที่มีในตน ตั้งหน้าวิตกวิจารไป กลัวจะไม่เทียมเขา

ครั้นมีลูกมีหลานขึ้น ก็ยิ่งเดือดร้อน นอนไม่เป็นสุข ยุ่งในการทำมาหากิน ยุ่งในการเลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน กลัวจะพาลูกหลานอดอยากยากแค้นแสนวิตก ครั้นลูกหลานเจ็บไข้ได้พยาธิ พ่อแม่แทบจะตายตาม ยิ่งลูกตายลงเสียด้วย พ่อแม่พากันเป็นทุกข์เหลือที่จะปกปิด ทุกข์ออกหน้าออกตาทีเดียว ยิ่งผัวตายหรือเมียตาย ก็ยิ่งเป็นทุกข์ใหญ่ แทบจะตั้งตัวไม่ได้ ถ้าบุญกุศลอุปถัมภ์อยู่ด้วยกันเป็นสุขต่อแก่เฒ่าจึงพากันตายค่อยดีหน่อย

ส่วนที่บรรยายมานี้ เป็น**ทุกข์ภายนอก** เหลือล้น พรรณนาไม่ทั่วถึง ยัง**ทุกข์ภายใน**ก็นับไม่ถ้วน คือโรคภัยไข้เจ็บมีประเภทต่าง ๆ

จกฺขุโรโค โรคเกิดในตา เป็นตาเปียก ตาแฉะ ตาแดง ตามืด ตามัว ตาเป็นฝีเป็นต้อต่างๆ นับอย่างไม่ถ้วน,

สตโรโค โรคเกิดในหู เป็นฝีในหู เกิดน้ำหนวกน้ำเน่าในหู ริดสีดวงในหู เกิดหูหนวกหูหนักมีหลายประเภท,

ฆานโรโค โรคเกิดในจมูก เป็นริดสีดวงในจมูก เนื้องอกในจมูก จมูกโหว่ จมูกตัน โรคหวัด โรคคันในจมูก มีมากประเภทเหมือนกัน,

มุขโรโค ชิวฺหาโรโค โรคเกิดในปากและลิ้น เป็นโรคปากเปื่อยลิ้นเปื่อย เจ็บปาก เจ็บลิ้น เหงือกบวม เจ็บเหงือก เป็นรำมะนาด ปวดฟัน เป็นฝีต่าง ๆ ฝีคัณฑมาลา มะเร็งกรามช้าง มะเร็งดอกบุก โรคเกิดในปากในลิ้นก็เหลือล้นนับไม่ถ้วน เป็นอย่างร้ายแรงทนทุกขเวทนาต้องกินเลือดกินหนองของตัวเอง น่าสังเวชน่าเบื่อหน่ายเหลือเกิน,

สีสโรโค โรคเกิดที่ศีรษะ เป็นฝีพิษ ฝีกาฬ ฝีกลางกระหม่อม ฝีลำมะลอก เกิดได้ทั่วศีรษะ เป็นกลาก เป็นเกลื้อน เป็นโรคคันศีรษะจนผมร่วง ยังภายในสมองเลือดลมกำเริบให้ปวดศีรษะ แสนลำบากเจ็บปวดเหลือประมาณเพราะมีศีรษะ ไม่มีศีรษะเหมือนตัวปูเช่นนั้นก็ไม่ต้องเจ็บไม่ต้องปวด แต่ก็เห็นจะไม่สวยไม่งาม,

กายโรโค โรคเกิดที่กาย นับทั้งในท้องในลำไส้ด้วย โรคหืดโรคหอบ ฝีในท้อง ฝีในลำไส้ร้อยแปด โรคมะเร็งร้อยแปด คุดทะราดหิดเปื่อย หิดด้าน ริดสีดวง มองคร่อ กุฏฐัง โรคผิวหนังมากอย่าง ฝีคัณฑสูตร อคเนสัน วัณโรค ฝีประอากปากหมู นับไม่ถ้วน ล้วนแต่อันตรายแก่ชีวิต อันตรายแก่ความสุข

แม่เจ้าเอ๋ย! ร่างกายของเรานี้น่าสยดสยอง ช่างเป็นเรือนของโรคจริง ๆ มีมือมีเท้าไว้สำหรับใช้ จำเพาะเป็นเจ้าของโรคเสียอีก โรคตะมอย ลำมะลอก ก็ชอบเป็นที่มือที่เท้า ในเวลาพลาดเผลอตกต้นไม้ตกล่อง ตกบ่อ ตกเหว หรือพลาดล้ม จำเพาะชอบหักที่ขาที่แขน โรคสำหรับขาแขนก็นับไม่ถ้วน ถ้าไม่มีแขนไม่มีขาเหมือนงูเหมือนปลาเช่นนั้น ก็จักไม่มีโรคเกิดในที่นั้น แต่มนุษย์เราถ้าไม่มีแขนไม่มีขาเช่นนั้นก็จะทำการงานอะไรไม่ได้ จะไปมาทางใดก็ไม่ไหว ช่างลำบาก

รำคาญเสียนี่กระไร มีก็ยาก ไม่มีก็ยาก

คิดดูโรคภัยสำหรับมนุษย์เรา ช่างมากมายหลายประเภทเหลือเกิน โรคทั้งหลายเหล่านั้น อาจจักเกิดขึ้นแก่ใครเวลาใดก็ได้ เพราะเหตุนั้น จึงต้องพากันตายดื่นตายดาษ ตั้งต้นแต่อยู่ในท้องมารดาเขาก็เคยตาย เป็นเด็กรุ่นแรกเขาก็เคยตาย กำลังหนุ่มเป็นบ่าวเป็นสาวเขาก็เคยตาย มีเหย้ามีเรือน มีบุตรคนหนึ่ง สองคนเ ขาก็เคยตาย ตอนกลางคนหรือตอนเป็นผู้ใหญ่แก่เฒ่าแล้วเขาก็เคยตาย เป็นพระเป็นเณร เป็นฐานาบาเรียน ตลอดถึงเป็นพระราชาคณะชั้นสูงสุด ก็เคยตาย คฤหัสถ์ก็เคยตาย นักบวชก็เคยตาย ผู้ชายก็เคยตาย ผู้หญิงก็เคยตาย คำที่ว่าเคยตายนั้น คือตายให้เรารู้เราเห็นมาแล้วทั้งนั้น

เมื่อมาคำนวณดูโทษทั้งหลายเหล่านี้ ต้องเหมาว่าเป็น**กามโทษ**ทั้งสิ้น คือเจ้ากามผู้แต่งความสุขให้นั่นเอง หาแต่งความสุขให้เท่านั้นไม่ ยังแต่งความทุกข์ให้เสียด้วย เมื่อเจ้ากามเป็นสัปดนสร้างสัตว์ขึ้นแล้ว สร้างสุขสร้างทุกข์ให้ด้วย แล้วเขาก็นั่งคอยดูสรรพสัตว์เสวยสุขเสวยทุกข์เล่นตามสบาย เท่ากับเขาหัดละครไว้ดูเล่น ถ้าสัตว์ได้สุขหรือได้ทุกข์เวลาใด เขาก็ชอบใจ ฮาบ้างหัวร่อตัวงอไปบ้าง

ถ้าพวกเราชอบสุขของเขา ก็เป็นอันชอบทุกข์ของเขานั่นเอง พวกเราถลำเข้าอยู่ใต้อำนาจของเขาเสียแล้ว ควรจะปรึกษาหารือกันดู จะยอมอยู่ใต้อำนาจของเขา รับสุขรับทุกข์ ซึ่งเขาบำเหน็จให้ไว้สำหรับดูเล่น ยอมรับให้เขาดูอย่างนี้ร่ำไปทีเดียวหรือ?

ความจริง การอยู่กับเขาก็ไม่ลำบาก อยู่เรื่อย ๆ ไปอย่างนี้แหละ เขาพาทำอะไรก็ทำตาม ๆ เขาไป เขาพาสวยพางามอย่างไร

ก็สวยก็งามตามเขาไปก็แล้วกัน แท้ที่จริง **เจ้ากามเป็นแต่ผู้แต่งให้เกิดเท่านั้น ข้อสำคัญอยู่ที่พี่เลี้ยง คือบุญและบาป**

ถ้าได้บุญเป็นผู้อุปถัมภ์ ก็ได้รูปดีสีงาม โรคภัยไข้เจ็บน้อย มีสติปัญญามาก บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ พร้อมทั้งลาภและยศ มีอายุยืน มีความสุขมาก ถ้าบาปเป็นผู้อุปถัมภ์ เกิดตระกูลต่ำ รูปเลวทราม มีโรคมาก ยากจน โง่เขลา อายุสั้น หาความสุขได้ด้วยยาก เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ควรทำบุญไว้ให้มากดีกว่า จะเกิดอีกก็เกิดเถอะ แต่ให้มีความสุขตลอดชาติก็แล้วกัน

ความจริง เครื่องล่อลวงให้เราหลงงมงายอยู่ทุกวันนี้ ก็คือ **ร่างกาย**นี้เอง ถ้าดูความจริง ความสวยความงามก็มีอยู่เพียงผิวหนังเท่านี้ แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องขัดสีอาบทาตกแต่งไม่เว้นวันจึงพอดูได้ ร่างกายเป็นของเปื้อนเปรอะ ที่เห็นสวย ๆ งาม ๆ ผ่านไปนั้น เราถูกเขาหลอกเสียแล้ว เขาอาบน้ำขัดสีอาบทำประดับประดาตกแต่งมาใหม่ ๆ นี่เอง แป้งบ้าง ขมิ้นบ้าง สายสร้อย ตุ้มยัน เพชรพลอย ไข่มุกบ้าง ผ้าสีแพรสีบ้าง สวมเข้าไว้เครื่องหลอกลวงทั้งนั้น หาสวยหางามจริงจังอย่างนั้นไม่

ข้อสำคัญที่เหมือนกันไปหมด ที่ติเตียนกันไม่ได้ก็เพราะเหมือนกันนั่นเอง ถ้าติเตียนเขาว่าไม่สวยไม่งาม ก็ถูกตัวเข้าด้วย เพราะเหตุนั้น ไม่ต้องติเตียนกัน ให้ดูแต่ความจริงในตัวนี้

ที่นิยมกันว่าสวยว่างาม ก็หมายที่ดวงหน้า ถ้าดวงหน้าไม่บูดบึ้ง คดงอ ไม่วิการ สละสลวยดี ก็ชมกันว่าสวยเท่านั้น แต่ความจริงดวงหน้าเป็นที่ปฏิกูลยิ่งกว่าที่อื่น เราเองอาจรู้จักของเราได้ดี พึง

สังเกตดู พอตื่นนอนก็รีบตะลีตะลานหาน้ำล้างหน้าทีเดียว ทำไมจึงต้องล้างหน้าก่อนเขา? ไม่ล้างได้หรือ? มันเปื้อนหลุมคูถมีอยู่ที่วงหน้าถึง ๗ หลุม คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ปาก ๑ เขาร้องเรียกกันว่าขี้ตา ขี้หู ขี้มูก ขี้ฟัน วงหน้าที่ว่าสวยนั้นแหละจำเพาะเป็นป่าแห่งหลุมคูถเสียด้วย

ไม่ใช่แกล้งหาโทษ ความจริงหากเป็นอย่างนั้นเหมือนกันหมด จะพากันเพลินไปถึงไหน จะพากันตั้งหน้ารำละครให้เจ้าพญามารเขาดูเล่นอยู่อย่างนี้รำไหนรำไปทีเดียวหรือ? จะไม่อายพระอริยเจ้าบ้างหรือ?

แต่จำพวกที่เขามืดมนอนธการจริง ๆ ก็ควรยกให้เป็นอโหสิกรรม ส่วนจำพวกที่แลเห็นสุขทุกข์ของโลก แลเห็นโทษของโลกว่าเต็มไปด้วยภยันตราย อาจจักมาถึงตัวเราวันใดก็ได้ สมควรจะคิดหนีให้พ้นอำนาจของพญามาร ให้บรรลุนิรามิสสุข คืออมตธรรม ซึ่งเป็นธรรมอันไม่เกิดไม่ตายดีกว่าเป็นแน่

ทางที่จักหนีให้พ้นอำนาจของพญามาร มีแต่พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวท่านหนีพ้นแล้ว ท่านทรงเป็นมรรคนายก ผู้นำทางผู้ชี้ทาง ผู้ที่เชื่อต่อพระองค์ เดินตามทางที่พระองค์ทรงแนะนำ พากันพ้นจากอำนาจของพญามารนับประมาณไม่ถ้วน ยังอยู่แต่พวกเรานี้แหละจะพากันคิดประการใด

ทางที่พระองค์ทรงชี้แจงประทานไว้โดยย่อไม่มากนัก พอสมควร พวกเราจะพากันปฏิบัติดำเนินตามได้ จะนำมาแสดงไว้ในที่นี้ต่อไป

ดำเนินความตามพุทธภาษิตว่า

มคฺคานฏฺฐงฺคิโก เสฏฺโฐ บรรดามรรคาทางสัญจรไปมาในโลก ทางคือ**พระอัฏฐังคิกมรรค**ทางเดียวเท่านี้ เป็นทางอันประเสริฐสุด คือเป็นทางปราศจากภยันตราย

และทรงประกาศอานิสงส์ไว้หลายสถาน ดังคาถาประพันธ์ว่า

เอเสว มคฺโค นตฺถญฺโญ ทสฺสนสฺส วิสุทฺธิยา ความว่า ทางคือพระอัฏฐังคิกมรรคทางเดียวเท่านี้ เป็นทางไปเพื่อความผ่องใสสะอาดแห่งทัสสนะ คือญาณจักษุ ทางอื่นไม่มีเลย

เอตญฺหิ ตุมฺเห ปฏิปชฺชถ มารเสนปฺปโมหนํ ท่านทั้งหลายจงดำเนินตามทาง คือพระอัฏฐังคิกมรรคนั้นเถิด เป็นทางอันยังพญามารและเสนามารให้หลง คือมารตามไม่พบตามไม่ทัน

เอตญฺหิ ตุมฺเห ปฏิปนฺนา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสถ ก็แลเมื่อท่านทั้งหลายดำเนินตามทางพระอัฏฐังคิกมรรคนั้นเต็มตามที่แล้ว จักทำที่สุดแห่งกองทุกข์ได้

อกฺขาโต โว มยา มคฺโค อญฺญาย สลฺลสตฺถนํ ทางอันเราผู้ตถาคตรู้ชัดแล้วว่าเป็นทางเป็นที่สลัดคืนเสียซึ่งลูกศร คือกามกิเลสบอกไว้แก่พวกเธอแล้ว

ตุมฺเหหิ กิจฺจํ อาตปฺปํ ความเพียรเป็นเหตุเผากิเลสให้เร่าร้อนเป็นกิจอันท่านทั้งหลายจักต้องกระทำเอง

อกฺขาตาโร ตถาคตา พระตถาคตเจ้าทั้งหลาย เป็นแต่ผู้บอกทางให้เท่านั้น

ปฏิปนฺนา ปโมกฺขนฺติ ฌายิโน มารพนฺธนา ชนทั้งหลายเมื่อเพ่งพินิจปฏิบัติตามซึ่งทางคือพระอัฏฐังคิกมรรคนั้น จักเป็นผู้พ้นจากเครื่องผูกของมาร ดังนี้

พระอัฏฐังคิกมรรค นี้ พุทธบริษัทย่อมทราบอยู่ทั่วกัน มี **สัมมาทิฏฐิ** ความเห็นชอบ เป็นต้น มี **สัมมาสมาธิ** ความตั้งใจไว้เสมอชอบ เป็นที่สุด ย่นลงในสีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ พึงเข้าใจว่าขันธ์นั้นหมายสกลกายก้อนนี้ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นอาการของขันธ์ เมื่อเข้าใจเช่นนั้นแล้ว พึงทำตนนี้แหละให้เป็นศีล

ศีลนั้น ถ้าจะให้ถือเอาเนื้อความโดยง่าย พึงจัดเป็น ๓ ประเภท ศีลอย่างต่ำ ศีลอย่างกลาง ศีลอย่างสูง

ศีลอย่างต่ำนั้น ได้แก่ ผู้ที่ยังไม่ฉลาดถือตามเขา เข้าใจว่าสิกขาบทนั้น ๆ เป็นศีล ดังผู้ที่ถือศีล ๕ ก็เข้าใจว่า ปาณา อทินนา กาเม มุสา สุรา เป็นศีล ผู้รักษาศีล ๘ ก็ถือเอาสิกขาบทในศีล ๘ เป็นศีล ผู้รักษาศีล ๒๒๗ ก็ถือเอาสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เป็นศีล ก็ตั้งหน้ารักษาสิกขาบทนั้น ๆ ไป อย่างนี้เป็นลักษณะศีลอย่างต่ำ เพราะเห็นว่าตัวผู้รักษานั้นเป็นสภาพอันหนึ่ง ศีลผู้ถูกรักษานั้นเป็นสภาพอันหนึ่ง จึงจัดเป็นศีลอย่างต่ำ,

ศีลอย่างกลาง นั้น คือ ถือกาย วาจา ใจ นี้เองเป็นศีล ส่วนสิกขาบท เป็นแต่อาการของศีลต่างหาก หาใช่องค์ศีลไม่ ก็ตั้งหน้ารักษากาย รักษาวาจา พร้อมด้วยเจตนางดเว้นให้ตรงตามสิกขาบทนั้น ๆ อย่างนี้ชื่อว่ารักษาศีลอย่างกลาง คือ กลางระวางสูง ระวางต่ำ เพราะกาย วาจา ใจ ยังเป็นสมมติธรรมอยู่ ยังเป็นคติแห่งสังขารอยู่

ยังตกอยู่ในอนิจจลักษณะแท้ จึงจัดอยู่ในชั้น**สีลัพพตปรามาส** คือยังเป็นศีลไม่แน่นอน จึงจัดไว้ให้อยู่เพียงชั้นกลาง เป็นศีลอย่างกลาง,

ศีลอย่างสูง นั้น ก็ถือสกลกายนี้แหละเป็นศีล คือถือตัวสภาพตัวปกติ ตัวธรรมดา คือส่วนที่พ้นจากสมมตินั่นแหละเป็นศีล จึงจัดได้ชื่อว่า**ปกติศีล** เพราะในสกลกายนี้ มีประเภทเป็น ๒ ประการ คือ**สมมติ**ประการหนึ่ง **ผู้ถูกสมมติ**ประการหนึ่ง ตัวสมมตินั้นชื่อว่า**สมมติธรรม** ตัวถูกสมมตินั้นชื่อว่า**วิมุตติธรรม** ผู้รู้จักวิมุตติธรรมชัดใจแล้วให้วิมุตติธรรมนั่นแหละเป็นศีล ศีลนั้นจึงชื่อว่าเป็นศีลอย่างสูง จัดเป็น**อธิศีล** เป็นบาทแห่งสมาธิและปัญญา

ตามนัยโอวาทปาฏิโมกข์ว่า **"สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสํโส, สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา, ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ"** ดังนี้

ผู้ยังยึดมั่นถือมั่นว่าสมมติเป็นตัวตน ชื่อว่า**ปุถุชน** ผู้พ้นจากสมมติแล้ว ชื่อว่า**อริโย** ผู้หมดข้าศึกภายใน แต่ท่านจัดไว้เป็นชั้น ตาม**ปหานกิเลส** ถ้าถึง**นิรวเสส**ได้ ก็ได้ชื่อว่า**พระอรหันต์** ชื่อว่าเป็นผู้พ้นจากอำนาจ พ้นจากวิสัยของพญามาราธิราช เสวยนิรามิสสุขโดยส่วนเดียว ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป

ขอให้โยคาพจรผู้เห็นภัยในโลกพึงมนสิการ อย่าพึงเข้าใจว่าเหลือความสามารถแห่งตน เดชกุศลก็อาจเป็นผลสำเร็จได้ดังบรรยายมานี้แล.

ภายในพระอุโบสถ-พระวิหารหลวง
วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

๙. เทศนาในวันวิสาขบุรณมี

(วิสัชนาถวาย ตั้งแต่ยังเป็นพระเทพโมลี ตรวจพิมพ์ใหม่เมื่อเป็น พระโพธิวงศาจารย์ พ.ศ. ๒๔๖๘)

วิสาขปุณฺณมายํ โย ชาโต อนฺติมชาติยา
ปตฺโต จ อภิสมฺโพธึ อโถปิ ปรินิพฺพุโต
โลเก อนุตฺตโร สตฺถา ทฺยาญาณณฺณวาสโย
นายโก โมกฺขมคฺคสฺมึ ติวิธตฺถูปปเทสโก
มหาการุณิกํ พุทฺธํ มยนฺตํ สรณํ คตา
อามิเสหิ จ ปูเชนฺตา ธมฺเม จ ปฏิปตฺติยา
ปูชารเห ปูชยโต พุทฺเธ ยทิจ สาวเก
ปปญฺจสมติกฺกนฺเต ติณฺณโสกปริทฺทเว
เต ตาทิเส ปูชยโต นิพฺพุเต อกุโต ภเย
น สกฺกา ปุญฺญํ สงฺขาตํ อิเมตฺตมฺปิ เกนจิ
เอวํ อจินฺติยา พุทฺธา พุทฺธธมฺมา อจินฺติยา
อจินฺติเย ปสนฺนานํ วิปาโก โหตฺยจินฺติโยติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนา พระธรรมเทศนาในบูชามัยกุศล อันผู้เลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้ว บำเพ็ญให้เป็นไป และจะรับพระราชทานวิสัชนา พระพุทธคุณกถาโดยย่อ ฉลองพระเดช

พระคุณประดับพระปัญญาบารมี เพิ่มพูนพระราชสัทธาทิคุณ ตามสมควรแด่พระราชกุศลบูชามัย บุญญาธิการกิจ พอสมควรแก่กาลเวลา

ด้วยสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระราชศรัทธาอุตสาหะประกาศอุบาสกปฏิบัติพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และเสวกามาตย์ราชบริพาร ทรงบำเพ็ญธรรมานุวัตร ให้เป็นนิพัทธกุศลในอภิลักขิตสมัยวิสาขบุรณมีที่พระโบราณาจารย์เจ้าหากนิยมไว้ว่าเป็นวันที่ประสูติในปัจฉิมชาติแห่งสมเด็จพระบรมโลกนารถสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นวันที่พระองค์ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และเป็นวันที่พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ควรเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์

บัดนี้ มาถึงแล้วตามกาลซึ่งวิสาขนักขัตฤกษ์ คล้ายกับ ๓ สมัยกาลนั้น สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า มาระลึกถึงพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ปรินิพพานนานนักแล้ว โดยศาสนายุกาลล่วงไปถึง ๒๔๕๘ ปี พระคุณเครื่องระลึกยังดำรงประดิษฐานอยู่ควรเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาและความเลื่อมใส จึงได้มากระทำอาการแห่งผู้เลื่อมใสแล้ว ให้ตกแต่งซึ่งสักการบูชาภัณฑ์เครื่องนบนอบนับถือมีประการต่างๆ รวมมาตั้งเรียงรายไว้ ณ ภายใน ภายนอก เป็นมหาสักการบูชา ในพระสถูปปฏิมาฆรสถานที่นี้ ควรให้เกิดความเลื่อมใสอย่างยิ่ง

เมื่อพร้อมด้วยสันนิบาตประชุมฉะนี้แล้ว จักกระทำการสดับพระธรรมเทศนา เพราะเหตุบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งผู้เลื่อมใสแล้วและ

กระทำ อาจเป็นกุศลสมบัติอันไพศาล ตามอาคตสถานที่มาว่า **ปูชารเห ปูชยโต พุทฺเธ ยทิจ สาวเก** เป็นต้น ความว่า บุคคลบูชาซึ่งท่านผู้ควรบูชา คือพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกที่ได้ก้าวล่วงกิเลสอันให้สัตว์เนิ่นช้าเสียได้ด้วยประการทั้งปวง ผู้มีโศกและร่ำไรอันข้ามได้แล้ว ผู้มีเครื่องร้อนคือกิเลสอันดับแล้ว ผู้ไม่มีภัยไม่มีเวรแต่ที่ใดที่หนึ่ง

บุญของบุคคลผู้บูชาซึ่งท่านผู้พิเศษเช่นนั้น ๆ **น สกฺกา ปุญฺญํ สงฺขาตํ** ใคร ๆ ไม่สามารถเพื่อจะนับว่า บุญนี้เท่านี้ ๆ บุญนั้นเป็นอสงไขยกุศล อันบุคคลไม่พึงนับพึงประมาณได้ อนึ่งท่านได้กล่าวสรรเสริญไว้ว่า **เอวํ อจินฺติยา พุทฺธา** พระพุทธเจ้าทั้งหลายอันบุคคลไม่พึงคิดได้โดยพระคุณอย่างนี้ ๆ **พุทฺธธมฺมา อจินฺติยา** ธรรมทั้งหลายแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นอจินไตย อันบุคคลไม่พึงคิดได้ทั่วไปเหมือนกัน **อจินฺติเย ปสนฺนานํ** เมื่อเทพดามนุษย์ทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และพระธรรมซึ่งเป็นอจินไตยแล้ว **วิปากโก โหตฺยจินฺติโย** ผลที่สุกพิเศษก็เป็นอจินไตยวิจิตรนัก พ้นที่จะพึงคิดพึงประมาณ

ด้วยพระรัตนตรัยทั้งสามเป็น**ปสีทนียวัตถุ** ควรเลื่อมใสโดยส่วนเดียว เพราะมีคุณอย่างยิ่งที่จริงที่แท้ ซึ่งเป็นวิสัยแก่ปัญญาของบัณฑิตจะพึงตรองตาม ให้เกิดความเลื่อมใสเชื่อลงได้โดยสนิท ตามเหตุที่ตั้งอยู่ในวิสัยแห่งวิจารณปรีชาญาณ และพระรัตนะทั้ง ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้น จะมีคุณมหัศจรรย์ควรเลื่อมใสฉันใด จะได้รับพระราชทานถวายวิสัชนาในกถามรรคนั้น เป็นการอนุโมทนาพระราชกุศลธรรมจริยานุวัตร ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระ

ราชสมภารเจ้า ทรงพระราชปรารภให้เป็นไปอยู่ ณ บัดนี้ พอสมควรแด่อารัพภสมัย

อโหสิ โข โส ภควา มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ อริยเกสุ มนุสฺเสสุ อุปฺปนฺโน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เมื่อสัตว์อันอวิชชาโมหะหุ้มห่อรึงรัดอยู่โดยรอบแล้ว พระองค์อาศัย**เหตุสัมปทา** ล่วงวิสัยอันบุคคลไม่พึงประมาณได้ หากมาอุปถัมภ์พระองค์เป็นผู้มีความไม่หลงเป็นธรรมดา ได้บังเกิดขึ้นแล้วในโลก ณ เหล่าอริยกชนพ้นมิลักขชาติ ณ มัธยมชนบท พระองค์เป็นกษัตริย์โดยชาติ เป็นโคตมะโดยพระโคตร เป็นโอรสแห่งสักยกษัตริย์อสัมภินทวงศ์ ออกบรรพชาแต่สักยตระกูล

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นอัจฉริยมนุษย์ ควรเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างยิ่ง เพราะเป็นพระศาสดาผู้สอนให้ผู้ประพฤติตาม ได้ประสบความสุขทั้งในโลกีย์โลกอุดร เพราะพระองค์ทรงคุณสมบัติอันไพศาล มีสัมปทาคุณและอรหัตตาทิคุณเป็นต้น ในพระคุณอย่างอื่นจะยกไว้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาในสัมปทาคุณทั้ง ๓ คือ **เหตุสัมปทา ผลสัมปทา สัตตูปการสัมปทา** เพื่อให้สำเร็จประโยชน์เป็นที่ตั้งแห่งปสาทการ และพุทธานุสสติฏฐานโดยสมควร

ใน**เหตุสัมปทา**นั้นแบ่งเป็น ๒ คือ **พระมหากรุณา** ได้แก่หวังสุขประโยชน์เพื่อตน และเพื่อผู้อื่นอยู่เป็นนิตย์ ๑ การเพิ่มพูนพุทธการกธรรม มีทรงบำเพ็ญพระบารมี ๑๐ ประการ มีทานบารมีเป็นต้นให้สมบูรณ์ นับด้วยโกฏิแห่งกัปเป็นอันมาก ชื่อว่าเพิ่มพูนโพธิสมภาร

ให้เต็ม ๑ เพราะสัมปทาทั้ง ๒ นี้เป็นพลวเหตุ พระองค์จึงสมบูรณ์ด้วยผล คือมีพระกายอันสมบูรณ์ด้วยพระกำลังประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ และมีพระชาติอันสูง มีพระโคตรอันอุดม มีพระปรีชาญาณอันเฉียบแหลม และเจริญอยู่ด้วยความสุขอันไพบูลย์

ทั้งโหรทำนายว่าถ้าอยู่ครองเคหสถาน จะได้สำเร็จเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ถ้าออกอภิเนษกรมณ์จะได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ เกียรติคุณที่พระเจ้าจักรพรรดิจะพึงได้ และกามสุขที่พระเจ้าจักรพรรดิจะพึงเสวย จะมีที่สุดเพียงไร อันใคร ๆ ก็อาจแลเห็นได้ แต่ถึงอย่างนั้น พระองค์ก็มิได้หลง ข้อนั้นก็จะพึงเป็นไปโดยพุทธธรรมดา อาศัยเหตุที่พระองค์เป็นผู้มีความไม่หลงเป็นธรรมดานั้นเอง บันดาลให้พระองค์เห็นชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็นเพลิงเครื่องร้อนเผาตนและสัตว์อื่นอยู่เป็นนิตย์ จะเกลียดก็ไม่ชอบ จะรักก็ไม่ควร ชวนให้พระองค์แสวงหาทางแก้อยู่เป็นนิตย์ เป็นนิมิตแห่งพระกรรมฐาน

เมื่อวิปัสสนาปัญญาแก่กล้าขึ้นเห็นโทษในกามสุข เห็นคุณของอภิเนษกรมณ์ว่าเป็นทางที่จะดับทุกข์ได้ และเห็นประโยชน์ในทางพุทธจักร ว่าเป็นทางแห่งความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลายทั้งส่วนโลกีย์และโลกอุดร เป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไม่มีที่สิ้นสุด และจักเป็นมรดกตั้งอยู่ถาวรในโลก พระองค์จึงได้สละกามสุข เสด็จออกประพฤติพรตพรหมจรรย์ แสวงหาสันติวรบททางแห่งธรรมเป็นเครื่องระงับ กล่าวคือพระนิพพาน

อาศัยประโยคพยายามมนสิการทำในจิตโดยชอบ เมื่อจิตประกอบด้วยสมาธิธรรม กำจัดนิวรณ์กิเลสให้ห่างไกลได้แล้ว จึงน้อมจิตสู่วิปัสสนา ยก**ปฏิจจสมุปบาทธรรม** ธรรมเป็นแดนอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น มาเป็นที่ตั้งแห่งพระกรรมฐานภาวนา ยกชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ซึ่งเป็นสิ่งอันพระองค์เคยตรึกตรองมามากแล้ว ตรวจดูเหตุและผลจนเห็นชัดว่า ชรา พยาธิ มรณะ มาแต่ชาติ ชาติมาแต่ภพ ภพมาแต่อุปาทาน ตลอดลงไปถึงอวิชชาเป็นที่สุด จนเห็นชัดว่า อวิชชาอันเดียวเท่านั้นดับลงได้แล้ว สังขาร วิญญาณ ฯลฯ มรณะ ก็ดับตามกันไปสิ้นดังนี้

ถ้าหากจะมีปุจฉาเข้ามาแทรกในที่นี้ว่า ที่ว่าอวิชชาสังขารเป็นต้นดับไปนั้น จะสูญหายไปหรือ หรือจะไปอยู่ที่ไหนฉะนี้ไซร้ ควรจะบริหารว่าจะได้สูญหายไปทีเดียวหามิได้ คือ อวิชชาดับกลายเป็นวิชชาขึ้น (๑) (* ดูในหมายเหตุท้ายเรื่องนี้) สังขารดับกลายเป็นสัมมาสังกัปโปขึ้น (๒) พึงถือเอาใจความว่า อวิชชาเป็นธรรมชาติของสมุทัย สังขารซึ่งอาศัยอวิชชาเกิดขึ้น จึงเป็นสมุทัย สิ่งอื่นคือวิญญาณ นามรูปเป็นต้น ที่อาศัยสังขารเกิดขึ้น ก็เป็นสมุทัยไปตามกันหมด (๓)

ส่วนวิชชาเป็นธรรมชาติของมรรคคือสัมมาทิฏฐิ สังขารที่อาศัยวิชชาเกิดขึ้น จึงเป็นสัมมาสังกัปโป เป็นองค์แห่งมรรค ตามสัมมาทิฏฐิไปเท่านั้น สิ่งอื่นคือสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต เป็นต้น ที่อาศัยสัมมาสังกัปโปเกิดขึ้น จึงเป็นมรรคไปตามกันหมด (๔)

อธิบายว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะได้ทรงสั่งสอนให้สาวกเกลียดสังขาร ละสังขารเสียให้หมดก็หามิได้ คือว่าสังขารส่วนใดที่

อาศัยอวิชชาเกิดขึ้น ส่วนนั้นแหละพระองค์ทรงสอนให้ละเพราะเป็นสมุทัย สังขารส่วนใดที่อาศัยวิชชาเกิดขึ้น เป็นชาติปุญญาภิสังขาร ดังทาน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ มรรค ผล เป็นต้น พระองค์จะได้สอนให้ละหามิได้ (๕) มีแต่ทรงสั่งสอนให้สาวกประกอบให้เป็นให้มีขึ้น เป็นตัวปฏิปทาตรงทีเดียว ได้ใจความโดยย่อฉะนี้

เมื่อพระองค์พิจารณาปัจจยาการนี้เป็นอนุโลม ปฏิโลม ทั้งส่วนสมุทัยวารและนิโรธวาร ในยามทั้ง ๓ แห่งราตรีวันวิสาขบุรณมีดิถีเพ็ญคล้ายกับวันนี้ ในปัจฉิมยามส่วนที่สุดแห่งราตรีวันนั้น พระองค์ได้ให้วิปัสสนาญาณมีโคตรภูญาณเป็นที่สุดบังเกิดขึ้นแล้ว จึงได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นวิสุทธขันธสันดานขึ้นในโลก ในระหว่างกาลเพียงเท่านี้ ชื่อว่าโพธิสมภารสัมภรณะ เป็นเหตุสัมปทา

ส่วนพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระอริยสัจทั้งสี่ และทศพลญาณ สัพพัญญุตญาณ เป็นต้น ชื่อว่าญาณสัมปทา ที่พระองค์เป็นวิสุทธขันธสันดานนั้น แสดงว่าปหานสัมปทาอาศัยญาณและปหานะทั้ง ๒ นี้มีกำลังกล้า พระองค์จึงมีอำนาจด้วยวิถีจิต ชื่อว่าอานุภาวสัมปทา ทั้งพระกายสมบูรณ์ด้วยพระมหาปุริสลักษณะด้วย ชื่อว่ารูปกายสัมปทา สัมปทาทั้งสี่นี้เป็นผลสำเร็จมาแต่เหตุ คือพระกรุณาและโพธิสมภารสัมภรณะ พระคุณสมบัติคือผลสัมปทาทั้งสี่นี้ เป็นเหตุให้พระองค์สำเร็จเป็นพระบรมศาสดา เป็นอุบายเครื่องทรมานเวไนยสัตว์ อันมีจริตต่าง ๆ กัน

ผู้เป็นทิฏฐิจริตได้มาทราบพระญาณ และการมละการบริสุทธิของพระองค์ ก็เกิดความเลื่อมใส ผู้เป็นตัณหาจริต เมื่อมาเห็น

อานุภาพและมาเห็นพระรูปของพระองค์ ก็เกิดความเลื่อมใส เพราะเหตุที่พระองค์ทรงพระคุณสมบัติเป็นอุบายแห่งทางทรมานเวไนยสัตว์บริบูรณ์โดยรอบฉะนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่า **สตฺถา เทวมนุสฺสานํ** ด้วยประการฉะนี้

เหตุนั้นจึงมีนิยมในมคธภาษาว่า **นิโคฺรธปริมณฺฑโล พุทฺโธ (๖)** ว่าพระพุทธเจ้ามีปริมณฑล ดังมณฑลแห่งไม้นิโครธดังนี้ มณฑลของไม้นิโครธนั้นก็คือกิ่งก้านสาขา เป็นธรรมชาติของไม้มีปริมณฑลใหญ่ เป็นที่เข้าระงับร้อนของสรรพสัตว์ประเภทหนึ่ง มณฑลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็คือพระคุณสมบัติดังที่พรรณนาแล้ว หรืออย่างอื่นมีโพธิปักขิยธรรมเป็นต้น เปรียบดังกิ่งก้านสาขาใบอ่อน ใบแก่ สำหรับปกคลุมลำต้น กล่าวคือตนของพระองค์ให้เยือกเย็นอยู่เป็นนิตย์ เป็นนิมิตให้เวไนยสัตว์ได้เข้าพึ่งพาอาศัย ระงับกระวนกระวาย หายความเดือดร้อนได้

แท้จริงต้นโพธิก็ควรนับว่าเป็นต้นไม้มีมณฑลใหญ่เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าจะตรัสรู้ ก็ต้องไปอาศัยโพธิ บางทีโพธิต้นนั้นจะเป็นต้นไม้มีปริมณฑลใหญ่ การที่อาศัยต้นโพธิเป็นที่ตรัสรู้นั้น บางทีจะหมายเหตุ ๒ ประการ ประการที่ ๑ เป็นอุบายชี้ทางแก่สาวก ว่ารุกขมูลเป็นสิ่งสำคัญแก่บรรพชิต ประการที่ ๒ ดูเหมือนจะบอกอุบายว่า ตนเองเป็นของสำคัญ ต้นโพธิเป็นต้นไม้อันอุดมด้วยกิ่งก้านสาขาใบอ่อนใบแก่ ชอุ่มพุ่มพวงมีร่มเงาอันเย็นสนิทยังลำต้นของตนให้เย็นอยู่ทุกเมื่อด้วย จึงเป็นเหตุให้สัตว์เข้าอาศัยได้รับความเยือกเย็นได้

ข้อนี้ฉันใด แม้พุทธสาวกทั้งหลายผู้หวังความสุขความเย็นแก่หมู่คณะ ก็พึงทำตนให้มีความสุขเยือกเย็นเสียก่อน จะได้เฉลี่ยความสุขความเย็นนั้นแก่บริษัทต่อไป ดูเหมือนจะชี้อุบายไว้อย่างนี้ ถึงแม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงประพฤติเช่นนั้นเหมือนกัน เมื่อพระองค์ยังร้อนอยู่ด้วยอำนาจแห่งกิเลสมารเพียงไร พระองค์ก็ยังมิได้ประกาศตนเป็นพระศาสดา ต่อเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ของจริงอันประเสริฐ คืออมตธรรม สมบูรณ์ด้วยญาณและปหานและอานุภาวคุณ ปราบมารกิเลสได้แล้ว พระองค์ได้เสวยวิมุตติสุขอันไม่เจือด้วยอามิสเต็มที่แล้ว พระองค์จึงทรงประกาศพระศาสนา เฉลี่ยความสุขความเย็นซึ่งเป็นของมีในพระองค์แก่สัตวโลก

อาศัยพระคุณสมบัติดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามาทั้งปวงนี้ เป็นเหตุให้พุทธบริษัทระลึกถึงพระคุณนามว่า สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พระองค์สมควรเป็นผู้สอนของเทพดาและมนุษย์โดยแท้ ด้วยประการฉะนี้

ในเทศนานัยที่รับพระราชทานถวายวิสัชนามานี้ ก็เป็นแต่พรรณนาพระคุณสมบัติ คือเหตุและผลอันเป็นไปในส่วนพระองค์ ส่วนพระธรรมที่พระองค์ทรงแนะนำสั่งสอนเวไนยสัตว์ เป็นพระคุณสมบัติ คือสัตตูปการสัมปทานั้น ถ้าจะบรรยายตามอาการแล้ว ต้องนับว่ามีมากที่สุด แต่พระองค์ทรงประกอบพุทธกิจ คือทรงแนะนำสั่งสอนให้สาวกมณฑลแพร่หลายในพระธรรมวินัย สิ้น ๔๕ พรรษาเป็นกำหนด พระองค์จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ในธรรมวินัยที่พระองค์ทรงสั่งสอน มีปริยายมิใช่อันเดียว เพราะพระองค์เป็นผู้ฉลาดในวิธีเทศนา แต่โอวาทที่พระองค์ทรงสั่งสอนนั้น พระองค์ได้ทรงประพฤติให้เป็นไปให้มีในพระองค์ เป็นพุทธจริยาทุกอย่าง คือไม่เหลือวิสัยของกุลบุตรจะพึงทำตามได้ ในพุทธโอวาททั้งปวงนั้น ถ้าจะว่าโดยย่อเป็นข้อสำคัญอยู่ก็คือทรงสอนให้รู้จักอวิชชา และวิชชา ๒ อย่างเท่านั้น

ถ้าจะชี้ตามหลักในปฏิจจสมุปบาท ที่ทรงเห็นว่าเป็นเหตุด้วย เป็นปัจจัยด้วย ก่อให้เกิดสังขารเป็นลำดับไปจนถึงชาติ ชรา มรณะเป็นที่สุด **อวิชชา**ในที่นี้ก็ดูเหมือนจะชี้ว่าไม่รู้จักตัวตนนั่นเองแท้จริง การที่ไม่รู้จักตนย่อมทำประโยชน์ให้เสื่อมเสียได้ทั้งคดีโลกคดีธรรม ดังผู้ไม่รู้จักตนว่าเป็นอะไร มีกำลังความสามารถเพียงไร ควรแก่กิจการงานอย่างไร เพียงเท่านี้ก็อาจทำกิจการงานในหน้าที่นั้น ๆ ให้เสื่อมเสียไปได้

ผู้รู้ตัวรู้ตน ชื่อว่า**วิชชา**ตรงทีเดียว ถ้ารู้ตนดีเพียงไร ก็อาจรักษากิจการงานในหน้าที่ของตนให้ดีได้เพียงนั้น ส่วนคดีธรรมตามพุทธประสงค์ บทว่า**อวิชชา**ในปฏิจจสมุปบาทนี้ ก็หมายความว่าไม่รู้ตัว เหตุที่ไม่รู้ตัวนั้นเอง จึงหลงไปในอำนาจแห่งสังขาร ไปถือเอาอาการของสังขาร คือ วิญญาณ นาม รูป อายตนะ เป็นต้น ว่าเป็นตัวเป็นตน ผิดพุทธประสงค์ จึงต้องหมุนอยู่ในข่ายของอวิชชา หาทางออกจากวิจิกิจฉามิได้

เดิมของตนก็เป็น**อวิชชา**อยู่แล้ว ครั้นมาศึกษาตามพุทธภาษิตว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา, สพฺเพ ธมฺมา**

อนตฺตา ว่าสังขารทั้งสิ้นไม่เที่ยง สังขารทั้งสิ้นเป็นทุกข์ ธรรมทั้งสิ้นเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนดังนี้ ก็ไปเห็นเสียว่าธรรมทั้งสิ้นเป็นอนัตตาสูญเปล่าไปหมด แต่ก็ไม่รู้ว่าอาการสูญนั้นเป็นอย่างไร

ความจริง คำที่ว่า**อนัตตา**สูญเปล่าไม่ใช่ตัวตนนั้น ท่านหมายส่วน**สังขารธรรม** ซึ่งเป็นของไม่มีอยู่แต่เดิม ดังทองไม่มีในภูเขาทอง หรือดังแก้วไม่มีในกำแพงแก้วฉะนั้นต่างหาก ใช่ว่าภูเขาและกำแพงจะสูญไปด้วยก็หาไม่ ข้อนี้ฉันใด แม้ส่วนสภาพธรรมที่เป็นของมีอยู่แต่เดิม คือวิสังขารที่เป็นคู่กับอนัตตานั้น จะสูญเปล่าไปอย่างไร

เมื่อเห็นสูญเห็นเปล่าไปเสียหมดแล้ว จะเอาอะไรมาเป็นคู่กับอนัตตาเล่า จะมิเอาความสูญความเปล่านั้นหรือมาเป็นพระนิพพานมาเป็นสรณะ ความสูญความเปล่านั้น ก็ชื่อว่าเป็นของไม่มีอยู่แล้ว ถ้าของไม่มีก็คงเป็นอันไม่รู้ เอาสิ่งที่ไม่มีไม่รู้มาเป็นอารมณ์ จะมิกลับตกคืนไปสู่ห้วงของอวิชชาอีกหรือ

ผู้ไม่รู้ตัวย่อมทำประโยชน์คุณความดี และมรรคผลที่ตนควรได้ควรถึงให้เสื่อมเสียไปอย่างนี้ การที่รู้ตนอย่างต่ำเพียงแต่ว่าเราเป็นมนุษยชาติ ภพชาติแห่งมนุษย์นี้เป็นชั้นสูง แม้ในพุทธภาษิตก็ได้ตรัสไว้ว่า **กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ** การที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์ มิใช่จะเป็นของได้ด้วยง่าย ดังนี้ เพราะว่ามนุษยชาตินี้เป็นต้นทางแห่งภพแห่งชาติทั้งปวง

ผู้จะได้รับทุกข์โทษในทุคติสถานมีอบายภูมิทั้ง ๔ เป็นต้น ก็ต้องไปจากมนุษย์นี้เอง ผู้จะได้เสวยสุขสมบัติในสุคติสถาน เป็นเทวดา อินทร์ พรหม ยมยักษ์ ก็ต้องไปจากมนุษยชาตินี้เอง ผู้จะได้เสวยสุข

สมบัติในมนุษย์ แต่ชั้นต่ำตลอดขึ้นไปถึงชั้นสูง มีพระเจ้าจักรพรรดิเป็นที่สุด ก็ได้ในอัตภาพเป็นมนุษย์นี้เอง ผู้จะได้บรรลุโลกุตรธรรมชั้นต่ำเพียงชั้นโสดาบันตลอดขึ้นไปถึงชั้นสูง มีพระสยัมภูสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่สุดนั้นก็ดี ก็ต้องได้ในอัตภาพเป็นมนุษย์นี้เอง

และเห็นว่ามนุษยชาตินี้เป็นชาติกายสิทธิ์แท้ เจตนากรรมเป็นของอาจให้สำเร็จกิจตามประสงค์ได้ทุกนาที ต่างกันอยู่ก็ด้วยอำนาจกุศลากุศล แต่งให้สำเร็จยิ่งและหย่อนตามชั้นตามภูมิของตนเท่านั้น เมื่อเห็นได้อย่างนี้ก็เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เพราะมีตนที่เป็นปัจจุบันนี้เป็นพยาน คือสุข ทุกข์ มี จน ได้ เสีย ซึ่งเป็นอยู่นี้สำเร็จมาแต่เหตุ ได้แก่กิจการงานที่ตนทำมาด้วยเจตนาดีและเจตนาชั่วนั้น

เมื่อเห็นอดีตกรรมในชาตินี้ได้แล้ว ก็อาจเล็งเห็นกรรมส่วนอดีตได้โดยอนุมานว่า ภพชาติของมนุษย์นี้เป็นชั้นสูง ที่สัตว์จะพึ่งได้ก็ต้องอาศัยเจตนากรรมที่สูง มีกุศลกรรมบถ หรือทาน ศีล ภาวนาเป็นต้น เป็นผู้ตกแต่งให้ประณีตและเลวทรามตามชั้นตามภูมิของตนโดยไม่ต้องสงสัย

เมื่อเห็นอดีตได้แล้ว จะเล็งไปในอนาคตก็ต้องดูปัจจุบันเป็นพยานเหมือนกัน

เมื่อเราตั้งอยู่ในสุจริตอย่างนี้และหมั่นประกอบกิจการงานอยู่อย่างนี้ ถึงแม้เราจะมีชีวิตยืนอยู่เพียงใด ก็คงจะได้รับผลเป็นสุขอยู่เพียงนั้นโดยไม่ต้องสงสัย ถ้าเห็นอนาคตในชาตินี้ได้แล้ว ถึงแม้อนาคตต่อภพต่อชาติไปก็พอจะเล็งเห็นได้โดยอนุมาน ว่าความดีที่เราให้เป็นอยู่ในชาตินี้ เป็นตัวเหตุจะแต่งให้ผลเป็นชั่วไป ข้อนั้นมิใช่

วิสัย คือเป็นไปไม่ได้เป็นแท้ เมื่อเชื่อเหตุเชื่อผลอย่างนี้ก็เป็นตัวกัมมัสสกตาญาณโดยชัดเจน

เมื่อเชื่อแน่ว่ากรรมเป็นของของตนเช่นนั้น ก็อาจทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตนทั้งชาตินี้ชาติหน้า การที่รู้ตนเพียงชั้นต่ำ ๆ เท่านี้ ก็อาจทำที่พึ่งแก่ตนได้ตามภูมิของตน จึงชื่อว่า ความรู้ตนเป็นตัววิชชาแท้ ถ้ารู้ตนชั้นสูง ก็คือโลกุตรวิชชาตรงทีเดียว ไม่ต้องสงสัย รับพระราชทานแก้ไขในอวิชชาและวิชชาโดยสังเขปนัยพอเป็นธรรมสวนานิสงส์ให้จบลงโดยกถามรรคเพียงเท่านี้

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ　　อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ　　อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ
พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ จาติ　　นานาโหนฺตมฺปิ วตฺถุโต
อญฺญมญฺญาวิโยคาว　　เอกีภูตมฺปนตฺถโต
พุทฺโธ ธมฺมสฺส โพเธตา　　ธมฺโม สงฺเฆน ธาริโต
สงฺโฆ จ สาวโก พุทฺธสฺส　　อิจฺเจกาพทฺธเมวิทํ
วิสุทฺธํ อุตฺตมํ เสฏฺฐํ　　โลกสฺมึ รตนตฺตยํ
สํวตฺตติ ปสนฺนานํ　　อตฺตโน สุทฺธิกามินํ
สมฺมา ปฏิปชฺชนฺตานํ　　ปรมาย วิสุทฺธิยา
วิสุทฺธิ สพฺพเกลเสหิ　　โหติ ทุกฺเขหิ นิพฺพุติ
นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ　　นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน　　สุวตฺถิ โหตุ สพฺพทา
รตนตฺตยานุภาเวน　　รตนตฺตยเตชสา
อุปทฺทวนฺตรายา จ　　อุปสคฺคา จ สพฺพโส

มา กทาจิ สมฺผุสีสุ รฏฺฐํ สฺยามานเมวิทํ
อาโรคิยสุขญฺเจว ตโต ทีฆายุตาปิจ
ตพฺพตฺถูนญฺจ สมฺปตฺโย สุขํ สพฺพตฺถ โสตฺถิ จ
ภวนฺตุ สมฺปวตฺตนฺตุ สฺยามานํ รฏฺฐปาลินํ
เต จ รฏฺฐปาลีหิ ธมฺมามิเสหิ ปูชิตา
สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส.

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บรรลุธรรมอันอุดมแล้ว ยังสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ตาม ตื่นจากกิเลสนิทรา เบิกบานด้วยปรีชาคุณขึ้นได้ ๓ นี้เป็นพระรัตนตรัย อันอุดมสูงสุดกว่ารัตนะอื่นๆ พระรัตนตรัยนั้นแม้ถึงจะต่างโดยวัตถุว่า **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** ดังนี้ก็จริงอยู่แล แต่ไม่แยกจากกันได้ เพราะพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรมก่อนแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม พระธรรมเล่าพระสงฆ์ได้จำทรงไว้แล้ว พระสงฆ์เล่าก็สาวกของพระพุทธเจ้า รัตนะทั้ง ๓ เนื่องเป็นอันเดียวกันฉะนี้ รัตนะทั้ง ๓ นี้บริสุทธิ์สูงสุดในโลก ย่อมเป็นไปด้วยดีเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งแก่ผู้ที่เลื่อมใสแล้ว ใคร่ความบริสุทธิ์แก่ตนปฏิบัติอยู่โดยชอบ ความบริสุทธิ์หมดจากกิเลส เป็นนิพพุติดับจากทุกข์ทั้งหลาย นิพพานเป็นธรรมชาติสูญจากกิเลสอย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

ด้วยสัจจวาจาภาษิตที่กล่าวอ้างคุณพระรัตนตรัยนี้ ขอสิริสวัสดิพิพัฒนชัยมงคล พระชนมสุขอิฐวิบุลผล จงเกิดมีแด่สมเด็จ

บรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า กับทั้งพระบรมราชวงศ์และรัฐจังหวัด ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัย จงเป็นปฏิพาหโนบาย กางกั้นซึ่งอุปัทวันตรายและอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย อย่าได้ถูกต้องพ้องพานสยามรัฐมหาชนบทนี้ในกาลไหน ๆ จงปราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรคและความสุขสำราญ และความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และความถึงพร้อมแห่งวัตถุทั้งหลาย อันจะเกื้อกูลแก่ความไม่มีโรคและความเป็นสุข ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิสุภวิบุลผล จงเกิดมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า กับทั้งบรมราชวงศ์ ซึ่งอภิบาลดำรงสยามรัฐมหาชนบทนี้ในที่ทุกสถาน ขอเทพเจ้าผู้อภิบาลสยามรัฐมณฑล ตั้งต้นแต่เทพเจ้าผู้สิงสถิตในพระบรมราชนิเวศน์ ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า และพระบรมราชวงศ์ ผู้ดำรงสยามรัฐมหาชนบทนี้ ได้บูชาแล้วด้วยธรรมพลีและอามิสพลี จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า กับทั้งพระบรมราชวงศ์และสยามรัฐราชอาณาจักรให้สถาพร ดำรงมั่นพ้นสรรพพิบัติอุปัทวันตรายเป็นนิตย์นิรันดร

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่อภิปรายนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

สมฺมาธารํ ปเวจฺฉนฺโต กาเล เทโว ปวสฺสตุ

อนึ่ง ขออานุภาพพระรัตนตรัยอันอุดมสูงสุด และอานุภาพทาน ศีล ภาวนามัย และอานุภาพอิทธิวิสัยแห่งเทพเจ้าทั้งปวง จงบันดาลมหาเมฆให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพิ่มพรรษธารทั้งพสุธาดลให้มนุษยนิกรและสรรพสัตว์ซึ่งอาศัยแผ่นดินพึ่งฝน ได้เลี้ยงชีพด้วยปุพพัณณาปรัณณผลและมูลผลาหาร สมบูรณ์โดยสะดวกทุกสถานทั่วเมทนีมณฑล อย่าให้พิบัติพิการด้วยธัญญาหาร และพฤกษวัลลีลดาผลเกิดมีขึ้นได้ และจงอภิบาลสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าให้ทรงพระสถาพรนฤมลในพระสิริราชสมบัติ ทรงเจริญด้วยพระชนมสุขพระราชสิริสวัสดิพัฒนมงคลศุภอรรถอิฐวิบุลผล ดังพระราชหฤทัยประสงค์ทุกประการ

ดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้ รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา พอสมควรแก่กาลเวลา ขอถวายพระพร.

หมายเหตุ
(สำหรับกถาของพระเทพโมลี จันทร์)

๑. ในปัจจยาการวิภังค์ แห่งวิภังคปกรณ์ โดยอภิธรรมนัย ในอธิการแห่งกุศลจิตเกิดขึ้น กล่าวว่า **“กุสลมูลปจฺจยา สงฺขาโร”** “สังขารเกิดขึ้นเพราะกุศลมูลเป็นปัจจัย” แทน **“อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา”** “สังขารทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย” โดยสุดต้นตนัย กถานี้ว่า “อวิชชาดับกลายเป็นวิชชา” ในฝ่ายนิโรธวารฟังได้

๒. ในปัจจยาการวิภังค์ โดยสุตตันตนัย ทั้งโดยอภิธรรมนัย แก้สังขารว่าเจตนา ไม่เรียกต่าง กถานี้ว่า “สังขารดับกลายเป็นสัมมาสังกัปปะ” มัวอยู่ ถ้ากล่าวว่า สังขารคือมิจฉาสังกัปปะดับ กลายเป็นสัมมาสังกัปปะจักฟังแจ่ม

๓. ธรรมอันเนื่องกันเป็นสายอย่างนี้ ธรรมข้างหน้าเป็นเหตุ ธรรมข้างหลังเป็นผล เช่นอวิชชาเป็นเหตุ สังขารเป็นผล สังขารเป็นเหตุ วิญญาณเป็นผล โวหารอภิธรรมเรียกว่า เหตุและเหตุ **สมุปฺปนฺน** (เกิดแต่เหตุ) ในกถานี้ เรียกธรรมชาติกับสมุทัยเขวไป ธรรมชาติใช้เรียกทั่วไปได้ทั้งเหตุทั้งผล สมุทัยใช้คู่กับนิโรธ เช่นในปฏิจจสมุปบาทและในอริยสัจ

๔. อัฏฐังคิกมัคค์ ๗ ข้างต้นเป็นสังขาร ที่ ๘ เป็นฉัฏฐายตนะ เป็นอันแก้ได้เพียง ๒ บทเท่านั้น

๕. กล่าวทั้งบาปทั้งบุญเป็นสังขาร เกิดมาตามเหตุ เข้ารูปอภิธรรมนัย

๖. “นิโคฺรธปริมณฺฑโล” แปลว่า “มีวงดุจแห่งต้นนิโครธ” อธิบายว่า ส่วนสูงแห่งพระกายเท่ากับวาของพระองค์ จัดเป็นมหาปุริสลักษณะประการหนึ่ง ใน ๓๒ ประการ ยกเอาศัพท์นี้มาตั้งเป็นกระทู้แก้เป็นธรรมาธิษฐานก็พอเข้าได้ แต่นักรู้น่าจะแย้มมากกว่าชมปฏิภาณ

(กรม วชิรญาณ)

ถ้า นิโคฺรธปริมณฺฑโล มหาปุริโส ถูกอย่างค้านนั้น

ถ้า นิโคฺรธปริมณฺฑโล พุทฺโธ ถูกอย่างที่แสดงนั้น

๑๐. อัฏฐังคิกมรรค ๘

อัฏฐังคิกมรรค กับ ข้อแก้ปัญหา
ของ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)

จางวางบุญ ดาราสม
พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานอุปสมบท
สามเณรบุญมี โอฬาริโก ป.๓
วัดบรมนิวาส
วันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘
จำนวน ๑๐๐๐ ฉบับ

อัฏฐังคิกมรรค ๘

บัดนี้ จักแสดงอัฏฐังคิกมรรค ต่อไป

เมื่อพระโยคาวจรกุลบุตรผู้เห็นภัยในสังสารสาคร ว่าเป็นทางโคจรเจือไปด้วยกองทุกข์ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่เว้นวายทุกภพทุกชาติ และเชื่อแน่ว่ากรรมเป็นของของตน ดี ชั่ว สุข ทุกข์ที่ตนได้ตนถึงทั้งหลายแหล่ ล้วนสำเร็จมาแต่ความทำของตนทั้งสิ้น **กรรมสกตาญาณ** นี้เป็นเบื้องต้นที่จักทำให้ตนพ้นจากสังสารทุกข์

เมื่อได้เจริญสมถะและวิปัสสนาตามนัยที่ได้บรรยายมาแล้ว ประสงค์จะเดินให้ตรงตามทาง**พระอัฏฐังคิกมรรค** ซึ่งเป็นมรรคาเอก ตรงต่อพระนฤพาน ไม่แวะเวียนไปสู่**กามสุขัลลิกานุโยค** และ**อัตตกิลมถานุโยค** ก็พึงกำหนดองค์มรรคทั้ง ๘ ไว้ ทั้งอุเทศ นิเทศ และวรรณนา ตามแบบแผนที่ท่านกำหนดไว้อย่างไร พึงตั้งใจดำเนินตามให้ตรงพร้อมทางกาย วาจา ใจ อย่าเชื่อแต่เกจิอาจารย์โดยส่วนเดียว อย่าเชื่อแต่แบบแผนโดยส่วนเดียว ต้องไต่สวนให้เห็นจริงด้วยปัญญาของตน จนรู้สึกว่าตนอ่านตำราออก

คำที่ว่า อ่านออก นั้น หมายความว่า เข้าใจ คือ ทำให้เกิดญาณจักษุขึ้นแล้ว ดังคำว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หน้าตาเป็นอย่างนี้ แจ้งประจักษ์แก่ตนแล้ว ชื่อว่า **อ่านออก**

ดัง ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน หน้าตาเป็นอย่างนี้ แจ้งประจักษ์แก่ตนแล้ว ชื่อว่าอ่านตำราออก

ใน**อัฏฐังคิกมรรค** นี้ ต่างคนก็หากจำได้ด้วยกัน แต่จะอ่านออกด้วยกันทุกคน หรือยังจะยังลังเลอยู่ ไม่แน่นอนแก่ใจ เพราะเป็นทางสำคัญ จะแสดงตามนัย **มคฺควิภงฺคสูตร** ตัดเอาแต่ใจความ โดยอุเทศ นิเทศ

ตามพุทธภาษิตในอุเทศ มีความว่า **สมฺมาทิฏฺฐิ** ความเห็นชอบ ๑ **สมฺมาสงฺกปฺโป** ความดำริชอบ ๑ **สมฺมาวาจา** เจตนาวิรัติเป็นเหตุกล่าวชอบ ๑ **สมฺมากมฺมนฺโต** เจตนากรรมเป็นเหตุทำการงานด้วยกายชอบ ๑ **สมฺมาอาชีโว** เจตนากรรมเป็นเหตุเลี้ยงชีพชอบ ๑ **สมฺมาวายาโม** เพียรชอบ ๑ **สมฺมาสติ** ตั้งสติชอบ ๑ **สมฺมาสมาธิ**

ตั้งใจมั่นเสมอชอบ ๑ เป็นองค์ ๘ โดยสรุปอุเทศเท่านี้

เนื้อความตามนิเทศ ในองค์มรรคทั้ง ๘ นั้น ใน **สมฺมาทิฏฺฐิ** องค์ที่ ๑ คือ เห็นทุกข์ ๑ เห็นเหตุที่ตั้งขึ้นพร้อมแห่งทุกข์ ๑ เห็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ ๑ เห็นปฏิปทาความดำเนินถึงความดับทุกข์ ๑ ญาณปรีชาหยั่งรู้ในสัจจของจริงทั้ง ๔ นี้ ชื่อว่า **สมฺมาทิฏฺฐิ**

องค์ที่ ๒ **ความดำริชอบ** นั้น ตามนัยนิเทศทรงหมาย **วิตก ๓** คือ ดำริที่จะออกให้พ้นจากกามารมณ์อันสัตว์พึงปรารถนา ๑ ดำริเพื่อกำจัดพยาบาท ๑ ดำริเพื่อกำจัดวิหิงสาการเบียดเบียนสัตว์ ๑ กุศลวิตกทั้ง ๓ นี้ ชื่อว่า **สมฺมาสงฺกปฺโป**

ในองค์ที่ ๓ **กล่าววาจาชอบ** ในนิเทศหมายเจตนาวิรัติ เว้นจาก**มิจฉาวาจา ๔** คือ เว้นกล่าวคำเท็จ ๑ เว้นกล่าวคำส่อเสียดซึ่งบดความรักของท่าน ๑ เว้นกล่าวคำหยาบระคายโสตท่าน ๑ เว้นคำโปรยประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ๑ เจตนาวิรัติทั้ง ๔ นี้ ชื่อว่า **สมฺมาวาจา**

ในองค์ที่ ๔ **กายกรรมชอบ** หมายเจตนากรรม เว้น**มิจฺฉากมฺมนฺโต** การงานที่ผิด ๓ อย่าง คือ เว้นการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นการลักและฉ้อโกงเอาของท่าน ๑ ถ้าอย่างต่ำ เว้นการเสพอสัทธรรมที่ผิด ถ้าอย่างสูง เว้นการเสพอสัทธรรมทีเดียว ๑ การเว้นกายทุจริตทั้ง ๓ นี้ ชื่อว่า **สมฺมากมฺมนฺโต**

ในองค์ที่ ๕ **เลี้ยงชีพชอบ** หมายเว้นมิจฉาอาชีวะ คือ ได้อาหารมาโดยทางโกงกายโกงวาจาเสีย เลี้ยงชีพด้วยกายสุจริตวจีสุจริต ชื่อว่า **สมฺมาอาชีโว**

ในองค์ที่ ๖ **เพียรชอบ** หมายกิจ ๔ อย่าง เพียรป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ๑ มละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป ๑ เพียรบำรุงกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น ๑ กุศลที่เกิดที่มีอยู่แล้วเพียรบำรุงให้เจริญยิ่งๆ ขึ้น ๑ การเพียรมละบาปบำเพ็ญบุญนี้ ชื่อว่า **สมฺมาวายาโม**

ในองค์ที่ ๗ **ตั้งสติชอบ หมายสติปัฏฐาน ๔** คือ กาย เวทนา จิตต์ ธรรม คือทำอนุปัสสนาทั้ง ๔ นั้น เป็นวิหารธรรมเครื่องอยู่แรมสันดานทุกอิริยาบถ การที่ทำสติสัมปชัญญะให้ถึงรอบนี้ ชื่อว่า **สมฺมาสติ**

ในองค์ที่ ๘ **สมฺมาสมาธิ** ตั้งใจมั่นเสมอชอบ ตามนัยนิเทศพุทธภาษิต ทรงแสดง**มหรคตรูปาพจรญาณ** โดยลำดับ หมาย**อัปปนาจิตร** เป็นบาทของวิปัสสนา ชื่อว่า **สมฺมาสมาธิ**

ต่อนี้ เป็นคำอธิบายตามนัยที่มาต่างๆ และโดยอัตตโนมัติบ้าง เพื่อให้ผู้ฟังได้ตรองตาม คือชี้ทางให้กระชั้นสำหรับผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร เมื่อท่านผู้เป็นโยคาวจรบุตร คือผู้ปฏิบัติเพื่อจะตรัสรู้อริยสัจ ๔ ต้องมีญาณจักษุหน่วงเอาพระนฤพานเป็นอารมณ์ เพิกอวิชชานุสัยออกจากใจ จัดเป็น **สัมมาทิฏฐิ**

เพราะ**สัมมาทิทิฏฐิญาณทัสสนะ**นั้นเองเป็นเหตุ คือมีนฤพานเป็นอารมณ์ ชี้ทางตรงอยู่แล้ว จึงเพิกมิจฉาสังกัปปะ, มิจฉาวาจา, มิจฉากัมมันตะ, มิจฉาอาชีวะ, มิจฉาวายามะ, มิจฉาสติ, มิจฉาสมาธิออกเสียได้ องค์มรรคทั้ง ๘ จึงเป็น**สัมมามรรค** คือเป็น**อริยมรรค** ที่

ท่านแสดงว่ามัคคสมังคี คือมีในขณะตรัสรู้พร้อมกัน มีนฤพานอย่างเดียวเป็นอารมณ์ ถ้าได้อย่างนี้ จัดเป็น**ปฏิเวธาภิสมัยฝ่ายโลกุตตร**อย่างเดียว

แต่ในมรรคทั้ง ๘ นี้ ท่านจัดเป็น**โลกิยมรรค**บ้าง **โลกุตตรมรรค**บ้าง แต่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน โลกิยมรรคเป็นเหตุ โลกุตตรมรรคเป็นผล โลกิยมรรค โลกุตตรมรรค ต่างกันอย่างนี้

องค์มรรคทั้ง ๘ นั้นแลเป็น**สัมมามรรค**ด้วยกันทั้งหมด แต่ยังแตกต่างกันด้วย**อารมณ์** คือต่างองค์ต่างชอบ คุมกันไม่ติด อย่างนี้เป็นลักษณะแห่ง**โลกิยมรรค**

ส่วน โลกุตตรมรรค นั้น มีนฤพานอย่างเดียวเป็นอารมณ์ มีขึ้นพร้อมในขณะตรัสรู้อันเดียวกัน คือคุมกันเข้าได้เป็นลักษณะแห่งโลกุตตรมรรค

เพราะเหตุนั้น พระโยคาวจรทั้งหลาย ผู้มุ่งหวังโลกุตตรมรรคจึงต้องการ**สัมมาสมาธิ**เป็นอย่างยิ่ง เพราะ**สมาธิ**เป็นเครื่องคุมให้องค์มรรคทั้ง ๘ เป็นสามัคคีเข้าได้

ที่แสดงว่า โลกิยเป็นเหตุแห่ง**โลกุตตร** นั้น พึงสังเกตตามนัย**มรรคสังยุต** ที่ท่านแสดงไว้ดังนี้ วิชชาความรู้เบื้องต้น ก็คือรู้ว่าหมู่สัตว์มีกรรมคือบุญและบาปเป็นของของตน เป็นปัจจัยอุดหนุนให้กุศลทั้งปวงบังเกิดขึ้นพร้อม มี **หิริ** เกลียดหน่ายต่อบาป **โอตตัปปะ** มีความสดุ้งหวาดเสียวต่อบาป ๒ กุศลนี้ ตามคุมกำกับอยู่ ไม่ห่างจาก**วิชชา**เลย เมื่อพระโยคาวจรเจ้าดำเนินไปใน**วิชชา**แล้ว **สัมมาทิฏฐิ**ซึ่งเป็นอุปการะที่จะนำออกจากวัฏฏทุกข์ ก็ย่อมเจริญขึ้นเต็ม

ที่ในตน เมื่อ **สัมมาทิฏฐิญาณ** มีขึ้นแล้ว **สัมมาสังกัปปะ**เป็นที่ ๒ อุดหนุนให้**สัมมาทิฏฐิ**มีกำลังกล้าขึ้น แลเป็นปัจจัยแก่องค์มรรคทั้ง ๖ ต่อๆ ไป องค์มรรคทั้ง ๘ นี้ ย่อมบังเกิดเพิ่มพูนอุดหนุน**กุศลธรรม**แต่เบื้องต่ำ ตลอดถึง**โลกุตตรภูมิ**เป็นที่สุด จึงชื่อว่า**โลกิยมรรค เป็นปัจจัยแก่โลกุตตรมรรค** ด้วยประการฉะนี้

การที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง **สัมมาทิฏฐิ** ก่อนองค์มรรคทั้งปวงนั้น ก็เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นผู้มีอุปการะอุดหนุนให้องค์มรรคทั้ง ๘ มีกำลังขึ้น

สัมมาทิฏฐิเป็นองค์**วิชชา** องค์มรรคทั้ง ๗ มีสัมมาสังกัปปะเป็นต้น เป็นแต่เพียง **จรณะ** เท่านั้น ส่วน**จรณะ**นั้น ถ้าไม่ได้กำลังแต่**วิชชา**เป็นเครื่องอุดหนุน ก็ไม่มีกำลัง ส่วน**วิชชา** เล่า ถ้าไม่ได้กำลังแต่**จรณะ**เป็นเครื่องอุดหนุน ก็มีกำลังน้อยเหมือนกัน

เพราะเหตุนั้น พระโยคาวจรเจ้า ผู้มุ่งหวังต่อพระนฤพาน ต้องบำรุงองค์มรรคทั้ง ๘ ให้มีกำลังเสมอกัน และให้เป็นสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงจะยังโลกุตตรธรรมให้แจ้งประจักษ์ได้

วิธีแสดง**อริยมรรค** ตามระเบียบ**มัคคสังยุต** โยกย้ายหลายประการ แสดงโดยวิธี มีรถเป็นเครื่องเปรียบ ประพันธ์เป็นคาถาไว้ว่า **"ยสฺส สทฺธา จ ปญฺญา จ ธมฺมา ยุตฺตา สทาธุรํ หิริ อีสา มโน โยตฺตํ สติ อารกฺขสารถิ"**

แปลความว่า **ศรัทธา** กับ**ปัญญา** ๒ ประการนี้ เปรียบเหมือนม้าเทียมในแอก คืออารมณ์นั้นๆ อยู่เสมอแห่งรถใด **มโน** หมาย**วิปัสสนาญาณ** และ**มรรคญาณ** เป็นลวดเป็นหวายสำหรับ

คุมมิให้เครื่องรถกระจัดกระจายออกจากกันได้ เอา**สติ** สัมปยุตด้วย**อริยมรรค**นั้น ต้องประดับให้งดงามด้วย**ศีล** เอา**ฌาน** อันสัมปยุตด้วย**วิปัสสนา** เป็นดังเพลา เอา**ความเพียร**เป็นไปในกายเป็นไปในใจเป็นดังจักร เอา**อุเบกขา**ใน**มัชฌัตตารมณ์** เป็นเครื่องดำรงให้เสมอ เอา**อนิจฉา** ความมักน้อยเป็นหลังคา เอา**สัมมาสังกัปโป** และ**วิเวกทั้ง ๓** เป็นอาวุธ เอา**ขันตีติกขา** ความอดทน เป็นเกราะสอดสวมสำหรับป้องกันอาวุธ รถคือ**อัษฎางคิกมรรค** อันประกอบพร้อมด้วยสัมภาระดังนี้ ย่อมข้ามไปเพื่อความเกษมจากโยคะทั้ง ๔ ดำเนินตรงโดยอริยมรรควิถี ถึงที่อันเกษม คือ**อนุปาทาปรินิพพาน**มิได้หยุดหย่อน และหักพังลงในทางอันกันดารคือ**สังสารภพ**

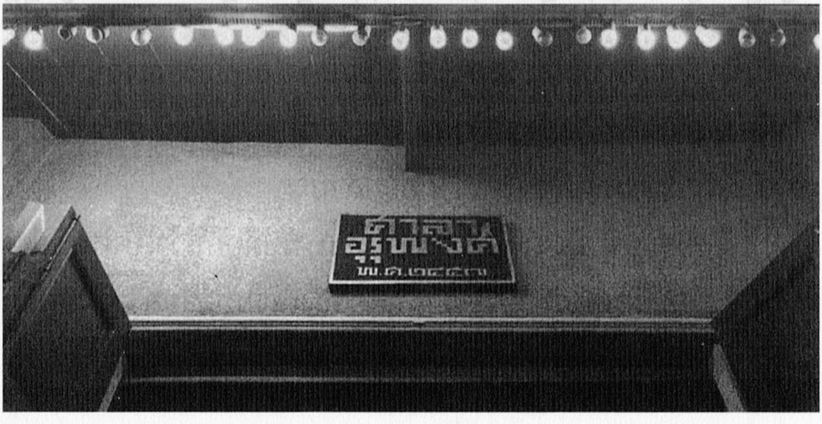
เมื่อพระโยคาวจรเจ้าได้รถประเสริฐ ซึ่งมีนามว่า**พรหมรถ**หรือ**ธรรมรถ** อย่างนี้แล้ว ปราบปัจจามิตร คือ**กิเลส** มีชัยชนะแล้ว ย่อมนำตนออกจากสังสารสาคร ถึงสถานอันบวร กล่าวคือ **อมตนฤพาน** โดยส่วนเดียว

อันนี้แสดงตามนัยมติของท่านโปราณาจารย์ แต่ครั้นมาถึงสมัยปัจจุบัน รถไม่เหมือนเก่า รถแต่ก่อนมีแอกมีงอน รถทุกวันนี้มีแต่คันชัก มีพวงมาลัยสรวมคอม้าแทนแอก มีคันชักแทนงอน คุมม้าให้เนื่องอยู่กับคันชักและรถด้วยสายทาม เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่จักถือเอาเนื้อความตามอุปมาของเก่าก็ออกลำบาก

ในทุกวันนี้ ยิ่งเกิดมีรถยนต์ขึ้นอีก นับถือกันว่าเป็นรถอย่างวิเศษ ควรจะน้อมเอารถยนต์มาเป็นเครื่องเปรียบด้วย**อริยมรรครถ** แต่ควรเทียบเอาเพียงย่อๆ พอเป็นเครื่องเตือนใจของตนเท่านั้น

คือ ให้เอาสกลกายของเรานี้เปรียบเหมือนเรือนของรถ เอากุศลเจตสิกในอริยมรรคมาประกอบเข้า คือเอาวิรัติไตรเหตุ คือ **สัมมาวาจา, สัมมากัมมันโต, สัมมาอาชีโว** มาเป็นหม้อน้ำและเครื่องไฟเครื่องยนต์ทั้งสิ้น เอา**สัมมาวายาโม** ความเพียร เป็นไปในกายเป็นไปในใจ มาเป็นล้อหลังทั้ง ๒ เอาศรัทธา กับปัญญา มาเป็นล้อหน้า เอา**สัมมาสมาธิ** คือสมาธิอันสัมปยุตด้วยสมถะ มาเป็นเพลาหน้า เอาสมาธิอันสัมปยุตด้วยวิปัสสนา มาเป็นเพลาหลัง เอา**สัมมาสังกัปโป** มาเป็นหลักพวงมาลัยสำหรับขับ เอา**สัมมาทิฏฐิ** มาเป็นน็อตเป็นเกลียวสำหรับยึดเหนี่ยว ให้เครื่องสัมภาระเหล่านั้นคุมแน่น เป็นอันเดียวกันมิให้เคลื่อนไหว เอา**สัมมาสติ** มาเป็นสารถีถือพวงมาลัย

เมื่อคุมเครื่องพร้อมเช่นนั้นแล้ว เอาชาติ ชรา มรณะภัย มาหมุนให้เครื่องจักรเดินตรงตามทางอริยมรรควิถีไม่หยุดหย่อน ก็อาจจักถึงโลกอุดรอันเกษมจากโยคะ ตัวรถก็จักไม่หักพังลงในระหว่างทางอันกันดาร คือสังสารสาคร ถึงที่อันบวร กล่าวคือ **อนุปาทาปรินิพพาน** เป็น**เอกันตบรมสุข** ดังนี้แล ฯ

๑๑. คำตอบปัญหา
ของ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)

๑. คำถาม : เกิดมาให้ยักษ์กิน ชีพชื่อสิ้นน่าสงสาร
จะได้ใครอภิบาล ให้พ้นพาลยักษ์ร้ายเอย ฯ

คำตอบ : "อจฺจยนฺติ อโหรตฺตา ชีวิตํ อุปรุชฺฌติ"
มหายักษ์คือวันคืน มันกล้ำกลืนมนุษย์เสร็จ
องค์สมเด็จพระพุทโธ เป็นแพทย์โตในโลกา
มรรคผลเป็นตัวยา ใครรักษาพ้นยักษ์เอย ฯ

๒. คำถาม : ทุกคนรักมั่งมี เป็นเศรษฐีประเสริฐศักดิ์
ทำไฉนจะสมรัก เชิญช่วยชักชี้ทางเอย ฯ

คำตอบ : "สีเลน โภคสมฺปทา อฏฺฐาสมฺปทา อาทิกา"
ชอบสุขเป็นเศรษฐี อย่าหลีกหนีทางสุจริต
อุตสาหกรรมอย่าให้ผิด จักสมคิดมั่งมีเอย ฯ

๓. คำถาม : เขามิใช่วงษา ไฉนมารักแม้นตน
หน่อเนื้อสืบนฺสนธิ์ แต่กลับชังนั้นอย่างไร ฯ

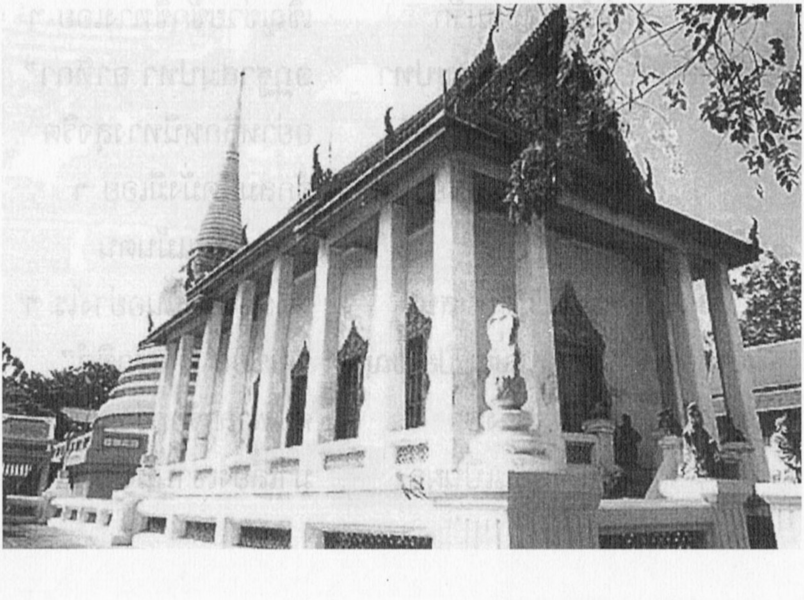
คำตอบ : "อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ"
ผัวเมียใช่วงษา คนพาลารักกว่าตน
ทำบาปอันเป็นผล มาเลี้ยงเขานั้นชังตน ฯ

๔. คำถาม : ที่อยู่ประเสริฐสุด เทพมนุษย์ซ้องสรรเสริญ
นั้นคืออะไรเชิญ อภิปรายขยายความ ฯ

คำตอบ : "โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา อิธ เจว นํ ปสํสนฺติ"
ที่อยู่คือสุจริต อย่าผิดประเสริฐสรรพ์
เชิญอยู่ให้นิรันดร์ เทพมนุษย์เชยชมเอย ฯ

๕. คำถาม : ผู้ที่จะชื่อว่า พระราชาประเสริฐสุด
เลิศกว่าบรรดามนุษย์ เพราะชนะอะไรเอย ฯ

คำตอบ : "ฉทฺวาราธิปตี ราชา"
พระราชาคือตัวตน ย่อมรับผลทุกคืนวัน
มีคุณเป็นมหันต์ ชนะกิเลสยอดราชา ฯ

๑๒. คำแก้ปฤศณา
ของ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)

จะแก้ปัญหา ๑๑ ข้อ ของนักปราชญ์เก่าท่านผูกไว้ ท่านคงหวังประโยชน์แก่พวกเราผู้อยู่ภายหลัง แต่ธรรมดาตอบปัญหาคงไม่ตรงกัน เพราะ**ปัญหาเป็นของกลาง** ใครตอบอย่างไรก็คงถูกของผู้ตอบ ผู้อ่านผู้ฟังควรจะถือเอาแต่ประโยชน์เท่านั้น ฯ

๑. กินเท่าไรไม่หายอยาก

ได้แก่ โลภะ ความละโมบ คือความอยากได้ อยากมี อยากสุข หาที่สิ้นสุดมิได้ ถึงจะได้จะมีสักเพียงไร ก็ไม่มีเวลาเพียงพอ สมกับคำว่า "กินเท่าไรไม่หายอยาก"

๒. นอนมากไม่รู้จักตื่น

ได้แก่ โมหะ คือความหลง หลงรัก หลงชัง, หลงดี หลงชั่ว, หลงลาภ หลงยศ, หลงเขา หลงเรา มัวเมาไปด้วยความหลง ไม่มีเวลาสร่าง ไม่มีเวลาตื่น เหมือนกับคนนอนหลับ หาเวลากลับตัวจาก โมหะไม่ได้

๓. รักผู้อื่นยิ่งกว่ารักตัว

เพราะโมหะนั้นเองเป็นเหตุ ให้รักผู้อื่นยิ่งกว่าตัว คือ รักผัว รักเมีย รักลูก รักหลาน รักมิตรสหาย รักเจ้ารักนาย จนถึงยอมตัวของตัวลงสู่กรรมอันเป็นบาป เป็นต้นว่า ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ กล่าวมุสา

ล่อลวงเอาทรัพย์สมบัติของผู้อื่นมาบำรุงน้ำใจของชนเหล่านั้น ผลของอกุศลที่ตนทำลงนั้น ตนก็จักก้มหน้ารับไปแต่ผู้เดียว อาศัยความรักเขาเป็นเหตุ อาจจักทำกรรมอันเป็นบาปใส่ตัวได้ทุกประการ อย่างนี้

๔. ของควรกลัวกลับกล้า

เพราะความรักผู้อื่นนั้นเองเป็นเหตุ กรรมอันเป็นบาปเป็นของควรกลัว แต่กล้าทำได้ทุกประการ มนุษย์มีชาติเสมอกันก็อาจฆ่าได้ สัตว์ทุกจำพวกไม่ว่าตัวใหญ่ตัวเล็ก ตัวมีคุณและหาคุณมิได้อาจฆ่าได้ทุกประเภท แม้ทรัพย์สมบัติของผู้อื่นอาจลักขโมยเอาได้ทุกประการ อาจกล่าวคำเท็จ ฉ้อโกงเขาได้ อาจวินิจฉัยคดีกลับแพ้เป็นชนะ กลับชนะเป็นแพ้ได้ทุกประเภท ขึ้นชื่อว่ากรรมอันเป็นบาปแล้ว ซึ่งจะทำไม่ได้นั้นไม่มี เพราะโมหะนั้นเองเป็นเหตุ

๕. ของสั้นสัญญาว่าของยาว

ได้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ เพียง ๖๐ ปี ๗๐ ปี เท่านั้นต้องนับว่าสั้นนัก น้อยนัก ทั้งไม่มีนิมิตเครื่องหมายนายประกัน ว่าจะได้ถึงเพียงนั้นหรือไม่ แต่ความมุ่งหมายนั้นดูเหมือนจะอยู่ไปตั้งร้อยปีพันปี คือหมายความบากบั่นประกอบการงาน ทั้งอาการที่หึงหวงในสรรพพัสดุ ทั้งที่มีวิญญาณและหาวิญญาณมิได้ เป็นต้นว่า หวงลูกหวงเมีย หวงเขตบ้านแดนสวน เขตไร่แดนนา อย่างประหนึ่งว่าเราจะอยู่เป็นเจ้าเข้าเจ้าของไปตั้งหมื่นปี หารู้ไม่ว่า ชีวิตเป็นของมีประมาณน้อย เป็นของสั้น

๖. ปอกมะพร้าวเอาปากกัด

ได้ความว่า ธรรมดาปอกมะพร้าวต้องใช้พร้าใช้ขวาน เพราะเป็นของแก่นของแข็ง ไพล่เอาปากไปกัด ผิดธรรมดาของโลก ตกลงก็คงไม่ได้กินกันเท่านั้น เปรียบเหมือนมรรคผลนิพพาน ธรรมดาของท่านผู้จะสำเร็จ ท่านต้องเอาศีล สมาธิ ปัญญา เป็นมรรคประหารกิเลส เปรียบเหมือนพร้า ขวาน สำหรับปอกเปลือกมะพร้าว ส่วนตัวหาเอาศีล สมาธิ ปัญญา เป็นมรรคเครื่องประหารไม่ ไพล่ไปเอาโวหารเป็นเครื่องประหารกิเลส อวดฝีปากกันว่า ข้าจำได้มาก ข้าฉลาดกว่าเจ้า จะถือเอามรรคผลนิพพานด้วยปากเท่านั้น ตกลงก็คงจะอยู่เท่านั้นเอง เพราะผิดธรรมดา

๗. อุ้มลูกอ่อนกอดรัดไว้ไม่วาง

ร่างกายนี้ เปรียบด้วยลูกอ่อน เพราะลูกอ่อนย่อมเป็นของอันมารดาและพี่เลี้ยงจะต้องประคองถนอมเป็นอย่างเอื้อเฟื้อ ไม่มีความประมาท คอยพิทักษ์รักษาอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน คอยป้อนข้าวอาบน้ำ คอยระวังซักผ้าขี้ผ้าเยี่ยวอยู่เสมอ ฉันใด แม้อัตภาพร่างกายอันนี้ ผู้เป็นเจ้าของก็จะต้องระวังรักษาอย่างถนอม ถ้าหิวต้องหาอาหารให้รับประทาน ร้อนอาบน้ำ หนาวห่มผ้า จะไปทางใดก็ต้องระวัง เตรียมร่มกันแดดกันฝนแลรองเท้าไปด้วย ชั้นผู้ดีมีสมบัติจะไปทางใดต้องไปด้วยยานต่างๆ ถนอมร่างกายจนถึงไม่ต้องเดิน จนเสียกำลังขาเดินไปไหนไม่ได้ ยังไม่แก่ไม่เฒ่าสักปานใด กลายเป็นคนเปลี้ยคนง่อยไปก็นับไม่ถ้วน ชั้นแต่จะทำประโยชน์อย่างสำคัญแก่ตน คือหาที่พึ่งแก่ตน รักษาอุโบสถก็ไม่ได้ กลัวหิวข้าว

กลัวเป็นลม กลัวตาย คนพวกถนอมร่างกายอย่างกอดรัดเช่นนี้ กับพวกที่ถือว่าร่างกายเกิดมาสำหรับใช้ เท้าสำหรับเดิน

อุโบสถศีลถ้ามนุษย์รักษาไม่ได้ พระพุทธเจ้าคงไม่ทรงอนุญาต พวกที่รักษามาก่อน ก็ไม่ได้ยินข่าวว่าผู้ใดตายเพราะอดข้าวในวันรักษาอุโบสถ คิดเห็นอย่างนี้ ก็ตั้งหน้าประพฤติไปโดยธรรมดาตามหน้าที่

อายุของบุทคล ๒ จำพวกนี้ ก็ไม่เห็นว่าจะได้เปรียบกันกี่มากน้อย เหตุนั้น อย่าหลงกอดรัดเขานักเลย

๘. หลงทางไม่ได้ถาม

ได้ใจความว่า ธรรมดาคนหลงทาง ถ้าพบต้องถาม ถ้าไม่ถามก็คงไปที่ตนประสงค์ไม่ถูก อาจจักได้รับความลำบาก มีอดข้าวอดน้ำเป็นต้น อยู่ตามที่หลงนั้นเอง

เปรียบเหมือนบุทคลผู้ไม่รู้จักทางนรก ทางสวรรค์ ทางนิพพาน ทางสุข ทางทุกข์ แต่ทำหัวดื้ออวดตัวไม่ถามท่านผู้รู้ ก็คงงุ่มง่ามทรามเซอะ อาจจักตรงไปสู่ทางนรกก็ได้ ที่จะเดาให้ถูกทางสวรรค์ทางนิพพานนั้นแสนยาก น่ากลัวจะเสียตลอดชาติ ถ้าหลงตลอดชาติก็น่าเสียดายอยู่ เพราะเพื่อนมนุษย์ผู้ฉลาดเขาตรงไปสู่สุคติได้ ส่วนเรายังหลงงุ่มง่ามหันหน้าไปทางทุคติ น่าสลดใจอยู่

๙. หนีจรเข้ใหญ่ไพล่ลงน้ำ

จรเข้ใหญ่เปรียบเหมือนความทุกข์ คนเกลียดทุกข์ กลัวทุกข์คิดหนีทุกข์ การหนีทุกข์ไพล่ไปมีเรือน คือไปมีสามีภรรยากันขึ้นการครองเรือน คือมีสามีภรรยานั้นเองท่านเปรียบด้วยน้ำ ตัวเรือนที่

อยู่ของจรเข้ ต่อนั้นไปก็จะมีแต่ทุกข์น้อยทุกข์ใหญ่ คือจรเข้กัดร่ำไป จะเอาสุขสะอาดมาแต่ไหน ก็เพราะไม่รู้จักทางสุขนั้นเองเป็นเหตุ

๑๐. ต้องจองจำกลับยินดี

เครื่องจองจำนักโทษทุกวันนี้ ที่เป็นของสำคัญแล้วไปด้วยเหล็ก คือ สายโซ่คอ ๑ กุญแจมือ ๑ ตรวนใส่ขา ๑ ท่านแสดงในที่มาบางแห่งว่า "ตัณหาความรักลูกเหมือนโซ่เหล็กมาผูกคอ ตัณหาความรักผัวรักเมียเหมือนกุญแจเหล็กมามัดศอก ตัณหาความรักสมบัติเข้าของเหมือนดังตรวนเหล็กมาเป็นปลอกสวมตีน ตัณหา ๓ ประการนี้เป็นเครื่องผูกสัตว์ให้เวียนวนอยู่ในวัฏฏสงสาร จะต้องอาศัยอริยมรรคญาณ จึงจะตัดให้ขาดได้" อาศัยนัยนี้เห็นจะตรงกับปัญหาที่ว่า ต้องจองจำกลับยินดี เพราะบุคคลทั่วไปถ้ามีบุตร มีสามี มีภรรยา มีสมบัติข้าวของ ย่อมยินดีด้วยกันโดยส่วนมาก

๑๑. สู้ไพรีไม่หาอาวุธ

ไพรี แปลว่า ข้าศึก ธรรมดาข้าศึกเขาต้องเตรียมอาวุธยุทธภัณฑ์พร้อม จึงเรียกว่าข้าศึก เราจะต่อยุทธสงครามกับด้วยข้าศึกเราก็จะต้องเตรียมอาวุธยุทธภัณฑ์ไว้ให้พร้อม จึงจะต่อสู้กันได้ หมายยุทธสงครามภายนอก

ในปัญหานี้ดูเหมือนท่านประสงค์ข้าศึกภายใน ข้าศึกภายในไม่มีมาก มี ๓ นายเท่านั้น คือ นายชรา ๑ นายพยาธิ ๑ นายมรณะ ๑ แต่เป็นชาติเหี้ยมโหดดุร้ายมาก สังหารผลาญชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั่วโลก ไม่ละเว้นไว้ให้หลงเหลือเลย

เราควรจะเตรียมอาวุธภายนอกไว้รับมือกับอ้าย ๒ นาย คือ **นายชรา** กับ**นายพยาธิ** อ้ายนายชรานั้นให้เตรียมอาวุธคือ ยาอายุวัฒนะ สู้กับมัน อ้ายนายพยาธินั้น ต้องใช้สรรพยาต่างๆ เพราะเขามีอิทธิฤทธิ์แผลงฤทธิ์ได้ ๙๖ ประการ ถ้าเห็นจะสู้ด้วยอาวุธยาเหล่านั้นไม่ไหว ต้องเข้าใจว่าข้าศึกรวมกำลังกันได้แล้ว คือ **นายมรณะได้นายชรา นายพยาธิ** มาเป็นกำลังเต็มที่แล้ว อาวุธข้างนอกสู้ไม่ไหวแล้ว ต้องเอา**อาวุธข้างใน**เข้าต่อสู้

อาวุธข้างในคือ **ปัญญาวุธ** คราวนี้เราต้องเอาชัยชนะให้จงได้ ให้ตรวจ**กองเสบียง**ดู คือ **ทาน**ที่เราบริจาค ปัจจัยทั้ง ๔ เกื้อกูลแก่ท่านผู้มีศีลของเราพรักพร้อมบริบูรณ์อยู่แล้วหรือยัง กำลังทรัพย์ของเราเป็นอย่างไร **สทฺธาธนํ** ทรัพย์คือศรัทธา เชื่อต่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีในตนของเราอยู่แล้วหรือ **สีลธนํ** ทรัพย์คือศีล มีที่ตัวของเราอยู่หรือ **สงฺฆปสาท** ความเลื่อมใสในพระสงฆ์ มีที่ตัวของเราอยู่หรือ **อุชุภูตญฺจทสฺสนํ** ความเห็นตรงในธรรมเช่นนั้น เป็นตัว ปญฺญาธนํ เกิดขึ้นแก่เราแล้วหรือ

เมื่อตรวจ**อริยทรัพย์** เห็นมีพร้อมที่ตนเช่นนี้ เราก็รู้ได้ว่า กำลังทรัพย์ กำลังพาหนะของเราพรักพร้อมอยู่แล้ว กำลังอาวุธคือ ปัญญาเป็นของสำคัญ เราก็มีพร้อมอยู่แล้ว

เมื่อตรวจเห็นกำลังเสบียง กำลังทรัพย์ กำลังพาหนะ กำลังปัญญา มีพรักพร้อมเช่นนี้แล้ว จะต้องกลัวอะไรแก่อ้ายข้าศึก ออกประจัญบานกับเขาดู ชี้หน้ามันทีเดียวว่า เฮ้ย! อ้ายชรา อ้ายพยาธิ อ้ายมรณะ ข้ารู้จักหน้าตาเจ้าดีแล้ว เจ้าไปแผลงฤทธิ์แก่คนโฉดเขลา

โน้นเถิด อย่ามาอวดดีแก่เราเลย ตัวของเจ้าเป็น**อ้ายสมมุติ อ้ายสังขาร** ไม่ใช่หรือ เจ้ารู้จักข้าไหม ถ้าไม่รู้ ข้าจักบอกให้ ตัวของข้านี้คือ **เจ้าอมตะ** คือชาติกายสิทธิ์ ไม่มีชรา ไม่มีพยาธิ ไม่มีมรณะ พวกเองตามข้าไม่ทันดอก เอาเปลือกเมืองไปเถอะ

นี้แหละ**อาวุธภายใน**สำหรับทำยุทธสงครามต่อข้าศึก พวกนักปราชญ์ท่านเตรียมพร้อมทุกคน เมื่อตัวของเราไม่หาอาวุธเช่นนั้นไว้สำหรับตัว ถึงคราวข้าศึกมาถึงเข้า จะมิเสียทีแก่ข้าศึกหรือ

๑๒. ใครไม่หยุดไม่ถึงพระ

คำที่ว่า **หยุด** นี้ ไม่ได้หมายหยุดกายกรรม หยุดวจีกรรม หยุดมโนกรรม หมาย**หยุดคิด หยุดนึก หยุดการส่ายหาพระภายนอก**เท่านั้น

ส่วนกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ฝ่ายทุจริต ชักสะพานเสียไม่ให้เดิน ให้อยู่ด้วยกับ**สุจริตธรรม**ทุกเมื่อ ถึงแม้เราจะไปไหว้พระบาทพระฉาย หรือพระธาตุเจดีย์ เมืองย่างกุ้งหงษา ก็ได้ แต่ให้เข้าใจว่า ไม่ใช่ไปหา**พระภายนอก** ไปบำรุง**พระภายใน**นี้เอง คือไปบำรุง**ทัสสนานุตตริยะ**ของตนนี้เอง ถ้ารู้อย่างนี้ ถึงไปก็ชื่อว่า **หยุดย่อมอยู่กับพระทุกเมื่อ**

การตอบปัญหานี้ ไม่ได้มุ่งจะแก้ให้ถูกตามความประสงค์ของผู้ถาม ตอบตามความเห็นตามความชอบใจของผู้ตอบเท่านั้น และไม่ได้มุ่งหวังที่จะตอบให้ผู้อ่านชอบใจทั่วกัน มุ่งหวังจะให้ผู้อ่านผู้ฟังบางพวกถือเอาประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น ถ้าเห็นเป็นประโยชน์ก็ถือเอา ถ้าเห็นไม่เป็นประโยชน์ ขออภัย **ทำใจของท่านให้เป็นกลาง**ก็แล้วกัน ฯ

พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล วัดสิริจันทรนิมิต
เขาพระงาม จังหวัดลพบุรี

๑๓. กาพย์พระใหญ่เขาพระงาม

หนังสือ

กาพย์พระใหญ่เขาพระงาม

แขวงเมืองลพบุรี

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สิริจันโท

วัดบรมนิวาส รจนา

แจกในงานฉลองคราวปฏิสังขรณ์ใหม่

วันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙

พิมพ์ ๓๐๐๐ ฉบับ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์กิมหลีหงวนริมโบสถ์พราหมณ์

โอมลือชามหาลือชา ขอวันทายอกรก้มขาบ
ไหว้พระเจ้าตนเลิดนาโถ ไหว้ธัมโมสังโฆดวงแก้ว
ข้าไหว้แล้วขอแต่งคำกลอน ขอวิงวอนบุญคุณพ่อแม่
โผดข้าแด่ครูบาอาจารย์ ขอสมภารเทวาทุกเทศ
ผู้วิเศษมาค่ำมาชู มาเป็นครูปัญญาส่อยข้า
ตนผู้ข้าชื่อ “อุบาลี ฯ” ความคึดมีปัญญาบ่กว้าง
เชิญูทักท้วงจูงข้าใส่ทาง ให้ข้าวางบทกลอนฟังหม่วน
คึดด่วน ๆ ฮีบได้ไว ๆ ให้สมใจทันมือทันปาก
อย่าให้ยากให้ยุ่งให้เหยิง อย่าให้เหลิงเสียกลอนเสียกาพย์
ให้สุภาพฟังแล้วซื่นใจ แม้นผู้ใดได้ฟังได้อ่าน

อย่าให้คร้านหมั่นอ่านหมั่นฟัง คนภายหลังไผเห็นไผผ้อ
อย่าย่อท้อชมชื่นยินดี ตาฑิตย์มีแต่งกลอนคราวก่อน
ความยังหย่อนยังขาดยังบก เฮาวิตกอยากเติมอยากตืม
ให้ดูดดื่มใจลูกใจหลาน ให้วิถารจื่อจำเมือน่า
เหล่าไว้ท่าให้ลูกหลานฟัง เกิดภายหลังจักมีความเว่า
เรื่องพระเจ้าองค์ใหญ่องค์งาม ข้างสนามเขายิงปืนใหญ่
อยู่เทิงไหล่ระหว่างกลางเขา ขัดสะเพาใหญ่สูงสะอาด
สูงขนาดได้สิบเจ็ดวา วัดหว่างขาหัวเข่าพุ่นพี่
วัดบ่อนนี้ได้สิบเอ็ดวา วัดพระศอลวงสูงหกศอก
บอกให้ฮู่พระโอษฐ์ดูขัน เปนสำคัญูกว้างยาวห้าศอก
เฮาบอกไว้ลวงใหญ่ลวงยาว แต่พระกัณณ์คือหูสองก้าม
แต่แลก้ามวัดส่วนมาดู ค่ำพอดีสามวาสองศอก
บอกลวงสูงลวงโตลวงใหญ่ แต่หัวไหล่ข้างละ ๑ วา
พระเกษายังเกินห้าฮ้อย บ่อใช่น้อยสูงศอกทุกอัน
บอกสำคัญูแต่การก่อสร้าง แต่เฮาจ้างพวกเจ๊กพวกจีน
มาขุดดินตั้งโครงแล้วก่อ ให้ติดต่อปีชวดสืบมา
สังขยาพุทธศักราช สองพันอาจสี่ฮ่อยเปนปลาย
เศษบ่หลายเติมห้าสิบห้า นับอย่างนี้นับแต่นิพพาน
นับแต่กาลได้เป็นพระเจ้า มาตื่มเข้าจึงมากจึงหลาย
มิปริยายออกไปบ่อน้อย สองพันห้าฮ้อยพอถ้วนพอดี
สามัคคีเฮาสองพี่น้อง ผู้เปนน้องได้เปน**พระครู**
สีลวรคุณเปนนามชื่อตั้ง มาอยู่ฮั้งเปนเจ้าอาฮาม

ในสนามวัดพระเจ้าใหญ่ เฮามักใคร่สร้างใหญ่สร้างสูง
ให้ชักจูงหัวใจชาวบ้าน บ่อให้คร้านเข้าวัดฟังธรรม
ให้จำนำพากันมาไหว้ ตกที่ฮ่ายจักเกิดเปนดี
จักฮ่างมีลูกหลายภายน่า สร้างไว้ถ้าคอยพระเมตไตรย์
ยังอยู่ไกลจักมาภายน่า ไผอย่าช้าหมั่นไปหมั่นมา
หมั่นวันทาไหว้วอนอย่าขาด อย่าประมาทบุญค้ำบุญชู
บุญจักชูขึ้นเมือเมืองฟ้า เกิดภายน่าพบพระเมตไตรย์
เหตุตั้งใจไหว้พระเกิ่งยุค พระเกิ่งยุคเกิดกลางห้าพัน
เขตร์ห้าพันกำหนดพระสาสน์ เฮาฉลาดสร้างไว้ท่ามกลาง
บอกเปนทางสองพันห้าฮ่อย เศษห้าฮ่อยพอดิบพอดี
ตั้งแม่นปีเฮาสร้างพระใหญ่ เฮามักใคร่สร้างกลางห้าพัน
ข้อสำคัญเฮาทำเฮาแล้ว ด้วยคุณแก้วคุณสาสนา
คุณเทวาอินทร์พรหมมาส่อย บ่อได้ปล่อยให้ขาดการงาน
พวกสมภารพระเถรจัวน้อย นับด้วยฮ่อยด้วยหมื่นด้วยพัน
มาส่อยกันญาติโยมเหนือใต้ เงินบ่ไฮ่ไหลหลั่งเทมา
บ่อค้างคาสามปีจึงแล้ว ยังบ่อแล้วในหว่างสามปี
เฮาให้มีบั้งไฟบ่อขาด เขตร์พระบาทเดือนสี่วันเพ็ง
เสียงเอ็ง ๆ แผ่นดินสะท้าน ทั้งชาวบ้านชาววัดล้นหลาม
หามบั้งไฟเข้ามาลีล่าย หน้าผางฮ่ายตั้งแต่บอนเซา
อยู่ตามเงาตามกอไม้ฮวก บ่อสดวกน้ำอาบน้ำกิน
คนเหลือดินบ่อเดียวน้ำน้อย คนนับฮ่อยนับหมื่นนับพัน
ออกบ่อทันหาใสบ่อได้ แสนฮ้อนไหม้ยามแล้งแดดเผา

พวกคนเฮาลืมทุกข้อดน้ำ เหตุเขาซ้ำเขาเซิ่งเขาโฮ
เสียง โอ" โอ" โฮ" ฮิว! เหนือใต้ เฮากล่าวไว้พอฮู่เหยื่องการ
เป็นตำนานสืบไปภายสร้อย เงินบ่อน้อยการสร้างหัวที
คึดบาญชีเงินหกหมื่นเศษ ครั้นเข้าเขตรได้สิบห้าปี
เฮาปีติอยากเสริมตึมใหม่ ให้เผิ่นใหญ่เผิ่นอ้วนเผิ่นพี
ให้เผิ่นดีเผิ่นงามกว่าเก่า เฮาจึงเหล่าแก่หมู่ศรัทธา
ออกเงินมาคนพันคนฮ่อย ผู้มักน้อยคนเฟื้องสลึง
ซื้อตะบึงลวดเหล็กปอผูก ซื้อทั้งลูกถังปูนซิเมนต์
รถยนต์เข็นได้มาสี่ฮ่อย ซื้อหินหน่อยที่หนึ่งที่สอง
ซื้อหินตรองตางทรายมาพร้อม ซื้อทางอ้อมบ้านหมี่สนามแจง
หินแพง ๆ ซื้อมาสิบตู้ บ่อคึดฮู่ว่าหินเขาแพง
ของยิ่งแพงบ่อพอยิ่งซื้อ บ่อได้ฮื้อของเก่ายังดี
เฮาปีติปลูกโครงเหล็กลวด บ่อใช่อวดสิ้นมากสิ้นมาย
สิ้นเหล็กหลายเกินสองฮ่อยหาบ เจ๊กขนาบลูกจ้างสมปูน
เทขึ้นเจ็ดเดือนจึงแล้ว แล้วห่านี้ทั้งแน่นทั้งหนา
งามเหลือตาไผเห็นได้ย่อง ให้พี่น้องมาแล้วเบิ่งเอา
พระของเฮางามดีอิ้มครึ้ม วินัยธรปลื้มทั้งปลัดลี
เป็นคนดีส่อยกันเปนช่าง บ่อได้ห่างบังคับเจ๊กจีน
เจ๊กบ่ซีนทำตามสู่วาด งามสอาดสมส่วนควรแยง
งามน่าแพงน่าชมน่าย่อง งามฮอดท้องแข่งขาตีนมือ
งามสมลือหน้าตาหว่างคิ้ว งามฮอดนิ้วงามแก้มงามคาง
งามสำอางหูตาหน้าผาก งามฮอดปากหัวแย้มดั่งเขียน

งามเสถียรผิวพรรณ์ผุดผ่อง ช่างงามข่องสมส่วนสมทรง
ไผประสงค์ฮีบฟ้าวไปเบิ่ง นั่งอยู่เกิ่งกลางหว่างภูเขา
ตาของเฮาเหลียวไกลบ่อแหน่ เห็นเปนแก่เปนจ่อยเปนผอม
แสงตายอมเบิ่งดีบ่อได้ เฮาสร้างไว้คราวนี้แม่นใจ
เปนกำไรกองบุญเหลือล้น บอกเบื้องต้นเงินหมื่นห้าพัน
บอกสำคัญสร้างแถมคราวนี้ บ่อเป็นหนี้ยืมกู้ผู้ใด
ได้ไว ๆ เงินคำมาจ่าย ได้ง่าย ๆ เดชพระองค์หลวง
คนทั้งปวงส่ำลือทุกเทศ พระวิเศษพาฮุ่งพาเฮือง
บ่อฮ้อนเคืองหาเงินมาสร้าง เสียค่าจ้างค่าสิ่งค่าของ
รวมทั้งสองการเฮาก่อสร้าง เฮาบอกอ้างเงินมากเงินหลาย
เจ็ดหมื่นปลายห้าพันเศษฮ่อย บ่อใช่น้อยหาได้ดั่งหมาย
คนทั้งหลายภิรมย์ชมชื่น พระองค์อื่นในโลกโลกา
บอคณะนาพระเฮาเปนยอด บอกตลอดการเพิ่มเทื่อสอง
ตกในคลองปีขาลสอาด พุทธศักราชล่วงแล้วสองพัน
เศษมหันต์เติมอีกสี่ฮ้อย เศษเล็กน้อยหกสิบเก้าปี
พระภูมีที่ ๗ ครองราช เปน**พระบาทปกเกล้าเกษา**
ฝูงประชาสยามทั่วเขตร์ มีพระเดชลือโลกโลกา
มีปัญญาปกครองไพร่ฟ้า ให้เข้ากล้าในไฮ่ในสวน
บรบวรทั่วแดนทั่วเขตร์ เปนด้วยเดชพระเจ้าอยู่หัว
บุญเต็มตัวพวกเฮาฝูงไพร่ เหมือนเกิดใหม่ซ่นห่มโพธิ์ศรี
พระภูมีเสด็จทรงแท่น ค่ำพอแม่นเข้าปีที่สอง
บอกตามคลองอายุของข้า บ่อน้อยหน้าได้เจ็ดสิบปี

เฮายินดีชวนกันก่อสร้าง บ่อได้จ้างสร้าง**พระกัจจายน์**
นั่งสบายตีนเขาครึ่มมึ่ม **วินัยธร**ปลื้มเปนช่างพาทำ
ควรจดจำหว่างขาสมาธิ์ **สิบเอ็ดศอกลวงสูงสามวา**
เบิ่งหน้าตางามไปอย่างใหม่ งามเผิ่นใหญ่เผิ่นอ้วนเผิ่นพี
งามอีหลีท้องโตเอ้เล่ เปนเอ้เป้ท้องใหญ่ท้องยาน
มือประสานท้องโตบ่ออ้อม งามคือพ่อมคือต่มคือไห
งามสุดใจฝูงคนมาเบิ่ง งามพอเกิ่งได้ส่วนได้สัด
งามสมบัติหูตาคางแก้ม งามแย้ม ๆ ย่าม ๆ คือหัว
บ่อใช่ตั๋วไผไปลองเบิ่ง งามพอเกิ่งสมอ้วนสมพี
งามพอดีสมทรงคนอ้วน บอกไว้ถ้วนเงินมากกว่าพัน
ข้อสำคัญซื้อเหล็กหินลวด ยังต้องอวดการ**สร้างวิหาร**
เปนสถานฮ่มเงาเผิ่นอยู่ ให้เปนคู่กับโบสถ์ใกล้กัน
เงินมหันต์สิ้นสามพันเศษ จงสังเกตสร้างพระสร้างโฮง
รวมกันลงห้าพันเงินมาก บ่อลำบากสร้างแล้วพร้อมกัน
อัศจรรย์ปีเดียวสร้างได้ ทั้ง**พระใหญ่ พระสังกัจจายน์**
สิ้นเงินหลายพอดีสองหมื่น ยังการอื่นตกแต่งมากมาย
เฮามีหมายบอกการสมโภช แล้วประโยชน์ในเดือนสี่เพ็ง
เสียงเอ็ง ๆ คนโฮมเดือนสี่ ในปีนี้งานใหญ่งานหลวง
คนทั้งปวงมาโฮมสู่บ้าน พวกหน้าด้านเขาเซิ่งบั้งไฟ
พวกจังไฮเขาใส่หน้ากาก บ่อกระดากบ่อแย้มบ่ออาย
มีของขายพายถงถือชั่ง ไปเที่ยวนั่งบอกซื้อบอกขาย
เว่าไปหลายมันจักมีโทษ การสมโภชมีสูตร์ท้องภาน

สูตร์เจ็ดตำนานพร้อมกันสองแห่ง พร้อมกันแต่งในที่ทำการ
ในสถานใกล้องค์พระใหญ่ ทั้งพระใหม่หลวงพ่อสังกัจจายน์
เปนอุบายให้พระมีเดช ให้วิเศษแก่กล้าฤทธี
ให้เผิ่นมีเดชานุภาพ จักได้ผาบขี้ยุคโภยภัย
ของจังไฮผีสางป่วยไข้ เผิ่นผาบได้พยาธิ์โรคา
ปรารถนาสิ่งใดแต่ได้ ปีขี้ไฮ่ฟ้าฝนบ่อดี
ตั้งวิธีของฝนก็ได้ องค์อยู่ใต้หลวงพ่อสังกัจจายน์
ลูกบ่อหลายขอเอาก็ได้ ผู้ขี้ไฮ่ลูกบ่อติดตัว
ให้พาผัวมาขอลองเบิ่ง ได้ที่เพิ่งถือพระศักดิ์สิทธิ์
บ่อห่อนผิดบ่อนานจักท้อง บ่อขัดข้องออกง่ายสุดใจ
เปนนิสสัยเด็ดดีเลี้ยงง่าย เฮาเบี่ยงบ่ายบอกส่วนของจริง
พวกผู้หญิงฟังเฮาลองเบิ่ง ได้ที่เพิ่งได้ลูกได้หลาน
ได้กินทานสืบวงษ์ภายสร้อย เว่าแต่น้อยพอฮู่เหยื่องการ
เปนตำนานพอมีความเว่า ฟังเยอเจ้าจักบอกของดี
ของที่มีราคาในวัด บอกให้ชัด**ฆ้องใหญ่สองใบ**
สั่งออกไปเถิงเมืองพม่า ใจเขากล้าสามฮ่อยซื้อมา
เฮาจักจาใบสองบอกไว้ เฮาไปได้มาจากอุบลฯ
เปนกุศลได้มาบ่อยาก โยมอุปฐากเปนพระปลัด
เปนสมบัติหม่อมลุนมอบให้ ราคาได้สองฮ่อยเงินตรา
เฮาได้มาเสียงดังเหลือล้น เฮาไปค้นหาไม้เฮ็ดกลอง
ไปเที่ยวมองหลายดงหลายป่า ไม้หมากค่าดงพระยาไฟ
ใหญ่สุดใจสี่วาจึงอ้อม กลมกล่อมแล้วเหลืออยู่สามวา

ในโลกาใผสู้บ่อได้ ตีอยู่ใกล้เสียงท่วมภูเขา
ค่าบ่อเบาเงินสามฮ่อยบาท เฮาบังอาจอยากได้**โปงหลวง**
คนทั้งปวงบ่อมีใผสู้ เฮาคึดฮู่ช่างใหญ่เมืองอุบลฯ
คนอดทนชื่อ**พระครูวิโรจน์ฯ** เฮาประโยชน์ให้สร้างโปงหลวง
เธอบ่อขวางสร้างมาจนได้ เสียแต่ไม้หาใหญ่บ่อมี
ได้พอดีหน้ากว้างสองศอก เฮาบอกไว้เงินค่าโดยสาร
มีประมาณเงินตราสองฮ่อย บ่อใช่น้อยของส่งเสียงไกล
ค้างบั้งไฟเสียห้าฮ่อยบาท ยังบังอาจจ้างเจ๊ก**ขุดสระ**
คณะนาเงินสามพันเศษ ขุดในเขตร์ใหญ่กว้างซาววา
พรรณนาเลิกลงสี่ศอก หมายจักกรอกขังน้ำให้ทาน
บ่อเปนการน้ำบ่อติดค้าง เปนค่างย่างสระแห้งทุกปี
เฮายินดีบอกของควรฮู่ เฮาอดสู้**สร้างบ่อ**เป็นแถว
ขุดเป็นแนวได้เถิง**หกบ่อ** เงินค่าก่อค่าจ้างค่าขุด
บ่อพิรุธบ่อสี่ฮ่อยบาท อย่าประมาทเงินมากเงินมาย
รวมกันหลายสองพันสี่ฮ่อย เงินบ่อน้อยสร้างโบสถ์ก็หลาย
เงินหมื่นปลายห้าพันจึงแล้ว พระยอดแก้วองค์ใหญ่ขรัวพ่อโต
เงินอักโขสิ้นเจ็ดหมื่นเศษ จักบอกเขตร์สร้างพระกัจจายน์
ทั้งวิหารห้าพันจึงแล่ว บอกให้แผ้วให้เผี้ยนทั่วไป
สร้างกระไดขึ้นเมือไหว้พระ จำไว้นะเจ้าผู้ศรัทธา
พ่อเฒ่าตาฑิตย์ฉิมบ้านกล้วย ท้องอ้วยล่วยเจ้าห้างเจ้ามี
เปนเสฏฐีศรัทธาบ่อน้อย เงินพันฮ่อยให้สร้างกระได
ผู้เลื่อมใสพ่อหมาบานใกล้ อยู่ทางใต้บ้านโคกกระเทียม

เงินมาแถมกระไดจึงแล่ว เงินบ่อแคล่วพันห้าจงจำ
เงินถลำ**สร้างกุฏิ์สร้างถ้ำ** บอกไว้ซ้ำ**ถังน้ำศาลา**
คณะนาเงินสามหมื่นเศษ อยู่ในเขตร์สิบห้าพรรษา
รวมเงินตราสร้างวัดบ่อน้อย เงินนับฮ่อยเกือบถ้วนสองแสน
บ่อขาดแคลนไหลมาปานน้ำ ฯ เป็นที่อัศจรรย์แท้
บุญส่อยแก้พาบ้านให้ฮุ่งเฮือง บ่อได้เคืองคำฮ้อนการใดจักสิ่ง
ยูถ่างสุขอยู่ล้วนบุญสร้างบ่อห่างฮาม ขอให้สีงามเจ้าทั้งปวงคนิงเบิ่ง
บ่อใช่ตั้งแข่งย่องยอขึ้นอวดแต่โต ตั้งหากโสภณแท้บุญกรรมแต่ชาติก่อน
มาส่อยค่ำการสร้างจึงฮุ่งเฮือง เจ้าเอย ฯ

ตะโตตั้งจาไปบทใหม่ เรื่องพระใหญ่เรื่องพระกัจจายน์
บรรยายไว้เพียงเท่านั้น เฮาหมายมั่นอยากแต่งคำสอน
เปนอาภรณ์ประดับสอาด ให้ฉลาดฮู่แก้วในโต
อัตตโนตัวเฮามีขึ้น บ่อใช่ตื้นบุญบาปแต่งมา
ได้หูตาปากดังมือเท้า บ่อบิดล่าวใบ้บอดคดงอ
บุญเฮาพอจึงดีทุกส่วน อย่าได้ด่วนดูหมิ่นบุญตน
เกิดเป็นคนเสียมือเสียปาก แสนลำบากเสียหูเสียตา
เสียแข่งขาเสียดังเสียคิ้ว เสียฮอดนิ้วตีนคดมืองอ
เสียฮอดคอเปนเหนียงลำบาก แสนทุกข์ยากสมบัติบ่ดี
ของโลกีย์เผิ่นดีโตฮ่าย ให้ยักย้ายค้นเบิงเหตุผล
เปนกุศลศีลทานแต่งให้ เฮาจึงได้แต่ของดี ๆ
บุญบ่อมีบาปกรรมมันสร้าง บาปมันม่างให้ฮูปโฉมเสีย
บาปมันเลียหูตาดังปาก บาปมันถากเสียแก้มเสียคาง

เสียอกอางตีนมือทุกแห่ง บาปมันแต่งให้ยากให้จน
ให้ขัดสนปัญญาบ่อป่อง บาปมันจ่องเปนโรคเปนภัย
บาปมันไสหัวเข้าในคุก บาปมันซุกเข้าโซ่เข้ากรวน
บาปมันชวนลักของชาวบ้าน บาปให้คร้านไปลักขะโมย
บาปให้โซยบ่อมีเงินใช้ อย่าสู้ไป้ตามบาปมันไป
ได้เท่าใดจิบหายเท่านั้น เว่าสั้น ๆ ชาติบาปกรรมเวร
มันเปนเข็ญให้ทุกข์ให้ยาก ให้ลำบากอดหลับอดนอน
มันมาสอนเป็นคนขี้ย้าน ให้ขี้คร้านการสร้างการแปง
ให้มีแฮงแต่การไปลัก เหมือนคนฮักเปนเสี่ยวพาสุข
ให้สนุกในคราวลักได้ คนบาปใบ้บ่อฮู้เมื่อโต
บาดมันโงนำมาให้โทษ เสียประโยชน์ขายลูกขายเมีย
เสียงัวควายไฮ่นาเฮือนย่าว เหตุบ่อฟ้าวหาห่อมทำกิน
ตามระบิลบ้านเมืองพาสร้าง เฮาจักอ้างชี้บอกของดี
ตาหูมีปากดังมือเท้า มันบ่อล่าวบอดหนวกคดงอ
มันหากพอใช้หาใส่ปาก บ่อลำบากเลี้ยงลูกเลี้ยงเมีย
บ่อต้องเสียเงินคำก็ได้ ไปตัดไม้ในป่ามาขาย
ไปตัดหมายในดงมาแลก ไปตัดแอกตัดคราดตัดไถ
ทุนบ่อหลายไปตัดไม้ไผ่ ลำใหญ่ ๆ มาไว้สานบุง
หมั่นบำรุงสานเฌอสานด้ง สานอังโป้งสานพ่อสานฮีน
เหมือนดั่งจีนเขาสานบ่อขาด เขาฉลาดได้ซื้อได้ขาย
เฮาสานหลายได้ขายสู่มื้อ คนอยากซื้อมีอยู่ถมไป
มือไว ๆ ของเฮาใช้ได้ ใช้ตัดไม้ฟันไฮไถนา

ใช้มันพาไสกบถากไม้ ใช้มันให้หาฮ่างหามี
ใช้มันตี๋แพงมันบ่อแม่น ใช้ให้แล่นต้องเพิ่งสองขา
อ้ายสองขาคือดั่งม้าแก้ว ขึ้นขี่แล้วอยากไปทางใด
นึกไว ๆ แล่นไปทางนั้น เว่าสั้น ๆ เฮามีของลือ
ตีนกับมือควรเห็นเปนแก้ว ครั้นฮู้แล้วอย่าใช้ลักเขา
ของดีเฮาอย่าพาหาโทษ ใช้ประโยชน์การสร้างการแปง
ของควรแพงบาปเวรอย่าใช้ มันจักไพร่มาแต่งโตเฮา
ครั้นบ่อเซาเกิดไปชาติน่า บาปมันกล้าจักเสียหูตา
บาปมันหนาจักเสียดังปาก เปนกากวากเห็นลิ้นแดง ๆ
บาปมันแปงตีนมือขาขาด บาปมันฟาดเกิดเปนคนจน
จักเหลือทนปัญญาขี้ไฮ่ เฮาบอกไว้สอนลูกสอนหลาน
หมั่นให้ทานทำบุญตักบาตร์ อย่าให้ขาดวันพระวันศีล
ตามระบิลฮีตครองพ่อแม่ บุญไผแก่จักห่างจักมี
เปนเสฎฐีเงินคำบ่อไฮ่ เฮาบอกไว้เกิดด้วยทางบุญ
เปนมงคุณศีลทานเฮาก่อ จักมาต่อมาแต่งตัวเฮา
งามกว่าเขาผิวพรรณ์วงวาสน์ งามสอาดผิวแก้มผิวคาง
คือหมากผางสุกแดงเดือนสี่ งามสู่ถี่แข่งขาตีนมือ
งามจนลือบ้านไกลบ้านใกล้ งามพอใช้คิ้วกองตาคม
งามฮอดนมแข่งขากลมส้วย คือต้นกล้วยกลมเกลี้ยงกว่าเหลา
งามกว่าเขาไผเห็นอกสั่น ใจหวาดหวั่นอยากจูบอยากชม
งามอุดมเคียมคมคนย่อง เกิดฮ่วมท้องพ่อแม่เดียวกัน
บุญบ่อทันสู้เฮาบ่อได้ เฮาบอกไว้คนสรวยคนงาม

เปนไปตามบุญกรรมเขาสร้าง บ่อห่อนจ้างการสร้างเอาบุญ
ไผเห็นคุณสร้างเอาแต่ได้ เกิดทุกข์ไฮ่เพราะขาดศีลทาน
ในสงสารแม่นคนภายนอก เขาบ่อหยอกทำบุญให้ทาน
สร้างสพานศาลาน้ำบ่อ ส่อยกันก่อโรงพยาบาล
สร้างสถานโรงเรียนหอสูตร์ แบ่งเปนพูดเบี้ยเลี้ยงเงินเดือน
เขาเตือนกันมีไปทุกชาติ บ่อห่อนขาดเรื่องกินเรื่องทาน
สร้างสมภารด้วยกันทุกแห่ง บุญจึงแต่งให้ฮ่างให้มี
เปนเสฏฐีด้วยกันทั่งโลก บ่อเสร้าโศกล้วนแต่คนบุญ
คนใต้ถุนขี้ฝิ่นขี้เหล้า คนบ่อเว่านำศีลนำทาน
คนเปนพาลขะโมยชาวบ้าน คนขี้คร้านฝูงนี่ก็หลาย
มันจึงกลายเกิดมาทุกข์ยาก แสนลำบากเสียฮูปเสียโฉม
เสียอารมณ์เกิดเปนไบ้บ้า คนบาปกล้าฝูงนี่ก็แสน
บ่อขาดแคลนเต็มไปทั่วโลก ไผหัวโจกทั้งลักทั้งเมา
ครั้นบ่อเซาเสียคนทั้งชาติ เหตุประมาทเสียชาติภายหลัง
บ่อสมหวังทุกข์ยิ่งกว่าเก่า เฮาบอกเหล่าให้ลูกหลานฟัง
บ่อห่อนชังเฮาคนเว่าแม่น เว่าแต่แก่นบอกบ่อนของจริง
ฝูงชายหญิงเกิดมาฮ่วมชาติ หากแม่นญาติพี่น้องเดียวกัน
ให้ขะยันหาดีต่อไว้ จึงนับได้ว่าฮักตัวเอง
เปนนักเลงชังตัวบ่อฮู่ อย่าสู้หลู่เฮาเว่าอย่าเถียง
เฮาผะเดียงเตือนใจฝูงญาติ อย่าเสียชาติเกิดมาเปนคน
อย่าอุปชนอวดดีใส่บาป มันจักขะนาบลงสู่อะวีจี
จักเสียทีเปนคนทั้งชาติ เหตุประมาทบุญเจ้าบ่อหา

มีวัดวาทุกหนทุกแห่ง พ่อแม่แต่งสร้างไว้ทำบุญ
ให้ค้ำจุนลูกหลานติดต่อ ตัวบ่อก่อบ่อสืบบ่อสาว
มัวสำหาวอวดดีใส่บาป ตายละคาบนาฮกเปนเฮือน
เขาขอเตือนวงศ์วานพี่น้อง ให้เกี่ยวข้องทางกินทางทาน
ให้สงสารตัวเองทางบาป หมั่นขนาบให้บาปมันสูญ
หมั่นอุดหนุนทางบุญดังเว่า ให้สูเจ้าฟังแล้วหิ่นตรอง หั้นท่อน ฯ
ตะโตตั้งจาไปบทใหม่ เฮามักใคร่บอกทางนิพพาน
ให้ลูกหลานเกิดมาภายสร้อย ความฮู่น้อยอยากได้อยากเถิง
เว่าเลิง ๆ นิพพานบ่อขาด เข้าใส่บาตร์ตกแต่งของทาน
สร้างสมภารศีลทานฮ่ำห่อ ตั้งใจต่อแต่พระนิพพาน
มีใจบานละเฮือนละบ้าน บ่อขี้คร้านถือศีลกินเภร
บวชเปนเณรเป่นชีเปนพระ ตั้งใจละหวังต่อนิพพาน
ถูกอาจารย์พาเหียรมันหลอก พากันออกจากทางนิพพาน
หลงในฌานว่าตัววิเศษ ได้ต้นเกตุแต่ภาวนา
เกิดหูตาภายในดูได้ ดูพอใช้ดูไข้ดูตาย
ฮู่ไปหลายทายใจคนอื่น ฮู่ล้นหลื่นนาฮกสวรรค์
เปนสำคัญฮู่คนตายก่อน ฮู่ฮอดบ่อนไปเกิดทุกข์สุข
ทางสนุกสวรรค์บ่อยาก บ่อลำบากฮอดทางนิพพาน
เปนอาจารย์ฮู่ดีอย่างนี้ เฮาจักชี้จักบอกทางผิด
วิปริตหลงฌานหลงโลก บ่อพ้นโอฆวัฏฏะสงสาร
ยังเปนมารหลอกลวงคนไบ้ ไผเข้าใกล้จักเสียของดี
เสียวิธีศีลทานโตสร้าง มันจักอ้างให้เลิกนิวรณ์

มันจักสอนให้เลิกไหว้พระ มันจะสอนให้ละศีลทาน
เห็นศีลทานเปนกองกิเลศ การฟังเทศน์เข้าวัดฟังธรรม
เห็นเปนกรรมบ่อดีจักสิ่ง ของดียิ่งแต่ปล่อยแต่ว่าง
เปนของกลางอนัตตาอย่าเว่า นั่งเค่าเม่าคอยถ้าวันตาย
เฮาเห็นหลายพวกหลงอย่างนี้ มันจักชี้ให้พวกเฮาจน
เกิดเปนคนบ่อก่อบ่อสร้าง บ่อต้องอ้างต้องเปนคนจน
เปนคนจนนิพพานไปยาก แสนลำบากของจ้างบ่อมี
เหตุของดีนิพพานสุขมาก บ่อลำบากเกิดแก่เจ็บตาย
มีสุขหลายคนดีเผิ่นฮู่ อดส่าห์สู้ทานลูกทานเมีย
สละเสียเงินคำช้างม้า ใจเผิ่นกล้าตั้งต่อนิพพาน
สร้างสมภารทานศีลออกบวช ตั้งประกวดหาส่องปัญญา
มีศรัทธาความเพียรความหมั่น ตั้งใจหมั้นเฮียกว่าขันตี
อธิษฐานความดีบ่อหย่อน บ่อผันผ่อนมีเมตตาจิตร์
บ่อให้ผิดเปนกลางทุกสิ่ง ของดียิ่งชื่ออุเบกขา
เผิ่นอุส่าห์สร้างไปทุกชาติ บ่อประมาทสร้างบารมี
เผิ่นฮ่างมีกองบุญเหลือล้น เผิ่นจึงพ้นวัฏฐะสงสาร
ถึงนิพพานบ่อทุกข์บ่อยาก บ่อลำบากการอยู่การกิน
คนเต็มดินวันทาบ่อขาด ดังพระบาทพระเจ้าของเฮา
เผิ่นบ่อเขลาบ่อสอนให้บ้ พระบาทไท้องค์ยอดสัตถา
มีปัญญาลือชาฤทธิ์เดช อยู่ในเขตร์ลาภยศสรรเสริญ
ความสุขเกินไผสู้บ่อได้ พระยอดไท้ตั้งอยู่เปนกลาง
บอกหนทางนิพพานพระเจ้า ตั้งแต่เค่าได้ตรัสสัพพัญญู

ตั้งเปนครูสั่งสอนบ่อคร้าน ลือสท้านทั่วโลกโลกา
คนไหลมาขอเฮียนขอบวช เผิ่นบ่ออวดเพียรสั่งเพียรสอน
มีพระเณรหลวงชีชาวบ้าน นับด้วยล้านตั้งสาสนา
เปนสัตถายศสูงยศใหญ่ เผิ่นบ่อใช่เปนคนจน ๆ
เผิ่นบ่อทนเป็นคนทุกข์ไฮ่ เผิ่นบ่อไบ้สอนให้คนจน
สอนให้คนกินทานตักบาตร์ ให้องอาจศีลห้าสู่ตน
ให้อดทนรักษาศีลแปด กดแกดไว้วันพระวันศีล
ตามระบิลสืบมาเดี๋ยวนี้ สอนจ้ำจี้ไหว้พระสวดมนต์
สอนให้คนฟังธรรมฟังเทศน์ ส่วนวิเศษสอนภาวนา
ให้รักษาจิตร์ใจหมั้นเที่ยง บ่อให้เวี่ยงปิ้นแป้ไปมา
ให้ปัญญามองเห็นของโลก ผู้นำโศกนำฮ้อนมาเถิง
สอนในเชิงสิกขาสามอย่าง บ่อให้ห่างมรรคแปดของดี
สอนให้มีปัญญาท่วมโลก ให้พ้นโอฆวัฏฏะสงสาร
เถิงนิพพานบ่อมีภัยต้อง ให้พี่น้องฟังข้ากล่าวกลอน
บอกคำสอนขององค์พระเจ้า พอเปนเค้าเปนฮ่อมทางตรอง
จักเปนครองตัดสินครูไบ้ เขาสอนให้ผิดนี้อย่าหลง
เขาประสงค์อวดตัวฉลาด เปนนักปราชญ์ความโง่ท่วมหัว
สอนให้ตัวฮ่างมีบ่อได้ ตัวขี้ไฮ่ถือเพศคฤหัสถ์
อาศรัยวัดเลี้ยงท้องเลี้ยงปูม เถิงเป็นภูมิ์พระสงฆ์นักบวช
ไปเที่ยวอวดยกย่องยอตัว กระลาหัวบ่อมีความฮู่
ไปเที่ยวสู้ทนแดดทนฝน เปนพระจนเที่ยวนอนตามถ้ำ
เฮ็ดค่ำม่ำทำเคร่งทำงอ ได้บ่อพอหลอกลวงชาวบ้าน

คนหน้าด้านฝูงนี่อย่าหลง แม่นเปนสงฆ์เปนชีก็ช่าง
เพศต่าง ๆ ผ้าขาวผ้าดำ มาสอนธรรมฟังดูเสียก่อน
อย่าฮีบฮ้อนหลงเชื่อไว ๆ จักเปนภัยแก่ตัวไปน่า
พระผีบ้าเที่ยวหลอกลวงคน พระขี้จนเที่ยวหาหินแฮ่
พระบาปแก่อย่างนี้มีถม พระอุดมศีลธรรมมีน้อย
นับด้วยฮ้อยมีได้แต่ละองค์ เปนพระสงฆ์โจโรมีมาก
เฮากุมถากแต่พวกคนหลง คนขี้โกงหลอกลวงชาวบ้าน
พวกขี้คร้านฮีตวัตร์คลองสังฆ์ ให้ระวังเบิ่งไปภายน่า
เว่าไว้ถ้าเตือนลูกเตือนหลาน พวกอาจารย์มีหลายประเภท
พระวิเศษหามรรคหาผล ไปฝึกฝนอยู่ดงอยู่ถ้ำ
บ่อเฮ็ดค่ำม่ำหาลาภหาผล ไปฝึกฝนให้ตนสอาด
เปนนักปราชญ์ดังนี้ก็มี เฮายินดีขมาขอโทษ
เฮาประโยชน์ขอโมทนา เฮาบ่อนินทาติเตียนสักหยาด
เฮาประมาทแต่พวกขี้โกง พวกคนหลงแผลงฤทธิ์แผลงเดช
ให้สังเกตจำไว้เบิ่งไป พวกจังไฮมันพาลำบาก
พาทุกข์ยากจนเฒ่าจนตาย พาจิบหายชาตินี้ชาติน่า
ลูกหลานข้ามีหูมีตา ศาสนาตั้งมาบ่อน้อย
สองพันสี่ฮ้อยหกสิบเก้าปี สามัคคีพร้อมเพรียงเปนหมู่
เผิ่นพาอยู่พาสูตร์พาเฮียน พาขีดเขียนให้มีความฮู่
บ่อให้ปู๋เฮียนอรรถเฮียนแปล ตามกระแสร์คลองธรรมพระเจ้า
บ่อให้เสร้าเสียฮีตเสียคลอง ตามทำนองครูบาต่อไว้
บ่อขี้ไฮ่ลาภยศสรรเสริญ ความเจริญมีไปทุกแห่ง

เฮาบ่อแต่งแกล้งอวดแกล้งยอ พยานพอเบิ่งเอาสูเจ้า
ผู้เปนเค้าสืบศาสนา สืบวัดวาสมภารทุกแห่ง
เปนตำแหน่งบ่อขัดบ่อสน บ่อห่อนจนของกินของใช้
มีผู้ให้มีผู้บูชา สร้างวัดวาวิหารน้ำบ่อ
เผิ่นพาก่อสร้างน้ำทำบุญ เผิ่นเชื่อคุณศีลทานไตรแก้ว
ใจผ่องแผ้วมีแต่ความสุข บ่อห่อนทุกข์ถึงเท่าวันตาย
บาดเผิ่นตายศพเมรุบ่อน้อย คนนับฮ้อยนับหมื่นนับพัน
มาพร้อมกันทำบุญส่งให้ เหตุเผิ่นได้โอวาทสั่งสอน
เผิ่นบ่อนอนคลองตายเสียเปล่า เผิ่นหมั่นเหล่าหมั่นสั่งหมั่นสอน
ให้พระเณรหลวงชีชาวบ้าน บ่อให้คร้านการสูตร์การเฮียน
ให้พากเพียรศีลทานบ่อขาด ให้ฉลาดทางมรรคทางผล
บ่อให้จนภายในภายนอก เฮาบอกไว้ทางแม่นมันสุข
มันสนุกสบายจนเฒ่า จึงถืกเค้าทางเข้านิพพาน
พวกเข้าฌานพาเหียรภายนอก ตัวผีหลอกหลอกตัวเขาเอง
บ่อให้เกรงพวกชีพวกพระ เอาชนะว่าแต่ตัวดี
ทางฤๅษีเข้านิพพานบ่อได้ ทางทุกข์ไฮ่บ่อกว้างบ่อขวาง
บ่อแม่นทางนิพพานพระเจ้า เฮาช่างเว่าอย่าว่าเฮาติ
เฮาดำริห์เห็นแล้วจึงจา เฮาภาวนาเห็นแล้วจึงเว่า
บ่อใช่เว่าความฮู่บ่อมี เฮาฮู่ดีทางธรรมพระเจ้า
บอกสูเจ้าฟังแล้วฮ่ำคนิง ครั้นเห็นจริงตามข้อคำกลอนเฮากล่าว
อย่าได้เบือนบิดกล่าวหาฮ่อมทางผิด ให้ฮีบเดิรทางตรงอย่าให้เซซวนล้ม
ครั้นเห็นสมตามข้อไขคดีบนบอก ขอส่วนบุญพี่น้องมาค้ำผู้แต่งกลอน แด่เนอ ฯ.

ดวงชะตาฤกษ์สร้างวัดบรมนิวาส

๑๔. ธรรมย่อ ของ อธาตุ

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)
วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร แขวงรองเมือง
เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

๑. มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นของมีชีวิตที่อยู่ในโลกนี้ เจ้ากำหนดรู้ความเป็นไปของตนเองกันว่าเป็นเช่นไร เนื้ออยู่บนเขียง รอแต่จะให้มีดสับเพื่อความป่นปี้ฉันใด ชีวิตของมนุษย์สัตว์ก็ขึ้นเขียง รอความเจ็บป่วย ทุกข์โศก แก่ชรา แตกดับ ตายไป สับตนเองอยู่ ตลอดเวลาอย่างนั้นเหมือนกัน ผู้ฉลาดควรพาตนออกไปจากเขียง นั้นเสีย

๒. ในโลกนี้ย่อมไม่มีผู้ใดอยู่ได้นานนัก ตามความนึกคิด ของเขาทั้งหลาย เพราะสังขารย่อมเดินไปตามทางของมันอยู่ นานเข้าก็แก่ แล้วก็ตายหายไปจากโลก ต้องเป็นอยู่อย่างนี้แน่นอนและตลอดไป ฉะนั้น ไม่ควรหลงใหลกับสิ่งต่าง ๆ ในโลกให้มากนัก ควรมองโลกนี้ เสียให้ชัดให้แจ้ง ให้จริง พาจิตใจและอารมณ์ให้ออกห่างจากโลกนี้เสีย

๓. กาลเวลาอันยาวนานนั้นมีอยู่ในโลก แต่จะมีประโยชน์ อะไรกับเราทั้งหลายที่เกิดมา เพราะเราตั้งอยู่ไม่นานเลย

๔. ผู้ที่ห่วงใยชีวิตอย่างที่สุด ผู้นั้นก็ชื่อว่าห่วงใยทุกข์อยู่ อย่างที่สุดเช่นกัน

๕. จะเอาของจริงแท้แน่นอนได้ที่ไหนในสังขาร มีไหมเล่า หาดูเอาสิ ถ้ามีก็ให้เอา หากไม่มี ควรหยุดการสนใจเสีย

๖. คนย่อมติดโลก อยู่ด้วยความพอใจในสิ่งต่าง ๆ เหมือนกับต้นไม้ที่ติดแผ่นดินอยู่ด้วยราก

๗. ผู้ใดยังรักตนพอใจในตนอยู่ ผู้นั้นย่อมรักได้ในผู้อื่นอีก หากผู้ใดไม่รักไม่เอาในตนเองเสียแล้ว เรื่องจะรักจะเอาผู้อื่นอีกเป็นไม่มี

๘. การทำตนให้พ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง นั่นแหละเป็นการกระทำที่ประเสริฐกว่าการกระทำต่าง ๆ ทั้งหลาย

๙. เกิดเป็นคนจะงามและมีความสุขที่สุดนั้น งามที่เมื่อเกิดมาแล้วในโลก และได้ทำสิ่งต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นในภายหน้า ในโลกนี้อันมากไปด้วยความทุกข์ นั่นแหละ คือ ความสุขบริสุทธิ์ที่ไร้มลทิน มิใช่ว่าเมื่อเกิดมามีสังขารแล้ว จะจ้องแต่หาความสุขในการเสพกามคุณในสังขารร่างกายของฝ่ายตรงข้าม แล้วไปคิดว่านั่นแหละคือความสุขที่จะขาดเสียมิได้เมื่อเกิดมา การคิดอย่างนั้นมันเป็นเรื่องของคนไม่มีปัญญา ตกเป็นทาสของตัณหา ชอบเกลือกกลั้วกับของเหม็นของเน่า แล้วจะเอาความสุขบริสุทธิ์ที่แท้จริงจากไหนกับสิ่งเหล่านั้น

๑๐. ใครเล่าจะห้ามความตายได้ ใครเล่าจะทำตัวเองให้ดีกว่าเก่า ใครเล่าจะทำสิ่งที่ยังไม่รู้ให้รู้ขึ้นมา

๑๑. การศึกษาที่สูงที่สุด คือ การศึกษาตัวเอง

๑๒. คนโง่ย่อมหวังอยู่แต่ในสิ่งต่าง ๆ ที่มันเป็นไปไม่ได้ ส่วนคนที่ฉลาดแล้ว เขาจะไม่เป็นเช่นนั้นเลย

๑๓. สิ่งใดที่เรายังไม่รู้ คนฉลาดควรเชื่อผู้อื่นบ้าง แต่หากรู้หมดจดถูกต้องจริงแล้ว ไม่ต้องเชื่อตามใครก็ได้

๑๔. ความจริงความถูกต้องทั้งหลาย ที่ผู้รู้ตั้งไว้สั่งสอน จะไม่มีประโยชน์อะไรเลยสำหรับผู้ทำตนฉลาดไปกว่าท่าน

๑๕. ผู้ที่ไม่ยอมรับความดีของผู้อื่นที่มีอยู่ ก็เหมือนกับเขากำลังทำลายความเจริญของเขาเองอยู่เช่นกัน

๑๖. อันจิตที่ยังไม่ได้หัด มักจะไปกับความหลงมากกว่าความจริง

๑๗. หากอารมณ์ไม่อาลัยสังขารเกิดขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างก็แจ้งสว่างและง่ายไปหมด

๑๘. พวกมีโน่นมีนี่ เขาเรียกว่าพวกตายยาก พวกไม่มีโน่นมีนี่ เขาเรียกว่าพวกเงียบเป็น

๑๙. คนกินมากเขาเรียกว่า คนชอบขี้ คนที่อยากเกิดบ่อย ๆ เขาเรียกว่า คนชอบผี

๒๐. อะไร ๆ ก็หนึ่งบวกหนึ่งเป็นสอง แต่คนนั้น หนึ่งบวกหนึ่งเป็นไปหลายกว่านั้น

๒๑. จงนำตัวออกจากสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ถูกต้องด้วยปัญญา

๒๒. ผู้มีปัญญาย่อมทำตนให้ดีได้

๒๓. เมื่อมีจงให้ หากอยากได้จงทำก่อน

๒๔. ทุกสิ่งในโลกนี้มีธรรมอยู่อย่างเด่นชัด แต่เรามองไม่เห็นเองต่างหาก

๒๕. หากคิดว่าจะหยุดเสียแล้ว ก็ไม่ควรที่จะเดินต่อไปเลย

๒๖. เมื่อคิดว่าจะไม่สร้างบ้านเรือนแล้ว ก็ควรหยุดการสะสมซึ่งไม้เสีย

๒๗. ไฟย่อมร้อนในผู้อยู่ชิด ผู้อยู่ห่างต่างทิศ ไฟจะมีพิษเข้าได้อย่างไร

๒๘. คนกลัวหนาม ย่อมไม่เข้าป่าหนาม และหนามก็ปักเขาไม่ได้เป็นธรรมดา คนไม่กลัวหนามย่อมเข้าป่าหนาม และหนามก็ต้องปักเขาเป็นธรรมดา

๒๙. การจากสิ่งที่ตนรักเป็นเรื่องจริงของสัตว์ทั้งปวง

๓๐. เมื่อเกิดก็เกิดมาเพื่อตาย ทำไมจึงอยากเกิด ความเกิดขึ้นคือความทุกข์ ความอยากคือสิ่งทำให้ทุกข์

๓๑. เมื่อความอยากสิ่งต่าง ๆ ในโลกมีได้ อันความไม่อยากในสิ่งนั้น ๆ ในโลกก็มีได้เช่นกัน

๓๒. คนจริงย่อมไม่ยุ่งเกี่ยวกับของเล่น คนชอบเล่นย่อมไม่รู้จักความจริง

๓๓. ผู้สำรวมแล้ว ย่อมรู้จักความวุ่นวายของผู้อื่น

๓๔. สิ่งใดในโลกนี้ที่ว่าอัศจรรย์ ก็อัศจรรย์เถิด แต่คนที่เกิดมาในโลกแล้ว ไม่มีกิเลสเลยนั่นแหละอัศจรรย์นัก

๓๕. ของใดที่ไม่เที่ยงตรง เป็นไปต่าง ๆ ไม่ได้ดังใจเรา ของนั้น ๆ ล้วนเป็นของหลอกนะ ควรพาใจและอารมณ์ออกจาก

สิ่งนั้น ๆ เสีย

๓๖. การบวชเป็นสิ่งที่จะทำให้พ้นทุกข์ได้ หากว่าบวชแล้วแต่ไม่ยอมปฏิบัติให้ถึงซึ่งความพ้นทุกข์ อันเป็นของที่ทำได้ ผู้นั้นก็เปรียบเหมือนนักแสดงการละเล่นต่าง ๆ อยู่เท่านั้น

๓๗. ความสุขของสังขารไม่เคยขาดความทุกข์

๓๘. จิตแจ้งแล้วก็หาย ปัญญาแจ้งแล้วจึงสบาย

๓๙. คนที่ชื่อว่า ผู้รู้ ย่อมทำตนให้พ้นทุกข์ได้ ส่วนคนที่ว่ารู้โน่นรู้นี่ รู้อะไร ๆ มากมาย แต่ยังปรุงแต่งเหตุให้ตนเองทุกข์อยู่ ที่ว่ารู้ ๆ รู้อะไร

๔๐. ต้นตาลย่อมไม่ยุ่งยากเหมือนกอไผ่ฉันใด คนที่มีกิเลสตัณหาความปรุงแต่งน้อย ก็ไม่ยุ่งยากเหมือนคนทำตัวเป็นเศรษฐีฉันนั้น

๔๑. การที่เราจะจับช้างใส่รูปนั้นเป็นของยาก และก็เป็นไปไม่ได้ด้วย อันนี้ฉันใด การที่จะสอนคนที่มีกิเลสตัณหาความปรุงแต่งอันมากมายให้เห็นนิพพานนั้นก็ยากยิ่งดุจเดียวกัน

๔๒. ทุกคนย่อมมีเหตุผลของตนเอง แต่เหตุผลจะไปในรูปไหนทางใด นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

๔๓. มนุษย์และสัตว์ในโลกนี้อยู่แล้วกับคนใบ้ ตัวเขาเองนั้นเป็นคนบ้า โลกเขาไม่เคยศึกษาเราเลย เรานั่นแหละเป็นผู้ศึกษาฝ่ายเดียว

๔๔. ผู้รู้ไม่มีในโลก ผู้ที่มีในโลก เป็นแต่ผู้อื่นต่างหาก

๔๕. ที่ว่ารู้ ๆ กันนั้นมีสองอย่าง คือ รู้จักความหลง และรู้จักนิพพาน

๔๖. ในโลกนี้มนุษย์จะสร้างอะไรทำอะไรต่าง ๆ ขึ้นมาก็ได้ ตามปัญญาความคิดเห็นเป็นไปของเขา แต่การรับผิดชอบต่อสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นนั้นมีน้อยนัก หรือว่าแทบไม่มีเลย เพราะสิ่งที่มนุษย์สร้างและปรุงแต่งอยู่ เขาไม่รู้ว่าอันสภาพความเป็นจริงนั้นควรเป็นอย่างไร

๔๗. ที่ว่าหลง หลงนั้นก็มาจากรู้นั่นเอง ที่ว่ารู้ รู้นั้นก็มาจากหลงไปแล้วนั่นเอง อะไร ๆ ก็เอาเป็นอะไรไม่ได้ หากจะบอกว่าโลกนี้ไม่มีอะไรเลย ก็ยังไม่รู้จักกันอีก

๔๘. การรู้เห็นของคนทั้งหลาย ในไข่ไก่ไข่เป็ด ถ้าจะเห็นก็เห็นว่าเปลือกไข่หุ้มล้อมและปิดบังไข่ขาวอยู่ ไข่ขาวก็ปิดล้อมและบังไข่แดงอยู่ แต่จะเห็นไปอีกว่า ไข่แดงนั้นก็ยังบังตัวเองอยู่อีกนั้นจะเห็นได้ไม่ง่ายเลย

๔๙. การดูจิตของตนเอง ย่อมเห็นไปหลายอย่างตามภูมิจิตของตน ผู้นั้นจะมีความสงสัยบ้างว่า จิตที่มั่นคงและดีกว่าจิตทั้งหลายจะเป็นจิตเช่นไร ก็ความไม่มีทุกข์เลยตลอดเวลามีอยู่ที่ใดที่นั้นแหละเป็นที่ยิ่งกว่าที่ยิ่งทั้งหลาย

๕๐. เรื่องจิตนั้น หากจะเรียกว่าจิตดีต้องให้สุขทุกข์หายไปก่อน

๕๑. การจะทิ้งสังขารนั้นง่าย เพราะรู้อยู่เมื่อแตกดับ แล้วก็จะหายไป แต่การจะทิ้งจิตนั้นทิ้งยากนัก หากไม่รู้จักว่ามันมีอยู่เพราะ

เหตุใด มันจะไม่มีเพราะเราทำแบบไหน หากไม่รู้และทำตามนี้แล้วจะทิ้งจิตได้เป็นไม่มี

๕๒. หากคนไม่เดินจะเอารอยเท้ามาจากไหน หากคนไม่สร้างสัญญาขึ้น จะมีสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร

๕๓. พระพุทธองค์นั้น ท่านรู้อย่างหนึ่ง และสอนเราอีกอย่างหนึ่ง ท่านรู้**สุญญตา** คือความว่างเปล่า แต่สอนเราว่า มีโน่นมีนี่ เพราะอะไร เพราะเราถนัดกันแต่ความมีนั่นเอง

๕๔. ผู้รู้แจ้งเห็นจริง ถึงที่สุดแล้วย่อมเห็นรู้และเข้าใจว่าโลกนี้สงบยิ่งนัก แต่ผู้ไม่รู้จริง หรือจะพูดไปตามโลก ก็จะพูดว่าโลกนี้ยุ่งยากมากมาย

๕๕. พระองค์ผู้รู้จึงบอกเราว่า ธรรมจริงต้องรู้ด้วยตนเอง แต่ให้รู้อยู่ในหลักเหตุผล และเป็นสิ่งที่เป็นได้ อย่าได้ทะเลาะกันเรื่องธรรมเลย เพราะไม่มีที่สิ้นสุด

๕๖. ผู้รู้หมดจดแล้วย่อมเป็นอยู่ในสิ่งต่าง ๆ เพียงการพิจารณาเท่านั้น

๕๗. ความกึ่ง ไม่มีเลยในโลก เช่น ความดีก็ไม่กึ่งกับความไม่ดี ความหยาบก็ไม่กึ่งกับความละเอียด ความมีก็ไม่กึ่งกับความไม่มี

๕๘. มนุษย์ย่อมคิดว่าโลกนี้เป็นของเขา ส่วนสัตว์ทั้งหลายเขาก็ว่าโลกนี้เป็นของเขาเหมือนกัน เพราะอะไรจึงเป็นอย่างนั้น เพราะว่ามีแต่พวกบ้าอยู่ด้วยกันนั่นเอง

๕๙. พระนิพพานคือหมดอาลัย หมดหลง หมดทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยมี และทำตนให้หายไป

๖๐. ผู้ที่คิดว่าตนปฏิบัติธรรมถึงที่สุดแล้ว คือ พ้นทุกข์ และมีความคิดอยู่ว่า สติก็ดี ปัญญา สมาธิ จิต และวิญญาณ นี้แหละเป็นองค์ของนิพพาน ต้องมีอยู่ในนั้น จะขาดเสียมิได้ ถ้าคิดอย่างนั้นเขายังไม่รู้จักนิพพานเลย

๖๑. ใครเล่าไปตั้งวัน เดือน ปี เกิด ให้ ลม ฟ้า อากาศ เขาเป็นอยู่กันอย่างไร เขาเคยพูดกับท่านบ้างไหม และท่านไปรู้จักเข้าได้อย่างไร

๖๒. ที่จริงโลกนี้ไม่ใช่ที่ศึกษา ไม่ใช่ของศึกษา เพราะศึกษาอย่างไร ทำอย่างไร โลกก็เป็นไปตามโลกนั่นเอง ควรแยกใจเสียว่าโลกนั่นเองเป็นอย่างนั้น ๆ นอกจากโลกแล้วก็ไม่มีอะไร

๖๓. การกล่าวธรรมนั้นไม่ว่ากล่าวไปมากมายสักเท่าใด ก็จะกล่าวแต่ในกลาง ๆ ของธรรมเท่านั้น ไม่มีอะไรที่จะกล่าวต้นธรรมและคำสุดท้ายของธรรมได้

๖๔. โลกุตรธรรมนั้นไม่มีเลยในพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกก็เป็นพระไตรปิฎกนั่นเอง แต่หากไม่รู้จักพระไตรปิฎก ก็ไม่เข้าใจในสิ่งที่ถูกต้องเหมือนกัน **โลกุตรธรรม**นั้นไม่มีเลยในธรรมที่จะให้คนศึกษา เพราะหากเป็นโลกุตระแล้วจะศึกษาอะไรกันอีก เมื่อยังต้องศึกษาอยู่ เป็นแต่**โลกียธรรม**ทั้งหมด

๖๕. พระนิพพานนั้น แท้จริงแล้วมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น คือ สุญญตา หากจะพูดว่าเป็นสอง ว่ามีบ้างไม่มีบ้าง ก็เพียงเป็นแต่พอจะพูดได้เท่านั้น แต่จะให้น้ำหนักไปว่า นิพพานมีอะไรอยู่นั้นไม่มีเลย

๖๖. หากไม่มีอะไรแล้ว จะมีอะไร หากไม่มีทุกข์ ทุกข์ที่ไหนจะมี หากไม่มีอะไรแล้ว อะไรที่ไหนจะมีอีก

๖๗. สิ่งใดที่รู้ได้ พูดได้ เข้าใจได้อยู่ ทุกสิ่งล้วนแต่สมมุติ ทุกข์ สุข บาป บุญ สวรรค์ นิพพาน ก็เป็นไปตามที่สมมุติรู้ สมมุติเข้าใจ ก็คนว่ามันมี มันจึงมี ถ้าหากว่าไม่มี มันจะมีมาจากไหน พูดได้ทำได้ เรียกว่า กายสมมุติ คิดได้รู้ได้ เรียกว่า ใจสมมุติ แต่**นิพพาน**นั้นก็พ้นได้จริง ตามความเป็นไปของจิตสัตว์ ส่วน ทุกข์ สุข บาป บุญ ก็มีอยู่จริง ตามอุปาทานสมมุติของสมมุติสัตว์

๖๘. หากท่านจะว่าความสมมุติไม่มีถึงขนาดนั้น ท่านควรเข้าใจและรู้เห็นความจริงในโลกนี้ให้ถูกต้องเสีย ลมหรือฟ้า หรือโลกนี้ พระอาทิตย์ เดือน ดาว ภูเขา แมกไม้ สิ่งเหล่านี้หรือ บอกกับท่านว่า มนุษย์ทั้งหลาย ท่านจงตั้งชื่ออย่างนี้ให้เรานะ เขาบอกท่านอย่างนี้บ้างไหม ในตัวเรานี้มีเนื้อ มีกระดูก มีเลือด มีลมนี้ เขาก็บอกให้ท่านตั้งให้เขาหรือ ถ้าท่านจะตอบให้ถูกก็ต้องเงียบ คือไม่มีอะไร เขาเหล่านั้นล้วนไม่มีท่าน แล้วท่านจะมีด้วยอะไร

๖๙. การจะกล่าวธรรมใด ๆ ก็ตาม หากจะให้พ้นไปจากสมมุตินั้นไม่มีเลย หากยังพูดได้ ทำได้ รู้ได้ คิดได้ เข้าใจได้อยู่ ล้วนแต่เป็นสมมุติทั้งนั้น เหมือนขว้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นบนฟ้า แล้วตกลงมาหาโลกอีก จะให้พ้นไปจากนั้นไม่มีเลย สมมุติต่าง ๆ ก็เหมือนกัน

๗๐. ความตั้งอยู่ ตั้งขึ้น มีขึ้น ของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด ย่อมเป็นไปด้วยเหตุสองอย่าง

๑) มีของที่ตั้งอยู่

๒) มีสิ่งรองรับให้ตั้งอยู่ได้

๗๑. เดินมากก็มีรอยมาก เดินน้อยก็มีรอยน้อย หากไม่เดินเลยก็ไม่มีรอยเลย คบคนมากก็มีเพื่อนมาก คบคนน้อยก็มีเพื่อนน้อย ไม่คบคนเลยก็ไม่มีเพื่อนเลย ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ก็เหมือนกัน เราว่ากันว่าต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนี้ ต้องอย่างโน้น ปรุงไปมากมาย หลายอย่าง มันจึงมีอะไร ๆ ขึ้นมาได้ หากเราไม่เกี่ยวพันกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด แล้วจะมีอะไรได้ที่ไหน

๗๒. หากโลกนี้ไม่มีเสียแล้ว เมื่อฝนตกลงมาจะถูกโลกไปไม่ได้ หากผู้ใดเข้ามาทำตัวให้ว่างเปล่าหายไปได้จริง ๆ แล้ว ทุกข์ต่าง ๆ จะถูกเข้าได้อย่างไร เหมือนกับฝนตกมาถูกโลกไม่ได้ก็ฉันนั้น

๗๓. บาตรรั่วเพราะสนิมกัดกร่อนฉันใด คนปล่อยกิเลสตัณหาตั้งบ้านเรือนอยู่ในใจได้ ก็ต้องทุกข์อยู่เช่นนั้นเหมือนกัน

๗๔. จงรู้จักความว่างความเบา ความไม่ขัดข้องในทุกสิ่ง ให้รู้จักความเฉย ๆ อยู่ของจิต หาสุขและทุกข์ไม่มีในนั้น แม้ความเฉย ๆ นั้น ก็ให้เลือนไปเสีย

๗๕. การปฏิบัตินั้น หากเราถามจิตว่า มีอะไรบ้างที่ยังเกี่ยวพันท่านอยู่ หากเขาบอกว่ามีอยู่บ้าง แม้ที่เขาบอกนั้นเพียงเล็กน้อย นั้นชื่อว่าการงานยังมีอยู่ หากถามเขาเมื่อไหร่ ยามใด เขาไม่มีสิ่งตอบเราเลย เหมือนกับถามคนใบ้นั้น จงรู้เถิดการงานต่าง ๆ หมดสิ้นแล้ว

๗๖. หากทำโลกนี้ให้หาย ความตายก็ไม่มี หากมีความพอใจ อยู่ที่ไหนก็เป็นสุข

๗๗. คนไม่รู้จักธรรม อยู่ด้วยกัน คุยกัน สนทนากัน เป็นการเพิ่มความบ้าให้มากขึ้น

๗๘. ผู้รู้ธรรมแม้ไม่เกี่ยวข้องกับใครเลย ความสว่างย่อมเต็มเปี่ยมในตัวเขาเอง

๗๙. ไม่ควรประมาทสิ่งต่าง ๆ ที่เรายังไม่รู้จัก

๘๐. ท่านทั้งหลาย หากทุกสิ่งในโลกนี้ แม้อย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่อาจมาเป็นนายของท่านได้ ฉันใด ท่านก็ไม่อาจจะเป็นนายของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเช่นกัน

๘๑. ผู้ปฏิบัติธรรมที่อยากพ้นทุกข์ ต้องให้เน่าเสียก่อนจึงดี

๘๒. ว่าไม่มีก็มีอยู่ ว่ามีก็หาไม่เห็น ว่ามีก็ไม่ถูก ว่าไม่มีก็ไม่ถูก

๘๓. หากคนรู้ว่าใต้ดินนั้นมีทองคำฝังอยู่ตรงไหน เขาจะต้องขุดเอาทองคำนั้นขึ้นมาทันที หากคนทั้งหลายรู้ว่านิพพานเป็นอย่างไรจริง ๆ แล้ว เขาจะไม่ทำตัวกันอยู่อย่างเก่าเลย

๘๔. คนจะพ้นทุกข์ต้องรู้จักหมดจด แผลต่าง ๆ เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมมีแผลเป็น หากได้ทำแผลเป็นให้ไม่มีได้ ผู้นั้นจะพ้นทุกข์

๘๕. หากคนจะหาผลมะม่วงจากต้นมะม่วงในเวลาไม่ใช่ฤดูมีผล เขาจะไม่เห็นไม่ได้มะม่วง หากจะหาความจริงจังให้ได้เห็นให้มีขึ้นในคน ก็จะมีจะเห็นเป็นไม่ได้ เหมือนกับหามะม่วงแล้วไม่ได้มะม่วง หาความจริงจังจากคน ก็จะไม่มีไม่ได้เลยเช่นกัน

๘๖. หากจิตท่านยังไม่ตรึงแท้ ย่อมอ่อนไหวไปตามลมแรง

๘๗. **อริยสัจจ์สี่** คือ ก่อไฟดับไฟ ๆ ก่อขึ้นได้จริงและก็ร้อนได้จริง ดับก็ดับได้จริง และก็เย็นได้จริง ฉันใด ความทุกข์ย่อมมีได้จริงกับสัตว์โลกทั้งหลาย แล้วก็ไม่มีได้จริง ๆ อีกด้วยเช่นกัน

๘๘. จุดมุ่งหมายของธรรมอันเป็นที่สุด คือ จะแยกน้ำออกจากบ่อ แยกน้ำออกจากโอ่ง แยกต้นไม้ออกจากแผ่นดิน และทำของที่มีให้ไม่มี

๘๙. เสน่ห์ของหญิงย่อมซึมเข้าไปอยู่ในใจของชาย เสน่ห์ของชายก็ย่อมซึมเข้าไปอยู่ในใจของหญิง เหมือนกับน้ำที่ซึมอยู่ในไม้สดฉะนั้น

๙๐. การจะเอาอะไรมาเปรียบนิพพานนั้นไม่มีสิ่งใดเหมือนและให้เข้าใจชัดได้เลย แม้แต่**สุญญตา**ที่ว่าหมดจดแล้ว ก็ยังหยาบนักสำหรับ**พระนิพพาน**

๙๑. ความเป็นไปต่าง ๆ ของโลกคือความหลง กับการพ้นจากความหลงแล้วคือรู้จักพระนิพพาน นั้น เป็นของที่ต่างกันมากนัก หากจะเปรียบก็เหมือนกับกลางวันและกลางคืนทีเดียว หากว่าผู้รู้จักนิพพานแล้ว จะมีทุกข์ได้อีก ก็เป็นว่ากลางวันและกลางคืน เป็นอันเดียวกัน หากกลางวันและกลางคืนไม่เป็นอันเดียวกันแล้ว ผู้ที่รู้จักนิพพาน จะมีทุกข์ได้ด้วยอย่างไร

๙๒. การกล่าวธรรม ต้องกล่าวไปตามชั้นนั้น ๆ ของธรรมหยาบบ้างละเอียดบ้าง จะกล่าวเหมือนกันไปหมดไม่ได้ เหมือนกับเราเดินไปที่สูง เราก็ว่าที่สูง เดินไปที่ต่ำเราก็ว่าที่ต่ำ เดินไปที่รกเราก็

ว่าที่รก เดินไปที่เตียนเราก็ว่าที่เตียน หากเดินไปที่รกเราไปว่าที่เตียน มันไม่ถูกนะ

๙๓. หากเราเข้าถึงสิ่งเราไม่เข้าใจ อันความตายเป็นอันวิ่งหนีไปแล้ว

๙๔. ที่ว่ารู้ ๆ กันนั้นจะรู้อะไร ๆ ก็ช่าง แท้จริงเป็นแต่ความหลงทั้งหมด สิ่งที่ว่ารู้นั้นก็เหมือนสิ่งที่ยืมเขามาพูด หากจะหาดูจริงก็ไม่รู้อีกว่าใครเป็นผู้ยืม ใครเป็นผู้พูด ก็แต่ที่พูดอยู่ทั้งหมดนี้ ก็เป็นแต่เพียงความบ้าอย่างเดียวตลอดถึงคำสุดท้าย

๙๕. เห็นอนิจจัง ได้โสดา เห็นทุกขังอ่อน ๆ ได้สกิทาคา เห็นทุกขังชัดได้อนาคา เห็นอนัตตาได้อรหันต์ คือหมดอนิจจัง ทุกขัง

๙๖. หากใครหาเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา บ้างเป็นส่วน ๆ ความมัวเมาในโลกนี้ จะจางไปมากทีเดียว

๙๗. การอยู่โดยสงบไม่มีทุกข์ใด ๆ คือการถึงแล้วแห่งที่สุดของการปฏิบัติ

๙๘. หากทำความเข้าใจในธรรมได้ถูกต้องแล้ว ก็เท่ากับว่าจบหลักสูตรแล้วของการเกิดขึ้นในโลก

๙๙. จิตรกรผู้ชำนาญย่อมเขียนภาพต่าง ๆ ได้อย่างวิจิตรพิสดารมากมาย จิตของสัตว์โลกทั้งปวง ก็เหมือนแก้วสารพัดนึกย่อมกำหนดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นเป็นสัญญาได้สารพัดสิ้น แล้วเข้าอาศัยเป็นไปกับสิ่งต่าง ๆ ที่ตนสร้างขึ้น

๑๐๐. หากใครรู้ว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีขึ้น อันอยู่ในจิตของเขานั้น เกิดขึ้นมีขึ้นได้ด้วยอย่างไร เขาจะรู้จักจิตที่ว่างเปล่าอัน

หมดจดที่ถูกต้องได้อย่างแน่นอน

๑๐๑. สมองบังคับกาย จิตบังคับสมอง **นิพพาน**บังคับจิต นิพพานคืออะไร คือการหมดไปของตัวมันเอง สิ่งใดที่อยู่เหนือกาย ทำกายให้เป็นไป สิ่งนั้นเรียกว่าสมอง สิ่งใดอยู่เหนือสมอง ทำสมองให้เป็นไป สิ่งนั้นเรียกว่าจิต การเป็นไปของจิต อันเข้าถึงความหมดหยุดแล้ว เพราะเหตุนั้น การขาดจากการเป็นตัวของมัน คือ จิต จึงได้มีขึ้น

๑๐๒. หากไม่มีต้นไม้ จะมีอะไรไหว ยามลมพัด

๑๐๓. หากสอนคนให้ไปสวรรค์ได้หมื่นคนแสนคน ก็สู้สอนคน ๆ เดียวให้รู้จักนิพพานไม่ได้

๑๐๔. สุขแท้จริงจะเกิดได้ หากเราทำความทุกข์ให้หมดไป

๑๐๕. คนเราในโลกนี้จะพูดแต่เรื่องตัวเองนั่นแหละมากที่สุด ผู้ที่พูดเรื่องผู้อื่นมีน้อย

๑๐๖. สุขทุกข์นั้นแหละเป็นพ่อแม่ เป็นที่เกิดของบาปบุญต่าง ๆ ทั้งหลาย

๑๐๗. เกิดมาแล้วควรทำความดีเอาไว้เป็นตัวอย่างในโลกนี้บ้าง แม้แต่ไส้เดือน ยังมีคนชมว่าเขาช่วยทำให้ดินดี

๑๐๘. ปลาหนองเดียวกันไม่ว่าปลาเล็กปลาใหญ่ ปลาอะไรก็ช่าง เมื่อน้ำแห้งย่อมตายหมดเสมอกัน เวลายังอยู่ด้วยกันอย่าขัดข้องกันนักเลย จงทำตัวให้พอเหมาะพอสม และอยู่ด้วยกันอย่างเป็นสุขสงบเถิด

๑๐๙. กลางวันย่อมทำตัวเองให้เป็นกลางวัน คือ มีความแจ้ง กลางคืนย่อมทำตัวเองให้เป็นกลางคืน คือ มีความมืด คนมีกิเลสอยู่ก็เหมือนกัน ย่อมทำตัวไปในสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมืดมัวตามฐานะของตนที่ตั้งอยู่

๑๑๐. ผู้ใดรู้ความไม่ใช่ตนยังไม่ชัดจริง ๆ จนหายสงสัยในสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ผู้นั้นจะรู้ความพ้นทุกข์อันแท้จริงไปได้อย่างแน่นอน

๑๑๑. คนฉลาดย่อมไม่ทำตนเองให้ตกไปอยู่ในทุกข์ทั้งปวง

๑๑๒. จงรู้จักความว่างเปล่าให้ชำนาญชัดเจนจนหายสงสัยในสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่

๑๑๓. อันโลกนี้มองให้มีมันก็มี มองให้ว่างมันก็ว่าง

๑๑๔. คำของผู้รู้ที่กล่าวไว้กับการเข้าใจของคนที่ศึกษาภายหลัง จะไปกันละทางเสียเป็นส่วนมาก ผู้ปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดเดียวกัน จึงเป็นไปหลายแบบ

๑๑๕. การยิ้มผู้เดียวที่ถูกต้อง ย่อมเป็นอาการของผู้รู้ที่หมดสิ่งปิดบังแล้ว

๑๑๖. ความมีไม่มีจะมาจากไหน เพราะไม่มีอะไรเลยที่รู้จักตัวเอง

๑๑๗. การงานในโลกนี้มีมาก แต่งานคือการหาความพ้นทุกข์เป็นงานที่ควรพิจารณาอย่างยิ่ง

๑๑๘. อันธาตุสี่นั้น หากจะดูกันอย่างธรรมดา ก็จะมีสี่อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ หากจะดูกันให้ชัดถูกต้องกันเข้าไปก็จะมีเพียงหนึ่ง

เดียวเท่านั้น

๑๑๙. ไข่ย่อมเกิดก่อนไก่ แต่ไม่ใช่ไข่ที่ออกมาจากไก่นะ ไก่ทำไข่มาได้อย่างไร ไข่ก็ทำตัวเองมาได้อย่างนั้นเหมือนกัน

๑๒๐. ธาตุเกิดย่อมมีอยู่เต็มไปหมดในโลก ทั้งบนบกในน้ำ ทั้งในที่มืดที่แจ้ง ทั้งที่หยาบละเอียด เหมือนกับผลไม้ที่ดกอยู่เต็มต้นนั่นแหละ

๑๒๑. สุข ทุกข์ บาป บุญ เป็นของปลอม สำหรับพระอริยเจ้า แต่เป็นของจริงแท้สำหรับปุถุชน คนธรรมดาทั้งหลาย เหมือนกับเพชร ทอง ของมีค่า ย่อมเป็นของปลอม สำหรับเป็ด ไก่ ช้าง ม้า วัว ควาย คือ เห็นแล้วก็ไม่สนใจเลย แต่เป็นของจริงสำหรับมนุษย์ทั้งหลาย

๑๒๒. เขาว่ากันว่าเกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง ส่วนคนเราทั้งหลายไม่ชอบเลยในขี้ แต่กลับไปชอบเอายอดขี้

๑๒๓. มีหนึ่งเหมือนไม่มี หากมีสองกลับเป็นสาม

๑๒๔. **อนิจจัง** คือ โลกแท้ **ทุกขัง** คือโลกปลอม ๆ **อนัตตา** ไม่มีใครรู้เลยว่าเป็นอะไร

๑๒๕. งูลอกคราบ ต้นไม้ผลัดใบ ไก่ถ่ายขน ก็คนควรนำความไม่ดีไม่ถูกต้องออกจากตนอย่างนั้นบ้างเหมือนกัน

๑๒๖. ในโลกในจักรวาล ในความเห็น ความเป็น ความมี ความเข้าใจในสิ่งไหน ๆ ใด ๆ ทั้งหมด ทุกสิ่งทุกอย่างที่ว่ากันว่ามีอยู่ในโลก หากจะว่ามีแล้ว ก็มีอยู่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น สิ่งเดียวที่ว่าคือ **ความมีอยู่**นั่นเอง สิ่งที่มีไปแปรไปเป็นไปต่าง ๆ ทั้งหลาย เป็นเพียง

แต่อาการของสิ่งที่มีอยู่ก่อนเท่านั้น เปรียบเหมือนกับหินหรือปูนที่เขาย่อยเขาทำให้ละเอียด แล้วเอามาทำเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น สร้างโบสถ์ก็เป็นโบสถ์ สร้างศาลาก็เป็นศาลา สร้างกุฏิวิหารบ้านเรือน ก็เป็นไปได้ทุกอย่างตามที่ทำนั้น

๑๒๗. กรรมย่อมเป็นใหญ่กว่าสิ่งทั้งปวง ในการควบคุมการเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ เหมือนกับคนที่มีความเป็นอยู่ด้วยลม ลักษณะของตัวกรรมที่คนเราเรียก ก็คือ การกระทำนั่นเอง แต่ตัวกรรมแท้ ๆ ที่มีอยู่ เป็นอยู่ของเขา คือการเป็นอย่างโน้นบ้าง อย่างนี้บ้าง ตามเหตุตามปัจจัย ที่พอจะเป็นอย่างไรได้ ก็เป็นอย่างนั้นทันที ควบคุมสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่อยู่คงที่เอาไว้ตลอดเวลา โลกนี้มีความไม่คงที่เป็นลักษณะ โลกนี้จึงพ้นจากกรรมไปไม่ได้เลย

๑๒๘. โลกมีความไม่อยู่คงที่เป็นลักษณะ ที่เห็นมีการเกิดการตายกันอยู่ตลอดมานั้น จะเรียกว่าเป็นของคงที่ไม่ได้ นั่นเป็นเพียงอาการอย่างหนึ่งที่จะให้เราหลงไปตามต่างหาก แท้จริงทุกสิ่งทุกอย่างมีเกิดขึ้นจุดใด ก็ผ่านจุดนั้นไปทันที หมดไป ดับไปจากลักษณะนั้นทันที เช่น เหมือนตอนคนเราแรกเกิดใหม่ตอนอยู่ในท้องเป็นของเล็กมาก เล็กจนหารูปร่างลักษณะไม่ได้ ไม่เห็น พออยู่นานเข้าก็มีลักษณะใหม่ คือ มีรูปร่างตัวตน แขน ขา ศีรษะ เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ย่อมทิ้งลักษณะเก่าที่เคยมีอยู่ไปเสีย และมีลักษณะใหม่มาแทน พร้อมกับสิ่งเก่าก็หมดไปด้วยเช่นกัน เหมือนกับเมื่อมีต้นไม้เกิดขึ้น ย่อมผ่านเมล็ดมาแล้ว เมื่อต้นไม้ใหญ่ขึ้น ย่อมผ่านต้นเล็กไปแล้ว เมื่อกิ่งไม้ใบไม้ดกหนาดี ย่อมผ่านความมีใบมีกิ่งอันน้อยไปแล้ว

๑๒๙. หากผู้ใดมีอารมณ์เพ่งอยู่ในธรรม สอดส่องดูความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่เห็นอยู่ในโลก เขาควรพิจารณาดูที่เมฆให้เห็นไปตามความเป็นจริง ตามเหตุตามปัจจัย หากเห็นในเมฆไปตามความจริงอย่างถูกต้องแล้ว อย่างที่ว่าจะรู้ได้เข้าใจได้ในความเป็นมาของโลก ของจักรวาล และทุกสิ่งทุกอย่างทั้งหมดที่มีขึ้นมาได้ อย่างไร แบบไหน เพราะเมฆนั้นเป็นจุดรวมเอาความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ไว้แล้วทั้งหมด

๑๓๐. มนุษย์ย่อมมองข้ามตนเองไปว่า ความจริงเราเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งเท่านั้น เรื่องต่าง ๆ ทั้งหลายจึงมีออกไปมากมาย

๑๓๑. ความมี ไม่มี เป็นเรื่องของโลกทั้งหมด ส่วนนิพพานท่านว่า จะไปว่ามีหรือไม่มีก็ไม่ถูก เป็นของที่ต้องรู้เองเห็นเอง และหมดเรื่องไปเอง

๑๓๒. หากไม่มีทิศตะวันตก ตะวันออก ทิศเหนือ ทิศใต้แล้ว ก็ไม่ต้องกำหนดกันว่า ยาวเท่านั้นสั้นเท่านี้ ไกลเท่าโน้นกว้างเท่านั้น หากไม่มีอย่างว่านี้ **ความว่างเปล่า**ก็ควรเกิดขึ้น หากไม่มีคำว่าอันนั้นหยาบ อันนั้นละเอียด เช่นเห็นโลกนี้ โลกอื่น ก็ว่าหยาบ เห็นอากาศเห็นลมก็ว่าละเอียด หากการกำหนดอย่างว่านี้ไม่มีเสีย **ความว่างเปล่า**ก็ควรเกิดขึ้น หากไม่มีคำว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือดิน น้ำ ลม ไฟเสียแล้ว **ความว่างเปล่า**อันเป็นธรรมดาย่อมเป็นไปเองของเขา

๑๓๓. คนตาบอดย่อมมองไม่เห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ฉันใด คนไม่มีปัญญาก็ย่อมมองไม่เห็นธรรมอันประเสริฐที่มีอยู่ฉันนั้น

๑๓๔. แต่งกายนอก กายในหลง แต่งกายใน กายนอกไม่พอใจ

๑๓๕. เพราะ**ความหลง**มีมาก่อน สิ่งเรียกว่า**ทุกข์**จึงเกิดมีขึ้น หากพ้นจากความหลงได้แล้วก็หมดเรื่องกันไป ไม่ต้องไปว่าจะมีอะไรหรือไม่มีอะไรที่ไหน ๆ อีก

๑๓๖. จิตไม่ใช่เรา วิญญาณไม่ใช่เรา สติ สมาธิ ปัญญา อวิชชา วิชชา ความหลง ความรู้อะไร ๆ ก็ไม่ใช่เราทั้งนั้น แต่การว่าอย่างนั้น ๆ มีขึ้น สิ่งนั้น ๆ ก็เกิดขึ้น

๑๓๗. อันมนุษย์นั้นหากยังไม่รู้ด้วยตนเองแล้ว ก็ไม่วายจะสงสัยผู้อื่นอยู่เรื่อยไป

๑๓๘. ผู้ใดรู้จักความหมดไปของสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องแล้ว ผู้นั้นจะไม่สงสัย**พระนิพพาน**เลยว่าเป็นอย่างไร

๑๓๙. สิ่งใดแม้รู้ได้ว่ามีอยู่ แต่หากรู้ความไม่ใช่ตนแล้ว จะไปว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้มีได้อย่างไร

๑๔๐. ความเป็นไปต่าง ๆ ของมนุษย์ และสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งหมดในโลก ในจักรวาลนี้ เป็นแต่เพียงธรรมชาติเขาแปรสภาพตัวเขาเองไปเท่านั้น

๑๔๑. **พุทธัง** คือ ตัวเองรู้ตัวเอง **ธัมมัง** คือ ตัวเองปรากฏชัด **สังฆัง** คือ ตัวเองย่อมเป็นไป

๑๔๒. หากเรารู้จักความทุกข์ว่าทุกข์อยู่ แต่ก็ยังปล่อยตัวเองให้เป็นไปอยู่อย่างนั้น ไม่ทำความจบให้เกิดขึ้นเสีย นั่นเป็นการต่ออายุทุกข์ให้ยาวออกไปอีก

๑๔๓. การที่จะเข้าถึงความว่าง โดยการเอาอัตตาตัวตน หรือการกำหนดแม้อย่างใดก็ตามทุกประการ นั่นเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เลย และการที่จะเอาความว่างให้เข้าถึงความว่างนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และก็เป็นไปไม่ได้เช่นกัน

๑๔๔. ไม่มีสิ่งใดเลยทั้งหมดที่บางกว่า**อวิชชา** ไม่มีสิ่งใดเลยอีกเช่นกันทั้งหมดที่หนาไปกว่า**อวิชชา** เหมือนกับโลกที่ตั้งอยู่ในความว่าง

๑๔๕. ถ้ามีเหตุ ก็มีผล เพราะมีเหตุจึงมีตน หากไม่มีเหตุก็ไม่มีอะไร

๑๔๖. การเอาไม่เอาหรือว่ามีไม่มี ก็ไม่ดีทั้งนั้น ผู้ปฏิบัติควรรู้จัก**สายกลาง**อย่างแท้จริงเสีย

๑๔๗. ใช่ ถ้าภาวะสิ้นไปของกิเลสปรากฏขึ้น ภาวะนั้นย่อมผ่องใส แต่ก็มิใช่ของใครผู้ใด

๑๔๘. ธรรมอันเป็นที่สุดทุกข์ของสัตว์ทั้งหลายนั้น มันไม่อยู่ในที่ใด ๆ ทั้งหมด เมื่อยังหากันอยู่ในสิ่งนั้น นั่นมันเป็นสิ่งตรงข้ามไปแล้ว

๑๔๙. เมื่อมีการดำเนินไปกับสิ่งต่าง ๆ อยู่ และทุกข์เกิดขึ้นเรียกได้ว่ามีกิเลส มีจิต เมื่อเป็นไปกับสิ่งต่าง ๆ แล้ว ทุกข์ไม่เกิดขึ้นเอง นั้นไม่มีกิเลส ไม่มีจิต

๑๕๐. รูปขันธ์ทั้งปวง มีการรวมกันเข้าของธาตุเป็นที่ตั้ง การตั้งอยู่ของสัตว์ทั้งปวง มีอุปาทานเป็นที่ตั้ง

๑๕๑. ไม่มีสิ่งใดเลยทั้งหมดที่มีเจ้าของ แต่เมื่อมีผู้ถือเอาก็มีเจ้าของ

๑๕๒. **ธรรม** คือ ความรู้ หากรู้แล้วละก็เป็นธรรม อันเป็นที่สุด หากรู้แล้วไม่ละก็เป็นธรรมที่ไปเรื่อย ๆ

๑๕๓. หากสัตว์ทั้งหลายมีศีลจริง ๆ เขาก็ไม่ตั้งอยู่ในโลกแล้วทุกขณะ เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่มีศีลจริง ๆ เขาจึงตั้งอยู่ในโลกแล้วทุกขณะ

๑๕๔. เมื่อมีสิ่งหนึ่งตั้งขึ้น สิ่งต่าง ๆ ก็มีออกไปอีก หากเรารู้จักการหมดไปของสิ่งหนึ่งนั้นอย่างถูกต้องแล้ว การปรากฏหรือกำหนดใด ๆ ก็ไม่มีได้โดยทุกประการ

๑๕๕. สิ่งใดเอาไม่ได้ไม่ควรเอา หากเราเอาในสิ่งที่เอาไม่ได้เป็นการมีความเห็นผิด เมื่อมีความเห็นผิด ก็เข้าถึงความจริงไม่ได้

๑๕๖. ไม่อยากแข็ง อย่าเป็นของหยาบ ไม่อยากอ่อนอย่าเป็นของละเอียด ไม่อยากทุกข์อย่ามี

๑๕๗. จงทิ้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ลืม รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสถูกต้อง และความรู้ ความเข้าใจอะไร ๆ ทั้งหมด

๑๕๘. คาถาล้างโลก สนใจ ตื่นตัวกลัวทุกข์ ทำความเข้าใจโลกนี้เสียให้ถูกต้อง ว่าเป็นอย่างไรกันแน่

๑๕๙. การบวชเป็นที่ร้อนรุ่มสำหรับผู้วุ่นวาย แต่เป็นที่สบายสำหรับผู้สงบ

๑๖๐. อันพันธุ์ไม้นานาย่อมมีดอกมีลูกเป็นผล ส่วนพระสัทธรรมอันที่บริสุทธิ์ ก็มีผลเช่นกัน คือความสุขสงบและอมตะ

๑๖๑. สัตว์ทั้งหลายทุกตัวตน มีทุกข์อันเป็นสมบัติตายตัวอยู่แล้วด้วยกันทุกตน คือ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะอย่างนั้นไม่ควรทำความทุกข์ในกันและกันอีก

๑๖๒. ผู้ใดเห็นสิ่งต่าง ๆ และมีการกำหนดขึ้นว่า ทำไมเป็นอย่างนั้น ทำไมเป็นอย่างนี้ เพราะอะไรเป็นไปได้อย่างไร หากมีความเห็นไปอย่างนั้น เขาเหล่านั้นจัดได้ว่าเป็นคนปัญญาอ่อน หรือจะว่าไปอีก มันไม่ควรเลยที่เขาจะมีความคิดไปอย่างนั้น

๑๖๓. สมองเป็นกายละเอียดของกายหยาบ สมองเป็นกายหยาบของจิต

๑๖๔. หากรู้จักสมาธิอันเป็นที่สุด ก็เท่ากับว่ารู้จักจิต รู้จักโลก รู้จักธรรมทั้งปวง

๑๖๕. ผู้เข้าใจธรรมถึงที่สุดแล้ว การเป็นอยู่ของท่าน ถ้าจะว่าอยู่ดูโลก ก็อยู่ดูโลก ถ้าจะว่าไม่อยู่ดูอะไรเลย ก็ไม่อยู่ดูอะไรเลย

๑๖๖. บาปบุญ คือ อนิจจัง สัตว์โลกทั้งหลายเมื่ออุบัติขึ้นมาแล้วก็ถือเอาอนิจจัง ก็มีบาป มีบุญ ตลอดกาล

๑๖๗. หากจะเดินทาง โดยมากก็ชอบเดินทางเตียน แต่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในโลก จะเป็นไปแต่ทางรกเสียเป็นส่วนมาก ทั้ง ๆ ที่ทางดีก็มีอยู่

๑๖๘. เมื่อใดบุคคลทำจิตให้ไม่มีกังวลได้ เมื่อนั้นย่อมเกิดสมาธิ แล้วย่อมเกิดปัญญา แล้วย่อมเกิดความรู้เห็นตามความเป็นจริง ย่อมหลุดพ้นจากสิ่งทั้งปวงด้วยความรู้นั้น

๑๖๙. อะไรเป็นกิ่ง อะไรเป็นใบ อะไรเป็นดอก อะไรเป็นผล อะไรเป็นต้น อะไรเล่าเป็นอะไรทั้งหมด

๑๗๐. การพูด ทำ คิด สิ่งใด ๆ ลงไป ความโง่ย่อมวิ่งออกไปก่อนแล้วเสมอ

๑๗๑. ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่แล้วตลอดเวลา แล้วแต่ใครจะรู้จักเอาไม่รู้จักเอาเท่านั้น

๑๗๒. เวลาโง่อยู่ไม่อยากโลภ ก็โลภ ไม่อยากหลงก็หลง ไม่อยากโกรธก็โกรธ ไม่อยากทุกข์ก็ทุกข์ เมื่อรู้แล้วอยากโลภก็ไม่โลภ อยากโกรธก็ไม่โกรธ อยากหลงก็ไม่หลง อยากทุกข์ก็ไม่ทุกข์ เหมือนอยากให้หน้าหนาวเป็นร้อน ก็ไม่เป็นนะ

๑๗๓. ความทุกข์ คือ ความโง่ ความฉลาดหากฉลาดไม่จริงก็ทุกข์อีก ต้องฉลาดให้เลยทุกข์ จึงพ้นทุกข์

๑๗๔. โลกนี้ไม่ดีเลย มีแต่ความแก่ ชรา ทรุดโทรม พลัดพรากแตกดับ สารพัดไปด้วยทุกข์ทั้งปวง เมื่อยึดถือการเดินทางไกลนำของหนักไป ยิ่งเป็นไปเพื่อลำบาก หากนำไปด้วยตลอดก็เป็นเพื่อทุกข์ส่วนเดียว ทิ้งเสียได้เมื่อไหร่จึงหมดความขัดข้องทั้งปวง

๑๗๕. ผู้รู้อยู่ก็เหมือนไม่อยู่ ไม่อยู่ก็เหมือนอยู่ มีก็เหมือนไม่มี ไม่มีก็เหมือนมี ทั้งจะว่ามีหรือไม่มีก็ไม่ใช่ อย่างนี้แหละจึงเป็นความอัศจรรย์ยิ่งนักในความเป็นอยู่ของท่าน

๑๗๖. ศีลมีทุกเวลาที่ไม่ทำผิด สมาธิมีทุกเวลาที่ไม่วุ่นวาย ปัญญามีทุกเวลาที่เข้าใจถูกต้อง วิมุตติมีทุกเวลาที่ไม่พัวพันในสิ่งใด ๆ ทั้งหมด

๑๗๗. เราต้องพิจารณาในทุกสิ่งที่เราเกี่ยวข้อง เพราะหาก เรายังไม่รู้จริงทุกสิ่งจะชวนให้เราติด หากเรารู้เท่าทันตามความจริง แล้วก็ไม่มีอะไรติดอะไร ไปเองเพราะไม่มีของติด ไม่ใช่ของมี ไม่ใช่อย่างนั้น

๑๗๘. **บุญ**ทำให้ความเป็นอยู่ของโลกเหมาะสมปลอดโปร่ง บาปทำให้การเป็นอยู่ของโลกขัดข้องเกะกะ **บาป**และบุญเป็นเรื่องของการน้อมใจไปยึดถือด้วยความหลง จึงมีขึ้นมาและมีอยู่จริง ๆ ตามสภาพที่หลงนั้น ๆ ตามความสมมติ

๑๗๙. การกำหนดว่ามีนั้น มีนี้ ไม่น่าจะมีได้ เช่นว่า โกรธกัน รักกัน ดีกว่ากัน ไม่ดีกว่ากัน อันนั้นตาย อันนั้นเกิด สุขทุกข์และอะไร ๆ อีก ก็ไม่ควรมีได้ ถ้าจะว่าไปแล้วสิ่งต่าง ๆ มีหลายอย่างในโลกนี้ แต่ก็เหมือนไม่มี เพราะเขาไม่รู้จักกันและกัน เลยมีแต่สิ่งนี้แหละว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ได้อย่างไร คือที่กำหนดว่าเป็นตนเป็นตัวกัน แต่ที่จริงไม่ควรเป็นได้ คือไม่ควรเป็นตน มีตน ได้ เพราะว่าที่เป็นตน เป็นมี ที่ว่านี้ อันที่จริงแล้วก็คือส่วนหนึ่งอันมีอยู่ในโลก เหมือนอย่างอื่นที่ว่าไว้ก่อนนั้น เมื่อเป็นส่วนเดียวกัน ส่วนก่อนนั้นไม่ปรุงแต่งสิ่งใด หรือรู้จักใครอะไรที่ไหน ส่วนที่ว่าเป็นนั่นเป็นนี่ ๆ จะเป็นได้อย่างไร เอาอะไรมาเป็น ที่ว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้มีอยู่มากมายด้วยกัน แต่ไม่มีอะไรรู้จักกันเข้าใจกันเลย และว่าตน ๆ นี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งอย่างเดียวกันนั้น จึงแท้จริงแล้วไม่ควรผิดหรือต่างกันออกไปเป็นอะไร ๆ ได้ ถ้าจะดูกันให้สุดเกลี้ยงจริง ๆ แล้ว ความจริงทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ไม่มีอะไรเลยที่รู้จักตัวเอง

๑๘๐. โลกนี้ไม่ใช่เรานะ ไม่ใช่เราแน่ ๆ ใช่ไหม คราวนี้โลกนั้นพร่องอยู่เพราะยังไม่เต็ม ที่ไม่เต็มเพราะเราไปแยกเอาโลกมาเป็นของเรา ๆ ต้องเอาโลกที่ถือว่าเป็นเรานี้ อันเป็นส่วนของเขาเอาไปคืนของเขาตามเดิมให้เต็มของเขาเสีย คราวนี้ก็เข้าใจเองว่าอะไรเป็นอะไร

๑๘๑. หากจนอยู่ต้องทำงาน เมื่อมีขึ้นมาบ้างจะไปว่ารวยแล้วก็ไม่ได้ หากยังมียังเอาอยู่ เป็นแต่ความจนทั้งหมด

๑๘๒. การปฏิบัติที่ถูกต้องตรงต่อความพ้นทุกข์เพียงอย่างเดียว คือ ทำตัวให้เหมาะสมในทุกสิ่ง ไม่ให้ความขัดข้องเกิดขึ้นได้โดยประการทั้งปวง

๑๘๓. การที่คนยึดถือตัวตน ก็เพราะไม่รู้จะไปยึดถืออะไร ความคิดอย่างนั้นมีอยู่ การที่เขาจะไม่ยึดถืออะไรเลยก็ไม่ใช่เรื่องจะเป็นไปไม่ได้

๑๘๔. หากไม่เอาสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ทั้งหมดแล้ว สิ่งดีก็จะได้ขึ้นมาเอง เหมือนไม่เอาการเดินไปเดินมา อันเป็นความเหนื่อย ความสบาย คือการนั่งอยู่ก็มีขึ้นแน่นอน นี่เป็นหลักธรรมดา

๑๘๕. ความรู้เห็นของคนนั้นต่างกัน คำพูดจึงต่างกัน ความเข้าใจจึงต่างกัน เพราะอะไร ก็เพราะความต่างกันนั่นเอง

๑๘๖. ท่านอย่าสนใจเรื่องมีไม่มีเลย หากความทุกข์ในใจของท่านมีอยู่จริง ๆ แล้ว ควรสนใจ**นิพพาน**เถิดว่าเป็นอย่างไรกันแน่

๑๘๗. ธรรมที่ว่าเป็นสัตว์บ้างเป็นคนบ้าง เป็นเทวดาอินทร์พรหม และที่เรียกจิตวิญญาณ สติ สมาธิ ปัญญา วิชชา อวิชชา หรือ

อะไร ๆ ทั้งหมด ที่เขาว่ากันอย่างนั้น ตั้งชื่อกันอย่างนั้น หากว่าเราจะว่า จะเรียก เราจะว่าเพียงว่า คือความมีอยู่ที่เป็นไป เปรียบเหมือนกายมีอยู่ อาการของกายที่เป็นไปนั่นคือการเป็นไป จิตวิญญาณจะว่าคือของมีอยู่ก็ได้ สติ สมาธิ ปัญญา หรืออะไรอื่น ก็คืออาการของจิตที่เป็นไป ก็จิตนั้นมีขึ้นได้เพราะสมมุติเกิดขึ้นก่อนเท่านั้น หากไม่เข้าไปตั้งในสมมุติ เป็นสมมุติรู้พ้นไปจากสมมุติแล้ว จิตจะมีอยู่ที่ไหน อะไร ๆ จะมีอยู่ที่ไหน จึงไม่มีอะไรที่ไหน ๆ เลย จึงไม่ตายไม่เกิด และไม่มีอะไร ๆ เป็นอะไรทั้งหมด ไม่ขาด ไม่สูญ ไม่มี

๑๘๘. โลกนี้ย่อมเกะกะไปด้วยกิเลส ความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตน เปรียบเหมือนฟ้าที่เต็มไปด้วยเมฆหมอกและหมู่ดาวเดือนอันทำให้ไม่ปลอดโปร่ง หากสัตว์โลกทั้งหลายมากมายเท่าใดก็ตามได้รู้จักนิพพานแล้ว โลกนี้ก็ว่างเปล่าสิ้น เหมือนฟ้าไม่มีเมฆหมอกดาวเดือน พระอาทิตย์ พระจันทร์ ตั้งอยู่นั้น แม้แต่ฟ้านั้นก็ไม่มีอยู่เลยอีกด้วย

๑๘๙. หากท่านจะเป็นเจ้าของชีวิต ท่านก็โง่นักแล้วที่ปล่อยให้ตัวเองต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องป่วย แตกดับตายไป เมื่อไม่คิดว่าตนเองมีอย่างนั้นในนั้น แล้วท่านจะเข้าใจอย่างไรอีก

๑๙๐. เราก็เป็นสัตว์โลกผู้หนึ่ง หรือว่าเราเป็นธรรมชาติจุดหนึ่งก็ได้ เมื่อมีอะไรต่ออะไรอยู่นั้นก็เป็นอย่างนั้น ๆ เราก็หลงว่าดีมีความชอบไปในสิ่งนั้น ๆ ก็เพราะความอย่างนั้น ที่จะรู้ความวิเศษอันยิ่งกว่านั้นให้เกิดขึ้นแก่ตนก็มีขึ้นไม่ได้เลยหากเรายังอยู่ในภาวะเก่า เมื่อธรรมชาติขุ่น เริ่มสงบหยุดนิ่ง มีความใสขึ้น ความต่าง

จึงมีออกไปอีก และจะเปรียบเทียบกันไม่ได้เลยในของสองสิ่ง คือเก่ากับใหม่ อันมีความเป็นมาจากสิ่งเดียวกัน

๑๙๑. เรื่องสังขารนั้น ดูให้ดีว่าอะไร มันมีเรามีเขาได้อย่างไร มันใช่อย่างนั้นจริง ๆ ไหม ที่ถูกต้องแล้วมันควรจะเป็นอย่างไร

๑๙๒. ปัญหาต่าง ๆ จะหมดไปสิ้น เมื่อมีความเข้าใจอย่างถูกต้องในความไม่ใช่ตน

๑๙๓. อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กิเลส และอื่น ๆ อีกมากมายอันเป็นของไม่ดี มีขึ้นได้เพราะการยึดถือตัวตนเพียงอย่างเดียว

๑๙๔. ทุกอย่างเป็นแต่ผู้อื่นทั้งหมด เขาเป็นอย่างนั้น ๆ เขานั้นไม่ใช่เราด้วย เราจะมีอยู่ที่ไหน เมื่อไม่มีเรา (เรา) จะทุกข์ได้อย่างไร ด้วยอย่างนี้ จึงหมดสภาพเก่า แล้วเข้าถึงอสังขตธรรม อันไม่ปรุงแต่งใด ๆ ทั้งหมด จึงเป็นอมตะด้วยอย่างนี้

๑๙๕. วัวฝูงหนึ่งเลี้ยงอยู่ในทุ่งกว้าง หากไม่มีกำแพงใหญ่ล้อมรอบ วัวนั้นอาจสูญหายได้ วัวฝูงนั้นเลี้ยงในที่เช่นนั้น หากมีกำแพงล้อมรอบ ความสูญหายจะไม่มีเลย

๑๙๖. เพราะน้ำไหลตามคลองจึงทำสองฝั่งให้ทลาย เพราะปล่อยอารมณ์ออกไป ความสุขความทุกข์จึงเกิดขึ้น

๑๙๗. การทำความเป็นอันเดียวกับสังขารให้ขาดลงนั้นแหละ คือความรู้อันถูกต้องหมดจด เป็นภาวะของความไม่ตายอันยอดเยี่ยม

๑๙๘. ทุกข์เพราะความปรุง ปรุงเพราะความหลง หลงเพราะไม่รู้ความต้องออกไปจากนั้น

๑๙๙. พระพุทธเจ้าสอนให้เราไม่เป็นอันเดียวกับสิ่งที่มีอยู่ก่อนทั้งหมด ทุกสิ่งทุกอย่างที่เห็นได้ รู้เข้าใจได้ คือ สิ่งที่มีอยู่ก่อนทั้งหมด สิ่งนั้น ๆ ย่อมเป็นสิ่งนั้น ๆ เอง ไม่มีอะไรเป็นอะไร เพราะไม่เข้าใจความเป็นไปอย่างนั้น ๆ จึงว่าตน ๆ ขึ้นมา ที่ว่าอย่างนั้นอย่างนี้ รู้นั้นรู้นี้นั้น ก็เพราะความหลงนั่นเอง หากเห็นไปตามสภาพความเป็นจริงได้แล้ว การจะไปว่าตัวตนก็ไม่มี และสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายที่ว่ามีอยู่อย่างนั้น เมื่อรู้จักความไม่มีตัวตนแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็ไม่มีไปด้วยจึงถูก สุดทั้งสองส่วนไม่มีเราและไม่มีอย่างอื่น

๒๐๐. คนเขาจะฆ่าหมู เขาก็เลี้ยงหมูนั้นให้อ้วนสมบูรณ์ดีเสียก่อน ฉันใด กิเลสตัณหา อันจะทำให้เราหลงติดอยู่ เขาก็มีมารยาสารพัด ทำให้เราหลงนั่นชอบนี่ติดโน่น และเมื่อหลงเขาแล้วก็ไม่มีทางพ้นทุกข์ไปได้

๒๐๑. ความทุกข์ของสัตว์โลกทั้งหลาย มีเพราะทรัพย์สมบัติบ้านเรือน อาหาร บุตรหลาน ญาติมิตร และตัวเอง เพราะมีเพราะเอาสิ่งนั้น ๆ จึงทุกข์ ต้องทิ้งไปเสียทั้งหมด

๒๐๒. อันกายนี้ เขามีมาอย่างใดก็ไม่รู้ไม่เข้าใจ ยังไปว่าตัวเราของเราอีก หากเป็นเราก็ต้องรู้ว่ามีมาแต่ไหน อย่างไร นี่ก็ไม่รู้จักกันเลยจริง ๆ แล้วไปเอาอะไรมาว่าเป็นนั่นเป็นนี่

๒๐๓. ถ้าท่านรู้จักความไม่มีตัวตนท่านก็ไม่ตายแล้ว เพราะความไม่มีตัวตนจะตายได้อย่างไร เอาอะไรที่ไหนตาย การที่จะไม่มีตัวตน ก็ต้องไม่ยึดถือในสิ่งใด ๆ ทั้งหมด การไม่ยึดถือในสิ่งใด ๆ ทั้งหมดก็ต้องเห็นไปตามความจริงว่า ไม่มีตัวตนของเราในที่ไหน ๆ ใด ๆ เลย

๒๐๔. อิสระเสรีนั่นแหละ คือความร่ำรวยพอเพียงพร้อมพรั่งไม่อับจนเลยโดยประการทั้งปวง อย่างนั้น บุคคลควรเข้าถึงอิสระเสรีอย่างถูกต้องกันเสียโดยอย่างเดียว

๒๐๕. ความยุ่งยาก เราเป็นผู้ทำขึ้นเองนะ ทางไม่อยากเป็นเศรษฐีแต่งความทุกข์ ก็ต้องหยุดมี หยุดเอาเสียทั้งหมด

๒๐๖. เห็นเศรษฐีทำงาน อย่าไปว่าเศรษฐีจน คนจนไม่ทำงานนั่นแหละจะอดตาย

๒๐๗. ของละเอียดรวมกันเข้าก็เป็นของหยาบ เมื่อของหยาบกระจายออกไปก็เป็นของละเอียดอีก ถ้าจะว่าทุกสิ่งทุกอย่างก็มีแค่นี้ไม่เห็นต้องพูดหรือกำหนดอะไร ๆ กันมากมาย และของละเอียดหรือของหยาบนั้น ก็เพราะมีการเข้าไปตั้งไปว่า ไปกำหนด จึงมีขึ้น เป็นไป

๒๐๘. น้ำขุ่นย่อมทำลายความใสของตนเสีย น้ำใสก็ทำลายความขุ่นของตนเช่นกัน ผู้วุ่นวายขัดข้องไปในสิ่งต่าง ๆ เขาก็ทำลายสิ่งควรได้ควรถึง คือความสุขสงบอันแสนวิเศษเสีย แล้วก็ผู้ใดหาความขัดข้องไม่มีเลยในทุกสิ่ง ผู้นั้นถึงแล้วในความได้ที่ถูกต้องอันสมบูรณ์

๒๐๙. ถ้าจะเปรียบโลกียะโลกุตระ เหมือนกับการนับหนึ่งถึงร้อย ก็ต้องเปรียบว่าโลกียะเหมือนกับการนับหนึ่งไปถึงไหนก็ช่างหากยังไม่ถึงร้อยก็ยังเป็นโลกียะทั้งหมด การนับหนึ่งถึงร้อยแล้วเรียกว่าโลกุตระ ไม่ถึงร้อยก็ไม่ใช่ร้อยนั้นก็ไม่ใช่ไม่ถึงร้อย เรียกว่ายังปรุงอยู่ร้อยนั้นคือ การเฉยอยู่ เป็นการลวงอย่างลึกลับที่พูดไม่ได้

๒๑๐. มดหามช้างไม่ไหว คนโง่เป็นอันมากจะรู้ธรรมได้อย่างไร

๒๑๑. เราจงช่วยกันทุกวิถีทาง จะได้เกิดความสุขรวมกัน

๒๑๒. ความดีนี้เกี่ยงกัน ความชั่วนั้นแย่งกันเอา

๒๑๓. ทำทุกสิ่งด้วยจริงใจคงได้ผล จะไม่จนหากขยันหมั่นทำการ

๒๑๔. จงดำรงชีวิตอยู่โดยความบริสุทธิ์ เหมือนปุยเมฆยามขาวฟ่องอยู่เต็มฟ้า

๒๑๕. ไม่มีสิ่งใดเลยทั้งหมดที่รู้จักตัวเอง เพราะอย่างนั้นไม่มีอะไรเป็นเอกลักษณ์ เป็นส่วนเป็นใหญ่อยู่โดยเฉพาะโดยลำพังอันเป็นตัวเองไม่มีเลย อย่างนี้แหละพระพุทธองค์จึงเห็น**สุญญตา** คือ ที่จริงนั้นเป็นความว่างเปล่าอยู่แท้ ๆ ความรู้จัก**นิพพาน**จึงเกิดขึ้น และพ้นจากทุกสิ่งทุกอย่างได้โดยแท้จริง ตามความรู้เห็นนั้น

๒๑๖. เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องตายแน่ ๆ ชีวิตไม่ใช่ของคงที่เป็นของน่ากลัวมาก เป็นเรื่องใหญ่ที่ควรทำความเข้าใจอย่างเร่งรีบ

๒๑๗. หากความรู้เห็นตามความเป็นจริงยังไม่เกิดขึ้น ความโง่ความหลง ความทุกข์ ก็มีอยู่ด้วยตลอดกาล เหมือนกับผ้าเปียกน้ำอยู่หากยังไม่แห้งจริงก็ยังเปียกอยู่นั่นเอง

๒๑๘. โลกนี้ก็มีแต่โลกนี้ จะมีสิ่งอื่นก็หามิได้ สิ่งอื่นก็สิ่งอื่นจะมีโลกนี้ด้วยก็หามิได้ ผู้รู้สิ่งอื่นจึงไม่มีโลกเกี่ยวข้องเลย แต่การจะรู้สิ่งอื่น ก็ต้องรู้โลกนี้ให้หมดเสียก่อน หากรู้โลกนี้ยังไม่ตลอดก็ยังเกี่ยวข้องกับโลก เป็นอันเดียวกับโลกอยู่อีก เหมือนคนอยู่ในบ้านอยู่จึงจะอยู่ตอนไหนที่ใด ก็เป็นอันยังอยู่ในบ้านนั่นเอง

๒๑๙. ความสุขสงบมีอยู่ตลอดเวลาในผู้เพ่งธรรมอันวิเวก เงียบสงบไม่วุ่นวายใด ๆ อยู่

๒๒๐. **สังขตธรรม** คือ ทุกสิ่งทุกอย่างในโลก คำว่า**โลก**นั้น ย่อมหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มี ที่เห็น ที่รู้ ๆ ได้ เข้าใจได้ทั้งหมด ส่วน **อสังขตธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ปรุงแต่งนั้น ตรงกันข้ามกับโลกทั้งหมด ผู้เข้าถึงจึงหมดสภาพเดิม เพราะไม่ใช่สิ่งเดียวกัน หากเรารู้จักโลก คือ ส่วนสังขตธรรมที่ปรุงแต่งอย่างถูกต้องเต็มส่วนแล้ว เราจะรู้จักธรรมชาติอันไม่ปรุงแต่งอันเป็นสังขตธรรมนั้นขึ้นมาทันที

๒๒๑. อยู่ที่ไหนให้มีใจหนักแน่นเหมือนแผ่นดินเป็นที่ตั้ง จะทำประโยชน์อันจะเกิดความผาสุกต่อกันให้เกิดขึ้นจงได้ จะไม่มีการขัดข้องต่อสิ่งใด ๆ โดยประการทั้งปวง

๒๒๒. สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง หาที่ตั้งตัวตนไม่ได้ ธรรมะเป็นของอัศจรรย์มากตามที่ผู้รู้กล่าวกันมาก และเป็นของที่จะรู้เข้าใจได้ด้วยตนเอง มิใช่สิ่งปิดบังซ่อนเร้นใด ๆ ทุกคนที่เกิดมาแล้วเมื่อจะถึงซึ่งความตายด้วยกันทั้งหมด เวลายังอยู่น้อย มาก ก็ตาม ควรทำความเข้าใจในธรรมให้มากที่สุด หรือรู้เห็นเข้าใจหมดสิ้น

๒๒๓. การว่าอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นที่เกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ ทั้งปวง การไม่ว่าอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นที่หมดไปของสิ่งของต่าง ๆ ทั้งปวง

๒๒๔. น่าสงสารผู้ศึกษาจิตมาก ๆ แต่ปัญญาเขาไม่รู้จริง เขาย่อมได้ความทุกข์ เพราะจิตของเขานั้น เหมือนคนแบกของหลายอย่าง เขาก็หนักในของ ๆ เขาที่มีอยู่นั่นเอง

๒๒๕. ชีวิตเป็นของน่าศึกษาแท้ ทั้งเวลาเป็นอยู่ และเวลาตายไปแล้ว การศึกษาชีวิตก็เหมือนกับห้วงน้ำวน หรือต้นไม้ ที่มีความเป็นไปหลายอย่าง เช่น มีเมล็ด มีต้น มีดอก มีผล มีอะไร ๆ อีกหลายอย่าง แล้วก็เป็นอย่างนั้นอย่างนั้น

๒๒๖. อนิจจังเหมือนเมฆ ที่หนาบ้างบางบ้าง ทุกขังคือการเป็นอย่างนั้น ๆ ของอนิจจัง อนัตตาคือความไม่มีจุดที่จะเป็นอะไรแน่ลงไป

๒๒๗. ความทุกข์ย่อมแฝงอยู่ในความสุข เหมือนความหนักที่มีอยู่ในเหล็กในหิน หากผู้ใดไม่ติดในสุข ถือเอาในสุข ความทุกข์ก็จะมีกับเขาไม่ได้เลยเช่นกัน

๒๒๘. ในโลกนี้มีคนอยู่สองพวก คือโง่และฉลาด แต่จะฉลาดหรือโง่ก็ตาม หากยังมีทุกข์อยู่เพียงใด ก็เป็นพวกเดียวกันทั้งหมด

๒๒๙. การเอาของอร่อยออกจากปากคนตะกละ ย่อมไม่ถูกใจเขาเลย ฉันใด การบอกคนชอบทำชั่ว บาปกรรมให้หยุดเสียเด็ดขาด จะถูกใจเขาที่ไหนเล่า

๒๓๐. สัญชาติแมลงวันจะไปรู้ไปสนใจอะไรกับกลิ่นดอกไม้ คนโง่หมกมุ่นอยู่แต่ในบาปกรรม จะรู้จักความถูกต้องดีงามได้อย่างไร

๒๓๑. **พระนิพพาน**เป็นอมตะ เป็นเครื่องอยู่ที่รู้แล้วไม่แปรผัน มิใช่สัญญา เป็นธรรมชาติที่กล่าวให้รู้ไม่ได้โดยสมมุติ

๒๓๒. **นิพพาน**ที่มีการปลงสังขาร หรือมีการกำหนดสถานที่นิพพานหรืออะไร ๆ อีก เป็นนิพพานที่น่าสงสัย เหมือนกับคนที่พูดเรื่องมนุษย์ต่างดาว โดยที่เขายังไม่เคยรู้จัก

๒๓๓. **จิต** คือ สมมุตินั่นเอง เมื่อรู้พ้นสมมุติแล้วก็หมดจิต เหมือนว่ามีสิ่งหนึ่งเพราะเหตุนั้นจึงมีสิ่งหนึ่ง หากว่าหมดสิ่งหนึ่งเสียก็ไม่มีสิ่งใดอีก

๒๓๔. **จิต** คือ การเริ่มต้น **จิต**เป็นต้นแห่งพลังงาน

๒๓๕. เร็วที่สุดก็จิต ช้าที่สุดก็จิต หยุดอยู่เฉย ๆ ก็จิต เหมือนรถวิ่งเร็วที่สุดก็เรียกว่ารถ วิ่งช้าที่สุดก็เรียกว่ารถ หยุดอยู่เฉยก็เรียกว่ารถ

๒๓๖. เรื่อง**เข้านิโรธ**นั้นจะว่าเข้าก็ว่าได้ แต่ว่าไม่มีผู้เข้าหรือว่าสิ่งใดอยู่ในนั้น

๒๓๗. สังขารุเปกขาญาณนิโรธที่สุดโลก อัพยากฤตเป็นสิ่งเดียวกัน สังขารุเปกขาญาณเป็นนิโรธ อ่อน ๆ ที่เริ่มเข้าสู่ภาวะของนิโรธใหม่ ๆ คือเริ่มรู้อารมณ์ของนิโรธใหม่ ๆ แล้วก็แวบไปเข้าถึงการหมดของตัวมันเองทันที

๒๓๘. ความจริงเรื่องทุกข์นั้นมีบ้างไม่มีบ้าง เหมือนคนร้อยคนพันคน ก็คนเหมือนกัน แต่หน้าตาไม่เหมือนกัน เรื่องนี้แหละเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจให้ดี

๒๓๙. ความโง่ทำให้คนหลงบุญ หลงบาป เลี้ยงตัวเองไว้ให้ทุกข์นาน ๆ ด้วยการเวียนว่ายตายเกิด เปรียบเหมือนฟืนที่เลี้ยงไฟไว้เผาตัวมันเอง

๒๔๐. **สติ**ทำให้ญาณก้าวหน้า ทำให้ปัญญาเจริญ

๒๔๑. ของอร่อยเป็นพิษ ทำจิตและอารมณ์ให้เน่า

๒๔๒. ความมีอยู่ นิ่งอยู่ เฉยอยู่ เป็น**อัพยากตาธรรม**

๒๔๓. ความขยับเขยื้อนเคลื่อนออกไปมา เป็นกุสลาและอกุสลาธรรม

๒๔๔. หากจะมีสิ่งใดที่ไม่ดีแล้ว สู้ไม่มีเลยดีกว่า

๒๔๕. หากจะหาตน จงหาตนที่ไม่ใช่ตน

๒๔๖. การไม่เอาสิ่งใด ๆ เลย เป็นความรวยอย่างอัศจรรย์

๒๔๗. **ชีวิต**นั้นเหมือนของตกหล่นหาเจ้าของไม่ได้ อันของตกหล่นนั้นผู้ใดเห็นก็เก็บเอาเสีย ชีวิตก็เหมือนกัน หาเจ้าของไม่ได้อย่างว่า จึงถูกความแก่เก็บเอาบ้าง ความเจ็บป่วยเก็บเอาบ้าง ความทุกข์ความตายเก็บเอาบ้าง ใคร ๆ จะเก็บก็ได้ทั้งนั้น เพราะความไม่มีเจ้าของ

๒๔๘. ทุกข์ต่าง ๆ ย่อมมาจากความรัก หากหยุดความรักเสียได้ ทุกข์จะมีมาแต่ไหน

๒๔๙. ความเงียบสงบไม่วุ่นวายใด ๆ เป็นที่สุดของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด

๒๕๐. ควรทำอดีต อนาคต ให้เป็นแต่เพียงปัจจุบันเสีย และทำปัจจุบันนั้นให้หายไปอีก

๒๕๑. ทุกข์มีอยู่เพียงใด ความพ้นทุกข์ก็มีอยู่เพียงนั้น เพราะความพ้นทุกข์คือความไม่ทุกข์

๒๕๒. คนที่เกิดมาแล้วจะมีความสุขที่สุดนั้น คือ คนทำตนให้ไม่มีบาปเลย ทำความดีต่อผู้อื่นให้มากที่สุด ไม่หวังผูกพันเกี่ยวข้องต่อใคร และสิ่งใดๆ ทั้งหมด หมายความว่า แม้การเข้าใจตั้งไว้ว่าตนของตนก็ไม่มี

๒๕๓. สิ่งที่สัตว์โลกควรทำอย่างที่สุดเลย คือการรักษาโรคเกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้หายขาด

๒๕๔. ไฟที่ดับดีแล้วย่อมไม่มีความร้อนอีก ผู้หมดกิเลสแล้วก็ไม่แสดงกิเลสออกมาอีก และไม่เป็นไปในสิ่งต่างๆ เหมือนเช่นผู้ที่ยังไม่ดับ

๒๕๕. กาลเวลาย่อมเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ได้เสมอ ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน

๒๕๖. เพราะปัจจุบันนั้นเองจึงมีอดีต อนาคต แต่การมีขึ้นได้ของปัจจุบัน ก็เป็นไปด้วยความหลง ผู้รู้ความเป็นไปอย่างนั้นตามสภาพอย่างถูกต้องแล้ว ก็รู้เห็นได้ตามความเป็นจริง

๒๕๗. มืดคู่กับสว่าง ตายคู่กับเกิดอยู่ มีคู่กับไม่มี ฉันใด นิพพานก็คู่กับสมมุติฉันนั้น

๒๕๘. ผู้ใดหมดภาวะแห่งความยึดถือว่าตัวเองตนเองในสิ่งใด ๆ ทั้งหมดแล้ว ผู้นั้นพ้นแล้วจากเขียง เขาไม่ต้องใช้มีด คือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย สับตัวเองได้อีกต่อไป

๒๕๙. จงอย่าวุ่นวายยุ่งยากไปในสิ่งต่าง ๆ เพราะการยุ่งยากวุ่นวายนั้นเป็นทุกข์ จงอย่าเอาสิ่งที่ไม่ดี สิ่งใดที่มีความแตกสลายไปไม่ตั้งอยู่ได้ สิ่งนั้นไม่ดี

๒๖๐. แน่ใจหรือชีวิตนี้เป็นของเรา ควรเร่งเข้าให้ถึงถิ่นไม่มีภัย

๒๖๑. หากคนหลงติดตัวเองใหญ่บ้างเล็กบ้าง อย่างนั้นบ้างอย่างนี้บ้าง ปรุงตัวเองไปทั่วไม่อยู่คงที่ ผู้นั้นเหมือนกับส่วนหนึ่งของ

ต้นไม้ ที่ว่าตัวเองไม่ใช่ต้นไม้

๒๖๒. **วิญญาณ** คือ สัญญา **สัญญา** คือ การยึดถือ **การยึดถือ** คือมีนั่นมีนี่ เพราะ**ความมีนั่นมีนี่** จึงเข้าถึงความจริงไม่ได้

๒๖๓. คนนอนหลับแต่เช้าถึงเย็น วันนั้นเขาจะไม่ได้งานอะไรเลยเป็นแน่ คนเกิดมาแล้วไม่ทำความดีใส่ตัว ชาตินั้น ก็ชื่อว่าเขานอนหลับจากสิ่งที่ควรจะได้ไปเสียแล้วอย่างช่วยไม่ได้

๒๖๔. ไม่ใช่เรื่องไป ไม่ใช่เรื่องมา ไม่ใช่เรื่องมี เรื่องอะไร หรือเรื่องอะไร ๆ ไหน ๆ ทั้งหมด เพราะอย่างนั้นจึงเป็นอย่างนั้น

๒๖๕. **ปรมัตถธรรม** ไม่มีแจ้ง ไม่มีมืด ใหญ่ เล็ก ยาว สั้น ต่ำ สูง หยาบ ละเอียด ร้อน หนาว รูป เสียง สีสันต่าง ๆ แม้แต่ชื่อของตัวเองก็สักแต่ว่าเป็นไปตามคำพูดเท่านั้น

๒๖๖. ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเครื่องใช้ของโลก เป็นเครื่องมีอยู่ของโลก และเป็นเครื่องเป็นไปของโลก

๒๖๗. ความโลภเป็นภาชนะที่ใหญ่แท้ใส่สิ่งต่างๆ ลงไปก็ไม่อาจให้เต็มได้เลย

๒๖๘. คนเราที่ทุกข์กันอยู่ทุกวัน ๆ ก็เพราะไปชอบของไม่ดีเท่านั้น เรื่องอื่นนอกจากนั้นไม่มีเลย

๒๖๙. บาปกรรมต่าง ๆ ย่อมไหลเข้าสู่ใจของผู้เปิดช่องให้มันอยู่เสมอ เปรียบเหมือนน้ำที่ไหลตามคลอง มีคลองไปถึงไหนน้ำก็ไหลไปถึงนั่น

๒๗๐. อันธรรมนั้น ผู้ไม่ได้ศึกษาอย่างทั่วถึงแล้ว ย่อมเข้าถึงและรู้จักนิพพานไม่ได้ และเข้าถึงหรือรู้จักโลกอย่างถูกต้องแท้จริงก็

ไม่ได้อีกด้วย

๒๗๑. ไฟย่อมไม่ร้อนในตัวเองฉันใด ผู้พ้นจริง ๆ แล้ว ย่อมไม่พัวพันเกี่ยวข้องกับอารมณ์ต่าง ๆ ของตนที่แสดงออกมาเลยเช่นกัน

๒๗๒. จงให้กาลเวลาและสิ่งเกี่ยวข้องต่างๆ ช่วยแก้ความโง่ของตน

๒๗๓. หมาหลงเงาเข้าใจผิด คิดว่าดีไม่มีเลย เห็นดินเป็นฟ้าแล้วจะเป็นฟ้าได้อย่างไร เห็นทุกข์เป็นสุขแล้วจะเป็นสุขได้อย่างไร

๒๗๔. โรคที่ร้ายแรงและหายยากที่สุด แต่ไม่ค่อยมีใครรักษาคือโรคเกิด แก่ เจ็บ ตาย

๒๗๕. เมื่อใดบุคคลรู้จักของปลอม รู้จักผู้อื่น เมื่อนั้นเขาชื่อว่ามีภาวะใหม่แล้ว

๒๗๖. การตัดสิ่งใด ตัดตรงไหน ก็ขาดตรงนั้น หากต่อสิ่งใดตรงไหน ก็ติดตรงนั้น ท่านว่าวัฏฏสงสารก็เช่นกัน

๒๗๗. จงทำคลองให้ตรงเสียก่อน แล้วน้ำจะไหลคดไปไม่ได้

๒๗๘. แววตาใดที่ยังไม่หยุด แววใจนั้นก็ยังไม่หยุดด้วย ผู้มีแววตาอันหยุดนิ่งแล้ว ความพัวพันในสิ่งต่าง ๆ ทางใจต่อสิ่งใด ๆ ก็ไม่มีอีก

๒๗๙. ใช้โรคค้นหายา ใช้การไม่ยึดถือ ค้นหานิพพาน แต่ควรพิจารณาให้ดีในการไม่ยึดนั้น

๒๘๐. ความเงียบสงบไม่วุ่นวายใด ๆ มันเป็นธรรมอยู่ในตัวของมันแล้ว การเสกสรรปั้นแต่งอะไร ๆ ออกไปมากมาย คือการวิ่ง

หนีจุดหมายอย่างหากันไม่เห็นทีเดียว

๒๘๑. การทำบุญทำความดีทุกอย่างไม่มีเสียหาย แต่หากเรายังมัวโง่เซ่ออยู่ ไม่ทำความเข้าใจให้ดี จะเป็นการช้าไปในการเข้าถึงนิพพาน เหมือนคนเดินทาง มัวหยุดพักผ่อนอย่างนั้นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ การจะถึงจุดหมายของเขาก็ไม่ปกติ

๒๘๒. ความสุขอันสูงสุดของกายใจที่อยู่ร่วมกันในโลกนั้นมีแน่ หากทำให้เป็นไปได้จริงจังถูกต้อง เหมือนก้อนหินที่กองรวมกันอยู่ย่อมเข้ากันไม่ได้ดี หากว่าหินนั้นเป็นเหลี่ยมเป็นรูปที่เหมาะสมกันแล้ว จะเข้ากันได้อย่างสนิททีเดียว

๒๘๓. พระภิกษุสามเณรผู้ประเสริฐ ต้องประเสริฐจริง ปฏิบัติธรรมจริง ทุกตัวตนทุกแห่งหน ต้องมีระเบียบแบบแผนตามธรรมวินัยอย่างแจ่มชัดถูกต้อง ผู้อยู่ที่ไม่ยอมทำตัวดี ทำดีไม่ได้ ต้องสึกไปเสีย หรือให้สึกให้หมด มีของน้อยแต่มีราคา ดีกว่ามีของมากที่ไม่เป็นประโยชน์

๒๘๔. ความทุกข์ทั้งปวง บางทีก็เป็นความสุขของคนบางคนโดยการชอบในสิ่งนั้นของเขา อยู่กับสิ่งใดให้เข้าใจในสิ่งนั้นว่าดีหรือไม่กันแน่ ถ้าตั้งไว้เป็นสิ่งพิจารณาอย่างนี้ประจำ จะเห็นสุขอันแท้จริงที่เฝ้าแสวงหาในวันหนึ่ง

๒๘๕. หากมีเรามีเขาก็เข้าถึงการเป็นหนึ่งไม่ได้ หากเป็นหนึ่งอยู่อย่างนั้น ก็ถึงการหมดไม่ได้

๒๘๖. ลักษณะพระแท้ต้องสำรวมในทุกสิ่ง ทำตนเองให้สงบตั้งมั่น ไม่ให้กิเลสตัณหาความยึดถือใด ๆ อยู่ด้วยได้ ไม่มีความ

ขัดข้องต่อสิ่งใด ๆ ทั้งหมด ปฏิบัติตนเองให้ถึงซึ่งความจริงอันเป็นแก่นสาร คือการรู้จักภาวะหาทุกข์ ไม่ได้ คือ ไม่มีทุกข์เลย ที่เรียกว่านิพพาน แล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามตนอันเป็นความเมตตา และเป็นหน้าที่โดยตรงของอริยะ

๒๘๗. ลักษณะพระปลอม บวชแล้วตามใจตัว ไม่ทรงธรรมวินัย พอใจแต่ความสุขสบาย และลาภสักการะ อาศัยความสบายในฐานะสร้างแต่กิเลส อันความดีที่จะมีกับตนแต่ไหนอย่างใดไม่กำหนด

๒๘๘. เธอทั้งหลายผู้มีปัญญา ในกายนี้มีอะไรหรือเป็นแก่นสาร เมื่อไม่มีแก่นสารจะเพ้อฝันไปทำไม ควรสนใจศึกษาธรรมให้รู้แจ้งเสียเถิด จะได้มีบริวารที่บริสุทธิ์

๒๘๙. เธอจะให้เราอยู่นาน ๆ ได้อย่างไร เพราะกายนี้ประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่ไม่คงทนนัก แม้แต่เหล็ก หินก็ถึงกาลเสื่อมสลาย

๒๙๐. มีผู้สอนมีผู้เรียน และยึดถือกันด้วย นี่โลกสมมุติเต็มที่ มีผู้สอนมีผู้เรียนแต่ไม่ยึดถือกัน นี่รู้ตาม ไม่มีผู้สอนไม่มีผู้เรียน นี่รู้เอง

๒๙๑. วิสัยแห่งพุทธะย่อมรำพึงอยู่ว่า รู้สิ่งใดอยู่สิ่งนั้นย่อมมี วิสัยที่รู้ตามย่อมรำพึงอยู่ว่า ถึงมีอยู่ ไม่ไปยึดก็แล้วกัน

๒๙๒. กรรม คือ ความเป็นไป คืออนิจจัง เป็นได้ทุกอย่าง คือ ความเกี่ยวข้องของธาตุ

๒๙๓. ความเป็นไปในภาวะนั้น ๆ ของมันเอง ทำให้สิ่งที่เรียกว่า**ยึดถือ**เกิดขึ้น

๒๙๔. สิ่งใดที่หมดไปแล้ว สิ่งนั้นย่อมไม่มีอีกในที่ไหน ๆ

๒๙๕. สุขเช่นใดกำหนดรู้ได้ว่าไม่มีทุกข์ สุขเช่นนั้นแหละที่พระพุทธเจ้ากำหนดนิพพาน

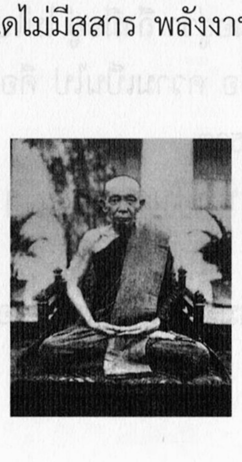
๒๙๖. การต่อสู้แพ้ชนะ ผู้แพ้ก็ต้องเสียใจ ผู้มีความละเอียดจริงจึงไม่อยากชนะใคร เพราะเหตุนั้นการแพ้ของเขาก็ไม่มีอีกตลอดกาล

๒๙๗. การตรัสรู้ของพุทธะนั้น ไม่ได้อยู่นอกสังขารนี้ หรือในสังขารนี้ ความเข้าใจให้ถูกต้องในเรื่องนี้ ถ้าจะดูอย่างธรรมดาก็หาคำตอบไม่ได้เลย จึงต้องควรพิจารณาดี ๆ เพราะเป็นเรื่องเข้าใจยากมาก

๒๙๘. หากจะหาความสุข ไม่ต้องไปหาสิ่งใด ๆ ทั้งหมด เพราะสิ่งนั้น ๆ ก็คือสิ่งนั้น ๆ นั่นเอง

๒๙๙. สิ่งที่กำลังอัดให้เกิดขึ้นได้ เป็นกำลังแสง มีความเป็นไปเหนือแสง สิ่งนั้นภาษาสมมุติเรียกว่า **จิต** โลกก็ดี สัตว์ทั้งหลายก็ดี รูปร่างลักษณะทั้งหลายทั้งหมดสิ้น เกิดขึ้นเพราะกำลังอัดนี้ทั้งนั้น มันสร้างขึ้นและควบคุมไปด้วย มันเป็นต้นแห่งพลังงาน และเป็นการทรงไว้ของจักรวาลนั่นเอง

๓๐๐. สถานที่ใดไม่มีสสาร พลังงาน สถานที่นั้นเรียกได้ว่า **นิพพาน**โดยสมบูรณ์

พระทศพลญาณ พระประธานในพระอุโบสถวัดบรมนิวาส

รายนามเจ้าภาพร่วมพิมพ์หนังสือ

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
(หลวงปู่ใหญ่ จันทร์ สิริจนฺโท)
เล่ม ๒

โครงการหนังสือบูรพาจารย์ เล่ม ๑๖

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙

บริจาค ๑๐,๐๐๐ บาท

นายปฐม-นางภัทรา นิคมานนท์ และครอบครัว

บริจาค ๘,๐๐๐ บาท

รศ. นพ. เกรียงศักดิ์-รศ. พญ. กมลวรรณ เจนวิถีสุข

บริจาค ๕,๐๐๐ บาท

นายปรีชา จันทร์พุ่ม

คุณอโณทัย ตษิยานนท์

คุณวิจิตร-จินตนา วิสนุวิมล และครอบครัว

ดร. ดาราวรรณ เด่นอุดม

บริจาค ๓,๙๐๐ บาท

คุณธนากร-จุฑาทิพ อุดมอักษรภาดา และครอบครัว

บริจาค ๓,๕๐๐ บาท

นายเจตร์ จิรสิทธิ์

บริจาค ๓,๐๐๐ บาท

นายศรัณย์ เรืองขจร ตู้บริจาค โรงพยาบาลสมิติเวช สุขุมวิท

คุณพูนศิริลักษณ์ สมทรัพย์เสถียร

บริจาค ๒,๕๐๐ บาท

นายทรงธรรม เพ็ญผลเจริญ นายธัฐธวล เนินลพ

บริจาค ๒,๐๐๐ บาท

พระพิศาลเถร (พระอาจารย์ บุญกู้ อนุวฑฺฒโน) กรุงเทพฯ

คุณจารุณี ประชุมสุข นางรื่นรมย์ เวชโช

นายวัฒนพงศ์ วีรกุล พ่อจวน-แม่สังเวียน ลิขิตายน

คุณปณิศา ทองรวย นายบุญเจือ แซ่ลิ้ม

บริจาค ๑,๕๐๐ บาท

นายประเสริฐ-นางสุกฤตา-ภคิน วิชัยวงษ์ คุณมัจจรี สุขประพฤติ

บริจาค ๑,๓๐๐ บาท

อาจารย์ เขลางค์ หนุนภักดี

บริจาค ๑,๒๐๐ บาท

พ.อ. ณรงค์ คล้ายสิงห์โต

บริจาค ๑,๐๕๐ บาท

คุณทอบุณย์ หลักคำ

บริจาค ๑,๐๐๐ บาท

นายพงศ์ภัทร นิคมานนท์ แม่ชีรำเพย นิคมานนท์
คุณอาภรณ์ อนุรักษ์ธนากร ครอบครัว อัศวมานนท์และ หจก.กรุงเทพอะไหล่
นพ. จักรวุธ อยู่ดี นายวีระชัย ตันติกุล
น.ส. สิรินันท์ เปี่ยมใจ คุณณัฐิมา ปัญจมาภิรมย์
นายชวินทร์ พินิจกิจอนันต์ นายพยุง-นางทวี จันทร์เอี่ยม
คุณจักรพงศ์ พงศ์ปุณวิชญ์ คุณชูศรี เอกปิยพรชัย
คุณพูนเพิ่ม อัศวราชันย์ นพ. ศุภกฤต สำราญชัยกร
คุณภัทรพรรณ สุทธิวาณิชย์ นายวัชเรนทร์ เอกประเสริฐ
นายฤทธิศักดิ์ สิงคเสลิต คุณกรรณิการ์ วงษ์สมุทร
นายคำนึง เสลานนท์ นายวิทยา เชิดชูวงศ์สันติ
นายณรงค์ศักดิ์ กิจทวีปวัฒนา อาจารย์ ทองอาน กลีบแก้ว
นางจงดี รุ่งประเสริฐ, น.อ.หญิง อมรภัค คงคดี, นายกิตติคม คงคดี, นางสาว เกศปัญญา คงคดี, นางสาว สุพัสสร เลิศสุวรรณวงศ์ พลอากาศโท วิริยะ มีศิริ
นายพลศักดิ์ บัวศรี อาจารย์ เมตตา วงศ์ปฏิมาพร
คุณปองรัตน์ รัตนภิญโญวงศ์ คุณธรินทร ธีรชุติมานันท์
นายวัฒน ตรีคันธา นายชวาล กลิ่นดำรงค์
คุณณรงค์ อาจาริยะกุล อาจารย์ รุจพร วิภาสุรมณฑล
คุณทัศนัย ตัญศิริ นางสุจิตรา วิชยศึกษ์
นายไชยบดินทร์ สิทธิลีลากรณ์ อาจารย์ กำธร เชื้อเจ็ดตน

บริจาค ๙๐๐ บาท

นางวัลลีย์-น.ส. กรวรา–น.ส. กรกรัณฑ์ ชีวะตระกุลพงษ์ นายชนินทร์ ทับทอง

บริจาค ๘๐๐ บาท

คุณกัญญา กิจสุวรรณ

บริจาค ๗๐๐ บาท

คุณเง็กเตียว แซ่เฮ้ง, คุณปาจรีย์ ศิลปคัมภีรภาพ (ไม่ออกนาม)
นายอาชวิน, นางนวลศรี, นายสุรชัย, นายสุรศักดิ์, นางเมทิกา, ด.ช. ภาวัช และ ด.ญ. ปานรดา เจือจรุงใจ คุณวรรณษา ปรารมย์

บริจาค ๖๐๐ บาท

นายบุญส่ง-นางสุนทราภรณ์ เพ็ญพะยม

บริจาค ๕๕๐ บาท

นายชาญชัย กาญจนปภากูล

บริจาค ๕๓๐ บาท

น.ส. บุณฑริกา อาศัยพานิชย์

บริจาค ๕๐๐ บาท

นพ. สมชาย ฉายชยานนท์
น.ส. พรรณราย กุลเศรษฐ์
คุณการุณ อังสนันท์สุข
นายสาราวุฒิ ดลสุขกุล
อาจารย์ เพ็ญแข บุญโสดากร
น.อ. น.พ. รัฐโรจน์ วัฒนศิริรักษ์
คุณประพฤติ วัฒนพงษ์วานิช
คุณศิริรัตน์ มานัสสถิตย์
คุณณัฐินี ไทรงาม
นายสุพัฒน์ วงศ์ลิมปิยะรัตน์
คุณสมหวัง-ปาริชาติ ชินูปการพงศ์
อาจารย์รอด เลอยศขจาย-คุณมาลี คำภาแก้ว
รศ. สุจินตนา ชุมวิสูตร
คุณวรพน-วราภรณ์-วรัญญา เนื้อศรีจันทร์

นายเอกศักดิ์ ลิมป์โต๊ะสุวรรณ นายณัฐวุฒิ ลิมป์โต๊ะสุวรรณ
คุณอำพล อิ่มแก้ว คุณจันทร์ประภา ฉิมคล้าย
พ.ต.อ. ประภัทร์-คุณคิโยโกะ บุญญลักษณ์ พ.ต.ท. กรด-คุณกาญจนา ประชุมสุข
นพ. สุวิทย์ ศุภภิญโญพงศ์ นางพาณี เล้าประชา
นายสือ ล้ออุทัย คุณเนตรจิรา กุลสัมพันธ์
คุณจิรัชญา กุลสัมพันธ์ คุณไตรรัตน์ เกื้อสกุล
คุณจรัญญา พืชสะกะ นายยุทธ น้อยนิตย์
น.ส. พรชนก พวงสุข นายพงษ์ศักดิ์-นางพิมพรรณ วิเศษสินธุ์
ทพญ. สุธารัตน์ ชัยเฉลิมศักดิ์-นายจิรัฐ ทองหัวเตย นายสมพงษ์ ธรรมวิริยารักษ์
น.ส. อรุณี โลหะสาร นายประวิทย์ คชาชื่น และคณะ
คุณเพ็ญจิต เลียวลิขิต คุณพิชัย-เยาวลักษณ์ วีระกุลพิริยะ
นายนิพัฒน์ นิพัทธ์ศานต์ นายพรชัย พัชรกุล
ครอบครัวคุณแม่ประเทือง-คุณพ่ออนันต์ บุญนะฤธี + ครอบครัวนายปฏิวัติ-นางสำราญ บุญนะฤธี
อาจารย์ เดวี ซิงห์ นางสมศิริ เจริญสุข
นายพิสิษฐ์ ปฏิมาภรณ์ชัย นายไชย-นางนิภา สำลีแก้ว
คุณมนต์ธีร์-ภคอร วุฒิรงค์ คุณธนิษฐา กรรณสูต
พล.ร.ต.หญิง วลัยวรรณ นาวิกบุตร น.ส. ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์
แม่เม้ง แซ่ตั้ง, น.ส. มัทนา ทุติยาภรณ์ คุณวีระพงศ์ เอื้อพัฒนุกูล
น.ส. ก่วง ชอนไธสง น.ท. บัณฑร ไชยคุณ
นายสมัคร ธรรมารมณ์ นายพงษ์เทพ โพธิรังสิยากร
น.อ.หญิง วีร์สุดา คุปตวินทุ นางเพ็ญศรี สายสนิท
น.อ.หญิง สุธิมณฑ์ ชิณวงศ์ น.อ.หญิง วาสิฏฐี เขมโฆษิต
นางวิจิตรา พวงย้อย, นายสุจินดา พวงย้อย, จ่าอากาศตรี อนุชา พวงย้อย
น.อ.หญิง ธนาสิริ คำภา น.อ.หญิง ณยดา พงษ์วสิษฐ์

พล.อ.ท. อดิศักดิ์ วรวงศ์
คุณจินดา-ยุพิน แซ่เจียะ
นายธนพล ศิริมงคลภาวงศ์
นายลม เพชรบูรณ์
นายมานพ ควรอาจ
นายนิธิวัฒน์ ถาวรทวีวงศ์
คุณสัณห์สิตา รุ่งเรืองศรี
นายธีรชัย งามนรรัตน์
นายสุเมธ พงศาวกุล
นายวสันต์ ครบอุดม
อาจารย์ ประสงค์ รายณสุข
นายชวการ นพเดชวรโชติ
คุณเกวลี ลิ้มสุวรรณ
น.ส. พรมนต์ แสงเกิดทรัพย์
นายปรากฏ ขันติวรพงศ์
รศ. อังคณา สายยศ
นายกิจจา ชินะบุญนิจ
นายวินัย ไพรลือชา
นายชัยยศ พรพงษ์อภิสิทธิ์
คุณมยุรี บุญมาก
นางนันท์นภัส พงศาวกุล
อาจารย์ คมสัน ทองประเสริฐ
นายพงษ์ศักดิ์ นับถือดี
คุณแม่ประยงค์ ศักดิ์สุภา และครอบครัว

บริจาค ๔๕๐ บาท

คุณปราณี พิชยกุล

บริจาค ๔๐๐ บาท

คุณหฤทัย ชินูปการพงศ์ -วรัศฐา-ด.ช. กิตติภณ-ด.ญ. จิรัชญา กัยวิกัย
คุณธีรนัย-ด.ญ. นิรชา-ด.ญ. พิชญา ชินูปการพงศ์-กาญจนา อร่ามรัศมีกุล
นายกิจประสงค์-นางนิตย์ หอมคำแพทย์
คุณชณัชธิชา ชินธนกิจ
นายโอภาส จันทร์แสนโรจน์
นายธรรมะพัฒน์ ซื่อวิริยะพันธุ์
พ.ต.ท. สุรชัย ประสพจันทร์
นายสุเมธ เตชะเทพวรชัย
นางบรรเรียง ปวงคำคง
คุณบุญตา ชาติพัฒนานันท์-คุณนงลักษณ์ จินดากุล
คุณกนกพร ไพศาลอัศวเสนี
นายปราโมทย์ ศรัทธา

บริจาค ๓๐๐ บาท

พระเลียง โรจโน จ.สุโขทัย

คุณวัลลีย์ ทองอ่อน
นายวุฒิชัย ไชยจักร
คุณกมล ชินูปการพงศ์
คุณมะลิวัลย์ หิรัญญูโชค
น.ส. กิตติพร จันทรวิสุทธิ์
นายนพพร ดิลกรัตน์วณิช
นายสุชาติ ว่องวุฒิกำจร
นายสิทธิชัย เบาแรง
นายวีกิจ เพลินหัด
นายเอกราช ภักดี
คุณณรงค์ ศิลปชำนาญ
แพทย์หญิง ธัญญารัตน์ ธีรพรเลิศรัฐ
นายมานิตย์ วรินทร์อุดมสุข
คุณจรัสศรี อัศวราชันย์
นายสินชัย พิชัยวานิชสิน
นายณัฐ กนกวัฒนาวรรณ
คุณสุวรรณา ทวีรักษ์
นายประสิทธิ์ พฤกษาจารสิริ
น.ส. พรทิพย์ มูลแก้ว
นายพงษ์เทพ มุสิกะสินธร
คุณอมรา สมพงษ์
คุณจันทกร ใหม่สุวรรณ
คุณลำดวน อ่วมสร้อย
นายสนอง เรืองโส
นายรักพงษ์ แซ่โซว
นายภวัต จันทร์เดชาภัทร
นางอมรรัตน์ นาคทอง, นายวัชรพล นาคทอง, นายชุติพนธ์ นาคทอง
นายธรรมดา วิริยะปิติ
คุณคัคนางค์ แสบงบาล
นายเฉลิมชัย ชาตกุล
นายสุนทร กองแดง

บริจาค ๒๕๐ บาท

คุณจันทร์ทิพย์ จูรณาลักษณ์
คุณวันเพ็ญ มโนวงศ์
นายเกรียงไกร กิตติธรทรัพย์

บริจาค ๒๒๐ บาท

นายบุญหลาย เพียแก้ว

บริจาค ๒๐๐ บาท

นายเพชรพิชัย รัตนาภิชาติ
คุณจุฑาธิป ปิตานุวัฒน์
คุณสุดทิพย์ ภุมมรานันท์
คุณมณฑา สุนทรชัย
นางประพิศ-พ.ญ. ชวัญญา แสงสุวรรณ
นายเดชา พิบูลศิลป์
คุณสุมนา ศิริศุภนนท์
คุณอรชุมา มาศรีจันทร์
นางสุนันทา ดีวรรณ
พ.ต.ท. หญิง เกษมาวดี ศุภภิญโญพงศ์
คุณเกณฑ์ ประชุมสุข
คุณสุกัญญา ประชุมสุข
ร้านตัดผม ดีบาเบอร์
นางนิตยา บุญรอด
คุณเฉิดฉาย สากร
คุณชุติมา สันธนะกุล
คุณเอมอร รุจิภัทรมงคล
คุณธัญรัชต์ เนียมสกุล และ คุณสายใจ นภาวังพร
นายวินัย ไพรลือชา
นางสาว วิภาดา ศิริอนุสรณ์ศักดิ์
นายเชาวลิต ธาดาสิทธิเวท
นายธาตรี ศรีสุภาพ
คุณวนิดา ชัยชัชวาล
น.ส. สว่างศรี สุจริตกุล
คุณประพิศ สมิตะมาน
ดร. นฤมล ตันธสุรเศรษฐ์
นายทรงยศ พจนานุวัตร
นายสมพรภพ หวังงาม
นายธนพ ชัยวัฒนธีรากร
นายกรีฑา ศิรมลพิวัฒน์
นางชัชนี อาวะกุล
นายวัชรินทร์ ทองควัน
นายพิชัย แก้วสุวรรณ
นายอนุรักษ อุดมพงศ์อนันต์
ผศ. ประนันท์ แสงหิรัญ
น.ส. มะลิวัลย์ ทุติยาภรณ์
นายนิธิศ เลาหวิระภาพ
นายกฤษฎา ปลั่งศรีทรัพย์
นายอภิชาติ ปลั่งศรีทรัพย์
น.ส. นิยดา พงศ์พาชำนาญเวช
คุณอำไพ จันทร์สกุล
คุณพรรณี ปวงคำคง

คุณรัชนู จันตาล คุณจงกล แจ่มประจักษ์
นายวสันต์ ฐิติสกุล น.ส. ประเทือง มูลสวัสดิ์
น.ส. สุนิภา ลิ้มกุล คุณฉัตรชัย-อุไรวรรณ ชัยรัตนวัฒน์
นายอนุชิต-นางผกายมาศ-นายอธิวัฒน์-นายพชร เจียรวิริยะพันธ์
นายสุวิทย์ จุ้ยเจริญ คุณนารีตา สุประดิษฐ์ ณ อยุธยา

บริจาค ๑๘๐ บาท

คุณสุพัฒน์ ลัภศิริกุล

บริจาค ๑๕๐ บาท

นางอาภรณ์ ลักษณลม้าย

บริจาค ๑๒๐ บาท

นายประเสริฐ หิรัญสกุลวัฒน์

บริจาค ๑๐๐ บาท

นายวิชาญ ตามธีรนนท์ คุณรัชนีวรรณ ชินูปการพงศ์
คุณชุตินันท์ จันทรวิสุทธิ์ นายสรศักดิ์ ศานติคุณากร
คุณพรรณทิพย์ ร่วมวงศ์ นางศิริพันธุ์ พุทธรังษี
คุณวนิดา ธาตุทอง นายมานะ กุโบลา
คุณกวิน ประชุมสุข ด.ญ. กัญกร ประชุมสุข
ด.ญ. กัญภัทร์ ประชุมสุข ด.ญ. กวิสรา ศุภภิญโญพงศ์
ด.ช. กัณฑ์ ศุภภิญโญพงศ์ คุณนิภาพันธุ์ ศิลปสมศักดิ์
นางพิณรัตน์ บุญภาเพียรรัตน์ คุณรัชฎา ชีวะสุวรรณ
นางศิริวรรณ เดชกล้าหาญ นายประเทือง คณะสุวรรณ์

น.ส. ฐิติมา จันทร์คง คุณพงษ์นุช สบายจิตร
นายนโรดม ลิ้มภูมิณรงค์-น.ส. ทิพย์พินนท์ แสงโสดา นายวีระ เศวตมาลย์
นายเธียรรุจ เลิศวิจิตรธนา คุณฐิตาภรณ์+วันเพ็ญเพ็ชรรัตน์และญาติมิตร
คุณจันทิมา แจ้งพร คุณเล็ก เอี่ยมเกิด
คุณสุจิตรา อนุโรจน์วาณิช คุณกรวิวัฒ วริษฐ์ศิริกุล
คุณอนันต์ พูนแสงศิริ คุณพรทิพย์ พูนแสงศิริ
คุณชฎาพร พูนแสงศิริ คุณสุวิทย์ พูนแสงศิริ พร้อมครอบครัว
อุทิศให้คุณพ่อวิโรจน์ พูนแสงศิริ คุณจันทนา กระจ่างเนตร
น.ส. จงกลณี ศฤงฆไพบูลย์ นายชัยณรงค์ แซ่แต้
(ไม่ออกนาม) นางสาว รังสิมา ศุภเลิศมงคลชัย
นางสอางค์วรรณ ศิริพงศ์ปรีดา และครอบครัว

บริจาค ๖๐ บาท

คุณรชต จันทสูตร

บริจาค ๕๐ บาท

นายเกรียงไชย สำลีแก้ว นายทวีไชย สำลีแก้ว
นายธีรพันธ์ โตธิรกุล น.ส. ศิรินา โตธิรกุล
นายปิยวัฒน์-นางนิภาวรรณ สิทธิฤทธิ์ และครอบครัว
คุณอรพิน พูลทาจักร์ นางสอิ้ง แสงศิริ

บริจาค ๓๐ บาท

นายประกอบ-นางจิตารีย์ วชิระนิธิกุล

บริจาค ๒๐ บาท

คุณปราณี นพพรกานต์ นายอานันท์-นางน้อย สายก้อน

ขออนุโมทนาบุญกับผู้ร่วมบริจาคทุกท่าน

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง.

หนังสือชุดบูรพาจารย์

หนังสือประวัติและปฏิปทาครูบาอาจารย์สายพระกรรมฐาน ที่จัดทำนี้ **จัดทำเพื่องานบุญ ไม่ได้ทำเพื่อจำหน่ายเพื่อผลกำไรใด ๆ ทั้งสิ้น** จัดพิมพ์ด้วยเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา รายรับที่พอมีอยู่บ้าง ก็ใช้เพื่องานบุญทั้งสิ้น ที่จัดทำขณะนี้ มี ๒ ชุด

ชุดที่ ๑ : โครงการหนังสือบูรพาจารย์ วัดป่าอาจารย์มั่น (ภูริทตฺโต) บ้านแม่กอย ต.เวียง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

หนังสือในโครงการนี้ เกิดขึ้นเนื่องจากการก่อสร้าง **พระมหาธาตุมณฑปอนุสรณ์บูรพาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต บ้านแม่กอย ต.เวียง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่**

พระมหาธาตุมณฑปฯ องค์นี้ ได้ริเริ่มทำการก่อสร้างโดย **หลวงพ่อจำรัส จิรวํโส** อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าอาจารย์มั่นฯ ก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์และทำพิธีสมโภชเมื่อ**วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ วันครบรอบมรณภาพปีที่ ๕๔ ของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** โดยมี **ท่านหลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน** เป็นองค์ประธานการสมโภช

หลวงปู่มั่น ไปบำเพ็ญเพียรที่เชียงใหม่ร่วม ๑๒ ปี (พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๘๒) และ**บรรลุอรหันตภูมิ ในเขตอำเภอพร้าว** ท่านเคยไปพักปักกลด

และจำพรรษาที่บริเวณ**วัดร้างป่าแดง บ้านแม่กอย** ต่อมาสถานที่แห่งนี้ได้พัฒนาขึ้นเป็นวัดกรรมฐาน ชื่อ **วัดป่าอาจารย์มั่น (ภูริทตฺโต)** ในปัจจุบัน

บูรพาจารย์ที่นำประวัติมาเขียนในโครงการหนังสือบูรพาจารย์นี้ ล้วนเป็นศิษย์ต้น ที่ติดตามไปศึกษาธรรมกับหลวงปู่มั่น และมีความเกี่ยวข้องผูกพันกับวัดแห่งนี้ คณะศิษย์ได้หล่อรูปเหมือนของทุกองค์ประดิษฐานอยู่ภายในพระมหาธาตุมณฑปฯ ท่านที่ศรัทธาสามารถไปกราบไหว้ขอพรได้ตลอดเวลา

หนังสือใน**โครงการหนังสือบูรพาจารย์** นี้ จะมีตีพิมพ์ต่อไปเรื่อย ๆ ตามโอกาสที่เหมาะสม ที่เสร็จสมบูรณ์แล้วมี ๑๖ เล่ม ดังนี้ :-

เล่ม ๑ : หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต : ประวัติ ข้อวัตร และปฏิปทา, พ.ศ. ๒๕๔๔ (พิมพ์ ๑๑ ครั้ง)

เล่ม ๒ : หลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม : พระอรหันต์ผู้มีฤทธิ์ในยุคปัจจุบัน, พ.ศ. ๒๕๔๕ (พิมพ์ ๑๐ ครั้ง)

เล่ม ๓ : หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ, พ.ศ. ๒๕๔๖ (พิมพ์ ๖ ครั้ง)

เล่ม ๔ : หลวงปู่ขาว อนาลโย, พ.ศ. ๒๕๔๖ (พิมพ์ ๔ ครั้ง)

เล่ม ๕ : หลวงปู่ใหญ่เสาร์ กนฺตสีโล, พ.ศ. ๒๕๔๖ (พิมพ์ ๕ ครั้ง)

เล่ม ๖ : พระกรรมฐานสู่ล้านนา ตอน ๑, พ.ศ. ๒๕๔๗ (พิมพ์ ๓ ครั้ง)

เล่ม ๗ : พระกรรมฐานสู่ล้านนา ตอน ๒, พ.ศ. ๒๕๔๗ (พิมพ์ ๓ ครั้ง)

เล่ม ๘ : หลวงปู่หลุย จนฺทสาโร, พ.ศ. ๒๕๔๗ (พิมพ์ ๒ ครั้ง)

เล่ม ๙ : หลวงปู่ชอบ ฐานสโม, พ.ศ. ๒๕๔๘ (พิมพ์ ๕ ครั้ง)

เล่ม ๑๐ : หลวงปู่เทสก์ เทสฺรํสี, พ.ศ. ๒๕๔๘ (พิมพ์ ๓ ครั้ง)

เล่ม ๑๑ : หลวงปู่ฝั้น อาจาโร, พ.ศ. ๒๕๔๙ (พิมพ์ ๔ ครั้ง)

เล่ม ๑๒ : หลวงปู่สิม พุทฺธาจาโร, พ.ศ. ๒๕๕๐ (พิมพ์ ๓ ครั้ง)

เล่ม ๑๓ : บันทึกธรรม ๓ รส ของ หลวงพ่อจำรัส จิรวํโส, พ.ศ. ๒๕๕๑ (พิมพ์ ๔ ครั้ง)

เล่ม ๑๔ : หลวงปู่พรหม จิรปุญฺโญ, พ.ศ. ๒๕๕๕ (พิมพ์ ๒ ครั้ง)

เล่ม ๑๕ : พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท), เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๕๕๘ (พิมพ์ครั้งแรก)

เล่ม ๑๖ : พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (หลวงปู่ใหญ่จันทร์ สิริจนฺโท), เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๕๕๙ (พิมพ์ครั้งแรก)

หนังสือในโครงการทุกเล่มจัดพิมพ์เพื่องานบุญ **ไม่ได้พิมพ์เพื่อจำหน่าย** และไม่มีวางขายตามร้านหนังสือทั่วไป หนังสือส่วนใหญ่หมดแล้ว อาจมีการพิมพ์เพิ่มเป็นบางเล่มตามโอกาสที่เหมาะสม

ท่านที่สนใจโปรดให้ชื่อและที่อยู่ไว้ เมื่อมีการจัดพิมพ์เพิ่มเล่มใด เมื่อใด จะแจ้งให้ทราบทางจดหมาย ด้วยการบอกบุญเชิญชวนร่วมบริจาคเป็นคราว ๆ ไป.

โปรดติดต่อขอทราบข้อมูลได้ที่ :-

ติดต่อด้วยตนเองที่วัด เชิญได้ที่ :-

พระอาจารย์ วิชิต โสภโณ (ครูบาหมู)

วัดป่าอาจารย์มั่น (ภูริทตฺโต) บ้านแม่กอย ต.เวียง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ ๕๐๑๙๐ โทร. ๐๘๑-๓๒๔ ๐๓๖๑

<u>ติดต่อกับผู้เขียน-ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่</u> เชิญได้ที่ :-

อาจารย์ ปฐม นิคมานนท์ ๔/๔๔๙ หมู่บ้านสหกรณ์ ซอย ๑๙

ถนนเสรีไทย ๕๗ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐

โทร./โทรสาร ๐๒-๓๗๙ ๗๑๓๙ มือถือ ๐๘๑-๕๕๗ ๖๕๒๓

E-mail : ppn1@hotmail.com

(ธนาณัติสั่งจ่าย ปท.บึงกุ่ม รหัส ๑๐๒๓๑)

หรือ **โอนเข้าบัญชีสะสมทรัพย์ ธนาคาร กรุงเทพ สาขาสวนสยาม**

เลขที่ ๑๙๒ ๔๐๒ ๖๔๕๑ ชื่อบัญชี นางภัทรา นิคมานนท์

(โอนเข้าบัญชีแล้ว โปรดแจ้งให้ทราบด้วย ที่

โทร./โทรสาร ๐๒-๓๗๙ ๗๑๓๙ มือถือ ๐๘๑-๕๕๗ ๖๕๒๓ หรือ ตามที่อยู่ข้างต้น)

ชุดที่ ๒ : โครงการหนังสือบูรพาจารย์อิสานใต้ วัดบูรพาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์

หนังสือชุดนี้ เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกับการจัดตั้ง **ทุนนิธิกรรมฐานหลวงปู่ดูลย์ อตุโล วัดบูรพาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์** เป็นกองทุนเพื่อสนับสนุนและทะนุบำรุงวัดกรรมฐาน สาขาของวัดบูรพารามที่ตั้งอยู่ในชนบทห่างไกล บริเวณตะเข็บชายแดนของประเทศ แถบจังหวัดสุรินทร์-บุรีรัมย์-ศรีสะเกษ ประมาณ ๔๐ วัด

หนังสือใน **โครงการหนังสือบูรพาจารย์อิสานใต้** มีดังนี้ :-

เล่ม ๑ : พระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล), พ.ศ. ๒๕๕๐

เมื่อแรกเป็นปกแข็ง ชื่อ **อตุโล : ไม่มีใดเทียม** พ.ศ. ๒๕๓๙ พิมพ์มาแล้ว ๖ ครั้ง

ปัจจุบันเป็นปกอ่อน พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๕๐ พิมพ์มาแล้ว ๕ ครั้ง

เล่ม ๒ : พระญาณวิสิษฎ์สมิทธิวีราจารย์ (หลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม), พ.ศ. ๒๕๕๔ (พิมพ์ ๒ ครั้ง)

เล่ม ๓ : พระเทพสุทธาจารย์ (หลวงปู่โชติ คุณสมฺปนฺโน), พ.ศ. ๒๕๕๗ (พิมพ์ครั้งแรก)

เล่ม ๔ : หลวงปู่สาม อกิญฺจโน จะพิมพ์เป็นเล่มต่อไป

ท่านที่สนใจจะร่วมบริจาคเข้า **ทุนนิธิกรรมฐานหลวงปู่ดูลย์ อตุโล** หรือ **โครงการหนังสือบูรพาจารย์อิสานใต้** สามารถติดต่อได้ดังนี้

ติดต่อด้วยตนเองที่วัด เชิญได้ที่ :-

พระราชวรคุณ (หลวงพ่อสมศักดิ์ ปณฺฑิโต)

วัดบูรพาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์ ๓๒๐๐๐

โทร. ๐๔๔-๕๑๔ ๒๓๔

ติดต่อกับผู้เขียน-ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ เชิญได้ที่ :-

อาจารย์ ปฐม นิคมานนท์ ๔/๔๔๙ หมู่บ้านสหกรณ์ ซอย ๑๙

ถนนเสรีไทย ๕๗ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐

โทร./โทรสาร ๐๒-๓๗๙ ๗๑๓๙ มือถือ ๐๘๑-๕๕๗ ๖๕๒๓

E-mail : ppn1@hotmail.com

(ธนาณัติสั่งจ่าย ปท.บึงกุ่ม รหัส ๑๐๒๓๑)

หรือ **โอนเข้าบัญชีสะสมทรัพย์ ธนาคาร กรุงเทพ สาขาสวนสยาม**

เลขที่ ๑๙๒ ๔๐๒ ๖๔๕๑ ชื่อบัญชี นางภัทรา นิคมานนท์

(โอนเข้าบัญชีแล้ว โปรดแจ้งให้ทราบด้วย ที่

โทร./โทรสาร ๐๒-๓๗๙ ๗๑๓๙ มือถือ ๐๘๑-๕๕๗ ๖๕๒๓ หรือ ตามที่อยู่ข้างต้น)

หนังสือทั้งสองโครงการ มีเหลือเพียงบางเล่มเท่านั้น
ท่านที่ต้องการร่วมทำบุญเล่มใด โปรดโทรศัพท์ตรวจสอบก่อน เพื่อความแน่ใจ
ต้นทุนพิมพ์เล่มละ ๑๐๐ บาท โปรดช่วยค่าพิมพ์อย่างน้อยเท่าทุน
และโปรดช่วยค่าส่งด้วย เล่มละ ๒๐ บาท

เล่ม ๒

พระมหาธาตุมณฑปอนุสรณ์บูรพาจารย์
วัดป่าอาจารย์มั่น (ภูริทตฺโต)
อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

พระอุบาลีคุญูปมาจารย์
(หลวงปู่ใหญ่ จันทร์ สิริจนฺโท)

โครงการหนังสือบูรพาจารย์ เล่ม ๑๖